
ברעזינסק
ספר הזכרון

ברוינסק

ספר הזכרון

א באַשרייבונג פון אונזער היים, איהרע פאָלקס מענשען, איהרע
העלדען און פיהרער פון די רעליגיעזע, סאָציאַלע, פּאָליטישע
און עקאָנאָמישע אינסטיטוציעס. ווי אַזוי ברוינסק האָט
געלעבט אונטער די פאַרשידענע אָקופּאַציעס פון
ביידע וועלט מלחמות, איהר ענדליכער שוי־
דערליכער אומקום אַלס אַ אידישע
קהילה

פון

אלטער טרוס און דזשוליוס קאָהען

אַרויסגעגעבען פון

ברוינסקער רעליעף קאָמיטע אין ניו־יאָרק

אונטער דער אויפזיכט פון די ברוינסקער יאָגנ מענס בעגעוואָלענט אַסאָסיאיישאָן

1948

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

BRAINSK

Book of Memories

by

ALTER TRUS and JULIUS COHEN

Published by
Brainsker Relief Committee of New York
Under the auspices of
Brainsker Young Men's Benevolent Ass'n

Proceeds of this book
for
Relief purposes for
Brainsk survivors

צייכענונגען פון נאַטע קאַזלאָווסקי

Printed in the United States of America by
The Shoulson Press, 227 W. 17th St., New York 11, N. Y.
255

© by Nota Koslowsky · 1948

געווידמעט דעם אָנדענק פון מיין

פאַרשטאָרבענעם פאָטער מרדכי אבא

פאַרשטאָרבענער מוטער שיינע יענטע

מיין פרוי שרה טרוס

מיינע קינדער ראובן־לייזער און נחמן אהרן

מיין טאָכטער חנה

מיינע שוועסטער זלאַטקע, באַשע־רויזע און טשעשע

מיין ברודער משה־יאָסל, געפאַלען אויפֿן פראָנט אין סאָוועטישער מיליטער אין קאַמף מיט נאַצישע מערדערס

מיין חשובן פאַרשטאָרבענעם שוואָגער חיים צבי ברוינסקי

און מיינע נאָענטע וועלכע זיינען אומגעקומען אין די גאַז קאַמערען פון דייטשע רוצחים

אַלטער טרוס

סטאָקהאָלם שוועדען

אינהאַלט

◆

ערשטער טייל

פאַרוואַרט פון אַלטער טרוס 9
פאַרוואַרט פון דזשוליוס קאַהען 13
בריינסק 19
אַנפאַנג פון אידישע קהילה 22
בריינסק אין די צייטן פון פוילישן מאטיעזש 24
בריינסק אין די צייטן פון די קאַנטאָניסטן 26
בריינסקער בתי מדרשים 32
בריינסקער רבנות 35
שטאָטישע קראַבקע און גבאות 49
בריינסקער לומדים 56
חזנים שוחטים 62
חברה קדישא און קברות לייט 69
בריינסקער בעלי תפילות 74
בריינסקער חסידים 77
חברה ש״ס און משניות 82
תלמוד תורה בבריינסק 84
לינת הצדק בקור חולים 87
הכנסת אורחים הכנסת כלה גמילות חסדים 91
חברה תהילים. תפארת בחורים. חייטים אהבת אחים תקון ספרים 96
שמשים אונטער שמשים 104
גבאיטעס זאַגערקעס 109
עמיגראַציע 114
מגפות און שרפות אין בריינסק 120
בריינסק אין יאָהר 1905 124
אידישע פרנסות אין בריינסק 129
פאָליטישער לעבען אין בריינסק 142
קולטורעלער לעבען אין בריינסק ביז 1טער וועלט מלחמה 144

צווייטער טייל

מלחמה יאָהר 1914 165
38 מאַנאַטען דייטשע אקופאַציע 169
אַנפאַנג פון פוילישע רעגירונג 175

פּוילישׁ סאָוועטישע מלחמה 20 טעג סאָוועטישע מאַכט אין ברייגסק 181
ברייגסק אונטער דער נייער פּוילען 184
סוחרים און האַנדווערקער פּעראיין 187
די פּאַלקס באַנק אין ברייגסק 193
לייה קאַסע אויפן נאָמען שלום דוד וויין 198
פּאָליטישע טהעטיקייט פון ברייגסקער אידן 203
קולטורעלער צושטאַנד אין ברייגסק 214
פּראָפּעסיאָנעלע באַוועגונג 224
אידישע האָפּנונגען צושטערט 230
די אַנטיסעמיטישע אָושעם פּאָליטיק. פּאָגראָם אין ברייגסק 232

דריטער טייל

אָנפאָנג פון צווייטער וועלט מלחמה 241
ברייגסקער אונטער סאָוועטען מאַכט 246
היטלערס אַטאַקע אויף סאָוועטען 251
די גרעלע לאָטע 255
צוזאַמגעס אָרבייט 258
דער יודען ראט אין ברייגסק 263
ברייגסקער אידישע פּאָליציי 269
ברייגסקער געטאָ 272
געטאָ פּאַרמאַכט 276
ליקווידאַציע פון ברייגסקער אידענטום 281
מעשה צוקער 290
העלדענטאַט פון אברהמע ווערפיכאָווסקי 297
די שרפה אין דער לידיגער געטאָ 301
גורל פון ברייגסקער אידען אין דערפער אַרום ברייגסק 305
אָנפאָנג פון ווידערשטאַנד 325
קליינע צאָל אידען בלייבען אין וואַלד 339
די פּאַרטיזאַנקע 351
אידען מערדער פּאַרמשפט צום טויט 354
איינע פון די 64 באַשרייבונג פון אַ גערעטעוועטען ברייגסקער 363
ברייגסק נאָך דער בעפרייאונג 381
ברייגסקער אידען אין פּאַרשידענע אַרמייען 387
ליסטע פון גערעטעוועטע ברייגסקער 392
ברייגסקער אַרגאַניזאַציעס אין דער גאַנצער וועלט 396
ביאָגראָפּיע פון דזשוליוס קאהען 432

טעות פּאַרבעסערונג

זייט 323 אונטערן בילד פון לינקס, אנשטאט משה בערל פּעלכאָוויטץ, דאַרף זיין משה פּענכערזש

פאָרוואָרט

חשוב'ע לאַנדסלייט.

איך וועל זיך אַליין פאַרשטעלן. איך בין אַלטער טרוס, מאַטיע אבא'ס. דעם היטעלמאַכער'ס זוהן. מיין מאַמע איז געווען שיינע יענטע. איך בין 50 יאָר אַלט. געבוירען ערצויגען אין ברייגסק. ביים פאַך אַ היטעלמאַכער. איך בין אין דעם פאַך באַשעפטיגט מיין גאַנצען לעבען.

וואָס האָט מיר געבראַכט צו שרייבען דעם בוך? ספּעציעל פון אונזער היים ברייגסק און פאַר ברייגסקער מערסטענס? צו ענטפערען דיזע פראַגע האָב איך אָנגעשריבען דעם פאָרוואָרט.

אין יאָר 1940 בין איך צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע ברייגסקער, ספּעציעל אַזעלכע וואָס האָבען זיך אינטערעסירט אין קהל־אַרבייט, און זיינען געווען ערווייטערט פּאַרטרעטער צום ברייגסקער שטאָט־ראָט און אין דער ברייגסקער קהילה, אַרויסגעשיקט געוואָרען פון דער סאָוועטען־מאַכט פון ברייגסק. דאָס איז געווען אַ רעזולטאַט וואָס געוויסע ברייגסקער קאָמוניסטישע פירער, ספּעציעל אַזעלכע וואָס האָבען אָנגעפאַנגען ווערען די פירער, באַלד ווי די סאָוועטען האָבען איבערגענומען ברייגסק. האָבען ניט געקענט פּאַרטראָגען אַז אין ברייגסק זאָלען זיך געפינען אימיצער פון די פֿריערדיגע כלל־טוער.

מיין עטאַפּ האָט געדויערט ביז סעפּטעמבער 1941. איך האָב זיך דאָן אָנגעשלאָסען אין שיקאַרסקיס אַרמיי. צוליב דעם שרעקליכען אַנטיסעמיטיזם דאָרט, האָבען מיר אידען פון ביאַליסטאָקער, בריסקער און ראָוונער געגענד אַרייגגעטראָטען אין דער רוסישער אַרמיי. ביים קאַמף פון דער נידער וואָלגאַ בין איך קראַנק געוואָרען. איך בין דאָן אָפּגעשיקט געוואָרען צו אַרבייטען אין אַ פּעלצען־פאַבריק. וועג די מלחמה האָט זיך געענדיגט בין איך דאָרט געבליבען אַרבייטען אַלס ציווילער אַרבייטער. ענדליך באַקום איך דאָס רעכט אַלס אַ פּוילישער בירגער זיך אומצוקערן אַהיים. ערב־פּסח 1946 בין איך אָנגעקומען אין ביאַליסטאָק. דאָרט געפּין איך אַרום 40 ברייגסקער וואָס זיינען געווען געצוואונגען צו פאַרלאָזען ברייגסק צוליב דעם אַנטיסעמיטיזם אין ברייגסק. זאָגאַר דאָן וועג די מלחמה האָט זיך שוין געענדיגט.

מיר גרינדען אין ביאַליסטאָק אַ פאַראייניגונג פון די ברייגסקער עלענדע נפשות וואָס האָבען זיך דאָרט געפונען, און זיך געפילט פרעמד אין דער נייער אומבאַקאַנטער סביבה.

בייַ איינעם פון די צוזאַמענקונפטען אונזערען באַשליסען מיר אַרויס־צובריינגען פאַר דער וועלט די שרעקליכע פאַסירונגען וואָס ברייגסקער אידען האָבען מיטגעמאַכט ביז דער באַפרייאונג פון ברייגסק.

די אַרבייט איז געפאַלען אויף מיר. איך האָב זאַפּאַרט באַקומען פערזענ־ליכע ערקלערונגען פון די 42 לעבען־געבליבענע וועגען זייערע איבערלע־בונגען. איך האָב אויך נאָך פיל שווערי־קייטען באַקומען שריפטליכע ערקלע־רונגען פון אַזעלכע וואָס האָבען זיך שוין דאָן געפונען ערגעץ אין קעמפּס אָדער אין ווייטע לאַגערען.

אַלע אַזעלכע ערקלערונגען זיינען פאַרשריבען געוואָרען. פיעלע פון די פאַסירונגען זיינען נאָך ניט פעסטגעשטעלט געוואָרען, ווייל די איינציג לעבען־

געבליבענע עדות פון זיי זיינען ניט געווען און איך האָב זיי ניט געקענט גרייכען. ענדליך דורך מיינע פאַרבינדונגען מיט אַזעלכע ברייסקער האָב איך פון זיי באַקומען שריפטליכע ערקלערונגען וועלכע האָבען געווארפען אַ ליכט אויף אונזערע פריערדיגע געזאַמעלטע פאַקטען.

איך האָב באַקומען ערקלערונגען פון ברייסקער קריסטען וואָס האָבען בייגעוואוינט געוויסע סצענעס.

דער וויכטיגסטער מיטהעלפער צוזאַמענשטעלען אַלע קאַפיטלעך וואָס באַציען זיך פון 1939 ביז דער באַפרייאונג איז געווען משה יענטשמאַן. זיין אינטעליגענץ איז געווען אַ גרויס הילף פאַר מיר אין דעם פרט.

משה אַסקארט, חיים־וועלוול פריבוט, הערשל שפאַק, מיין זון לייבל, פישל ליעוו, חוה אקאַן, און די אלטינצקיס — זיינען געווען וויכטיגע ביישטייערער ארויסצובריינגען די וויכטיגסטע מאַטעריאַלען.

איך בין ספעציעל דאַנקבאַר דעם פרעזידענט פון ביאַליסטאָקער קאַמיטעט מאַגיסטער טורעק. דעם צווייטען פרעזידענט פסח בורשטיין. די מיטארבייטאַרין פון דער ביאַליסטאָקער היסטאָרישער קאַמיסיע, פרוי פוקס און פרוי פאַקטאָר.

מאַגיסטער טורעק האָט מיר געגעבען די מעגליכקייט צו פאַרשטענדיגען זיך מיט דער גרעיכטס־מאַכט. דורך וועלכע מיר האָבען שפעטער געבראַכט צו גערעכטיגקייט פיעלע פון די ברייסקער באַנדיטען וואָס האָבען איינטיל געגומען אין אידען־מאָרדען. די היסטאָרישע קאַמיסיע האָט מיר געגעבען די מעגליכקייט און געהאַלפען באַקומען אַלע מאַטעריאַלען וואָס באַציען זיך צו ברייסקער טעטיגקייט.

פיעלע פון די היסטאָרישע דאָקומענטען און קאַפיעס פון גרעיכטס־געשוואָרענע ערקלערונגען זיינען אָבגעשיקט געוואָרען צו הער דזשוליוס קאַהען פון ניו־יאָרקער רעליף. ער האָט זיי פאַטאָגראַפירט און מיר צוריקגעשיקט די אָריגינאַלען. וואָרשיינליך וועלען זיי געדרוקט ווערען אין בוך.

מיין טעטיגקייט האָט דערגרייכט ברייסקער פוילישע באַנדיטישע קרייזען און איך בין געווען געצוואונגען צו פאַרלאָזען ביאַליסטאָק. איך קום אָן אין שטאַקהאָלם, שוועדען. פון דאָרט האָב איך אַ פריי האַנד איבערצושיקען אַלעס קיין ניו־יאָרק צו הער דזשוליוס קאַהען.

מיר האָבען אויך געפילט אַז עס מוז אַרויסגעבראַכט ווערען די היסטאָריע פון ברייסק אויף אַזוי פיעל ווי עס איז מעגליך, פון ערשטען טאָג פון איר

עקזיסטענץ אַס אַ אידישע שטאָט ביז'ן לעצטען טאָג. צו געבען דעם בוך אַ פּוישטענדיג בילדליכע אַבשפּיגלונג פון אַלע פאַזען פון איר לעבען, איר שטרעבען. אירע פאַרשידענע טעטיגקייטען, אירע חברות, אירע פּאָליטישע פּאַרטייען, אירע פאַרשידענע קלאַסען מענשען וואָס האָבען געווירקט אויף ברייסק אין די אַלע יאָרען פון איר עקזיסטענץ.

אַרויסצובריינגען דעם טייל פון בוך האָב איך זיך באַנוצט מיט'ן בריינ־סקער פּנקס וואָס איך האָב יאָרען שטודירט. מיין טעטיגקייט אויף אַלע געביי־טען פון בריינסקער קהילה־לעבען, מיינע 50 יאָר וואָס איך האָב געוואוינט אין בריינסק, פון מיין געבורטסטאָג אָן, האָבען מיר פיעל געהאָלפען.

גלייכצייטיג גיב איך צו אָז איך בין ניט קיין פאַכמאַן, קיין פּאַרפאַסער. ביי מיינע עלטערען אַרבייטענדיג אַלס היטעלמאַכער פון אינגעלווייז אָן האָב איך ניט באַקומען קיין מעגליכקייטען זיך צו בילדען.

איך האָב צוזאַמען געשטעלט אַלע געזאַמעלטע פאַקטען לויט מיינע פע־היגקייטען, וויסענדיג אָז מיינע ליטעראַרישע קענטעניש זיינען ניט פאַלקאָם. האָב איך די איבעריגע אַרבייט איבער געגעבען צום ניו יאָרקער רעליף קאָמי־טעט, וועלכע האָט זיך פאַרפליכטעט דעם בוך צו דרוקען.

די אַרבייט אַרויסצובריינגען דעם בוך אין אַ ליטעראַרישע שפּראַך, אין אַ כסדר'דיגען לעזבאַרען אופן וועט געטאָן ווערען פון אונזער אַלעמענס באַליב־טען און חשוב'ן לאַנדסמאַן הער דזשולייוס קאָהען.

איך האָב אים געגעבען די פולע פרייהייט ניט נאָר צו קאָרעגירען, רעדאַק־טירען, נאָר אויב נויטיג, גענצליך איבערצושרייבען, און צו פאַרברייטערען מיין אַרבייט.

איך בין זיכער אַז דער ספר הזכרון בריינסק, לויט דער איבערארבייטונג פון דזשולייוס קאָהען וועט ווערען אָנערקענט ביי אַלע לאַנדסלייט אין אַלע וועלט־טיילען אַס אַ וויכטיגער בייטראָג צו דער היסטאָריע פון אונזער לעבען, שטרעבען און ענדליכען שוידערליכען אומקום.

איך אַליין וואָרט מיט דער גרעסטער אומגעדולד צו זען די ערשיינונג פון מיין בוך גראדע ווי איר אַלע וואָרט אויף אים.

אַלטער טרוס

שטאָקהאָלם, 5־טען נאָוועמבער, 1947.

פאָרוואָרט

פון דזשוליוס קאַהען

סעקרעטאַר פון בריינסקער רעליעף אין ניו־יאָרק

אויף מיר איז געפאַלען דער גורל מיטצוהעלפען אַז דער בוך בריינסק ספר הזכרון צוזאַמענגעשטעלט פון אונזער לאַנדסמאַן אַלטער טרוס זאָל ערשיינען פאַר דער וועלט.

איך האָב באַקומען צוגעשיקט פון פאַרפאַסער, וואָס געפינט זיך יעצט אין

שטאָקהאָלם, שוועדען די מאַנוסקריפּטען אין כּמעט 60 באַזונדערע בריף. ערשט יעצט האָב איך באַגריפען די גרויסע וויכטיגע אַרבייט וואָס ס׳שטייט מיר פאָר.

דער מאַנוסקריפּט האָט ניט געקענט געדרוקט ווערן אין זיין אָריגינעלע פאָרמע. אַלטער טרוס איז ניט קיין פּראָפעסיאָנעלער שרייבער. ער האָט אָבער באַווייזען צוזאַמענשטעלען דעם בוך, וואָס ווערט זיכער פאַרנעמען אַ וויכטיגען אָרט, ווען די געשיכטע פון אייראָפּעאישען אידענטום, ספּעציעל פון דעם חורבן פון די פינף יאָר 1944—1939 ווערט געשריבען ווערען.

איך האָב אויף זיך גענומען די אויפגאָבע צו העלפען, אַז דער ספּר הזכרון בריינסק זאָל קענען פאַרנעמען זיין געהעריגען אָרט אין דער געשיכטע.

ס׳איז ניט געווען קיין לייכטע אַרבייט. אַלטער טרוס איז אין שוועדען, איך — אין ניו־יאָרק, פאָר קיין צוזאַמענאַרבייטונג איז קיין מעגלעכקייט ניט געווען. דער פאַרפאַסער האָט איבערגעלאָזען זיין מאַנוסקריפּט צו מיר. איך האָב זיך באַצויגען צו דער אויפגאָבע מיט פאַראַנטוואָרטלעכקייט. געמאַכט אַן ערענסטען פאַרזוך זיך צו האַלטען אין די ראָמען פון די אָנגענעבענע פאָקטען אויף וויפיל זיי זיינען געווען באַוואוסט צו מיר אָדער זיינען באַשטעטיגט געוואָרען פון אַנדערע לעבעדיגע בריינסקער.

איך מוז אָבער צוגעבען אַז אויך איך, פּרעטענדיר ניט צו זיין קיין לי־טעראַט אָדער פאָרפאַסער. אויך מיין פּעהיגקייט אין דעם פּרט איז שטאַרק באַגרעניצט. דאָך האָב איך זיך פאַרפליכטעט איבערצואַרבייטען אַלטער׳ס מאַנוסקריפּט און עס אַרויסבריינגען פאָר אייך לויט מיינע פעהיגקייטען.

די פּערזאָנען וואָס זיינען אין ערשטען טייל פון בוך דערמאָנט זיינען פאָר מיר גוט באַקאַנט פון מיין יוגענט אָן. וויל אַלטער איז נאָך געווען אַ 7 יאָהריגער אינגעל ווען איך האָב שוין אַנטייל גענומען אין בריינסקער קול־טור, און אויך אין דער רעוואָלוציאָנערער אַרבייטער טעטיגקייט, אין יאָהר 1905.

איך האָב געהאַט פּערזענלעכע געשפּרעכען מיט עלטערע בריינסקער לאַנדסלייט אין ניו יאָרק וואָס האָבען פאָר מיר קלאָר געמאַכט געוויסע פאַ־סירונגען פון די ענדע פון 18־טען יאָהרהונדערט און זיי איינגעשלאָסען אין די קאַפּיטלען וואו זיי באַלאַנגען.

ווען דער דריטער טייל פון בוך איז פון מיר איבערגעאַרבייט געוואָרען האָב איך באַנוצט צוגעגעבענע אינפאָרמאַציע וואָס איך האָב אין ניו־יאָרק

באַקומען פון בריינסקער לעבען גענליבענע עדות. אויך פון פריוואַטע בריוו וואָס איך האָב באַקומען פון פוילען פון אַזעלכע וואָס האָבען אַליין דורכגע־לעבט די שוידערליכע פאַסירונגען.

איך האָב זיך ספּעציעל באַמיהט אַז בריינסק ספר הזכרון זאָל זיין דער שריפטליכער אנדיינקונג נאָך אונזער היים שטאָט, נאָך איהרע אַמאָליגע און לעצטע העלדען פון רעליגיעזען, פּאָליטישען און עקאָנאָמישען לעבען אין בריינסק.

די צווייטע שווערִיגקייט וואָס איך האָב געדאַרפט באַזייטיגען, איז געווען די פינאַנציעלע. צו שאַפען די געלד מיטלען פאַר דער פובליצירונג פון בוך. מיין אָפּיעל צו אַלע לאַנדסלײַט צו שאַפען די מעגליכקייט, האָט געברַאכט די גרויסטע רעזולטאַטען. פאַר דעם דאַרפט איהר דאַנקבאַר זיין צו די כמעט 60 פּערזאָנען וואָס האָבען זיך אָפּגערופען אויף מיין אָפּיעל. דאָס מאַכט מעגליך אַז די הכנסה פון בוך וועט זיין אַ באַדייטענדע, און וועט געניצליך פאַר־וואַנדט ווערען פאַר רעליף צוועקען פאַר בריינסקער פּליטים.

אין אַלגעמיין האָב איך געזען אַז דער בוך זאָל זיין געשריבן אין אַ לײַכטען אידיש, אַז יעדער בריינסקער, וואו ער זאָל זיך ניט געפינען זאָל אים לײַכט לײַענען און פאַרשטיין. ניט זייענדיג קיין פּראָפעסיאָנעלער שרייבער גלויב איך אָבער אַז מיר איז עס צו אַ געוויסען גראַד גלונגען צו פאָפולאַ־ריזירען דעם בוך.

לעזענדיג דעם ספר הזכרון בריינסק וועט איר אַליין דורכלעבען די געשע־הענישען פון בריינסק. איר וועט פאַרגיסען טרערען אויף דעם גורל פון אונזערע ליבסטע אַזוי ווי איך האָב עס געטאָן, שרייבענדיג די קאַפּיטלען. איך האָב זיך אויסגעווײַנט און וויטער געשריבען.

איך בין זיכער, אַז יעדער בריינסקער וועט דעם בוך ריכטיג אָבשאַצען, וועט אים לעזען אַמווייניגסטען יעדען יאָרצייט, גראַדע ווי מיר היטען אָב תשעה באָב, וואו דער אידישער חורבן ווערט באַווײַנט. זאָל דער בוך ווערען דער שריפטליכער אנדיינקען, דער מאָנומענט אויפגעשטעלט אין אונזערע הייי־זער. די ווערטער איינגעקריצט אין אונזערע הערצער.

אַס פאַרשטייער פון בריינסקער לאַנדסמאַנשאַפט טעטיגקייט באַלד 42 יאָר, אַס מיטאַרבייטער פון יאָר 1918 ביז יעצט, האָב איך די אַרבייט אויך געטאָן מיט דער זעלבער ענערגיע און געטריישאַפט ווי איך האָב (גלויב איך) ערפילט

אַלע פּליכטען מיינע אין די אינטערעסען פון בריינסקער רעליף אַרבייט, גלויבענדיג אַז איר, חשוב'ע לאַנדסלייט האָט דאָס ערוואַרטעט פון מיר.

אויב דער דאָזיגער בייטראג מיינער צום בוך וועט מיטהעלפען אים צו פאַרבעסערן, וועל איך דאַנקבאַר זיין דעם פאַרפאַסער פאַר דער געלעגענהייט, וואָס איז מיר געגעבן געוואָרען צו דער ביישטייערונג מיינער צום ספר הזכרון בריינסק.

מיט דעם געפיל בריינג איך צו אייך, ליבע לאַנדסלייט דעם ספר הזכרון בריינסק געזאַמלט פון אַלטער טרוס, קאָרעגירט, פאַרגרעסערט און איבערגעאַרבייט פון מיר.

איך בין זיכער אַז איר אַזוי ווי דער פאַרפאַסער וועלען פאַרשטיין אַז מיט מיין איבעראַרבייטונג פון בוך האָב איך ניט געזוכט קיין כבוד אָדער קרעדיט פאַר זיך.

דזשוליוס קאָהען

2060 אושען עוו., ברוקלין 30, נ. י.

ערשטער טייל

ב ר ו י נ ס ק

ערשטער קאַפּיטעל

ב ר י י נ ס ק

אונזער היים שטעטל ברייַנסק. דאָרט זיינען מיר, אונזערע עלטערן, אור־עלטערן געבוירן און ערצויגן געוואָרן.

ברייַנסק געפינט זיך אין דער געווען זענער רוסיש פּוילן, ביעלסקער קרייז, גראָדנער גובערניע. יעצט באַקאַנט אַלס ברייַנסק ביי ביאַליסטאָק.

ברייַנסק ליגט זיך אַרום 20 מייל פון ביעלסק. און די זעלבע צאָל מיילן צו טשעכנאָוצע און 20 מייל פון שפּיטאָוו די באַן סטאַנציע פון אַמאָליגער וואַרשע־פּעטערבורגער ליניע. די שטאָט איז פאַרבונדען מיט שאָסיי וועג צו ביעלסק און בלאָטע־וועגען צו טשעכנאָוצע און שפּיטאָוו.

ברייַנסק געפינט זיך ביין צוויפּגוס פון טייך נורעץ מיט'ן טייך בראָנקע. בראָנקע איז אַ קליינער דאָרף. ברייַנסק אַ שטאָט מיט אַ באַפעלקערונג פון אַרום 7,000. דער נורעץ האָט פאַרשלונגען בראָנקע דעם טייך, גראָדע ווי ברייַנסק האָט איבערגעשטיגען בראָנקע דעם דאָרף.

דער נורעץ איז דער טייך וואָס רינגעלט אַרום ברייַנסק פון 2 זייטען. מיר פלעגען אים רופען דער ברייַנסקער טייך. פון דעם טייך האָבען מיר וואַסער געטרונקען, און טיי געקאָכט. דאָרט האָבען מיר זיך געבאָדען זומער. אויף זייַנע געפרוירענע דיקע איז זיך געגליטשט איןווינטער. בייַ די ברעגען פון דעם טייך האָבען אונזערע מאַמעס וועש געוואַשען. דער נורעץ האָט פאַרזאָרגט ברייַנסק מיט פרישע פיש אויף שבת און יום־טוב. דער טייך האָט אין זייַנע טיפע אָבגרונדען פאַרשלונגען פיעלע פון אונזערע בראָוו יונגע־לייט וואָס האָבען געוואָגט זיך צו פאַרמעסטען מיט זיינע פאַרבאָרגענע טיפע־נישען.

דער נורעץ האָט געפאָדערט און באַקומען זייַנע קרבנות פסח־צייט ווען זיינע וואַסערען האָבען זיך צושפּרייט אויף אַלע וועגען און פאַרטרונקען די וועגען מיט זייערע דורכפאָרער.

בייַ דער צווייטער זייט פון טייך געפינט זיך דער בארג. די פאַליאַקען רופען אים דער שלאָס. דאָס איז אַ היסטאָרישער פלאַץ, פאַרמירט ווי אַ רונדע

פעסטונג. דער צענטער פון באַרג, איז נידעריג גלײַך מיט די אויבערפלעכע פון טײַך. ווער און וועלכע צייטען דער באַרג איז באַנוצט געווארן אלס אַ שטאַרק באַפעסטיגטע פאָזיציע ווייסען מיר ניט, וואָס מיר ווייסען יאָ איז, אַז אין דעם באַרג האָבען זיך געקענט באַהאַלטען אַ פאָר טויזענד מענשען.

עס זיינען אין ברײנסק פאַרבלײבען דריי וויכטיגע היסטאָרישע געביידעס. זיי זיינען ספעציעל געבוט געווארען אלס באַפעסטיגטע פלעצער, אַדער פאַר מיליטערישע צוועקען. די געביידעס שטייען אַנטקעגען טייך אין סטראַטעגישע פאָזיציעס. דאָס זיינען יאָסל בענעס מויער, דער אלטער בית־המדרש, און באַקעס מויער. די וועגט פון די געביידעס זיינען אַרום זעקס פוס דיק.

די אלטע, געמויערטע, כמעט איינגעפאלענע געביידע וואָס שטייט לעבען יענקל זאַווס סאָד, איז אויך אַ היסטאָרישע. דאָרט איז געווען די ארכיוון פון געגענד. דאָרט זיינען געווען אלע דאָקומענטען פון הונדערטער יארען. אין די לעצטע יארען פון 18־טען יאָרהונדערט זיינען די וויכטיגע פאַפירען אַריבערגעפירט געווארען קיין גראדנע. די איבעריגע זיינען געבליבען זיך וואַלגערען אויף גאָט׳ס באַראָט. זיינען פאַרפוילט געווארען פון אלטקייט, פון רעגענס און שנייען וואָס האָבען אַריינגעגאָסען דורך די שוין צובראָכענע וועגט. חדר־אינגלעך האָבען קיין מאל ניט געוואָגט אהין אַריינצוקריכען, ווייל זיי זיינען זיכער געווען, אַז דאָרט געפינען זיך שדים.

דער קומאנט דאָס איז אויך אַ היסטאָרישער פלאַץ, דאָרט ביי יענעם קוואַל, און קלייניעם בריק זיינען פאַרגעקומען אלע מלחמות און שלאַכטען פון די צייטען פון דער שוועדישער מלחמה ביז דער לעצטער מלחמה ביי וועלכע פוילען האָט אינגאַנצען פאַרלאָרען איר זעלבסטשטענדיקייט צו רוסלאַנד, פרייסען און עסטרייך, און בלויז קאַנגרעס פוילען בלייבט אלס זכר פון איר אמאָליגער גרויסקייט. ברײנסק געפינט זיך אַרום 20 מיל פון טייך בוג, וואָס איז געבליבען דער גרעניץ מיט רוסיש פוילען.

עס איז באַוואוסט אַז ביז׳ן יאָר 1808 זיינען קיין אידען ניט געווען אין ברײנסק. אַמוויניגסטען איז ניטאָ קיין רעקאָרד פון אידען אין ברײנסק ביז יענעם צייט. אין די דערפער אַרום ברײנסק האָבען זיך יאָ געפונען אידען, אַזעלכע וואָס זיינען געווען ביי די פריצים אלס זיערע זשידקעס.

ברײנסק איז באַרימט מיט אירע מערק־טעג און ירידים. יעדען מאָנטאָג אָ מאַרק טאָג. דער יערליכער יריד באַרעבאַרע האָט אמאל אַנגעהאַלטען

דריי טעג. דער געבוי פון שטאָט איז צוגעפאַסט צו די מערק. דער גרויסער סקווער אין צענטער „דער מאַרק" און דער קלענערער מאַרק פלאַץ באַקאַנט אַלס דער פערד־מאַרק.

אין יאָר 1813 נאָך די ענדע פון די נאַפּאָלעאָנישע מלחמות ביי וועלכע גאַנץ פוילן איז פאַרניכטעט געוואָרען פון די רוסען, און פראַנצויזען ביים צוריקטריט פון מאָסקווע האָט זיך ברייגסק צוריק אויפגעבויעט. דאָן האָבען זיך שין געפונען אידען אין ברייגסק. א קליינע צאָל פון אָנפאָנג, שפעטער א גרעסערע צאָל. וואַרשיינליך האָבען אידען פון די דערפער ביסלעכווייז זיך אַריבערגעטראָגען אין שטאָט. די רעקאָרדס פון דער שטאָטישע אופראָוע צייגען אַ אידישע באַפעלקערונג אין ברייגסק אָבער קיין זכר ניט פון קיין אידישע קהילה.

די פאָלגענדע דערפער אַרום ברייגסק האָבען געהאַט עטליכע פאַמיליעס אידישע, פון וועלכע עס איז שפעטער אויסגעוואַקסען די אידישע קהילה אין ברייגסק. רוטקע, מיען, דאָמאַנאָוע, אָליענצק, שווירער, זאָלוסקע, מאָליע־שע, בראָנקע קאָלניצע, קערסנאָוע, אָטאָפ, קאָדלובאָווקע, לובינע, קאשיווע. אָליעקשען, זאָמינאָוע, דאָלאָבאָוע, פלאָנעווע, סמורלע, פיעטראָסק, פאָפאָלאָוו, גליניק, פאָטאָק, יאָזעפינע, קאָזלאָוע, זאָליעשע, מערווין אז"ו. אין די אָלע דערפער האָבען זיך געפונען אידען וואָס האָבען דאָרט נושא חן געווען ביי פריצים און געלעבט רוהיג, חתונה געמאַכט קינדער, די זיהן און איידעמס פון די דאָרף איינוואוינער האָבען זיך שפעטער אַריינגעצויגען אין ברייגסק, ווייל אין דאָרף ביים טאָטן אָדער שווער איז ניט געווען קיין מעגליכקייטען פאַר קיין פרנסה.

אין ברייגסקער פנקס פון יאָר 1816 ווערט שוין געבראַכט א רעקאָרד פון אַן אַסיפה. די נעמען פון די אנווועזנדע זיינען אָנגעגעבען ר' יעקב בר' חיים, אָדער ר' דוב בר' יעקב, קיינער וויס ניט ווער די לייטע זיינען געווען. ביי דער אַסיפה ווערט גערעדט פון בויען אָדער אָבקויפען א געבייד פאַר א בית־הכנסת. דאָס צייגט אַז ברייגסק האָט שוין געהאַט א מנין אידען אָדער מער. ווייל פריער זיינען ברייגסקער אידען געגאַנגען דאָווענען אין פאָפלאָו צום מנין לויט די עדות פון מאָטיע לייב דעם גלעזער, געבאָרען אין 1822, איז זיין פאָטער געגאַנגען צום מנין אין פאָפלאָו.

אין יאָר 1820 ווערט שוין אין פנקס דערמאָנט פון געלט־זאַמלונגען פון 70 גילדען פאַר א בית־המדרש.

צוויטער קאַפּיטל

אָנפאַנג פון אידישער קהילה

אין יאָר 1820 ווערט געקויפט דער בית־עולם, ביז דאַן זיינען די מתים פון בריינסק און די דערפער געבראַכט געוואָרען צו קבורה אין אָרלאָ. שפּעטער איז געקומען צו אַ פּאַרשטענדניס מיט דער קהילה פון באָטקע, און זיי האָבען ערלויבט צו נוצען זייער בית־עולם פאַר בריינסקער מתים.

די באָטקער קהילה האָט געשטעלט גרויסע פּאָדערונגען פאַר דער פּריווילעגיע. זיי האָבען פאַרלאַנגט אַז בריינסק זאָל צאָלען אַ טייל פון זייערע שטייערען. מאַנכעס מאָל האָבען זיי געפּאָדערט ניט ווייניגער ווי 100 גילדען קבורה־געלט. שפּעטער האָבען זיי געפּאָדערט אַז בריינסקער אידען זאָלען צושטעלען רעקרוטען פאַר באָטקע לויט דער פּראָפּאָרציע 1 רעקרוט פאַר 10 מתים. די רעקרוטען האָבען זיי געוואָלט פּאַראויס. מאַנכעס מאָל האָט מען זיך דעם זעלבען טאָג ניט געקענט איניגען, איז דער מת געבליבען איבער נאַכט אין באָטקע. קיין שטיבל וואו צו האָלטען איז ניט געווען. די פּוהר וואָס האָט דעם מת גערוקט קיין באָטקע האָט געמוזט אַוועק צוריק אין בריינסק. האָבען זיך די בריינסקער אידען געהאָלטען מיט'ן בר מנן אַ גאַנצע נאַכט.

דאָס צווינגט דער אָרימער קהילה צו זוכען אַ פּלאַץ פאַר אַ בריינסקער בית־עולם.

חברה קדישא זיינען שוין דאַן געווען, וויל מען האָט געפּירט דעם פאַרשטאָרבענעם קיין באָטקע נאָך דעם ווי מען האָט אים שוין מטהר געווען.

נאָך אַ פּאַרשטענדיגונג מיט דער שטאָט־פּאָרוואָלטונג האָט די קהילה באַקומען אָדער געקויפט דעם פּלאַץ פאַר'ן אָלטען בית־עולם.

דער פּלאַץ איז געווען נידעריג, לוימיג, מיט וואַסער. דער פּלאַץ האָט באָלאַנגט צו דער קאָטוזסקי. דאָרט זיינען אַמאָל דורכגעפּירט געוואָרען טויט־אורטיילען. לויט די לעגענדע זיינען דאָרט באַערדיגט געוואָרען צום טויט־פּאָראורטיילטע אידען אין די צייטען פון דער פּוילישער הערשאַפט.

לויט די באַשרייבונג פון בריינסקער פוילישען שרייבער נאַוויצקי, וואָס האָט אין די טאָג־ביכער פון רוטקער כראָביע געפונען פאַרשידענע וויכטיגע היסטאָרישע פאַקטען וועגען בריינסק. וועדט דאָרט דערציילט, אַז אויף דעם פּלאַץ פון אַלטען בית־עולם זיינען דורכגעפירט געוואָרען טויט־אורטיילען אויף אידישע יונגע לייט אין אַ געוויסען זונטאָג כדי אַלע מענשען פון בריינסק און ברעזשניצע זאָלען קענען אנווועזנד זיין. דער תליון איז זאָגאָר געלויבט געוואָרען פאַר זיין גוטע אַרבייט. זיי זיינען באַערדיגט געוואָרען דאָרט, וואו עס איז יעצט דער אַלטער בית־עולם.

ציטאַטען פון פנקס

נאָך דער גרינדונג פון בית־החיים איז די שטאָט געווען צופרידען. אַכט חדשים זיינען קיינע טויטענפעלע ניט געווען. דער ערשטער בר־מנן איז געווען אַ יונג מיידל, אַ קאַטרינשציקס טאָכטער. דער אינצידענט קאַר איז באַוואָכט געוואָרען טאָג און נאַכט, וויל מ'טאָר ניט לאָזען קיין מת אַליין אויפ'ן בית־עולם. קיינער האָט זיך ניט ענטזאָגט פון זיין חוב. אַכט חדשים איז דער אינצידענט קאַר באַוואָכט געוואָרען ביז עס האָט פאַסירט, אַ צווייטער מת איז דאָרט געקומען צו קבורה, זיינען זיי פון דער אַרבייט באַפרייט געוואָרען.

דריטער קאַפּיטעל

ברייַנסק אין די צייטן פון פּוילישען מאַטיעזש

דער ערשטער ניט געלונגענער פּויליש־אויפשטאַנד איז פאַרגעקומען אין יאָר 1831. פון יענער צייט איז פאַראַן אַ לעגענדע, אַז די מאַטיעזשניקעס האָבען אויפגעהאָנגען אַ אידען אין דאָרף שעקלייק. דער איד איז געווען אַ חזן, פלעגט גיין פון שטאָט צו שטאָט דאָוונען אַ שבת. גייענדיג פון באָטקע צו ברייַנסק איז ער געכאַפּט געוואָרען פון די מאַטיעזשניקעס. זיי האָבען דעם אידען באַשולדיגט אין שפּיאָנעריי. דער איד האָט זיך פאַרטיידיגט, ניט געווואוסט ווי אַזוי צו זאָגען אַ חזן, האָט ער געזאָגט אַז ער איז אַשניידער. ער איז געשטעלט געוואָרען צו פראָבע, האָט ער ניט געקענט נייהען. איז ער געהאָנגען געוואָרען. די שעקליקער גוים האָבען דעם בר־מנן ניט געלאָזט ברייַנגען צו קבורה. זיי האָבען אים געהיט. דער ברייַנסקער רב ר׳ מאיר נעכעס האָט געשיקט פרויען פרייטאָג־צו־נאַכטס כדי זיי זאָלען ניט פאַרדעכטיגט ווערען. די פרויען האָבען דעם מת געבראַכט אין שטאָט און ער איז צו קבורה געקומען דעם זעלבען פרייטאָג־צו־נאַכטס.

פון צווייטען מאַטיעזש אין יאָר 1863 ווערט דערציילט די פאָלגענדע געשיכטע. מענשען האָבען זיך געשראָקען צו זיין אונטערוועגענס, ווייל זיי זיינען באַשולדיגט געוואָרען פון פּאָליאַקען אָדער רוסען. ביידע האָבען זיך נוקם געווען אין אַזעלכע. די אידען וואָס האָבען געוואוינט אין די דערפער זיינען שטאַרק גע׳רודפ׳ט געוואָרען, האָבען זיך 70 אידען פון פאַרשידענע דערפער אַרייַנגעצויגען אין שטאָט. דאָרט האָבען זיי זיך געפילט זיכערער.

אין 1863 אין אַווינטער־נאַכט זיינען אַריין אין ברייַנסק אַ גרויסע מחנה פּאָווסטאנצעס. זיי האָבען זיך דערוואוסט אַז ביי דבורה׳ן אין מויער (אברהם שקאפ׳ס מוטער) געפינט זיך דער פּריסטאָו. זיי האָבען זיך אַרייַנגעריסען, אַרויסגעשלעפּט דעם פּריסטאָו, אים אויפגעהאנגען אויפ׳ן בוים לעבען דבורה׳ס

מויער. זיי האָבען אויך געהאנגען אַ סאָלדאַט ראָזשיצקע. צו מאָרגענס זיינען רוסישע מיליטער, אונטער די אָנפירונג פון געזעראַל מאָנוקין אַריין אין בריינסק. זיי האָבען גלייך באַשולדיגט דבורה'ן אַז זי האָט דעם פּריסטאָוו פאַר־ראָטען. זיי פאָדערען פון איר אַרויסצוגעבען די נעמען פון די פּאָליאַקען. דבורה איז געפּיניגט געוואָרען, זי האָט געליטען פון שרעק־טורמע; ס'האָט געקאָסט פיעל געלד ביז זי איז באָפרייט געוואָרען. די פּאָליאַקען האָבען גע־וואוסט אַז דבורה האָט זיי געקענט אַרויסגעבען און האָט זיי ניט געוואָלט פאַר־ראָטען, דאָך וועגן זיי זיינען אַריין אין שטאָט האָבען זיי געזויבט. בייַ די פאָכטערס האָבען זיי אויפגעפרעסען די בהמות. אידישע פרויען האָבען זיך באַהאַלטען פון זיכערהייט וועגען.

ציטאַט פון פּנקס

מעשה נורא בימי מאטיעזש

אין דאָרף טשאָנע, אַכט קילאָמעטער פון בריינסק איז געקומען אַ אומבאַ־קאַנטער אָרימאַן אויף שבת חנוכה, אין יאָר 1863. די פויערים באַשולדיגען דעם אָרימאַן אין שפּיאָנסטווא. גוטמאַן טשאָנער האָט זיך געבעטען ביי די פּאָליאַקען צו לאָזען דעם אידען לעבען. עס האָט ניט געהאָלפען. ער איז אויפגעהאנגען געוואָרען. די פּאָליאַקען האָבען ערלויבט דעם הרוג צו פירען קיין בריינסק צו קבר ישראל. מ'האָט דעם בר־מנן אַוועקגעלייגט אין הקדש. קהילה האָט געשיקט דעם שומר המת צו נעכטיגען אין הקדש. צו מאָרגענס זיינען אידען געקומען אין הקדש תהילים זאָגען, האָבען זיי געפונען דעם שומר טויט לעבען הרוג. עס ווערט דערציילט, אַז משה איצל מענדלס, אָנגע־טאָן ווי אַ רוסישער אָפיציר, איז אַרומגעפאָרען מיט'ן געזעראַל מאָנוקין צו העלפען כאָפען דעם אידען־מערדער און די רויבער פון אידישער פאָרמעגען. קאָנטריבוציע האָבען אידען געדאַרפט צאָלען פיעל מער ווי די פּאָליאַקען. וועגן דער מאטיעזש איז איינגעשטיל גָעוואָרען.

פיערטער קאַפּיטעל

ברייַנסק אין די צייַטן פון די קאָנטאַניסטן

עס זיינען שוין געווען קלאַנגען, אַז מ׳וועט אָנפאַנגען נעמען רעקרוטן. מ׳האָט געזאָגט, אַז קיין פאַרהיראַטע וועט מען ניט נעמען. האָט זיך אין ברייַנסק אָנגעפאַנגען אַ בהלה חתונה צו מאַכען קליינע קינדער.

מאָטקע פאַרבער (טאפּטשעפסקי) האָט עס מיר דערציילט, וועג איך בין נאָך אַ קינד געווען, אַז זיין פאָטער וועלווּל שואל׳ס איז דאָן געווען אַ קינד פון עלף יאָר. ער האָט זיך געשפּילט מיט זיינע פריינד ביים גרוטש, קומט פּלוצלונג זיין פאָטער שואל, נעמט אים מיט זיך און פירט אים צו דער חופּה. דער קליינער וועלווּל האָט געווויינט מיט ביטערע טרערען, ער האָט זיך געשעמט פאַר די קינדער, וואָס זיינען אים נאָכגעלאָפען און געשריען „חתונה געהאַט, חתונה געהאַט".

אידען האָבען באַשלאָסען צו פאַסטען, אפשר וועט דאָס אָפּשטעלען די גזרה. מען האָט אויך געזאָמלט געלד פאַר גראָדנע ד. ה. פאַר נאַטשאַלסטוווא אין דער גובערניע.

דער פּריקאַז פון ניקאָלַיי דעם ערשטען איז אָנגעקומען, אַז אַלע אידען מוזען זיך צושרייבען צו די מעשטשאַנסקע ביכער. די אידען פון אליעקשענער און מאַליעשער וואָלאָסט געהערען צו ברייַנסק. דאָס האָט איינגעשלאָסען 52 דערפער צו ברייַנסק.

אידען האָבען געקלערט וואו זיך צוצושרייבען. מ׳האָט געזוכט זיך צו־צושרייבען צו אַזעלכע ערטער, וואו מ׳האָט געהאַט פריינד, כלל־טוערס. פיעל ברייַנסקער האָבען זיך צוגעשריבען צו אָרלע, צו טשעכענאָווצע, קיינער האָט זיך ניט צוגעשריבען צו באָטקע. צוליב די רייסערייען וואָס ברייַנסק האָט געהאַט מיט באָטקע וועגען די ברייַנסקער מתים.

ברייַנסקער קהל־לייט האָבען צוגעשריבען צו ברייַנסק זייער וויניג אינג־

לעך. וואס ווייניגער צוגעשריבענע אלץ ווייניגער רעקרוטען. ענדליך איז געקומען דער טאג אין 1827. די ראשי הקהל וועלן גערופען און זיי וועלן פארזאגט, אז זיי מוזען צושטעלען 1 רעקרוט פארן יאר 1826, 1 רעקרוט פאר 1827, 1 רעקרוט פאר ניט באצאלטע אלטע שטייערן.

אין שטאט וועלט חושך, מענשן צולויפען זיך פון ברייגסק. די צוגעשריבענע קיין ארלע לויפען קיין ארלע. די לייטע וועלן טאקע באלד צוגענומען פאר רעקרוטען ווייל ארלע האט זיי אנערקענט פאר פרעמדע ניט קיין שטענדיגע שטאטישע איינוואוינער.

ברייגסקער קהל־לייט האבען שטיל־ערהייט צוזאמענגעשטעלט א ליסטע פון די ארימסטע שניידער אינגלעך וועלכע זאלען זיין די ערשטע קרבנות.

אין א ווינטער נאכט באוועזט זיך אין ברייגסק לייב טאטע, דאס איז געווען דער ארלער כאפער. ער איז געקומען אין ברייגסק כאפען די ברייגסקער וואס זיינען צוגעשריבען צו ארלע.

די ברייגסקער קהילה אנגאשירט דעם לייב טאטע צו ווערן דער ברייגסקער כאפער. זיין געהילף איז געווען איינער א גדליה, וואס קיינער וויס ניט ווער ער איז געווען, שפעטער זיינען געווען אנדערע כאפערס.

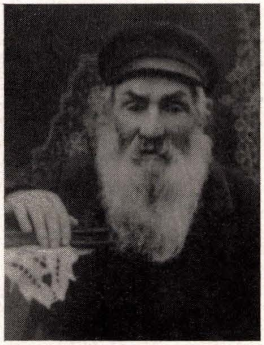
ווער עס זיינען געווען די ערשטע געכאפטע רעקרוטען וויס מען ניט. נאר אז זיי זיינען געווען פון די ארימע בעלי־מלאכה'שע קלאסען איז זיכער. ליוט ראובן קצב דערציילט: איך בין געווען א קינד פון אכט יאר. צו אונז אין הויז איז ביינאכט ארין לייב טאטע מיט זיינע ברייגסקער העלפערס צוזאמען מיט דעסיאטניקעס. איך בין געשלאפען מיט מיין ברודער 13 יאר אלט. די כאפערס הייסען זיך אויפשטעלען, מעסטען מיר צו מיין ברודער, נעמען רייסען מיין ברודער צו זיך. די מאמע מאכט א געוואלט, ווייגט און קלאגט. איך מיט מיין ברודער ווערן שטום פאר שרעק. קענען ניט שרייען. די שכור'ע כאפערס זיינען שטארקער. דער עלטערער ברודער ווערט צוגענומען פון הויז. מיר האבען לאנג געטרויערט און געבויקט נאך אים. אונזער הויז איז געווען פול מיט טרויער. ביסלעכווייז האבען מיר אים פארגעסטן.

מיט 40 יאר שפעטער, פונקט תשעה באב באווייזט זיך דער ברודער אין ברייגסק אנגעטאן אין מיליטערישע קליידער פון א מאיאר. עס צייגט זיך ארויס, אז ער איז שוין ניט קיין איד נאר געטויפט. מיר האבען זיך פון אים אנפאנגס דערווייטערט. דאך ער האט אונז שטארק געבעטען זיינען מיר געגאנגען מיט אים אויף דעם בית־עולם צו דער מאמע'ס קבר. די גאנצע

שטאָט איז מיטגעאָנגען. זיין שטאַרקער געוויין האָט אַלעמענס הערצער צו־בראָכען. זייַנע ווערטער זיינען געווען, מאַמע, פאַר וואָס האָט מען מיר פון דיר אָבגעריסען? פאַר וואָס האָט מען מיר אָבגעריסען פון מיין רעלי־גיע? מענשען צייגען אָן, אַז דאָרט אויף אַ געוויסען קבר ליגט באַערדיגט איינער פון די כאַפערס.

דער מאָיאָר סאָשין האָט געטראָטען און באָשפיגען דעם קבר, האָט אַריין־געשטאָכען זיין שוואַרד אין קבר און נאָך אַמאָל באָשפיגען. אַ שרעק איז באַ־פאַלען אַלע אנוועזנדע וואָס האָבען עס צוגעזעהן. דער מאָיאָר סאָשין האָט זיך געוואָלט טרעפען מיט הרב ר' מאיר שלום הכהן, וואָס איז דאָן געווען רב אין בריינסק. ר' מאיר שלום האָט געבעטען אַז מ'זאָל אים ניט בריינגען, וויל ער, דער רב איז צו שוואַך, ער וואָלט דאָס ניט געקענט איבערטראָגען.

דער מאָיאָר סאָשין געזעגענט זיך מיט זיינע ברידער ראובן קצב און מרדכי פוהרמאַן און פאָרט אַוועק. אַמאָל שרייבט ער אַ בריף, נאָר קיינער ענטפערט אים ניט.

ראובן קצב צו 95 יאָהר

ווען ראובן קצב האָט די געשיכטע דערציילט איז ער שוין געווען איבער אַכציג יאָר אַלט, אָבער ער האָט געווייניגט ווי אַ קינד.

יעקב יאָסל דער שניידער דערציילט, אַז מען האָט געכאַפט איינעם מענ־דיכע דעם שניידערס, האָט מען אים פאַרשלאָסען אין קהל־שטיבל פון אַלטען בית־המדרש, ביז ער איז אָבגעשיקט געוואָרען קיין ביעלסק, זיינען די שניי־

דערס געקומען אין אַלטען בית־המדרש און שטאַרק פּראָטעסטירט: אייערע קינדער זיינען אין דער היים, ביי אונז נעמט איר צו די איינציגע שפּייזערס פון די אָרימע פאַמיליעס. דער אָנפירער פון דעם פּראָטעסט איז געווען בנימין לייב דער שניידער. ר׳ דוד דער דאַמאַסדיגער קהל פאַרזאַרגער שרייט אויס: „וואַרפט אים אַרויס דעם שגץ". דער עולם האָט שנעל דורגעפירט ר׳ דוד׳ס באַפעל. בנימין לייב דער שניידער קריגט צובראָכענע ביינער און ווערט פון שוהל אַרויסגעוואַרפען.

די טיפען כאַפערס זיינען געווען פון די ערגסטע מענשען, דאָך פלעגען די ראשי הקהל מיט זיי זיין זייער פריינדלעך, צוזאַמען לחיים געטרונקען, צו אַ שוועכערע אַרבייט האָט מען אַראָבגעבראַכט לייב טאַטע פון אַרלע. דאָס איז געווען אַ שרעקלעכער סאַדיסט, זיין קרבן פלעגט ער רופען ממזר. ווען אַ מוטער האָט זיך געשטעלט אַנטקעגען האָט ער זי גוט צושלאָגען.

פרייטאָג־צו־נאַכטס פלעגט זיין די בעסטע צייט צו כאַפען. דער סיזאָן האָט זיך אָנגעפאַנגען שבועות צייט ביז יום־טובים. די וואָס זיינען געכאַפט געוואָרען אָנפאַנג זומער זיינען פאַרשפּאַרט געוואָרען אין אַלטען בית־המדרש, אין דער קלייניער שטיבעלע מיט אייזערנע גראַטעס. די טיהר מיט שטאַרקע אַנטאבעס באַשלאָגען. עסען האָט מען זיי אַריינגעוואָרפען אין דער פרי ברויט מיט קרופניק. שבת — אַ חלה. די אַרבייט צו שפּייזען די געכאַפּטע האָט באַלאַנגט צו די פליכטען פון דער בעדערקע, אויפגעפאסט, אַז די ממזרים זאָלען ניט קריגען קיין עסען פאַר'ן דאָוונען. ראש השנה האָט מען פאַר זיי ספּעציעל שופר געבלאָזען. ביים אַוועקפירען זיי קיין ביעלסק האָט יעדער באַקומען אַ ארבע כנפות.

אָט אַזוי זיינען די געכאַפּטע געהאַלטען געוואָרען אין דער אידישער טורמע, וואָס איז געווען אַ טייל פון אַלטען בית־המדרש. אַנטלויפען פון דאָרט איז געווען אוממעגליך. מען האָט זיי באַוואַכט טאָג און נאַכט, אַלע מאָל אַנדערע וועכטער, קיינער האָט זיך ניט ענטזאָגט פון דער אַרבייט צו היטען די געכאַפּטע (ממזרים) (לויט טאַטע'ס באַצייכנונגען).

עס האָט פאַסירט, אַז דער וועכטער איז אַמאָל געווען משה אהרן דער היטל־מאַכער. ער איז געווען אַ לאַנגזאַמער מענש, האָבען חברה גוטע פריינד באַפאַלען משה אהרנען, אַנגעטאָן אַ זעקל אויפ'ן קאָפ און דעם אינגעל באַ־פרייט.

אין ברײנסק ווערט אַ שרעקלעכער טומעל. קהל ווײל זיך אַברעכענען מיט משה אהרנען. מ׳ווײל אים רעקרוטירן פאַר דעם אינגעל. מישט זיך אַריין זיין שוויגער רחל׳ די גאַוויגער און זי באַפרייט איר איידעם.

די וואָס האָט געלונגען צו אַנטלויפען זיינען מערסטענס געלאָפען צום גאַליציאנען גרענץ, מערסטענס נאָך בראָד, עסטרייך. נאָך דער גזרה, אַז אינגעזאַמט האָבען זיך צוריקגעקערט אַהיים האָט מען זיי געראפען די בראָדער. אַווי האָט בערל׳ בראָדער באַקומען זיין צווייטען נאָמען.

ברײנסקער ראשי־קהל האָבען געהאָט פאַרשידענע מיטלען זיך אויסצודרייען פון רעקרוטסטוווא. ערשטענס האָט מען ניט איינגעשריבען די זיהן. אַז מען האָט שוין יאָ איינגעשריבען האָט מען צוגעשטעלט צו אַנדערע עלטערען. אַלע ווייסען, אַז ר׳ יחיאל־לייבס צווייטער נאָמען איז זיפמאַן, האָט ער זיין זון זעליג צוגעשריבען צו לייזער געווירס פאָטער. אַלע האָבען גערופען דעם זעליגען זעליג יחיאל לייבס. און זיין צווייטער נאָמען איז הורוויץ.

עס האָבען זיך געפונען וואויל יונגען, וואָס האָבען אזעלכע זאַכען גע־וואוסט, ניט געקענט פאַרטראָגען די אַנדלונגען מצד די ברײנסקער ראשי־קהל־לייט און האָבען אַנגעוויזען נאַטשאַלסטווא, ווער עס איז ניט קיין פאַרשריבענער. איינער פון זיי איז געווען נחום שרויט. אָט דער נחום שרויט איז געווען אַ ביין אין האַלדז פאַר די ראשי־קהל. עפעס האָט געמוזט געטאָן ווערען אַבצו־שטעלען די מסירות, האָט מען נחום׳ען געכאַפט אַ שבת־צו־נאַכט, אים אַנגע־טאָן אַ זאַק אויפ׳ן קאָפּ. צו זיין גליק איז אימיצער אַנגעקומען, און נחום שרויט איז געראַטעוועט געוואָרען. דאָס האָט געווירקט, נחום איז שטיל געוואָרען.

דערצו האָט זיך שוין געענדיגט די כאַפערייי. עס איז איינגעפירט גע־וואָרען אַגעמיינע מיליטער־דינסט.

מאָטיע לייב דער גלעזער דערציילט אַז זיין ברודער אברהמל איז גע־כאַפט געוואָרען נאָר ער איז געקומען צוריק מיט 45 יאָר שפעטער אָפס ge־ביללדעטער מענש און טרעפט נאָך זיין טאָטען זמן דעם גלעזער אַ לעבעדיגען.

פון די אַנדערע צוריקגעקומענע ניקאָלייעווסקי סאָלדאַטען זיינען אין ברײנסק באַוואוסט יענקל רופא. ער האָט זיך ווי עס איז דערנערט אָפס רופא. דער אַנדערער איז יאָלישקע. דער יאָלישקע האָט גרויסע צרות בײ זיין קומען צוריק אין ברײנסק נאָך פערציג יאָר. קיינער האָט אים ניט געקענט אָדער ניט געוואָלט קענען.

קהל׳ האָט זיך דערבאַרעמט אויף יאָלעשקען, אים געמאַכט פאַר׳ן אונטער־שמש אין שול׳יאַכעטסקען בית־המדרש.

יאָל׳עשקע רעכענט זיך אַב מיט די בריינסקער רייכע קינדער, וואָס כאַפּען זיך אַריין אין בית־המדרש אַביסל׳ שטיפען. ער שלאָגט מכות רצח, פאַר אים האָבען זיי מורא און טראָגען זיך אַב שנעל׳ אין די אַנדערע בתי מדרשים.

דאָס איז געווען יאָל׳עשקעס נקמה צו די אייניקל׳עך פון די לייטע, וואָס זיינען געווען פאַראַנטוואָרטל׳יך פאַר זיינע 45 יאָר סאָלדאַטשינע.

פינפטער קאַפּיטעל

בריינסקער שוהלען, דער אַלטער בית־המדרש

ווען נאַפּאָלעאָנס אַרמייען זיינען צוריקגעטריבען געוואָרען פון רוסלאַנד דורך פוילען האָבען זיי געווייניקיך אַלעס פאַרבראַכט אויף זייער צוריקטריט. בלויז אייניגע שטאַרק געבויעטע הייזער זיינען געבליבען. אין בריינסק האָבען זיך אָבגעשטעלט די דריי מויערן ווי אויבען באַמערקט. 1 געביידע האָט די רוסישע רעגירונג אַוועקגעשיינקט באַיקעס. ער איז געווען אַ רוסישער פריץ. דערפאַר הייסט ער באַיקעס מויער. דעם צווייטען האָבען אָבגעקויפט יאָסל בעניעס משפחה. דערפאַר האָט מען אים גערופען יאָסל בעניעס מויער. דער דריטער מויער איז פאַרקויפט געוואָרען צו דער קהילה אין בריינסק פאַר אַ בית־המדרש. קהל האָט דעם מויער איבערגעבויעט, צוגעבויעט די וויבערשע שוהל און די קליינע שטיבלעך וואָס האָבען שפּעטער געדינט פאַר אַ בית הרב, תלמוד תורה און פאַר דער טורמע צו האַלטען די געכאַפּטע קינדער.

לויט'ן פּנקס איז דער בית־המדרש געענדיגט געוואָרען אין יאָר 1821, און באַקומען דעם נאָמען דער אַלטער בית־המדרש.

אין יאָר 1832, פונקט איין יאָר נאָך דעם פּוילישן אויפשטאַנד געפינט זיך שוין אין בריינסק נאָך אַ בית־המדרש. דאָס איז געווען איין אַלטע הויז, געקויפט פון אַ בריינסקער קריסט מיט'ן נאָמען פּאַוולאָווסקע. דעם נאָמען דער נייער בית־המדרש האָט ער באַקומען מיט אַ צוואָנציק יאָר שפּעטער נאָך דעם ווי ער איז גענצליך איבערגעבויט געוואָרען.

אין פּנקס געפינען מיר אין כתב רבנות וואָס בריינסקער קהילה האָט געגעבען דעם צווייטען רב ר' יודל חריף, אַז דעם צווייטען טאָג ראש־השנה און די צווייטע טעג יום־טוב דאַרף ער דאַוונען אין נייעם בית־המדרש.

לויט די מזרח־לייט פון נייעם בית־המדרש קען מען זיך פאַרשטעלען, אַז דאָרט האָבען געדאַוועט די רייכע אָדער אויפגעקומענע בעלי־בתים, ווייל דאָרט

געפינען מיר יאָסל בעניען, יאָקען, ר׳ דוד׳ן, ירוחם גאָלדבערג, יחיאל לייב, נחום איטעלד, יאָסקע מנוחה׳ס, יצחק שאָפּירא, יאָשע ליבאָשיץ, שמואל קאַטלאַ־וויטש. דער פּשוט׳ער עולם איז געבליבען אין אַלטען בית־המדרש.

שפּעטער גרינדעט זיך נאָך אַ גרופּע פון רייכע בעלי־הבתים: יעקב מאיר כאַלאַפּ, די גאָטליעבס, און עס ווערט געשאַפען דער דריטער בית־המדרש וואָס מ׳האָט אויך גערופען דער שליאַכעטסקער בית־המדרש.

די שוסטער און קצבים, אָנגעפירט פון אברהם ווינער, קויפען אָב די אַלטע הויז פון בנימין־לייב דעם שניידער און גרינדען דעם פיערטען בית־המדרש אונטער׳ן נאָמען פּועלי צדק. אין יאָר 1903 בויען זיי אויף אַ נייע געביידע און דער פּועלי צדק ווערט איינער פון די שענסטע בתי־מדרשים אין שטאָט.

דער ארון קודש מיט די פיינע שניצערייַ איז אַ מייסטערווערק. נאָך דעם טויט פון אברהם ווינער ווערט די הויפּט אַרבייט פון פּועלי צדק אָנגע־פירט פון זיין זוהן לייב ווינער.

די שניידער זיינען געווען ארגאַניזירט פריער ווי די שוסטער. זיי האָבען געהאַט אַ מנין אויפ׳ן בוידעם־שטיבעל פון נייעם בית־המדרש. קיין אייגענע בעלי הבתים זיינען זיי ניט געווען, ווייל די הכנסה פון דער פּושקע האָט באַ־לאַנגט צום נייעם בית־המדרש. ימים נוראים האָבען זיי געמוזט דאַוונען אונטען.

עס האָבען זיך געפונען ענערגישע טוער ווי חנא קאַשטאַן, אריה קראַץ, שלום קראַץ, מיט דער מיטהילף פון דוד־הערש רובין, זיין צונאָמען איז שציאָפקע. האָבען זיי זיך געמומען צו דער אַרבייט צו בויען אַ שניידערשן בית־המדרש. זיי האָבען פיעל שטערונגען, די מאָכט האָט ניט ערלויבט צו פיעל שוהלען פאַר ברייסק. זיי האָבען די שוהל געפענט אָן ערלויבעניש. האָט טאָקע פאָסירט אַז די שוהל איז אינמיטען דאַוונען פון דער מאָכט געשלאָסען געוואָרען.

דאָ האָט זיך אַריינגעמישט נתן זעלווין, מ׳האָט אים גערופען דער מאָסקווער, ווייל ער האָט געוואוינט אין מאָסקווע ביז די אידען זיינען פון דאָרט אַרויסגעטריבען געוואָרען.

אָט דער נתן זעלווין איז געווען אַ מערקווירדיגער טיפּ. אַ גרויסער גע־לערנטער אין תלמוד. צו דער זעלבער צייט איז ער געווען אַ גרויסער קענער אין רוסיש. זיין רוסישע שפּראַך איז געווען פאָלקאָם. זיין שטימע, זיין אָרט

רײדען איז געווען ווי אַ געבוירענער רוס. טראָץ דעם וואָס ער איז פון מאָסקווע צוזאַמען מיט אַלע אידען אַרויסגעטריבען געוואָרען, איז ער אָבער געווען און פֿאַרבלײבען אַן אמת׳ר רוסישער פּאַטריאָט, דעם צאַר׳ס געטרייער אינטער־טאַן. דער נתן זעלווין פּלעגט אין ברײנסק זיך באַשעפטיגען מיט שרײבען פּראָשענײעס. צו יעדען גרעסטען בעאַמטען איז נתן זעלווין צוגעקומען, קיין פּעטערבורג, קיין מאָסקווע, איבעראַל האָט ער דערגרייכט. וועג יעמאָנד האָט געהאָט עטוואָס אַ ביטע צו די גרויסע פּענסטער פון דער גובערניע אָדער אין אָקרוג, זאָגאָר אין הויפּט־שטאָט. נתן זעלווין האָט דאָרט דערגרייכט און דורכגעפירט וואָס ער האָט זיך אונטערגענומען.

וועג דער שניידערשער בית־המדרש איז פון דער מאָכט געשלאָסען גע־וואָרען, ווערט נתן זעלווין שטאַרק פאַרנומען. ער שרײבט קיין גראָדנע; עס ווירקט ניט; ער שרײבט קיין פּעטערבורג; וועגדעט זיך צום אַלערהעכסטען ראָט און באַקומט די ערלויבעניש דעם בית־המדרש צו עפענען אויפֿן נאָמען פון יונגען צאַרעוויטש.

באַקומענדיג אָזאַ ערלויבעניש האָט דער כראָביץ פּאָטאָצקי געשיינקט די גאַנצע געהילף צום בית־המדרש. ענדע 1909 איז דער נייער שיין גע־בויעטער שניידערשער בית־המדרש געעפענט געוואָרען.

די חסידים האָבען אויך געבויט זייער אייגענע שטיבל. מרדכי הערש דער מלמד האָט געשיינקט דעם פּלאַץ פאַר דעם צוועק, ביז דאָן האָבען זיי אַלע מאָל געדונגען פאַרשיידענע פּלעצער צו דאָוונען. מרדכי הערש האָט פאַרדינט צו ווערען אינגעלאָדען אַס שטענדיגער מחותן ביי אַלע חסידישע מלוה מלכה׳ס.

דאָס זיינען געווען ברײנסקער שוהלען.

זעקסטער קאַפּיטעל

בריינסקער רבנות

בריינסק איז געווען אַ מזל׳דיגע שטאָט וואָס אנבאַאַנגט צו אירע רבנים. אַ׳ע בריינסקער רבנים זיינען געווען גדולי הדור. מאַנכע זיינען באַרימט געווען ניט נאָר אין פוילן, נאָר אין דער גאַנצער וועלט.

אין יאָר 1822 איז שוין די קהילה אין בריינסק אַרגאַניזירט. אַ בית־עולם איז שוין דאָ אַ אייגענער. ענטוויקעלט זיך די פראַגע פון רבנות. ביי יענער צייט זיינען געווויס פאַרגעקומען פאַרשידענע צווישטיגקייטען ביי די אידישע אינוואוינער פון שטאָט און פון די דערפער אַרום בריינסק. מחלוקת צוליב פרנסה, אויסגעדונגען די אַרענדע ביים פריץ, אדער געעפענט אַ קרעטשמע דאָרט וואו ס׳איז ניט געווען גענוג פרנסה פאַר׳ן עקזיסטירענדען קרעטשמאָר. ס׳איז געקומען צו קריגעריין, צו בזיונות. עס האָט געפעלט דער מנהיג הדור. די אידישע אויטאָריטעט וואָס זאָל זיך קענען פאַנאַנדערקלייבען אין די איינצעלהייטען און בריינגען פרידען צווישען די צדדים. מיט אין וואָרט עס האָט געפעלט אַ רב אין דער נייער אַרגאַניזירטער קהילה־בריינסק.

עס פאַרשטייט זיך, אַז ניט איין אסיפה איז פאַרגעקומען. עס זיינען געווען גענוג קאַנדידאַטען אויף די בריינסקער רבנות. פיעלע פון די דאָרפישע אייניווואויגער זיינען געווען געלערנטע אידען, בני תורה. זיי האָבען געווויס געהאַט אַ שטאַרקע דעה אין דער אויסקלייבונג פון אַ רב פאַר בריינסק.

ר׳ מאיר נעכעס

דאָס איז געווען דער ערשטער בריינסקער רב. ר׳ מאיר נעכעס איז געווען אַ בריינסקער איידעם. די נעכע האָט געמוזט זיין אַ גרוסע פערזענלעכקייט, אַז דער רב איז געווען געוואָרען ר׳ מאיר נעכעס, נאָך זיין שוויגער. לויט דעם פנקס אין יאָר 1822 ב׳ נח וועלט באַשלאָסן צו געבען אַ כתב רבנות צו הרב ר׳ מאיר נעכעס. עס וועלט דאָרט דערמאָנט אַז ער איז אַ גרויסער בן תורה וואָס צו אים איז ניטאָ קיין גלייכען. אין כתב וועלט ער אָנגערופען אונזער ערשטער רב, מנהיג הדור, ר׳ מאיר.

אין כתב געפינען זיך די פאַלגענדע פונקטען: שכירות 27 גילדען אַ וואָך, באַזאָרגען מיט דירה און באַהייצונג אין אייגע פון די שטיבלעך אין אַלטען בית־המדרש. עס וועט דערמאָנט, אַז ביז פסח דאַרף דער הקדש איבער־געטראָגען ווערען אויף קהל׳ס רעכענונג.

לכבוד יום־טוב, אדער פאַר׳ן זאָגען תורה שבת הגדול און שבת שובה אַ צוגאָב אַ פלאַש ווײַן, טהיי און צוקער. די רביצין באַקומט דאָס רעכט צו פאַרקויפען נר של שבת. פון דעם דאַרף זי געבען צו קהל׳ צוויי זעקסטעל פון דער ריינער הכנסה. אויך איז אַריינגערעכענט פסק־געלד, און חמץ פאַר־קויפען אין דעם רב׳ס הכנסה.

אַלס יונגערמאַן האָב איך עטליכע מאָל באַטראַכט דעם בית הרב. עס איז ווי אַ טורמע, די וועגט נאָס, פינצטער. קיינמאָל איז דאָרט ניט געווען אַביסל זון־שיין. דאָרט פלעגט זיך אויפהאַלטען יענקל פאַרופקע, דער משוגענער, און משה־אהרן דער שדכן.

ר׳ מאיר נעכעס האָט ניט געהאַט צופל נחת פון בריינסקער רבנות. די קאָנטאָניסטישע גזרה האָט זיך אָנגעפאָנגען. קליינע קינדער זיינען געכאַפט און געהאַלטען געווארען פאַרשפאַרט אין אייגע פון די שטיבלעך איבער׳ן וואָגט פון זיין וואוינונג. אידישע מאַמעס האָבען דאָרט שטענדיג געקלאָגט און געווײַנט, זיך געקלאָפט קאָפ אין וואָגט. די געכאַפטע האָבען געשטורעמט און געשאַלטען אַלעמען. ר׳ מאיר נעכעס מיט זיין ווייב, גוט האָרץ האָט ניט געקענט אַריבערטראָגען די האָרצרייסענדע געווײַנען פון די אומשולדיגע קינ־דער און זייערע מאַמעס. זיין האָרץ האָט געפלאָצט פאַר וועהטאָג.

די נאָסע וועגט האָבען מיטגעווײַנט מיט׳ן רב, מיט די מוטערס. אויף יענער זייט וואָגט, ביז ער איז יונגערהייד נפטר געווארען. דאָס איז געווען דער גורל פון ערשטען בריינסקער רב ר׳ מאיר נעכעס זצ״ל.

הרב ר׳ יודל חריף

איז אויפגענומען געווארען אַלס דער צווייטער רב אין בריינסק, אויף דעם פלאַץ פון ר׳ מאיר נעכעס. אַ גרויסער גאון. בריינסקער פלעגען זאָגען אַז אויך ר׳ יודל חריף האָט שטענדיג געשיינט די שכינה.

הרב ר׳ יודל חריף שטאַרבט אויך יונגערהייט. ער קומט צו קבורה אויף דעם אַלטען בית־עולם לעבען הרב ר׳ מאיר נעכעס.

אלטער משה איצל׳ס ווייב פלעגט רעדען מיט שטאלץ פון די ערשטע צוויי בריינסקער רבנים וואס זיינען געווען איהרע קרובים. זי האט איר עלטסטען זוהן א נאמען געגעבען יודל מאיר נאך בײדע בריינסקער רבנים.

הרב ר׳ שאול דענענבורגער

וועדט אויפגענומען אויפ׳ן פלאץ פון ר׳ יודיל חריף זצ״ל אלס דער דריטער רב אין בריינסק. ר׳ שאול דענענבורגער איז שוין ניט ווי די פריערדיקע. ער פראטעסטירט. אים געפעלט ניט די נאסע וויל׳גאטנע דירה וואו די נעץ דרינגט אריין אין די בײנער. אים געפעלען ניט די בריינסקער בעלי הבתים, וואס האבען א פארלאנג צו נעמען גרויסע גאונים פאר זייערע רבנים און זיי ניט פארזארגען מיט די נויטיגע עלעמענטארע פאסענדע באדערפענישען צו קענען לעבען אביסל אנשטענדיג.

ר׳ שאול דענענבורגער באשלוסט צו פארלאזען בריינסק. ער באקומט א כתב רבנות אין לאמזשע אדער פרוזשינע.

בײ זיין אבפאהרען פון בריינסק פארזאמלען זיך פיעל מענשען, זיי פאר־האלטען דעם וואגען. אנדערע לייגען זיך אויף דער ערד לעבען פערד, לאזען אים ניט פארען. שרייען „רבי פארלאזט אונז ניט״.

ר׳ שאול דענענבורגער שטעלט זיך אויף אין וואגען און זאגט צום עולם: „איך טאר דא ניט זיין. דא איז ניט מיינע ד׳ אמות. עס איז א גזר פון הימעל, איר האט מיר באליידיגט. וועז איך וועל דא זיין וועט פאר אייך קיין גוטס ניט ארויסקומען. נאר איך בין אייך מוחל און גאט וועט אייך אלעמען העלפען.״ דאס האט געווירקט. מיט גרויס געווין האבען זיך אלע געזעגענט מיט׳ן בריינסקער דריטען רב, ר׳ שאול דענענבורגער. לאנג האבען בריינסקער אידען, ספעציעל פון המון געדעדט פון דעם געזעגענען זיך מיט זייער באליבטען רב פון בריינסק.

הרב ר׳ מאיר שלום הכהן

דער פיערטער רב אין בריינסק. ער איז אנגעקומען אין בריינסק אין יאר 1870. ער איז געווען א גאון, געשטאמט פון א פאמיליע גאונים אין ליטע. ער איז שנעל באליבט געוואָרען אין שטאט. פון נאטור זייער א ליב־ליכער מענש. בריינסק האט אים זייער רעספעקטירט, האבען מיט אים שטאל־צירט פאר זיין גאונות און פאר זיין גוטמוטיגקייט.

די בריינסקער ראשי הקהל האָבען ניט פֿאַרשטאַנען ווי געהעריג אָבצו־
שאַצען אַזאַ ליכטיגע פערזענלעכקייט. זיינע שכירות מאָגערע, קוים גענוג
געווען אויף די נויטיגסטע צום לעבען. זיין וואוינונג די זעלבע נאַסע, פינס־
טערע, ווילגאטנע שטיבל. דאָס פראָסטע פאָלק האָט אים פֿשוט פאַרגעטערט.
נאָר האָבען ניט געהאַט קיין דעה צו ווירקען אויף די ראשי הקהל, אויף די
כלל טוער, אַז זיי זאָלען מאַכען דעם רב׳ס לעבען באַקוועמער. ר׳ מאיר שלום
הכהן ווערט אין דער דירה קראַנק. די בעלי הבתים נעמען זיך ניט צום
האַרצען. זיין לאָגע ווערט ערענסט, שוין שפּעט עפּעס צו טאָן צו ראַטעווען
דעם לעבען פון גרויסען גאון.

הרב ר׳ מאיר שלום הכהן זצ״ל

ר׳ מאיר שלום איז צו 43 יאָר נפטר געוואָרען אין 1884. ער איז צו
קבורה געקומען אויפֿן אַלטען בית עולם לעבען די פריערדיגע בריינסקער

רבנים. עס פֿאַרבלײַבט די רביצין מיט קלײַנע קינדער. מיט פּיעלע מיה קומט אָן ביז זי באַקומט אַ פּאָר רובל צו ערנערען זיך מיט איר פֿאַמיליע.

דער פֿאָלגענדער פּאַקט, דערציילט צו דזשוליוס קאַהען פון זיין פּעטער הערצקע פוקס, אַ בן שמונים, וואָס געפינט זיך אין ניו־יאָרק מער ווי זעכציק יאָר, וועט געבען אַ באַגריף פון דעם גרויסען רעספּעקט וואָס אַלע איינוואוי־נער אין ברײַנסק, ספּעציעל דער פֿראָסטער עולם האָט געהאַט פֿאַר הרב ר׳ מאיר שלום הכהן.

אין ברײַנסק אַזוי ווי אין אַלע שטעט איז געווען די מאָדע אַז אַלע חופות זײַנען געשטעלט געוואָרען אין גאַס לעבען אַלטען בית־המדרש סיי זומער און ווינטער. צו אַ געוויסער חופה ווינטער צייט, דער שניי איז נאָר וואָס אָנגעפאַלען, קומט פּאָר אַ חופה ביים אַלטען בית־המדרש. די יוגענד פֿלעגען ביי אַזעלכע חופות מאַכען אַביסעל שפּאַס מיט די מחותנים אָדער מיט׳ן חתן, ספּעציעל ווען ער איז געווען פון אַ צווייטער שטאָט.

פֿונקט דאָן, ווען ר׳ מאיר שלום האָט געמאַכט די ברכה בורא פרי הגפן, איז אים געפאַלען אַ גרויסער שניי באַל און פּנים. דער בעכער וויין איז פון אים אַרויסגעפאַלען אין שניי.

צו מאָרגענס האָט מען זיך אין שטאָט דערוואוסט, אַז דער שפּאַס איז דורכגעפירט געוואָרען פון בערעלע מאנעסעס. דער בערעלע איז געווען אַ חברה־מאַן וואָס גאַנץ שטאָט האָט פּאָר אים געציטערט, ווייל ער איז פּעהיג געווען צו באַגיין די ערגסטע זאַכען.

ר׳ מאיר שלום האָט געשיקט רופען דעם בערעלען. בערעלע איז געקומען צום רב. ער האָט זיך מודה געווען, אַז ער האָט געוואָרפען דעם שניי באַל אויף אַנדערע מחותנים. ר׳ מאיר שלום דערלאַנגט בערעלען צוויי פּייערדיגע פּעטש. „דו ווייסט שייגעץ וואָס דו האָסט געטאָן?" — האָט ער געזאָגט

„צוליב דיר האָב איך געמאַכט אַ ברכה לבטלה".

בערעלע מאַנעסעס איז אַרויס פון רב, האָט ניט געריידט קיין וואָרט. ער איז אַוועק אַ פּאַרשעמטער.

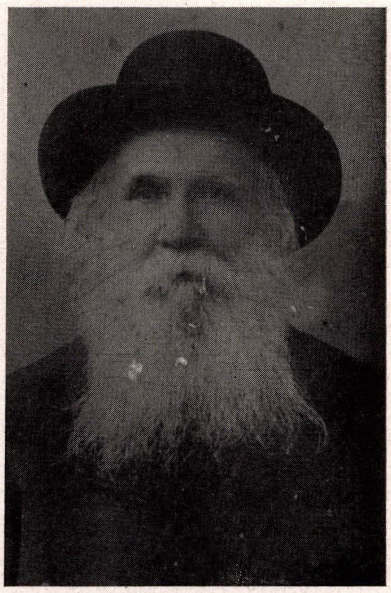
דאָס צייגט דייטלעך דעם גרויסען רעספּעקט וואָס אַלע אין ברײַנסק האָבען געהאַט פּאָר זייער פּיערטען רב, ר׳ מאיר שלום הכהן זצ״ל.

לויט דעם ספּר הזכרון אַרויסגעגעבען אין ניו־יאָרק פון הרב ר׳ ברוך קאהען, צייגט אַז פון יאָר תרכ״א ביז תר״ל איז ניט באַשטימט ווער עס איז

געווען רב אין בריינסק די ניין יאָר אַדער צי עס איז איבערהויפט געווען אַ רב אין בריינסק די ניין יאָר.

הרב ר׳ שמריהו מרגלית

איז דער פינפטער רב, וואָס בריינסק נעמט אויף אַפּ איר פירער. מיר אַלע געדענקען אים נאָך. זיין פּאַטריאַרכאַלישען אויסזעהען, זיין זילבער וויסע באָרד. זיין שטאָלצער גייכער גאַנג האָט אַרויסגערופען ביי אַלעמען רעספּעקט און ליבשאַפט. הרב ר׳ שמריהו מרגלית האָט אַלעמען ליב געהאַט ווי קינדער און אַלע האָבען אים צוריקגעצאָלט מיט דער זעלבער מדה.

הרב ר׳ שמריהו מרגלית זצ״ל

כאַראַקטעריסטיש איז אויך, אַז קריסטען האָבען פּאַר אים געהאַט דעם זעלבען רעספּעקט. קריסטען זיינען געווען געגאַנגען צום בריינסקער רַבין

אויסצוגלייכען זייערע סיכסוכים מיט אידען. ער האָט שוין געוואוינט אין אַ שיינע, גרויסע באַקוועמע דירה, פריער ביי לייזער סמורזשיק, דאָן ביי שעפּסל קצב אין מויער. קיין סך האָט ער ניט געדאַרפט ווייל ער האָט קיין קינדער ניט געהאַט.

די רביצין קריינדל אַ וואונדערבאַרע גוטע נאַטור. איר קיך איז שטענדיג געווען אָפּען פאַר אַלע הונגעריגע. איר האַנט איז געווען אָפּען מיט אַ גמילות חסד פאַר אַלעמען. דזשוליוס קאַהען געדענקט נאָך, אַלס אַ קינד פלעגט ער מאַנטאָג פאַרטאָג, אַריינקומען צום רב אין שטוב דורך דער הינטער טיהר. די רביצין איז שוין געווען גרייט מיט צוואנציג רובל אַ גמילות חסד פאַר זיין מוטער חנה צום מאַרק. כאָטש זי האָט פאַרלאַנגט נאָר צען רובל. צו דער זעלבער צייט זיינען געווען דאָרט אַנדערע אַזעלכע וואָס האָבען באַקומען גמילות חסדים'ס, וואָס זיי האָבען באַקומען.

ביי דער רביצין איז געווען אַ שטוב־מיידל. זי איז דאָרט געווען אַ לאַנגע צייט. זיי האָבען איר שפּעטער חתונה געמאַכט מיט ישיען, מען רופט אים דער אַפריקאַנער, וויל ער איז שפּעטער אַבגעפאָרען נאָך אַפריקע. אַלע רופען אים שיע דעם רב'ס איידים.

עס איז שווער זיך פאָרצושטעלען דעם אַבסאָלוטען אויטאָריטעט וואָס הרב ר' שמריהו מרגלית האָט געהאַט אויף דער באַפעלקערונג פון בריינסק.

ר' שמריהו מרגלית איז נפטר געוואָרען פינף טעג אין חודש אב אין יאָהר 1906.

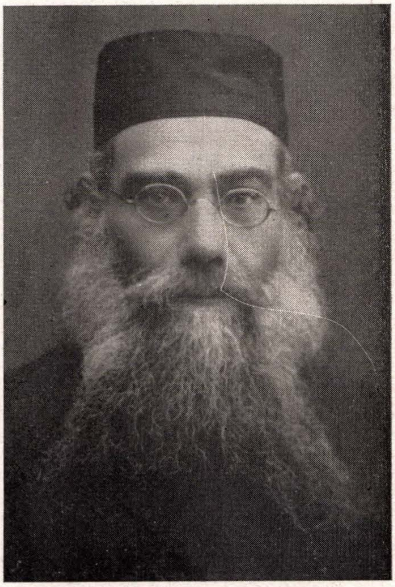
ר' שמעון יהודא הכהן שקאפ

דאָס איז דער זעקסטער רב פון בריינסק. ער ווערט אויפגענומען פון מאַלטש. ר' שמעון קומט אין בריינסק מיט זיין גרויסע ישיבה. בריינסק ווערט פלוצלונג באַרימט מיט איר גרויסען רב. מיט דער גרויסער ישיבה. הונדערטער יונגעלייט פון פוילען און רוסלאַנד קומען אין בריינסק זיך לערנען אין דער וועלט ישיבה אַנגעפירט פון בריינסקער רב ר' שמעון שקאפ.

ר' שמעון זאָגט אַליין צווי מאָל אין וואָך דעם שיעור. אַלע שטאָטישע לערנערס קומען בייוואוינען דעם שיעור. ער בריינגט מיט זיך דעם באַרימטען ראש הישיבה און משגיח הרב אַלשוואַנג.

בריינסק איז שטאָלץ מיט'ן רב, מיט דער ישיבה. קהל האָט זיך אַבער

ניט געמאַכט וויסענדיג וועגען זיינע מאַגערע שכירות. ר׳ שמעון, אַ וועלט פֿערזעלבסקייט האָט ניט געקראָגען די פֿאַסיגע אנערקענונג אַמווייניגסטען וואָס אַנבאַלאַנגט זיינע מעגלעכקייטן צו קענען לעבען בכבוד ווי עס האָט גע־פּאַסט פֿאַר אַזאַ גרויסען מענשען.

ר׳ שמעון יהודא הכהן שקאַפּ זצ״ל

ר׳ שמעון האָט געהאַט אַ ספּעציעלען פֿאַרלאַנג צו ווידמען זיינע פּעהיג־קייטן צו פֿאַרמערען תורה בייַ אידען. די שטאַטישע רבנות האָט געפּאַדערט אַ סך צייט און מערסטען זיינען עס געווען זיך צו פֿאַרנעמען מיט קלייניכע שטאַטישע ענינים. ר׳ שמעון האָט געפּיהלט אַז ער דאַרף זיך באַפֿרייען פון רבנות אום זיך קענען גענצליך ווידמענען צו זיין הויפּטיגער מיסיע. וואָלט ער כאַטש געווען עקאָנאָמיש גוט באַזאָרגט וואָלט ער פֿיַיכט ניט געווואָלט פֿאַרלאָזען ברײנסק.

די ברײנסקער ראשי הקהל האָבען ניט פֿאַרשטאַנען זייער גרויסען רב

אָדער האָבען ניט געוואָלט פֿאַרשטיין. קיין העכערונג אויף זיינע שכירות האָט ער ניט באַקומען. דאָס האָט געבראַכט אַז ר׳ שמעון באַשלאָסט זיך צו שיידען מיט בריינסק און מיט רבנות. ר׳ שמעון פירט איבער זיין ישיבה אין גראָדנע. ער באַקומט פון גרויסען אידישען פֿאַבריקאַנט שערעשעפסקי אַ גרויסען בנין פֿאַר דער ישיבה.

דער טאָג פון ר׳ שמעונ׳ס אָבפֿאָרען דערנענטערט זיך. בריינסק בעט זיך ביי חיים פּענטמאַן דעם גבאי ער זאָל פֿאַרדאָפּלען דעם רב׳ס שכירות. חיים פּענטמאַן ענטזאגט זיך.

ר׳ שמעון פֿאַרלאָזט בריינסק אין יאָר 1920. דאָס געזעגענען זיך קומט פֿאָר ביים אַלטען בית־המדרש. קינד און קייט וויינען מיט ביטערע טרערען, וויינשען גלייק זייער וועלט־באַרימטען זעקסטען רב פון בריינסק, הרב ר׳ שמעון יהודה הכהן שקאפּ.

וועז ר׳ שמעונ׳ס זוהן דער אַלטער גרייז גרויער רב, וואָס געפּינט זיך יעצט אין ניו־יאָרק האָט דעם רעדאַקטאָר איבערגעגעבען די איינצעלהייטען האָט דער זקן געווייניט מיט ביטערע טרערען וויי אַ קינד, זיך דערמאנענדיג אין יענער פֿאַרגאַנגענער צייט.

כאַראַקטעריסטיקס פון הרב ר׳ שמעון שקאפּ

אין 1915 וועז דער פּראָבט האָט זיך דערנענטערט צו בריינסק, הערט מען אַז די קאָזאַקען פֿאַרברענען אַלע שטעט. טשעכענאָוצע שוין פֿאַרברענט. ר׳ שמעון וועלט שטאַרק פֿאַרנומען. ער זאַמלט געלט. נעמט עס צו זיך אין די קעשענעס. ער גייט באַגעגענען די קאָזאַקען וואָס נעמען זיך שוין צו דער אַרבייט פֿאַרברענען די שטאָט. איידער די דייטשען קומען אָן. ר׳ שמעון שטעלט זיך אויף, טיילט צען רובלדיגע צו יעדען קאָזאַק. ער באַמערקט ווי אַ קאָזאַקען אָפּיציר קוקט אויף זיין גאָלדענעם זייגער, גיט עס אַוועק צום קאָזאַקען אָפּיציר. בריינסק איז געראַטעוועט, ניט פֿאַרברענט.

אין 1918, די דייטשען קעמפּען מיט די פּאָליאַקען. עס איז געווען חנוכה, דאָס דריטע ליכט. דייטשען באַפֿאַלען אויף בריינסק, מאַרדען אידען און פּאָליאַקען, צינדען אונטער די שטאָט פון אַלע פיער זייטען. ר׳ שמעון נעמט צוזאַמען מענשען יונג און אַלט און הייסט לעשען די פייערען. ער בעט די דייטשען זיי זאָלען אים וויניגסטען ערלויבען צו לעשען. די שיכור׳ע, ווילדע

דייטשען זידלען אים, און אים דערלאַנגט אין קאָפּ. ר׳ שמעון גייט ניט אַוועק, ער שרייט צו אַלע אידען אויפ׳ן קול: „לעשט די שרפות, אידען".

ר׳ שמעון איז נפטר געוואָרען אין גראָדנע אין יאָר 1939. דאָן איז שוין געווען די צווייטע מלחמה. צו זיין לויה האָט בריינסק ערווייזלט זיין גרויסען תלמיד דער יעצטיגער ראש הישיבה פון בריינסק הרב ר׳ חיים לייב ליעוו צו פאַרטרעטען בריינסק. אַזוי האָט ר׳ חיים לייב ליעוו זיך געזעגענט מיט זיין רבי׳ן און מיט בריינסק׳ס גרעסטען רב פון אַלע צייטען ר׳ שמעון יהודא הכהן שקאפ זצ״ל.

הרב ר׳ חיים לייב ליעוו ז״ל
ר׳ שמעונס בעסטער תלמיד

דער זיבעטער רב פון בריינסק, קומט אָן אין שטאָט אין יאָר 1920. לויט ר׳ שמעונ׳ס פאַרזאָג איז הרב זיוו אָ׳גענומען געוואָרען אָן מחלוקות.

הרב ר׳ יצחק זיוו

הרב ר׳ יצחק זיוו זצ״ל

קיין צו פּיל פּאַרגעניגען האָט ער ניט. דאָן איז פּאַרגעקומען די מלחמה צווישען פּויל׳ען און רוסל׳אַנד. די פּאָל׳אַקען טרייבען דעם רב צו טאָן שוועריע אַרבייט, של׳עפּען קל׳עצער צו בויען בריקען. בריינסקער אידען ווילען דעם רב איבערנעמען טאָן די אַרבייט פּאַר זיך און פּאַר׳ן רב. הרב ר׳ יצחק זיוו ערלויבט ניט. ער אַרבייט אַליין גלייך מיט אַלעמען. דער רב איז געווען באַרימט אַלס אַ גרויסער טעטיגער מענש אין מזרחי. די בריינסקער קהל־ליט זאָרגען שוין ער זאָל ניט וואוינען אין תלמוד תורה. ער באַקומט אַ דירה אין רובינ׳ס מויער. זיי האָבען שוין איינגעזען זייערע פּעהל׳ערען וואָס זיי האָבען באַגאַנגען פריער.

עס פּאַסירט אַן אומגליק. הרב ר׳ יצחק זיוו ווערט קראַנק אויפ׳ן האַלדז. מען פירט אים קיין וואַרשע און דאָרט איז ער נפטר געוואָרען. מען בריינגט

אים אין ברייגנסק צו קבורה. ער וועלט באַערדיגט אויפֿן נייעם בית־עולם לעבען הרב ר' שמריהו מרגלית. אין דער זעלבער בייד׳ וואו דער פרוש ר' לייב פאַרבשטיין איז באַערדיגט.

הרב ר' אברהם יעקב סעקאַרעוויטש

ער וועלט דער צייטווייליגער אַכטער רב אין ברייגנסק. נאָך דעם ווי הרב זיוו איז נפטר געוואָרען איז פאַרבליבען די אלמנה מיט צוויי קליינע קינדער. עס איז געווען צו שווער צו נעמען אַ שטענדיגען רב און דערצו צאָלען די שכירות צו דער רביצין פון פאַרשטאַרבענעם ר' יצחק זיוו.

די קהילה באַשליסט אַז ר' אברהם יעקב סעקארעוויטש זאָל זיין צייט־ווייליג רב אין ברייגנסק, ביז עס וועט זיך מאַכען אַ רב וואָס זאָל זיין ראוי צו פאַרנעמען די ברייגנסקער רבנות וואָס איז שוין געווען באַרימט אין פוילען.

ר' אברהם יעקב סעקרעוויטש נעמט אָן די דערווייליגע רבנות. ער באַקומט בלויז איין דריטעל פון די שכירות, צוויי דריטעל צאָלט די שטאָט צו דער אלמנה פון פאַרשטאַרבענעם ר' יצחק זיוו.

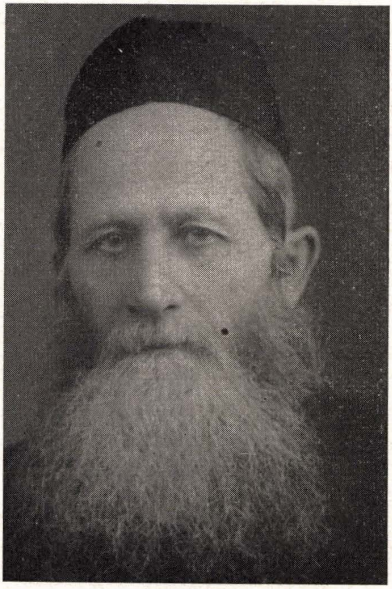
ר' יצחק זאב צוקערמאַן

דער 9טער רב אין ברייגנסק. ער איז אַנגעקומען אין ברייגנסק איין יאָר נאָך דעם טויט פון הרב ר' יצחק זיוו זצ"ל. הרב ר' יצחק זאב צוקערמאַן איז אַ תלמיד מובהק פון וואַלאַזשינער ישיבה אין דער צייט וועלט ר' הירש לייב און ר' חיים בריסקער זצ"ל זיינען געווען די ראשי ישיבות אין וואַלאַזשין.

אין דער רבנישער וועלט איז ער געווען באַוואוסט אלס ר' יצחק לעבע־דעווער אַדער דער לעבעדעווער עלוי. צו 21 יאָר איז ער געווען דער ראש הישיבה אין קרעמענטשוג, וואו ער איז זייער באַרימט געווען אלס דער גדול. אין יאָר 1908 פאַרבאַטען אים דאקטוירים צו זאָגען אַ שעור. שפעטער ווערט ער אויפגענומען אלס רב אין נאווע אוקראינקא. אין יאָר 1922 פאַרלאָזט ער צוזאַמען מיט זיין פאַמיליע רוסלאַנד און קומט קיין פוילען. ער ווערט אויפ־גענומען אלס רב אין ברייגנסק.

דער חסידישער עלעמענט איז פון אַנפאַנג ניט געווען צופרידען, וואָס הרב ר' אברהם יעקב סעקערעוויטש וואָס איז געווען אַ חסיד און געדאַוועט אין דער חסידישער שטיבל איז ניט געוואָרען דער שטענדיגער רב אין שטאָט.

זיי האָבען אָבער שנעל פאַרגעסען אין די תביעות און האָבען אנערקענט די גרויסקייט פון הרב ר' יצחק זאב צוקערמאַן.

הרב ר' יצחק זאב צוקערמאַן זצ"ל
דער לעצטער רב אין בריינסק

הרב צוקערמאַן האָט געהאָט אין בריינסק כבוד און רעספעקט, ליידער זיינען אָנגעקומען שווערע צייטען פאַר אים אין בריינסק.

די שטאָט האָט פיעל געליטען פון דעם אָנטיסעמיטיזם וואָס האָט זיך אין פּוילען אַריבערגעקליבען פון היטלער'ס דייטשלאַנד.

ער האָט געזען ווי די עקאָנאָמישע לאָגע פון שטאָט ווערט ערגער פון טאָג צו טאָג. אין בריינסקער רעליף אין ניו-יאָרק זיינען נאָך דאָ פיעל בריף וואָס הרב צוקערמאַן האָט געשריבען זיך וועגנדיג צו די בריינסקער לאַנדס־לייט אין אַמעריקא צו העלפען די געמיינדע דורכפירען פיעל פאַרבעסערונגען לטובת דער אידישער באַפעלקערונג אין שטאָט וואָס זי האָט אַליין ניט געהאָט בכוח דורכצופירען.

דעם 25־טען יוני 1938 איז זיין פרוי אסתר קראָנק געוואָרען. זי ווערט צוגענומען אין ביאַליסטאָק אין שפּיטאָל און איז דעם קומענדען טאָג געשטאָרבען, און דאָרט צו קבורה געקומען.

ברייגנסק האָט געשיקט אַ פאַסענדע פאַרטרעטערשאַפט צו איר לוויה. דער פֿרעזידענט פון דער אידישער קהילה לייב רובינשטיין. דער געוועזענער פֿרעזידענט פון דער קהילה הרב ר' חיים לייב ליעווי, שוחט יחזקאל קאַנטשיק, און דער גבאי פון תּלמוד תורה שמואל ליעווין זיינען געפֿאָרען אַבגעבען כבוד האחרון צו דער פאַרשטאָרבענער רביצין.

זיין איידים הרב ר' בנימין קאַגאַן איז אויך געווען באַרימט אין ברייגנסק. ער האָט זיך עוסק געווען אין פּיעלע שטאָטישע טעטיגקייטען.

בייַ דער סאָוועטישער אָקופּאַציע פון ברייגנסק ווערט שוין די לאַנג פיעל פאַרארגערט. די רבנות איז שוין ניט וויכטיג. די יוגענד קוקען אויף רבנים אין אַלגעמיין מיט פיינדלעכע אויגען.

זיינע אייניקלעך ווערען געצוואונגען מיט גוואַלד צו גיין אין די שקאָלעס. טראָץ דעם וואָס זיי האָבען זיך צום אָנפאַנג ענטזאָגט, ווערען זיי שפּעטער מיט פאַרשידענע סטראָשונקעס געצוואונגען צו קומען אין די קלאַסען שבת.

די פאַסירונג האָט זייער געקריינקט דעם אַלטען רב. ער האָט אָבער דערצו גאָרניט געקענט טאָן.

טראָץ דעם אַלעמען איז ער געווען דער רעספּעקטירטער מנהיג פון שטאָט אונטער די סוועראַסטע באַדינגונגען. ער האָט זיין אַרבייט דערפילט אין געטאָ אונטער דער נאַצישער אינקוויזיציע.

דעם זיבעטען נאָוועמבער 1942, שבת מברכים החודש כסלו ווערט הרב ר' יצחק זאב צוקערמאַן צוזאַמען מיט'ן מורה הוראה הרב אברהם יעקב סעקעריוויטש אַרויסגעפירט פון ברייגנסק, וואו ער אין דער שפּיצע פון דער גאַנצער קהילה אין ברייגנסק קומען אום צוזאַמען על קידוש השם, דעם צענטען נאָוועמבער פונקט פיער בייטאָג אין די גאַז קאַמערען פון טרעבלינקא און דאָן פאַרברענט אין די קאַלך אויוועגס, וואָס היטלער ימח שמו וזכרו האָט אייניגעפירט אַפּ די מאַדערנע אינקוויזיציע פון יאָר 1942.

די געזעגענונגס רעדע פון הרב צוקערמאַן ביים אַרויספיר פון אַלע אידען פון געטאָ אין שפּעטערדיגע אַרטיקלען.

דאָס איז געווען די ענדע פון ברייגנסקער רבנים און ברייגנסקער רבנות צוזאַמען מיט'ן גאַנצען איראָפּאישען אידענטום.

זיבעטער קאַפּיטעל

שטאָטישע קאַראָבקע און גבאות

די ביידע אינסטיטוציעס זיינען געווען שטאַרק צוזאַמענגעבונדען. ווייל די גבאות און די קאראבקע זיינען געווען אומצוטרייבאַר.

אַזוי ווי אַלע שטעטלעך האָט בריינסק געהאַט איר אייגענע שטאָטישע אידישע באַדערפענישען, ווי צאָלען דעם רב שכירות, וואוינונג, באַהייצונג, אויך האָט בריינסק געדאַרפט טיילווייז דעקען די אויסגאַבען פאַר'ן אויפהאַלטען די פּאָליציי. דער פריסטאָו און דער אינציגער אוראדניק האָבען באַקומען זייערע שכירות פון דער רעגירונג. אום דירעקט האָט די בריינסקער קהילה בייגעשטייערט דערצו. די סומע איז געווען טויזענד רובל אַ יאָר, וואָס די קהילה האָט געצאָלט צו גראָדנע.

צו שאַפען די דאָזיגע סומען איז אינגעפירט געווארען די קאַראָבקע. דאָס איז אַן אָבצאָל אויף פּלייש און עופות. דער אָבצאָל האָט געדאַרפט געמאַכט ווערען נאָך אידער דער שוחט האָט די בהמה אָדער עוף געקויפט. איר האָט געדאַרפט בריינגען צום שוחט אַ קוויטל. דאָס קוויטל האָט מען געקויפט ביים חוקר. דאָס איז געווען דער וואָס האָט געהאַלטען די קאַראָבקע. געדיינקט איר דעם קוויטל פון יענקל חוקר, אויב ניט וועל איך דערמאָנען. אַ וויס שטיקל פּאַפּיר אָנגעשריבען „לשחוט אוזה" אָדער לשחוט בהמה קטנה אונטערגעשריבען פון חוקר. דעם קוויטל האָט איר געדאַרפט קויפען ביים חוקר. דאָן נעמען דעם עוף אָדער דאָס קעלבל צום שוחט, און אים באַצאָלען פאַר שחיטה באַזונדער.

אָט אַזוי האָט בריינסק אַריינגענומען געלד אין דער קהלשער קאַסע. פון די געלד האָט מען געדאַרפט האָבען צו דעקען אַלע שטאָטישע אויסגאָבען. דער חוקר האָט אַלע וואָך איבערגעגעבען די געלד צום גבאי פון שטאָט. ווי אַזוי עס איז קאָנטראָלירט געווארען די איינגאַמע וויס קיינער ניט. מען וויס נאָר

אַז שטאָטישע כּלל טוער האָבען אַלע מאָל געשריגען, אַז ס׳איז ניטאָ קיין געלד. מ׳דאַרף האָבען אַנדערע הכנסות, ווי זאָלץ פאַרקויף. דאָס האָט זיך קיין מאָל ניט איינגעגעבען דורכצופירען. דער שטאָטישער־גבאי אַדער דער הויפּט קאַסירער זיינען געווען די פאָלשטענדיגע דעה זאָגער אין די שטאָטישע ענינים. מ׳האָט זאָגאָר גערופען אסיפות מאָנכע מאָל פון אייניגע בעלי הבתים. נאָר קיינער האָט ניט געוואוסט ווער עס זיינען די יעניגע וואָס האָבען זוכה געווען צו ווערען גערופען צו איין אסיפה.

דער סוד ווער עס זיינען אַזעלכע גליקליכע האָט געוואוסט נאָר שייקע ברוידא. ווייל ער איז געווען דער יעניגער וואָס האָט די בעלי הבתים גערופען צו די פאַרזאַמלונגען.

די קאראבקע זייענדיג דער איינציגער הכנסה קוואָל אין שטאָט איז פון זיי שטאַרק באַוואָכט געווארען. טאָמער האָט פאָסירט אַז אַ קצב האָט געשאָכטען אַ שטיקל ביי אַ שוחט פון אַ צווייטען שטעטל, ניט געבראַכט דעם קוויטעל, האָט שוין דער קצב געהאַט געברענטע צרות. ערשטענס האָט דער רב גלייך טריף געמאַכט די טעפּלעך אין וועלכע אַזעלכע פלייש האָט זיך געקאָכט, זאָגאָר וועז דער שוחט וואָס האָט געשאָכטען איז געווען א ירא שמים און די שחיטה איז געווען כשר.

אָט אַזוי האָט זיך אַרום דער קאראבקע ענטוויקעלט די בריינסקער כּלל טוערייַ, קהל לייט און סתם לעפּל לייט.

דער חוקר וואָס מיר געדיינקען דעם ערשטען איז יענקל חוקר. ער איז געווען דער חוקר צענדליגער יאָרען. דאָן איז דורך די אַריינמישונג פון יאָקע בערלין די קאראָקבע געגעבען געווארען צו מאָטל ראַבינאָוויטש. דאָס זיינען געווען צוויי בריידער מאָטל און יענקל ראַבינאָוויטש, זיי זיינען געווען גרויסע פּאָסעסאָרס, פריצים, זיינען אַריינגעפאָרען אין שטאָט מיט פיער פערד נאַשפּיץ. דערצו זיינען זיי געווען גרויסע געלערנטע און גרויסע בעלי צדקה. וועז זיי האָבען געהאַט דעם הויף אין מאַרוויזנע, האָט ר׳ שלומה הערש דער פאָטער פון דזשולייוס קאָהען דאָרט געאַרבייט אָלס אָלעמיינער אויפּפאָסער, ווייל די ראַבינאָוויטשעס האָבען געהאַט אַנדערע מסחרים מיט וועלדער. פאָסירט אַז די צייט האָט זיך געענדערט. די צוויי אידישע פריצים וועלען פשוט׳ע אָרימע־לייט. יענקל ראַבינאָוויטש נעמט זיך דאָס לעבען אין יאָר 1896, און מאָטל בלייבט אַן פרנסה, האָט ער באַקומען אין בריינסק די קאָראָבקע.

מאָטל האָט זיך אָבער פערזענליך ניט געקענט אָבגעבען מיט דער קא־

ראָבקע, האָט ער אָפגעשטעלט פרעמדע דאָס צו ערלייגן. דער רעזולטאַט איז, די קאָראָבקע דערלייגט געלט. ס'ווערט אַ דעפיציט. און ברייגסק גיט איבער די קאָראָבקע צו אהרן חוקר. דאָן צו אַנדערע לייט. ברייגסק האָט אַבער געקויפט די קוויטלעך, אַריינגעטראָגן געלד אין דער שטאָטישער קאַסע.

דער קאַסירער איז געווען יצחק שאַפּירא, אַ גרויסער בן תורה נאָר זייער אַ קאַרגער איד. ער האָט אַליין ניט געגעסן און ניט געקענט זען אַנדערע עסן. איטשע שאַפּירא האָט געהאָט אַ ביער ברויערייַ, אויך אַ פערדל צו פירן די פעסלעך ביער. יענקל פוקס, דער פאָטער פון היימאן פאָקס און לוּאיס פאָקס האָט מיר דאָ אין ניו יאָרק דערציילט, אַז ער האָט געאַרבייט ביי שאַפּיראָ'ן אין יאָר 1880 אָדער אַביסל שפּעטער. האָט ער זייער געלימטען ניט פון זיין שווערער אַרבייט נאָר ער האָט ניט געקענט פאַרלייַדן ווי דאָס פערדל ווערט פון טאָג צו טאָג אויסגעטריקענט פון הונגער.

אָט דער איטשע שאַפּירא איז געווען קאַסירער. קענט איר זיך פאָרשטעלן ווי גרינג עס איז געווען פון אים אַרויסצוקריגען אַ פאָר רובל פאָר שטאָטישע נויטיגע זאַכען. ער פלעגט אַלץ זאָגען: ס'איז אַ שאָד געלד אויסצובריינגען אויף נאַרישקייטען.

גבאים און כלל טויער

דאָס זיינען געווען אידען תקיפים. דער ערשטער איז געווען ר' דוד בערמאַן. זיין טאָכטער האָט מען געפרופען אסתר ר' דוד'ס. דער ר' דוד האָט געהערשט מיט אַן אייזערנער האַנד.

אין די צייטען פון די קאנטאָניסטען, ווען בנימין לייב דער שניידער איז געקומען זיך פאַרקלאָגען פאָר וואָס די קהל־לייט נעמען בלויז אָרימע אידישע שניידער אינגלעך אַלס רעקרוטען און זיי לאָזען זייערע אייגענע בנים פריי. האָט ר' דוד בערמאַן אַרויסגעטריבען בנימין לייב דעם שניידער פון אַלטען בית־המדרש און בנימין לייב האָט באַקומען גוט צושלאָגען.

דער ר' דוד איז געווען גבאי פון חברה קדישא און פון אַלטען בית־המדרש. זיין פלאַץ האָט פאַרנומען ר' יחיאל לייב זייפמאַן, אַ געשעפטסמאַן. געהאָט אַ גאַרבאַרניע, אַ ליכט פאַבריק, געווען אַ געלאַסענער מענש. צו אים האָט איר אַמווייניגסטענס געקענט ריידן כאָטש עס האָט אייך קיינמאָל גאָרנישט געהאָלפען.

יאָקע בערלין ר׳ דוד׳ס אייִדעם, זייער אַ שטרענגער כּלל טוער, אַ פּינקט־לעכער אָבער אַ דיקטאַטאָר. פּאָר אים האָבען אַלע געציטערט. ער איז טשלעכין אין ברייִנסקער אופּראַציע. קריסטען נעמען פּאָר אים אַראָב די היטלע.

שפּעטער ווערט אין ברייִנסק איינגעפּירט דער אָמט פון קאָזיאָנעם ראַבין. ווערט ער דער קאָזיאָנער ראַבין. ער ווערט אַזוי דער פּאָלשטענדיגער פּירער אין אַלע טיילען פון ברייִנסקער שטאָטישען לעבען. נאָך אים איז גע־ווארען קאָזיאָנער ראַבין גדליה בערל שלומהס. דאָס איז געווען אַ איד אַ גיבור, אַ שווערער קליין העגדלער. ער האָט אָבער געקענט אונטערשרייבען זיין נאָמען אויף רוסיש, ווערט ער דער קאָזיאָנער ראַבין.

פּאָסירט אַז אימיצער האָט פון אים אַרויסגענאָרט אַ חתימה אויף עפּעס אַ פּאָפּיר. עס צייגט זיך אַרויס אַז דאָס איז געווען אַ טויטען צעטל פּאָר אימיצען וואָס האָבען געשטאָרבען אין ברייִנסק אונטער אַ געוויסען נאָמען. דער מענש וואָס האָט געהאָט דעם נאָמען, האָט גראדע געלעבט, נאָר ער איז געווען פּאָרסטראָכירט אין פּעטערסבורג. האָט די סטראָאָוויע אָבשטשעס־טוואָ זיך פּאָראינטערעסירט אין דער אנגעלעגענהייט. געקומען קיין ברייִנסק זוכען דעם פּאָרשטאָרבענעם. גדליה בערל שלומה׳ס דערוויסט זיך אין צייט אוּן מוז נעבעד אַוועק קיין אַמעריקא. וואו ער האָט זיך ביטער געפּלאָגט זיין גאַנצען לעבען, איז געשטאָרבען כמעט אַ 90־ער.

וועלוול דניאל׳ס איז געווען איינער פון די שטאָטישע פירער, גראָדע אַ דעמאָקראָטישער מענש. ער פלעגט קיין מאָל ניט דאָונען אין מזרח, נאָר ער איז אַלע מאָל געווען אונטען ביים טיש. ער איז אויך געווען גבאי פון חברה קדישא אוּן זיך עוסק געווען אין אַלע שטאָטישע אנגעלעגענהייטען.

עזרא גאָלדבערג פּאָרנעמט זיין פּלאַץ. אַ גרויסער הורטאָוונער סוחר געווען. ביי אים פלעגט מיין מוטער חנה שלומה הערש׳ס קויפען פעס־לעך הערינג צום ווינדזשען. זייער אַ ראַיעלער סוחר, אוּן גוטמוטיגער מענש געווען.

צו זיין טאָכטער׳ס חתונה וואָס איז פּאָרגעקומען ביי אים אין הויף, האָט ער אָנגעגרייט גרויסע טישען מיטן חתונה מאָלצייט פּאָר הונדערטער אָרימעלייט, וואָס זיינען געקומען פון אָרומיגע שטעט אוּן הנאה געהאָט פון די געבראָטענס. די שטאָטישע אנגעלעגענהייטען האָט ער דורכגעפירט זייער שטרייִנג.

איטשע גימפּלס, מען האָט אים געפּופּען גראָזשינסקי, אַ פּראָס־

טער איד געווען נאָר אַ קלוגער. ער האָט זיך אַרויפגעארבייט צו ווערען טשליען אין דער אופראָוו גראָדע פון קריסטלייכע מעשטשאנעס. וואָס פלעגען ביי אים אין שיינק פאַרברייגען. אים האָט מען גראָדע געפופען צו אסיפות ווייל מען האָט געמוזט. איטשע גימפּלס האָט פיינט געהאָט די קהל־לייט און זיי האָבען אים ניט וויניגער געהאַסט.

אלײה גאטלײב, אייגענטימער פון אַ גרויסען אייזען געשעפט, ער איז ניט געווען קיין גבאי און האָט ניט געוואָלט זיין. ער האָט מוחל געווען די גבאות. ער איז אָבער געווען אַ וויכטיגער וואָרט־זאָגער אין שטאָטישע אנגעלעגענהייטען.

איטשע ר' דוד'ס ראָזענבוים. אַ שיינער בעל־הבית, האָט זיך גראָדע געשטופט צו אַלעס נאָר ער האָט ניט געהאָט קיין מזל.

חיים פענטמאַן, צונאָמען פיאָרן גבאי פון חברה קדישא, אַ פראָסטער איד מיט אַ גרויסע מויל צום שרייען און באַלײדיגען, און אַלעס האָט ער געזאָגט זיין וואָרט. די קצבים פלעגט ער דערגיין די יאָרען. קבורה געלד פלעגט ער הייסען צאָלען מער ווי מען גיט אַ טאָכטער נדן און באַשטאָגען אויף דאָקארען. די שכירות צום רב פלעגט ער צאָלען אין קליין געלד אויסשיטען ביים רב אויפן טיש און זאָגען: צייט, רבי. אין אַלגעמיין איז חיים פענטמאַן ניט געווען באַליבט ביי ברייגסקער אידען צוליב זיין פראָסטקייט.

שואלקע פאַרבער, קאַזיאָנער ראָבין, זייער אַ באַשיידענער מענש, אַ שטיטלער רוהיגער. די גאַנצע שטאָט האָט אים רעספעקטירט. ער איז געווען ראָבין אין 1914, זייער אַ ביטערע צייט. צוליב מלחמה, האָט יעדער געדאַרפט האָבען אַ פאַספאָרט מיט אַ בילד, קיינער איז אָבער ניט געווען פאַרשריבען. ווי אַזוי גיט מען אַזעלכען מעטריקעס? אים איז געקומען צו הילף מאיר חיים סימיאטיצקי. דאָס איז געווען אַ איד אַ זשעני. אַ קאָצקער חסיד. אַ גרויסער געלערענטער אין וועלט זאָכען און אין תורה. דער מאיר חיים האָט אין זיין לעבען קיין זאָך ניט פאַרגעסען. אַלעס האָט ער געדענקט ווען אימיצער איז געבאָרען געוואָרען אפילו מיט 50 יאָר צוריק. האָט מאיר חיים געהאַלפען שואלקען. ער האָט באַשטעטיגט, אז דער און דער איז געבוירען געוואָרען אין ברייגסק, אין יענעם דאָטע. און שואלקע האָט שוין געגעבען אַ מעטריקע, וואָס איז געווען פינקטלעך ווייל מאיר חיים איז קיינמאָל ניט געווען אומגערעכט. אָט אַזוי זיינען פיעלע אידען אין ברייגסק לעגאַליזירט געוואָרען, באַקומען אפיציעלע דאָקומענטען. אַ דאַנק מאיר חיימ'ס

זכרון. שואלקע איז אויך געווען אַ פאַרבעסער, קוואַס מאַכער, סופר, בעל תפילה, און געווען אַן אָרימאַן פון אַלע פּרנסות. שואלקע האָט ליעב געהאַט צו טאָן טובות אָן געלט.

אין 1915, די דייטשען קומען אָן אין ברייגנסק. ווערט שואלקע פאַרבעסער אויס ראַבין. ער נעמט זיך צו פּרנסה, פאַרזיגדיגט זיך ביי די דייטשען און ווערט פאַרשיקט אין דייטשער טורמע. ער קומט צוריק אין שטאָט אַ צובראָכענער, אַ קראַנקער און שטאַרבט קורץ נאָך דעם.

די גאַנצע שטאָט האָט באַגלייט צו קבורה דעם גוטמוטיגען אמת הערליכען שואלקע פאַרבעסער.

ירוחם גאָלדבערג ווערט ראַבינער נאָך שואלקע פאַרבעסער. ער פירט אַלעס דורך פּינקטליך. קיין פאַרוואורפען זיינען אויף אים ניט געווען, כאָטש ער האָט זיך ניט געפוילט צו מאַכען אַ פּאָר מאַרק. מיט'ן דעקרעט פון יאָר 1924 ווערט די ראַבינערייַ אָבגעשאַפט.

שוחל גבאים

אין אַלטען בית־המדרש: ר' דוד. אַרטשע יחיאל לייב'ס, דוד מישורעק, זלמן קאַטץ, יודל וואולקער, דער לעצטער אברהם יענטשמאַן, דער ברודער פון דזשולייוס קאָהען. ער בויעט איבער דעם אַלטען בית־המדרש, ווען כאָמט אַן אָנדער כאַראַקטער.

דער לעצטער גבאי אברהם יענטשמאַן ווערט ערמאָרדעט פון פּאָליאַקען צוזאַמען מיט זיין פרוי חייה שרה, דערשאָסען געוואָרען די נאַכט פון 15־טען נאָוועמבער 1942 אין גאַס לעבען אַרקע קצב'ס שטוב.

נייעם בית־המדרש: ר' יחיאל לייב זייפמאַן, איטשע שאַפּירא, יאָשע לובאשיץ, אברהם פּולשאַנסקי, פישל ספישינער, מאָטקע גאָלדע יאָסקע מנוחה'ס, חיים לייבל גאָלדינג, סאַנעס איידעם, דער לעצטער ווערט אַרויסגעפירט צו טרעבלינקע דעם 7־טען נאָוועמבער 1942.

דריטען בית־המדרש: יעקב מאיר כאַראַפּ, אליה גאָטליעב, חנא ווייַנשטיין. דער לעצטער מאיר קעסטין איז אַרויסגעפירט געוואָרען אין טרעבלינקע דעם 7־טען נאָוועמבער 1942.

פּועלי צדק: ר' אברהם ווינער, זיין זוהן ר' לייב ווינער, ר' לייב ווינער קומט אום צוזאַמען מיט 70 בריינסקער אידען פון דער מסירה פון ישיע צוקער, 14־טען נאָוועמבער 1942.

שניידערשען בית־המדרש: גרינדער בנימקע דער שניידער. אריה קראַטק, אַלטער קאָפּעלְיכעס. אַלטער קאָפּעלְיכעס ווערט אַרויסגעפירט פון בריינסק צו טרעבלינקאַ נאָוועמבער 7־טען 1942.

לייבל ווייגער, גבאי פון פּועלי צדק

חיים לייב גאָלדינג

חסידים שטיבל: אָנגעפירט פון ויצלוול סופר. יעקב מרדכי ווילק, שלומה הערש יענטשמאַן, שלום איטשע קלמן משה'ס, גינזבערג דער מלמד, דער לעצטער חיים קלאָדע ווערט דערשאָסטן צוזאַמען מיט די 70 אידען דעם 15־טען נאָוועמבער 1942 צוליב שיע צוקער'ס מסירה.

דאָס זיינען געווען בריינסקער כלל טוער, קהל־לייט און גבאים.

אַכטער קאַפּיטל

ברײנסקער לומדים

פון פּריערדיגע קאַפּיטלען ווייסען מיר אַז ברײנסק איז געווען מזרחדיג מיט דעם וואָס אירע רבנים זײנען געווען אַן אויסנאַמע גדולי הדור. ברײנסק האָט אָבער אויך געהאַט אַ באַדייטענדע צאָל גרויסע למדנים. נאָך פון די ערשטע יאָרען פון 18־טען יאָרהונדערט. ביז דער לעצטער צייט.

פון די ערשטע איז געווען ר׳ דוד בערמאַן דער גבאי, ר׳ יוסף בצלאל זײן ברודער משה חיים, אַ מערקווירדיגער איד געווען דער משה חיים מיט די לאַנגע ווייסע זאָקען. אַ גאָנץ יאָר האָט ער געדאַוונט בײַ זיך אין הויז בײַ זײן מנין. בלויז ימים נוראים פלעגט ער קומען אין בית־המדרש. דער פּרוש ר׳ לייב פאַרבשטיין, דער פּרוש פון נייעם בית־המדרש. ר׳ אברהמע יקותיאלס. בנימין דער זייגער מאַכער, אַ פאַטריאַרכאַלישע פיגור מיט זײן שניי ווייסע באָרד. ר׳ יעקב מאיר כאַרלאַפּ. אהרן יענקל רופא׳ס. ר׳ יצחק שפּירא, ר׳ מאיר חיים סימיאטיצקי. ר׳ יעקב מרדכי דער חסיד, שלומה הערש דער חסיד, פישעלע באַג, אהרן ברײנסקי, לייבל ווין, יאָשע ליבאַשיץ. די לעצטע פינף זײנען שוין געווען אינטערעסירט אין וועלטלעכע זאַכען, געלעזען העברעאישע צייטונגען. פון די שפּעטערדיגע למדנים, אַלטער וויל, מאַטעל קאַנאַפּיאַטע, אברהם וועריפּיכאָווסקי, מאיר קעסטין, מאיר חיימ׳ס צוויי באַרימטע אײדימס, אברהם יענטשמאַן, דער לעצטער גבאי פון אַלטען בית המדרש, הרב ר׳ אברהם יעקב סעקאַרעוויטש, צייטווייליגער רב אין ברײנסק. הרב ר׳ חיים לייב ליעוו, הערשל סטאַליערס איידים, בעסטער תלמיד פון ר׳ שמעון שקאפ׳ס ישיבה. באַקומט נאָכער היתר הוראה פון ר׳ שמעון שקאפ. הרב ר׳ בן ציון קאַגאַן. דיאַדקע משה נוסיכעס איידעם, געשטאַמט פון באַדקע. די לעצטע פינף דערמאָנטע, ווערען אַרויסגעפירט אין טרעבלינקע דעם 7־טען נאָוועמבער 1942. אברהם יענטשמאַן פאַלט פון דייטשע קוילען די נאָכט פון 15־טען נאָוועמבער ביים פייער אין דער ליידיגער געטאָ.

פון די גרויסע גאונים וואס האבען פארלאזען בריינסק און זיך באזעצט אין אנדערע שטעט, דארף ארייגגערעכענט ווערען: ר' שואלע יענטשמאן, דער עלטסטער זוהן פון ר' שלמה הערש. שואלקע האט מען אים גערופען. נאר אלס איינגעלע האט מען איהם געפרופען דער עלוי, לויט די אינפארמאציע פון הרב ר' משה מתמיד אין ברוקלין, האט חתונה געהאט און זיך באזעצט אין פאריסאו טיף פוילען. ער איז געווען פון די גרעסטע יחסנים ביים גערער רבי'ן. טויזענטער חסידים קומען קיין גער, ביי אלעמען איז שואלקע באליבט אלס דער גאון.

די צווייי וואַרשעווער חסידישע מילאנערען שייע אייזענמאן און מענדל בליאז נעמען צו שואלקען צו ווערען דער יעניגער וואס זאל לערנען תורה מיט זייערע זיהן. שואלקע געפינט זיך ביי דיזע וואַרשעווער מילאנערען מער ווי פינף און צוואנציג יאר אלס זייער לערער אין תורה. ווען די זיהן זיינען שוין געווען פאַרהייראט האט נאך שואלקע געלערנט מיט זיי תורה.

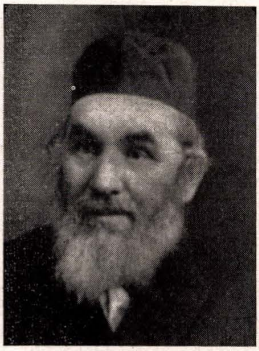
די לעצטע יארען האט שואלקע געווואוינט אין פאריסאו. ווען די געטא איז דאַרט געווארען ארומגערינגעלט האט שואלקע אויפגעפאדערט אלע אידען זיי זאלען פאסטען ביז שטארבען אבי ניט אומצוקומען אין די קאלך אויוועגס. די אידען לאכען פון אים. שואלקע אין די שפעטע אכציקער, כמעט ניינציק יאר אלט, פאנגט אן צו פאסטען. ער האט אויסגעפירט. די דייטשען האבען זיין קערפער ניט פארברענט, ווייל ער איז אויסגעגאנגען פון הונגער דורך זיין אייגענעם ווילען, האט זיך ענטזאגט ארויסצוגיין פון דער געטא מיט זיינע קינדער און אייניקלעך, וואס האבען זיך יא גערעטעוועט.

עס דארף דערמאנט ווערען ר' יעקב רוכאמקין, חיים פישל מלמד'ס זוהן יצחק קאשניק'ס ברודער. דער יעקב רוכאמקין האט חתונה געהאט אין וואלאזשין. איז דארט בארימט געווארען אלס א גרויסער גאון, האט געפירט אייזען געשעפטען. גאנץ וואלאזשין האט אים געליבט און געאכטעט אלס איר חשוב'סטען בעל־הבית און גרויסער לערנער. ער האט געלערענט מיט אנדערע גרויסע תלמידי חכמים אין וואלאזשין.

ר' יעקב רוכאמקין איז ווייזט אויס אומגעקומען צוזאמען מיט דער וואלאזשינער קהילה.

הרב ר׳ ברוך קאַהען

דאָס איז דעם ברייגנסקער רב׳ס ר׳ מאיר שלום הכהן׳ס זוהן. ער איז געווען אין זיין צייט פון די גרויסע גאונים אין שטאָט. אַלס אַ קינד געדיינק איך ווי ר׳ ברוך קאַהען אַדער ברוך דעם רב׳ס ווי מע האָט אים געוווּפען אין ברייגנסק, האָט געהאַלטען אַ דרשה אין נייעם בית־המדרש, געריכט פון חובבי ציון.

הרב ר׳ ברוך קאַהען זצ״ל

ברוך קאַהען קען זיך ניט צופאַסען צו ברייגנסק. ער פאָרט קיין אַמעריקאַ אַרום דעם יאָר 1901. אין ניו־יאָרק ווערט הרב ר׳ ברוך קאַהען אויפגענומען מיט גרויס פריינדשאַפט פון אַלע לאַנדסלייט. ער ווערט דער גייסטיגער פירער פון זיי. די לאַנדסלייט, ניט האָבענדיג קיין שוהל האָבען ניט געקענט העלפען זייער ווירדיגען רב. הרב קאַהען באַקומט אַ שטעלע אַלס משגיח איבער כשרות אין אַ געוויסע כשר וואורשט פאַבריק. ער קען אָבער ניט צוזעהן ווי זיין נאַמען ווערט באַנוצט פאַר צווייפעלהאַפטע כשרות, האָט ער גלייך רעזיגנירט.

ער האָט געלעבט שטיל, אָבער אין דחקות מיט זיין פאַמיליע. די לאַנדס־לייט האָבען אים פאַטראָניזירט מיט אַלעס מעגליכעס, מסדר קדושין אז.ו.. דער שרייבער פון דעם אַרטיקעל דזשולייוס קאַהען איז ביז היינטיגען טאָג שטאָלץ מיט דעם פאַקט, וואָס הרב ר׳ ברוך קאַהען מברייגנסק איז געווען דער מסדר

קדושין ביי זיין חתונה, דעם 12-טן נאָוועמבער 1907 אין בראָנזוויל, אין דער הויז פון שרייבער'ס אָנקעל הערצקע פוקס.

הרב ר' ברוך קאָהען פֿאָרט שפּעטער אַוועק קיין ארץ ישראל, באַזעצט זיך דאָרט. ער האָט ענדלעך זיין חלום פון חובב ציון געמאַכט פֿאַר אַ ווירקלעכקייט. ער האָט אויסגעלעבט זיינע לעצטע יאָרן אין ארץ ישראל.

פּסח פּילפֿאָווסקי, אַלטער משה היצל'ס זוהן, געווען פון די גרויסע גאונים, האָט חתונה געהאַט אין שאָוועל לייטע. לעצטענס איז ער געווען ראש הישיבה פון סלאָבימער ישיבה. פּסח איז אייגער פון די ברייסקער גרויסע גאונים, וואָס האָט פֿאַרשפּרייט תורה צווישען דעם אידישען פֿאָלק. ניט גענוג מאַכען זיין קאַריערע אויף רבנות צו וועלכע ער איז געווען ראוי. פּסח ווערט אַרויסגעפירט פון סלאָבים צוזאַמען מיט דער גאַנצער אידישער באַפעלקערונג פון שטאָט און קומט אום על קידוש השם והאומה.

משה לייזער וויל דער זוהן פון גדליה בערל שלומה'ס, דעם ברייסקער קאַזיאנעם ראבינס. איז געווען אַ גרויסער בעל תורה און אַ סטודענט פון סלאָבאָדקער ישיבה, וואו ער איז געווען אייגער פון די בעסטע תלמידים. ער גרייט זיך צו רבנות. נאָר ער ווערט געצוואונגען צו קומען צו זיין פאָטער אין אַמעריקא. דאָ פּראַקטיצירט ער שחיטה. ער האָט געוואוינט מערסטע יאָרן אין קעטסקיל בערג שטעטלעך. ער איז געשטאָרבען אין יאָר 1926 אין ליבערטי, ניו-יאָרק.

וועלטליכע געלערענטע און משכילים

ברייסק האָט ניט געהאַט קיין פֿאַרבינדונגען מיט די גרויסע ליטווישע שטעט, וואו השכלה האָט זיך ערשטענס אָנגעפאַנגען.

עס האָבען זיך אַמאָל יאָ געפונען לייטע ביי וועמען דער דראַנג נאָך בילדונג איז געווען גרויס, נאָר אַזעלכע לייטע זיינען פון ברייסק שנעל פֿאַרשטויסען געווארען. ברייסק האָט ניט געגלויבט אין צו פיעל בילדונג, איז גענוג צופרידען מיט די עטלעכע למדנים אין שטאָט און געוואָלט האָלטען די איבעריגע אין אַטמאָספערע פון אומוויסענהייט.

די געשיכטע איז געווען געדרוקט אין „מאָמענט" פון שרייבער ציטראָן אין זיין סעריע משומדים פון אַ ברייסקער אין דער צייט פון די קאַנטאָניסטען. עס איז אַ געשיכטע פון אייגעם כלאָווע רויזקעלעס. זיי האָבען גע-

וואוינט אין דער שטוב וואָס איז לעצטענס געווען באַוואוסט אַלס איטשע יענקלס דעם שניידער׳ס הויז. דאָס איז געווען רויזקעס הויז.

כּלאָונע שוין אַ פאָטער פון צוויי קינדער, אַ גרויסער לערנער, האָט זיך ניט געקענט צופאַסען קיין חברים אין ברײנסק מיט וועמען צו לערנען, האָט ער זיך אין אַ געוויסען טאָג געזעגענט מיט וויב און קינדער און געפאָרן אין דער פרעמד לערנען. ער קומט אָן אין קאָמענץ פּאָדאָלסק. דאָרטען האָבען זיך געפונען פיעל לערנער און משכילים. כלאוונע ווערט שנעל באַרימט אַלס אַ גרויסער לערנער. אַרום אים גרופּירען זיך פיעל יונגע לייט פון זיין גלייכען. ער אינטערעסירט זיך אויך מיט וועלטליכע בילדונג. ער מיט זיינעם אַ חבר אַ זוהן פון אַ דענענבורגער אַקציזניק קומען קיין ווילנע. דאָרט גרייט זיך כּלאָונע צום עקזאַמען פאַר העכערע בילדונג. חברים פון ראַבינער שוהל העלפען אים. ער ווערט זייער פאפולער בייַ די ווילנער לומדים, משכילים, אויך בייַ די ראַבינער סטודענטען און זייערע עלטערן.

זיין באַקאַנטשאפט מיט׳ן דענענבורגער אַקציזניקס זוהן פירט דערצו, אַז ער ווערט אַוועקגעשיקט אין פּעטערבורגער מעדיצינישען אוניווערסיטעט. ער איז שוין זיכער מיט זיין עקזיסטענץ, אויך מיט זיין בילדונג.

כּלאָונע רויזקעס ביינקט אַבער נאָך זיין ווייב און קינדער, שרייבט ער צו זיי, אַז זיי זאָלען צו אים קומען אין פּעטערבורג. זיי האָבען אים ניט געטפערט, אין ברײנסק איז ער שוין פאַרעכטענט פאַר אַ משומד.

כּלאָונע קומט אַליין אין ברײנסק איבערעדען מיט זיין ווייב, איבערצייגען איר אַז ער איז אַ איד, אַ געלערענטער איד, ברײנסק האָט אים אויפגענומען מיט שטיינער ווארפען, מיט שמוץ. אין די גאַסען איז מען אים נאָכגעלאָפען, און געשריגען משומד. זיינע קינדער האָט מען פון אים פאַרבאַהאלטען. ווייל עס איז פאַרשפּרייט געוואָרען אַ קלאַנג אַז ער איז געקומען כאָפען די קינדער זיי צו שמד׳ן.

כּלאָונע רויזקע׳ס, צובראָכען אין גייסט, אָן מוט, פאָרט אַוועק פון ברײנסק. לאָזט זיך אַוועק צוריק אין רוסלאַנד און שמד׳ט זיך.

די פרוי האָט דורך געריכט געפאָדערט אַ גט. ער איז באַשטאַנען אַז דער גט זאָל פאַרקומען אין קאָנצעלאַריע פון קלויסטער. קיין אַנדער אויסוועג איז ניט געווען. אין די קאָמערען פון גראָדנער צערקווע־קאָנצעלאַריע איז פאַרגעקומען דער גט.

דאָס איז געווען דער סוף פון איינעם וואָס האָט געוואגט אַוועקצופאָרען פון דער היים זוכען ערגעץ אין דער פרעמד בי׳דונג אָדער השכ׳ה.

ערשט אין אָנפאָנג 19־טען יאָרהונדערט איז עס כמעט געווען אַ נויטווענ־דיגקייט פאַר יעדען יונגען בחור וואָס האָט געוואָלט זיך עטוואָס ל׳ערנען אָדער דערגרייכען הויכע גראָדען אין וועל׳טלי׳כע בי׳דונג אַוועקצופאָרען פון בריינסק צו אַנדערע שטעטישע ישיבות אָדער סתם גרויסע שטעט, וואו זיי האָבען באַקומען אַזעל׳כע מעג׳לי׳כקייטען צו באַקומען בי׳דונג.

נײַנטער קאַפּיטעל

חזנים און שוחטים אין בריינסק

דער ערשטער שוחט וואָס געדיינקט זיך אין בריינסק, איז ר׳ ישכר שוחט. פון דעם ר׳ ישכר׳ן פלעגט מיין פאָטער רעדען מיט גרויס רעספעקט. וועז ער איז געווען אין בריינסק און וועלכער צייט ער איז געשטאָרבען איז ניט באַוואוסט. לויט מיין פאָטער׳ס דערציילונגען איז דער ר׳ ישכר געווען זייער באַליבט אין בריינסק. אַלע עלטערע אידען וואָס דערמאָנען אים זיינען איינ־שטימיג אַז ער איז געווען אַ וויכטיגע אָנגעזעענע פּערזענלײַכקייט אין שטאָט.

ר׳ אליהו שוחט, געשטאָמט פון סימיאָטיטש. ר׳ אליהו איז געווען אַ גרויסער בעל תורה. ער איז אויך זייער געווען באַליבט ביי דער בריינסקער באַפעלקערונג, האָט געלערנט תורה מיט׳ן עולם אין דעם פּועלי צדק בית־המדרש. דער רעדאַקטאָר פון דעם בוך געדיינקט נאָך ר׳ אליהו שוחט זייער גוט. ער געדיינקט אַז ר׳ אליהו שוחט איז געווען באַליבט ביי די חסידישע עלעמענטען פון שטאָט. דאָגעגען די בריינסקער פרויען האָבען געהאָט אַ שלעכט האַרץ אויף דער שוחט׳קע. ווייל וען אַ פרוי איז געקומען צום שוחט מיט אַ עוף שחט׳ען פאַר אַ קראַנקער אָדער קימפּעטאָרין האָט די שוחט׳קע אַלע מאָל געפונען אַ תירוץ. דער שוחט איז ניטאָ אין דער היים, זאָגאָר וען ר׳ אליהו איז געזעסען אין שטוב, זיך עוסק געווען אין לערנען, האָט אים די שוחט׳קע קיין מאָל ניט געוואָלט שטערען. „קומט מאָרגען, האָט זי געזאָגט". ווי עס ווייזט אויס האָט די שוחט׳קע געהאַלטען מער פון ר׳ אליהו׳ס עולם הבא ווי פון די פיער גראָשען וואָס עס וואָלט אים אַריינגעקומען פון דער שחיטת־עוף. ר׳ אליהו שוחט איז געשטאָרבען צו אַכציק יאָר.

ר׳ משה מתתיהו העפטמאַן. געווען דער צווייטער שוחט צו ר׳ אליהו׳ן. ווער עס געדיינקט ר׳ משה מאַטעסען, ווייסט אַז דאָס איז געווען אַ גרויסער לערנער, אַ איד מיט אַ שטראַלענדע געזיכט און הדרת פּנים. קיינער האָט

זיך ניט געקענט אַבוואונדערען פון זײן גוטמוטיגקייט. פון זײן ליבע, פריינד־ליכע נאַטור. עס זײנען בכלל געווען וועניג אַזעלכע שיינע אידישע טיפּען.

די קצבים וואָס זײנען געווײנטלעך געווען זייער קריטיש צו אַ שוחט, ספּע־ציעל ווען ער האָט טריף געמאַכט אַ שטיקל, האָבען קיין מאָל ניט געהאַט קיין טענות צו ר׳ משה מאַטעסען אַז ר׳ משה מאַטעס האָט טריף געמאַכט איז קיין פּראָטעסט ניט געווען.

ר׳ משה מתתיהו האָט אין זײן לײדיגע צייט שטענדיג פאַרבראַכט אין שטוב ביים לערנען. מיט אים האָט קיינער ניט געקענט פירען קיין אַרגומענ־טען. זײן גוטמוטיגקייט האָט אייך באַזיגט.

די שוחט׳קע דאַגעגען איז געווען באַליבט ביי אַלע ברײנסקער פרויען. ווען זי איז געקומען עפּעס קויפען האָט מען איר אַלעס אַנטקעגען געטראָגען. אַלע האָבען געוואוסט אַז די שוחט׳קע האָט ניט קיין צייט. זי נעמט זיך מיטוואָך צוגרייטען צום שבת און ביז פרייטיג פאַרנאַכט איז זי קוים פאַרטיג געוואָרען.

וועגען זיין זוהן יוסף חיים דעם באַרימטען שריפטשטעלער און שפּראַכען קענער, אין אַנדערע אַרטיקלען.

ר׳ יהושע זעליג פריינד חזן־שוחט

נאָך דעם טויט פון אליהו שוחט נעמט ברײנסק צו זיך אַ חזן שוחט. ברײנסק איז געווען מזל׳דיג מיט איר ערשטען חזן שוחט אין דער פּערזאָן פון דעם פריינדליכען פרעהליכען קלוגען ר׳ יהושע זעליג פריינד.

דער חזן, ווי מ׳האָט אים שפּעטער גערופען, איז אַנגעקומען פון וואַשלי־קאווע. געשטאַמט פון אַמדור און לאַהישען. זיין ערשטער אויפטריט אין ברײנסק איז געווען חנוכה. ווי גוט איך געדינקט זיין חנוכה ליכט בענשען אין אַלטען בית־המדרש. די שוהל איז געווען געפּאַקט. דער חזן איז ערשינען מיט אַ וואונדערבאַרען שיינעם כאַר פון געקליבענע זינגער, ברײנסקער אינגלעך וועמען ער האָט ענדעקט אין דער קורצער צייט זייענדיג אין ברײנסק, דאָס זיינען געווען די יאָגניקעס צווישן טיערע זיסע שטימעלעך. שמוליע לייזער טשעסלייער׳ס, יואלקע דער בענדוגער און דער גאַנער.

ווען דער חזן האָט אַבגעזונגען דעם הנרות הללו איז דאָס שנעל באַרימט געוואָרען. גאַנץ שטאָט האָט געזונגען פאַר יאָרען דעם הנרות הללו. עס איז

געווען אַ גרויס פֿאַרגעניגען צו באַמערקען ווי די שטאָט האָט זיך געפֿרייט מיט זייער ערשטען חזן ר׳ יהושע זעלִיג פֿריינד.

דער חזן איז געווָאָרען שנעל באַרימט אין שטאָט ניט נאָר מיט זיין חזנות נאָר מיט זיין שחיטה. אַ פּעהיגער און שנעלער שוחט, קצבים האָבען אים פֿאַרגעטערט, אַלס קינסטלער אין פֿאַך. אַפּילו די באָבע באַשע רויזע האָט אים געלִיבט פֿאַר זיין פּעהיגקייט און שנעלקייט אַלס מוהל. „אַ גרינגע האַנד, קיין שום עין הרע״, פלעגט זי זאָגען.

דער חזן זיך שנעל צוגעפּאַסט צום שטאָטישען אַלגעמיינעם לעבען. ער איז באַקאַנט געווָאָרען אין גאַנצען גענַנד אַרום שטאָט. מענשען פלעגען לִיבען צו פֿאַרברענגען מיט אים אַ פּאָר שטונדען. אַ חכם, אַ איד, פלעגען אַלע זאָגען אויף אים.

זיין הויז איז שנעל געווָאָרען דער צענטער פון פֿאַרשידענע בעלי־הבתים. זיי פלעגען לִיבען צו זיצען אין דער גרויסער וואַרימער שטוב און זיך געמיט־לִיך טרינקען אַ גלעזעל טהיי, וואָס איז קיין מאָל ניט אַרונטער פון טיש. דער סאַמאָוואָר האָט שטענדיג געאַרבייט. אַלע האָבען מיט פֿאַרגעניגען זיך צוגעהערט צו די קלוגע ווערטער פון חזן.

וועז דעם חזנ׳ס קינדער זיינען צוגעווָאקסען, האָט זיך אַ נייע פֿריינדשאַפט ענטוויקעלט צווישען זיי מיט זייערע חדר־פֿריינט. זיי זיינען שטענדיג געווען דאָרט אין הויז צוזאַמען, זיך געלערנט צוזאַמען, שטודירט וועלטלִיכע בילדונג.

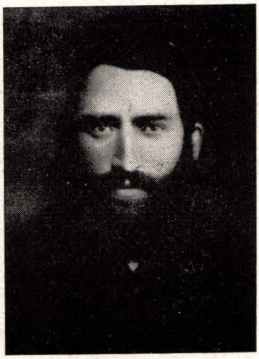
דעם חזנ׳ס הויז איז שפּעטער נאָך מער פאפולער געווָאָרען ביי אַלע אַמעריקאַנערקעס. דאָרטען האָבען זיי געבראַכט די בריף פון זיערע מענער אין אַמעריקע, צום לעזען, און אָנצושרייבען אַ ענטפער. די חזנ׳טע שרה פלעגט אַלע מאָל זאָגען צו לִייבלען: „קלעפּ אַרויף אַ מאַרקע אויפֿן בריף״.

דעם חזנ׳ס הויז איז ווירקלִיך געווען אַ צענטער פאַר יונג און אַלט. אַלע האָבען געפונען דאָרט אַ וואַרימע פריינדלִיכע אַטמאָספערע. כאַראַקטעריסטיש איז, אַז ר׳ זעלִיג האָט ניט געחפּ׳עט זיך צו די ראשי הקהל, איז געווען שטאַלץ ביי זיך מיט זיין פעהיגקייט, מיט זיין חכמה. ער האָט זיך אַפילו אויסגעדריקט, אַז ער וואָלט גיכער געווָאָלט זיין אַ בעל מלאכה פאַר זיך איידער אַ כלי־קודש ביי בריינסקער קהילה.

ביים חזן איז שטענדיג געווען גענוג פלייש. ער פלעגט אַליין קויפען אַ שעפּסל אַדער אַ קעלבל, שעכטען, פאַרקויפען די פעלכל און די פלייש האָט אים געקאָסט זייער ביליג. די חזנ׳טע שרה שוין געזאָגן, אַז אַנדערע

אַרימע פרויען זאָלן פון דעם ענייסען. זי פלעגט אייַנפאַקען פעקעלעך מיט פלייש און לייבל פלעגט דאָס צוטראָגען די נויטיגע אַרימע פרויען.

ברייַנסק האָט מיט רעכט שטאָלצירט מיט איר חזן שוחט ר' יהושע זעליג פרייַנד.

ר' יהושע זעליג פרייַנד, חזן

ר' ישראל סיוואָויטש

אין אַמעריקע געפינען זיך דעם חזנ'ס צוויי זיהן. יעצט איז אויך דאָ אין ניו יאָרק זייַן עלטסטער זוהן לייבל. וועגען אים אַ ספּעציעלער אַרטיקל אין דעם בוך. אויך זייַן זוהן נחמיה איז ערגעץ אין פוילען.

ר' ישראל סיוואָויטש חזן שוחט ומוהל

אין אַלע דריי פאַכען איז ר' ישראל סיוואָויטש געווען אַ קינסטלער. ער איז געווען א העלדישע שיינע פערזענלעכקייט, זיך געפירט מאָדערנע, געווען געקליידעט זייער ציכטיג. אַן אמת'ער אינטעליגענטער מענש. זיינע קינדער האָבען זיך געלערנט וועלטליכע בילדונג אין ביאַליסטאָקער גימנאַזיום, איז געווען זייער היגיענישּ. נאָך דער שחיטה האָט ער זיך אַרומגעוואָשען די הענד מיט זייף. ברייַנסקער אידען זיינען ניט געווואוינט געווען דערצו, האָבען אין דער שטיל געהאַט תרעומות אויף אים. דאָס פאַלק האָט אים גראָדע זייער געליבט.

שפּעטער פאָרט ער אַוועק אין ווייבאָרג, פינלאַנד, איז דאָרט צוויי יאָר

שוחט. ער קען זיין פאַמיליע צו זיך ניט ברייגנען. קומט ער צוריק. אין ברייגנסק, מען וויל אים ניט נעמען פאַר קיין שוחט מער. דער המון אינטערעסירט זיך שוין ביי יעצטיגע צייטען אין שטאַטישע אַנגעלעגענהייטען, צווינגט די בעלי־בתים אָנצושטעלען צוריק ר׳ ישראל סיוואוויטש אלס שוחט.

מיט חזנות האָט ער זיך ניט אָבגעגעבען. ער האָט פיינט געהאַט די ברייגסקער בעלי הבתים און פאַר זיי ניט געוואלט זינגען.

ר׳ ישראל סיוואוויטש באַשליסט אַוועקצופאָרען פון ברייגסק. ביאַליסטאָק וויל אים צונעמען אלס שוחט. ער באַשליסט בעסער צו פאָרען קיין אַמעריקא. אין קורצען נעמט ער אַריבער זיין פאַמיליע, באַשערט געווען אז ר׳ ישראל סיוואוויטש זאל זיך ראַטעווען און זאל מיט זיין פאַמיליע לעבען אין פרידען אין די פאַראייניגטע שטאַטען.

ר׳ ישראל סיוואוויטש איז יעצט אין ניו־יאָרק שוחט. ער קען נאָך ביז היינט ניט פאַרגעסען ברייגסק אלס אַ שטאָט וואָס איז געווען פון די וויניגע אין פוילען וואָס האָט אנערקענט און געליבט אירע אמת׳ע געטרייע פירער און קהל־לייט.

ר׳ ישראל סיוואוויטש האָט דעם שרייבער פון דעם אַרטיקל אין ניו־יאָרק ספעציעל דערמאָנט די שיינע נאַבעלע האַנדלונג פון יעקב יענטשמאַן. ער האָט זיך קיין מאל ניט געקריגט מיט׳ן שוחט.. אלעמאל אָנגענומען מיט גרעסטען דרך ארץ זיינע באַשליסן. ווען זיין פרוי, איידער זי איז אַוועקגעפאָרען קיין אַמעריקע איז געקומען באַצאָלען עטליכע רובל וואָס זי איז אים שולדיג געווען, האָט זיך יעקב יענטשמאַן ענטזאָגט ביי איר צו נעמען דאָס געלד. ער האָט איר געזאָגט אַז זי, פאַרענדיג איצט אין אַמעריקע וועט עס גיכער באַדאַרפען, זייענדיג אונטער וועגענס. דאָגעגען פלעגען זיך געפינען גראָדע פון די שיינע בריינסקער בעלי־בתים וואָס פלעגען שיקען זייערע דינסט־מיידלעך מיט עופות שחט׳ן פונקט ערב יום טוב צו ליכט בענטשען, און ווען ער האָט זיך ענטזאָגט צו שחט׳ן אַזוי שפעט, ווייל ער איז זיכער געווען, אַז זיי דאַרפען עס ניט אויף יום טוב, זיינען די בעלי־בתים געווארען ברוגז און אים גע׳רודפ׳ט פאַר אַזאַ האַנדלונג.

ר׳ אברהם הערש שוחט

געשטאַמט פון אָסטראָווע, אַ חסידישער איד מיט אַ יאַרמולקע אונטער׳ן היטל, האָט שוין ניט געלעבט גוט מיט די קצבים. האָט ער קיין גרויסע גלעקען אין ברייגסק ניט געהאַט. ער האָט געהאַט אַ גרויסע פאַמיליע. דערצו האָט חיים פּענטמאַן דער גבאי פון חברה קדישא אים אַלע מאָל דערנידעריגט, לויט ווי ער, חיים האָט געקענט. ר׳ אברהם הערש שוחט איז דער ערשטער, וואָס האָט געוואָגט צו ערקלערן אַ סטרייק, אויב מען וועט אים ניט העכערן זיינע שכירות. אַ גאַנצע וואָך האָט ער געסטרייקט נאָר אויף שבת האָט ער אַליין געׂשחט׳ען, זיך ניט געקענט באַשלעסען צו לאָזען ברייגסק אָן אַ שטיקל פלייש לכבוד שבת. דער פּראָסטער עולם האָט גראדע געגומען זיין צד, נאָר די קהל־לייט האָבען אברהם הערש׳ן געהאַסט.

אַם ענדע איז ער צוריק אַוועק געפאָרען קיין אָסטראָווע.

חאַצקל קאַנטשיק

געשטאַמט פון טרעסטינע, אַ גוטער שוחט און אַ גוטער בעל תפילה. אין ברייגסק האָט מען אויף אים געזאָגט, אַז ער איז „מיט גאָלד צוגלייך", אַ מענש צו גאָט און לייט. וואו עטוואָס אַ סכסוך איז מען געגאַנגען צו חאצקל קאַנטשיק. ער וועט שוין אויסגלייכען און ברייגען צוריק דעם שלום בית. ער וועלט אַלע מאָל אנערקענט פון שטאָט. צו פּאַרשידענע געלעגענהייטען וועלט ער געשיקט צו פאַרטרעטען ברייגסק. אין דעם מענש איז געלעגען אַ וועלט מיט גוטס.

חאצקל קאַנטשיק וועלט מיט אַלעמען פון שטאָט אַרויסגעפירט צו די גאַז־קאַמערען דעם 7־טען נאָוועמבער 1942.

קדיש שוחט וועלט אויך אַרויסגעפירט צו די גאַז־קאַמערען נאָוועמבער 7־טען 1942.

עס זיינען געווען נאָך צוויי שוחטים אין ברייגסק. דער אַלטער שוחט מאַגיד וועלכער פלעגט גיין צו דאַרפ׳ס אידען אין זייערע דערפער און דאָרט שחט׳ן. און דער ווישינקער שוחט וואָס איז אָנגעקומען אין ברייגסק פון ווישינק וועלט די אידען זיינען צוליב די פאַגראָמען געצוואוגען געווען צו פאַרלאָזען די שטאָט. אין אָנפאַנג האָט מען אים ניט צוגעלאָזען צו דער שחיטה. שפעטער

וועז ווישאנקער אידען האָבען זיך באַזעצט אין ברייגנסק האָט מען אים ער־לויבט צו שחט'ן אין שטאָט.

אויך דער ווישאנקער שוחט איז אומגעקומען אין טרעבלינקא מיט אַלע ברייגנסקער אידען.

עס האָבען זיך אויסגעלערנט שחיטה יענקל הערשל שוסטערס און איסער שעפסל קצב'ס זוהן נאָר מען האָט זיי ניט צוגעלאָזען צו שחיטה ווייל זיי זיינען געווען ברייגנסקער. עס איז געווען אַ מנהג פון אַמאָל, אַז קיין אייגענע זאָלען ניט ערלויבט ווערען צו זיין די שוחטים אין שטאָט.

צענטער קאַפּיטעל

חברה קדישא און קברות לייט.

די חברה קדישא האָט זיך געגרינדעט אין יאָר 1820, נאָך אידער בריינסק האָט געהאַט איר אייגענעם בית עולם.

ווי באַוואוסט האָט מען די בריינסקער מתים געפירט אַדער געטראָגען קיין באָטקע צו קבורה. דאָס רעכט האָט מען דעם מת געטאָן אין בריינסק.

ס׳איז שווער צו וויסען, ווער עס זיינען געווען די ערשטע חברה קדישא לייט, ווייל אין פּנקס ווערען די מענשען אָנגעשריבען ר׳ פּלוני בר פּלוני. עס איז אָבער באַוואוסט, אַז פון די ערשטע גבאים איז געווען ר׳ דוד בערלין, דאָן ר׳ יחיאל לייב, און דאָן וועלוול דניאל׳ס, ר׳ עזרא, מאיר קעסטין און דער לעצטער חיים פּענטמאָן.

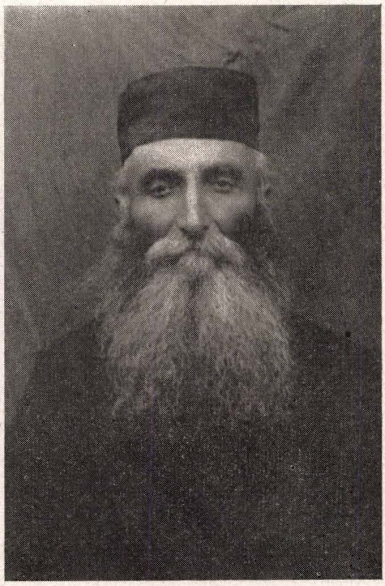
קיין מענשען פון פּאָלק האָט מען אין בריינסק ניט אַריינגענומען אַלס חברה קדישא לייט. ערשט אין דער מגפה ר״ל ווען די עקזיסטירענדע חברה האָט זיך ניט געקענט ספּראָווען אַליין מיט דער שווערער אַרבייט, האָבען זיי צוגעצויגען פּראָסטע פּאָלקס מענשען, זיי מיטצוהעלפען. שפּעטער זיינען אַזעלכע דערווייליגע חברה קדישא לייט געוואָרען שטענדיגע מיטגלידער פון דער חברה. אָט אַזוי איז איינגעשלאָסען געוואָרען אַזעלכע אידען ווי יאָסל סטאָליער, אברהם טעווול, נחמן היטלמאַכער, זלמן ישיע.

אַזוי ווי אין אַלע שטעטלעך זיינען אויך די בריינסקער חברה קדישא אין געוויסע פעלע געווען זייער שטרייניג. זיי האָבען געזוכט צו באַקומען אַ געניגענדע סומע געלד פון דער פאַמיליע פאַר קבורה געלד.

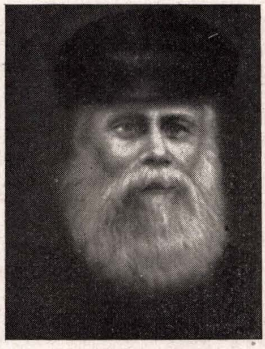
זייער אויסגאַבען זיינען געווען גרויס. זיי האָבען אַ געוויסען פּראָצענט אָבגעגעבען פאַר ביקור חולים. די תלמוד תורה איז אויך סובסידירט געוואָרען פון דער חברה קדישא געלדער. אויך די הכנסת כלה, דעם פאַרקאַן פון בית עולם האָט מען אַלע מאָל געדאַרפט פאַרריכטען. ס׳זיינען געווען פיעלע פּראָטעסטען. טראָץ דעם וואָס די חברה קדישא האָט זיך איבערהויפט געפירט ווי אַלע

אַזעלכע חברות אין די אידישע שטעט אין פוילען און רוסלאַנד, געווים ניט ערגער.

צו די אויבען דערמאַנטע גבאים זיינען געווען פיעלע חברה לייט וואָס האָבען זיך קיינמאָל ניט ענטזאָגט צו קומען צו אַ טהרה. יעדער דור האָט געהאַט זיינע חברה קדישא לייט. דוד גימפּלס, יעקב מאיר כאַרלאַפּ, שלמה

יעקב פּאַטאַקער
(פּאַרשידענע חברה קדישא טיפּען)

אברהם ריפקע

בלק, אריה קראטק, בנימנקע דער שניידער, נחמן טרוס, מאָטל רימער, אברהם ריפקע, וועלכע איז געווען דער אָפּיציעלער תכריכים נייהער, צאלקע יאָסל סטאָליערס, משה ווינער, דוד קאָפּקעס, חיים קלאדע, וועלוול שפּסל קצב'ס, דיאדקע דער שלאָסער, לייזער פישל ספישינערס, יעקב פּאַטאַקער, שמואל קאדלובאפסקי, חיים לייבל, יודל וואולקער, אברהם וועריכאָווסקי, וועמען עס איז באַשערט געווען אַלס דער גרעסטער העלד אונטער שוידערליכע אום־

שטענדען דורכצופירען זיינע טעטיגקייטען צו גענען געשטאַרבענע זייער כבוד האחרון. וועגען דעם אין שפּעטערדיגע אַרטיקלען.

עס איז געווען אַ מנהג פון חברה קדישא צו פאַסטען ערב ראש חודש שבט, גיין אויפֿן הייליגען אָרט, צו מנחה אין אַלטען בית המדרש זאָגען יום כפּור קטן, דאָן פלעגט פאַרקומען די סעודה. יעדער גבאי האָט געמאַכט ערנסטע באַמיהונגען אַז די סעודות זאָלען זיין וואָס בעסער און שענער.

איב איר זייט געגאַנגען אין אַווינטערדיגען קאַלטען וואָכען טאָג אין מאַרק און געשמעקט כּערליי ריחות פון געבראָטענע געזונטנס, האָט איר שוין פאַרשטאַנען, אַז היינט איז די חברה קדישא סעודה. די פאַלקס מענשען פלעגען זיך שטאַרק ברוגז'ן פאַרוואָס די חברה קדישא פראַווען אַזעלכע רייכע סעודות. זיי האָבען ניט געוואוסט פון די גרויסע שוווערישקייטען וואָס די חברה האָבען געהאַט ביי אַ טהרה, וואו מען האָט פיעל מאָל פשוט געדאַרפט וועלען שאַרען פון פאַרשטאַרבענעם. געווייס האָבען זיי ניט געוואוסט און ניט געזען די נאַכטיגע לויות אין די גרעסטע פרעסט און די טיפע שנייען.

די צערעמאָניע פון ערווייַען די גבאים איז פאַרגעקומען ביי דער חברה יעדען ל"ג בעומר. דאָן איז איינגעאַרדענט געוואָרען אַ קלפּי, ביי דער אינדירעקטער וואָהל זיינען אויסגעקליבען געוואָרען די בוררים, וועלכע האָבען געהאַט דאָס רעכט צו מאַכען די גבאים. געווייניטלעך פלעגען פון יאָר צו יאָר וועלען ערווייַלט די זעלבע גבאים.

נאָך די ערווייַלונג פון די גבאים פלעגט פאַרקומען אַ מילכיגע סעודה אָבער קיין נייצייגער ספּיריטעס האָט ניט געפעלט ביי דער מילכיגער סעודה. אַהיים פלעגען די חברה לייט גיין שוין אַביסעל בגלופּינדיג. פרייַלעך.

שמיני עצרת פלעגען חברה באַקומען ביער מיט עפּעל, אחרון של פסח וויין און ניס.

צו אַלע חברה קדישא שמחות פלעגען אידען מיטנעמען די קלייניוואַרג, קינדער און אייניקלעך, זאָלען זיי אויך הנאה האָבען.

די חברה קדישא האָט אַלע מאָל דורכגעפירט איר אַרבייט. אונטער די ערגסטע און שווערסטע באַדינגונגען. זיך פאַר קיין זאַך ניט אָבגעשטעלט. אין דער פאַרמאַכטער געטא, אונטער אַ האָגעל פון קויַלען אין מלחמה שלאַכטען, זיינען די חברה קדישא געווען גרייט מיט מסירת נפש צו באַזאָרגען טהרת און לויה'ס בכבוד נאָך דעם אידישען דין.

די חברה קדישא ענדיגט זיך צוזאַמען מיט אַלע אידישע ארגאַניזאַציעס

מיט'ן גאַנצען אידישען לעבען אין פוילען נאָך איר 120 יאָריגער עקזיס־טענץ דעם 7־טען נאָוועמבער, 1942.

אָפיציעל פירט איין אייניציגער חברה קדישא מאָן דורך זיין מיסיע דעם 15־טען נאָוועמבער 1942, ווען ער איינער אַליין טהוט דאָס רעכט צו 70 דער־שאָסענע אידען און דאָן פאַלט ער אַליין אַ געשאָסענער אין מאַסען־קבר.

וועגען דעם אין וויטערדיגע קאַפּיטלען.

בריינסקער קברות לייט

דער ערשטער וואָס איז באַקאַנט צו די עלטסטע בריינסקער איז איטשע קוטניק, דער קברות־מאָן, אויב איר געדיינקט איז געווען אין בריינסק אַ וויבל קוטיכע, דער איטשע קוטניק איז געווען איר פאָטער.

אין פנקס איז פאַרשריבען, אַז ווען איטשע קוטניק איז געגאַנגען עפענען אַ קרקע אַ ביינאַכט, ווי עס איז דאָן געווען דער מנהג, האָט ער מיטגענומען אברהם בער דעם שמש אים צו לייכטען מיט אַ לאָמטערנע.

דער וואָסער האָט שוין דאָן אַנגעפילט דעם גאַנצען וועג צווישען אַלע בריקען. זיי זיינען געגאַנגען אין וואָסער, טאַפּענדיג דעם וועג. זיי האָבען געדיינקט, אַז דער וואָסער איז ניט טיף, דער איז איז נאָך געווען אין אַ טיפּ ערטער. איטשע קוטניק שטעלט אַ פוס און פאַלט אַריין. אברהם בער איז קוים געקומען אין שטאָט צוריק אַ האַלב טויטער. די שטאָט האָט גע־טרויערט: „אַזאַ אומגליק!". מיט צוויי טעג שפּעטער האָט מען איטשע קוטניק'ס קערפּער געפונען און געבראַכט צו קבורה. דאָן האָט קהל באַשטימט אַנצושטעלען אַן אַנדערען פאַר אַ קברות מאָן. געפונען האָט מען אים אַנטשע־לע באַגרעבער. אַ קליינינקער, אַ שווייגדיגער, געווען אַ האַלב בלינדער. מיר פלעגען פאַר אים שטענדיג זיך שרעקען. אין בית־המדרש האָט ער געדאַ־וונט אַבגעזונדערט, אַליין ביים טיש, קיינמאָל ניט געהאָט קיין שכנים לעבען אים. ביי אַ חברה קדישא סעודה איז אַנטשעלע געווען דער הויפּט מחותן. פון אַלע זייטען האָט מען אים געבעטען: עסט אַנטשעל, טרינק אַנטשעל, און אַנטשעלע האָט זיך ניט געלאָזט בעטען. ער האָט געגעסען מיט אַפּעטיט די געשמאַקע געבראָטענס.

אַנטשעל איז געווען אַ ספּעציעלער טיפּ פון אַ באַגרעבער, מאַכען אַ קרקע איז ביי אים געווען איינס, צוויי. שטענדיג איז ער אַרומגעגאַנגען מיט

אַ שטעקען, אַ לאַנגען, איז ווער געשטאַרבען איז אַנטשלאָפֿן גלייך געקומען מיט'ן שטעקען אַ מאָס נעמען פונקט ווי אימיצער וואָלט פון אים אַוועקגענאַפּט די אַרבייט. אין 1892, אין דער מגפה האָט ער זיך אַליין א עצה געגעבען מיט פינף, זעקס קרקע'ס יעדען טאָג. ער פֿלעגט ניט אַבגעבען די קישען ביז מ'האָט אים באַצאָלט פאַר זיין אַרבייט, ווייל ער איז שוין אַ פּאָר מאָל דורכגעפאַלען. אַנטשלאָפֿן איז אויך געשטאַרבען. אויף זיין אָרט וועלט באַשטימט הערשל פּאָנץ. ער איז אויך אַ בריה, אַ טויגעווידיגער, נאָר צו אַנטשלאָפֿן קומט ער ניט. ער איז אויך אונטער שמש אין אַלטען בית־המדרש.

נאָך זיין טויט וועלט יאָסל טרעגער באַשטימט צו זיין קברות מאַן. אויך ער איז אונטער שמש אין פּועלי צדק.

עלפטער קאַפּיטעל

ברייַנסקער בעלי תפילות

אַלע אידען האָבען געקענט דאַוונען פאַר'ן עמוד. דער טיטעל בעל תפילה האָט באַלאַנגט צו געוויסע וואָס האָבען געקענט דאַוונען ימים נוראים פאַר'ן עמוד.

אַזעלכע זיינען געווען אין ברייַנסק פיעלע.

אברהם בער דער שמש האָט געהאַט חזקה אויף שחריתים, אַנדערע האָבען געהאַט חזקה אויף מוספים. וועז אין ברייַנסק זיינען צוגעקומען מער בתי מדרשים האָט מען געמוזט דינגען בעל תפילות. אַזעלכער איז געווען איז יענער צייט שלום איטשע דער מלמד. ער האָט געהאַט צוויי גוטע אַרויסהעלפער, חיליע דער בייגער, און הערצקע פוקס, וועלכער וואויבט שוין אין בראַנזווייל איבער זעכציג יאָר. איז גוט באַוואוסט אַלס גוטער ימים נוראימ'דיגער בעל תפילה. מיט שלום איטשעס נוסח. ביי יעצטיגען מאַמענט, אַ בן שמונים, כאַפט ער זיך צו צום ברעטעל אין מידוואוד דזשואיש סענטער. ער באַקלאָגט זיך, אַז די קינדער לאָזען אים ניט דאַוונען פאַר'ן עמוד. ספריגג וואַלי, וואו הערצקע פוקס פאַרברייַנגט די זומערען וווייסען ניט אַז הערצקע פוקסעס נוסח שטאַמט פון שלום איטשען, אַבי זיי זיינען צופרידען מיט זיין נעילה דאַוונען.

זלמן שמש און בנימקע מלמד, אברהם בער'ס זוהן זיינען געווען גוטע בעל תפילות נאָר מיט אַנדערע פעהיגקייטען. משה יהודא דער שמש, דאָס איז געווען אַ מושלם. צו אַלע תפילות האָט ער זיך אויסגעטויגט, מיט זיין שיין שטימעלע האָט ער געקענט דאַוונען פאַר'ן עמוד עטליכע טעג נאָכאַנאַנד. זייַנע העלפערס, די שמולטשוקעס, די לעצטע העלפער זייַנע זיינען געווען חיים הערש זלמן רוטקערס, חיים אַדעסער, בנימקעס העלפער: מענדל טאַקער און לייבל סטעלמאַך. שפעטער אַליין געווארען גוטע בעל תפילות.

איטשע אַליאַרניק, אַ גוטער דאַוונער, אַ גרויסער בעל בכי. ביי זיין דאַוונען איז דער עולם פשוט צוגאַנגען פון טרערען. דאָס געווייַן האָט זיך אַנגעפאַנגען אין דער ווייבערשער שוהל, זיך איבערגעטראָגען צו די מענער און זיך ענטוויקעלט אין איין גרויסען געבעט. מיט טיפע קרעכצען האָבען אַלע מתפללים זיך געבעטען ביים רבונו של עולם חתמנו בספר החיים. ער האָט ניט געדאַרפט קיין העלפער, אַלע דאַוונער האָבען אים מיטגעהאָלפען.

שואַקע פאַרבער, אַ שטיל־ער האַרציגער בעל תפילה. זיין דאַוונען אַזוי האַרציג זיס מיט אַזאַ געבעט, זיינע תפילות האָבען גענומען ווערען, אַזאַ אידען ווי שואַקע פאַרבער האָט מען ניט געקענט פאַרזאַגען.

פישעלע באַג ע"ה
בעל תפילה

הערצקע פוקס
שלום איטשעס משורר

פישעלע באַג, אַ געשמאַקער האַרציגער דאַוונער, נאָר ער האָט געשריגען אין־בער זיינע כוחות. זיין העלפער אביגדר קצב, אַמאָל אברהמקע קצב.

לייבל סטעלמאַך האָט זיך געהאַלטען ביי זיין רבינ'ס שטריינגען נוסח, אַ גוטער בעל תפילה, לאַנגזאַם און באַהאַרצט. די פרויען פלעגען זיין דאַוונען זייער ליב האָבען. זיין ברודער מענדל טאַקער האָט אים געהאָלפען.

מענדל טאַקער, אויך בנימקעס אַרויסהעלפער וועלט פון די אמת גע־שמאַקע בעל תפילות. די יוגענד האָט ספעציעל געליבט מענדל טאַקערס דאַוונען, האָבען אַנגעפילט דעם נייעם בית המדרש, וועו מענדל האָט גע־דאַוונט. מענדל האָט אַ גאַנץ יאָר שטודירט זיין דאַוונען טאַקע ביי דער אַר־

בייט. לייבל, זיין ברודער האָט אים אויך געהאָלפען, אַמאָל זיין זוהן משהקע. משה ווייגער, אליה גאָטליעב, חצקל שוחט, קדיש דער שוחט, דוד עזריאל'ס, יודל וואולקער, ניסל לאוויטש, הערשל זאָגעל, אריה קראָטץ, אַלטער קאָפּעלעכעס, אברהם סאָשין, יקותיאל מארוויגקער, הערשל פּלאָטראָט, יואלקע פּלאָטראָט, אביגדר קצב. זיינען געווען בעל תפלות.

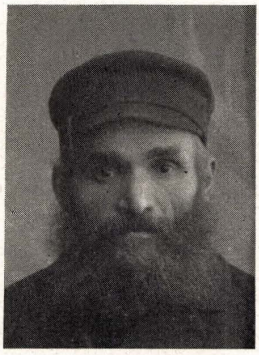
אברהם ווערפּיכאָווסקי איז געווען דער מאָדערנער בעל תפילה, חיים לייבל גאָלדינג, סאָנעס איידים, אויך געווען פון די גאָר גוטע בעל תפילות. דערצו באַליבט אין שטאָט, אנטיי געבומען אין אַץ שטאָטישע טהעטיגקייט. די לעצטע צוויי אויבענדערמאָנטע ווערען אַרויסגעפירט קיין טרעבלינקא 7-טען נאָוועמבער 1942.

צוועלעפטער קאַפּיטעל

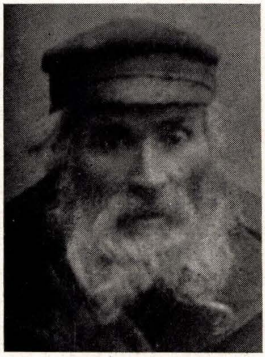
ברייסקער חסידים

כמעט אַלע חסידים אין ברייסק זיינען ניט געווען קיין ברייסקער געבאָרענע. נאָר פון ווייטע און נאָענטע פוילישע שטעט און שטעטלעך.

אין 1900 זיינען געווען אין ברייסק אַרום צוויי מנינים חסידים פון פאַרשידענע חסידישע דינאַסטיעס. זיי האָבען געהאַט פאַר זיך זייער חסידים שטיבלעך. דאָרט האָט מען געמאַכט מנין שבתים און יום טובים.

יצחק קאַשעמאַכער

שלומה הערש יענטשמאַן

פון די גוט באַקאַנטע זיינען מרדכי׳לע דער חסיד פון ניישטאט. דוד חזן פון טשעכענאָווצע, אבעלע פון וואַלאַמין, שלום איטשע מלמד פון סאַקאַלע, שלום היצל, פון דראָגעטשין, זאַוול הערש פון סאַקאַלע, בן ציון מלמד פון שעדלייצער געגענד, מאיר חיים, אַסימיאַטיטשער, שלומה הערש פון סאַקאַלאָווע, חיים פישל מלמד פון אַרלע, קלמן משה, פון קאַברינער געגענד. בלויז יעקב מרדכי איז אַ געבאָרענער ברייסקער.

אין דער גרופּע האָבען זיך געפונען געהרער, ראדזעמינער, אַלעקסאַנדרער, קאָצקער, קאָברינער און סלאָנימער. דאָך האָבען אַלע חסידים צווישען זיך געלעבט בשלום.

1

די חסידים שטיבעל איז געווען דער גייסטיגער צענטער פון אַלע ברײנסקער חסידים. דאָרט האָבען זיי זיך פאַרזאַמלט שבת צום דאָוונען. פאַרנאַכט צו שלוש סעודות זיינען זיך אַלע חסידים צוזאַמענגעקומען, יעדערער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך אַ שטיקל חלה. אין שטיבל איז שוין געווען אַ קרוטשיק נייצינגער און מען האָט אַלע צוזאַמען געזונגען זמירות, זיך צוגעהערט צו די וואונדערלעכע מעשות פון גוטע אידען, וואָס האָבען זיך קיינמאל ניט אויסגעשפּט. מנגנים האָבען געבראַכט נייע חסידישע מאַרשען, וואָס זיי האָבען געהערט ביים רבי'ן און איינשטודירט מיט'ן עולם. קלמן משה האָט שנעל די מאַרשען איבערגענומען. דוד חסיד מיט זיין שטאַרקע שטימע, האָט אַזוי זיך געברומט דעם נייעם ניגון.

די גרויסע מלוה מלכה סעודה וואָס איז אַלע יאָר געווען אין דער נאַכט פון די ערשטע סליחות איז געווען אַ גרויסע שמחה. צו דער מלוה־מלכה האָבען די חסידישע וויבער צוגעגרייט אַ גוטען גריץ מיט אַ שטיקל גענזענס. די חסידישע אינגלעך האָבען דעם סאָגאָן מיט'ן הייסען קרופּניק געבראַכט אין שטיבל. און דערפאַר באַקומען אַ קאפּיקע אַ שטיק, די חסידישע יונגעלייט האָבען די קאפּיקע באַצאָלט מיט פאַרגעניגען צו די קליינע אינגלעך, וויל די אַרבייט האָבען זיי אַליין געדאַרפט טאָן.

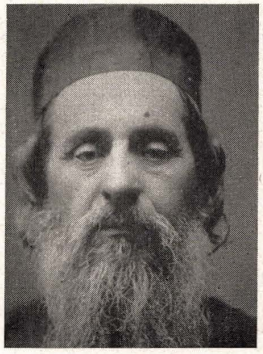
ערב פּסח ביי שמלקע אייבינדער איז געווען די גרעסטע שמחה ביים באַקען די שמורה מצה. דער זאַרעמבער מלמד האָט געקנעטען די מיירעס, אַלע האָבען געווען־גערט, נאָר אַ רעדלעך האָט מען געמוזט זוכען, וועו די מצה איז שוין פאַרטיג געווארען, האָט מען זיך געשטעלט דאָוונען, הלל געזאגט. נאָכהער שוין פּסח'דיגע ברענפען פאַרזוכט. עס איז געגנג געווען בלויז אַ קאַפּעטשקע שפּיריטעס, אַלע זאָלען ווערען פרייליך. עס איז געווען אין אינערלעכע פרייד ביי אַזעלכע חסידישע שמחות. אַזעלכע שמחות האָבען זיי געגעבען מוטה אַ גאַנץ יאָר בייצושטיין דעם שרעקליכען דלות, וואָס האָט געהערשט ביי מערסטע פון די חסידים.

שמחת תורה'דיגע באַגייסטערונג איז געווען אומבאַשרייבליך. די גאַנצע חסידישע געמיינדע זיינען אַוועק פון שטיבל צו די חסידישע בעלי הביתסעס, אין די הייזער. דאָרטען האָבען זיי שוין געטראָפען דעם טיש געגרייט פון אַלעס

וואָס זי האָט פאַרבעריִיטעט פאַר יום טוב. די גוטע מאכלים זיינען שנעל פאַר־שוואונדען פון טיש. און די חסידים זיינען אויך פון דאָרט פאַרשוואונדען. זיי זיינען געגאַנגען צו אַ צווייטער חסידישער הויז אן אַזוי ווייטער ביז פאַר־נאַכט. דאָן מנחה צייט האָבען שוין די חסידים מאַרשירט בגלופנדיגע צום חסידים שטיבל, מנחה געדאַוונט שוין כמעט אין דער פינסטער. דאָן דער

גינצבערג דער מלמד

אפרים דער מלמד

צוויי חסידישע אידען

מעריב, שוין מיט אַ וואַכענדיגען טרויעריגען ניגון. עס האָט זיך שוין געפיהלט דער אָנקומענדער הערבסט, מיט די קאַלטע רעגענדיגע טעג. קיין האַלץ ניטאָ, קיין ווַאַרימער מלבוש אויך ניטאָ. נאָך מעריב פלעגט דער קליין מרדכי'לע אויסרופען בקול רם, אַז אַלע זאָלען אַרויפטראָגען די לייטניקעס אויפ'ן בוידעם און פון דאָרט אַראָפנעמען די וואַטאָוע קאַפאָטעס. חסידים האָבען שטאַרק געזיפצט, די וואַרימע קליידער זיינען שוין פון לאָנג צוריסען אויף שטיקער מיט לאָטעס אויף לאָטעס.

צייטענוויז פלעגט קומען אין ברייסק דער קאָברינער אָדער סלאָנימער רבי גאַסטראָלירען. זיי פלעגען געווינטליך איינשטיין ביי שלומה היצל אין מויער. דאָרט פראָוון טישען. גאָנץ שטאָט פלעגט קומען בייוואוינען די חסי־דישע טישען, נאָר די הויפט מחותנים פון דער חתונה זיינען געווען די חסידים. זיי האָבען געפיהלט אַז די שמחה איז זייערע. אין אַלגעמיין האָבען די חסידים צווישען זיך געלעבט זייער פריינדליך.

די חסידישע קליינע קינדער פלעגען יום טוב האָבען אַ ספּעציעלען קלאַנ־

דייק. דאָס איז געווען וועג מען האָט געדאַרפט ברייזגען איין עמער וואַסער פון אליה וואַטניק'ס ברונעם פאַר די לויים צו באַגוצען צום דוכנען פאַר די כהנים. אברהמע זאַוול'ס הערש'ס איז געווען אַ לוי, שוין אַ בחור פון 18 אַדער 19 יאָר האָט ער זיך געשעמט צו טראָגען דעם עמערוואַסער אין גאַס, האָט ער געצאָלט כאַבאַר צו די קלייזע חסידישע אינגלעך פאַר ברייזגען וואַסער פון ברונעם. קיין געלד האָט מען יום טוב ניט געהאַט, האָט אברהמע גע־מוזט געבען אַ פעקל פאַפּיראָסען. ערשט נאָך יום טוב האָט ער די פאַפּיראָסען אויסגעלייזט פאַר צוויי קאפיקעס.

די חסידישע קינדער האָבען שפּעטער שוין זיך אינטערעסירט אין אַלע קהל'שע טהעטיגקייטען. זיי האָבען זיך שנעל אַריינטירט אין פאָליטיק, האָבען אַרויסגעשטעלט קאַנדידאַטען צום שטאָט־ראָטה און געוואוסט ווי אַזוי צו ערוויילען זייערע קאַנדידאַטען.

דורך די טעטיגקייט פון די אינגערע חסידים צוזאַמען מיט די נייע צוגע־קומענע פון שכנישע שטעט זיינען זיי געוואָרען טעטיג אויף פאַרשידענע גע־ביטען אין „השומר השבת", האָבען גוט באַוואַכט די הינטער טירען פון קאַנ־דיטעריין, אַז קיין יונגערמאַן זאָל זיך דאַרט ניט אַריינכאַפּען דורך דער הינ־טער טיר שבת. בן ציון דעם זארעמבערס איז געווען דער יעניגער, וואָס האָט זיך געשטעלט די אויפגאָבע צו העלפען דעם רבונו של עולם אויפפאַסען אויף אידישע קינדער, זיי זאָלען ניט אַראָב פון גלייכען וועג, זאָלען חלילה ניט מאַכען קיין אידישע קאַנצערטען אַדער טריאַטער פאַרשטעלונגען שבת, פון די אמת'ע גאָט'ס סטראָפּטשעס.

לעצטענס האָט זיך די לאָגע געביטען. נייערע מענשען קומען אַן אין די חסידישע רייען. אידען באַקליידען זיך מיט אַ שמאָלע היטעלע און ווערען חסידים, פאַרען קיין גער, קומען צוריק גוט אייגעשטודירט אין דער אגודה באַוועגונג. קיין נייע חסידישע ניגונים אינטערעסירט זיי שוין ניט, ווערען זיי אינטערעסירט אין די טעגליכע אגודה צייטונג, וואָהל אַגיטאַציעס. די פאָ־ליטישע טעטיגקייט פון די חסידים בריינגט דערצו, אַז פיעלע אין שטאָט זיי־נען שטאַרק בייז אויף די חסידאַקעס. מזרח וואָנט אידען און פרייע זיינען פאַראייניגט אין זייער שנאה צו די חסידישע פאָליטיקער. נאָר זיי קענען זיך ניט העלפען. די חסידים האָבען שוין אן אייגענע חסידים שטיבל. דאָרט איז דער צענטער פון זייער טעטיגקייט. זיי דאַרפען מער ניט זאַרגען פאַר קיין דירה געלד צו באַצאָלען.

צווישען די פּאָליטיש באַוואוסטזיניגע חסידים זיינען געווען די פּיער ברי־
דער קאָנאָפּיאַטעס, ישראל יעקב, מאַטעס, אהרן שמואל, קלאָדקע, יצחק פּינ־
קעלשטיין, אַלטער גאָטליעב, בן ציון און אַנדערע.

בן ציון זאַרעמבער און פרוי

שבתי וועריכאָווסקי און פרוי

דעם 9־טען סעפּטעמבער 1939, ווען די נאַצים באַמבאַרדירען בריינסק
ווערט די חסידים שטיבל פאָרברענט פון צינד־באָמבעס. די חסידים געטרייע
צו זייער טראַדיציע, אָרדענען איין זייער מנין ביי יעקב יענטשמאַן אין שטוב.
אין דער צייט פון דער סאָוועטישער הערשאַפט און שפּעטער אין דער געטאָ
האָבען זיי אָנגעהאַלטען דעם מנין.

דער חסידישער עלעמענט האָט זיך ניט געוואָלט אויסמישען מיט'ן
מתנגדישען זאָגאָר אין געטאָ.

דעם חסידיזם מיט אַלע זיינע אָנהיינגער אין בריינסק ענדיגט זיך גלייך
מיט אַלע אידישע רעליגיעזע און פרייע אינסטיטוציעס, דעם 7־טען נאָוועמבער
1942 מיט אַרויספירונג קיין טרעבלינקא צו די גאַז קאַמערען אין די קאָלך־
אויוועס.

חברה ש״ס און חברה משניות

די חברה ש״ס איז געגרינדעט געוואָרען אין די צייטען פון ר׳ שאול דענענבורגער, דער דריטער רב פון בריינסק. די פאַקטען וועלכע באַשטעטיגט פון אויפשריפטען אויף אַלטע ספרים, וואָס זיינען געשענקט געוואָרען פאַר חברה ש״ס נאָך דעם נאָמען פון אַ פאַרשטאַרבענעם אין יאָר 1865.

עס איז לעצטענס געוואָרען פאָרגעלייגט, אַז דער דף יומי, וואָס אַלע שטעט און שטעטלעך האָבען יעדען טאָג געלערנט דעם בלאַט גמרא. גאַנץ פוילען האָט געלערנט דעם זעלבען דף אין דעם זעלבען טאָג. דער סיום פון אַ מסיכתא איז געווען אן אַלגעמיינער. אין אַלע שטעטלעך איז דער סיום געפייערט געוואָרען דעם זעלבען טאָג.

די לערער פון טעגליכען בלאַט גמרא זיינען געווען אין אַלטען בית־המדרש. הרב צוקערמאַן, אין נייעם בית־המדרש, הרב ר׳ חיים לייב ליעוו, הערשל סטאַלירס איידעם. אין דריטען בית המדרש, ר׳ מאיר קעסטין. אין פּועל צדק, ר׳ שלומה קאַנטשיק. אין חסידים שטיבל, הרב ר׳ אברהם יעקב סעקאַרעוויטש. צו די טישען זיינען געווינטליך געקומען אידען לומדים און האָבען הנאה געהאַט פון לערנען און פון די לעהרער וואָס זיינען געווען נאָך גרעסערע לומדים.

אין די צייטען פון דער ערשטער דייטשער אקופאַציע געדינק איך די חברה ש״ס אָנגעפירט פון עזרא׳ן און חיים סטאַליארטשיק. בייַם טיש פלעגען שטיין עטליכע צענדליג מענשען זיך צוהערען. נאָכ׳ן לערנען פלעגט אהרן וועלווול דער בעקער דערציילען די נייעס פון צייטונג, אַלע האָבען זיך צוגעהערט. אויך די לומדים האָבען זיך ניט אויפגעהויבען פון די ערטער. דער אהרן וועלווול האָט געהאַט אַ קראַפט צו דערציילען נייעס, כאָטש ער פלעגט אַביסל אונטערפאַנפען. פלוצלונג האָט אייַנער אַ זאָג געטאָן: ס׳איז שוין באַלד אַכט

אַזייגער און מ׳וועט ניט טאָרן גיין אין גאַס. צייט צו דאַוונען מעריב און גיין אַהיים. ס׳האָבען זיך אַמאָל געפונען לייטע, וואָס האָבען צוגעשלאָפען ביים לערנען, אָבער קיין מאָל ניט געשלאָפען ביים סיום. אַ שאַד אַ גלעזל געווען.

די חברה משניות איז שוין באַשטאַנען פון אַנאַנדער קלאַס אידען. דאָ האָט מען באַגעגענט סתם אידען, וואָס האָבען אַליין ניט געקענט לערנען, זיינען זיי געזעסען, זיך צוגעהערט צו די לערער. מאַנכע האָבען טאַקע געקענט די אַרבייט און אַנדערע שוין ניט אַזוי. דער עולם איז אָבער געווען צופרידען.

די חברה משניות לעהרער זיינען געווען ר׳ משה יהודא, אין אַלטען בית המדרש. אין נייעם בית המדרש, חיים פענטמאַן. פון וואַנעט עס האָט זיך געזומען ביי אים תורה איז ניט באַוואוסט. אין דריטען בית המדרש ר׳ שמואל קרוק. אין פועל צדק, יאָסל טרעגער, אין חסידים שטיבל אברהם מאָטל קאנאפיאטע, אין שניידערשען בית המדרש איז ניט געווען קיין חברה, אָבער מ׳האָט געקענט טרעפען חנא קאָשטאַן אין אַלטען בית המדרש ביים חברה ש״ס. מרדכי אַסקארד איז געווען ביים טיש פון חברה משניות אויך אין אַלטען בית המדרש.

די אַלע חברה׳ס זיינען געווען זייער פאָפולער, קיינער האָט ניט געפעלט, עס איז געווען אַ פליכט וואָס יעדערער האָט גערן ערפילט. די צוויי חברות זיינען געווען טעטיג אונטער דער דייטשער אָקופאַציע, אויך אונטער דעם סאָוועטישען רעזשים. בלויז אין צוויי בתי מדרשים. אין די גאַז קאַמערען פון טרעבלינקא זיינען אומגעקומען אַלע תורה־אידען, די למדנים, קיינער פון זיי איז ניט ניצול געוואָרען.

פערצענטער קאַפּיטעל

תלמוד תורה ב׳בריינסק

אין פּנקס פון דער חברה קדישא געפינען זיך ליסטען פון סובסידיעס פֿאַר דער תּלמוד תורה פון יאָר 1861.

דאָס צייגט קלאָר אַז שוין דאַן איז געווען אין בריינסק אַ תּלמוד תורה. לעצטענס איז געווען איינגעפירט, אַז די חברה קדישא האָט בייגעשטייערט 20 פּראָצענט פון זייערע איינגאַמען פאַר דער שטאָטישער תּלמוד תורה. געווייניק איז דער גבאי ראשון פון חברה קדישא געווען דער פאַקטישער בעל־הבית איבער דער תּלמוד תורה.

אַזוי ווי אין אַלע פּוילישע שטעטלעך האָט דער אידישער אינגעלע אין בריינסק באַקומען זיין ערציהונג ביי פּריוואַטע מלמדים. יעדער אָרימאַן האָט פון די לעצטע גראָשענס זיינע געצאָלט שכר למוד.

עס זיינען אַבער געווען אַזעלכע, וואָס האָבען פּשוט ניט געקענט געבען קיין גראָשען פאַר רבי געלט. די מלמדים זייענדיג אַליין גרויסע אָרימע לייט האָבען מיט אַזעלכע אָרימע קינדער ניט געקענט לערנען אומזיסט. אום ניט צו דערלאָזען, אַז אַזעלכע אָרימע קינדער זאָלען ניט קענען דאַוונען, איז די תּלמוד תורה געשאַפען געוואָרען. דאָס איז געווען דער פרייער חדר פאַר די אָרימע קינדער.

די עלטערען פון אַזעלכע קינדער האָבען זיך געמוזט צופרידען שטעלען מיט די תּלמוד תורה ערציהונג, וואָס זיי האָבען באַקומען געוויס ניט געקענט זאָגען קיין דעות איבער דער פירונג פון דעם קהל׳שען חדר. ווען זיי וואָלטען ניט צופרידען געווען וואָלטען זיי סיי ווי סיי ניט געקענט פּראָטעסטירען. זיכער וואָלט מען זיך צו זיי ניט צוגעהערט. די תּלמוד תורה איז געווען אין איינער פון די שטיבלעך אין אַלטען בית־המדרש. דאָרט וואו עס איז געווען דעם רב׳ס שטיבעל.

דער תלמוד תורה מלמד איז געווען דער ארימסטער פון אלע מלמדים. די גרעסטע צרות האט ער געליטען פון זיינע פריוויי תלמידים. מערסטע פון זיי יתומים אדער וועמעס פאטערס זיינען געווען ארימע דערשלאגענע מענשען האבען זיך ניט אינטערעסירט אין זייערע קינדערשע ערציהונג.

די אינגלעך פלעגען זיך פיהלען פריי אבצוטאן דעם רבי'ן פארשידענע שטוקעס. דערפאר האט דער תלמוד תורה מלמד געשפיגען מיט דער גאל. איין זאך איז פאר אים געווען זיכער, זייגע שכירות האט ער באקומען יעדער וואך און ניט געדארפט ווארטען, ווען די אינגלעך וועלען ברייגגען רבי־געלד.

דאס געלט וואס עס האט זיך געגויטיגט איז געשאפן געווארן פון זאמלונגען פורים, חנוכה, חול המועד. ערב יום כפור פלעגט די פאליוועגע שיסעלע מיט א גרויסען צעטל געדרוקט מיט ספר תורה שריפט: תלמוד תורה ב'ברייגסק פראמינענט אריסגעשטעלט ווערען אויפ'ן טיש.

צווישען די קינדער איז דער נאמען תלמוד תורה אינגעל געווען פאר־רעכענט פאר א גרויסע שאנדע. דאך האט מען פאר תלמוד תורה קינדער רחמנות געהאט, ווייל אלע האבען געוואוסט אז אזא קינד ליידט פון זיין רבי'ן שרעקליכע שמיץ און קלעפ, און קיינער נעמט זיך פאר זיי ניט אן.

אין יאר 1911 ווערט אין ברייגסק אויפגעבויט א ספעציעלע הויז, א מאדערנע געביידע פאר דער תלמוד תורה. יאסקע מנוחה'ס ווערט דער גבאי פון תלמוד תורה. דער חברה קדישא גבאי ווערט באזייטיגט פון זיין דעה איבער די תלמוד תורה. אויף דער געביידע ווערט ארויפגעצויגען א שילד חדר ציבורי (דאס הייסט פאלקס־חדר) ניט מער תלמוד תורה. דער נאמען תלמוד תורה איז אין ברייגסק געווען א באליידיגונג פאר די עלטערען און די קינדער.

אין דעם חדר ציבורי האבען זיך שוין געפונען עטליכע קינדער פון פאר־שידענע גרופעס, אלע האבען זיך געלערענט פון איין מלמד.

איין זאך איז זיכער, אז אין די צייטען פון דער קאנטאניסטען איז קיין תלמוד תורה ניט געווען אין ברייגסק. ווייל קיין מוטער וואלט ניט געשיקט איר קינד צו דער תלמוד תורה. ער וואלט זיכער פון די כאפערס צוגענומען געווארען פאר א ניקאלייעווסקין סאלדאט.

נאך דער צייט פון די קאנטאניסטען איז די תלמוד תורה געגרינדעט געווארען און איז אנגעהאלטען געווארען אין אלע צייטען. אט אזוי האט

בריינסק געזאָרגט פאַר אירע אָרימע קינדער צו באַקומען אַביסל אידישע ער־ציהונג, נאָך די באַגריפען פון יעדען דור.

אין די לעצטע יאָרען האָט די תּלמוד תורה אָנגענומען אַ פאַלקס־כאַ־ראַקטער. פיעלע אידישע קינדער, אָרימע, רייכע האָבען דאָרט געלערנט. זיי זיינען געוואָרען אונטערריכטעט פון מאָדערנע לערערס און האָבען דאָרט אויך באַקומען וועלטלעכע ערציהונג. יוסף זייפמאַן, הערשל וואַסער, חיים קלאָדקע זיינען געווען די אידישע לערער. רובינשטיין, געווען דער לערער פאַר וועלט־ליכע לימודים.

דאָך האָט בריינסק געטייטעלט מיט די פינגער אויף אַזעלכע קינדער, דאָס זיינען „תּלמוד תורה קינדער".

אין 1939, ווען די סאָוויעטען רעגירונג קומט אַריין אין שטאָט ווערען אַלע חדרים און תּלמוד תורות אויפגעגעבען. מאָדערנע שהלען ווערען איינגע־פירט פאַר אַלע קינדער פון שטאָט.

פּופּצענטער קאַפּיטעל

לינת הצדק בקור חולים אין ברייסק

דיזע חברה איז געגרינדעט געוואָרען אין יאָר 1893, חול המועד פּסח, דורך יעקב מאיר כארלאַפּ, דוד מילנער און יאָסל דובינער. מ׳האָט דעם יאָסל אויך גערופן יאָסל קאָסאָוויצקי אָדער יאָסל דער רופא, און אַבער חסיד. אין דעם יאָר זיינען געווען פּיעל קראַנקהייטען אין שטאָט. די תקנות פון דער חברה באַשטייען פון העלפען אַ קראַנקען מיט דאָקטאָר, מעדיצין כלים און גיין צו די קראַנקע מבקר חולה זיין.

די הכנסת פון דער חברה זיינען באַשטאַנען ערשטענס פון וואכענטליכע זאַמלונגען איבער די הייזער פון שטאָט. שלמה בלק פלעגט גיין מיט דער פּושקע. אויף דער פּושקע איז געווען אַ וויסער פּאַפּיר מיט׳ן אויפשריפט „לינת הצדק ובקור חולים ב׳ברייסק״.

אין יעדען קיך איז געווען אַ פּושקע פון דער חברה. יעדער פרוי האָט פּאָר לייכט בענשען דאָרט אַריינגעוואָרפען אַ מטבעה. ערב יום כפור, אַ טעלער אין די שוהלען, אויף חתונות און ברית׳ען פלעגט מען אויך שטעלען אַ טעלער.

פּן די געזאַמלטע געלדער האָט מען געדאַרפט באַזאָרגען אַן אָרימען קראַנקען מיט דאָקטאָר און מעדיצין אַדער דעם פעלדשער פּראָזשמען און אַמאָל אויך באַצאָלען באַשע רויזען דער באָבע פּאָר אָרימע געווינערינס. מ׳האָט אויך געמוזט אָנגרייטען מאָלינאווע סאָק צום שוויצען, כלים, וואַנעס, פּענכערס, גראָדניקעס, א. ז. ו.

ווען אימיצער האָט זיך געוויטיגט אין אַ דאָקטאָר, איז מען געקומען צו דוד מילנער נאָך אַ קוויטל. ער האָט אויך געגעבען אַ קוויטל צום אָפּטייקער. די כלים האָבען זיך געפונען ביי אַבלען. ער האָט געגעבען די כלים, נאָר ווען מען האָט געגעבען אַ משכון. דער בעסטער משכון איז געווען אַ יום־כפור׳דיגען מחזור. אָזוי ווי די כלים האָט מען ניט צוריק געבראַכט אין צייט, פלעגען שלומה אפרים און אברהם מאַקאָפסקי אַרויסגיין אין שטאָט, צוזאַמען־

בריינגען די כּלים צוריק צו אַבעלן. די מאלינאָווע סאָק איז געווען ביי פרו־
מעלען. ווען עס איז געקומען צו אַ לינה, פלעגען די רייכערע ניט גיין, נאָר
דינגען אַ מענשען דערצו. מערסטענס פלעגען זיי דינגען שפּסל טרעגער אָדער
מיכאלקע טרעגער. דאָס איז געווען אַ שטיקל פרנסה פאַר די צוויי אָרימעלייט.

שפּסל טרעגער פלעגט קומען צום קראָנקען זיצען די נאַכט, זייענדיג
פאַרמאַטערט פון טאָג, שלעפען אויף די פלייצעס שוועכע פעק, פלעגט ער טאָקע
שנעל אַנטשלאָפען ווערען, אויפשטיין פינף פאַרטאָג, אַרומראַמען אַביסל
דעם קראַנקען, און צו דער זעלבער צייט אַברוימען דעם טיש. די סאָק פלעגט
ער אויסטרינקען, צובייסען אַ קיכל אָדער אַן עפּעל, אָדער אַ ביסל זיסע טיי
און אַ גוטען טאָג, צוואוינשען דעם קראַנקען אַ רפואה שלמה. דער קראַנקער
האָט פון דעם ניט געקענט צופיל געניסען, האָבען חברה געמאַכט אַ נייע
תקנה, אַז מ'מוז אַליין גיין צו אַ לינה, ניט דינגען קיינעם. די מיטגלידער
פון דער חברה זיינען געווען כמעט גאַנץ שטאָט, מענער און פרויען.

שבת פרשה וירא האָט חברה געמאַכט אַ קידוש ביי אַברהם שקאָפ אין
מויער, דער רב פלעגט רעדען אַ פאָר ווערטער פון דער פרשה. דער עולם
פלעגט נעמען די גוטע לעקעך און טונקען אין שטאַרקען שנאַפּס. מרדכי הערש
דער מלמד און אריה קראַץ זיינען געווען ספּעציאַליסטען אויף טונקען לעקעך
אין בראנפען.

פאַרשטייט זיך, אַז פרייטיג פאַר'ן קידוש איז מען געגאַנגען צו אַלעמען
צונויפנעמען צוואנציג גראָשען צושטייער פאַר'ן קידוש.

פורים אָדער חנוכה פלעגען יעקב־מאיר כאַלאָפּ, ירוחם גאָלדבערג, מיט
דוד פּאָדראַטשיק אַליין גיין איבער'ן שטאָט זאמלען אַ פאָר רובל פאַר'ן בקור
חולים. פונדעסטוועגען איז אַלע מאָל געווען אַ דעפיציט. יעדען ערשטען
פלעגט פראַזשמער ברענגען אַ 50 קוויטלעך, באַנקעס, פיאַווקעס, בענדאַזשען,
קלייסטירען. דר. טראשקעוויטש פלעגט בריינגען קוויטלעך פון ערנסטע קראַנקע.
באַשע רויזע פלעגט בריינגען עטליכע קימפּעטאַרינס, אייניגע ברית'ן. דער
אָפּטייקער פלעגט בריינגען קוויטלעך פאַר ריצענאיל, פּראָשקעס כינע, שוואַרצע
זאָב, בארָאָווע וואַסער, צעפּלעך, קאַנפעראָווע שפּירית. יאָסל קאסעוויצקי
פלעגט בריינגען אַ פאָר קוויטלעך פאַר אויסגעוויכניעטע פינגער, צונויפשטעלען
אַ צובראָכענע פוס אָדער לאפעסירין אַ פאָר העלדלעך ביי קינדער. דער יאָסל
איז געווען אַ ספּעציאַליסט פאַר אַזעלכע זאכען, אויסלאפּיסירען אַ קינדישע
העלדזל האָט קיינער ניט געקענט אַזוי ווי יאָסל דער פעלדשער. אַ וואונדער־

קיץ 1942 בפרטיזנים ליד הכפר

אלכסנדרוביץ' : מימין לשמאל, הנערה השנייה עומדת ליד אחיה הגדול אלכסנדר
לוקשה : הנערה עומדת ליד אחיה הגדול אלכסנדר
אלכסנדרוביץ' : הנערה שלישית מימין, שעמדה ליד אחיה הגדול אלכסנדר, הוכה למוות בידי הנאצים

באַרער מענש געווען דער יאָסל דובינער. ער האָט געהאַט דריי נעמען: יאָסל דובינער, יאָסל קאסאוויצקי און יאָסל דער פעלדשער. די אַרבייט איז אַנגע־גאַנגען אָן פּניות, אַ אמת'ע דעמאָקראַטישע אינסטיטוציע געווען דער בקור חולים.

אין 1915, ווען די דייטשען פאַרנעמען ברייגנסק, פאַרמערען זיך די קראַנהייטען 300 פּראָצענט. די איינוואַנדערקלענערט, מ'רופט אַ פאַרזאַמ־לונג, עס קומען נייע מענשען, יונגערע, אשר נוימאַן, יצחק מרדכי וואַסער, הערשל הורוויץ, חנה שוואַרץ, ר' משה מרדכי בן הרב ר' שמעון שקאפ, און איך. מיר באַשליסען צו אַרבייטען וווייטער אין בקור חולים, נאָר צו די אַלטע איינוואַמען צוגעבעטן מער, געשאַפען דורך מאַדערנע מיטלען, ווי איינאַרדענען ספּעקטאַקלען, פאַרלעזונגען, קאָנצערטען, מיט'ן אָנטייל פון ביאַליסטאקער אידישער אַמאַטאָרען טרופּע. עס ווערט געשאַפען גלעלד, קראַנקהייטען ווערען וואָס מער און ערנסטער. עס איז געווען דייטשע אָקופּאַציע, וויניג עסען, קיין האַלץ צו האַלטען די הייזער וואַרים, דער רעזולטאַט, — הונגער, טיפוס, דיפטעריט ווערען אַלץ אָפטער אין שטאָט.

אין 1918, ווען די דייטשען פאַרלאָזען די שטאָט דאַרפען פיעלע פון ברייגנסק אַנטלויפען צולויב פאַליטישע אָדער אַנדערע אורזאַכען. דעם רב'ס זוהן פאָרט אַוועק אין גראָדנע, קומען צו נייע מענשען און אַרבייטען ווידער געטריי. די טהעטיגסטע פון די לעצטע צייטען זיינען שבתי חאַמסקי, דער קאדולבאפקער רימער, חיים לייב גאָלדינג, ר' חיים־לייב ליעוו, בייגוש אָקאָן, מאָטיע אבא היטלמאַכערס איידים און עקיבא סקורניק. די חברה באַזיצט פאַרשידענע מעדיקאַמענטען און כלים. דאָס האָט פאַרזאָרגט שבתי חאַמסקי, דר. קאמיניעצקי און זיין פרוי, ביידע גוטע דאָקטוירים. די חברה האָט אַראַנ־זשירט לעקציעס ביי וועלכע מ'האָט געלערנט מענשען היגיענישע רייגקייט.

ביי דער ערשטער לופט אַטאַקע אויף ברייגנסק דעם 7־טען סעפּטעמבער 1939 ווערען פאַרברענט אַלע כלים, ביכער און מעדיקאַמענטען פון בקור חולים און לינת הצדק דברייגנסק. אָט אַזוי ענדיגט זיך די שענסטע דעמאָקראַטישע איגסטיטוציע נאָך דריי יאָר פאַר דעם אונטערגאַנג פון דער גאַנצער אידישער קהילה.

הכנסת אורחים – הכנסת כלה – גמילות חסדים

אין בריינסק זיינען געווען 2 הכנסת אורחים שטיבלעך: ביי בנימקע דעם מלמד, פאַר געהויבענע געסט, ווי אַ מגיד, אַ משולח פון אַ ישיבה אָדער פון אַ מושב זקנים אין ירושלים. אָזאַ אורח איז געווען ביי בנימקע מלמד. ביי אים איז געווען אַ ספּעציעלער צימער מיט פּינף בעטן מיט שטרויענע קישענס און וואַטאַווע קאַלדרעס.

ניט אָזוי שנעל האָט בנימקע אַריינגעלאָזען דעם אורח. ערשטענס האָט דער אורח געדאַרפט זיין לייטיש געקלייידעט. צווייטענס האָט ער געמוזט צייגען זיין צושריפט, ווער ער איז. פאַר וועלכען צוועק ער פאָהרט אַרום. ער האָט אויך געמוזט האָבען זיין פאַספּאָרט, צו צייגען אָז ער איז אַ כשר'ער, ניט חלילה פון די וועלכע זיינען געכאַפּט אין סאָציאַליזמוס. ער האָט געמוזט זאָגען באַשטימט, ווען ער פּאָרט אָווענק, ווען בנימקע איז ניט געווען אין הויז האָט חנה ריבה געפאָדערט די אַלע באַדינגונגען זאָלען דורכגעפירט ווערען אַניט האָט זי ניט אַריינגעלאָזט אין שטוב. מסתמא האָט זי שוין פון בנימקען געכאַפּט אַ פּאָרציע פאַר ניט זיין פּינקטלעך. דאָך פלעגט בנימקע קרעכצען: „אַלע קיין בריינסק, נאָר קיין בריינסק. פון דער גאַנצער וועלט קומט מען נאָר קיין בריינסק". זיינע שכירות זיינען געווען אין רובל אַ מאָנאַט.

דער צווייטער הכנסת אורחים איז געווען אין הקדש. דאָרט איז געווען פאַר די פּראָסטע אידען, וואָנדערנדע אָרימע לייט, וואָס פלעגען בעטלען אין די הייזער און באַקומען אַ פרוטה. מערסטע פון זיי זיינען געווען אָפּגעריסענע און שמוציגע, פאַר אָט די לייט איז געווען דער הקדש. דאָרט האָט געהערשט אַנטשל דער אונטער־שמש אָדער דער קברן. דאָרט זיינען אויך געווען בעטען מיט שטרויענע שעניקעס נאָר פאַרעלטערט און פאַרדומפּען. ווען די אָרימע לייט זיינען פאַרטיג געווארען מיט זייער אַרבייט אין אַ טאָג אָדער צווויי

האָבען זיי געמוזט אַוועקפאָרען, אַז ניט האָבען זיי ניט באַקומען פון משה יהודה'ן קיין צעטל אויף שבת. פּלוצעם זיי דאָנערשטאָג איינקאָסירען די פּרוטות ביי נחמן היטעל מאַכער און באַקומען די פּאָר זעקסערלעך און פּאָרען ווייטער.

די פּרוטה, דאָס איז געווען א ברייגסקער מטבע. אַזא טאָווילע מיט א סטעמפּל „פּרוטה דברייגסק". דער אָרימאַן איז געקומען צו נחמן היטעל־מאַכער און זיך געקויפט נייניציג פּרוטות פּאָר דרייסיג גראָשען. אָט מיט דעם קאָפּיטאַל איז דער אָרימאַן אַוועק איבער די הייזער בעטען נדבות. א בעל־הביתטע פּלעגט אים געבען א גראָשען און בעטען צוויי פּרוטות רעשטע. א רייכערע פּלעגט בעטען איין פּרוטה רעשטע, ווען אַזא אָרימאַן האָט באַקומען א גראָשען און ניט געדאָרפט געבען קיין רעשטע איז ער געווען אין זיבעטען הימל.

ס'האָט אָבער אַמאָל פּאַסירט, אַז די פּרוטה דברייגסק האָט פּאָרפּלייצט די שטאָט. אָרימע לייט זיינען ניט געקומען צו נחמן היטעל־מאַכער נאָך פּרוטות און האָבען געהאַט גענוג פּרוטות. דער שרייבער פון דעם אָרטיקעל איז זיך יעצט מודה אַז ער האָט דאָס פּאָראורזאַכט די אינפּלאַציע, ווייל ער האָט פּשוט זייענדיג ביי זיין פּעטער נחמן היטעל־מאַכער געקריגען דעם סטעמפּל. אָבגעסטעמפּלט פּרוטות און אַוועקגעגעבען צו אָרימע לייט ביליג לויט'ן קורס פון צעהן פּאָר א גראָשען. וועט עס האָט געליטען דעם שאָדען, וויים ער ניט, ווייל נחמן היטעל־מאַכער איז געווען באַגלויבט פּאָר זיין הער־לייכקייט. האָט קהל געמוזט אויסצאָלען די אָרימע לייט לויט'ן אָפּיציעלען קורס דריי פּאָר א גראָשען. נחמן האָט זיך באַקלאָגט, אַז אימיצער מאַכט נאָך די פּרוטות, טאָמער האָבען אַזעלכע אָרימע לייט נישט געוואָלט אַוועקפּאָרען פון ברייגסק פּאָר שבת, האָבען זיך געפונען לצים וואָס האָבען נאָכגעמאַכט משה יהודה'ס צעטעלעך אויף שבת. אַזוי האָט פּאַסירט, אַז ביי דעם זעלבען בעל־הבית זיינען געווען צוויי אורחים אויף שבת. איינער דער אמת'ער און דער צווייטער דער נאָכגעמאַכטער. דער בעל־הבית האָט זיך גע'חידוש'ט, סטייטש, אים אַרויסגעשיקט צוויי אורחים אויף שבת, פּאָרפּאָלען, אַז משה יהודה האָט געשיקט, איז ניטאָ קיין טענות. אברהם משה בערטשעס איז געווען דער נאָכמאַכער פון משה יהודה'ס צעטעלעך.

פּאָר אַזעלכע אורחים איז געווען דער הקדש באַשטימט. דער גבאי פון הכנסת אורחים איז געווען אברהם וויינער. די אויסגאָבען זיינען געווען

נישטיגע. צו באַהייצען דעם הקדש, וואָס איז געווען די טהרה שטיבל זיינען די אורחים געגאַנגען בעטען אַ פּאָר שטיקלעך האָלץ צו די שכנים, צו בייַע פייגע'ן, צו זיסלען, צו שאַמע דעם וואַטניק, צו יענקל זאַוול'ס אָדער צו אהרן וועלוועלעכע דער בעקערקע.

אַנדערע פלעגען פּשוט צינעמען ערגעץ אַ פּאַרקאַן אָדער גאָר אַבגענב'ענען אַ פּאָר שטיקער האָלץ פון בית המדרש און אַזוי זיינען זיי געשלאָפען אין הקדש אין דער וואַרעם.

אין די מלחמה יאָרען 1914 און ווייטער, קומען מער ניט קיין אורחים, ווערט דער ערשטקלאַסיגער הכנסת אורחים פאַרמאַכט. די וואָס פלעגען יאָ קומען האָבען אַלע אויסגעזוכט, אַז זיי באַלאַנגען צום צווייטען קלאַס אורחים. אַזוי איז דער הקדש אַנגעהאַלטען געווארען. שפּעטער איז איינגעפירט געווארען ביי יענקל ברעזשניצער אַן הכנסת אורחים פאַר בעסערע אורחים.

אין דער מלחמה פון 1939, ווען בריינסק ווערט באַשאַטען מיט באַמבעס ווערט די שטאָט פאַרברענט און אויך דער הקדש. דאָרט האָבען זיך געפונען אַן אָרימאַן מיט צוויי קליינע קינדער. זיי זיינען אומגעקומען. מען ווייס ניט ווער זיי זיינען געווען. אַזוי האָט זיך געענדיגט דער בריינסקער הכנסת אורחים מיט צוויי יאָר פריער ווי דאָס גאַנצע אידישע באַפעלקערונג איז אומגעקומען.

הכנסת כלה אין בריינסק

ביז היינט וויס איך ניט, ווער ס'זיינען געווען די גבאים אָדער גבאי'טעס פון הכנסת כלה. נאָר אַז מ'האָט געדאַרפט חתונה מאַכן אַן אָרימע כלה, האָט שוין עמיצער געזאָרגט אַז די כלה זאָל ניט פאַרשעמט ווערען.

גרשון־בער דער שדכן האָט נאָר געדאַרפט גיין אַ פּאָרל. די איבעריגע האָט מען שוין באַזאָרגט.

אַס איינגעל האָב איך באַמערקט אַז לייבל סטיעלמאַך מיט דוד שמידן, אָדער ציוויע די רימערקע מיט רחל'ען פון באַטקע גייען אַרום אין שטאָט און זאַמלען פאַר אַן אָרימע כלה חתונה־שטייער. אויך ריקל ביבער און יאָכע וויין, חייה יענקל חוקרס, מיט שציאפּטשיכען פלעגן אויך גיין זאַמלען פאַר'ן צוועק. אַזעלכע חתונות זיינען געווען ביי איטשע גאַרבאַטער, זלמן דעם רב'ס, אַנטשעל באַגרעבערס טאָכטער, אום ניט פאַרשעמען אַן אָרימע כלה האָט מען געשאַפען בעטגעוואַנד. באַשטעלט כלי־זמר און נאָך געבראַכט שלומה אפרים בדחן צו באַזעצען אַזאַ כלה. שפּרינצע די בעטערקע פלעגט שוין דאָן וויסען

וועמען מ׳דארף בעטען צו אזא חתונה, פון פערציג יאריגע פראקטיק אפס בע־
טערקע.

אז גוטמאן קלעזמער האט געשפילט צו אזא חתונה פרעגט שוין ניט,
דאס פידעלע האט גערעדט צו אלעמענס הערצער. ניט געשפילט נאר געווייגט
מיט טרערען.

די חברה האט זיך געשאפען פון זיך אליין. אין די צייטען
פון מגפה, אין יאר 1892. דאן האט שטאט חתונה געמאכט איטשע דעם גארב
מיט דער זניידעקטשיכען פאר א סגולה אבצושטעלען די מגפה. איז שוין
דער הכנסת כלה געבליבען אפס שטענדיגע אינסטיטוציע.

די שדכנות־געלד וואס גרשון בער האט באקומען פאר אזא שידוך
איז באשטאנען אנווועזנד צו זיין ביי דער חתונה, און כאפען א גוטען חתונה
מאלצייט. משה אהרן שדכן איז געווען א שטארקער קאנקורענט צו גרשון
בער שדכן. אבער ער האט קיינמאל ניט באוויזען אים בייצוקומען.

דער שטאלצער דערגרייבונג פון גרשון בער׳ס קאריערע איז געווען, וען
ער האט חתונה געמאכט חינקע־בראך. דאס איז געווען א מויד פון א יאר
50, זעקס פוס הויך. עס איז געווען א גרויסע שמחה צו חינקע בראך׳ס חתונה
מיט א חתן ערגעץ פון קיעווער גובערניע, 22 יאר אלט. ציווי רימערקע, רחל
באשע־סימעס האבען געטאנצט. מרדכי הערש מלמד און אלע פון חנאלע פאר־
בעס משפחה זיינען געווען מחותנים. אלעס איז געווען גרויסארטיג. גרשון־
בער האט זיך געפיהלט דער אומבאזיגטער ערפאלגרייכער שדכן. נדן איז
געשאפען געווארען. דער חתן האט באקומען א נייע פאלטע (אויבערראק).

ליידער איז די שמחה שנעל צושטערט געווארען, ווייל דער חתן איז
שנעל פארפאלען געווארען צוזאמען מיט׳ן נדן און מיט דעם נייעם אויבערראק,
און חינקע בראך בלייבט אן אייביגע עגונה.

גמילת חסדים דבריינסק

אזוי איז געפופען געווארען די חברה. געגרינדעט איז זי געווארען אין
1863 נאך דעם פוילישען מאטיעזש (אויפשטאנד). די עקאנאמישע לאגע איז
דאן געווען אזא, אז אידען האבען אנגעפאנגען איינצוארדענען קרעמלעך. האנד־
ווערקער האבען געדארפט צוגרייטען האלץ, ספעציעל די טאקארעס. טאקערייי
איז דאן געווען זייער ענטוויקעלט. אלע פויערים האבען געדארפט האבען רעד־
לעך צו שפינען זיערע פלאקס.

וואו צו כאפען אַ גמילות חסד איז ניט געווען. וועד וועט באַרגען אַ קבצן אַ פּאָר רובל? איז דאָן פון יענע קהל־לייט געשאפען געוואָרען אַזאַ אינסטיטוציע, וואו מ׳קען באַרגען געלד אויף אַ משכן. האָט מען צו ר׳ דוד׳ן אַרייגעטראָגען אַ פּאָר אוירינגלעך. אַ פינגערל, אַ 7 שנירעלדיגען פערל, האַלז־באַנד, אַדער אַ גוטען זיגער האָט מען באַקומען צו לייהען פון פינף ביז צעהן רובל. די אנלייהערס האָבען געדאַרפט ברייגען יעדער וואָך 30 גראָשען. דאָס איז געפאַלען זייער שווער. די אַרימע לייט וואָס האָבען געלייהען, האָבען זיך געשעמט צו גיין אַלע וואָך צו ר׳ דוד׳ן. און די בני בית פון ר׳ דוד׳ן האָבען ניט געוואָלט אַז די קבצנים זאָלען אַלע וואָך זיין זייערע באַזוכער. איז געמאַכט געוואָרען אַ תקנה, אַז יעדערער קען מיט איין מאָל צוריקברייגען די פינף רובל און אויסלייזען דעם משכן. דאָס איז געווען נאָך שווערער פאַר דעם אַרימען אַרבייטער, דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז דער משכן איז געבליבען פאַרלייגט. שפעטער איז עזרא גאָלדבערג געוואָרען דער ממונה אויף די משכנות. וועז אַ קינד איז ביי וועמען קראַנק געוואָרען,מ׳האָט געדאַרפט אַ פּאָר רובל פאַר׳ן פעלדשער, איז מען וויידער געקומען מיט עפּעס אַ משכן. ר׳ עזרא באַטראַכט דעם משכן. עס איז נעבעך גאָר ניט ווערט. ער קרעכצט, אָבער ער גיט פינף רובל.

די געלד פאַר דער אינסטיטוציע איז געשאפען געוואָרען פון פּושקע געלד. שטאַטישע זאַמלונגען פון ערב יום כפור קערות. אַ פאַליוועג שיסעלע מיט׳ן צעטל „גמילות חסדים ב׳ברייסק". די חברה קדישא האָט נעבען געמוזט געבען אַ טייל פון זייערע איינאַמע פאַר׳ן צוועק.

שטאַרק פאַפולער איז די אינסטיטוציע ניט געווען. מ׳האָט זיך געשעמט צו גיין לייהען. וועז אימיצענס אַ משכן איז געווען פאַרזעצט, האָט מען זיך געפיהלט זייער ערנידעריגט. מיט די יאָרען זיינען געבליבען פיעל משכנות ביי די גמילות חסדים בעאַמטע. ביי דער ערשטער וועלט־מלחמה, וועז די דייטשען זיינען אַריין אין ברייסק איז געוואָרען אויס גמילות חסדים. די דייטשע סאָלדאַטען האָבען דערשנאפט די משכנות און האָבען אַלעס צוגענומען צו זיך. קיינער האָט ניט אויסגעזאָגט, אַז ס׳איז געווען זיין משכן. אַלע האָבען זיך געשעמט. דאָס איז געווען די ענדע פון גמילות חסדים ב׳ברייסק.

אָבער עס קומט נאָך אַמאָל אַזאַ אינסטיטוציע מיט מער אַרדנונג אויף אַ בעסערע, אַנשטענדיגערען אופן. וועגען דעם אין אַנדערע קאַפּיטלען.

זיבעצענטער קאַפּיטעל

חברות תהילים, תפארת בחורים, חייטים, אהבת אחים, און תקון ספרים

ווי עס איז באַקאַנט פון פריערדיגען אַרטיקל האָבען די ברייַנסקער לומדים געהאַט זייער חברה ש"ס. די אַנדערע ניט אַזוינע לומדים האָבען געהאַט זייער חברה משניות.

דער פֿראָסטער עולם וואָס איז געווען ווייט פון אַלע זאַכען, האָט זיך געגוטיגט אין עפּעס אַ גייסטיגע אַרבייט. דער תהילים האָט די דאָזיגע פאַר־לאַנגען דערפילט. דאָ ביים תהילים האָט ער זיך אויך געפילט מיט אַלעמען גלייך. אין תהילים האָט ער אַרייַנגעטייטשט וואָס ער האָט נאָר געוואָלט. דאָס זיינען געווען זיינע תפילות צו גאָט. זיינע דאַנקען פאַר אַלעס.

עס איז שווער פעסטצושטעלען, ווען די חברה תהילים איז געגרינדעט געווארען. זיכער עקזיסטירט חברה תהילים שוין אַ לאַנגע צייט. מען דער־ציילט, אַז חברה תהילים האָט געשענקט אַ לייכטער פאַרן אַלטען בית־המדרש, וואָס האָט געהאַט פיר און צוואַנציג ליכט און האָבען געברענט פון פרייטאָג לייכט בענשען ביז שבת פאַרטאָג. דאָן פלעגען פון זיך אַליין אַנצינדען די צווייטע רייע ליכט. אַזוי אַרום איז שבת פאַרטאָג, ווינטער צייט געווען די בעסטע צייט צו זאָגען תהילים אין שוהל ביי דעם גרויסען לייכטער. די צייטען פון תהילים זאָגען זיינען אויך געווען לויט זייערע תקנות: ז' אדר, משה רבינו'ס יאָרצייט, שבועות, הושענה רבה, און זומער־שבתים פאַרנאַכט פאַר אשרי תמימי דרך. די חברה תהילים זיינען געווען געקומען צו אַ בר מנן זאָגען תהילים.

דער אַנפירער און גבאי איז פאַר אונזערע צייטען געווען אברהם פאַר־צעלייניק. אָט דער פאַרצעלייניק איז גאָר געווען באַליבט ביי אַלעמען פאַר זיין באַקען די רעטשינע קוגעלעך און די אונלויקעס, וואָס האָבען געהאַט טעם גן־עדן.

אונטער זיין גבאות איז די חברה תהילים געפירט געווארען אין אלע תקנות, אפגעהיט געווארען פינקטליך. אין אלע שוהלען איז ער געקומען זעהן ווי עס גייט צו דאס תהילים זאגען. עס איז געווען באשטימט, ווער עס דארף און ווען מ׳דארף זאגען תהילים פאר׳ן עמוד.

פאר זיך האט ער געהאלטען דעם אלטען בית־המדרש. פישל ספישינער האט געהאט די חזקה אין נייעם בית־המדרש. נאר אים לאזער פילפאווסקי, אין דער מערווינקער אין דריטען בית־המדרש, די שמולטשיקעס, נאכער אשר טיקאצקי; אין פועל־צדק, יואלקע שוסטער; אין שניידערשען בית־המדרש, בנימקע אדער קאפרוטקע; ביי די חסידים, קלמן משה. ס׳זיינען געווען שוהל־גבאים ווי לייבל סטעלמאך, דוד עזריאל׳ס, מרדכי אייזיק אבער אברהם פאר־צעלייניק איז געווען דער הויפט־גבאי. אחרון של פסח, ביי חברה תהילים, איז געווען וויין, ניס, שמיני עצרת — קוואס מיט עפעל.

אז אברהם פארצעלייניק האט פארגעבראכט אויסצוקלייבען א נייעם גבאי האט מען געענטפערט: געזונט זאלט איר זיין, און איר זייט דער גבאי פון חברה תהילים. ביי זיין טויט האט ער באקומען א שיינע לויה. הרב אברהם יעקב סעקערעוויץ האט אים מספיד געווען. ליפע פארצעלייניק, אברהמ׳ס זון נעמט איבער די גבאות פון זיין פאטער, שוין א מאדערנער איד, אהן א בארד. אין מארק איז ער אינטערעסירט אין זאגען מבינות אויף א פערדל אבער א גוטער גבאי פון חברה תהילים איז ער געווען. צו די יום־טוב׳דיגע שמחות האט ער צגעגעבען א ביסל בראנפען.

די חברה תהילים איז אנגעאנגען אויך אין מלחמה יארען, ביי דער סאוועט־טישער הערשאפט. האט ליפע, ניט געקוקט, עשיקט אידען צו זאגען תהילים ביי א בר מנן. מיט פסוקים פון תהילים איז ליפא צוזאמען מיט אלע געגאנגען אין טרעבלינקע׳ר גאז־קאמערען, דעם 7־טען נאוועמבער, 1942.

אין פארטיזאנער אטריאד, אין ביריינסקער וואלד האט הערשל שפאק, דער עלטסטער איד אנגעפירט מיט׳ן תהילים. שטילערהייט האט ער דערמאנט אין די פריערדיגע גבאים פאר אים, ליפע און אברהם פארצעלייניק.

חברה תפארת בחורים

דאס איז געווען א חברה פון בחורים. די ארבייטער יוגענד, די גרינדערס אברהם בראדער, חיים אדעסער, מאטל שוסטער, שיע דער אפריקאנער, פאלעק

דער שניידער, אַלטער משה נוסיכעס, אַלטער משה אהרן דעם קצב׳ס און נאָך אַזעלכע יונגע לייט. אין 1890 שרייבען די תפארת בחורים אַן אייגענע ספר־תורה. זיי האָבען מנין אַלע שבת אין פאַרשידענע הייזער, ביי בנימין לייב דעם שניידער, ביי אַלטער ארקעס, נאָכהער ביי משה סוסעס, נאָך פאַר די צייטען פון יענקל זלמן אברהמ׳ס.

אַלע שבת האָט געדאָוועט אן אַנדער בחור פאַר׳ן עמוד. אַזוי זיינען אַרויסגעקומען שפּעטער פון זיי גוטע בעלי תפילות. עס איז קיין שבת ניט פאַרמיטען געוואָרען צו האָבען מנין. אהרן טשעשלייער איז געווען דער זמירות זינגער. אַבער חסיד האָט געהאַט אַ גרויסע ליבע פאַר דער חברה. ער האָט זיי קיין מוסר ניט געזאָגט. ער איז געווען פריינדלעך מיט די בחורים. מ׳האָט זיך צו אים צוגעוואוינט. האָט אימיצער געוואָלט מאַכען שפּאַס פון אַבער׳ען, האָט עס אים נאָכהער שטאַרק פאַרדראָסען, ווייל די יונגע בחורים האָבען אים באַשטראָפט דערפאַר. ווינטער, פרייטאָג־צו־נאַכט, זומער שבת בייטאָג האָט מען געלערנט די פרשה. עס איז געווען דער סאַלאַנטער בחור, אַ תלמיד פון דער ישיבה. דאָן הרב ר׳ חיים לייב ליעוו. אַלע בחורים פלעגען קומען אים הערען.

די גבאים זיינען געוויילט געוואָרען ביז דער חתונה. האָט אַ גבאי חתונה געהאַט, האָט מען געמוזט מאַכען אַן אַנדער גבאי. די צאָל בחורים צום דאָזיגען דערגרייכט ביז 150. אַברהם ווערפיכאָווסקי ווערט אין יאָר 1913 צוגענומען פאַר אַ סאַלדאַט, ווערט אַלטער טרוס גבאי אויף זיין אָרט. דאָן קומט די וועלט־מלחמה און די תפארת בחורים לייזט זיך אויף. אין אַ קורצער צייט קומט ווער־פיכאָווסקי צוריק פון מלחמה און די תפארת בחורים לעבט אויף. מיר אַרגאַני־זירען שוין אַבענד־קורסען, מיט וועלכע עס אינטערעסירען זיך די אינטע־ליגענץ פון שטאָט. די קורסען זיינען פאַרשידענע. די פרשה לערנט הרב אַלשוואַנג, משנה לערנט מיט אונז הרב ר׳ חיים לייב ליעוו, הערשל סטאַלייער׳ס איידעם. אידישע געשיכטע פון גרעץ, צימבאַל, תנ״ך און היסטאָריע־וועלטלעכע, חיים הערש ברייגסקי. מיר באַקומען אַן ערלויבעניש אויף די קורסען דורך די מיה פן הרב ר׳ שמעון שקאפ.

די צייט איז אַבער געווען ניט צוגעפאַסט פאַר אַזאַ טעטיגקייט. די דייטשע אַקופאַציע־מאַכט זוכט מער און מער מענשען אויף צוואַנגס־אַרבייט. מיר ווערען פאַרראַטען. אַ שבת ביים דאָוונען ווערט די שטוב אַרומגערינגלט, מ׳וויל אונז פאַרבעטען אויף אַרבייט. עס איז די זשאַנדאַרען ניט געלונגען. מיר פאַר־מאַכען די טירען און לאָזען זיך אַוועק דורך אונטער טירען. קיינעם האָט מען

ניט געכאַפט. די זשאַנדאַרען זיינען געבליבען ווי נאַראַנים ביי דער אָפּגעלייגטער שטוב.

אָט דער מנין איז געווען דער לעצטער צוזאַמענקום פון דער חברה תפארת בחורים אין ברייגסק.

חברה חייטים

לויט זייער פּנקס איז די חברה געגרינדעט געוואָרען אין יאָר 1858.

ביז יענער צייט זיינען אין ברייגסק געווען שניידערס נאָר ניט אָרגאַניזירט אין חברות.

איר האָט געוויס געהערט, אַז אַמאָליגע צייטען פלעגען שניידערס אַוועקגיין אין דאַרף און מיטנעמען זייערע לערן־אינגלעך. שבת נאָך הבדלה פלעגען זיי שוין גיין מיט די פּעק און קומען צוריק פרייטאָג צו ליכט בענשען.

עס זיינען געווען אַזעלכע, וואָס פלעגען קומען צופּאָרען פרייטאָג מיט בריקעס, אַזעלכע פריצישע שניידערס ווי אליה דוד, בישקע, זלמן אברהם, אליה דוד איז געווען דער קינסטלער. פלעגט פאָרן פון פריצטע צו פריצטע, אויסשטיין פאַרשידענע משוגעת'ן פון זיי. בישקע פלעגט נייען פאַר פריצים און גלחים. זלמן אברהם, איז אויך געווען אַ פריצישער שניידער. דאָס זיינען געווען די יחסנים.

עס זיינען אָבער געווען אַנדערע, ווי קאָקיצע, בנימקע, יעקב יאָסל, בנימין־לייב, די שמולטשוקעס, שפּעטער זושע, משה הערש סאַנעס, אָט די פלעגען נעבעך גיין צו פוס אויסמעסטען דערפער 20 קילאָמעטער ווייט פון ברייגסק.

לויט'ן דעקרעט פון 1858, אַז מייסטערס מיט רעמעסלינע ־רעכט טאָרען ניט געגומען ווערען פאַר סאָלדאַטען, איז געשאַפען געוואָרען אַ צעך. דער צעך האָט באַקומען רעכט צו באַשטראָפען אַלע, וואָס האָבען ניט געפאָלגט די תקנות פון צעך. אַזוי ווי די לערען־אינגלעך פון די שניידערשע בעלי מלאכות זיינען געווען די ערשטע קרבנות צו גיין דינען, האָט דער צעך באַקומען פיעל מאַכט. ווען דער צעך האָט באַשטעטיגט, אַז אַ לערן־אינגעל איז אַ מייסטער, האָט מען אים ניט געקענט נעמען. קהל איז שטאַרק ברוגז געווען, וויל ווען זיי האָבען באַשטימט געוויסע יונגע לייט צו גיין דינען אנשטאט זייערע קינדער. האָט דער צעך זייערע פלעגער צושטערט. זיינען טאַקע אַלע שניידערס און לערן־אינגלעך געוואָרען גוטע מיטגלידער אין צעך. האָבען געשאַפען אַ מנין צום

דאָונען אויפ'ן בוידעם־שטיבעל אין נייעם בית־המדרש. די צעך בעלי־הבתים האָבען געלעבט אַ טאָג. מערסטע פּלעגען פאַרבריינגען ביי מנוחה'ן אין שענק. די לערן־אינגלעך זיינען געווען שטילע כדי צו זיין באַשיצט פון סאָל־דאַטשינע. האָבען באַקומען ווייניג עסען, האָבען געמוזט טאָן אַלע אַרבייט, וואָס מען האָט זיי געהייסען טאָן. צווישען די ערשטע ברייגסקער וואָס זיינען געפאַרען קיין אַמעריקאַ ווען איר געפינען מייסטענס אַזעלכע יונגע לייט, וואָס האָבען פשוט ניט געקענט אַריבערטראָגען מער די קעסט וואָס זיי האָבען באַקומען ביי זייערע צעך מייסטערס.

אין יאָר 1887 ווערט דער צעך פאָנאַנדערגעלאָזען, אָבער די חברה חייטים — דאָס איז געווען דער נאָמען פון צעך — איז פאָרבליבען ביים מנין. פון דעם איז שפּעטער אַרויסגעוואַקסן דער שניידערשער בית־המדרש. דאָן איז די חברה חייטים אויפגעבען געווארען. בנימקע שניידער האָט דעם פּנקס פון דער חברה חייטים אָפּגעהיט ווי דאָס אויג פון קאָפּ.

דער שניידערשער בית־המדרש, וואָס איז געווען דער רעזולטאַט פון חברה חייטים ווערט דעם 7־טען סעפּטעמבער 1939 פאַרברענט פון דייטשע עאָפּאָנען באָמבעס צוזאַמען מיט אַ גרויסען טייל פון שטאָט.

חברה אהבת־אחים דברייגסק

די חברה איז געגרינדעט געווארען אין 1896 דורך אַ גרופּע בעלי־מלאכות. דער צווועק פון דער חברה איז געווען געגענזייטיגע הילף צו אַ מעמבער אין צייט פון קראַנקהייט אדער ר"ל טויטן־פעלע.

די הויפּט אָנפירער זיינען געווען מרדכי אָסקארט, מרדכי פורמאַן, חיים אַדעסער, בערטשע דער שטעפּער, אריה קראַץ, מאָטל שוסטער. איר ערשטער בוכהאַלטער איז געווען יוסף קאסאוויצקי, ניט קיין באַצאָלטער געווויינטלעך. זייערע תקנות האָבען געלויטעט, אַז ווען אַ מיטגליד ווערט קראַנק זאָל זיין פרוי באַקומען פון חברה דריי רובל אַ וואָך. ווען אַ מיטגליד זאָל שטאַרבען ר"ל זאָל יעדער קינד פון מיטגליד ביז 16 יאָר באַקומען אַ האַלבן רובל אַ וואָך.

די איינאַמע פאַר דער חברה איז באַשטאַנען פון וואָכער, אַ זעקסער אַ וואָך. דער דזשעאַנטניקל פלעגט גיין אַלע וואָך צו די מיטגלידער מיט אַ בוך. ער פלעגט מאַכען אין בוך אַ קייקעלע פאַר יעדען זעקסער וואָס ער האָט באַקומען.

חנוכה פלעגן גיין בעלי־בתים איבער'ן שטאט מאכען זאמלונגען פאר דער חברה. אריה, מרדכי פורמאן, חנא קאשטאן, אברהמע בראדער פלעגן אין איין טאג דורכשפאצירן די שטאט און אריינגעמען נאך אביסעל זעק־סעלעך.

מרדכי פוהרמאן

בערטשע דער שטעפער

גרינדער פון אהבת־אחים

פורים נאך דער סעודה פלעגט אייגעארדענט ווערען א פורים־שפיל. די קרעפטען זיינען באשטאנען פון אזעלכע בארימטע אקטיארן ווי אלטער קאפילעכעס, יענקל פידעל, חיים יאבזאק, גאוורילקע דער שוסטער. די פאר־שטעלונגען פלעגן פארקומען ביי אברהם שקאפ אין מויער אדער ביי שציאפקען אין מויער. אריה און מרדכי פורמאן פלעגן א גאנצען טאג פארקויפען די בילעטען. פלאץ איז געווען פאר 200. בילעטען פלעגט מען פארקויפען 300 אדער מער. אז די פני פון שטאט, וואס פלעגן קויפען בילעטען זאלען טאקע קומען אליין צו די פארשטעלונגען, דאס האט זיך קיינעם ניט גע'חלומ'ט. נו, זיינען טאקע אלע געקומען צו דער מכירת יוסף שפיל. פרעגט שין ניט, וואס עס האט זיך געטאן דארט. טאמער האבען די קאמיטע ניט געוואלט מער אריינלאזען קיין מענשען האט מען געמאכט סקאנדאלען. די אקטיארען וואס האבען איינגעלאדען זייער גאנצע משפחה, האבען זיך ענטזאגט צו שפילען אויב מ'וועט ניט אריינלאזען זייערע פריינד. אז מ'איז שוין פארטיג געווארען מיט'ן עולם, ווי עס איז איינגעזעצט זיך, איז זיך מישב חייקעלע די קצב'טע

און חלשט אַוועק. ווידער אַ טומעל„ ס׳נעמט אַ לאַנגע צייט ביז מען באַרוהיגט זיך. מאַכט זיך ווידער אַ געשיכטע, אַ טיש אויף וועלכען עס זיינען געשטאַנען אַ פינף און צוואנציג ווייבער, צוברעכט זיך, ווידער געשרייען, ווידער חלש׳ן. ענדליך ווערט די פאַרשטעלונג דורכגעפירט און דער עולם איז צופרידען.

פורים בייטאָג פלעגען די פורים־שפילער אַרומגיין אין שטאָט צו בעלי־הבתים אָפזינגען אַ שטיקל און באַקומען אַ זעקסערל. די איינאַמען זיינען געווען פאַר דער חברה אהבת אחים. שבת פ׳ ויחי מאַכט די חברה אַ קידוש ביי אברהם שקאפ אין מויער. די געסט צום קידוש קומען אין גרופעסוויז. ערשטענס קומט די גרופע פון דריטען בית־המדרש. אָט קומט מען פון אַלטען בית־המדרש און אַזוי ווייטער. בראַנפען מיט לעקעך ווערט פאַרשווונדען אַזוי שנעל, ווי מען דערלאַנגט צום טיש. צומאַרגענס צורעכענט מען זיך. ס׳מאַכט זיך אַמאָל, אַז דער דעפיציט פון קידוש איז אַזוי גרויס, אַז מ׳וועט דאַרפען פאַרנוצען אַ סך זעקסערלעך צו דעקען דעם דעפיציט.

די גרויסע עמיגראַציע האָט אַוועקגענומען אַלע יונגע לייט פון שטאָט. די וועלט־מלחמה אין 1914, די דייטשע אָקופאַציע האָט צושטערט אַלע אידישע חברות.

חברה תיקון ספרים בבריינסק

די חברה האָט געהאַט אַ אייגענעם זיגל. יעדער ספר וואָס איז אַרויס פון אייגנדער איז געשטעמפעלט געוואָרען מיט׳ן חתימה פון תיקון ספרים, אויך צו וועלכען בית־המדרש דער ספר האָט באַלאַנגט.

די חברה האָט אויפגעפאַסט, אַז אַלע צוריסענע ספרים אין אַלע שוהלען זאָלען פאַרריכט ווערען.

די איינאַמע פאַר דער אַרבייט איז באַשטאַנען פון אַ פושקע זאַמלונג. יעדען דאָנערשטאָג פלעגט שלומה בלק גיין איבער׳ן שטאָט מיט דער פושקע „חברה תיקון ספרים בבריינסק". ס׳האָט פאַסירט, אַז ס׳איז ניט געווען גענוג געלד, האָבען די גבאים צוגעלייגט פון בית־המדרש געלד. די גבאים פון דער חברה זיינען געווען: יעקב מאיר כאַרלאַפ, חנא׳לע פאַרבער, אברהם ווייניר, אברהם פולשאַנסקי.

דער פאַרריכטען פון אָט די ספרים איז געווען דער הויפט קוואַל פון הכנסה פאַר דעם שטאָטישען איינבינדער. עס זיינען געווען שמואלקע איינ־

בינדער, איטשע גאַרבאטער, זייער אַ גוטער פאַכמאַן. לעצטענס איז געווען מאַטעס ליס, איינבינדער. דעם זאַרעמבער מלמד'ס איידעם. ער האָט געפירט ביידע, די גבאות פון תיקון ספרים און טאַקע פאַרריכט די ספרים. די גבאים פון די בתי־מדרשים האָבען אים מיטגעהאָלפען.

אָט דער איינבינדער, מאַטעס ליס איז דערשאָסען געוואָרען פון די דייטשען צוזאַמען מיט זיין עלטערען זון דעם 25־טען דזשון 1941. דאָס איז געווען אין מיטען גאָס, כדי אָפּצושרעקען די באַפעלקערונג.

נאָך דעם אומקומען פון דער ברייגסקער אידישער באַפעלקערונג זיינען אַלע אידישע ספרים פון די שוהלען עפענטליך פאַרברענט געוואָרען אין מאַרק.

דאָס איז געווען די ענדע פון דער חברה תיקון ספרים.

שמשים און אונטער־שמשים

לויט די בתי מדרשים וואו זיי האָבן פאַרנומען די שטעלעס:

אברהם בער דער שמש, צווייטער נאָמען וואָנע, ער איז געווען שמש אין נייעם בית־המדרש, דאָך איז ער געווען דער אָפּיציעלער שטאָט־שמש ביים רב און קהל.

אַז מען האָט געדאַרפט וועמען רופען צום רב צו אַ דין תורה, האָט אברהם בער דאָס געטאָן. אַז מען האָט געדאַרפט רופען וועמען צו אַ בן זכר אַדער צו אַ ברית, אַדער אויסטיילען ביילעטען צו אַ חתונה האָט מען עס איבערגעגעבען צו אברהם בער'ן. ער האָט שוין געוואוסט וועמען מ'דאַרף בעטען צו דער שמחה און וועמען מען דאַרף בעטען צו זיצען אין דער היים. ער האָט קיינמאָל קיין טעות ניט געמאַכט. צו אַ יאָרצייט האָט אברהם בער אָנגעצייגט מיט'ן פינגער, וואו דער קבר געפינט זיך. ער פלעגט רופען אַלע פאַרנאַכט אין שוהל אַריין. זיך אַוועקשטעלען אין מיטען מאַרק און מיט זיין דינע, אָבער קלינגענדיגע שטימע אַ געשריי טאָן „אין שול אַריין" און איז געגאַנגען ווייטער. אברהם בער פלעגט פירען דעם רב אין שוהל און אויך פרייטאָג אין מרחץ. ער איז געווען דעם רב'ס בעל יועץ. זייער אַ קלוגער מענש געווען מיט אַ גוטען חוש פאַר הומאָר.

שעפּסל קצב איז געקומען צום רב זיך באַקלאָגען, אַז אפרים קיווע דער קצב האָט אים געשלאָגען. זאָגט אברהם בער צום רב: „רבי, מען דאַרף גיין זעהן וואָס אפרים קיווע מאַכט". זיינע שכירות קלייניע, אַ בעל מטופל, האָט געהאַט אַנדערע פרנסות, געווען אַ מצבה קריצער.

פון אברהם בער'ן זיינען דאָ אין אַמעריקע, אַרגענטינע, פאַלעסטינע, אייניקלעך און אור־אייניקלעך. סעם באקער, דער וויכטיגסטער טוער פון בריינסקער רעליף, וועלכער וואוינט איז אטלאַנטא, איז אברהם בער שמש'ס אייניקל.

נאָך זיין טויט פֿאַרנעמט זיין שטעלע אין נייעם בית־המדרש מאַרקעלע, כאָטש ער האָט זיך ניט געטויגט צו דער אַרבייט, מסתמא האָט ער געהאַט אַ גוטען צד. ווען ער פלעגט גיין נאָך חנוכה געלט, פלעגט ער אין יעדער הויז פֿאַר־ בריינגען שטונדען, אַזוי אַז ביז פּסח איז ער קוים פֿאַרטיג געוואָרען מיט דעם. נאָך זיין טויט ווערט מיכל דוד גראַניצע שמש. זיין יחוס איז, ער איז אברהם בער'ס איידעם, נאָר ער איז אַ צו שטילער איד. אַלײן איז ער געווען אַ וואַלד סוחר, האָט ניט געקענט אויסשטעלען קיין האַנד. האָט ער טאָקע געליטען דחקות, ווייל בריינסקער אידען גיבען ניט, אַז מען האָט ניט שטאַרק געמאַנט. נאָך זיין טויט ווערט ר' נחום סקורניק שמש. אויך ער, אַ געוועזענער מעהל־שענקער טויג זיך ניט אויס צו שמשות. ער האָט אַבער געהאַט אַ מעלה, וואָס ער האָט זיך יאָ געטויגט צו אַ שנאַפּס. ביי אַ שמחה האָט ער זיך פּשוט מחיה געווען. חברה פלעגען אים צושאַרען: ר' נחום, מאַכט נאָך אַ שנאַפּס. צו זיין שמשות האָט אים אַרויסגעהאַלפען חיים לייבל סאַנעס איידעם. ר' נחום האָט אים דאָס ערלויבט.

דאָס זיינען געווען די שמשים פון נייעם בית־המדרש.

אין אַלטען בית־המדרש:

משה יהודא שמש, ווער האָט אים ניט געקענט, און וועמען האָט משה יהודא ניט געקענט. ער האָט געוואוסט פון אַלע שווערע הערצער, אַלע יאָר־ צייטען. דעם טאָג, דעם פֿלאַץ, וואו, ווער עס איז באַגראָבען, און לעבען וועמען, אַלעס האָט משה יהודא געוואוסט אויפֿן קאָפּ. ער איז געווען דער בית־דין־ שמש נאָך אברהם בער'ס טויט. האָט קיינעם ניט געזאָגט. זיין רופען אין שול איז אויך געווען גרויסאַרטיג. ער האָט געוואוסט יעדען איינעם, ווי זיין פאָטער האָט געהייסען. ער האָט קיינעם ניט געדאַרפט פרעגען. ר"ח אלול אויפֿן בית־עולם איז משה יהודא געווען ממש אַ נויטווענדיגקייט. אַן אים האָבען פרויען און מאַנכע מענער נעבעך באַקלאָגט פרעמדע קברים. ער פלעגט אַפּהיטען צו מאַכען אל מלא רחמים. די לייטע וועמעס קינדער זיינען שוין געווען ערגעץ צופֿאַרען אין אַמעריקע, ניט צולייב געצאָלט. ער איז געווען אַ וואונדערבאַרער בעל תפילה. און דערצו אַ קלוגער איד. פֿאַר אַלעמען האָט ער געהאַט אַ שמייכעל. ער איז געווען שמש אַרום 55 יאָר. ביי אַ ברית פלעגט ער אַרויסטרייבען די אַנגעלאָפענע קינדער, זיי וואַרנען אַז מ'וועט זיי עפעס טאָן, פלעגען זיי אַרויסלויפען און זיך צוהאַלטען ביי די הייזלעך. אין 1937 ווערט דער גוטמוטיגער משה יהודא באַפאַלען פון אַ באַנדע פוילישע

נאָראָוועס, ווערט צשלאָגען און צוהרג'עט. משה יהודא קרענקט אָפּ אַ לאַנגע צייט, גייט אַרום מיט אַ באַנדאַזשירטען קאָפּ. משה יהודא ווערט צוזאַמען מיט'ן רב און מיט אַלע בריינסקער אידען, אַלס 87 יאָריגער זקן אַרויסגעפירט אויף קידוש השם אין טרעבלינקער גאַז־קאַמערען דעם 7־טען נאָוועמבער 1942.

אונטער־שמשים אין אַלטען בית־המדרש זיינען געווען: אַנטשעלע באַגרעבער, נאַכהער הערשל פּאַנץ. צו ברית'ן און צו חתונות האָבען זיי זיך ביידע געטויגט. זיי האָבען ביידע אָפּגעהיט די יום־טוב־געלעך אַדער חנוכה־געלעך. אַלע פרייטאָג אויסגעקערט דעם בית־המדרש, אויסגעווישט די לאָמפּען, און מאַנטאָג נאָכ'ן מאָרק אַרומגעקערט לעבען בית־המדרש. ווינטער אויסגעהייצט דעם גרויסען אויוון. דאָס האָבען זיי גראָדע געטאָן זייער גוט, ווייל עס וואָלטען געווען צו פיל קריטיק פון די שטענדיגע לעבען אויוון זיצערס, ווען זיי וואָלטען אַמאָל די אַרבייט פאַרנאַכלעסיגט.

אין דריטען בית־המדרש:

זלמן שמש, אברהם בערס איידעם, אַ גרויסער למדן און אויך אַ גוטער בעל תפילה. פאַר זיין שמשות איז ער ניט געווען צו פיל באַליבט ביי די רייכע בעלי הבתים פון דריטען בית המדרש. זלמן שמש שטאַרבט כמעט אַ יונגער מענש.

אויף זלמנס אָרט קומט אַן משה אהרן וואַסער. ער האָט זיך שוין ניט באַנוגענט מיט שמשות. ער איז געווען אַ מלמד און אויך אַ קליעקטאָר. דאָס הייסט, פאַרקויפט צעטלען צו די לאָטעררייען. דאָך איז ער געווען פון די גרויסע אָרימע לייט. אַרום אים האָבען זיך שטענדיג גרופירט אידען למדנים. נאָך זיין טויט ווערט שמואל קרוק. פיניע שטעפערס, שמש. שמואל קרוק איז געווען אַ מגיד. זיך געפרעגען אויף די געדרוקטע מודעות הרב ר' שמואל קרוק מבריינסק. ער האָט זיך ריכטיג צוגעפאַסט צו די גבירים פון דריטען בית־המדרש. ער איז אויך געווען פון די ניט קלייניע קבצנים. ער האָט געהאַט אַ פאַמיליע פון אַכט קינדערלעך. ער האָט זיי געפרעגען טאַרטאַקען. אַליין איז ער געווען אַ קליין דאַר אידל מיט אַ שטייפען קאָפּעליוש. מ'האָט אים אין שטאָט פאַרט ליב געהאַט. אַנדערע זיינען געווען אויף אים ברוגז, ווייל די שטאָט האָט פאַר אים געדאַרפט באַצאָלען פאַר זיין אפּעראַציע אין שפּיטאָל, וואו ער איז אָפּגעלעגען אַ פאַר מאָנאַטען.

אין 1939 ווען די סאָוועטען נעמען איבער בריינסק, געפינט זיך שמואל

קרוק אָן אַ דאַך אויפֿן קאָפּ, האָט ניט וואו צו זיין, פֿאָרט ער אַוועק מיט זיין פֿאַמיליע אין רוסלאַנד.

ביז היינט האָט מען פון אים ניט געהערט.

די אונטער־שמשים יואלקע דער ניקאָלייעווסקער סאָלדאַט, אַ בייזער איד, קיינמאָל ניט געלאָזען קיין קינדער זיך אַביסעל אָנווארעמען. דעם בית־המדרש האָט ער געהאַלטען זייער ריין. די לאָמפּען האָבען שטענדיג געבליצט. קיין צו פיל ליבע צו זיינע בעלי הבתים האָט ער ניט געהאָט. זיי פלעגען אים רופֿען פאָניע. נאָך אים איז געווארען אברהם הענעך דער קאָמיניאַר מיט'ן פֿאַמיליען נאָמען קאַץ, אַן אויסגעדינטער סאָלדאָט פון דענענבורג. חתונה גע־האָט אין ברייגסק. ער איז געווען זייער אַ גוטער מענש. ער האָט געהאַלטען די שול ריין. ער האָט געהאָט פיל געשיכטעס צו דערציילען, האָט געזוכט וועמען צו דערציילען. אָבער האָבען געזאָגט: „אברהם הענעך, שוין געהערט די מעשה". ער איז אַרויסגעפירט געווארען צו די גאַז־קאַמערען אין טרעב־לינקע דעם 7־טען נאָוועמבער 1942.

שניידערשער בית־המדרש:

דער ערשטער משה וועלווע שמיט, מושאַנסקי שמש. אַ שטילער אַ קראַנקער, וויניג באַוועגליכער איד, וואוינט אין בית־המדרש שטיבל, האָט וויניג אַרבייט, און נאָך וויניגער פרנסה. וועז ער שטאַרבט קומט ניט קיין שמש אויף זיין פלאַץ. אריה קראַץ, און שפּעטער אַלטער קאָפּעליכעס זינען גבאים און אויך שמשים.

פּועלי צדק:

דער ערשטער שמש איז געווען משה־בער. דאָס איז געווען הערשל דעם סטאָליערס פאָטער. זיין נאָמען משה־בער רוצקי, ווויט עלטערע אידען דער־ציילען, איז דער משה בער געווען זייער אַן אַרענטליכער איד. פון זיין שמשות האָט ער גאָר ניט געהאָט. ער האָט בלויז געדאַרפט צוקערען דעם בית־המדרש אַלע פרייטאָג.

זעליג שמש, מ'פלעגט אים רופען זעליג קוטשמירער. זיין פאָמיליען נאָמען איז געווען קאָפּלאָנסקי. זעליג איז געווען אַ איד מיט אַ הדרת פנים. לייטע האָבען געזאָגט, אַז זעליג קוטשמירער איז מיט יאָרען צוריק אַרומגעפאָרען אַלס חסידישער רבי איבער ווילנער געגענד און געשריבען קמיעה'ס. זיין גבאי איז געווען לייבע אַליענצקע. זייערע ביידענס אויסזען האָט געפאַסט צו דעם.

פֿאַר'ן פּועל צדק וואָס האָט זיך געפּרוּפּען דער שוסטערשער בית־המדרש איז ער געווען ווי צוגעפּאַסט.

אַ גוט מוטהיגער מענשעל געווען דער זעלִיג קוטשמירער. וועַן חברה פּלעגען דערפֿרוירענע נאָכ'ן גלִיטשען זיך אויפ'ן טייך ערגעץ וועלָען אַרייַנ־קומען זיך אָנווּאַרעמען זיינען אַלע שוֹלען געווען פּאַר זיי געשלָאָסען. אָבער ניט ביי זעלִיג'ן. נאָר זיינע וואָכער פּלעגט ער גיין לָאַנגזאַם. אָנפּאַנגען מיט־וואָך. ער האָט געהאַט גוטע בעלִי הבתים, גוטע צאָלערס.

זיין אונטער־שמש איז געווען יאָסל טרעגער. אַ גוטער אידעל, געהאַלטען ריין דעם בית־המדרש. נאָכ'ן טויט פון זעלִיג קוטשמירער ווערט יאָסל טרע־גער שמש אויף זיין אָרט. עס צייגט זיך אָרויס אַז יאָסל טרעגער, זיין צווייטער נאָמען קאַפּלָאַן, איז אַ גוטער שמש, ניט קיין פוילָער. ער נעמט איבער די אַרבייט צו טראָגען ביילָעטען אויף חתונות און ברית'ן. יאָסל טרעגער ענדיגט זיין לעבען אין די גאַז־קאַמערען פון טרעבלינקע גלִייך מיט אַלע ברייַנסקער אידען דעם 7־טען נאָוועמבער 1942.

אין חסידים שטיבל זיינען קיינע שמשים ניט געווען. די מתפּלִלים האָבען אַלֶיין געטאָן אַלע אַרבייט, שמשות, אונטער־שמשות און גבאות.

ניינצענטער קאַפּיטעל

בריינסקער גבאי׳טעס זאַגערקעס

דאָס זיינען אַ ספּעציעלער טיפּ פּרויען, וואָס האָבען געטאָן זייער אַרבייט צו העלפען מיט וואָס זיי האָבען נאָר געקענט די אָרימע פאַמיליעס אין שטאָט. מיר מוזען זיך באַקענען מיט די פּרויען אום דאָס בילד פון אַלע שטאַטישע טעטיגקייטען זאָל דערמיט זיין פאַלשטענדיג. ספּעציעל זיינען די פּרויען וועלכע, אַז זייערע אַרבייט לטובת די אָרימע זאָל פאַרצייכענט ווערען לדורות.

פּרומאלע די גבאי׳טע. זי איז געווען די פּרוי פון ר׳ נח בערמאַן. פּרומלע גייט אַרום פּרייטאָג צו בעל־הבית׳טעס, באַקומט איבעראַל אַ חלה, אַ בולקע אָדער עטלעכע קיכלעך, אין שטאַרקסטען פּראָסט אָדער אַ זאַווערוכע, פּרומלע טהוט איר אַרבייט. זי קלייבט אויף שבת׳דיגע געבעקס. טאָמער קומט פּרומלע אַביסל שפּעטער, וויסען די בעל־הבית׳טעס און זיי האַלטען כּאָר איר דעם חלק. פּרומלע האָט שוין אירע קאָסטימערס. שטילערהייט, ניט מיט קיין טומל, לאָזט זי איבער אין הייזער די חלות און בולקעס. זי מאַכט עס אַזוי קונציג, אַז קיינער באַמערקט ניט וואו פּרומלע איז געווען, און צו וועמען זי האָט דערלאַנגט אירע שבת׳דיגע געבעקס. אָבער איר מעגט זיין זיכער, אַז אין קיין הויז האָט ניט געפעהלט אויף שבת. ווייל פּרומלע האָט פון אַלעמען און פון אַלעס געוואוסט. פּרומלע איז אויך געווען די גבאי׳טע פון חברה קדישא. אין שול איז זי די הויפּט זאַגערקע. אַלע פּרויען הערען זיך צו צו איר און דאַונען מיט. פּרומלע איז געווען איינע פון די אמת׳ע נשים צדקניות. זי שטאַרבט עלענד, קינדערלאָז, האָט אַ שיינע לויה מיט אַ הספּד, וועלכען זי האָט כשר פאַרדינט.

חייה אסתר די גבאי׳טע

איר מאַן איז געווען נחמן היטל־מאַכער. אויך זי איז געווען פון דעם זעלבען סאָרט פּרויען ווי פּרומלע, וואו אַ קראַנקע, אַ הונגעריגע אָדער אַ

באַרוויסע, דאָס האָט חייה אסתר געוואוסט, זיך גלייך פאַראינטערעסירט. פיעלע מאָל האָט הרב ר' יצחק זיוו אָדער הרב צוקערמאַן איר געזופען און באַקאַנט געמאַכט מיט געוויסע פעלע וואָס פאָדערען איר הילף. חייה אסתר ווייס שוין וואו מ'קען קריגען אַ פערטעל עוף. זי מאַרשירט אַריין צו אהרן וועלווליכען די

חייה אסתר די גבאיטע

בעקערקע. מאַניע גאָלדוואַסער אָדער צו רייזעלע בלומע פאַטינקע, שרה דער בעקערקע. אָדער גייט פון שטוב צו שטוב און זאָגט: „נעבעך, אַ אָרימע, קראַנקע קינפעטאַרין". זי באַקומט אַ פאָר גראָשען און אַלעס וואָס פאָדערט זיך. טאָמער איז זי קראַנק און קען ניט גיין אַליין, מאַכט ניט אויס, זי קויפט פאַר איר געלד. זי האָט צוטרויען צו די שטענדיגע קאָסטימערס. זיי וועלען דאָס גוט מאַכען. די בעלי־הבית'טעס ווייסען אַז חייה אסתר דאַרף געלד, מסתמא איז געווען נויטיג. דערביי רעכענט זי זיך ניט מיט קיינעמס פראַטעסטן. טאָמער איז אימיצער ניט געווען אַזוי פרום, האָט חייה אסתר זיך געמאַכט ניט וויסענדיג. „ס'איז אַ רחמנות, נעבעך אַ קראַנקע", זאָגט זי. איר הויז איז שטענדיג געווען אָפען. ווער עס האָט געדאַרפט חייה אסתר'ן איבערגעבען אַ סוד, ווען אימיצען, אָדער סתם קומען טרינקען אַ גלעזעלע טיי. פעשקע די משוגענע פלעגט גאַנץ גוט וויסען, אַז ביי חייה אסתר'ן קען זי אַלעמאָל אַרייקומען כאָפען אַ גלעזעלע טיי אָדער זיך צולייגען שלאָפען אין איר בעט. חייה אסתר פלעגט בלויז באַמערקען: „מ'דאַרף שוין ווידער איבערציען די בעטגעוואַנט". זלמן דעם רב'ס איז אַ שטענדיגער איינגייער ביי איר אין

הויז. ער טרינקט אַ גלאָז טיי אָן חייה אסתר פֿאַרריכט אים די הויזען אָדער דעם רעק. פרייטאָג געפינט זלמן ביי חייה אסתר'ן אַ פרישע העמד מיט זייף צו גיין אין מרחץ.

ערב שבת איז חייה אסתר פֿאַרנומען מיט אַ גרויסען קאָרב, גייט פון שטוב צו שטוב נאָך בולקעס. זי האָט שוין געניג פֿאַר אַ גאַנצע וואָך שפייז פֿאַר אירע קונדען. זי איז אויך פון די גבאי'טעס פון חברה קדישא. טוט די אַרבייט ביי טהרה, ראָמט אויף די שטוב, קאָכט אָפּ עפּעס אַ געקעכץ, אַז די קינדער וועלען קומען פון דער לויה זאָל כאָטש זיין אַ ביסעל וואַרעמס.

זי איז אויך די זאָגערקע אין שול. אין אַלטען בית־המדרש, אין פרויען שול, ביים פענסטער וועט איר חייה אסתר'ן געפינען מיט די בריליען זאָגען פֿאַר די ווייבער. וועלן זי וועלט קראַנק איז איר אייניציגע זאָרג, ווער וועט יעצט זאָגען פֿאַר די אָרימע קראַנקע? זי איז געווען עלענד, איר פריינד פיי־ וועלן דער שוסטער פּליעגט צו איר ווייניג קומען נאָר מיין פֿאטער מאָטיע־אַבע און די מאָמע פּליעגען איר אָפט באַזוכען. זי שטאַרבט. און דער רב מאַכט איר אַ הספּד, אויך אַ כשר פֿאַרדינטען.

קלמן משה'כע נעמט איבער די אַרבייט. זי טהוט איר אַרבייט אויסגע־ צייכענט, נאָר זי רעדט אַביסעל צו פיל. דערציילט ווער ס'האָט איר געגעבען אַ פֿאַרבראָנטע בולקע און וועמען זי האָט די פֿאַרברענטע בולקעס אַוועקגע־ געבען. געווויס אַזוינע וואָס דאָוונט ניט. חייקעלע די קצב'טע געפּעלט דאָס זייער. „גוט האָט איר געטאָן, לאָנג לעבען זאָלט איר, ווי אַזוי זיי בעטען זיך די גוים אַזוי זאָלען זיי שלאָפען". ביי אַ טהרה איז זי זייער טעטיג, ניט נאָר מיט אַרבייט נאָר אויך מיט ז'מויל, טראָגט אַ שרעקליכען האַס אויף די פרייע. ביי אַ חברה קדישא סעודה געפינט זי אַלע מאָל וועמען צו באַשולדיגען און ניט טאָן די אַרבייט ריכטיג. „צו אַ טהרה זיצט איר אין דער היים, אַבי צו דער סעודה קומט איר."

קלמן משה'כע שטאַרבט אויך אַן עלענדע. ערגעץ אין שיקאָגא דאַרפען זיך געפינען אירע קינדער און אייניקלעך.

די הויכע פייגע.

זי איז ניט געווען קיין בולקע קלייבערין. איר הויפּט אַרבייט איז געווען אַ זאָגערקע אין שול. אַרום איר געפינען זיך שטענדיג אַ פֿאַר טוץ וויבער און פייגע מאַכט זיי ווייניגן מיט ביטערע טרערען. די הויכע פייגע איז אַבער זייער אַ פרייליכע פרוי, האָט אַ וועלט מיט גלייך וועלטלעך, מיט וויצען. מ'האָט

געמורמעלט, אז זי איז בלויז געקומען צו א טהרה פון א יחסנ'טע. ר"ח אלול, ווען ווייבער קומען איף קבר אבת איז די היכע פייגע געווען איפ'ן בית־עולם באלד נאכ'ן ערשטען דאונען. די ווייבער האבען אן איר ניט געקענט וויסען, וואו זייערע ליבסטע זיינען באערדיגט. פייגע האט שוין אלעס געוואוסט. אן משה יהודה דעם שמש האט זי ניט אנגעפאנגען צו זאגען, ווייל ער האט געדארפט מאכען די הזכרה. ערשט נאך דער הזכרה וועלט די היכע פייגע טעטיג. א ים מיט תחינות און טרערען. זי האט געוואוסט פון אלע שוועלע הערצער, האט אין די תחינות אירע אריינגעטראפען צו בעטען פונקט וואס די ווייבער האבען געוואלט בעטען. זי האט געוואוסט וועל עס דארף נעבעך האבען א רפואה שלמה. וועל עס דארף חתונה מאכען א טאכטער אדער וועמעס זון דארף שטיין צום פריזיוו. מ'האט איר גאר ניט געדארפט זאגען. אלעס האט זי געוואוסט.

זי איז געווען גרייט מיט א וויץ, ווען זי האט געזען אז א פרוי, ניט קע־נעניג זיך דערוואלטען אויף איר, האט דערווייל אנגעפאנגען צו ווינען ביי א קבר. פלötzlich זי א זאג טאן צו משה יהודה'ן: „זעה נאר משה יהודה ווי זי באווינט א פרעמדען קבר". צו א יארצייט איז מען אויך ניט געגאנגען אן דער הויכער פייגען.

די פייגע האט געלעבט פון איינאמע פון א מויער, וואס איז איר גע־ליבטען בירושה. אין דעם מויער האט געוואוינט אשר טיקאצקי. אנשטאט דירה געלד וווינט ער איר נאר חשבונות פון רעמאנטען און אז זי ווערט אביסעל ברוגז, זאגט אשר, דער מויער איז דאך מענדל משה היצלס. שווייגט זי שוין. זי שטארבט אויך א עלענדע. משה יהודה באזארגט איר מיט א שיינעם ארט, א שיינע לויה נאר אן א הספד.

די באטקער מלמד'קע קלייבט אויך שבת געבעקס, האט אירע קונדען, זיך ניט עוסק געווען אין חברה קדישא ארבייט. זי האט זיך אויסגעצייכענט מיט דעם, וואס זומער אין מארק־טאג פלעגט זי ארומטראגען קאלטע וואסער, יע־דען געבעט צו דערפרישען זיך מיט א קאלטען טרונק, נאר אידען פלעגט זי דערמאנען צו מאכען שהכל.

די לעצטע צוויי גבאי'טעס זיינען געווען אלטערקע דעם אדישאוער'ס ווייב און פרומקע יענקל ברעזשניצער'ס צווייטע ווייב. ביי דער פרומקען פלעגען נעכטיגען פרעמדע ארימע לייט, ניט נעמען קיין געלד ביי קיינעם פאר דעם. ביידע האבען זיך באצייליגט מיט העלפען אלע, וואס האבען זיך געוויטיגט.

פּלעגען אויך אַרומגיין נאָך בולקעס און האָבען געהאַט זייערע קאָסטימערס צו פאָנאַנדערטיילען. די ביידע פרויען ווערען אַרויסגעפירט צו די גאַז־קאַמערען צוזאַמען מיט אַלעמען דעם 7־טען נאָוועמבער 1942.

ס׳דאַרפען נאָך דערמאָנט ווערען די פאָלגענדע פרויען: בייַלע פייגע, ערשל שוסטער׳ס ווייב. ביי איר איז געווען אַ הויז, ווו יעדער הונגעריגער איז פון דאָרט אַרויסגעקומען זאַט. די קאָדלובאָווקער רימערקע האָט געענדיגט מיט איר מאָן און קינדער אין די גאַז־קאַמערען צוזאַמען מיט אַלע אידען.

ס׳זיינען געווען אַנדערע זאָגערקעס, אביכע די גבאי׳טע. רחל שלומה מאַלעסכער׳ס וועלכע איז ניט נאָר געווען אַ זאָגערקע נאָר אַ גרויסע בעלת צדקה. אין אַלעס האָט זי מיטגעהאָלפען. זי ווערט אָבער פאַרראָטען מיט נאָך צוויי און זיבעציג אידען. זי ווערט דערשאָסען דעם 15־טען נאָוועמבער 1942, ווערט באַערדיגט אין ברודער־קבר אויפ׳ן בריינסקער בית־עולם.

זיסעלע יענקל זלמן אברהמ׳ס און רחקע פון בענדוגע זיינען אויך באַרימט געווען אַלס גוטע זאָגערקעס. ווייבער האָבען געזאָגט, אַז ביי זיי פּערלט פון מויל.

עמיגראַציע

די אורזאַכע וואָס האָבען געטריבען בריינסקער אידען צו עמיגרירען זיינען געווען פּאַרשידענע. בריינסק האָט זיך געהאַלטען אין ענטוויקלען צו אַ שטאָט מיט אַ באַדייטענדע אידישע באַפעלקערונג.

דאָך זיינען אַלע מאָל געווען באַשטימטע אורזאַכען, וואָס האָבען געפירט, אַז בריינסקער זאָלען זיך אַוועקלאָזען אין ווייטע מקומות, עמיגרירען.

דער ערשטער שטויס, וואָס האָט געפירט דערצו איז געווען אין די צייטען פון דער קאנטאניסטישער גזרה. עס האָבען זיך דאָן געפונען אין בריינסק יונגע בחורים, מוטיגע. זיי האָבען זיך שטאַרק געשראָקען מען זאָל זיי ניט כאַפען און אָפּגעבען פאַר ניקאָלייעווסקע סאָלדאַטען. מערסטענס זיינען עס געווען אָרימע יונגען אָן פּראָטעקציע. אין שטאָט זיינען זיי ניט געווען זיכער. האָבען זיי זיך פּשוט אַרויסגעריסען פון בריינסק און געמאַכט פּליטה.

אַזעלכע יונגע לייט פלעגען צו פוס זיך דערשלעפּען קיין בריסק. דאָרטען פלעגען קומען וואָלינער סוחרים מיט זייערע פערד און וועגען. די בחורים פלעגען זיך אָנדינגען ביי די סוחרים אַלס טרייבערס. מיט דער האָפנונג, אַז קומענדיג ערגעץ אין וואָלין וועלען זיי זיך קענען אַרויסכאַפען צום עסטרייכישען גרענץ.

בראָד איז דאָן געווען זייער פאָפולער אַלס די גרענץ שטאָט צווישען רוסלאַנד און עסטרייך. אָבער ניט אַלע איז געלונגען דורכצופירען די פּלענער. וויל אין וואָלין פלעגען אַזעלכע פרעמדע בחורים געכאַפט ווערען פאַר זייערע אייגענע שטאָטישע רעקרוטען. אָדער די זעלבע סוחרים פלעגען זיי איבערגעבען צו די כאַפערס און אַזוי אַרום באַפרייט זייערע אייגענע יונגע לייט פון סלוזשבע.

אייניגע האָבען דאָך באַווייזען זיך אַריבערצכאַפען דעם גרענץ און זיינען

דאָן אָנגעקומען נאָך פיעל שוועריגקייטען צו די ברעגען פון אַמעריקע אָדער אַנדערע ווייטע לענדער.

אין יאָר 1851 האָט מען אין בריינסק גערעדט, אַז איינער מיט'ן נאָמען פאליק געפינט זיך ערגעץ אין סטאמבול, טערקיי.

עס איז געווען אַנדערע אורזאַכען, וואָס האָט געטריבען מענשען צו עמיגרירען, טאָמער האָבען געוויסע מענשען זיך מיט עפּעס פאַרזינדיגט פאַר גאָט אָדער פאַר לייטען, איז פאַר זיי שוין געווען בלויז איין וועג אָפּצוּן — עמיגראַציע.

די פאָלגענדע געשיכטע ווען געבען אַביסעל אַ באַגריף וועגען אַזעלכע עמיגראַנטען.

אין יאָר 1937 קומט צופאַרען אין בריינסק אַ דעלעגאַט פון וואַרשע־ווער פאָלעסטינע אָמט. ער שטעלט זיך פאָר פאַר אַ יורידישען פאַרטרעטער פון פאָלעסטינער ירושות־אָמט. ער דערציילט פאַר דער בריינסקער קהילה, אַז אין יאָר 1930 איז אין ירושלים געשטאַרבען אַ פרוי מיט'ן נאָמען ליבע אדעססער. זי שטאַמט פון בריינסק. זי האָט פאַרלאָזען בריינסק אין יאָר 1861, וויל אָפּס מיידל האָט זי געבאַרען אַן אומגעוויצלעך קינד. אירע קרובים האָבען איר דאָן אַוועקגעשיקט קיין פאָלעסטינע צו פאַרדעקען די שאַנדע פאַר דער משפחה.

די פרוי איז געשטאַרבען אין אַ מושב זקנים אין ירושלים, קיין קינדער זיינען פון איר ניט געבליבען. זי איז געווען אַ רייכע, האָט געהאַט אַ גרויסען פרדס. אין איר צוואה האָט זי אָפּעס אָפּגעשריבען פאַר אירע קרובים אין בריינסק, גראָדנער גובערניע.

ער איז דערום געקומען אַהער אויסצוגעפינען די קרובים פון דער ליבע אדעסער. קיינער אין בריינסק האָט אין 1937 ניט געוואוסט און ניט געדינקט ווער זי איז געווען אָדער ווער עס זיינען אירע קרובים אין בריינסק אָדער אין אַנדערע לענדער. אייניגע האָבען זיך גראָדע יאָ געמאָלדען צו דער ירושה נאָר אָן באַשטימטע באַווייזע. דרייַ טעג האָבען מיר אין בריינסק געפירט אָן אונטערזוכונג, זיך געפרעגט און נאָכגעפאָרשט ספעציעל ביי די אָלטע לייט אין שטאָט.

די עלטסטע אין בריינסק איז דאָן געווען ליבע זיבערשטיין, יענקל וואַסער־טרעגערס פרוי, 93 יאָר אָלט. די אָלטע ליבע איז אָבער ניט געווען אימשטאַנד זיך צו דערמאָנען פון אָזאַ פאָל. זי האָט געשטאָמעלט, פאַרקנייטשט

דעם 93־יאָריגען שטערען אירען, וואָס איז שוין אַזוי אויך געווען פון אַלט־קייט צוקנייטשט, נאָר קיין באַשטימטעס האָט מען פון איר ניט געקענט אַרויס־קריגען, ווער די פרוי איז געווען.

נאָך אַ פאַלשטענדיגע אונטערזוכונג איז דער פאַלעסטינער פאַרטרעטער פון ירושות־אַמט אַוועקגעפאָרען מיט גאָרניט.

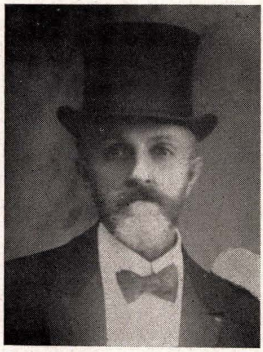
דאָס צייגט, אַז אין יאָר 1861 האָט מען שוין געווואוסט אין ברײנסק פון עמיגראַציע. און זיך באַנוצט מיט דעם ביי פאַרשידענע געלעגענהייטען.

עס איז באַוואוסט, אַז אין 1867 איז אַוועקגעפאָרען פון ברײנסק דעם מילכיגען שניידערס אַ פעטער. ערשט מיט יאָרען שפעטער — 1873 איז גע־קומען פון אים אַ בריף פון אַמעריקאַ.

אין די יאָרען פון 1875 ביז 1880 זיינען פילע ברײנסקער אַוועקגעפאָרען קיין אַמעריקאַ. שלומה באַלבאָד האָט שוין דאַן געהאַט אַריבערגענומען צו זיך עטליכע פון זיינע קרובים.

אברהמע דער היטעל־מאַכער און דוד פראַגער זיינען געווען פון די ברײנסקער עמיגראַנטען אין יענער צייט.

אַ ברײנסקער אימיגראַנט אין ניו־יאָרק אין שבת־דיקע מלבושים אין די 90ער יאָרען

אַלטער יאָקל איטשיכעס

פון יאָר 1880 פאַנגט זיך אַן אַ גרעסערע עמיגראַציע. ספעציעל פון שניידער־פאַך. ווארשיינלעך איז דאָן אין שניידער־פאַך געווען זייער שלעכט.

פון די עמיגראַנטן געפינען מיר דאָן שמעון ווילק, יענקל מרדכי דעם חסיד'ס ברודער, אברהמע יענקל סאַנקעס, אברהמע קאַרטאָפֿליע, אַלטער יאָקל איטשיכעס, יאשע הערש ברייסקי, די קינדער פון זאַוול פוקס, הערצקע פוקס, דאָן זיין ברודער יענקל פוקס. אין די צעהן יאָר ביז 1890 זיי־נען שוין אין ניו־יאָרק דאָ א גרויסע צאָל ברייסקער לאַנדסלייט, ס'איז שוין אויך פאַראַן א ברייסקער קאָלאָניע ערגעץ אין דער איסט סייד פון ניו־יאָרק.

אין יאָר 1894 געפינען זיך שוין אין ניו־יאָרק צוויי ברייסקער סאָסייע־טיס. די ערשטע ווערט אָנגערופען די אַלטע ברייסקער סאָסייעטי.

די צאָל עמיגראַנטן, וואָס פאַרלאָזען ברייסק ווערט גרעסער. נייע עמיג־אַנטן און פאַמיליעס פון פריערדיגע עמיגראַנטן, וואָס קומען נאָך אַמעריקאַ צו זייערע מענער.

דער כאַראַקטער פון דער עמיגראַציע ביז 1905 איז געווען בלויז אַן עקאָנאָמישער. ניט געווען פשוט קיין ביסען ברויט, האָט מען זיך אַוועקגעלאָזען אין ווייטע לענדער, דורך שווערע אַרבייט צו פאַרדינען פאַר זיך און פאַר דער משפחה פֿרנסה.

פאָליטישע עמיגראַציע: —

א נייער שטראָם פון ברייסקער אידען פאַרלאָזען די היים, שוין ניט אַזוי צוליב פֿרנסה, נאָר צוליב פאָליטישע אורזאַכען.

עס פאַנגט זיך אָן אין יאָר 1904, ווען די רוסיש־יאַפּאַנישע מלחמה איז אין פולען ברען. און באַלד די רעוואָלוציע פון 1905.

צווישען די עמיגראַנטן געפינען מיר שוין ניט קיין אַרבייטער נאָר יונגעלייט פון אַלערלי קלאַסען, קינדער פון קליינע סוחרים. אינטעליגענטישע געלערנטע קינדער, פאַר וועמען עס ווערט היינג אין רוסלאַנד צוליב פאָלי־טישע פאַרבינדונגען. פון אַזעלכע עמיגראַנטן געפינען מיר אַלטער דער שרייבער, משה היצל ראָסע, בלומע מישורעק, יאָסל מישליבאָווסקי, חיים באַ־קער, שמואל לייב בערל לייבישעס, חיים גאָלד, איטשע רוטקער, יודל שלומה הערש'ס, בנימין זעלווין, דעם מאָסקווער'ס זוהן, בנימקע דער פראָצענטניצקעס אין פילע אַנדערע.

זאָגאָר ברוך קאָהען, ברוך דעם רב'ס איז שוין געפאָרען אין אַמעריקאַ נאָך אין יאָר 1901. פון דעם מיידענער פאָרען אַוועק קינדער און זיי באַזעצען זיך אין שיקאגא.

אין 1906 נאָך דעם ווי די האָפענונגען פאַר א פרייע רוסלאַנד זיינען צו־

שטערט געוואָרען, איז שוין ברײנסק כמעט ליידיג. די יוגענד איז זיך שוין צופאָרען.

פון יאָר 1906 ביז דער ערשטער וועלט־מלחמה זיינען נאָך פילע ברײנסקער אַוועקגעפאָרען, ספּעציעל די יוגענד, וואָס זיינען צוגעוואַקסען אין דער צייט, האָבען מאַסענווייז פאַרלאָזען ברײנסק. צווישען אַזעלכע געפינען מיר וויליאָם קאָהען, שואָלקע קאַשטאַן, אברהם משה בערטשעס, יענקל דעם קאַשניקס, און זיין ברודער אַלטער יצחק דעם קאשניקס זוהן. עטליכע פון דאָמעניוווע, שלומה וואָלפקעס צוויי זיהן, לאָזער דעם חזנ׳ס, דעם פּאָנעווערס צוויי זיהן, סעם וועדפ און זיין ברודער לוּאיס וועדפ.

פון דער יוגענד וואָס זיינען אָנגעקומען אין ניו־יאָרק אין דער פּעריאָדע, גרינדעט זיך די דריטע ברײנסקער סאָסייעטי מיט׳ן נאָמען ברײנסקער יאָנג מענס. און די פּריערדיגע בײדע עקזיסטירענדע סאָסייעטיס רופען זיך שוין די „אַלטע", די ערשטע ברײנסקער סאָסייעטי רופט מען שוין „גאָר די אַלטע".

די לעצטע עמיגראַציע פון ברײנסקער אידען איז שוין פאַרגעקומען נאָכדעם ווי די ערשטע וועלט־מלחמה האָט זיך געענדיגט.

די עמיגראַציע איז באַשטאַנען מערסטענס פון קרובים פון אַמעריקאַנער בירגער, וואָס האָבען באַקומען פאַר זיי וויזעס. וויל די טהירען פאַר גרויסע עמיגראַציע זיינען שוין געווען געשלאָסען. בלויז געוויסע פריווילעגירטע האָבען דאָן געקענט פאָרען. פון די ערשטע זיינען געווען נתן זעלווין, דער מאָסקווער, געקומען צו זיינע קינדער. יענקל בעקער׳ס פון די שמולטשוקעס צוויי זיהן. זיידל זאַלעפסקי, נאָסקע קצב׳ס זוהן. שיע דעם ריהמערס קינדער, אריה לייב דעם היטל־מאַכער׳ס פרוי און קינדער, הערשל סטאַליערס זוהן, פישל רוצקי, נח שטיינבערג און פיעל אַנדערע. אייניגע פון די אָנגעקומענע האָבען אין קורצען אַריבערגענומען צו זיך זייערע אייגענע קרובים. אַנדערע האָבען געהאָלפען קרובים אַווקצופאָרען אין אַרגענטינע אָדער אַפריקאָ וואו עס איז ניט געווען קיין קוואָטע־געוועצען. עס מוז באַמערקט ווערען, אַז פיעלע פון די עמיגראַנטען האָבען ווייניג געטאָן אַרויסצונעמען פון ברײנסק זייערע משפּחות. פיעל מער וואָלטען אַזוי אַרום געראַטעוועט געוואָרען פון גאַז־קאַמערען.

אַנדערע זיינען געפאָרען אין יאהאניסבערג, אַפריקא, דאָרט געפינען זיך יעצט הינדע סאַשין, ברכה ווייסער, חנה סמורזשיק, יאָספע סקורניק, פיעקוצקי. אין בוענאָס אייריס, אַרגענטינא געפינען זיך חיים קעסטין, שמואָלקע

צוכטלייער, גאלדינגס, זאגעל און הערשל סטאליערס קינדער, די רוצקיס און פיעל אנדערע ברייגסקער.

אויך אין קובא געפינען זיך עטליכע ברייגסקער.

אין פאלעסטינע זיינען אנגעקומען פיעלע לאנדסלייט פון ברייגסק. א גרויסע טייל זיינען געווען פון די פוילישע קיבוצים, וואס האבען זיך דארט צוגעגרייט צו פיאנערען ארבייט. אנדערע עלטערע זיינען אויך דארט אוועק־געפארען. דארט געפינען זיך יוסף חיים העפטמאן, גינצבערג דער מלמד מיט זיינע קינדער, חנא קאשטאנס טאכטער, אסתר יענטשמאן, און פיעל אנדערע.

די עמיגראציע האט אנגעהאלטען אכצען יאר ביז דעם אנפאנג פון יאר 1939. ברייגסקער האבען זיך באנוצט מיט אלע געלעגענהייטען, וואס זיינען געווען מעגליך און עמיגרירט. ביסלעכווייז זיינען אלע מעגליכקייטען פאר־קלענערט געווארען. די עמיגראציע קיין אמעריקא איז געווארען אוממעגליך. ס'זיינען אויך געווארען שווערigקייטען פון פוילען ארויסצופארען, פונדעסטוועגען האבען זיך לאנדסלייט דורכגעריסען דורך יעדער קליינער עפענונג אין פאר־שידענע לענדער.

ביים אנפאנג פון דער מלחמה זיינען שוין אלע טירען פון עמיגראציע געווען פארשלאסען.

בלויז איין טהיר איז געבליבען אפען — די טהיר, וואס האט געפירט צו טרעבלינקא צו גאז־קאמערען, צו קרעמאטאריומס, צום פאלשטענדיגען אונטער־גאנג פון אלעס און אלעמען, וואס זיינען געבליבען אין ברייגסק.

איין און צוואנציגטער קאַפּיטעל

מגפות און שרפות אין ברייסק

דער לעבען אין ברייסק איז געווען זייער אַרים. די באַפעלקערונג האָט געוואוינט אין ענגשאַפט. הייזער זיינען ניט געריניגט געווארען פון פסח צו פסח, איז דען אַ וואונדער אַז פון צייט צו צייט זיינען פאַרגעקומען מגפות? אין 1844 אין אַדר האָט זיך אָנגעפאַנגען אַ מגפה. די גרעסטע צאָל קרבנות זיינען געווען קלייניע און ערוואַקסענע קינדער. מערסטע קינדער זיינען געהאַלטען געווארען פאַרבאַרגען אין שטוב, ווייל מ'האָט מורא געהאַט, זיי זאָלען ניט געכאַפט ווערען פאַר רעקרוטען. זיינען זיי טאַקע געווען די ערשטע צו פאַלען אַלס קרבנות. דער ישוב איז געווארען ליידיג, דער בית־עולם — אַנגעפילט אין די זעקס מאָנאַטען ביז אַרום אלול צייט. די מיטלען וואָס די שטאָט האָט אָנגענומען די מגפה אָפּצושטעלען, זיינען באַשטאַנען פון פאַסטען, תהילים זאָגען, רויכערען אין גאַס אַלטע שמות און הושענא ריטלעך. מען דערציילט, אַז די וואַסערען פון טייך, וואָס זיינען אָפּגעשטעלט געווארען ביי די סטאַווע פון וואַסער מיהל, זיינען געווען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער מגפה, אָבער מען האָט ניט ערלויבט די סטאַווע צו עפענען צוליב די מיהלען, וואָס וואַלטען זיך געמוזט אָפּשטעלען. ענדליך האָט מען אַרויסגע׳גנב׳עט די סטאַווע. אין דאַרף קאַרפיע האָט זיך די וואַסער אַוועקגעטראָגען, אָבער די מגפה איז אָנגעקומען מיט׳ן וואַסער קיין טשעכענאָווצע. עס ווערט דערציילט, אַז הרב ר׳ יודל חריף האָט אויסגערופען יום כפור צו כל נדרי, אַז קיינער טאָר ניט פאַסטען דעם יום כפור צוליב דעם אָפּגעשוואַכטען צושטאַנד פון דער באַפעלקערונג.

אין 1852 האָט אַ מגפה געהערשט מערסטענס צווישען קלייניע קינדער. לויט מען דערציילט, איז דאָן געווען אַ הונגער. מ'האָט געגעסען מאַמעליגע, מ'האָט ניט געוואוסט ווי אַזוי צו קאָכען, האָט מען עס געגעסען רויה, זיינען געווען פיל בויך־קראַנקהייטען מיט פיעלע טויטענפעלע. די מגפה האָט זיך

געצויגען ביז 1854. דאָן איז אַרויסגעגעבען געוואָרען אַ פּאַרבאָט אין שטאָט, אָז מ׳טאָר ניט עסען קיין מאַמעליגע. זעלבסטפאַרשטענדליך זיינען די גרעסטע צאָל קינדערשע קרבנות געווען פון דער אַרימער באַפעלקערונג. די רייכערע האָבען געהאַט וואָס צו עסען, זיינען זיי ניט געווען אויסגעשטעלט צו דער מגפה געפאַר. די ערשטע מגפה האָט ניט געמאַכט קיין אונטערשייד פון אָרים און רייך. אַלע האָבען גלייך געליטען פון דעם.

אין 1852, — צוליב דער מגפה וועלכע אַ נויטוועגדיגקייט צו קויפען אַ צווייטען בית עולם. אָט אָזוי איז דער נייער בית־עולם געקויפט געוואָרען אויף ברעזשניצער וועג פון דעם קריסט מאָרושעווסקי. אין 1892 איז ווידער פאַרגעקומען אַ מגפה דיפטעריע, וועלכעס קינד ס׳האָט באַקומען דיפטעריט האָט מען געוואוסט, אָז ס׳וועט שטאַרבען. ס׳איז שרעקליך געווען. די לויה׳ס האָט מען געמאַכט בייגאַכט, ניט אויסגעזאָגט וועלכע ס׳איז געשטאָרבען. אָביסעל שפּעטער וועלכע שוין די מגפה איבערגעטראָגען צו עלטערע מענשען. ס׳האָט זיך דאָן געגרינדעט אַ רעטונגס אָרבייט. לייטע זיינען באַלד געקומען איינרייבען דעם קראַנקען מיט שפּיריט.

די גרינדער פון דער הילף־אָרבייט זיינען געווען שייקע מיט זיין ברודער קעסילקע מוליער. די חברה קדישא מאַכט דאָן אַ מאַניפעסט, זי נעמט אָריין פּראָסטע אידען צו העלפען אין דער אָרבייט צו ברייגען צו קבורה די פּאָר־שטאָרבענע. אָט אָזוי האָבען זיך אַריינגעריסען פאַלקס־אידען אין דער חברה קדישא. זיי זיינען שוין דאָרט געבליבען אַס חברה־לייט. דאָן איז אָרגאַני־זירט געוואָרען אין נייעם בית המדרש אַ שפּיטאָל. כאָטש קיינער איז פון שפּי־טאָל מער ניט אַרויס קיין לעבעדיגער. די קאַנאַלען האָט מען געשמירט מיט קראָבאָל, די סטאָווען האָט מען געפענט איבעראַל, אין טשעכענאווצע און סימיאָטיטש און באָטקע. געלאָזען די וואָסערען אָפּלויפען.

די פּיערטע מגפה איז געווען אין 1915, וועו די דייטשע סאָלדאָטען זיי־נען אַריין אין שטאָט. עס האָבען זיך געוואָלגערט געפּייגערטע פערד אין די גאַסען, פּאַרבלוטיגטע מלבושים פון געפאַלענע סאָלדאָטען, הרוגים איבעראַל. מחנות פליגען און וועלעם האָבען געטאָן זייער אָרבייט. מ׳הערט אַז אין ביעלסק פאַלען שוין קרבנות פון דער מגפה. אין בריינסק פאַלט צום ערשטען ישראלקאלעס אַ מידעל. אָלטער, לייבל סטיעמאכ׳ס זוהן, לייזער גאָדשיבערס ווייב, אַ מאַמע פון פיער קינדער, און נאָך צענדליגער מענשען.

דער דייטש קעמפט; ער אײַזאַיִרט, קיין הילף גיט ער ניט, נאָר ער סמ׳ט די אָנגעגריפענע. מ׳שרייט ניט, מען האָט מורא פֿאַר די דייטשע סאַניטאַרען מיט די גיפט. עס ווערט שטיל אין שטאָט. אַלע מגפות ווײַזן בלייבען אין שטענדיגען זכרון פון ברײנסקער אידן.

שריפות: —

פון די גרעסטע שרפות אין שטאָט דאַרף דערמאנט ווערען די פֿאַלגענדע: אין 1868 אין חודש שבט, ווען אַלעס איז שטאַרק פֿאַרפֿרוירען איז אויסגעברראָכען אַ פייער בײַ נחום איטעלדס, אַלטער איטעלדס פֿאָטער. דער פייער האָט אָפּגעווישט די גאַנצע גאַס ביז׳ן הקדש. קיין רעטונג איז ניט געווען, אַלע וואַסערען זיינען געווען אײַנגעפֿראָרען, זאָגאָר די ברונימער. די אומגליקלעכע נשרפים זיינען ווי עס איז פון שטאָט געהאַלפֿען געוואָרען. פיעלע האָבען זיך צוריק אויפגעבויעט אין אַ פֿאָר יאָר צייט. די אופֿראַווע האָט געגעבען האַלץ אומזיסט. מיט פינף יאָר שפּעטער איז אַ פייער אויסגעבראָכען בײַ לייזער גדליה שנײדער. די שולד האָט מען דאָן געוואָרפען אויף די כוויטעס, אַזאַ חברה אונטערוועלטניקעס געווען. ווײַל לייזער גדליה׳ס האָט דערצײלט, אַז זיי האָבען פֿאַרברענט די הייזער פון נחום איטעלד, ווײַל זיערער אַ ברודער איז געכאַפּט געוואָרען פֿאַר אַ סאַלדאַט. קהל האָט געזאַמעלט אונטערשריפטען און די כוויטעס זיינען אַוועקגעשיקט געוואָרען קיין סיביר.

פונקט ל״ג בעומר, 12 אַזייגער בייטאָג אין 1876 האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אַ שרפה בײַ מרדכי פוהרמאַן אין אַ שטעלכל. פון דעם קלייניעם פייער איז דער גאַנצער קרענצל הייזער ביז חיים בוראק׳ס הויז כמעט אַ האַלבע שטאָט דאָן אָפּגעווישט געוואָרען. צום גליק זיינען ניט געווען קיין מענשליכע קרבנות. אין דער שרפה האָבען זיך די שכנישע שטעט וואָרעם אָפּגערופען. מ׳האָט געבראַכט פוהרען מיט אַלטע מלבושים, ברויט און קאַרטאָפֿל. שפּעטער האָט מען געהאַלפֿען אַלע נשרפים, וואָס האָבען זיך ביסלעכווײַז איבערגעבויעט. ביים איבערבויען האָבען האָט פֿאַסירט געשלעגען פֿאַר די גרענעצען פון די הייזער, מ׳האָט זיך געמיטלט פֿאַר אַ צאַל ערד. טאָג און נאַכט געווען ביים רב מיט דיני־תורות. אברהם בער שמש איז פֿאַרמאַטערט געוואָרען צו רופען די אַלע בעלי בתים צום רב.

אין 1909 ברענט אָפּ וואַלקאַסטאַווסקי׳ס פֿאַבריק, און אַרום דריי טוץ מיידלעך בלייבען אָן באַשעפטיגונג. ס׳איז געווען גרויס שרעק ביים פייער פון יענקל שמעונ׳ס הויז. די לאַגע איז געווען ערנסט. אַ רייהע הייזער

פון האָלץ, איינע לעבען די אַנדערע. ס׳איז געווען אַ געפאַר אַז די שטאָט וועט אַרונטער. אידען באַווייזען העלדישקייט. באַזונדער, הרב ר׳ שמעון שקאפ בריינגט אַלע ישיבה לייט און צוזאַמען וועלט די געפאַר אָפגעשטעלט. דערצו איז שוין דאָן געווען שפריצעס, כאָטש ניט יעדער האָט געהאָט די זכיה צו העלפען פאַמפּעווען, האָט מען גענוצט עמערס וואַסער.

וועז עס האָט געברענט ביי מענדל טאָקער אָדער ביי איטשע אַרלייאַרניק האָבען די שפריצעס ניט געאַרבייט, עפעס קאָליע געווארען. מ׳זאָגט אַז אַנטי־סעמיטיזם האָט שוין דאָן געאַרבייט, נאָר מ׳האָט זיך אויף די שפריצעס ניט פאַרלאָזט.

דעם 16־טען סעפטעמבער 1939 וועלט בריינסק פאַרווארפען מיט צינד־באָמבעס פון די דייטשע עראָפּלאַנען. אַלע עקען שטאָט וועלען איינגעוויקעלט אין פייער. 32 קרבנות זיינען געפאַלען אין די פייערען.

מערקווירדיג ווי דער פייער האָט ניט אַנגעריירט קיין קריסטליכע געגענ־דען נאָר בלויז אידישע. דאָס איז געווען דער אָנזאָג אויפ׳ן גורל פון דער אידישער באַפעלקערונג.

בריינסק אין 1905 — אָנפאַנג פון צוזאַמענברוך פון צאַריזם

אין יאָר 1905 איז די רעוואָלוציע שוין געווען אין רוסלאַנד. אין אַלע גרויסע שטעט זיינען געווען באַדייטענדע אַרבייטער־קאָמפּען, טעראָריסטישע אַקטן אָנטקעגען די פּאָליציייסקע זעלבסטהערשער זיינען אין די שטעט דורכגעפירט געוואָרען. דעם זעלבען גורל האָבען אויך געהאַט גובערנאַטאָרען און זאָגאָר מיניסטאָרען, ווי סטאָליפּין זיינען פון באָמבעס צוריסען געוואָרען.

אין בריינסק האָט מען פון די נייעסטן געהערט פון די צייטונגען וואָס פּלעגען זיך שוין דאָן געפינען ביי אַזעלכע לייט ווי אברהם פּולשאַנסקי און יאָשע ליבאָשיץ. פישעלע באָג האָט געהאַט די חזקה צו זיין דער ערשטער צו לעזען דעם „הצפירה". די טעגליכע צייטונגען זיינען געלעזען געוואָרען פון אַלעמען. אין בית־המדרש, אין די הייזער, אין די גאַסען, אויף די אָפענע בריקלעך, ספּעציעל ביי אברהמע גאָלד, זיינען שטענדיג געווען קרייזען מענשען, וואָס האָבען געלעזען די צייטונגען. די צייטונגען זיינען אַרומגעגאַנגען פון האַנד צו האַנד, ביז זיי זיינען צוקראָכען געוואָרען.

דאָרט האָט מען געלעזען וואָס עס טוט זיך אין די גרויסע שטעט. מאָדנע נייעס איז דאָרט געווען. פון דעמאָנסטראַציעס קעגען דער מלוכה, פון סטרייקס אין גרויסע פאַבריקען. בריינסק האָט געלעזען די נייעס און זיך געקלערט, אַז דאָ וועט דאָס ניט פאַרקומען. ניטאָ קיין פאַבריקען אין שטאָט. ניטאָ קיין אַרבייטער אין בריינסק. וואָלקאָסטאָוסקיס יאָקען פאַבריק? דאָרט אַרבייטען נאָר מיידלעך. די שניידער, שוסטער און סטאָליאַרעס זיינען מערסטענס ערנערינגלעך, וואָס אַרבייטען אויפ'ן זמן. אין ירוחמ'ס קאָלייאַרנע ארבייטען בלויז פויערים. וואָס ווייסען זיי פון אַזעלכע זאַכען? אָבער גראָדע די שניידער בעלי־הבתים האָבען זיך עפּעס באַקלאָגט, אַז זייערע בחורים ווערען פאַרפאַלען אין מיטען טאָג, ווער ווייסט וואו זיי גייען ערגעץ אַוועק?

עס קומען שוין פֿאַר סטרייקען אין ברייגנסק. אַרבייטער טאַקע פון די קלײ־
נע מעלקאָאַבסטוועניקעס שטעלען אָפּ די אַרבייט, ווילען מער געלט, לאָזט
מען זיי סטרייקען און מען אַרבייט אַליין גאַנצע נעכט, אַרויסצוענדיגען די
אָנגעפֿאַנגענע אַרבייט. ווערען חברה אומרוהיג, כאָפּען זיך אַריין צו די בעלי־
הבתים, סטראָשען מיט קלעפּ און געווינען קלײנע הוספות.

די אינטעליגענטע בחורים האָבען איינגעפירט אַ ביבליאָטעק ביי משה
היצל מענדל׳ס אויפֿן בוידעם. דאָרט קומען יונגע בחורים און מיידלעך נעמען
ביכער צום לעזען. די אָנפירערס פון דער ביבליאָטעק, יאָסל שמעון רימערס,
משה היצל, חיים באַקער, שמואל לייב בעריל לייבישעס, יודל דער לערער,
יטשע דער רוטקער, אויך אַ לערער, מערסטענס ניט קיין אַרבייטער־קינדער.

עס ענטוויקלט זיך דער „בונד" צווישען די אַרבייטער. עס קומען
אַראָפּ פון גרויסע שטעט רעדנערס פאַר קלײנע קרוזשאקען, בלויז. ביי באַשע
סימעס טאָכטער אויפֿן בוידעם קומען פאַר אָפּטע קלײנע פאַרזאַמלונגען. אַר־
בייטער און אינטעליגענטן קומען צוזאַמען צו די געהיימע זיצונגען.

עס גרופירט זיך אין אַנאַרכיסטישע קרייז אָנגעפירט פון דוד יאָקעס
— גראַדע פון די רייכע קינדער. אַלטער סנאָפּ, שלומה אָקס׳ זוהן, מאיר שלום
אהרן וועלוול׳ס זיינען שוין באַוואוסט אלס אַנאַרכיסטען. הערשל דער וועבער
שטייט אויך צו דער אַנאַרכיסטישער גרופּע.

די ציוניסטישע באַוועגונג איז אויך געווארען באַדייטענד. יאָשע ליבאשיץ,
אַלטער איטשע שאַפּירא׳ס, משה חייקין, משה הערצקע, זיינען געווען די טע־
טיגסטע ציוניסטען, זאָגאַר אוגאַנדא פאַטריאָטען זיינען אייניגע געווארען.

די פאַרשידענע פּאַרטייען פריידיגען זייערע אידייען. די בונדישע גרופּע
פריידיגט קולטורעלע אויטאָנאָמיע. (אָזא פרעמדער וואָרט אין ברייגנסק.) סאָציא־
ליזם, גלייכע געהיימע דירעקטע וואַהלען. קלאָסען־קאַמף. די אָנאַרכיסטען
גלויבען אין עקספּאָפּריאַציע. זיי פריידיגען ניט, נאָר זיי פּראַקטיצירען דאָס
טאַקע. מיט געווער אין די הענד באַפאַלט מען און מען נעמט צו וואָס מען
קען, דאָס הייסט עקספּראָפּריאַציע. די בונדיסטען זאָגען, מען זאָל זיי ניט געבען
קיין גראָשען, ווייל זיי גלויבען ניט אין עקספּראָפּריאַציע. קומען די אָנאַר־
כיסטען אָבער שטענדיג מיט געווער אין די הענד. מען גיט זיי ניט, זיי נעמען
אַליין. עס קומען פאַר סצענעס צווישען די אָנהיינגער פון ביידע צדדים, וואָס
האָבען זיך אַלע מאָל פאַרגרעסערט.

עס באַוויזט זיך א נייע מאָדנע אידישע צייטונג „דער וועקער". עפּעס

אַ מאָדנע שפּראַך, ווערט דאָרט באַנוצט. אַ פרעמדע שפּראַך ניט קיין פּאָר־שטענדלעכע צו ברײנסקער אידען. דאָרט רעדט זיך אויך פון קולטורעלע אי־דישע אויטאָנאָמיע פון געהיימע דירעקטע וואַלן. מען וואונדערט זיך, וואָס די מלוכה ערלויבט אַזעלכע צייטונגען, דאָך לעזט מען דעם „וועקער".

די אַרבייטער קענען זיך ניט דערוואַרטן אויפ'ן „וועקער". די אינטע־ליגענטע בחורים לעזען דעם „וועקער" מיט אינטערעס, לערנען די אַרבייטער צו פאָרשטיין די שוועריקייטן, די פרעמדע און נייע געדאַנקען.

עס קומען אַראָפּ רעדנער אין געהיימע פּלענומען. אַביסל שפּעטער פאָר־נעמען די ארבייטער דעם פּועלי צדק, פאָרשליסען די טהיר און האַלטען דאָרט אין בית־המדרש אָפּ אַ פאָרזאַמלונג. פייערדיג רעדעט. בחורים און מיידלעך שרייען: „עס לעבע דער פּראָלעטאַריאַט, עס לעבע די רוסישע רע־וואָלוציע". אָלע פאָדערען די באָפרייאונג פון אַרבייטער־קלאַס, פאָדערען אַכט שונדעגדיגען אַרבייטס־טאָג. נאָך דער פאָרזאַמלונג קומט פאָר אַ דעמאָנסטרא־ציע אין גאַס. נייע לידער ווערען געזונגען אין גאַס.

אויף מאָרגען, פרעגט שוין ניט, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטאָן אין ברײנסק. יעדער האָט דערציילט אַן אַנדער געשיכטע, וואָס ער האָט נעכטען געהערט פון די פרעמדע רעדנער אין די שוואַרצע פּלוזעס.

זעליג קוטשמירער, דער שמש פון פּועל צדק איז פון אַלעמען באַשולדיגט געוואָרען, אַז צוליב אים, וואָס ער האָט ניט אַרויסגעטריבען די חברה איז געקומען אַ צרה אויפ'ן שטאָט.

יאָסל סטאָליער שרייט: אַכט קרענק וועל איך זיי געבען ניט קיין אַכט שעה אַרבייט. שיע צאלקעס, דער קוואַסניק קען ניט שלאָפען. עפּעס זאָגט אים דאָס האַרץ, אַז קיין גוטעס פון דעם וועט שוין ניט אַרויסקומען. ער וואָלט שוין געוואָלט זעהען ווי מ'וועט די חברה אַריינצימבלען די ריכטיגע שמיץ, וועט שוין ווערען אַן ענדע פון דער נייער אַנשיקעניש.

קיין ענדע פון דער אַנשיקעניש ווערט ניט. די באַוועגונג ווערט גרעסער. די שטאָט ווערט פאַרפּייצט מיט אומלעגאַלע לידערַאטור, בראָשור־בלעטער, פּראָקלאַמאַציעס, אויפרופען צו סטרייקען, צו קעמפען געגען צאר, געגען רעאַקציע, פאַר פרייהייט, און גלייכהייט, פאַר אַכט שטונדען אַרבייט. די אומשולדיגע ביבליאָטעק ווערט פאַרוואַנדעלט אין אַ ניט לעגאַלע. דאָרט גע־פינען זיך שוין זאַפּאַסען מיט ביכער, בראָשורקעס. אַפילו אַ רעוואָלווער איז ערגעץ געווען פאָרשטעקט. פאָרזאַמלונגען אין די בתי־מדרשים ווערען דורכ־

געפירט אָפטער. נאָכטיגע דעמאָנסטראַציעס, מאַסאָווע פֿאַרזאַמלונגען אין וואַלד, ביים קומאנט, אונטער'ן ווינט־מיהל. מען הויבט אָן צוצוגרייטען זעלבסט־שוץ, מ'שאָפט געלד פֿאַר דעם צוועק. אָז מען גיט ניט מיט גוטען, נעמט מען מיט בייזען. אייניגע שטעלען זיך דאָגעגען, כאָפען די ריכטיגע קלעפּ. אַנדערע קומען אָפּ מיט צובראָכענע שויבען. אַנדערע קריגען אַ וואַרנונג זיך ניט צו צייגען אין גאַס. מיט איין וואָרט, די רעוואָלוציע האָט דערגרייכט בריינסק. עס באַווייזען זיך אין בריינסק צוועלפּ פּאָליציאַנטען מיט שטיכעס אויף די שווערדען ווי טשוועקעס. מ'רופט די פּאָליציאַנטען דערפּאַר טשוועקעס. מ'לויפט צו דער פּאָליצייַ מסר'ן, כאָפען די לייטע נאָך גרעסערע קלעפּ, און האָבען שוין מורא צו רעדען. די רעאַקציע ווערט שטאַרקער. מ'הערט שוין פון פּאָגראָמען אין ביאַליסטאָק און אין אַנדערע שטעט.

אין בריינסק באַווייזט זיך אַ נייער פריסטאוו אַנדרייעוו. מען פאַנגט אָן אַרעסטען. אַ גרופּע אַנאַרכיסטען פֿאַרען קיין ווישאַנק מאַכען אַ שטיקעל אַר־בייט, ווערען זיי פון וועמען פֿאַרראַטען, און דוד יאָקע'ס, הערשל, דער וועבער, מאיר שלום, אהרן וועלוול'ס, באַקומען אַ צייט טורמע. די שטילע בריינסקער גאַסען ווערען שטאַרק באַוואַכט פון טשוועקעס (פּאָליציאַנטען).

עס קומט דער טאָג פון דער באַרימטער קאַנסטיטוציע. אַלע פרייען זיך. די אַלטע לייט זאָגען, עס וועט זיך גוט ניט ענדיגען. זיי האָבען געהאַט רעכט. די רעאַקציע ווערט שרעקליכער. מאַסען אַרעסטען, עס בלייבט קיין בריה ניט. מ'מוז אָפּציהען. יאָסל שמעון ריימערס, משה היצל, אַלטער סנאפּ זיינען שוין אַוועקגעפֿאָרען. קיינער ווייל מער ניט פֿאַרבלייבען, ס'פֿאַנגט זיך אָן אַ מאַסען עמיגראַציע. קיין וויזעס האָט מען ניט געדאַרפט, קיין אָפּידייוויטס אויך ניט. זיך דורכגערעדט מיט סאַנען אַדער פישעל ספּישינערס, מ'באַקומט שוין סוכאָרעס געטונקט אין ביער. די אַלטע מאַמעס מיט רויטע פֿאַרווויינטע אויגען בעטען זיך ביי זייערע קינדער: שרייב כאָטש אַמאָל אַ בריף.

די רעוואָלוציאַנערע יאַטען ווערען וויך אַנטקעגען דער מאַמעס טרערען און ביי זיי שטיקט אין האַלז, אַ טרער אין אויג, און זיי פֿאַרען אַוועק. שנעל שיקען זיי נאָך זייערע פריינד. ענדע 1906 ווערט שוין בריינסק ליידיג, ניטאָ מער קיין יוגענד. ניטאָ מער די לעבעדיגע פרייליכע יוגענד. בריינסק ביינקט נאָך אירע קינדער. די ביבליאָטעק פֿאַרמאַכט, נישטאָ וועד ס'זאָל לעזען אַ בוך. אַזעלכע לייט ווי שפּסל קצב און שיע צאַלקעס זיינען גלייקלעך. פריי איז געוואָרען פֿאַר זיי און זייערס גלייכען.

דאָס האָט אָבער אָנגעהאַלטען ניט לאַנג. אַברהם בעקער איז געוואָרט געווען: „עס איז ווי אַ קרענק. עס וועט מוזען קומען, ס׳קען ניט אויסמיידען".

צווישען די גוט באַוואוסטע יוגענד אין דער באַוועגונג האָבען זיך געפונען די פאַלגענדע: דער מאָסקווער׳ס קינדער, חנה שיינע, נאָסקע קצב׳ס טעכטער, חייה יענטיטשקעס, אברהם בעקערס זוהן, דער מאַרקאנערקערס זוהן, נאָסקע, קלמן־משה׳ס זוהן, גאוורילקע דער שמיט, שעפּסל איטשע אַרליאַרניקס, פרויטשע שיע מולייערס, אברהם קראַץ, דער גראַגער, פון די בוראַקעס צוויי זיהן. בעלקע אַלטע קצב׳ס, קיילע מרדכי פוהרמאַנ׳ס, בערל אריה׳ס זיהן. גראַף קעלערס זיהן, אַלטער קאָפּעליכעס, קאַליענדיקס, שואלקע פּאַטאַקער און פּיעל אַנדערע, וואָס מיר איז שווער צו געדיינקען.

אידישע פּרנסות אין בריינסק ביז ערשטער וועלט־מלחמה

ביז דער צייט פון פּוילישען אויפשטאַנד און אַביסעל שפּעטער זיינען אין די דערפער אַרום בריינסק געווען אַ באַדייטענדע צאָל אידישע פּאַמיליעס. די דאָזיגע דאָרף אינוואוינער האָבען זיך מפּרנס געווען פון די פּריצים. זיי האָבען געהאַלטען אין אַרענדע פּאַכטען, קרעטשמעס. די אידען זיינען געווען אונטערוואַרפען צום פּריץ. וויל בייַ דער קלעָנסטער גלעָעגנהייט האָט דער פּריץ זיין אידישען ארענדאַר אַרויסגעוואַרפען און אים געלאָזען אָן פּרנסה.

די אידען, זיך אָנצוהאַלטען אין די פּרנסות האָבען געמוזט זיין אונטער־טהעניג צום פּריץ, אים חנפּ׳ענען. אויסשטיין פּאַרשידענע נאַרישע און ווילדע שטיק. זיי זיינען געווען וואָס מ׳רופט מה יפית אידען. דערפּאַר האָבען זיי געהאַט פּאַרשידענע טובות פון די פּריצים.

מעלע פון אַלעקשאַן איז געווען ספּעציעל באַליבט ביים האדישאוער פּאַפּ „בורסע", האָט ער פון בורסען באַקומען זיינע אָפּגעטראָגענע לאַנגע בריי־טע קאַפּאָטעס. מעלכע האָט די פּאַפּסקע ברייטע אַרבעל שמעלער געמאַכט, און מעלע האָט שטאַלצירט מיט דער שיינער קאַפּאָטע, טראָגענדיג די פּאַפּסקע מלבושים יעדען שבת.

פיעלע האָבען געהאַט פרנסה פון די קרעטשמעס און פּאַכטען, האָבען זיך געלעבט רוהיג. האָבען אַריינגענומען מלמדים צו לערנען מיט זייערע קינדער אידישקייט. האָבען חתונה געמאַכט קינדער, געגעבען גוטע נדנ׳ס, ווי נתן לייזער פון זאָלוסקע, איצל דאמינאוועך, יקותיאל מאַרווינקער, די מיעניער, אליה נתן גלעזער. וועז די משפחות האָבען זיך פאַרגרעסערט, האָבען שוין די צוגע־קומענע ניט געהאַט קיין מעגליכקייטען פאַר פרנסה, האָבען זיך אַוועלכע ביס־לעכווייז אַריינגעצויגען אין בריינסק. אין שטאָט האָבען זיי זיך געמוען צו פאַרשידענע פרנסות. עס זיינען אַזוי געוואָרען אין בריינסק קרעטשמעס.

מנוחה׳ס, דבורה׳ס, לייזער סאָטניק, הערצקע וועלוול׳ס, ביער ברויערייַן, יאָסל בעניע, מארעם לאה, יחיאל לייב׳ס גאָרבאָרניע, לייזער שעפסל׳ס וואָסער־מיהל. דוד גימפל׳ס וויעטראָק, הערשל איטעלד האָט געעפענט אַ שניט־קראָם. פון די בעלי־מלאכות זיינען אַזוי געווען שניידער׳ס, בישקע, בנימקע דער שנייַ־דער, יעקב יאָסל, אליה דוד דער דאָמסקער שניידער, שמעון דוד דער סטאָ־לייער, שפּעטער זיינען צוגעקומען נאָך שניידער, שוסטער, סטאָליארעס, גלע־זערס. מערסטע פון די יוגענד וואָס האָבען זיך אויסגעלערנט די אָרבייט אָס געווען לערן־אינגלעך, זיינען געווארען זעלבסטשטענדיגע אָרבייטער און געאָרבייט פאָר זיך.

אייניגע האָבען זיך גענומען צו האַנדל. גלעזבט פון מאָרק יעדען מאָ־נאָג, וון פויערים האָבען געבראַכט פארשידענע דאָרף־פראָדוקטען צום פאָר־קויפען. אַנדערע האָבען ניט געוואָרט ביז דער פויער וועט בריינגען צום מאָרק זייַנע פראָדוקטען. זיי זיינען אַוועק אַלע מאָל אין דערפער און דאָרט פון די פויערים אָפּגעקויפט זייערע פראָדוקטען. אָרבייטער זיינען אויך אַוועק אין דאָרף, דאָרט באָקומען אָרבייט ביי די רייכערע פויערים. פאָר דער אָרבייט האָבען זיי געבראַכט אין שטאָט די פראָדוקטען, וואָס זיי האָבען מערסטענס באָקומען אָס געצאָלט. עס פאָרקויפט אין שטאָט. עס ווערען פאָרגרעסערט די צאָל שטאָטישע קראָמען און קרעמלעך. יעדער אָפּענע טהיר האָט שוין אַ קראָם. עס קומען צו שניט־קראָמען, אייזען קראָמען. וועלוול דניאל׳ס, און גאָטליעב׳ס. עס ווערען הורטאוונע סוחרים, ווי עזרא גאָלדבערג, פאָבריק פון וואָטע ביי אליה וואָטניק׳ן.

די שניידערס, שוסטערס, סטאָליארעס, טאָקארעס, שמידען, היטל־מא־כערס, אָרבייטען אויס זייערע אָרטיקלען פאָר דעם גאַנצען געגענד אָרום ברײנסק. זיי צופירען די סחורות צו די ירידים פון אַנדערע שטעט. עס איז געווען אַ געווײנלַיכע זאַך צו באַמערקען ווי די בעלי־מלאכות פלעגען אײנפאָקען אין גרויסע וועגענער מלבושים, שיך, רעדלעך, טישלעך, און רעדער צו וועג־גענער, דאָס אַוועקצופירען צו די ירידים.

אין ברײנסק איז געווען ענטוויקעלט די פאָרבערײַ. די פרנסה איז אי־בערגעגאַנגען פון פאָטער צו קינדער. מאָטקע פאָרבער, אַלטער פאָרבער, שמעון פאָרבער, יענקל שמעונ׳ס, חנא׳לע פאָרבער, אברהם מאיר, עלקע ריבה, אייזיקל פון בענדוגע.

עס זיינען געווען קאָשע מאָכערס, חיים פישל מלמד, שפּעטער זיין זוהן

יצחק קאַשניק, און מאָטיע. מערקווירדיג, ביידע קאשניקעס פון בריינסק האָבען אויך געהאַט פאַר פּסח שאָוואַלניעס פאַר מצה בעקערייען.

שפּעטער ווען באַהנען האָבען זיך געבויעט, האָט מען געדאַרפט צושטעלען צו די פאַדריאָטשיקעס קלעצער אונטערצולייגען אונטער די רעלסען „ווּאיטקעס", האָט זיך ענטוויקעלט אַ מסחר פון ווּאיטקעס. איטשע ראָזענבוים, שמולקע סלאָווּעס, שלומה היצל ראָסע, בענצל דער שוסטער האָט זיך אויך געגומען צו האַנדלען מיט ווּאיטקעס. ער פלעגט שטענדיג אַרומטראָגען אין קעשענע אַ צונויפגעלייגטען מעטער און געהאַנדעלט. דער מסחר האָט פּלוצלונג געקראַכט. בענצל לאָזט איבער די ווּאיטקעס און פאָרט קיין אַמעריקאַ. די איבריגע קענען ניט באַצאָלען די חובות.

ס'זיינען געווען פּרנסות דאַרפס־גייער. דאַרפ'ס פאָרער. שלמה מאַכער, זיין זוהן משה יאָסל. עס קומען צו אַנדערע דאַרפ'ס פאָרער, בערל זאַווּל'ס, שלומה וואָלפקע'ס. זיי קויפען אַלעס אין דאָרף און בריינגען עס אין שטאָט פאַרקויפען.

פרויען זיינען אויך געווארען דאַרפס־גייער. פלעגען זיך פאַרטאָג אַוועק־לאָזען אין די דערפער צופוס אַרום צהען קילאָמעטער. בייגאַט קומען צוריק, בריינגען עפּעס צו פאַרקויפען. אַנדערע פרויען האָבען זיך באַשעפטיגט מיט אַרויסשטעלען טישלעך אין מאַרק, פאַרטאָג פלעגען שוין די טישלעך מיט פאַר־שידענע סחורות צושטעלט ווערען אין מאַרק. דאָרט האָבען זיי פאַרקויפט זייף, טיכלעך, זאָגאָר ערדענע טעפּ פלעגען ווערען אויסגעשטעלט.

די געפאַר פון די דאַרפס־גייער און דאַרפס־פאָרער איז געווען גרויס. פיעל מאָל זיינען אַזעלכע אידען פאַרענדיג פון די דערפער אַדער פון ירידים באַ־פאַלען געוואָרען פון באַנדיטען, ערמאָרדעט און באַרויבט געוואָרען. אַזוי איז דוד חסיד, וואָס פלעגט אַרומטראָגען אין די דערפער טיכלעך, קעמעלעך, סטיינגעס און נאַדלען, ביים דאָרף קורטשין באַרויבט און ערמאָרדעט געוואָרען.

עלבער שוסטער ווערט באַרויבט און ערמאָרדעט פאַרענדיג פון יאָריד אין פעטשאָנקע; גוטמאַן קצב ווערט ערמאָרדעט און באַרויבט הינטערווועגענס אין יאָר 1901. שאַמע וואַטניק ווערט ערמאָרדעט פאַרענדיג צוריק פון ביאַליסטאָק דורך פיעטקעווער וואַלד. נאַטשע קאַליצער ווערט ביי דער זעלבער געלעגנהייט אַ שטענדיגער קאַליקע.

סאדאוניקעס, — דער ערשטער אין בריינסק, ישיע פּאָץ, קויפט אָפּ ביי די פּריצים די גאַנצע פרוכט פון סאָד. באַצאָלט דערפאַר אַנפאַנג זומער און ווערט

אויף אַ געריכטנעניש. דערצו דאַרף ער אַליין היטען די צייטיגע פרוכט, מען זאָל זיי ניט אַרונטערנעמען ביינאַכט.

הענטשע דינגט אָפּ די געריכטנער און פאַרקויפט אין שטאָט אַביסל שציפּיאָר רעטעכלעך, נאָר די אוגערקעס ווערען איבערנאַכט פאַרלאָרן.

פאַבריקאַציע — אין ברייזנסק זיינען געווען אַ קלייניע צאָל פאַבריקען. זיי האָבען זיך אָבער ניט גערופען קיין פאַבריקען. זיי זיינען ניט אנערקענט געווארן. כאָטש די אונטערנעמונגען זיינען געווען גרויסע. די סחורות צושיקט אין גאַנץ רוסלאַנד.

חנה זאַלודאָפסקי האָט געהאַט אַ ווערעריי. ביי אברהם שקאָפּ אויפ'ן בוידעם איז געווען די פאַבריק, וואָס האָט אויסגעאַרבייט סחורה. דאָרט זיינען געווען באַשעפטיגט עטלעכע אַרבייטער אויסער די אייגענע פאַמיליע. הערשל דער ווערער איז געווען דער מייסטער דאָרט אין פאַבריק. אין 1905 האָט הערשל ווערער דורכגעפירט אַ גרויסען סטרייק אין דער ווערעריי. פאַר וואָס די פאַבריק איז געפונען אויף אַ פרוי'ס נאָמען? ווייס איך ניט. נאָר חנה איז געווען די פירערין פון דער פאַבריק מיט איר טאָכטער וואָס איז געקומען צוריק פון ענגלאַנד און באַקומען דעם צונאָמען ענגלישער פערד.

לייבל פאַסיקמאַכער, אַזוי האָט מען אים געפונען אין ברייזנסק. ביי אים אין דער גרויסער שטוב איז געווען אַ גרויסער פאַבריק, וואו עס זיינען אויסגעאַרבייט געוואָרען לעדערנע פאַסעקעס. די פאַסעקעס זיינען אָפּגעשיקט גענוֹאָרען איבער גאַנץ רוסלאַנד. אָבע קינדער זיינען געווען באַשעפטיגט דאָרט. זיין ברודער לאָזער דער פאַסיק־מאַכער איז געווען דער הויפּט אָנפירער פון געשעפט. לייבל, אַ בעל־הבתישע סוחר, אַ קלוגער איד געווען, זיך ניט געמישט אין שטאָטישע זאַכען, כאָטש אָבע האָבען געזוכט זיין עצה. ער איז אָבער געווען פאַרנומען, שטענדיג אַרומגעפאָרען.

שפּעטער, וען לייבל'ס קינדער זיינען געוואָרען גרעסער, געלערנטע, אינטעליגענטע, האָבען זיי שוין מיטגעהאָלפען די געשעפט־פירונג. לאָזער עפענט אויף פאַר זיך דעם געשעפט און ס'איז שוין דאָ אין ברייזנסק צוויי פאַסיק־מאַכערס. לאזערס אינגלעך, יאָסל, ספּעציעל זייער אַ פעהיגער בחור האָט געהאָלפען אין טאָטע'ס געשעפט. דער יאָסל איז שוין געווען אַ היינט־וועלטיגער יונגערמאַן, אינטערעסירט זיך אין שטאָטישע ענינים. ער באַצאָלט שפּעטער מיט זיין לעבען פאַר זיין טהעטיגקייט.

וואלקאסטאפסקי׳ס יאקען פאברויק. ניסקע ברוידע. (ניסקע מיט די באט־שאנעס) האט חתונה געמאכט א טאכטער, אריינגענומען אין בריינסק דעם אייר־דעם אלטער. אלטער בריינגט אראפ א מאשין צו מאכען סחורה פאר יאקען אדער ווארימע לייבלעך. בריינסק לויפט קוקען אין די פענסטער, וואו מען זעהט א מאשין אנגעטאן מיט אזא לאנגען לייבעל ווי א העמד, דרייט זיך, און שטייט אויפ׳ן זעלבען ארט, נאר די העמד ווערט אלע מאל גרעסער.

ביסלעכווייז בריינגט אלטער וואלקאסטאווסקי אראפ נאך מאשינען. די אנפראגע אויף די סחורה איז גרויס. דער פלאץ ביי לייזער קצב ווערט צו קליין פאר דער אונטערנעמונג. ער עפענט אויף א גאנצע געביידע, וואו עס זיינען שוין באשעפטיגט ארום 30 אדער 40 מיידלעך. זיי פארדינען גראדע זייער גוט, זיינען צופריידען, וואס זיי דארפען ניט חינגען ערגעץ ווייט פון דער היים. וואס מערסטע וואלטען געווען געצוואונגען צו טאן. משה הערצקע ווערט דער בוכהאלטער.

אלטער וואלקאסטאפסקי ווערט שוין אנגערופען אין בריינסק דער פאברי־קאנט. זיין אונטערנעמונג איז אנערקענט אלס פאבריק. פאסירט אבער, אז די פאבריק ווערט געצלירט פארברענט און פערציג מענשען פארלירען זייער מעגליכקייט צו פארדינען א פאר רובל. דאס העלפט צו פאַרגערען די אידישע עקאנאמישע לאגע.

געווען אין בריינסק א קאכליעס פאבריק. ירוחם קאכליארניק איז געווען דער אייגענטימער פון דער פאבריק. דארט זיינען געווען באשעפטיגט קריסטען, בלויז איין ארבייטער איז געווען א איד, דאס איז געווען חיים גרשון׳ס א זוהן, האט ער געמוזט אוועקפארען אין אמעריקא. וואַרשיינליך האט ער ניט געהאט קיין צו גרויסע גליקען, ארבייטענדיג ביי ירוחם קאכליארניק.

מסחר. ווי באוואוסט איז אין יעדן הויז געווען א קראם. מען האט אבער געדארפט האבען א פאטענט צו האלטען א קראם. קיין געלד פאר א פאטענט האט קיינער ניט געהאט. האט מען ניט געקויפט, אדער מען האט געקויפט א פאטענט פאר א קליין קרעמעל ווען מען האט געדארפט האבען א פאטענט פאר א גרעסערען געשעפט.

פון די פאטענטען האבען בריינסקער קרעמערס געהאט גרויסע צרות. פון צייט צו צייט פלעגט גראדנע אראפשיקען א מענשען צו אונטערזוכען די פאטענטען לאגע. ער האט זיך געפרופען דער רעוויזאר. ווען דער רעוויזאר איז נאך געווען אויפ׳ן וועג צו בריינסק האט שוין גאנץ שטאט געוואוסט

אַז דער רעוויזאָר קומט. קרעמער האָבען פֿאַרשטעקט זייערע סחורות ביי שכנים אונטער די בעטן.

ביי בנימקע מלמד איז געווען אַ ענגלישע וואָגשאָל. פֿאַר האַלטן אַזאַ שאָל האָט מען געדאַרפט האָבען אַ פֿאַטענט. פֿאַרוואָס בנימקע מלמד האָט געדאַרפט האָבען אַזאַ שאָל ווייס איך ניט. נאָר אַז דער רעוויזאָר איז געפֿאָרען קיין ברייגסק האָבען די חדר אינגלעך געפֿירט די ענגלישע שאָל אויף די רעדלעך און עס באַהאַלטען אין באָד.

דער רעוויזאָר ווערט באַגלייט פון אוראַדניק און זלמן ישיע אַלס דעסאַטניק, צוזאַמען מיט אברהם הערשקע דעם מעל שענקער אַלס סחורה עקספֿערט. ביי אברהם הערשקען האָט מען די פֿאַטענטן געדאַרפט קויפֿען. ער האָט דערפון געהאַט אַ גוט פֿראַצענט.

אברהם הערשקע האָט חלילה קיינעם קיין שלעכטס ניט געטאָן. אַז דער רעוויזאָר פלעגט שרייען, אַז די סחורה איז וואלענע און ס׳פֿאַדערט זיך אַ גרעסערע פֿאַטענט, פלעגט אברהם הערשקע מיט זיין אידישען רוסיש איבערצייגען אַז דאָס איז קאָרטענע. דער קרעמער, זלמן ישיע און אברהם הערשקע זיינען געשטאַנען פֿאַר׳ן רעוויזאָר אַן אַ היטל אין דער גרעסטער טויט־שרעק. דער אוראַדניק האָט גאָר ניט געוואַרט. וויל מיט אים האָט מען שוין פֿריער געוואַרט...

כאַראַקטעריסטיש זיינען געווען געווייסע פֿאַמיליעס, וואָס האָבען געהאַט די פֿאַלגענדע פֿרנסות: פיש פֿאַרקויפֿט, געזנז געפֿאַשעט און געשחט׳ן, די פֿלייש פֿאַרקויפֿט. די שמאַלץ אויספֿרעגלען אויף פסח און דאָס פֿאַרקויפֿען, הערינג געווויינזשעט, אויפֿגעקויפֿט אַלערליי תבואות ביים מאַרק און עס פֿאַרקויפֿט צו די גרעסערע סוחרים. נאָכ׳ן מאַרק פלעגט מען דאַרפען אַלע בעבלעך, וואָס מ׳האָט געקויפֿט פון די פויערים איבערקלייבען. צוקראָוו באַזונדער, געפֿינטעלטע באַזונדער, שליאַפאקעס באַזונדער. אַלע קינדער אין הויז האָבען זיך מאַנטאָג בייגאַכט עוסק געווען מיט דער ארבייט, וויל אַז זלמן קאָץ, דער סוחר האָט חלילה געפונען די בעבלעך אויסגעמישט האָט ער שוין ניט געוואָלט באַצאָלען דעם פולען פריים. פון דעם אַלעמען איז אָבער ניט געווען גענוג אויף פרנסה פֿאַר דער גרויסער פֿאַמיליע האָט חנה שלומה הערש׳ס, דזשוליוס קאָהענ׳ס מוטער געבאַקען ברויט. אַלע טאָג אַ געבעקל ראַזעווע ברויט. אַליין געקנעטען די גרויסע דייזשעס טייג, פון דעם אַלעמען האָט יודל נעבעך געמוזט בריינגען צו חיים גרשונ׳ס דעם מלמד אַ גרויסען לעבל ברויט פֿאַר

מלמדות צו באצאלען, ווייל קיין אנדערע געלד איז ניט געווען דעם מלמד צו באצאלען.

ביער קראמען. געווען עטליכע אזעלכע געשעפטען. ביסלעכווייז זיינען געווארען מער ביער קראמען ווי טרינקער. די קרעמער האבען ספעציעל גע־ליטען פון די אקטציזניקעס וואס פלעגען אלע מאל זוכען, צי אין די ביער קראמען ווערט פארקויפט בראנפען.

מלמדים. עס זיינען געווען א באדייטענדע צאל פאמיליעס וועמעס פרא־פעסיעס איז געווען מלמדות.

א געוויסע צאל יונגע לייט אדער בריינסקער אידעמס וואס האבען אין די ערשטע פאר יאר אויפגעגעסטען דעם נדן און דער שווער האט ניט געקענט אדער ניט געוואלט געבען א צווייטען נדן, האבען זיי ניט געהאט וואס צו טאן. קיין פאכלייט זיינען זיי ניט געווען, צו מסחר זיך ניט געטויגט, האבען אזעלכע יונגעלייט צוזאמענגעשטעלט א צעהן אינגלעך און געמאכט א חדר, געלערנט מיט זיי. ביסלעכווייז זיינען אזעלכע געוואלען שטענדיגע מלמדים.

כמעט אלע מלמדים זיינען געווען קבצנים. פון מלמדות האט מען ניט געקענט מפרנס זיין קיין פאמיליע, האבען די מלמדישע ווייבער זיך אייג־געשפאנט און מיטגעהאלפען מיט וואס זיי האבען נאר געקענט צו פארדינען א פאר גראשען. אזוינע ווייבער האבען צוגעזאנדעלט אין מארק, געשטאנען מיט טישלעך, געמאכט צוקערקעס.

קיינער פון די מלמדים זיינען ניט געווען צופעפאסט צו זייער בארוף. מערסטענס זיינען זיי געווען פארביטערטע פון דאגת פרנסה. דערצו האבען די פרויען געיאדעט די מענער, זיי גערופען שלימזלניקעס. האבען די קיג־דער פון אזעלכע דערציהער געליטען גענוג, ווייל בלויז צו די יונגע קינדער האבען די מלמדים אויסגעלאזט זייער ביטער געמיטה. די קינדער האבען זיך אויסגעלערנט צו ליידען, צו קריגען קלעפ, צו ווערען ערנידעריגט און צו שווייגען, ווייל קיין פראטעסטען האבען ניט געהאלפען. די עלטערען האבען אלע מאל געגעבען דעם רבי'ן רעכט.

פילייכט, א דאנק אזא ערציהונג האבען אידען באזעסען דעם כח צו איבערטראגען אזוי פיעל צרות, אזוי פיעל דערנידעדרונגען און שווייגענדיג טראגען די לאסט פון דורות און דורות.

געזעלערי. דאס איז געווען א פרנסה, וואס בלויז געציילטע מענשען

האָבען פון איר געצויגען חיונה. דער מסחר מיט געלט איז באַשטאַנען פון אויסקויפען די געלט, וואָס די פויערים האָבען געבראַכט מאָנטאָג צום מאַרק, אָדער אויפקויפען די געלט אין די דערפער. אין סטאָדעסוויז זיי טרייבען איבער'ן שטאָט. איין קלײן שגצל האָט געטריבען אַ סטאָדע פון הונדערטער געלט, וועלכע זיינען שפּעטער אָפּגעפירט געוואָרען קיין וואַרשע צו באַזאָרגען די וואַרשעווער קרעטשמעס מיט די געשמאַקע געלטלעך און פופּעקלעך. די פּרנסה איז געלעגען אין די הענד פון אײן פאַמיליע, וואָרשיינלעך געווען אַ טראָסט. דער הויפּט פון דעם טראָסט איז געווען איטשע ראַשקעס. וועלן זיינע זיהן, זיינען געוואָרען גרעסערע האָבען זיי צוזאַמען אָנגעפירט דעם מסחר. די פּרנסה איז געווען אַ גוטע זיכערטע, ווייל וועלן מען האָט שמחת תורה פאַרקויפט אין אַלטען בית־המדרש חתן תורה אָדער חתן בראשית, האָט קיינער ניט געקענט אויסקויפען פון איטשע ראַשקעס דעם כבוד. זיינע זיהן הערשל, יאָסל, און משה אהרן האָבען זיך אַרײנגעוואָרפען אין דעם מסחר. האָבען געשפּילט אַ באַדײטענדע ראָלע אין דעם. שפּעטער איז צוגעקומען שציאָפקע, געוואָרען אַ גרויסער קאָנקורענט. די ענדע פון דער פּרנסה איז געוואָרען, וועלן איטשע ראַשקעס זיהן, האָבען אַלע עמיגרירט קיין אַמעריקע.

ס'זיינען געווען אַ פּאָר פאַמיליעס, וואָס האָבען געליהען צו קלײינע פּריצים געלט צו באַצאָלען זייערע פויערים פאַר אַרבייטען דעם גאַנצען ווינטער און זומער ביז די תבואה וועט אַראָפּגענומען און פאַרקויפט ווערען.

די מערסטע אָרימע, אָבער גרויסע יחסנישע פּריצים האָבען אָבער, זיך געפירט אַזוי, אַז וועלן דער תבואה איז שוין פאַרקויפט געוואָרען, האָבען זיי ניט געהאַט צו באַצאָלען אַלע חובות, וואָס זיי האָבען אָנגעבאָרגט. די אידען זיינען געווען געצוואונגען צו נעמען תבואה אָדער אַנדערע פעלד־פראָדוקטען פאַר די חובות.

צו נײ־יאָר פלעגט שוין דער שטאָלצער פּאַן אָדער פּאַניע קומען צו די אידען נאָך פרישע הלוואות, אַוועקפאָרען אין וואַרשע אָדער אין אויסלאַנד און עס פאַרטאַכלעווען.

מאיר כיליכעס מיט זיין פאַמיליע זיינען געווען אַזעלכע פריצישע פי־נאַנסירען. דעם סוף וואָס זיי האָבען געהאַט, — אין די לעצטען קאַפּיטלען.

סטאָלערייי. די סטאָלערייי אין ברײנסק איז אָנגענומען געוואָרען אלס אַ בעל־הבתישער פאַך. דער פאַך איז געווען צוטיילט אין זאַקאַזנע און פאַרטיגע אַרבייט. יאָסל סטאָליער האָט מערסטענס געאַרבייט פאַר ירידים. אין אַ קורצע

צייט זיינען ביי יאָסל סטאָליער געווארען פאַרטיג טישלעך און מאָנטאָג איז ער שוין געשטאַנען אין מאַרק מיט זיי אָדער זיי געפירט צו ירידים.

הערשל סטאָליער איז געווען דער קינסטלער אין פאַך. ביי אים האָט מען באַשטעלט צו מאַכען אַ פּאָר בעטען אָדער אַ קאָמאָדע. אַז הערשל האָט באַקומען אַזאַ באַשטעלונג האָט ער איצט אָנגעפאַנגען צו טריקענען די דעמבענע ברעטער. מיט דריי יאָר שפּעטער אַז מען האָט געפרעגט הערשלען, ווען וועלען די בעטען פאַרטיג ווערען? האָט ער געענטפערט, אַז די ברעטער זיינען נאָך נאַס. מען האָט געווארט, ביז הערשל האָט די אַרבייט פאַרטיג געמאַכט, דערפאַר אַז יעמאַנד האָט שוין באַקומען זיין שטיקל מעבעל פון הערשלען, האָט דאָס מעבעל שוין געלעבט לעולם ועד, איז טאַקע הערשל געווען אַ קבצן. זיין פאַמיליע איז געווען אַ גרויסע, האָט העניה זיך איינגעשפּאַנט אין דער אַרבייט, אַליין געפאַלעטורט די בעסטע מעבעל, געגאַנגען מיט'ן קעסטל גלאַז ערגעץ אַריינשטעלען אַ שויב, ווייל הערשל האָט ניט געקענט שלעפּען קיין שווערע מאַסע.

די לערען אינגלעך וואָס האָבען זיך אויסגעלערנט ביי הערשלען די אַרבייט זיינען געווארען אַליין גוטע מכאָניקער. שפּעטער ווען זיינע אינגלעך זיינען געווארען גרעסער, האָבען זיי שוין מיטגעהאָלפען און הערשל האָט זיך אָביסעל פאַרגרינגערט זיין געמיטה. זיינע קינדער האָבען שנעל איבערגענומען דעם פאַך. יעצט געפינען זיי זיך צושפרייט אין דער וועלט, דריי אין אַרגענטינע, וואו איינער איז אַ באַרימטער מעבעל־פאַבריקאַנט, וועמעס אויסאַרבייטונג ווערט צושיקט איבער גאַנץ סאוטה אַמעריקאַ. איינער אין ניו־יאָרק, וועלכער איז אויך באַוואוסט אָפּס די ראַיעלסטע בוי־פּירמע אין גרויס־ניו־יאָרק.

כאַראַקטעריסטיש איז, אַז די אַרגענטינער קינדער הערשל'ס זיינען אינטערעסירט, און זיינען טהעטיג אין אָלע בריינסקער רעליף אָנגעלעגענהייטען. הערשל'ס צוויי אייידעמס אין בריינסק זיינען געווען באַרימט מיט זייער טהעטיגקייט אין שטאָט. ר' חיים לייב ליעוו, אָפּס דער אַרטאַדאָקסישער עסקן אין שטאָט, און אליה יענטשמאַן איז געווען דער באַרימטער פּועל־ציון פירער אין שטאָט. וועגען אליה'ס טהעטיגקייטען, זיין אָנטלויפען פון די גאַז־קאַמערען, זיין וואַלד־לעבען, און שפּעטערדיגען אומקומען — אין וויטערדיגע קאַפּיטלען.

ווען די עמיגראַציע נאָך אַמעריקאַ האָט זיך שטאַרק פאַרגרעסערט איז צוגעקומען נאָך אַ פּרנסה. אָגענטען סאָנע, ניאָמע, פּרויטשע, שמולע, אָלע

פּיעטראסקער, זיינען געווען אַגענטען. זיי פלעגען אַריבערפירען עמיגראַנטען איבער׳ן פרייסישען גרעניץ, מערסטענס דורך וואַסערען, בלאָטעס. אַמאָל פלעגט מען אַזעלכע כאַפּען ביים גרענעץ, מערסטענס צוליב אַ דורכפאָל אַדער אַ מסירה׳לע. דאָן האָבען די אַגענטען צוזאַמען מיט די פּאַסאַזשירען געהאַט גערענטע צרות, ביז עס איז פאַרשמירט געוואָרען.

פּסח דער קרעמער. דאָס איז געווען אַ ספּעציעלע אינסטיטוציע אין ברייגנסק. די ריזיגע ניו־יאָרקער פינף און צעהן סענט געשעפטען האָבען, וווּיזט אויס געוואוסט פון דער ברייגנסקער קראָם און פון איר באַרימטען פּסח דער קרעמער. פּסח׳ס קראָם איז געווען די גרויס פון פיער פוס ביי פיער פוס, דאָך האָט איר דאָרט אין קראָם געקענט קויפען אַלעס, וואָס איר האָט נאָר געוואָלט. עס איז געווען ממש אַ וואונדער, ווי אַזוי פּסח האָט געקענט געדענקען אַלע סחורות וואָס האָבען זיך געפונען אין זיין קראָם. ביי אים האָט איר געקענט קויפען עטליכע פאַרשידענע אַרטיקלען צוזאַמען פאַר אַ גראָשען.

אַז פּסח האָט געמאַכט אַ סייל, וואָס האָט אַנגעטראָפען צוויי גראָשען איז שוין פּסחטשיכע אויך געווען פאַרנומען צו העלפען איר מאַן מיט דער גרויסער שפּע; אַ בייפעדער האָט פּסח צושניטען אויף פיער טיללען, אַלע גלייכע. דער בעסטער קאָסטימער אויף די שטיקלעך בייפעדער ביי פּסח דעם קרעמער איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דעם בוך. פאַר אַ גראָשען האָט ער נאָך באַקומען צוויי אַדער דריי אַנדערע אַרטיקלען צוזאַמען מיט׳ן שטיקל בייפעדער.

פערד העגדלערייי איז געווען אין ברייגנסק אַ גרויסער מסחר. עטליכע פאַמיליעס האָבען געלעבט פון דעם האַנדעל, וואָס איז אַנגעגאַנגען מערסטענס אויף וועקסלען. דער סוחר האָט געדאַרפט בעטען גאָט פאַר׳ן פויער, ער זאָל האָבען אַ גוטע גערעטעניש צו קענען באַצאָלען דעם וועקסלע, אַדער ער האָט געדאַרפט בעטען גאָט פאַר׳ן סוס אַז ער זאָל חלילה ניט אַוועקפּגרן ביז דער וועקסל וועט באַצאָלט וועראן.

פריצישע קראָמען. מנוחקע גאָטליעב. לעבען איר קראָם האָט מען אַלע מאָל געזעהן אַ פריצישע בריטשקע מיט פיער פערד נאָשפּיץ. דאָס האָט אַ פריץ איינגעקויפט ביי מנוחקען אין קראָם. מנוחקע׳ס פראָשע קראָמען זיינען אַלע מאָל קלונגען עפּעס ספּעציעל פריצישע. אויך די פריצישע קראָמען זיינען אַלע מאָל געוואָרען שוואָכער, ווייל די פריצים האָבען פּשוט ניט געהאַט אַדער ניט געוואָלט באַצאָלען זייערע חובות.

טאָקַרייי. בנימין דער טאָקער. יעקב יצחק דער טאָקער, מענדעל טאָקער,

יודל טאקער, אלטער משה נוסיכעס. דאס איז געווען א פרנסה צום מארק און ירידים, אז דער סיזאן איז ניט געראטען, איז מען געבליבען א בעל־חוב ביז דעם קומענדען יאר.

בעלי עגלות. פיניע גאלעס, יאסל גאלעס, מרדכי פוהרמאן, פישקע פוהרמאן, שלום סמורזשיק, לייבל פוהרמאן, יענקל זאווע׳ס, חיים גלאצער.

די פרנסה איז געווען איינגעטיילט. אייניגע זיינען געפארען אין ביעלסק. אנדערע אין שפעטאווע צום באן. אייניגע קיין טשעכנאווצע, אנדערע קיין ביאליסטאק אדער צו ירידים. אייניגע פלעגען פירען פראכט צו די שכנישע שטעטלעך.

דאס זיינען געווען די הויפט ברייסקער פרנסות. אלע מאל זיינען צוגע־קומען מער קרעמערס, מער פאכלייט, וואס האבען זיך אפגעגעבען מיט ארבייט. די קאנקורענץ צווישען זיי איז שטארק פארגרעסערט געווארען.

אין יאר 1910 האט דער פריסטאו סאסנאווסקי ארויסגעטריבען כמעט אלע אידען פון די דערפער ארום ברייסק. געבליבען זיינען עטליכע אין רוטקע, אליעקשין, קאלניצע, א. ז. וו.. אט די צוגעקומענע דארפישע איינוואוינער האבען זיך באזעצט אין שטאט, געבויעט הייזער, שוין אין די קריסטליכע קוואר־טאלען פון שטאט בענדוגע, און פשעדמיעסטא. די קאנקורענץ איז נאך געווארען שטארקער. אין ברייסק זיינען געווען זעקס טאקארעס, 9 היטל־מאכערס, 40 שוסטערס, זעכציג שניידערס, ניין שמידען, פינף סטאליארעס, 17 בעקערס, פיער קאמאשען שטעפערס, פיער גלעזערס, פיער רימערס, פערצעהן פארבערס, פיער קוואסניקעס, קצבים, אין יעדער שטוב. שפייז קראמען, אין יעדע צווייטע הויז. 5 שניט קראמען, אייזען קראמען, איין גרויסע און דריי קלענערע. פינף דארף־פארערס, און א צאל דארף־גייערס, הענדלערס אין מארק — יעדער איד און יעדער אידענע.

דאס האט געברענגט אז פיעלע זיינען ארויסגעשטויסען געווארען און עמיג־רירט. לויט די פאכען עמיגרירען די פאלגענדע פון טאקערס: בנימין טאקערס קינדער, יודל טאקער, יעקב יצחק׳ס קינדער, פון היטל־מאכערס, משה דעם בלינדענס קינדער, מאטקע היטל־מאכער, אריה לייב, נחמן היטל־מאכערס קינ־דער, מאטיע אבע איז אויך געווען אין אמעריקא, נאר ער איז צוריקגעקומען.

פון שוסטערס, משה יודל, חיים יואל׳ס, אריה שוסטערס קינדער, בערל אריה׳ס קינדער, אברהם בראדער מיט די קינדער. פון שניידערס, שמינע, יענקל קארטאפליע, מאיר, יענקל מאיר׳ס, שרויט, דוד יאסל, די שמולטשוקעס,

בערע לייבישעס קינדער, אלטער יאקל איטשיכעס און פיל אַנדערע. פון די שמידען האבען עמיגרירט נח שמיד'ס קינדער, קאפקעס קינדער, הערשל שמיד'ס קינדער, פסח סטאליער. פון די בעקערס, פענזל דער בעקער, דער אמעריקאַנער בעקער. איטשקע, אהרן וועלוול'ס. פון די קצבים, שלומה'לע שעפסל קצב'ס, ארקע קצב'ס קינדער. פון די פארבערס, מאטקע פארבער, איטשקע שאולקע פארבערס. אלטער פארבערס קינדער, טשאפקע. וועגען די לייטע אן פאכען אדער קליינע קרעמער־העגדלער, וואס זיינען אוועקגעפארען, קען מען ניט שרייבען, ווייל זיי זיינען נעוועז אין א גרויסע צאל.

די אייניגיג רעטונג פאר די אלע איז געווען עמיגראציע. פארוואס? ווייל עס איז ניט געווען אין ברײנסק קיין אינסטיטוציע צו העלפען דעם אידען, ווי א פאלקס־באנק אדער גמילות־חסד־קאסע. אז מען האט ביים יריד ניט פארקויפט די סחורה אדער מ'האט אין קראם ניט געלייזט צום מארק, האט מען געמוזט אנקומען צום וואכערניק, אום זיך קענען ווי עס איז דערהאלטען ביים לעבען. ביים וואכערניק האט מען געקריגען צוואנציג אדער פינף און צוואנציג רובל אויף וועכענטליכע אויסצאלונגען.

עס זיינען געווען צווי אזעלכע אין ברײנסק. דער ערשטער שמואל קעסטאלע. מ'האט אים אויך געפופען שמואל ב'. דער צווייטער חיים לייב גאלדינג. מ'האט אים געפופען די וויסע קעפל.

שמואל ב' פלעגט באקומען צוואנציג רובל אויף אויסצאלען איין רובל מיט פערציג גראשען א וואך. צוהן טעג פלעגט מען דאפפען וואכטען ביז שמואל ב' האט געענדיגט זיין אונטערזוכונג, צי דער אנלייהער וועט קענען צוריקצאלען. מ'האט געדארפט ברײנגען א משכן. ער האט געגליכען משכנות פון גאלדוארג. דערצו האט מען געדארפט אונטערשרייבען א וועקסל מיט צוויי גוטזאגערס. אבער שמואל ב' האט מורא געהאט פאר גאט, און פאר יענער וועלט, האט ער געמאכט א היתר עסקא. אט אזוי ארום איז שמואל ב' געווען זיכער מיט דער וועלט און מיט יענער וועלט. דאגעגען חיים לייבל איז שוין געווען א לייכטערער לייהער, אבער ברײנסקער אידען האבען שוין געהאט גענוג צרות. די אייניגיג רעטונג איז געווען צו עמיגרירען. דאס האט מען טאקע געטאן, איבערגעלאזען אלעס וואס ס'איז געווען ליב און טייער, וויב און קינדער, טאטע־מאמע, שוועסטער, בריידער און געפארען אין אמעריקא.

אין 1910 איז אביסל לייכטער געוואלען, ווייל אלע קליינע העגדלער, שניידער און אנדערע האבען גענומען האנדלען אויף וועקסלען. מ'האט שוין

ניט געדאַרפט האָבן קיין קעש. מ׳האָט אונטערגעשריבן אַ וועקסל, און באַ־קומען סחורה. די וועקסלען פֿלעגן וועלן אויסגעשטעלט אויף צוקער׳ס באַנק אין ביעלסק. אין דעם יאָר 1912, אין דעם וועלטליכן קריזיס, ווערט בריינסק גלייך מיט אַלע שטעט. קרעדיט האָט זיך גענצלייך אָפּגעשטעלט, וועקסלען פֿליען צוריק פּראָטעסטירטע. אויך בריינסקער וועקסלען ווערן פּראָטעסטירט. מיר מוזן באַשטימט ערקלערן, אַז בריינסקער קליינע הענד־לער און האַנטווערקער האָבן מיט זייערע לעצטע גראָשענס גוט געמאַכט זייערע חובות. גראדע די גרעסערע סוחרים און הענדלער האָבן דאָס ניט געטאָן.

אָט אַזוי האָט דער עקאָנאָמישער לעבן אין בריינסק אויסגעזעהן ביז דער וועלט־מלחמה אין 1914.

פּיער אָן צוואַנציגסטער קאַפּיטעל

דער פּאָליטישער לעבען אין בריינסק ביז מלחמה אויסברוך אין 1914

אין אַלגעמיין קען געזאָגט ווערען, אַז אידען האָבען זיך ניט גענומען אָן זיך ניט אינטערעסירט אין פּאָליטיק. אָבער גליטען פּון פּאָליטיק האָבען זיי געמוג אין אַלע צייטען.

דאָס איז באַוויזען געוואָרען נאָכ'ן פּויליישען אויפשטאַנד, ווען רוסלאַנד האָט אַרויפגעלייגט געלד קאַנטריבוציעס אויף די שטעט אין פּוילען, אַלס אַ שטראָף פאַר'ן בונטעווען זיך געגען רוסלאַנד. אויף בריינסק איז אַרויפגעלייגט געוואָרען 900 רובל. די קריסטליכע באַפעלקערונג האָט באַלד אַ גרויסע טייל דערפון אַרויפגעוואָרפען אויף אידען. זאָגאָר זיי האָבען זיך געוויס ניט באַטייליגט אין פּויליישען אויפשטאַנד. זיי האָבען פריער באַשולדיגט די אידען, אַז זיי האַלטען פאַר רוסלאַנד. וועגן ס'איז געקומען צום צאָלען קאַנטריבוציע האָט מען עס פאַרלאַנגט פון די אידען. צום גליק האָט משה־היצל מענדעלס די טייל שטראָף אויף אידען אַראָפגענומען, דורך זיין קאַנטשאַפט מיט די בעאַמטע.

אין 1888 זיינען שוין געווען אין בריינסק מאַנאַט־שריפטען, נאָכהער טעג־לעכע צייטונגען, ווי „הצופה" פון פּעטערבורג, יאָסל בעניע און יאָקע זיינען געווען פון די ערשטע צו דערהאַלטען די צייטונגען. אין 1897 זיינען שוין געווען טעגליכע צייטונגען ביי לייבל וויין, און יאָשע ליבאשיץ. אין 1902 זיינען שוין געווען אידישע צייטונגען מיט פיעל לעזער, אין קיין קהל'שע אַרבייט האָבען זיך קיינער ניט אינטערעסירט. וועלטליכע פּאָליטיק איז געווען ווייט פון זיי.

עס זיינען געווען עטליכע פּאַטענטירטע כלי־טוערס, ווי למשל יאָקע, אליה גאָטליב, איטשע גימפּלס, אברהמע בעקער. זיי האָבען שוין געוואוסט וועגן מ'דאַרף אַראָפנעמען די היטל און עפּעס דורכפירען פאַר'ן שטאָט.

אין 1905, אונטער דעם דרוק פון פאָליטישע געשעענישען זיינען בריינסקער אידען געווארען מער פאָליטיש רייף.

די יוגענד האָט ענטוויקעלט פאָליטישע פארטייען. און די עטליכע האָבען זיך נאָכהער באָנוצט מיט דער פאָליטישער אויסבילדונג, ספעציעל בייַ די צייטען פון די וואָלען צו דער ערשטער „דומע". דער וואָהל דיסטריקט איז געווען אין ביעלסק. שטימרעכט האָבען געהאָט אין בריינסק אָרום זעכציג פערזאָן. שטימען האָט מען געדאַרפט פאָרען קיין ביעלסק. זיינען פיער און פופציג אידען געפאָרען שטימען. די איבעריגע זעקס זיינען געבליבען אין דער היים. וואָרשיינליך האָבען זיי זיך געשראָקען פאָר אָט דער נייער מאָכערייקע, האָבען זיי פלוצלונג באָקומען פארקילונגען און ניט געפאָרען. כאָטש פוהרען זיינען געווען פריי. דאָס האָבען באָזאָרגט אליה כאָמסקי, יאָשע ליבאשיץ, ירוחם גאָלדבערג, איטשע ראָזענבוים, און אַנדערע פאָרשטענדליכע אידען. געווויילט איז געווארען צוקער דער ביעלסקער באָנקיער. אַז דיווייערס זיינען געקומען פון ביעלסק האָט שוין אהרן וועלוול דער בעקער אַלעס דערציילט.

בייַם ערווייַען דעפוטאַטען צו דער לעצטער דומע, האָבען די וואָרשעווער אידען אויסגעקליבען יאָגעלאָ, אַ שטיקל אָנטיסעמיט. צוליב פאָליטיק וואָס האָט צוטיילט די וואָרשעווער אידען, דאָס האָט געפירט שפעטער צום באָיקאָט, און אידען האָבען שוין געפיהלט, אַז זיי וועלען קרבנות, צוליב פאָליטיק. אָט אַזוי האָבען בריינסקער אידען זיך אויסגעלערנט וואָס מיינט פאָליטיק.

דער קולטורעלער לעבען אין ברייסק ביז ערשטער וועלט-מלחמה. דערגרייכונגען פון ברייסקער קינדער דורך זעלבסטבילדונג

קולטורעל איז ברייסק געווען צוריקגעשטאַנען. ס׳זיינען ניט געווען קיין אינסטיטוציעס פאַר בילדונג. די מערסטע קינדער האָבען פאַרבראַכט דעם גאַנצען טאָג ביים מלמד, געלערנט פון אלף ביז חומש, תנ״ך. די אָרימע קינדער האָבען געמוזט אויפגעבען דעם חדר צו דרייצען יאָר אַדער נאָך פריער, ווייל זיי האָבען געמוזט העלפען זייערע עלטערען, וואָס האָבען שווער געאַרבייט ביי זייערע אייגענע וואַרשטאַטען פון פאַרטאָג ביז אַ האַלבע נאַכט.

אַלעס וואָס דער אינגל האָט זיך אויסגעלערנט ביי זיין מלמד איז געווען זיין גאנצע בילדונג. דער מלמד האָט אים געלערנט שרייבען, אָנגעפאַנגען פון אידישען אלף בית און געענדיגט פון נאַכשרייבען א בריף, מערסטענס פון שמר׳ס בריף־שטעלער.

בלויז קינדער פון די רייכערע זיינען געגאַנגען אין חדר נאָך בר־מצוה. די קינדער פון עלטערן, וואָס האָבען זיך געבילדעט און געצאָלט פון די לעצטע גראָשענס שכר־לימוד, זיינען געגאַנגען אין חדר ביז פופצען יאָר אַדער נאָך לענגער.

אונטער אזעלכע אומשטענדען דאַרף מען באַוואונדערען, וואָס די אידישע יוגענד האָט פאַרט עפּעס דערגרייכט. אמת אז אימיצער האָט באַקומען א בריף פון אַמעריקא איז מען געגאַנגען צו געצייגט מענשען, וואָס האָבען די בריף איבערגעלעזען, ניט אלע האָבען דאָס געקענט באַווייזען.

אַרום 1900 האָבען זיך באַווּיזען אין ברייסק לערערס, וואָס האָבען זיך אפּגעגעבען מיט לערנען אידישע בחורים און מיידלעך צו שרייבען אידיש, רו־סיש און רעכענען. עס איז אַריין אין דער מאָדע, אז קינדער זאָלען זיך לער־נען שרייבען ביי לערערס, ניט ביי די מלמדים.

דער ערשטער לערער אין בריינסק, אלטער דער שרייבער, הערשל שוס־טערס זוהן. ער איז געווען באריהמט פאר זיין קאליגראפיע, א וואונדערבארע האנדשריפט.

אלטער דער שרייבער
צו 79 יאר אין אמעריקע

יודל דער לערער
צו 17 יאר אין 1905 אין בריינסק

אלטער דער שרייבער האט ניט פארדינט קיין סך פון זיין לערערי. ער איז געווען געצוואונגען צו זוכען פרנסה. האט ער זיך איין אויסגעלערנט פאטאגראפיע. אין א קורצער צייט עפענט ער אין בריינסק די ערשטע פא־טאגראפיע.

זיין וואוינונג איז געווען ביי ישיע מוליער אין הויף. אין פראנט איז געווען צוגעשלאגן צום וואנט א קאסטען מיט א גלאז פענסטער. אין דעם קאסטען זיינען געווען אויסגעשטעלט אלע זיינע פאטאגראפישע בילדער. בילדער פון בריינסקער אידען און אידענעס, וואס האבען זיך געלאזט פאטאגראפירען, כדי צו שיקען די בילדער צו זייערע קינדער אין אמעריקא, וואס האבען געשיקט גלייד פאר דעם צוועק. וועו איר האט באמערקט א בריינסקער פארל אין מיטען וואך אנגעטאן אין שבת'דיגע מלבושים מיט א סידור אין האנד, זיינט איר געווען זיכער, אז זיי גייען צו אלטער דעם שרייבער זיך פאטאגראפירען.

צי אלטער האט געהאט פרנסה פון די בילדער פאכען, ווייס איך ניט. אלטער איז געווען געצוואונגען צו עמיגרירען. אין אמעריקא האט ער זיך באזעצט אין אטלאנטא, און ארומיגע סטייטס, ווו ער האט אויסגעלעבט ביז א הויכער עלטער.

אין בריינסק איז געווען אַ לערער פיקער. עס איז געווען אַ לערער, וואָס קיינער געדיינקט ניט זיין נאָמען, ווייל ער איז געווען באַוואוסט מיט'ן צונאָמען דער זומער־פערדל.

דער „דזשעשאנטניקל" געווען אַ שוסטער. אַ בריינסקער איידעם. פון זיין שוסטעריי האָט ער ניט געהאַט קיין פרנסה. קיין גרויסער עקספערט אין דער מלאכה איז ער ניט געווען. ער האָט באַזעסן אַ שיינע, קיילעכדיגע האַנד־שריפט. האָט ער זיך גענומען צו לערערי. ער האָט געהאַט אַ סך שילערינס, איז געווען אַ פאָפולערער פערזאָן, אָבער צו קיין פרנסה איז עס ניט געקומען. שוסטעריי און לערערי זיינען ניט געגנוג צו געבען אים פרנסה, איז ער גע־ווארען דער דעסיאַטניק. אין בריינסק איז ער געווען באַוואוסט אַלס דער „דזשע־שאנטניקל". קיין אַנדער נאָמען איז פאַר אים ניט אנערקענט געוואָרען, נאָר יאָסל דער דזשעשאנטניקל.

עס איז געווען אַ לערער בליימאַן, שוין פאַר שילערס און שילערינס פון העכערע בילדונג. עס זיינען אָבער געווען ווייניג סטודענטען פון דעם סאָרט.

עס זיינען געווען אין בריינסק אינטעליגענטע יונגעלייט, וואָס האָבען זיך אַליין אויסגעבילדעט אין פאַרשידענע רוסישע שטעט אין ישיבות. די עלטערען האָבען זיי געשיקט אין די שטעט צו לערנען תורה. ווען זיי זיינען געקומען אַהיים, מיט עטליכע יאָר שפעטער, זיינען זיי געווען ניט נאָר גרויסע לערנערס, נאָר אויך וועלטליך געבילדעטע מענשען. די יונגעלייט האָבען זיך געגומען צו ווערען לערערס. איטשע רוטקער איז געווען איינער פון זיי.

יודל דער לערער, שלומה הערש'ס זוהן, איז געווען זייער באַוואוסט אין יאָר 1905 און אַ טייל פון 1906. ער האָט געלערנט מיט אידישע בחורים און מיידלעך שרייבען אידיש, העברעאיש, רוסיש און אַריפמעטיק. זיינע שילערס און שילערינס זיינען געווען פון ביידע קלאַסען, אַרים און רייך. ביי לייזער שאַנעס אין הויז האָט ער געלערנט רוסישע כריסטאַמאַטיע. מיט לייזער טשעס־ליער'ס מיידלעך האָט ער געלערנט שרייבען אידיש. ביי בנימין טאַקער האָט ער געלערנט אידיש שרייבען און אַביסל רוסיש מיט די אינגלעך און מיידלעך. בנימין טאַקער האָט זיך אַליין ניט אינטערעסירט, וואָס די קינדער לערנען זיך. נאָר באַשקט האָט זיך געבעטען ביי די קינדער, אַז זיי זאָלען זיך אויסלערנען שרייבען אין אַדרעס. זי שעמט זיך אָנצוקומען צו פרעמדע מען זאָל שרייבען פאַר איר דעם אַדרעס.

יודל דער לערער פלעגט אַ פאָר מאָל אַדרעסירען געהיימע פאַרזאַמלונגען

ביים קומאַט אין וואַלד אַדער ביי פּסח מילנערס וויעטראַק. די פּאַרזאַמלונגען זיינען געווען געהיימע. דאָרט פלעגט יודל פּאָר די אַרבייטער אויסטייטשען די וועלט פּאַסירונגען אין דעם ליכט פון דעם סאָציאַליסטישען גייסט. חיים באַקער איז ניט געווען איינשטימיג מיט די פּאָפולערע אויסטייטשונגען. מען דאַרף זיי ערנען מאַרקס'ס מערווערט טהעאָריע, דאָס איז וויכטיגער פון אַלעס. די יוגענד איז גראַדע געווען צופרידען פון יודל'ס פּאָפולערע רעדעס.

די פּאַרזאַמלונגען זיינען אַלע געווען געהיימע, דאָך אַז יודל איז געקומען שבת פּאַרנאַכט אין שוהל צו מנחה. פון אַזאַ געהיימע וואַלד פּאַרזאַמלונג האָט דער בריינסקער רב ר' שמריהו מרגלית אים זאָפּאַרט באַגעגענט און אים געזאָגט: עס פּאַסט ניט פּאַר דיר, פּאַר דיין משפּחה, דו זאָלסט זיך חבר'ן מיט אַזעלכע חברה־לייט. ווי געווינלעך מיט זיין אמת פריינדלעכע נאַטור זיך געבעטען ביי יודלען אַז ער זאָל זיך פון אַזעלכע לייטע דערווייטערען.

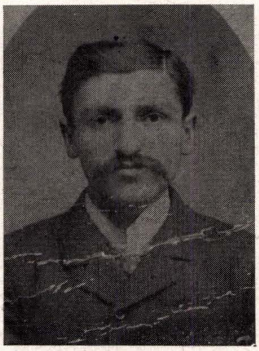
די אַלע בריינסקער ערערס זיינען פּאַראַנטוואַרטלעך פּאַר דער ביסעל וועלטליכע בילדונג, וואָס די יוגענד האָט באַקומען אין די ערשטע פינף יאָר פון 19־טן יאָרהונדערט. אַלע זיינען זיי געווען געטרייַ צו זייער מיסיע.

בריינסקער ביבליאָטעק. אין יאָר 1905 איז ביי משה היצלען אויפן בוידעם איינגעאָרדענט געוואָרען א ביבליאָטעק. דאָרט האָבען זיך געפונען פיעל אידישע ביכער, מענדעלי מוכר ספרים, שלום עליכם זיינען געווען זייער פּאָפולער. אידישע מיידלעך זיינען געווען אָפּטע באַזוכער און גוטע לעזערס פון די אידישע פּאָפולערע ביכער. די מעשה־ביכלעך, וואָס זיי פלעגען פריער האָבען באַקומען פון מוכרי ספרים, האָבען זיי ניט צופרידענגעשטעלט מער. דאָ מוזען מיר דערקלערען די אינסטיטוציע, וואָס האָט געהייסען דער מוכר־ספרים. דאָס איז געווען א הויכער לאַנגער דאַרער איד מיט א קורץ בערדל. ער פלעגט קומען אין בריינסק אַלע עטליכע וואָכען, זיך אָפּשטעלען אין אַלטען בית־המדרש, דאָרט, אויף א לאַנגען טיש פלעגט ער אויסלייגען זיין גאַנצען סטאַק פון ספרים, חומשים, סידורים, לוחות. די אידען אין בית־המדרש פלעגען זיך אָפּשטעלען ביים טיש און לעזען אומגעשטערט אַלעס וואָס איז דאָרט געווען צו לעזען. דאָס איז געווען א סאָרט פרייע ביבליאָטעק. צייטענווייז האָט ווער געקויפט עפּעס א ספר. אָט דער מוכר־ספרים האָט אַבער אין זעהיים געהאַט אַלע אידישע מעשה־ביכלעך צו פאַרקויפען אַדער געבען אויף פריקאָט. וועז אַלע מתפּלל'ים זיינען אַוועק, האָט דער מוכר־ספרים געגומען דעם פּעקל מיט די מעשה־ביכלעך (ער האָט שוין געהאַט זיינע קונדען), און פאַרקויפט אַדער

פֿאַרדונגען ביז ער וועט קומען אין שטאָט אָ צווייטען מאָל. פון די ביכלעך האָט ער ווי עס איז פֿאַרדינט אָ פֿאָר גראָשען. ביי אים זיינען אויך געווען אין געהיים, פֿאַרשטייט זיך, העברעאישע ביכער, אַזעלכע וואָס מען האָט ניט געקענט זעהן אין בית המדרש אויפֿן לאַנגען טיש ביים מוכר־ספרים. ער האָט זיי געהאַלטען בסוד, פֿאָר יחידי סגולה.

וועו די ביבליאָטעק איז געעפענט געוואָרען זיינען די אַלע קונדען פון מוכר־ספרים'ניק געקומען נעמען ביכער. אַרבייטער און בעלי הבתישע קינדער האָבען פֿאַטראָניזירט דעם ביבליאָטעק. פון די העברעאישע ביכער זיינען געווען: מפו"ס „התועה בדרכי החיים" און „אהבת ציון" די פֿאָפולערסטע. ביסלעכווייז איז די ביבליאָטעק פֿאַרגרעסערט געוואָרען מיט פֿאַרשידענע ביכער פֿאָר אַלע קלאַסען לעזער.

די הויפּט איניציאַטאָרען פון דער ביבליאָטעק זיינען געווען יאָסל מישלי־באפסקי, משה היצל ראָסע, חיים באָקער, שמואל לייב בערל לייבישעס זוהן, בלומע מישורעק און יודל דער לעהרער.

חיים באָקער ע"ה

יאָסל ליבאָווסקי

גרינדער פון ערשטען ביבליאָטעק

די עטליכע אידעאַליסטישע יונגעלייט האָבען דער ביבליאָטעק געגעבען די גרעסטע אויפמערקזאַמקייט, האָבען געשאַפען די ביכער. די פֿאָפולאַריטעט פון דער ביבליאָטעק איז געשטיגען ביי דער באַפעלקערונג. די בעלי הבתים האָבען געזעהן אין דער ביבליאָטעק א שרעקליכען אומגליק, וואָס וועט פירען צו אפיקורסות.

עס באַווייזען זיך שוין ניט לעגאַל ליטעראַטור. געווייגטלעך אין געהיים. דאָס ווערט געגעבען צו געצייטלטע פערזאָנען.

ביי ענדע 1906, ווען די גרעסטע צאָל יוגענד זיינען שוין אין ברייגסק ניט געווען, האָבען זיך אינטערעסירט מיט דער אַרבייט אברהם משה בערטשעס, און דאָן חנה סמורזשיק. די ביכער ווערען שוין געהאַלטען אין געהיים. חנה געדיינקט ווער עס האָט אַ בוך, קיין רעקאָרדס ווערען ניט געהאַלטען. די ביכער פאַרשטעקט אין געהיימע פּלעצער וואָס בלויז חנה וויס פון זיי.

אין יאָר 1910 ווערט די ביבליאָטעק ווידער פאַפּולער, אין יעדען הויז געפינען זיך די ביכער פון דער ביבליאָטעק. עס ווערט אַ גרויסער דראַנג נאָך בילדונג. די ביכער האָבען באַפרידיגט זייער דורשט צו לעזען, צו שטודירען.

אין יאָר 1917 ווערט די ביבליאָטעק באַנייט פון די פאַרשידענע פאַרטייען, וואָס האָבען דאָן עקזיסטירט אין ברייגסק, אונטער דער נאָז פון די דייטשען וואָס האָבען דאָן אקופירט די שטאָט.

אַלעס אַ דאַנק דעם וואָס די ביכער זיינען געווען אָפּגעהיט אַלע יאָרען דורך דער איבערגעבענהייט פון יוגענדליכע בחורים און מיידלעך, און געגרינדעט אין יאָר 1905 פון ברייגסקער יוגענד, יעצט צושפרייט אין דער וועלט.

זייער אָן אינטערעסאַנטער טיפּ איז געווען זלמן ישיע דער בריף־טרעגער. ווי עס קומט אַז ברייגסק זאָל האָבען אַ אידישען בריף־טרעגער, וויס קיינער ניט.

זלמן ישיע איז געווען דער בריף־טרעגער אַ סך יאָרען, ער איז געווען אָן אַלטער איד, ער האָט ניט געקענט לייענען, ניט שרייבען, ניט קיין אידיש, קיין רוסיש געוויס ניט. דאָך האָט ער דערפילט זיין פליכט אַס בריף־טרעגער מיט דער גרעסטער צופרידענהייט. ער האָט קיין מאָל ניט פאַרביטען די יוצרות. ווען ער האָט געגומען אַ בריף אין האַנד, האָט ער באַלד געווואוסט צו וועמען דער בריף באַלאַנגט. ער האָט געמוזט באַזיצען אַזאַ חוש, וואָס האָט אים קיין מאָל ניט געגאַרט.

ווען ברייגסקער יוגענד האָט זיך אַביסעל אויסגעלערנט שרייבען, איז נעווארען די מאַדע צו גיין אויף פאַטשט. דאָס הייסט ערוואַרטען דעם וואָגען וואָס האָט געבראַכט די בריף פון ביעלסק. די יוגענד האָט שוין דאַרט אַליין אָפּגענומען זייערע בריף. אָבער זלמן ישיע האָט אַלע מאָל באַקומען די קאָפּיקע פון זיי פאַר אַ בריף, וואָס זיי האָבען אַליין אָפּגענומען.

זלמן ישיע האָט אויך געהאַט אַ צווייטע פרנסה. ער האָט צוטראָגען די

פֿאָוועסטקעס. אָזוי ווי בריינסק האָט זיך ניט געמישט אין וועלט־ליכע זאַכן, קיין פֿראָצעסען האָבען זיי קיין מאָל ניט געהאַט, זיינען פֿאָוועסטקעס געווען אַ זעלטענהייט.

פֿאַרשטייט זיך, אַז זמן ישיע איז געווען אַ איד אַן אָרימאַן, האָט געמוזט צו אַרבייטען ביי שנידערייַ, אַ ביסל קענען ווי עס איז פֿאַרדינען פֿאַר זיינע נויטיגסטע לעבענס־מיטלען.

פון קיין טעאַטער האָט מען אין בריינסק ניט געווואוסט. די פֿורים־שפּי־לער וואָס אייניגע לייטע, ספּעציעל פון פֿאַרשידענע חברות האָבען דורכגע־פירט פון הויז צו הויז פֿורים, איז געווען געגנוג פאַר בריינסק.

דאָך האָט זיך אין בריינסק געפונען אין די יאָרען פון 1910 עטליכע יונגעלייט, וואָס האָבען געוואגט און מיט אייניגע קרעפטען דורכגעפירט אַ טעאַטער פֿאַרשטעלונג ביי אברהם שקאַפֿ אין מויער. שלומה אפרים דער פע־היגסטער פון דער טרופּע האָט אַליין געשפּילט פינף ראָלען אין דער פאַר־שטעלונג „שמענדריקוניץ". ער האָט אַלעמען צופֿרידען געשטעלט. אין אַגע־מיין איז שלומה אפרים טאַקע געווען אַ טאַלאַנטפולער בחור.

עס איז געווען אין בריינסק אַ גראַמאַפאָן. ער האָט זיך געפונען ביי שיי־קעס איידעם. דאָס איז געווען אַ קאַסטען מיט אַ גרויסע טרובע. אין די זומער־דיגע פאַרנאַכטען ביי די פענסטער האָבען זיך בריינסקער אידענעס פאַרזאַמלט און זיך צוגעהערט צו די האַרציגע אידישע לידער, וואָס זיי האָבען אין שטאָט קיין מאָל ניט געהערט.

מאַמעס וועמעס קינדער זיינען געווען ערגעץ אין אַמעריקע האָבען מיט די פאַרטיכער זיך געווישט די טרערען, הערענדיג אַזעלכע לידער ווי „אַ בריי־וועלע דער מאַמען זאָלסטו ניט פאַרזאַמען".

קיין קינדער־שולען זיינען אין בריינסק ניט געווען. שפּעטער האָבען זיך אין שטאָט באַוויזען צערקאָוונע שוהלען.

אייניגע אידישע קינדער האָבען שוין פאַרלאָזען בריינסק, געפאָהרען זיך לערנען אין די גימנאַזיעס. געווינטליך די רייכערע.

עס זיינען געווען אַ גרויסע צאָל בריינסקער וואָס האָבען דורך זעלבסט־בילדונג דערגרייכט זייער פיעל צווישען וועלכע עס דאַרף דערמאָנט ווערען:

יוסף חיים העפטמאַן

דער באַרימטער פּאָעט און בעלעטריסט. נאָך אַלס קינד האָט ער אַרויסגע־צייגט גרויסע שריפטשטעלערישע פּעהיגקייטן. ער האָט דאַן געלערנט ביי זיין רבי'ן, האָט ער אים באַשריבען אַ ביסעל. דאָס איז אַריינגעפאַלן צום מלמד אין די הענט. דער רבי האָט די דאָזיגע שרייבעכטע אַוועקגעטראָגען צו משה מאַטעס דעם שוחט, יוסף חיימ'ס פּאָטער. גאָנץ בריינסק האָט געוואַרט אויף די שמיץ, וואָס יוסף חיים וועט באַקומען פּאַר אַזאַ פּעליעטאַן אויף זיין אייגענעם רבי'ן, אָנצולערנען אַנדערע אינגלעך זיי זאָלן זיך ניט אַוועקלאָזען אין אַזעלכע דרכים, וואָס פּאַסטן גאָר פּאַר אַ מענדעלע מוכר ספרים, ניט פּאַר קיין בריינסקער אינגעל. ר' משה מאַטעס דער גרייז־גראָהער זקן האָט עס אי־בערגעלעזען און געזאָגט: וואָס ווילט איר פון קינד, אַלעס וואָס ער האָט גע־שריבען איז חלילה ניט קיין ליגען.

יוסף חיים העפטמאַן

יוסף חיים האָט געהאַט אַ ספּעציעלע פעהיגקייט זיך אויסצולערנען פרעמ־דע שפּראַכן. אין עטליכע מאָנאַטן האָט ער שוין געשריבען און גלעזען ענגליש און פראַנצויזיש.

דער שרייבער פון דעם אַרטיקל דזשולעס קאַהען האָט פיעל צייט פאַר־בראַכט מיט יוסף חיימ'ען. זיך לערנען צוזאַמען מיט אים. זיין פּאָעטישע נשמה איז וואַרשיינלעך געווען אַ ירושה פון זיין גרויסען טאַטען ר' משה מאַטעס.

ער האָט געשריבען בעלעטריסטיק און פיעל פּאָעזיע. איך וועל בריינגען עטלעכע פון זיינע פּאָעטישע שאַפונגען און ווי אַזוי זיי זיינען געשאַפען געוואָרען.

איך בין געווען מיט יוסף חיימ'ן אין נייעם בית המדרש צו מנחה, וואו ער האָט געדאַרפט זאָגען קדיש נאָך זיין פאָטער. ער שטייט שמונה עשרה עפּעס צו לאַנג. דאַן זאָגט ער צו מיר: ווייסט יודל וואָס איך האָב אַנגע־שריבען שטייענדיג שמונה עשרה? און ער זינגט צו מיר אין דער שטיל:

ניין, איך דאַוון ניט יעצט מיט כונה,
כ'קען יעצט ניט גיסען קיין טרערען,
ווייל ס'שיינט אין פענסטער די לבנה,
עס דערציילען מיר עפעס די שטערען.

כ'דערמאָן זיך אין די קינדערשע יאָרען,
ס'דערציילט מיר די נאַכט אַ געשיכטע,
און ס'וועלט מיר אין האַרצען געבאָרען
לידער און נייע געדיכטע.

מאָטיוון אָן אָנפאַנג, אָן ענדע,
מעלאָדיען וואָס קלינגען פון ווייטען,
ס'דערציילט מיר די נאַכט אַ לעגענדע
פון אַלטע פאַרגאַנגענע צייטען.

וען די רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג איז שוין געווען אין פולען גאַנג ביים ענדע יאָר 1905, האָט יוסף חיים העפטמאַן אויפגעשריבען:

עס ברוזען, ס'דונערען קאַנאָנען,
פלאָקער אויף הייליגער מוט,
פאָרווערטס מאַסען מיט די פאָנען,
ברידער, שוינט ניט אייער בלוט.

אין אָנפאַנג פון 1906, ווען פיעלע אַרעסטען זיינען געמאַכט געוואָרען, טויזענדער יונגעלייט זיינען שוין געווען פאַרשפאַרט אין די טורמעס, האָט

יוסף חיים אַנגעשריבען דאָס פאָלגענדע אַלס אַ טרייסט וואָרט צו די פיעלע אַרעסטירטע:

„גיב מיר דיין האַנד דורך די גראָטעס פון פענסטערלעך,
איך דריק דיינע פינגער צום האַרצן און כ'שווער,
אַז באַלד קומען ווידער די קעמפער די מוטיגע,
צוריק מיט דאָס אַלטע און שטאַרקע געוועלב."

אין אַ געוויסען שבת פאַרנאַכט בין איך געווען ביי יוסף חיימ'ען אין שטוב. די פינסטערניש איז שוין צוגעפאַלען. זיין מוטער האָט נאָך ניט געוואָלט אָנצינדען קיין ליכט, געוואָלט זיין זיכער צו האַלטען דעם שבת קודש ביז דער לעצטער מינוט. רופט זיך אָן יוסף חיים צו זיין מוטער:

נעם שוין די הבדלה
צינד שוין אָן פייער,
זאָג שוין דער גאָט פון אברהם,
אַוועק שוין דער שבת
צוריק קומט די דאגות,
אַבאַלע לייזט שוין אין קראָם.

דער אַבאַלע איז געווען אַ פרומער חסידישער איד, אַז זיין קרעמל איז געווען אָפען, האָט מען שוין געוויס געמעגט אָנצינדען ליכט שבת צו נאַכט.

די אַלע ציטאַטען זיינען פון מיין זכרון. כ'האָב עס קיין מאָל ניט איבערגעשריבען (רעדאַקטאָר).

יוסף חיים פאָרט אַוועק קיין בריסק. דאָרט ווערט ער פראָעזשירט פון געוויסע לייטע וואָס אינטערעסירען זיך מיט זיינע פעהיגקייט. ער ווערט רעדאַקטאָר פון צייטונגען אין ווארשע. יעצט געפינט ער זיך אין פאַלעסטינע, איז דער פרעזידענט פון שרייבער פאראיין אין ארץ ישראל.

ער איז אויך דער פרעזידענט פון „אירגון יוצאי בריינסק" אין תל אביב, וואָס איז טעטיג צו העלפען בריינסקער שארית־הפליטה זיך איינאָרדנען אין ארץ ישראל.

לייב יעקב פריינד — דעם חזנ׳ס זוהן

געלערנט אין די ישיבות פון בריסק, מינסק און ווילנע, וואו ער באקומט היתר הוראה ביי הרב הגאון ר׳ חיים עוזר גראדזשענסקי אין דער אנווועזנ־הייט פון הרב ר׳ שלום דוד ראביגאוויץ, מחבר פון ספר „שאולת שלום". נאך דעם ווי ער באקומט סמיכה, נעמט ער זיך צום לערנען אלגעמיינע וועלטליכע בילדונג. אין דער זעלבער צייט טרעט ער אריין אין דער קייזערליכער רוסי־שער קאנסערוואטאריע אין ווילנע, וואו ער שטודירט מוזיק, טהעאריע און זינגען. צו דער זעלבער צייט איז ער א מיטארבייטער אין דער העברעאישער צייטונג „הזמן".

נאך אלס קינד האט לייבל געהאט א נייגונג צו אסטראנאמיע, זייענדיג אין ווילנע, ווערט ער טעטיג אויף דעם געביט. ער פירט א וויסענשאפטליכע קארעספאנדענץ מיט ן דירעקטאר פון דער פעטערבורגער אוניווערזיטעט־אבסערוואטאריום, פראפעסאר סערגיי פאוולאוויטש פאן גלאזענאפ. דער פראפעסאר ווערט אינטערעסירט מיט ן יונגען לייבל׳ס פעהיגקייט, און ער ברייגט פאר לייבל׳ס אסטראנאמישע ארבייט פאר דעם ראט פון דער רוסישער קייזערליכער אסטראנאמישער געזעלשאפט. די געזעלשאפט ווהלט אים אלס מיט־גלידקארעספאנדענט. לייבל פרייד שיקט צו צו דער קייזערליכער ווייסענ־שאפטליכער אקאדעמיע א באריכט אין וועלכען ער באגרינדעט ווייסענשאפט־ליך „די אורזאכע פון פאזיטיווע און נעגאטיווע ווינקל־באוועגונג און די טרי־גאנאמעטרישע פונקציעס".

פראפעסאר גלאזענאפ האט די דאזיגע ווייסענשאפטליכע אבהאנדלונג פאר־געלעזען פאר דער זיצונג פון דער פהיזיק־מאטהעמאטישע אפטיילונג פון דער קייזערליכער אקאדעמיע פון ווייסענשאפטען. אלס רעזולטאט ווערט לייבל בא־שטימט אלס קארעספאנדענט פון דער ניקאלייעווער הויפט פיזיקאלישער אב־סערוואטאריום אין פעטערבורג.

לייבל׳ס דראנג נאך מער בילדונג פירט דערצו, אז ער האט זיך אלס אן עקסטערן צוגעגרייט צו דער דרעזדענער קעניגליכער טעכנישער האכשולע, ער גראדואירט די טעכנישע שולע אלס דיפלאמאטירטער אינזשעניער. ער פאר־לאזט דרעזדען. קומט נאך פראנקרייך פאר־ווייטערדיגען שטודיום.. זייענדיג איין יאר אין טולוז, פראנקרייך, ברעכט אויס די ערשטע וועלט־מלחמה. ער קומט אין בריינסק. וועו די דייטשען פארנעמען פוילען, פארט לייבל אוועק

קיין כאַרבין אין ווייטען מזרח. פון דאָרט קיין שאַנכיי. דאָרט איז ער טעטיג אַלס אינזשעניער. דאָן נעמט ער זיך צו געשעפט.

אין שאַנכיי געפינט לייבל אַן אומבאַגרעניצטען פעלד פאַר געזעלשאַפט־ליכע טעטיגקייט. ער באַפרייַנדעט זיך מיט די ספרדישע אידען. שפעטער אר־גאַניזירט ער אַן אשכנזישע געמיינדע. א ציוניסטישע אַרגאַניזאַציע, א ליטע־ראַרישע און מוזיקאַלישע געזעלשאַפט.

לויט דעם אויפטראָג פון צענטראַלען קאָמיטעט פון ציוניסטישע אַרגאַני־זאַציעס, אידישע געמיינדעס אין ווייטען מזרח, אַרגאַניזירט ער אין שאַנכיי דאָס דרוקען פון אידישע ספרים, רוסישע און העברעאישע ווערטער־ביכער, פאַר די אידען אין ווייטען מזרח, וועלכע האָבען ניט געהאַט קיין בוך אַדער ספר צוליב דער מלחמה.

אין 1923 באַגעגענט ער זיך מיט פראָפעסאָר אַלבערט איינשטיין, מיט וועמען ער פאַרבריינגט וויסענשאַפטליך דריי טעג. פראָפעסאָר איינשטיין גיט אים אַן אויטאָגראַף אין וועלכען ער רופט לייבלען פאַך־קאָלעגע.

Nippon Yusen Kaisha

S. S. "HARUNA MARU."

192

Herrn Freund, dem vielgereisten jüdischen Genossen und Fachkollegen zum Andenken an das Zusammensein in Schanghai am 1. Januar 1923.

Albert Einstein. 1923.

פראָפעסאָר איינשטיינס בריוו צו לייבל דעם חזנס געשריבען אויף דער יאַפאַניש־ער שיף

מיט דער הילף פון אינזשעניער נאָוואָמייסקי, דער וואָס האָט באַקומען די קאָנצעסיע פון ים המלח, שיקט ער הונדערטער חלוצים פון רוסלאַנד קיין ארץ ישראל. ער אַרגאַניזירט דעם ערשטען אידישען כאָר אין שאַנכיי. עפענט צוויי סינאַגאָגעס דאָרט. שרייבט העברעאישע תפילות פאַר ספעציעלע פייער־ליכע גאָטעס־דינסטען, צו וועלכע אַמבאַסאַדאָרען, מיניסטאָרען און אַנדערע בעאַמטע זיינען אנגעזעצנד. צו דער זעלבער צייט שרייבט ער וויסענשאַפטליכע אַרטיקלען אין דער אַרטיגער ענגלישער פרעסע. לייבל אונטערשטיצט אַלע אַרטיסטען, וואָס פלעגען אָנקומען אין שאַנכיי אויף זייער וועג פון רוסלאַנד צו אַנדערע לענדער. אהרן לעבעדיעוו, הער און פרוי אַרקאַ, הער און פרוי בודקין, בולמאַן, דער קונסט אַנסעמבל „זמרה" מיט אַלעס מעגליך. זיינע רעצענזיעס אין דער פרעסע העלפט די דאָזיגע אַרטיסטען זייער פיעל.

אַלס הערן פאַרשטייער פון האַיאַס פון וויייטען מזרח העלפט ער הונדערטער צו באַקומען וויזעס צו פאַרען קיין אַמעריקאַ, פאַלעסטינע און אַנדערע לענ־דער. אויסנוצענדיג זיינע פערזענליכע פריינדליכע באַציהונגען מיט ענגלישע און אַמעריקאַנער דיפלאָמאַטען.

צוליב היטלער׳ס גזרות זיינען אין שאַנכיי אַנגעקומען 23,000 אידישע פליכטלינגע. זיי וועלען פון אים געהאַלפען מיט אַלעס מעגליכעס. פיעלע זיינען דורך זיין ראַטה און איניציאַטיווע געווארען זעלבסטשטענדיג אין שאַנכיי.

אין 1940, וען לייטע, האָלב פוילען, לאַטוויע וועלט אָקופירט פון די סאָוועטען, האָט לייבל זיך דערוואוסט, אַז אין קאָוונע געפינען זיך פיעל אידען וואָס וואָלטען געהאַט א מעגליכקייט צו עמיגרירען, וועלן זיי באַקומען טראַנסיט וויזעס פון אירגענד וועלכע לאַנד אין גוטע באַציהונגען מיט די סאָוויעטען.

לייבל איז זיך משתדל וועגען דעם מיט זיינעם א פריינד, א יאַפאַנעזי־שער אַדמיראַל אין שאַנכיי, וועלכער בעט דעם יאַפאַנעזישען אַמבאַסאַדאָר צו געבען דעם יאַפאַנישען קאָנסול אין קאָוונע די ערלויבעניש אַרויסצוגעבען טראַנזיט וויזעס דורכצופאָרען שאַנכיי. מיט די וויזעס וועלכע זיינען אַרויס־געגעבען געוואָרען אין די טויזענטער, האָבען זיך געראַטעוועט אַלע ישיבה לייט, רבנים און ראשי ישיבות פון א זיכערען היטלער־טויט. פיעלע זיינען אין 1941 אַנגעקומען אין שאַנכיי, אין יאַפאַן, א דאַנק די וויזעס פון קאָוונע. צווי בריינ־סקער ישיבה בחורים זיינען אויך פון די גליקליכע, וואָס האָבען געוואונען פון די באַמיהונג פון זייער לאַנדסמאַן לייב פריינד, זעליג דעם בריינסקער חזנ׳ס זוהן.

דער גורל האָט אָבער מיטגעבראַכט, אַז דער גרויסער געלערנטער, גרוי־

סער עסקן בצרכי ציבור, דער וואָס האָט געהאָלפֿען אַלע נע־ונד'ניקעס זאָל אַליין וועלן אַ רעפּיודזשי.

1 מאָנאָט בעפֿאָר פּורים האָרבאָר איז לייבל פּריינד אָנגעקומען צוליב זײַנע געשעפֿטען קיין מאָנילאָ, פֿיליפּין אינזלען. ער איז געבליבען אין מאָנילע אַס רעפּיודזשי דורך די גאַנצע צייט פֿון דער יאַפּאָנישער הערשאַפֿט דאָרט. ער האָט געליטען הונגער, אָן אַ דאַך איבער'ן קאָפּ אין קאָנצענטראַציע לאָגערן, געקוקט דעם טויט אין די אויגען ניט אײַן מאָל.

וועגן די זיעגרייכע אַמעריקאַנער אַרמיי האָט צוריק אַריינמאָרשירט אין מאָנילאָ, וועלט לייבל גליק טעטיג. ער אָרגאַניזירט גאָטעס־דינסט צו וועלכע טויזענטע אידישע סאָלדאָטען פֿון די סטייטס קומען.

אין דער צייט פֿון דער מלחמה האָט לייבל פֿאַרפֿאַסט אַ תפילה פֿאָר דעם זיעג פֿון די אַליאירטע אַרמייען. ער שיקט עס צו פֿרעזידענט טרומאַן און וועלט באַהערט מיט אַ דאַנק־בריף פֿון סטייט דעפּאַרטמענט אין וואַשינגטאָן.

צום ענדע פֿון יאָר 1947 קומט לייבל דעם חזנ'ס מיט זיין טאָכטער באָלפֿורא קיין אַמעריקאַ, וואו ער האָפֿט צו באַקומען די ערלויבעניש צו מאַכן זיין היים.

דאָס איז דער רעקאָרד פֿון ברײנסקער אינגלעך, וואָס האָבען אַלעס דער־גרייכט אַליין, דורך זעלבסט בילדונג..

(ביאָגראַפֿישער סקעטש פֿון לייבל פּריינד פֿערזענליך).

אברהם ברײנסקי איז באָרימט אין סאָוויעט־רוסלאַנד אַס קונסט מאָלער פֿון ערשטען ראַנג. ער האָט אויך זיין אויסבילדונג דערגרייכט דורך אייגענע מיהע אין מערסטען פֿון זעלבסט בילדונג.

משה זאָלוסקער, צווייטער נאָמען פּאָסינקאָפּסקי. יעצט באָוואוסט אין באָס־טאָן אַס גרויסער אַדוואָקאַט, אונטער'ן נאָמען מ. פּאָרסאנס, איז אויך פֿון דער זעלבער קאָטעגאָריע זעלבסט־געלערנטע. טראָץ דעם וואָס ער האָלט זיך פֿון ווייטענס פֿון אַלע טהעטיגקייטען פֿון די ברײנסקער לאַנדסמאַנשאַפֿט.

העשל דעם פּרוש'ס זוהן

געווען אַ גרויסער געלערענטער, שטודירט צוזאַמען מיט יוסף חיים העפּטמאַן, געווען אַ שפּראַך־קענער. זיין לערנען זיך איז פֿאַרגעקומען אוב־טער זייער שווערע אומשטענדען, מערסטענס האָט ער פּשוט געלייטען הונגער.

אין זײן הויז איז קײן ביסעל ברויט ניט געווען, דאָך האָט ער מיט דער גרעס־
טער מסירת נפש זיך אָפּגעגעבען צו בילדונג. אין די רעוואָלוציע יאָרען איז

לייבל פרײנד דעם חונס

העשל דעם פּרושׂס

ער אַרײנגעצויגען געוואָרען אין וואַרשע אין אַ צענטראָלען אָפּיס. ער ווערט
פון די רוסישע פּאָליציי שטאַרק גע׳רודפ׳ט. ענלעך ווערט ער אַרעסטירט
און פאַרשיקט אויף אַ לאַנגער צייט אין סיביר. ער קומט אהיים אַ צוברא־

כענער. אַ שטילער, מען זעט אויף אים אַז דער לעבן אין סיביר האָט אים געצליך צובראַכען.

דער יונגער אינטעליגענטער צאַרטער מענש קען ניט קומען צו זיך מער. ער ווערט נאָכגעשפיאָנירט אויף יעדען טריט. ער קען זיך מער ניט צופֿאַסען צו קיין באַשעפטיגונג. ער ווערט קראַנק און שטאַרבט יונגערהייט, ניט פֿאַר־הייראַט.

הרב ר׳ אברהם יצחק עדעלמאַן

דאָס איז יענקל׳ס גינזבורג׳ס זוהן. ער האָט געלערנט ביי זיין פֿאָטער און ביי די בעסטע בריינסקער מלמדים. ער איז געווען אַ תלמיד פון די בא־רימטע בריינסקער, ווי יעקב מרדכי דער חסיד און בנימין דער זייגער־מאַכער.

הרב ר׳ אברהם יצחק עדעלמאַן

צו 11 יאָר קומט אַברהמטשע קיין וויסאָקע מאזאוויעצק. ער לערנט דאָרט ביז בר מצוה. דאָן קומט ער אַן אין דער מאקאווער ישיבה פֿאַר צוויי יאָר. צו פופצען יאָר איז ער שוין אין טרעסטינע און לערנט פֿאַר זיך. פון דאָרט קומט ער אַן קיין וואלאזשין אין דעם באַוואוסטען תורה־צענטער פון רוסלאַנד, וואָס ווערט אָנגעפירט פון הרב ר׳ רפאל שאַפּירא.

די וואָלאָזשינער ישיבה צוזאַמען מיט אירע פירער קומען אַן קיין מינסק ביין אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. די עלטערע בחורים צווישען

וועלכע אברהמטשע געפינט זיך ווערן געראטען פון הרב הג׳ שאפירא זיך אוועקצולאזען נאך דעם דרום־רוסלאנדישע גובערניעס.

אברהם יצחק וואס איז שוין דאן געווען א מוסמך פארט אווען מיט נאך עטליכע יונגעלייט קיין יעקאטערינאסלאוו. די דאזיגע רבנים, הרב געלמאן און הרב שנייערסאן האבען די ליטווישע יונגעלייט פיעל מקרב געווען.

אין די דרום רוסישע גובערניעס האבען זיך דאן געפונען פיעל ליטווישע אידען, וואס זיינען ארויסגעשיקט געווארען פון די רוסיש־דייטשע גרענעץ שטעט. חדרים זיינען פאר די אידישע קינדער איינגעארדענט געווארען אין די גובערניעס.

אברהם יצחק עדעלמאן ווערט פון די יעקאטערינאסלאווער רבנים אנגעשטעלט אלס דער הויפט־משגיח און דירעקטאר פון די דאזיגע חדרים און ישיבות.

אביסל שפעטער ווערט ער ארויסגעשיקט אין די קלענערע שטעט פון יעקאטערינאסלאווער און כערסאנער גובערניעס מיט'ן צוועק דארט, אין די שטעט צו גרינדען אווענט־קורסען פאר די יונגע ארבייטענדע לייט, מיט'ן נאמען „תפארת בחורים".

אין 1917, ווען די צארישע רעגירונג איז געפאלען און דער קערענסקי־רעזשים האט געהערשט איז ערלויבט געווארן די ארגאניזאציע וואס האט זיך גערופען „מסורת וחירות" (טראדיציע און פרייהייט), אברהם יצחק ווערט געשיקט ארגאניזירען אזעלכע אבטיילונגען אין ראסטאוו, קאווקאז, וואו עס איז געווען א גרויסע אידישע קהילה. פון ראסטאוו איז ער געפארען קיין קיס־לאוואדסק. דארט זיינען געווען פיעל טויזענטער אידען, אנגעפארענע פון די מלחמה־געביטען.

אברהם יצחק עדעלמאן באמיט זיך צו ארגאניזירען א געזעצליכע אידישע קהילה אין קיסלאוואדסק. ער באקומט פון אקרוזשנאיען סוד פון וולאדיקאווקאז אן ערלויבעניש דערפאר. דורך אברהם יצחק'ס באמיהונגען האט דאקטאר אשעראוסקי געגעבען א מתנה א גרויסע געביידע דארט. אין דער געביידע איז אינגעשטעלט און קאנצענטרירט געווארען אלע אידישע טעטיגקייטען: א שוהל, הכנסת אורחים און א גמילות חסד. אזוי האט די בארימטע רוסישע קור־ארט שטאט קיסלאוואדסק באקומען דעם ערשטען אידישען צענטער פאר אלע אידישע אקטיוויטעטען.

אין קאווקאז האט דאן געבושעוועט דער קאמף צווישען די באלשעוויי־

קעס און דענקינ׳ס ארמייען. אֲס רעזולטאַט זיינען אַלע אידישע פירער אַרעס־טירט געוואָרען.

אברהם יצחק עדעלמאַן נעמט צו זיך נאָך אַ פּאָר גרויזינער אידען, זיי לאָזען זיך אַוועק צופוס דורך די קאָווקאַזער בערג צו אַ שטאָט פּעטראָוסק, אַ פּאָרט ביים קאַספּישען ים. פון דאָרט זיינען זיי אַנגעקומען קיין באַקו, דאַן קיין טיפּליס (סטאַלינ׳ס געבורטשטאָט) פון דאָרט פּאָרען זיי אַף קיין באַטום, מיט׳ן שוואָרצען ים צו קאָנסטאַנטינאָפּאָל, טערקיי, פון דאָרט קיין גריכנלאַנד צו איטאַליע, שפּאַניען, פון שפּאַניען קיין ניו יאָרק.

זייענדיג צוויי מאָנאַטען אין ניו־יאָרק, האָט וואוסטער, מאַסאַטשוסעטס אויפגענומען ר׳ אברהם יצחק עדעלמאַן פאַר אַ רב פון דער גרויסער שוהל שערי תורה.

מיט זעקס יאָר שפּעטער קומט הרב ר׳ אברהם יצחק עדעלמאַן קיין ניו־יאָרק צו באַקלייַדען די כסא הרבנות אין דער יאָגוסטאווער שוהל אין האַרלעם, 118־טע סטריט. דער געגענד וועלט אָבער אָבער אויסגעשפּילט אַלס אַ אידישער קוואַרטאַל. וועלט הרב ר׳ אברהם יצחק עדעלמאַן רב אין דער שוהל מחזיקי הרב, 808 קאָלדוועל עוועניו, וואו ער האָלט אַן די שטעלע ביז היינטיגען טאָג.

הרב עדעלמאַן האָט דורך די צייטונגען געלעזען פון אַן אונטערנעמונג ביי די בריינסקער לאַנדסלייט, איז ער מיט זיין פרוי געקומען צו דער אונטערנעמונג. דאָרט האָט ער באַגעגענט זיינע יוגענד־פריינד, חברים און לאַנדס־לייט. ער שלעפּט זיך אַן אין בריינסקער יאָגנ מענס, און וועלט טהעטיג אין אַלע לאַנדסמאַנשאַפּט אַרבייט.

וועו דער בריינסקער רעלעיף פאָנגט אָן זיין באַנייטע טהעטיגקייט אין ניו יאָרק, איז הרב ר׳ אברהם יצחק עדעלמאַן איינער פון די וויכטיגסטע טוער פון בריינסקער רעליף. ער גיט אַוועק פיעל פון זיין צייט פאַר דער הייליגער מיסיע צו העלפען די שארית הפליטה, טראָץ דעם וואָס ער איז שטאַרק באַשעפטיגט מיט אַנדערע קהל׳שע טהעטיגקייטען.

עס איז וועלט צו באַמערקען אַז זיין פרוי איז אויך אַ געטרייע אַרבייטערין פאַר אַלע וויכטיגע פּאָלקס־אַרגאַניזאַציעס. ביי זיי אין הויז איז אַ פאַרזאַמלונגס־פונקט, וואו פיעלע קומען זיך אַברעדען פון האַרצען, בעטען אַן עצה, אָדער וועו זיי דאַרפען האָבען אימיצער זאָל זיך פאַר זיי וועלדען צו פאַרשידענע רעגירונג־אינסטיטוציעס. זיי וייסען פון אַלע נויטלייַדענדע אין

געגענד און טוען זייער פיעל צו העלפען די אָרימע. זיי העלפען ניט נאָר די־רעקט נאָר שאָפען פיעל הילפע דורך אָנדערע מיטלען. די וואוינונג פון הרב ר' אברהם יצחק עדעלמאַן איז ניט נאָר אַ בית ועד לחכמים נאָר אַ פלאַץ פון הילף און שטיצע און טרייסט פאַר פיעלע נידערגעשלאָגענע אָרימע אין גע־גענד.

זומער 1947 פאָרט הרב עדעלמאַן פאַר אַ באַזוך קיין פאַלעסטינע צו זעהן זיך מיט זיין פאָטער. ער באַגעגענט זיך דאָרט מיט די בריינסקער לאָנדס־לייט, אינטערעסירט זיך מיט זייער לעבען, בויען און שאַפען. ער קומט צוריק קיין ניו יאָרק, גיט איבער, ביי פול באַזוכטע פאַרזאַמלונגען זיינע אייндריקען וועגען דעם נייעם שטאַלצען לעבען, וואָס ווערט געבויעט אין פאַלעסטינע אָן מורא. מיט זיכערהייט און מיט האָפנונגען, אַז ענדליך וועט זיי גלייגען צו פאַרווירקליכען די דורות לאַנגע ערוואַרטונגען פון עם ישראל באָרץ ישראל.

בריינסק דאָרף שטאַלצירען מיט אַזוינע קינדער איהרע, וואָס האָבען דערגרייכט פיעל דורך אייגענע ענערגיע, דורך אייגענעם ווילען טראָץ דער גרעסטער אָרימקייט.

דאָס איז געווען בריינסק, איהרע פיהרער. איהרע חברות. אינסטיטוציעס. איהרע קינדער, פרומע און פרייע. איהרע פרייליכע און טרויעריגע מאָמענטען ביז דעם יאָהר 1914, ווען די גאַנצע וועלט האָט אויפגעציטערט פון אַ שאָס, וואָס איז אָבגעפייערט געוואָרען אין באַהקאַנישען האַלב אינזל און האָט אָבגע־קלונגען אין גאַנץ אייראָפּע. האָט זיך ענטוויקעלט און דער מלחמה 1914 וואָס מיר רופען יעצט די ערשטע וועלט־מלחמה.

צווייטער טייל

פון דער ערשטער וועלט מלחמה ביז דער צווייטער

ערשטער קאַפּיטעל

מלחמה יאָהר 1914

דעם ערשטען אויגוסט 1914 זיינען אויף אַלע הייזער אין בריינסק ערשי־
נען מאַביליזאַציע נאָטיצען.

די נאָטיצען האָבען אַרויפגעיאָגט אַ שרעק אויף אַלע איינוואוינער, ספּעציעל אויף דער אידישער באַפעלקערונג אין שטאָט.

מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער, שפּילען זיך אָב אין שטאָט טרויעריגע סצענעס. פּרויען באַגלייטען זייערע מענער, מאַמעס באַווויינען זייערע זיהן און קלייגע קינדער שטייען פאַרגליווערט, ווען זייערע פאָטערס געזעגענען זיך מיט אַלע־
מען אידער זיי פאָרען אָב צום פּאָלק. דאָס האָרץ זאָגט זיי, אַז ניט אַלע וועלען קומען צוריק.

אין קורצען קומען אָן נאַכריכטען פון פראָנט. באַריכטען פון געפאַלענע. בערל קאָזע, מאיר יאנקל מאירס, משה, פּסח דעם מילנער'ס זוהן, חיים ליבעטשקעס זוהן, מעלע אַליעקשענער, פּיניע גלעזער, אַנשעל דעם באַגרע־
בער'ס זוהן, זאַוול דעם סטאַליער'ס זוהן חנא, און פיעל אַנדערע.

עס באַוויזען זיך פון פראָנט פאַרוואונדעטע. משה גרשון בער'ס, מרדכי דער שערער, חייה מאַטעליכעס מאַן, און נאָך. מען דערוויסט זיך פון פיעל וואָס זיינען געפאַנגען. די קרובים פון די געפאַנגענע פרייען זיך.

די שטאָט ווערט איבערפילט מיט פיעלע היימלאָזע אידען, וואָס האָבען פאַרלאָזען די שטעט וואָס האָבען זיך געפונען ביין גרענעץ.

עס ווערט אין בריינסק געשאַפען דערווייליגע היימען פאַר די אָנגעקומענע, ביי באַקאַנטע, אָדער ביי ווייטע קרובים, און סתם ביי אידען וואָס האָבען אָבגעגעבען אַ טייל פון זייערע וואוינונגען.

די בריינסקער יוגענד שאַפט אַ היימלאָזען קאָמיטעט וועמעס פליכט עס ווערט צו באַזאָרגען מיט אַלעס מעגליכעס די צוגעקומענע אידען אין שטאָט. כדי צו שאַפען געלט־מיטלען פאַר דער אַרבייט, ווערט צוזאַמענגעשטעלט

אַ פּאָרשטעלונג. אויך פּאָרלעזונגען פון געוויסע שרייבער ווערען איינגע־
אָרדנט.

די איניציאַטאָרען פון דער טהעטיגקייט זיינען געווען עזרא'ס טאָכטער,
נח פּענטמאַן, לייבל בריינסקי, לאהקע דעם חזנ'ס, נחמן גאָלדבערג, לעווית,
אַ דענטיסטין. זיי האָבען פּיעל געהאָלפּען די היימלאָזע זיך איינאָרדענען.

בריינסק ווערט פּול מיט רוסישע מיליטער, צווישען זיי געפינען זיך
פּיעל אידען. מערסטען פון טיף פּויליען, אידען מיט בערד. עס ווערט איינ־
געאָרדענט אַ כשר'ע קיך אין חסידים שטיבעל. בייל די מאָליעשערקע קאָכט
דאָרט פּאַר פערציג אידישע סאָלדאָטען.

די אָלגעמיינע שטימונג איז אַ געדריקטע. מען הערט פון בלבולים אויף
אידען אין אַנדערע שטעט, וואָס זיינען ביין פראָנט.

דער קאָמענדאַנט וואָס איז דאָן גענוען אין בריינסק, אַן אמת'ער פּאָג־
ראָמשטשיק, וואַרענט די אידישע באָפעלקערונג געגען סאַבאָטאַזש־אַקטען. ער
סטראָשעט מיט שווערע שטראָפ.

עס פּאַסירט אַ פּראָוואָקאַציע. ס'איז געפּאָרען אַ פּוהר מיט היימלאָזע
אידען פון אָסטראָלענקע קיין ביעלסק. די סאָלדאָטען וואָס האָבען באָוואַכט
דעם שאָסי רייסען איבער די טעלעפּאָן דראָטען און שטעלען אָב די פוהר
מיט די אידען און באָשולדיגען די אידען אין דעם סאַבאָטאַזש־אַקט. עס
האָלט ביי פּעלד־גערילט, מישט זיך אַריין הרב ר' שמעון שקאפּ. ער איז איבער־
צייגט אין די אומשולדיגקייט פון די פּאַרהאָפטענע. זיי ווערען אָנוי באָפרייט
פון אַ זיכערען טויט אַ דאַנק דעם פערזענליכען אינטערעס פון בריינסקער רב.

עס פּאַסירט אַ צווייטער פּאַל. הערשל בענדוגער ווערט פּשוט משוגע,
רייסט איבער אַ טעלעפּאָן שטריק. דאָקטאָר דאָמאַנסקי שטעלט פעסט, אַז
דער מענש איז משוגע. עס העלפּט שוין ניט הרב ר' שמעון'ס אינטערוועניע.
ער ווערט פּאַרהאָפטעט. ס'גייען שוין אַרום קלאָגען, אַז הערשל בענדוגער איז
שוין דערשאָסען געוואָרען. מ'האָט געזען ווי מ'האָט אים געפירט אויף קריסט־
ליכע מאָגילקעס. מיט פינף יאָר שפּעטער קומט הערשל אין בריינסק, באָפרייט
דורך דער רעוואָלוציע. ער איז אַוועקגעפּאָרען פון בריינסק אַלס צומישטער
און קומט אַהיים אַ פאָלשטענדיגער משוגענער.

די באָפעלקערונג איז צוטיליט אין צווי לאָגערען. אַ טייל האָלט מיטן
דייטש און פרייען זיך מיט זיינע זיגען, אַ צווייטער טייל האָלט מיטן רוס
און פרייען זיך מיט דייטשע נידערלאָגעס. אין בית המדרש קומען פּאַר שטענ־

דיגע דעבאַטען צווישען די צווויי לאָגערען. אהרן וועלוול בעקער קוועלט פון רוסישע מפלות. איצל וואַרטאָוניק שרייט: „איר וועט נאָך בענקען נאָכ'ן רוסישען".

בלויז אין נייעם בית־המדרש זיינען ניט פאַרגעקומען קיין דעבאַטען, ווייל דאָרט איז געווען נתן זעלווין, דער מאָסקווער, אַן אמת'ער פּאַטריאָט געווען. ר' נתן זעלווין האָט יעצט שטאַרק אויפגעפּאַסט אויף דעם עולם, אַז מ'זאָל זיך אויפשטעלען צום „הנותן תשועה". ער האָט געקוואָלען לעזענדיג אין דער נאָוואָיע וורעמיע די נייעס, אַז די רוסען האָבען פאַרנומען לעמבערג אין גאַליציען. אָבער דער מאָסקווער האָט שטאַרק געלייטען פון די רוסישע מפלות ביי די מאָזורע אזיערעס אין טאַנענבערג, אין פרייסען.

בריינסקער אידען זיינען געווארען גוט באַקאַנט מיט געאַגראַפיע. געווואוסט פון אַלע וויכטיגע פונקטען פון די קאַרפּאַטען בערג ביז צום באַלטישען ים. זיי זיינען געווארען גוט באַקאַנט מיט אַלע גענעראַלען, וואָס האָבען געפירט די קאַמאַנדעס.

אַזוי האָט זיך געצויגען די צייט. יעדען מאָנאַט אַ נייער פריזיוו. די גאַנצע יוגענט וועלט גענצליך אַריינגעצויגען אין דער אַרמיי. ס'געפינען זיך אייניגע וואָס באַהאַלטען זיך, וואַרטען אויפ'ן טאָג דער דייטש זאָל אַריין אין בריינסק, זיי זאָלען ווערען פריי מענשען.

די שטאָט וועלט מער אָנגעפילט מיט היימלאָזע. דערצו וועלט בריינסק אַ מיליטער־לאַגער. אין יעדער שטוב געפינען זיך סאָלדאַטען, מען זעט שוין פון וויטענס ווי פייערען באַלייכטען דעם הימעל. דער פראָנט דערנענטערט זיך צו בריינסק. בריינסקער פאַקען זיך, קלייבען זיך צו לויפען טיף אין רוסלאַנד. די צאָל פון אזעלכע איז אָבער זייער קליין, ווייל מ'קען קיין פערד און וואָגען ניט קריגען. פילע לויפען קיין אַרלע. מ'האָט זיך איינגערעדט אַז אַרלע דאָרף לויט'ן שכל, ניט זיין אין געפאָר. די וואָס קומען דאָרט געפינען באַלד אויס אַז דער רעכענונג האָט ניט געטויגט, ווייל אַרלע וועלט באַלד באָמבאַרדירט, ס'פאַלען דאָרט דריי בריינסקער קרבנות: דעם רערל דעם שמיט'ס ווייב מיט אַ טאכטע און הערשל־יודל — חאַיעווערס ווייב.

נתן זעלווין, דער מאָסקווער אַנטלויפט פון בריינסק צופוס. ער פאַרמאָגט ביי זיך איין רובל, ווארפט ער דעם רובל אַריין אין צדקה־פושקע און לאָזט זיך אַוועק אַן אַ גראָשען, אַ נאַקעטער, אַבי ניט אַריינצופאַלען צום דייטש. פלוצלונג קומט די נייעס: טשעכענאָוצע ברענט. בריינסק וועלט פול

מיט טשעכענאָוצער אַנטלאָפענע. קאָזאַקען באָווייזען זיך אין די גאַסען. זיי נעמען זיך צו דער אַרבייט צו פאַרברענען בריינסק. הרב ר׳ שמעון שקאפ קלייבט צוזאַמען געלד, טיילט פריי צו די קאָזאַקען. איינעם פון די קאָזאַקישע אָפיצירען געפעלט ר׳ שמעונ׳ס זייגער. הרב ר׳ שמעון שקאפ נעמט אַראָב זיין זייגער, גיט אים גלייך אַוועק דעם אָפיציער. בריינסק איז ניט פאַרברענט געוואָרען.

אונגעוואַרטעט באָווייזט זיך אַ פייער אין מילגאַס. די בריקען ברענען. די אַרמיי ציהט זיך צוריק. די שטאָט בלייבט אַליין, ניטאָ קיין רוסען מער. אַ ווילע שפּעטער הערט מען: מזל טוב, מזל טוב. אַ וויבעל שרייט, אַז זי האָט געזען דייטשע פאַרפאָסטענס אָנקומען. נאָך אַ פאָר מינוטען באָווייזען זיך אין בריינסקער גאַסען דייטשען מיט מערדערישע אויגען, מיט רויטע אָנגעפרעסענע פיסקעס.

עס באָווייזען זיך אידישע יונגעלייט, איבערגעטאָן ציווילס, וואָס מ׳האָט געדענקט, אַז זיי זיינען שוין לאָנג ניטאָ. צי עס האָט זיך געלוינט אָבצוגעבען מזל טוב, וועט די דייטשען זיינען אַריין, וועלען מיר זעהען ווייטער.

38 מאָנאַטען דייטשע אָקופּאַציע אין ברייגסק

דעם 14־טען סעפּטעמבער, זעקס פּאַרטיאָג קומען אַריין די דייטשען אין ברייגסק. זייער ערשטע אַרבייט איז צו כאַפּען מענשען צו בויען בריקען. זיי באַציהען זיך ברוטאַל צו די געכאַפּטע. צוויי מענשען ווערען געצוואונגען צו שלעפּען אַ שווערען קלאָץ. דאָס איז אוממעגלעך פיזיש, באַקומען זיי די ריכטיגע קלעפּ.

די רוסען באַשיסען די דייטשע פּאַזיציע ביי קאַלניצע. ברייגסק ווערט פּונ מיט דייטשע פּאַרוואונדעטע. ס'ווערט גלייך אָנגעפּילט אַ סמענטאַרזש ביין פּאָמניק אויף פּשעדמיעסטאַ.

דעם צווייטען טאָג נעמען די דייטשען אינפּירען אָרדנונג אין שטאָט. דער קאָמענדאַנט רעקווירירט די מעהל ביי אַלע מעהל שיינקערס, אויך אַלע אַנדערע שפּייז־אַרטיקלען ווערען רעקווירירט. ס'פּאַנגט זיך אָן אַ מגפּה אין שטאָט. מען באַהאַלט פון דייטש די אָנגעגריפענע, ווייל זיי פּאַרגיפטען גלייך די קראָנקע. קיין מעדיצינישע הילף גיבען זיי ניט.

ס'ווערט געזופען אַ פּאַרזאַמלונג און ס'ווערט געשאָפען אַ שטאָט פּאַר־וואָלטונג. ווער? איהר האָט געטראָפען. ירוחם גאָלדבערג, אלי'ה גאָטלי'עב, יצחק ראָזענבוים ווערען די פּאַרשטייער פון דער שטאָט פּאָוואָלטונג. ס'ווערט אָרגאַניזירט אַ מיליציע פון די רעאַקציאָנערישע עלעמענטען פון שטאָט. ס'ווערט אָרגאַניזירט אַ קולטוס־גמיינדע. אַ קהילה. דער פּאָרזיצער פון דער קהילה ווערט עזרא'ס איידעם, אוועדוב מיט'ן צונאָמען קאָטשינסקאָלע.

ברייגסקער אידען דערפיהלען דעם טעם פון דייטשער אָקופּאַציע. עס ווערט פּאַרבאָטען צו גיין אין גאַס נאָך 7 אָבענדס. מ'זיצט אין הויז אין דער פינסטער. קיין ליכט איז ניט ערלויבט; מ'כאַפּט צו אַרבייט פון דער גאַס; מ'כאַפּט פון די הייזער, פון בית־המדרש. איר ענדיגט די אַרבייט און

גייט שוין אַהיים. כאַפּט מען אייך ווידער; ביי דער אַרבייט שלאָגט מען; שפּייז ווערט ווייניקער; מ׳הונגערט אין פּלי היזער. קיין אַרבייט איז ניטאָ ביי קיינעם. בעלי־מלאכות וואָס האָבען געהאַט סחורות צו פּירען אין אַנדערע שטעט ווערען פאַרבאָטען צו פאָהרען. קיין רויע מאַטעריאַלען זיינען ניטאָ; די קרעמערס שטייען מיט לידיגע קראָמען.

מען פאַרטיילט ברויט קאַרטען, מעהל קאַרטען, די מעהל איז געמישט מיט עפּעס, וואָס ס׳האָט געמאַכט דאָס ברויט ביטער. מענשען שטאַרבען פון עסען דאָס ברויט. געוויסע טויטענפעלע — דעם אינקעגנדיגען בעלעבער׳ס ווייב — זיינען פעסטגעשטעלט געוואָרען פון דאָקטאָר, אַז זיי זיינען געקומען פון דעם ברויט.

פרויען ארגאַניזירען אַ דעמאָנסטראַציע צום מאַגיסטראַט, מיט׳ן ברויט אין האַנד. די אידישע פאַרשטייער שרייען צו זיי: גייט אַהיים, ווייזט אויס, אַז זיי האָבען דעם ברויט ניט געגעסען. די מערהייט פון דער אידישער באַפעלקערונג ליידעט קעלט. קיין קריסט וועט ניט בריינגען קיין פוהר האָלץ אין שטאָט. און ס׳איז ניט געווען מיט וואָס צו קויפען. אויפ׳ן שאָסיי איז געלעגען האָלץ, וואָס די דייטשען האָבען געפירט צום באַן, פלעגט מען ביינאַכט איינשטעלען דאָס לעבען, זיך באַזאָרגען מיט אַביסל האָלץ אום ניט דערפרוירען צו ווערען אין די הייזער. אָט אַזוי איז חיים אַדעסער דערשאָסען געוואָרען ביין נעמען צוויי שטיקלעך האָלץ.

דער טיפוס האָט זיך באַוויזען אין שטאָט. דער דאָקטאָר האָט גלייך אינפאָרמירט דער אָקופאַציע מאַכט. מ׳נעמט אַזעלכע אין שפּיטאָל און שנעל ווערען די פאַציענטען פאַרגיפטעט. דאָס האָט פאַסירט מיט בניאָמקע דעם בעקער, אברהמ׳ס דער שערער און קוטיכעס מיידעל.

די שטערביכקייט פון הונגער, קעלט, קראַנקהייטען, זיינען געוואָרען גרויס. אַלטע און יונגע פאַלען.

אַ שרעקליכער ווינטער איז געווען אין בריינסק אין 1916. די אָקופאַציע מאַכט פאַדערט אַרבייטער, צו שיקען זיי אונטער׳ן פראָנט צו שוץ־גראָבענס. אונזערע פאַרשטייער אין מאַגיסטראַט מיט דער אידישער קולטוס געמיינדע שרעקען זיך מ׳זאָל זייערע אייגענע ניט כאַפען. מאַכט מען אַ ליסטע וועמען צו שיקען אויף אַרבייט. געווויינטליך ווערען די אָרימע הילפלאָזע מענשען אויסגעקליבען צו דער אַרבייט. אַז מ׳פּראָטעסטירט ענטפערען זיי: וואָס

איז דער אונטערשייד, איר אַרבייט דאָך דאָ אויך, וועט איר אַרבייטען דאָרט. די ערשטע אָבטיילונג אַרבייטער וואָס זיינען אָבגעשיקט געוואָרען קיין באָראַנאָוויטש זיינען געווען פון די מערסטען עלענדע אינגלעך אין שטאָט. זיי זיינען געקומען צוריק אָנטלאָפענע מיט געפרוירענע הענד און פיס, צובראָכענע. דעם דזשעאנטניקעלס אינגעלך ישראל יהודא איז שוין ניט געקומען צוריק. ער איז דאָרט ערגעץ געשטאָרבען. די קראַנקע אָנטלאָפענע האָבען זיך געמוזט פאַראַהאַלטען, ווייל מען האָט זיי געזוכט ווידער אַוועקצושמעסן צו דער אַרבייט.

די צווייטע פאַרטי וואָס איז אָבגעשיקט געוואָרען קיין גיינאָפקע איז אויך באַשטאַנען פון אַזעלכע אָרימע אַרבייטער אינגלעך. אין דער פאַרטי בין איך מיט מיין ברודער שלומקע געווען. אַז ס׳האָט געפעלט האָט מען געזומען פאַרהיראָטע. דאָן האָט מען גענומען פרויען, זאָגאָר אַזעלכע וועמעס מענער זיינען געווען אין דער אַרמיי. מ׳האָט געגעבען צוואַנציג מאָרק און אַוועקגעשיקט. די וואָס זיינען אָמאָל אָנטלאָפענע האָבען קיין צוואנציג מאָרק ניט באַקומען. „דעזערטירער" האָבען זיי אונז גערופען. איך אַליין האָב פינף מאָל דעזערטירט. מערקווירדיג, די רייכערע זיינען ניט געגאַנגען צו קיינע אַרבייט, ווייל זיי זיינען געווען אָדער דערקלערט אָלס רבנים־סטודענטען, אָדער זיי זיינען געווען פייערלעשער. אין די פייערלעשער האָט מען קיין אָרימע מענשען ניט געזומען, בלויז יחסנים. די פייערלעשער זיינען באַנוצט געוואָרען צו העלפען כאַפען אַרבייטער. שפעטער האָט מען פאַראַרדענט אַז די פייערלעשער זאָלען באַנוצט ווערען צו גרויזעווען לאַסט־וועגענער. האָבען די מאַגיסטראַט מענשען אינגעלאדען די אָרימע יונגעלייט זיך אָנצושליסען אין די פייערלעשער. זיי האָבען זיך טאַקע ענטזאָגט פון דעם כבוד יעצט צו ווערען פייערלעשער.

צוליב דעם וואָס די שטאָטישע באַפעלקערונג איז געוואָרען צו געדיכט, האָט די מאַכט פאַראַרדענט אַרויסצושיקען אַ טייל מענשען אין דאָרף. ווידער זיינען די אַרויסגעשיקטע געווען פון דעם טייל מענשען, וואָס האָבען געוואָגט צו פראָטעסטירען קעגען די קהל פאַרזאַרגער. ס׳געדענקט זיך, אַז זושע דער שניידער, יאַנקל ברעזשניצער, משה, שמואלקע סלאָווועס, שנעבעלע און נאָך אַזעלכע, זיינען געווען פון די אויסגעשיקטע. אַנדערע צולויפען זיך אַליין. די אַרויסגעשיקטע ווערען אויסגעשטראָכען פון דער ברויט ליסטע. פון די פאַרשיקטע האָט מען גענומען ברייגען צוריק אין ברייגסק נאָר געשטאַרבענע,

צו קבורה. מען איז שוין געגאַנגען צו דער אַרבייט. דאָס ביטערע ברויט איז שוין זיס געוואָרען.

עס ווערט ענטוויקעלט אַ נייע פּרנסה — שמוגלערי, דאָס הייסט אַריינ־ברענגען אין שטאָט שפּייז אָדער סחורה. שמוגלערי איז געווען פּאַרבאָטען. דאָך שמוגלען מערסטע פון די רייכערע „פּראָטעקציע" וואַהרשיינלעך.

ס'איז אין ברייגנסק געווען יאָסקע לייזער קצב'ס. ער האָט געהאַט שטאַרקע פּראָטעקציע ביין זשאַנדאַר. אַ קליינער מיט אָפּיצירישע קורטקע, אָפּיצירישע שטיוול. הרב ר' שמעון שקאָפּ פלעגט אים רופען ר' יוסף. דער יאָסקע איז גראדע געווען ניט קיין שלעכטער יונג. אַ גוטער ברודער. אַז הערשל זאָגעל פּאָלט דורך מיט אַ פוהר מעהל קריגט עס יאָסקע צוריק אַרויס, פּאָרט אַ גוטער ברודער.

אָנפּאָנג 1917 פּאָנגען אָן בלאָזען נייע ווינטען. ס'ווערען פון זיך אַליין אויפגעלעבט פּאָליטישע אַרגאַניזאַציעס: „בונד", „ציוניסטען". די אַרגאַניזאַציעס ווערען געגרינדעט אין געהיים. דער דייטש זאָל ניט באָמערקען. ביי ירוחם וויגאָדסקי אין שטוב ווערט די ציוניסטישע אַרגאַניזאַציע געגרינדעט, און ביי גדליה קאָזידאָוויטש ווערט אין געהיים געגרינדעט דער „בונד". עס קומען רעדנער פון לאָדזש; ס'קומען פּאָר געמיינזאַמע פּאַרזאַמלונגען. דער פּאַרטייאישער קאַמף ווערט געפירט לעבעדיג. פּאָר די ציוניסטען פלעגט רעדען שנייער, ר' שמעון שקאָפּ'ס פלימעניק. פּאָר'ן „בונד" — שלומקע טרוס.

ס'באַווייזען זיך אין שטאָט פּראָקלאַמאַציעס קעגען דער אָקופּירענדער מאַכט. פּראָטעסטען קעגען אַרויספירען ברויט און פעטס. נאָך צוועלף יאָריגען שטילשטאַנד לעבען אויף די אַלטע פּאָליטישע פּאַרטייען, אונטער דער נאָז פון דער אקופּאַציע מאַכט.

פּראָטעסטען ווערען שטאַרקער קעגען די שטאָטישע קולטור־לייט, ווען שיקען צוואַנגס אַרבייטער פּאָר'ן דייטש. קעגען געוואלט טהאַטען. די פּראָ־טעסטען ווירקען; מ'שיקט מער ניט קיינעם אויף צוואַנגס אַרבייט; עס הערען זיך קלאַנגען פון רעוואָלוציע אין רוסלאַנד.

עס קומען פון ביעלסק געהיים־אַגענטען צו פּאַרשען וואָס עס גייט פּאָר אין ברייגנסק. ביעלסקער חברים לאָזען וויסען באַצייטענס. די אקופּאַציע אַגענטען קריגען אַ וואָרנונג צו פאַרלאָזען די שטאָט אין איין שטונדע. עס ווירקט.

מיטגלידער פֿון דעם ראָטן קרייץ פֿון לעמבערג, אויגוסט 1917

די באַהאַלטענע ביכער פון דער ביבליאָטעק ווערען אַרויסגענומען. די יוגענט וויל לעזען. צייטונגען קומען פון וואַרשע מיט אידישע באַהן־בעאַמטע, וווּ קיין פאַסט האָט ניט געפירט קיין צייטונגען.

די פאַרוואַלטונג פון לינת הצדק אַראַנזשירט אַ טעאַטער פאַרשטעלונג. דער „וויִלדער מענש" פון יעקב גאָרדאָן. אייניגע שטאָטישע בחורים און מיידלעך שפּילען די ראָלען. אין געהיים ווערען אַראָבגעבראַכט פון ביאַליסטאָק די אידישע טעאַטער־גרופּע. זיי זינגען קאָמפּליעטן:

דער דייטש וועט געבען אַלעס
אויף שבת פיש און חלות.

עס גענפינען זיך שוין לייטע, וואָס גיבען די אינפאָרמאַציע צום דייטש. דער אַמטס־פאָרשטייער וויל ווייסען דעם מיינונג פון דעם לידעל און פאַראַרדענט אַז די אַרטיסטען זאָלען שוין פאַרלאָזען ברייסק.

דער לינת הצדק און ביקור חולים זיינען זייער טהעטיג, זיי העלפען מיט מעדיקאַמענטען די קראַנקע מיט פפלעגע צו די קראַנקע זיי זאָלען זיך ערהאָלען.

אַלע ווייסען שוין אַז דער דייטש איז געבליבען שטעקען ביים מאַרן אין פראַנקרייך; עס פילט זיך אַז דער דייטש וועט אין קורצען מוזען נעמען דעם וועג.

אין דער נאַכט פון 11־טען נאָוועמבער 1928 פאַרפאַקען זיך די דייטשען און פאַרלאָזען די שטאָט. זיי לאָזען איבער האָב און גוטס. די דייטשע אָקופּאַציע איז געענדיגט.

עס קומען נייע ליידען פאַר בריינסקער אידען אונטער דער פוילישער רעגירונג.

דריטער קאַפּיטעל

בריינסק אין אָנפאַנג פון דער פּוילישער רעגירונג

די דייטשען האָבען פאַרלאָזען בריינסק ביינאַכט. דורך דער נאַכט ווערט אָרגאַניזירט אַ צייטווייליגער בירגער־קאָמיטעט און אַ בירגער־מיליץ. אידען געפינען זיך אין קאָמיטעט, אויך אין דער מיליץ.

דער בירגער־קאָמיטעט נעמט איבער אַלע סקלאַדען מיט פאַרשידענע שפייז און מיליטערישע אַרטיקלען, וואָס די דייטשען האָבען אין אייליגניש איבערגעלאָזען. די מיליץ האָלט וואַך איבער די מאַגאַזינען, וואָס האָבען זיך געפונען אין צערקווע. יאַחקע דִי קרעמערקע קומט אַלעמאָל צו אַלטער'ן און וואַרנט אים: „אַלטער, זיי אויפגעפאסט מיט'ן ביקס."

די שטאָט געפינט זיך ווידער אין אַ געדריקטער שטימונג. מען וויס שוין ווער עס ווערט איבערנעמען די מאַכט. אויפ'ן אָרט פון די ברוטאַלע דייטשען ווילען באַלד אָנקומען פאַנאַטשקעס די לעגיאָנערען; מ'שרעקט זיך פאַר די פּאָליאַקען.

אויף מאָרגען דעם 12־טען פאַרען אַריין אין שטאָט רייטענדיג צוויי שכור'ע פּאָליאַקען, קוזשמעס אַ זוהן פון לובישטש און אַ זשאָנצע פון רוטקער כראַביעס גיטער. אָרום זיי קלייבען זיך צוזאַמען פּוילישע יוגענד. זייער רעדע איז אַ קורצע, פאָנאָוויע: מיר האָבען שוין אַן אייגענע פּוילען. יעצט ווילען מיר באַקעמפען די באָלשעוויקעס. ווער ס'ווערט ניט פאָלגען ווערט גיין אויף די גאָלענדזשעס (תליה).

זיי זיינען שנעל אָבגעפאָרען, ווייל עס זיינען נאָך געווען דייטשען וואָס האָבען געוואָנדערט פון טשעכנאַווצע קיין ביעלסק.

דאָקטאָר דאָמאָנסקי און דער קריסטליכער אָפּטייקער באָרוהיגען די שטאָט, אָבער אידען שרעקען זיך.

דער אידישער לעגיאָנער הערשל שיינעס צוזאַמען מיט פּוילישע לעגי־

אַנערען ווערען פון דייטשען געכאַפּט און מיטגעשלעפּט קיין ביעלסק. דאָרט באַקומען זיי די ריכטיגע קלעפּ און ווערען אנטוואפענט. די דייטשען קומען באַלד צוריק אין ברײנסק. דעם 2־טען טאָג חנוכה איינע בייטאָג קומען אַן אַ פּוילישע מיליטעריש גרופּע, ענטוואפענען די דייטשען. דער זשאַנדאַר לעמקין ווערט דערשאָסען. די דייטשען ווערען אַרויסגעטריבען נאַקעטע. צו מאָרגענס ווערט ברײנסק באַשאָסען פון צוריקטרעטענדע דייטשען. דער קאַמף געדויערט דעם גאַנצען טאָג. אין אָוונט רייסען זיך ווידער אַריין דייטשען. זיי זעהען דעם דערשאָסענעם קאַמעראַד, ווערען זיי ווילד, זיי מאָרדען, ברענען, ס׳פאַלען קרבנות דער מילנער מיל׳ן צונאַמען טשאָטשע, דער זוהן פון פּאָליטע־לער פּאַכטער, זיין פרוי און שותף אַ סאַקאָלער איד ווערען פּאַרברענט ווען זייער הויז ווערט אונטערגעצונדען. דעם אַליענצקער שוסטער׳ס ברודער נאָר וואָס צוריקגעקערט זיך פון דער מלחמה ווערט דערשאָסען. ברײנסק ברענט פון אַלע פיער זייטען.

הרב שמעון שקאַפּ אַרגאַניזירט גלייך אַ רעטונג אַקציע. ער ווערט פון די דייטשען באַיידיגט. עס נעמט זיך אָן פּאָר׳ן רב אַ דייטש מיט׳ן נאַמען הערמאַן וואָס איז געווען פּאַרבאַהאַלטען אין ברײנסק. ר׳ שמעון שקאפּ קומט אַב מיט שרעק. דאָן איז געווען אַן אומבאַשטימטע לאַגע — איין טאָג דער דייטש, איין טאָג דער פּאָליאַק. אין שטאָט, דייטשן, אויסערן שטאָט, פּאָליאַקען. אידען ווערען געכאַפּט אונטערוועגען אָדער אין דערפער, ווערען באַראַבעוועט, ס׳הייסט מ׳זוכט ביי זיי געווער. די געכאַפּטע אידען ווערען געפירט אין לאַפּי אָדער אין דאָרף פּיעטקעווע. דאָרט ווערען זיי געשמיסען.

דאָס ווען באַשטעטיגען סענדער כאַמסקי, וואָס האָט געקריגען 25 שמיץ. עס ווערען געמאַכט רעוויזיעס. מיין ברודער שלומקע טרוס ווערט אַרעסטירט פּאַר האָבען ביי זיך דעם בונדישען אַרכיוו. דער לעגיאָניסט שטיינ־מאַן אינטערווענירט און פּאַר צוויי ליטער בראַנפּען ווערט מיין ברודער באַ־פרייט. פּאַר פינף ליטער בראַנפּען באַקומט מען ערלויבעניש צו עפענען אַ בונדישען קלוב.

עס ווערט איינגעפירט אַביסעל אָרדנונג. ס׳ווערט אַ מאַגיסטראַט. חיים גאָטליב איז וויצע בורמיש. אַ פּאָר אידען ווערען ראַטמענער אין דער קהילה פּאַרוואַלטונג.

ס׳איז ניט רוהיג. מענשען שרעקען זיך צו פּאַרען אויפ׳ן באַהן, מ׳שניידט בערד. אין ברײנסק באַווייזען זיך די האַיראַרטשיקעס. זייער ערשטער אָרבייט

אידישע שולע אין לאדזש, פוילן, נאך דעם ערשטן וועלט־קריג

איז: זיי באַגעגענען אין גאַס בנימקע דעם שניידער. ער נעמט זיך אַבצו־ שערען בנימקעס באָרד. ער באַקומט אַבער קלעפּ. ווײל ליפּע פּאַרצעליניק, פּרויטשע סאַנעס דערלאַנגען צוריק, זאַגאַר דער קריסטליכער רעסטאָראַטאָר טאַמשאַך העלפּט געבען קלעפּ. מער גלוסט זיך ניט צו שערען אידישע בערד אין ברײנסק.

אויף די וועגען אונטער'ן שטאָט איז שרעקלעך. ברײנסקער אידען פּאַרען צו שפּעטאָוונט, ווערען זיי באַפאַלען און געשלאָגען און באַרויבט. מ'צייגט אַן אויף די שולדיגע, עס העלפּט ניט.

ביסלעכווײַז ווערט א ביסל רוהיגער. ס'פאַנגט זיך אָן עפּעס א נאָר־ מאָלקייט. ווידער לעבען אויף פּאָליטישע פּאַרטייען, פּאַרזאַמלונגען. די ביבלי־ אָטעק, ס'קומען פיעל צייטונגען. יעדער פּאָר טעג ווערט פון אַן אָנדער פּאַרטיי געגעבען פּאַרשטעלונגען מיט אייגענע קרעפטען, דעקאָראַציעס ווערען געמאָלען פון אברהמל ברײנסקי.

עס ווערט אַרגאַניזירט א פּאָלקס שוהלע מיט גוטע לעהרער: חיים צבי ברײנסקי, אברהמל ברײנסקי אַס צייכנן־לעהרער, שוואַרץ פון טרעסטינע. אין די שוהלע לערנען קינדער פון אַלע פּאַרטייען, זאַגאַר מזרחיסטען, ווײל די שוהלע ווערט פּאַרוואַלטעט פון א קאָמפּראָמיסליכען פּאַרטרעטערשאַפט.

עס ווערט טהעטיג אין ברײנסק א קאָאָפּעראַטיווע קראָם פון מזרחי, אָנ־ געפירט פון ירוחם גאָלדבערג, לייבל ווײנער און מאָטל שוסטער. דאָרט ווערט פּאַרקויפט שפּייז בלויז צו די מיטגלידער פון פון קאָאָפּעראַטיוו.

אין 1919 קומט פּאָר א צוזאַמענפּאָר פון אַלע אידישע קהילות. דער צוזאַמענפּאָר איז אין ביאַליסטאָק. די ברײנסקער קהילה דאַרף ערווײלען אירע דעלעגאַטען. צום צוזאַמענפּאָר ווערט אָנגעפירט א שטאַרקער וואַהל קאַמף. עס ווערען אַרויסגעשטעלט פינף פּאַרטייען. דער „בונד" געווינט.

שפּעטער ווערען געווײלט פּאַרטרעטער צום מאָגיסטראַט פון פּאַרשידענע פּאַרטייען. עס ווערען ערווײלט אַס ראַטמענער עפּשטיין, הערשל ברײנסקע, פון „בונד". פון פּועלי ציון ווערען ערווײלט חיים קעסטין און יענקל פּריבוט. פון ציוניסטען — חיים הערש ברײנסקי, יאַסל מישורעק, משה סמורזיק, בעריש קאָגאַן ווערט ערווײלט פון מזרחי. א קאָמוניסט, קאָטשמארסקי ווערט דער בורמיטש. שפּעטער אַנטלויפט ער מיט די סאָוועטען קיין רוסלאַנד.

דער מאָגיסטראַט באַשליסט צו מאַכען דעם 1־טען מאַי אַס אַרבייטער יום־טוב. אין אַלגעמיין האָבען אַלע פּאַרטייען געהאַט פּאַרטרעטער, ווײַל

זיינען געווען באַוואוסטזיניגע מענשען, האָבען געאַרבייט צוזאַמען אין אַלע שטאָטישע אַנגעלעגענהייטען.

חיים הערש בריינסקי
געווען מיטן דזשאָינט 25 יאָר, געשטאָרבען
אין ניו־יאָרק אין 1947

יאָסל מישורעק
ערמאָרדעט בייַ ווישקאָוו

דער יאָר 1920 פאָנגט זיך אָן מיט מאָביליזאַציעס. די מלחמה פון פוילען מיט רוסלאַנד איז אין פולען ברען. די יוגענד און אויך עלטערע ווערען געפרופען צו מיליטער. ס׳שאַפט זיך אַ באַוועגונג וואָס באַהויפטען, אַז בריינסק געהערט ניט צו פוילען און דאַרף ניט געבען קיין מיליטער. אַנדערע זיינען דאַגעגען דער באַוועגונג.

קיין ריכטיגע רשימות פון בריינסקער אידען זיינען ניטאָ. דער מאָגיסטראַט מיט דער מיטהילף פון קריסטען זאָגען: איטשקא און מאַרדקאַ זיינען די זעלבע יאָרען וואָס מיין סטאָשעק און דאַרפען גיין אין מיליטער דינסט.

די מלחמה דערנענטערט זיך צו אונז. פון קיעוו איז שוין פוילען אַנטלאָפען. פילסודסקי׳ס מלחמה פלענער פאַלען דורך. בריינסק איז שוין אָנגעפילט מיט פוילישע מיליטער. מ׳כאַפט אידען צו די אַקאָפעס. אַרום בריינסק ברענט — די געפאַר ווערט גרעסער. מ׳הערט שוין שיסעריין; די פוילישע מאַכט פאַרלאָזט בריינסק. עס אַרגאַניזירט זיך אַ פאַלקס־מיליץ, אידען זיינען דאַרט געהערig פאַרטראָטען. דעם 26־טען דזשולי 1920 אָנטלויפען אַלע פאַליאָקען. עס קומען אָן אומבאַקאַנטע סאָלדאָטען, ראַבירען די שטאָט. עס הערען זיך

געוואָלדען פון אידישע הייזער, פון אידישע אומבאַהאָלפענע פרויען. עס קומען פאָר פאַרגוואָלטיגונגען פון אידישע טעכטער. די פּאָזנאַטשיקעס און די האָליאַרטשיקעס טוען זייער אַרבייט. קיין שוץ איז ניטאָ.

דעם 27־טען דזשולײַ קומט פאָר אַ שלאָכט פון די פּויליש מיט די רוסישע מיליטער. מרדכי פוהרמאַן וועלט פאַרוואונדעט לייכט, ווען ער גייט נאָך וואַסער. די פּויליש אַנטלויפען, לאָזען זייערע געפאַלענע חברים אין די ברײנסקער גאַסען. זיי מאַכען אַ צווייטען פאַרזוך און פאַלען דורך. און אין די ברײנסקער גאַסען באַווייזען זיך די ערשטע רויטע אַרמייער. צו מאָרגענס, דעם 28־טען דזשולײַ, 1920 איז שוין געווען שטיל.

פיערטער קאַפּיטעל

פּוילישׂ־סאָוועטישע מלחמה

(20 טעג סאָוויעטן מאַכט אין ברייַנסק)

עס פאַנגען זיך אָן פּרישע צרות. די קראַמען זיינען לײַדיג, די סחורות זיינען צעראַבירט געוואָרען. דאָס וואָס עס איז פאַרבליבען האָבען די סאָוועטישע סאָלדאַטען אויסגעקויפט פאַר זייער סאָוועטישע געלט, וואָס האָט קיין ווערדע ניט געהאַט. קיין פּרנסה ניטאָ, קיין אַרבייט ניטאָ.

עס באַווייזט זיך אין ברייַנסק דער ערשטער סאָוועטישער קאָמיסאַר פון אַרבייטער מיליטערישען רעוואָלוציאָנערען קאָמיטעט. זיין נאָמען איז ציגאַנאָוו. עס נעמט ניט לאַנג, ברייַנסק ווייס שוין אַז ציגאַנאָוו איז אַ איד, וואָס קומט פון פאָלטאַווער געגענד. דער ציגאַנאָוו איז געווען אַ פּרייַליכער פּוק מיט אידישע וויצען און לידלעך. פון פאַך איז ער אַן אַרטיסט פון אידישען דראַמאַטור פון אַדעס.

ער רופט פאַרזאַמלונגען. ער האַלט רעדעס, ער ענטפערט פראַגעס כמעט אַלע מאָל מיט אַ ווּיץ.

אַ פאָפּלאַווער קריסט פרעגט אַן ערנסטע פראַגע ביי אַ פאַרזאַמלונג. גוט זאָגט דער קריסט, מיר וועלען פאַרקויפען דער מאַכט אונזער ברויט און אַנדערע פּראָדוקטען. די געלד האָט קיין ווערדע ניט. מען קריגט גאָר ניט צו קויפען. עס איז גאָר ניטאָ קיין סחורה. ציגאַנאָוו ענטפערט אים אין רוסיש: נאָוואָדוט ווסיאָ אי האַרטע צרות טאָושע. דאָס הייסט, מען וועט אַלעס אַרײַנ־פירען און האַרטע צרות אויך. צי דער פאָפּלאַווער גוי איז געווען צופרידען מיט'ן ענטפער ווייס איך ניט.

צוויי ברייַנסקער אידישע מיידלעך פרעגען אויך אַ פראַגע: מיר האָבען נישט קיין קוה און ביי רייכע פויערים איז פאַראַן צוויי קיה, איז דאָס יושר? ציגאַנאָוו פרעגט די מיידלעך: האָט איר אַמאָל געהאַט אַ קוה? „ניין", ענט־פערען זיי. זאָגט ציגאַנאָוו, דאָן וועט איר ווייטער ניט האָבען קיין קוה.. וויצען

האָבען זיי געהאַט גענוג נאָר צום עסען איז גאָרניט געווען.

אידען נעמען אָן שטעלעס ביי דער מיליץ. עפשטיין ווערט נאַטשאַלניק פון דער מיליציע. חיים קעסטין ווערט פּרעדסעדאַטעל פון ווירטשאַפּט־אַמט. אַלטער טרוס באַקומט אַ פּאָסטען אין קאָניצער הויף אַלס ווירטשאַפּטס־פּיה־רער און נאָך אַזעלכע אַרבייטען.

עס גרינדען זיך אין ברייגנסק פאַרשידענע קלובען: יעווסעקישע, פּועלי־ציון, „בונד". עס איז סאָוויעטען־מאַכט אין ברייגנסק.

עס באָווייזען זיך די טשערזוויטשאייקע, שפּיאָנען. זיי שטעכען דורך יעדען מיט די אויגען. עס פאַנגען זיך אָן אַרעסטען. אידען און קריסטען ווערען אַרעסטירט.

די טשערזוויטשייקע געפינען אין קעלער ביי אברהמע שקאָפ אין מויער פיעלע אַרטיקלען וואָס לייטע האָבען דאָרט פאַרבאַהאַלטען. צווישען זיי האָבען זיך געפונען לייסטען פון ציוניסטישע פיהרער, האָבען זיי אַרעסטירט יאָסל מישורעק און ישראל שאָפּירא, 2 אָנגעזעענע ציוניסטען. דער פּראָצעס איז גע־גאַנגען וויטער צו פּוילען. זיינען די צוויי פאַרשלעפּט געוואָרען ביז וויטקאָוו. שפּעטער ווען די רוסען האָבען זיך צוריקגעצויגען זיינען די צוויי געפונען געוואָרען ערמאָרדעטע ביי וויטקאָוו לעבען וואַרשע.

עס באַמערקט זיך אַן אומצופרידענהייט מיט די נייע סאָוועטישע הער־שער. זאָגאַר צווישען סימפּאַטיקער ווערט אַ אומצופרידענהייט. מיט די מילי־טערישע קאָמוניסטען וואָס זיינען געווען זייער שטרייַנג ספּעציעל אין מלחמה צייט. דערצו האָבען זיך אין יענער צייט אַרײַנגעכאַפּט אומגעוויינשטע עלע־מענטען אין די הויפּט קאָמיטעטען. אייניגע האָבען געטאַפּט די אויוועס ביי די בעקער צי מען באַקט; אַנדערע האָבען געזוכט גלאַט אין דער וועלט, אפשר וועט מען עפּעס געפינען אימיצען ביי אַ פּאַרבערעכען, זיך געמאַכט פּאַר גרויסע נאַטשאַלניקעס. לאַנג וואָלטען אָזוינע ניט אָנגעצויגען.

פּלוצלונג באַווייזען זיך אין ברייגנסק גרויסע מיליטער אָבטיילונגען. עס ווערט אַ פּאַניק. די רוסען טרעטען אָב, ציהען זיך צוריק.

ווער עס קען אַנטלויפט. ניט נאָר די בעאָמטע, נאָר סתם אידען; אַלע לויפען; מען האָט געוואוסט מיט וואָס עס שמעקט. די פּאָליאַקען קומען צוריק קיין ברייגנסק. דער פּראָצעס ביי וואַרשע איז געבראָכען. די פּאָליאַקען האָבען עס דאָן געראפען דער נס ביים ווייסל.

פיעלע פון די אָנטלאָפענע זיינען ביז היינטיגען טאָג פאַרבליבען אין

רוסלאַנד: שלומקע טרוס, אברהמטשע קראַץ, הערשל בריינסקי, אברהמל בריינסקי, איטשע אַלבייטער, צאלקע שרויט, נאָסקע בלייַמאַן, בערל דעם בעדערס, איטשע גאָראָכאָווסקי, חייה דינה מיט'ן מאַן, און אַנדערע אייניגע האָבען זיך שפּעטער צוריקגעקערט אין ברייַנסק.

דעם 18־טען אויגוסט קומען שוין אַריין די פּאָליאַקען אין ברייַנסק. פון די סאָוועטען איז שוין קיינער ניטאָ. די פּאָליאַקען נעמען זיך ערשטענס צווינגען אידען צו אַרבייטען. זיי טרייבען אַלע, יונג און אַלט צו בויען דעם בריק, וואָרפען אַריין מענשען אין טייך, דער רב ר' יצחק זיוו ווערט געצומען צו שלעפּען שווערע קלעצער און אַנדערע שווערע אַרבייטען. שלום קראַץ ווערט צוגעבונדען צו אַ פערד און געשלעפּט איבער די גאַסען. דאָס זעלבע ווערט געטאָן מיט משה אליה־דוד'ס. מען ראַבירט וואָס מען געפינט. מען כאַפּט אידען צו טרייבען פערד, בהמות.

די טשעכענאָווצער אידען, ברידער מיט'ן נאָמען לאָנדאָן ווערען ערמאָרדעט פון די פּאָליאַקען. אויך זייער שוועסטער'ס חתן ווערט ערמאָרדעט.

עס ווערט אויך ערמאָרדעט אַן אומבאַקאַנטער איד. ביז הייַנט איז ניט פעסטגעשטעלט געוואָרען, ווער ער איז געווען.

לאַנג האָט די מלחמה ניט אָנגעהאַלטען. עס ווערט אייַנגעפירט שלום לויט דעם ריגער טראַקטאַט. און אין ברייַנסק פאָנגט זיך אָן אַביסעל אַ נאָרמאַלער לעבען מיט גרויסע האָפענונגען פאַר בעסערע צייטען. פוילען ווערט אַ פרייַ לאַנד.

פינפטער קאַפּיטעל

בריינסק אונטער דער נייער פוילען

אין דעם אָנפאַנג פון יאָר 1921 האָט מען אָנגעפאַנגען צו גלויבן, אַז ענדלעך וועט זיך איינשטעלן אַ נאָרמאַלער לעבן. בריינסקער אידן מאַכן אַ פאָרזוך ביסלעכווייז צוריק אויפצובויען דעם חרובן אידישען עקאָנאָמישען לעבן. דאָס איז אָנגעקומען זייער שווער. די הייזער אָן פענסטער, די קראָמען אָן סחורה, ווייל אין מלחמה יאָרן איז אַלעס פאַרברענט אָדער צוראַבירט געוואָרען. די אַרבייטע האָבען ניט קיין אַרבייט. עס פעלען רויהע שטאָפען. די קליידער אָפּגעריסען, פאַרלאָטעט.

פון אַמעריקע קומט אָן די ערשטע הילף, פון בריינסקער רעלעך פון ניו יאָרק. פון אַנדערע קרובים, פון פריינט. מיט די געלדער פאַנגט מען אָן צו בויען. די קרעמער פילען אָן זייערע קראָמען מיט סחורות. אַרבייטער האָבען אַרבייט. רויהע שטאָף, שניט וואָרע, האַלץ, אייזען, זאָגאָר פאַדעם קריגט מען שוין, אָבי נאָר געלד.

עס געפינען זיך נאָך פיעלע באנדעס אַלס איבערבלייבעניס פון די מלחמה יאָרען. זיי געפינען זיך אין די וועלדער און ראבירען. אין מאָנאַט מארטש פאָרען אַ גרופּע סוחרים פון שפּעטאָוע, זיי ווערען באַפאַלען פון אַ מאַסקירטע באַנדע אין וויליענער וואַלד און ווערען באַרויבט. עס ווערען ערמאָרדעט יצחק מרדכי וואַסער, משה זילבעשטיין, לייבל פורמאַנס זון, הערשל און אייזיק הורוויץ, בעזאַזיק'ס אַ זוהן. און נאָך אַנדערע. יאָסקע בריינסקי'ס זוהן האָט זיך געמאַכט טויט, איז ער גערעטעוועט געוואָרען. פאָרען אויף דער באַן איז געווען געפערלעך. מען האָט אַרויסגעוואָרפען פון די לויפענדע צוגען. ביסלעכווייז האָט זיך דאָך אַביסעל באַרוהיגט. פיעלע בריינסקער זיינען אָוועק קיין אַמעריקע, צו אַנדערע פלעצער, אַנדערע האָבען ניט געהאַט צו ווען צו פאָרען, און ס'איז ניט געווען מיט וואָס צו פאָרען.

בריינסק האָט זיך ביסלעכווייז געבויעט, פאַרגרעסערט די געשעפטען.

ס׳איז צוגעקומען פּיל נייע קראַמען. אַרבייטער פון פאַרשידענע פאַכען אַרבייטען פאַר די מערק און ירידים, אַנדערע אַרבייטען פאַר׳ן היימישען געברויך. זיי רופט מען זאַקאַזנע. עס זיינען געווארען נייע קוואַסניקעס, זיי פירען זייער משקה אויף ירידים און אַטפוסטן. סטעלמאַכערייַ, שמידעריי האָט זיך שטאַרק ענטוויקעלט. דאָגעגען אַנדערע פאַכען זיינען געבליבן אונטערגעגאַנגען, ווי די פאַרבעריי. די וויכטיגסטע יאַרידים זיינען געווען ביעלסק, גאַיינאַווקע, וויסאָקי מאזאוויעצק, סאקאלע, לאַפּי, טשיזשעוו און טשעכענאַווצע.

עס זיינען געווען פיל אידען דאָרף־פאַרער. זיי פלעגען פאַרקויפען פאַרשידענע קלייניע אַרטיקלען. ס׳זיינען אויך געווען אַ גרויסע צאָל פרויען דאָרפ׳ס־גייערקעס. נאָר זיי זיינען שפעטער אונטערגעגאַנגען. עס האָבען זיך באַוויזען פיעלע טישל־קרעמערס, וואָס פלעגען זייערע סחורה אויסשטעלען אויף טישלעך אין מאַרק. אַזוי ווי אַמאַליגע צייטען איז געווען נאָטשעכע, מלכה. מען האָט זיי גערופען די זיצערקעס. פון זיי איז שוין קיין זכר ניטאָ. צום אנדענקען געפינט זיך נאָר איינע וואָס פירט אַן דעם זעלבען געשעפט ווי נאָטשיכע. דאָס איז יענקל וואָסער־טרעגער׳ס פרוי, אַן אַלטינקע. זי פאַר־קויפט אין גאַס עפעל, קאַרשען, באַרנעס, גאַנצקעס, רויטע און שוואַרצע יאַגע־דעס, בוראַקלעך און אַגרעס. איך האָב איר נאָך באַמערקט מיט׳ן טישל אין יאָר 1938. איך האָב זיך דערמאָנט אין די קינדער יאָרען, ווען איך האָב ערגעץ געקריגען פון דער מאַמען אַ גראָשען, פלעג איך לויפען צום טישל קויפען די נייע יאַגדעס, קומען אַהיים און מאַכען אַ שהחינו. טאַטע־מאַמע פלעגען קוועלען, דערביי אויסווישען די פייכטע אויגען און צו ווינשען צו דערלעבען איבער אַ יאָר. איך דערמאָן זיך אַז איך האָב געגליכען צו קויפען ביי מלכה די זיצערקע, ווייל זי פלעגט געבען אַ פולע לעפעל יאַגעדעס און צוליייגען נאָך פינף יאַגעדעס. ערשט פרעגט זי מיר, וועמענס אינגעלע איך בין, שיינע יענטעס אינגעלע? קום זשע אַהער, נאָדיר נאָך עטליכע יאַגעדעס. ביי נאָטשעכען האָט מען אַזוינע פריווילעגיעס ניט געהאַט. זי האָט אַריינגע־שאָטען די לעפעל יאַגעדעס אין פאַפּירעל, קיין מאָל ניט געגעבען קיין צולאָג. זי איז געווען אַ בריה, אַ גוטע ביזנעס־פרוי. איך געדענק נאָך די קראַכמאַלקעס, אַזוינע מענשעלעך מיט צושפרייטע הענד און פיס, אַפּגעפּאַרבט רויט און בלוי. דאָס האָבען געקויפט די שיקסעס, גייענדיג זונטאָג פון קאַסטשיאל.

ביי די היינטיגע טישל הענדלערינס אַדער ווי מען האָט זיי געפרופען סטראַגאַנעס, האָט איר געקענט געפינען מאַנופאַקטור, מענער־ און פרויען־וועש,

דאָס האָט איר געפונען ביי חנה'לעס טאָכטער. ביי פערל אהרעלעס, ביי דער ציקערקע־מאָכערקע. די בעלעכערקע איז געזעסען מיט לאַמטערנעס, ריבאיי־זענס, לייקעס, בוניעס. ביי דעם פאָפּלאָוער איז געווען פאַרלייגט דער טישעל מיט אַלערלייי קעמעלעך, שפּיגעלעך, סטענגעס, נאָדעל פאָדעמס. חייה אסתר האָט זיך ספּעציאַליזירט מיט פאַרקויפען פאַרב שינקע בלוישטיין, חנה, שלומה איטשע יאָסקעס און דוד ליטוואַקס ווייב האָבען געהאַט פאַרשידענע שפּיצען אויסגעשטריקטע. דער האַנדעל איז ביסלעכווייז פאַרגרעסערט געוואָרען. די אידישע האַנד־ווערקער האָבען אויך געהאַט פרנסה. אָט אַזוי איז געווען ביז דעם יאָר 1923.

עס פאַנגט זיך אָן „שטייערען" פאַר איצט, שטייערען פאַר פריערדיגע יאָרען. אַז מען קען די שטייערען ניט באַצאָלען פאַרקויפט מען די בעביכעס. אויף ליציטאַציע נעמט ניט אַריין געלונג, בלייבט מען ווייטער שולדיג שטיי־ערען. די הויז איז שוין ליידיג, אַלעס ליציטירט. און שטייערען דאַרף מען צאָלען.

אידען באַמערקען אַז דער אָרימער קרעמער אַדער האַנד־ווערקער דאַרף צאָלען גרעסערע שטייערען ווי די רייכע סוחרים, ווערט סקאַנדאַלען. מען קומט שבת אין שוהל און מען לאָזט ניט דאַוונענען. סטייטש, פאַר וואָס זאָל דאָס אַזוי זיין. פאַר וואָס רייסט מען אַזעלכע גרויסע שטייערען פון אָרימע־לייט? קיין פאַרשטייער ביים שאַצען די קליינע געשעפטען, האָבען זיי ניט געהאַט. די אָנגעזעהענע סוחרים פון שטאָט זיינען געווען די שאַצערס. אַזא וואָס האָט געהאַט איין אומזאָץ פון 5,000 זלאָטעס אַ יאָר האָט מען גע־שאַצט לויט 100,000 זלאָטעס. מאַנטאָג קומט דער טעקס־קאָלעקטאָר אין שטאָט און ער וייסט ניט אַז מען האָט שבת ניט געלאָזט דאַוונען. ער ליציטירט און פירט אַוועק די בעביכעס מיט'ן וואָגען. דאָס האָט מען גערופען גראָבסקי'ס עגלה.

דאָס האָט געפירט דערצו, אַז עס איז געשאַפען געוואָרען פאַראיינען, אַ סוחרים פאַראיין, אַן האַנד ווערקער פאַראיין. אָט די פאַראיינען האָבען פאַר־טרעטען די אינטערעסען פון זייערע מיטגלידער. אַמווייניגסטען האָבען זיי געזעהן, אַז די שטייערען זאָלען ווערען פאַרטיילט יושר'דיג.

דאָס האָט געפירט צו פאַרשידענע וויכטיגע נייע אָרגאַניזאַציעס, אינסטי־טוציעס, קרעדיט־אַנשטאַלטען אונטער דער נייער פוילישער רעגירונג. מיר וועלען זיי באַשרייבען אין די ווייטערדיגע אַרטיקלען.

זעקסטער קאַפּיטעל

סוחרים און האַנדווערקער פאַראיין

אין אַ רעגעגדיגען טאָג אָנפאָנג זומער אין יאָר 1923 איז פאָרגעקומען אין דריטען בית־המדרש אַ פאַרזאַמלונג פון אַלע בריינסקער סוחרים. עס ווערט געגרינדעט דער סוחרים פאַראיין, אונטער דער לייטונג פון חיים גאָטלייב, אליה נתן גלעזער, מאָטקע גאָלדע, הערשל זאָגעל, האָוואָל, לייזער רובין, אברהמע יענטשמאַן און שלומה לאָזער.

די גרויסע סוחרים, אָזעלכע ווי אליה גאָטלייב, חאַשקע מנוחה׳ס און נאָך אַזעלכע האָבען זיך געהאַלטען פון ווייטענס. וואַרשיינלעך האָבען זיי ניט געהאַט קיין נויטוועגדיגקייט פאַר אָזאַ אינסטיטוציע. זיי האָבען זייער שטעטל אַליין געקענט באַשטיין.

עס ווערט געשאַפען אַ ביורא ביי רובינען אין מויער. צוויי שרייבערס ווערען אָנגעשטעלט, בערעש קאָגאָן און יצחק פינקעלסטיין. קיין האַרמאָניע איז אָבער אין דעם פאַראיין ניט געווען קיין גרויסע, דאָך האָבען זיי געטאָן צו אַ גרויסער מאַס גוטע אַרבייט. זיי האָבען איינגעטיילט פאַרשידענע בראָנזשעס, וועלכע האָבען געהאַט גוטע פאַרטרעטער. אָזוי איז געווען די מאָנופאַקטור, שפייז, גאַלאַנטעריי, האַלץ־סוחרים, אייזען קרעמער, געפלייגלע סוחרים און אָנדערע.

די האָנדווערקער זיינען אויך געווען מיטגלידער פון סוחרים פאַראיין.

די שטייערען פראָגע, וועלכע איז געווען די וויכטיגסטע, וואָס האָט אָנגעירט יעדען איינעם, האָט ניט געקענט מיט אַלע געזעלליך געלייזט ווערען צו דער צופריידנהייט פון אָלעמען, האָבען דאָך די אָרימע געדאַרפט צאָלען גרעסערע שטייערען. איז געשאַפען געוואָרען אַ ניט צופריידנהייט. קלאָגען זיינען געפאָלען אָז די אינטערעסען פון אָרימערען סוחר ווערט פון פאַראיין ניט ריכטיג פאַרטרעטען. צו אַ געוויסען גראָד איז עס געווען ריכטיג.

דאָס האָט ביסלעכווײַז געפירט צו דער שאָפונג פון דעם קליינהענדלער פאַראײן, אָנגעפירט פון בן ציון דעם זאַרעמבערס. בעריש קאגאן איז געווען דער סעקרעטאַר פון די ביידע פאַראײנען. דער סוחרים פאַראײן ווערט אויפגעגעבן, און בעריש קאָגאָן פירט אָן די אַרבייט פון זיין הויז. פרייזען אויף סחורות ווערט געשטעלט. זיי קויפען אײַן די פּאַטענטען פאַר די מיטגלידער. זיי שרייבען פאַרשידענע ביטעס פאַר זיי, וויל קיין איינצעלנע פּערזאָנען זיינען ניט ערלויבט געווארען צו שרייבען ביטעס וועגען קיינע געשעפּטן זאָכען.

אין אַלגעמיין האָט דער סוחר געהאָט זיין פּלאַץ פאַר באַראטונג שוין ניט ביים סוחרים פאַראײן נאָר ביי בעריש קאָגאָן.

קיין פּאָליטישע באַדייטונג האָט דער פאַראײן ניט געהאָט אין ברײנסקער אידישען לעבן. צוליב דעם ניט פאַרגינערישען כאַראַקטער פון געוויסע מיטגלידער. דערצו איז יעדער איינער געווען פאַרזאַרגט מיט זיין געשעפט, מיט די געווײַנליכע טעגליכע זאָרגען. פּוליטישע קאָנקורענץ וועט שטאַרקער, קרעמער זיינען נאָך אַלעמען געצוואונגען זיך צו פאַרמאַכען. עס פאַרמאַכט זיך טרייַנע יעקב מאיר'ס קראָם, פּערל שאפראנס, יוסף בצלאלי'כעס, עקיבא סקורניק'ס, חאַנטשע גאליסעס, יאָכע וויינס, פּיניע קרוקס, חייה חזנ'ס, העני אסתר משה חיימ'ס.

אָט אַזוי זיינען ביסלעכווײַז אונטערגעגאַנגען פאַרשידענע קליינע און גרעסערע אונטערנעמונגען, זיי האָבען ניט געקענט ביישטיין די גרויסע קאָנקורענץ פון קריסטען, די גרויסע שטייערען. קרעדיט איז שטאַרק געווען באַגרענעצט, איז מען געווען געצוואונגען צו פאַרמאַכען די טהירען.

דער האַנדווערקער פאַראיין אין ברײנסק

עס איז געווען אַ שבת צונאַכט, בעפאַר די ערשטע סליחות אין יאָר 1923, ביי גדליה איינעמער אין הויז. דאָרט איז געגרינדעט געווארען דער ברײנסקער האַנדווערקער פאַראיין.

די ערשטע מיטגלידער זיינען געווען די פאלגענדע: גדליה איינעמער, חנא קאַשטאַן, שלום קוקאָפקע, בערל סאַשין, הערשל פּלאַטקאַט, אַלטער אָרקעס, שלום קראַטץ, חיים פּאטיקער, חיים ריפקע, משה מענדל טאַקערס, אַלטער טרוס, צאַלקע יאסל סטאליערס, מרדכי אַסקאַרט, הערשל שפּאַק, אברהמקע

סאַשין, מענדל טאַקער, בערל באַבעלעס, איטשע מאיר פּיעקוצקי, זעליג און אַנטשעל, אַלטער ראַדישאָוער און אַנדערע.

עס ווערט געשאַפען דער סטאַטוט, עס ווערט אויסגעקליבען אַ פּרעזידיום פון פינף אין וועלכע עס גייען אַריין די פאַלגענדע פערזאָנען: גדליה איינעמער, שלום קוקאפקע, אַלטער טרוס, בערל סאַשין און חנא קאַשטאַן.

די ערשטע וויכטיגסטע אַרבייט באַשטייט אַדער דאַרף זיין צו זאַרגען דערפאַר, אַז די באַשטייַערונג פון די מיטגלידער זאָל זיין יושר׳דיג. דאָס האָט געמיינט אַ גוטע רעפּרעזענטאַציע ביים שאַצונג קאַמיסיע.

גדליה איינעמער איז געווען דער וואָס האָט געדאַרפט אַלעמען פאַר־טרעטן. ער האָט די טעטיגקייט ניט געקענט דורכפירן. ער איז ניט געווען באַקאַנט מיט אַלע פאַכען, מיט זייערע ספּעציעלע נויטען. די צאָל וואַרשטאַ־טען איז שוין דאַן געווען 315. מיט זיינע בעסטע באַמיהונגען האָט ער פאַרט ניט געקענט געהעריג פאַרטרעטען די אַלע פאַרשידענע פאַכען. עס האָט זיך נאַטירלעך גלייך ענטוויקעלט ניט צופרידנהייט צווישען די מיטגלידער.

עס ווערט דאַן באַשלאָסען אַז ביים שאַצונגס קאַמיסיע זאָלען בלויז מענשען פון זעלבען פאַך זיין פאַרטראָטען. אָט אַזוי האָבען סטאַליערס ניט פאַר־טרעטען קיין שניידערס אַדער פאַרקערט. בלויז אייגענע פאַך־מענשען וואָס האָבען געוואוסט פון די געשעפטען פון זייערע אייגענע בראַנזשע מיטגלידער האָבען גענשאצט די טעקס מעגליכקייטען פון זייערע חברים. דאָס האָט צופרידענגעשטעלט אַלע מיטגלידער.

עס האָט פאַסירט, אַז צאַלקע יאָסל סטאַליערס האָט אויף זיינעם אַ קאָנ־קורענט געעפענט דאָס מויל. האָט מען אים צוריקגערופען פון דער קאַמיסיע. אונטער מיין אויפזיכט אויף דער שטייערען קאַמיסיע האָבען די האַנדווערקער אַבגעאַטעמט. ביז אונזער אַנטייל האָט פיעל מאָל פאַסירט, אַז די שטייערען קאַלקאַרס האָבען פאַרקופט זייערע בעביכעס ווי עס איז געווען דער פאַל ביי משה סוסל, ווען מען האָט זיין נייַ־מאַשין פאַרקופט. ביי מאָטל דעם ריהמער האָט מען חאַמאַנטען פאַרקופט, ביי לייבל סטעלמאַך האָט מען פאַרקופט האַלץ, אַלעס פאַר שטייערונגען. איצט איז פון דעם געוואָרען אַן ענדע. די שטייערען זיינען איינגעפירט געוואָרען לויט די פּהיגקייטען פון די מיטגלידער, מען האָט ניט געפירט קיין פּאָליטיק מיט די מענשען.

דאָס האָט נאַטירלעך געפירט דערצו, אַז דער האַנדווערקער פאַראיין איז געוואָרען די פאָפולערע פאַלקס־געזעלשאַפט ביי אַלעמען. די פאַרזאַמלונגען

זיינען געווען אינטערעסאַנטע. הערשל פּלאטראט האָט אַלע מאָל געהאַט זיינע וויצען, דער ביסקער בלעכער רופט אַלע מאָל צו אַ סעודה'לע, משה סוסעל וויל האָלטען לאַנגע רעדעס, נאָר ער פאַראיקעט זיך און וויל גראָדע ענדיגען די רעדע.

ביי די פאַרזאַמלונגען פלעגען די פאַכלייט זיך אַברעדען פון האַרצען, זיך באַקלאָגען אויף די אונאנגענעמליכקייטען ביי דער אַרבייט. ביי די שמידען פאַסען ניט די אַקסען, ביי די סטאָליאַרעס איז די האַלץ שטענדיג נאַס. טאַנדייטנע שניידער באַקלאָגען זייער לאַגע, וואָס בארעבאַרע און טשעכע־נאַפצער מיקאַיי יאַריד קומען פאָר אין דעם זעלבען טאָג. דאָס זעלבע סאקא־לער און טשיזשעווער יאַריד קומען פאָר אין זעלבען טאָג, כאָטש גיי מיט איין... אויף פיער יאַרידען. צו די שערערס פלעגט מען זאָגען פּראָפיומקע, צו די ריכמערס — עס שטינקט זשעגאכטע. די דאָמען שניידער פלעגען רעדען פון כּלה־מלבושים.

דער האַנדווערקער פאַראיין פאַרברייטערט זיין טהעטיגקייט, גרינדעט דעם פאָלקס־באַנק, דאָן דעם אַן־פּראָצענטיגע לייה־קאַסע. עס קומט צו שטאַטי־שע וואָהלען וועלט דער האַנדווערקער פאַראיין טהעטיג, שטעלט אַרויס אן אייגענע ליסט פון קאַנדידאַטען און געווינען.

אין יאָר 1927 וועלט אין פויליען אַנגענומען דער גזעזע פון האַנדווער־קער און אינדוסטרי. דאָס ברענגט דערצו, אז אַלע אַרבייטער דאַרפען האָבען דיפּלאָמען אָדער האַנדווערקער קאַרטען. מיר שטעלען זיך אַלע צום עקזאָמען. מיר לעגאַליזירען די לערן־אינגלעך. דער ברייסקער האַנדווערקער פאַראיין וועלט אַזוי גוט געפירט אַז מיר באַקומען די רעכט פון דער רעגירונג צו עקזא־מינירען אַרבייטער און אַרויסגעבען קאַרטען און דיפּלאָמען צו די עקזאַמי־נירטע אַרבייטער. מיר פירען איין יעדען פאַך ספעציעלע פאַכלייט צו עקזאַמינירען:

פון שניידערס — שלום קראַץ און חנא קאַשטאַן;

היטל־מאַכערס — אַלטער טרוס, יצחק קרינסקי.

סטאָליאַרעס — הערשל רוצקי, משה מאַן און צאָלקע טשאכנאָוועצקי;

סטעלמאַכעס — משה מטות ציכטלייער, שמחה אוישפעטער;

קצבים — יעקב יענטשמאַן און אברהם סאשין;

בעקערס — יחיאל לייב פּיעקוצקי, בערל ראָזען, און פישל קאָפּלאַן;

שוסטערס — הערשל פּלאַטראט, מרדכי אייזיק פּערלמאַן און שיע זאַב־לודאפסקי;

שטעפּערס — אברהם וועריפיקאַווסקע, און לייבל וויינער;

טאַקאַרעס — מענדל טאַקער און אברהם אבא טאַקער;

שמידען — אַנטשל ראַזען און אַלטער ליעווארטאפסקי;

דער אַנדווערקער פּאַראיין שליסט זיך אַן אין דעם אַלגעמיינעם צענטראַלען פּאַרבאַנד פון אידישע אַנדווערקער. ניסל לאַוויטש וועט דער סעקרעטאַר. זיין הויז וועט פּאַרוואַנדלט אין אַ קלוב, וואו עס איז שטענדיג פול מיט מענשען פּאַר אינפּארמאַציע. ניסל לאַוויטש'ס אַרבייט וועט פון דער רעגירונג אנערקענט פּאַר זיין מוסטערהאַפטער טהעטיגקייט פּאַר'ן אַנדווערקער פּאַראיין און באַקומט אַ מעדאַל פּאַר דעם פון דער רעגירונג.

יעדען יאָר צו די ערשטע סליחות פלעגט דער פּאַראיין אַבהאַלטן זיין יערליכען פייערונג.

די פינף יאָריגע פייערונג קומט פּאַר אויך די ערשטע סליחות ביי ניסל לאַוויטש אין הויז. עס איז געווען אַ יום־טוב'דיגע שטימונג. די הויז איז געווען מיט עלעקטרישע באַלייכטונג. די פּוליזשע פאַהן און די אידישע פאַהן פלאַטערען הויך. צווישען די פאַהנען איז געווען די פאַהן פון האַנדווערקער פּאַראיין מיט'ן אויפשריפט „יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך".

דער אַרקעסטער פון די פייערלעשער שפּילט דעם פּוליזשען הימן און אויך „התקוה". עס ווערט געשפּילט דער טרויער מאַרש נאָך די געשטאַרבענע מיטגלידער. די פאַרזאַמלונג ווערט געעפענט מיט באַגריסונגען פון בורמיש און חיים גאָטליעב. פון דער קהילה קומט ר' חיים לייב ליעוו און הרב אברהם יעקב סעקארעוויטש, ס'קומען באַגריסונגען פון אַלע פּאַרטייען. רעדעס ווערען געהאַלטען פון אייגענע מיטגלידער, ניט איינער וויינט פאַר שמחה. די האַרץ זאָגט — ווער וויס? עס זאָל ניט פּאַרשטערט ווערען. ס'זיינען אויך געקומען פּאַרטרעטער פון ביעלסקער און טשעכענאָפּצער האַנדווערקער פּאַראיינען.

די טישען זיינען געדעקט, דער עולם איז זיך משמח ביז טאָג. קיינעם גלוסט זיך ניט אַוועקגיין. עס דערנעענטערט זיך די צייט צו סליחות. ביסלעכווייז גייט יעדערער אַוועק צו זיין בית־המדרש צו סליחות.

דער אַנדווערקער פּאַראיין ווערט אַ פאַלקאַמענע פאַלקס אינסטיטוציע. יונגע, אַלטע חסידים און קאַמוניסטען — עס איז ניט קיין פּאַרטיי נאָר אַ שיינע פאַלקס־באַוועגונג.

דער קולטורעלער צושטאנד איז פיעל געהויבען געוואָרען דורך דער קולטור־גרופע פון פאַראיין. טעאַטער פאַרשטעלונגען ווערען אויפגעפירט. איינע פון די פאַרשטעלונגען איז אויפגעפירט געוואָרען „די רומענישע חתונה". דאָבטשע מלמד און ריבטשע פיטלאַק האָבען געשפילט די הויפט ראָלען. אַלע וואָך קומען פאַר פאַרזאַמלונגען, לעקציעס. מען דערהאַלט צייטונגען, ביכער. די יוגענט אָבטיילונג ווערט געפירט פון איטשע לייווין, שמואלקע בעקערס זוהן. אליה קראַץ און יעקב קאַשטאַן, חנא'ס זוהן. די יונגע לערען־אינגלעך זיינען שוין מער ניט די אומוויסענדע פון אַמאָל.

עס ווערט געמאַכט אַ פאַרזוך צו שאַפען אַ בונדישען האָנטוועלקער פאַראיין אָבער אָהן ערפאָלג. דער עקזיסטירענדער פאַראיין איז באַליבט ביי אַלעמען. קיין אַגיטאַציע קען זיי ניט אָבריסען פון בריינסקער האָנדווערקער פאַראיין.

דער פאַראיין האָט פונקציאָנירט אין געהיים אונטער די סאָוועטען־מאַכט אויך אין געטאָ.

פון די 315 מיטגלידער פון פאַראיין זיינען געבליבען דריי לעבעדיגע. איך אין רוסלאַנד און הערשל שפאַק און יוכבד גאָלדע אין די פאַרטיזאַנער אַטריאד אין וואָלד.

דעם 7־טען סעפטעמבער 1939, ווען בריינסק ברענט, ווערט דאָן אויך פון דייטשע צינד־באָמבעס פאַרברענט דער האָנטווערקער לאָקאל מיט'ן אַרכיוו.

אט אזוי ענדיגט זיך דער עקזיסטענץ פון דער שענסטען אמת'ער פאָלקס־אינסטיטוציע, וואָס האָט זיך געווידמעט צו די נויטען און פאַרלאַנגען פון בריינסקער פאָלקס־מענש — דער האָנדווערקער פאַראיין פון בריינסק.

זיבעטער קאַפּיטעל

די פּאָלקס־באַנק אין ברייַנסק

ברייַנסק האָט זיך געגרינדעט אין אַ פּינאַנס אינסטיטוציע אָדער באַנק. דער מסחר און דער פּאַרגרעסערטער פּאַרקאָנג נאָך רויע שטאָפּען פּאָר די האַנדווערקער, מאַטעריאַלען וואָס האָבען געדאַרפט געקויפט ווערען אין אַנדערע גרעסערע פּוילישע שטעט, זיינען געקויפט געוואָרען אויף קרעדיט. אָזעלכע קרעדיטען האָבען ברייַנסקער סוחרים און האַנדווערקער לייכט באַקומען וויל די רעפוטאַציע פון ברייַנסקער קלייַנע און גרעסערע האַנדעלס־לייַטע איז געווען גוט.

עס איז אָבער געווען אין שוועריגקייט, וועלכע האָט עמוזט באַזייטיגט ווערען. געווייניקיך פלעגען אָזעלכע קרעדיטען געגעבען ווערען נאָר וועָן אַ וועקסעל איז אונטערגעשריבען געוואָרען ביים קויפער. אָזאַ וועקסעל האָט געפּאַדערט אַ צאָל פּונקט ווי אַ באַנק. ברייַנסק האָט אָזאַ באַנק ניט געהאַט. אין ביעלסק איז געווען אָזאַ באַנק. דאָס האָט געמיינט, אַז ברייַנסקער סוחרים־האַנדווערקער האָבען געדאַרפט פּאָרען קיין ביעלסק אוֹן דאָרט דעם וועקסעל גוט מאַכען אין דער לאָקאַלער באַנק. דאָס איז געווען אַ גרויסע שטערונג. מאַנכע מאָל האָבען זיי פּשוט קיין צייט ניט געהאַט צו פּאָרען קיין ביעלסק, אָדער זיי האָבען געמוזט פּאָרלירען פּיעל צייט. מערסטע סוחרים אָזעלכע האָבען אַליין געדאַרפט אַרבייטען בייַ די וואַרשטאַטען, איז עס פּאָר זיי געווען אַ גרויסער פּאָרלוסט.

דער האַנדווערקער פּאָראיין וועַרענדיג די פּאָלקס אינסטיטוציע, האָט געזען די שוועריגקייטען פון זייערע מיטגלידער און באַשלאָסען עטוואָס צו טאָן צו פּאָרלייכטערען די לאָגע. און במילא מאַכען די מיטגלידער מער קרעדיט־פּעהיג. זיי באַשליסען צו אָרגאַניזירען אין ברייַנסק אַ פּאָלקס־באַנק.

אין מאַרטש 1924 איז די באַנק געגרינדעט געוואָרען, אויף אַ פּאָרזאַמלונג פון האַנדווערקער פּאָראיין און האַנדווערקער לאָקאַל בייַ ניסל לאוויטשען.

עס ווערען געשאַפען און באַשטעטיגט די געזעצען פון דער אינסטיטוציע, עס ווערען ערווייַלט אַ פאַרוואַלטונגס ראַט: אַלטער טרוס, פרעזידענט, אברהם ווערפיכאווסקי וויצע פרעזידענט, גדליה איינעמער קאַסיר, חנא קאַשטאַן, יצחק מאיר פיעקוצקי און אנטשעל ראַזען.

אין אויפזיכט'ס ראַט ווערען אויסגעקליבען מרדכי אָסקאַרט אַלס פרעזידענט, משה סוסעל, מאַטעל קאַנאַפיאטע, אברהם פוֿלשאַנסקי און יצחק פינקלשטיין. ביי חייה קאַפּלאַנסקי אין אַ קליין צימערל ווערט געעפענט דער ערשטער לאַקאַל, מיט יצחק פינקלשטיין אַלס בוכהאַלטער.

אַלעס איז גרייט צו דער באַנק. עס פעלט איין קליניגקייט — קאַפּיטאַל. מיר נעמען זיך יעצט צו שאַפען דעם קאַפּיטאַל פאַר דער באַנק, ווייל אַ באַנק אָן קאַפּיטאַל איז עפעס אַ זאַך וואָס קען ניט לעבען לאַנג.

מיר נעמען אויף סובסקריפּציעס. דער ערשטער וואָס זיין טייל צוגעטראָגען איז מאָטיע אַבא טרוס. דאָן האָבען פיעל אַנדערע צוגעטראָגען זייערע סובסקריפּציעס. דאָן קומט מרדכי אָסקאַרט, ברענגט אַריין 500 דאָלער אָן פראַצענט. דאָס האָט געמאַכט אַז נאָך מער מענשען האָבען צוגעטראָגען קאַפּיטאַל, און די באַנק האָט אָנגעהויבען צו פונקציאָנירען מיט קליינע קרעדיטען צום אָנפאַנג.

די באַנק וואָקסט פון טאָג צו טאָג. בריינסקער ברענגען אַריין זייערע אָבשפּאָרונגען אין באַנק. די פאַלק־באַנק ווערט אָן אמת'ע קאָאָפּעראַטיוו געזעלשאַפט. די צענטראַל אין וואַרשע גיבען קרעדיט צו דער בריינסקער באַנק. דער קאַפּיטאַל דערגרייכט שוין 70,000 זלאָטעס.

עס ווערט אַ באַדייטענדע פאַרבעסערונג פאַר די קליינע סוחרים און האַנדווערקער. די באַנק שיקט ניט צוריק קיין וועקסלען. זי וויסט שוין ביי וועמען עס איז געווען ניט קיין גוטער מאַרק טאָג; מ'דאַרף וואַרטען אַביסל צייט.

די באַנק שטעלט צופרידען די נויטען פון דער באַפעלקערונג. בריינסק באַקומט אַ גוטען נאָמען אין דער געשעפטס־וועלט. זייער וווינינג וועקסלען ווערען פראָטעסטירט.

די באַנק ווערט געפירט אין אמת'ן פאַלקסטימליכען כאַראַקטער — קיין פאַרטייאישע חניפה. בלויז די קרעדיט פעהיגקייטען פון יעדען ווערט אָפּגעשאַצט.

ביסלעכווייז ענטוויקעלט זיך אַ פאַרטייאישער קאַמף אין דער באַנק. פאַרשידענע פאַרטייען זוכען צו קאָנטראָלירען די פאַלק אינסטיטוציע. עס

געלינגט זיי ניט. די גרויסע מערהייט איז פאַר דעם אונפאַרטייאישען כאַראַקטער פון דער באַנק.

נאָך פינף יאָר ווערט די לייטונג אַרײַנגעפאַלען אין פאַרטייאישע הענד. בונדיסטען, ציוניסטען, מזרחי, אַגודה'ניקעס און האַנדווערקער סוחרים. קרעדיט ווערט געגעבען ניט צו די קרעדיט פעהיגע נאָר צו פראָטעזשירטע פאַרטיי־מענשען. יעדער פאַרטיי האָט געהאַט אירע פראָטעזשירטע וועלכע האָבען באַקומען צו גרויסע קרעדיטען.

דאָס יאָר 1930 ברענגט אַ קריזיס. די לייטונג רעכענט זיך ניט מיט דער צייט, פאַרקלענערט ניט דעם קרעדיט פון אירע פאַרטייאישע גוטע ברידער. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז קיינער האָט ניט געצאָלט. די וואָס האָבען אין באַנק געהאַלטען זייערע אַבשפאַרונגען פאַדערען זייער געלד צוריק. די פאַלקס־באַנק ווערט ניט קרעדיט פעהיג.

עס ווערען אַרײַנגעצויגען פינאַנסירען, ווי אַלטער וויל, געזונד צו מאַכען די באַנק, אָבער אנשטאָט צו קורירען די באַנק, האַנדלט מען פאַר זיך. יצחק פינקלשטיין, אַלטער אייגעמער און אַלטער וויל האַנדלען מיט וואַליוטע. אַז וואַליוטע שטייגט איז עס זייער פראָפיט, אַז מ'פאַרלירט, האָט די באַנק פאַרלאָרען. מען האַנדלט מיט מעהל, פאַר באַנק גלד נעמט מען ביי רעכטל זאָגען די מיהל. מען פירט פערזענליכע געשעפטען. עס דוכט זיך אַז קיינער וויס ניט. אָבער ברײַנסק וויס וואָס מען טהוט מיט זייער געלד. מען לויפט נאָך מער אַרויסצוציהען די אָבגעשפאַרטע גלד.

עס ווערט געשאַפען אַ גרופע מענשען וואָס ווארענען די פאַרטיי־מענשען אויפצוגעבען זייער קאָנטראָל. אין 1936 קומט פון וואַרשע אַ בוכהאַלטער. פינקלשטיין ווערט אַוועקגעשיקט. עס באַנייט זיך דער צוטרוי.

די פאַלקס־באַנק באַקומט יעצט קאָנקורענטען פון דער גמילות חסדים קאַסע, וואָס באַרגט גלד אָן פראָצענט. דאָך איז אין 1939 די קאַסע פון דער באַנק געווען גאַנץ.

דעם 22־טען אָקטאָבער 1939 קומען אַריין די סאָוועטען־מאַכט און נאַציאַנאַליזירען די פאַלקס־באַנק. לײדער האָבען די אַרימע מענשען פון דעם גלטיטען. וויל עס איז געווען די אַרימע קליינע האַנדווערקער, וועמעס אַבגעשפאַרטע גלד איז נאַציאַנאַליזירט געוואָרען.

זיי האָבען זיך געבעטען ביים בוכהאַלטער פיעטראָווסקי ער זאָל דעקען

זייער געלד מיט וועקסלען. זיי וואלטען ביסלעכווייז פילייכט איינגעמאנט זייער געלד. פיעטראוסקי ענטזאגט זיך דאס צו טאן.

אזוי האט זיך געענדיגט נאך א שיינע פאלקס אינסטיטוציע, וואס האט געדינט די ברייגנסקער באפעלקערונג 15 יאר צייט.

געענדיגט דעם 4-טען אפריל 1940 דורך דער סאוועטען-מאכט אין ברייגנסק.

דער בונד פון פוילישע ארבעטער פארטיזאנען

פוילישע ארבעטער־פארטיזאנען, מיטגלידער פון דער פוילישער סאציאליסטישער פארטיי, באזוכן אוועקגעשטעלטע
פוילישע פארטיזאנען, אויפן פראנט קעגן דייטשן נאציזם. אין מיטן דעניקין, אויגוסט 1941 : אנדזשי וואלעצקי, פון
פארטיי־פירער, אין מיטן וועלן זיך מיט אים אויסדריקן פוילישע פארטיזאנען, אויגוסט 1941

אַכטער קאַפּיטל

אָן פּראָצענטיג לייה־קאַסע אויפן נאָמען פון שלום דוד ווײן פון שיקאַגאָ

בריינסק האָט געהאַט אונטער פּאַרשידענע צייטען גמילות חסדים קאַסעס, וואו אָרימע לײַט האָבען באַקומען קרײַנע הלוואות, געווײנטלעך אָן פּראָצענט.

די ערשטע פּרייַע לייה־קאַסע איז געווען ביי עזרא'ן. דאָס הייסט, עס איז געווען אַ שטאָטישע אינסטיטוציע. זי איז פאַרוואַלטעט געוואָרען פון עזרא גאָלדבערג. וועגען דעם האָבען מיר געשריבען אין ערשטען טייל פון בוך. דאָרט האָט מען געדאַרפט האָבען משכנות. געענדיגט האָט זיך די אינסטיטוציע, ווען די רוסען אין יאָר 1915 האָבען זיך צוריקגעצויגען פון בריינסק. אַלע משכנות זיינען צוראַבירט געוואָרען. און דער שטאָטישער גמילות חסדים איז געוואָרען אַ פאַרגאַנגענהייט.

דער צווייטער פּרייַער גמילות חסדים איז געגרינדעט געוואָרען פון בריינסקער רעלײַף אין ניו יאָרק, אין יאָר 1919, ווען דער דעלעגאַט האָט געבראַכט אַ גרויסע סומע געלד און די בעלי־בתים אין שטאָט האָבען פאַר די געלד אינגעפּירט אַ גמילות חסדים פאַר אָרימע לײַט.

די פאַרוואַלטונג איז געלעגען אין די הענד פון עטלײכע מענשען, וואָס האָבען דערנידריגט די אָרימע לײַט ביים קומען נעמען א גמילות חסד. טאָמער האָט אַזאַ אַנלייהער געהאַט קינדער וואָס זיינען ניט געווען קיין גוטע, פרומע אידען אָדער גאָר סאָציאַליסטען, איז ער שוין געווען זיכער, אַז ער וועט קיין גמילות חסד ניט קריגען. דאָך האָבען אַ גרויסע טייל בריינסקער באַקומען אָזעלכע גמילות חסדים. די צייט איז דאָן אָבער ניט געווען גינסטיג. די אינפלאַציע וואָס האָט אַלע טאָג פאַרביליגט די געלד וועדטה, האָט צונישט געמאַכט דעם גאַנצען אינוועסטירטען קאַפּיטאַל, און פון דעם גמילות חסדים איז גאָר ניט געוואָרען.

דער דריטער גמ״ח איז געשאַפען געוואָרען אין יאָר 1926 פון האַנד־ווערקער פאַראיין. קיין גרויסע געלט מיטלען איז אָבער ניט געווען. דער גאַנצער קאַפּיטאַל איז באַשטאַנען פון 600 זלאָטעס, האָט מען מער ווי 20 זלאָטעס ניט געקענט באָרגען קיינעם.

אין יאָר 1928 אין אַ פּסח נאַכט איז ביים רב ר׳ יצחק זיוו אין שטוב געווען אַ פאַרזאַמלונג פון אַקטיווע טוער מיט׳ן צווועק צו גרינדען אַ לייה־קאַסע וואָס זאָל ווירקליך קענען לייסטען ממשות׳דיגע הילף צו די וואָס נויט־טיגען זיך אין דעם.

עס איז געקומען צו הילף שלום דוד וויין, דער זוהן פון דעם מאידאנער וואָס האָט געהאַלטען לעבען רוטקע דעם מאידאן, דאָס איז די סמאָליאַרנע. דער וויין איז שוין דאַן געווען אין אַמעריקע אַרום 35 יאָר. דאָך האָט ער ניט פאַרגעסען זיין היים־שטאָט. איז בריייטהאַרציג געקומען צו הילף מיט אַ גאַנץ גרויסן און באַדייטענדע נדבה צו גרינדען אַ פריייען גמילות חסדים קאַסע אין ברייסק.

די קאַסע איז באַוואוסט געוואָרען אַלס וויינ׳ס אַנפראַצענטיגע לייה־קאַסע אין ברייסק. די קאַסע האָט זיך אַרויסגעוויזען אַלס לעבענס רעטער פאַר פיעלע קליינע העגדלער און אַרבייטער. אין זעכצעהן וואָכען האָט די איינלייהע געדאַרפט צוריקגעצאָלט ווערען. ברייסקער אידען האָבען געצייגט אַז זיי אנערקענען גוטע, הערליכע אינסטיטוציעס, זיי האָבען געצאָלט פינקטליך. אין וויינ׳ס קאַסע האָט מען געקענט קריגען אַ גמילות חסד פון 500 זלאָטעס, אומגעפער 90 דאלער ביי יענער צייט.

די צאָל אנלייהערס האָבען צייטענווייז דערגרייכט איבער 600. די פי־רונג פון דער קאַסע איז געווען וואונדערבאַר גוט. די צענטראַלע אין וואַרשע האָט באַוויליגט נאָך געלד צום גמ״ח, ווייל זיי האָבען געזעהן די גוטע רע־זולטאַטען, וואָס די קאַסע ברענגט צו העלפען צוריקשטעלען מענשען אויף די פיס, צו געבען זיי אַ געלעגענהייט צו פאַרדינען זייער פרנסה.

דער אומזאַץ פון וויינ׳ס אַנפראַצענטיגע קאַסע איז באַשטאַנען פון 96,000 זלאָטעס — אַ ריזיגע סומע. דער דזשאָינט האָט באַטראַכט די ברייסקער קאַסע אַלס די בעסטע אין גאַנץ ביאַליסטאָקער געגענד.

הער וויינ׳ס ביישטייערונג צו דער קאַסע איז געווען 36,000 זלאָטעס. אַטלאַנטע האָט געשיקט 4,000 זלאָטעס. ניו יאָרק האָט געשיקט שטיצע צו

טיילען דירעקט צו די אַרימע מענשען. בריינסק האָט אַליין געשאַפען 12,000 זלאָטעס. די איבעריגע געלד האָט דער דזשאָינט אינוועסטירט.

שלום דוד וויין פון שיקאַגאָ
גרינדער פון דער ליי־קאַסע

די אָנפירונג פון דער קאַסע איז געווען, חיים לאַזניק בוכהאַלטער. דער אינגערער ראובן לאזניק איז געווען קאַסירער. די אָרדענונג איז געווען אויסגעצייכענט. די קאַסע האָט געהאַט איר אייגענע ביורא אין קהל־קאַנצעלאַריע. די בוכהאַלטעריע איז געווען פאַלשטענדיג קאַנטראַלירט. אין דער ביורא האָבען זיך שטענדיג געפונען מענשען; מען האָט געבראַכט צאָלונגען; אַנדערע האָבען געמאַכט אַנלייהעס. עס איז געווארען א באַנק אינסטיטוציע.

דער פרעזידענט איז געווען הערש אַוואָל, ער איז געווען זייער אָרענטליך און איבערגעגעבען צו דער אינסטיטוציע. דערצו איז ער געווען זייער א פעהיגער מענש. די פאַרוואַלטונג איז געווען אליה גרשון פערלמאַן, אַלטער

קאָפּעלֿיכעס, בן ציון זאַרעמבער, וועלוול בריינסקי, דער קאדלובאָפקער ריה־מער, זכריה אסקאַרט, שמחה אויסשפּעטער.

רעוויזיאָנס קאָמיטע זיינען געווען ר׳ חיים לייב לֿיעוו, הרב ר׳ בן ציון קאַגאַן און שמואלֿקע בעקער.

אין יאָר 1935, ווען עס קומט פאָר קהילה־וואַהלֿען אין בריינסק, פאָר־גלוסט זיך די פאַרוואַלטונג צו שפּילֿען פאָליטיק. זיי שטעלֿען אַרויס אַן אייגענע ליסטע פון קאַנדידאַטען. זיי באַקומען בייַ די וואַהלֿען בלויז 12 שטימען. בייַ דער קומענדער יערלֿיכער פאַרזאַמלונג ווערט די פאַרוואַלטונג געענדערט: פרעזעס שבתי חאַמסקי, אברהם וועדעפּיכאווסקי ווערט קאַסירער, פאַרוואַלטונג משה ראטנשטיין, קאדלובאפקער ריהמער.

רעוויזיאָנס קאָמיטע: הרב בן ציון קאַגאַן, אַלֿטער טרוס, אַלֿטער סאַפּער־שטיין און יוסף זייפמאַן.

אין יאָר 1937 איז דער פּוילֿישער באַיקאָט באַוועגונג אין פולֿען גאַנג. בריינסקער אידען קענען ניט פאַרען צו קיין מערק און צו קיין יאַרידים. קריסט־לֿיכע קראָמען זיינען פאַראַן איבעראַל. עס ווערט שווער צו פאַרדינען עפּעס, די לֿייה־קאַסע אויפ׳ן נאָמען וויין ווערט די אינציגע וואָס קען לֿינדערען די שרעקלֿיכע לֿאָגע. איר רעטונגס אַרבייט איז גרויס. די פאַרדינסטען פון הער וויין פון שיקאָגא פאָר זיין גרויסמוטהיגע טהאַט זיינען אומבאַגרעניצט. מענשען ווערען פּשוט געראַטעוועט אין דער גרעסטער נויט פאַל. אין דער פאַלֿקס־באַנק וואָס איז געווען אַ געשעפּט אינסטיטוציע ניט קיין פילֿאַנטראָפישע האָט געקאָסט פראָצענט. דאָ האָט מען באַקומען דעם קרעדיט אָן קיין פּראָצענט.

בריינסק איז געווען איינע פון די גלֿיקלֿיכע שטעט האָבענדיג אָזאַ שיינע הערלֿיכע אינסטיטוציע, די אָנפּראָצענטיגע לֿייה קאַסע אויפ׳ן נאָמען וויין פון שיקאָגאָ. אין יאָר 1946 איז דזשולֿיוס קאָהען געווען אין הויפּט אָפּיס פון דזשאַ־ינט אין ניו יאָרק. זיי האָבען אים געצייגט די רעקאָרדס פון בריינסקער לֿייה־קאַסע אויפ׳ן נאָמען וויין פון שיקאָגאָ אַלס מוסטער אָרגאַניזאַציע אין גאַנצען ביאַלֿיסטאָקער געגענד.

אין די עלֿף אָדער צוועלֿף יאָר פון איר עקזיסטענץ האָט די אָנפּראָצענ־טיגע לֿייה־קאַסע אין בריינסק געטאָן וואונדערבאָרע גוטע אַרבייט. בריינסק איז געווען שטאָלֿץ און מיט רעכט, מיט דער אינסטיטוציע וואָס איז געגרינדעט געוואָרען פון חשוב׳ען לֿאַנדסמאַן, הער שלום דוד וויין פון שיקאָגאָ. וועו דער 10־טער יאָריגער עקזיסטענץ פון דער לֿייה־קאַסע איז געפּייערט געווא־

רען איז ביים פאַרזאַמלונג פון דער לייה־קאַסע איינשטימיג ערוויילט געוואָרען הער שלום דוד וויין אַלס עהרען פרעזידענט. זע „בריינסקער לעבען".

מיר באַדאַנקען אייך ליבער, חשוב'ער פריינד שלום דוד וויין פאַר אייער שיינער האַרציגער מתנה צו בריינסקער קהילה פאַר דער פרייער לייה־קאַסע וואָס איר האָט דאָרט געגרינדעט. שיין האָט זי געלעבט, מוסטערהאַפט זיך געפירט, גרויס איז געווען די רעטונג אַרבייט, לידער האָט זי זיך געענדיגט טרויעריג. גראַדע ווי דער גאַנצער אידישער לעבען האָט זיך געענדיגט טרויעריג און שוידערליך. דעם 7־טען סעפטעמבער 1939, ווען בריינסק איז באַוואָרפען געוואָרען פון נאַצישע צינד־באָמבעס אין די שטאָט איז פאַרברענט געוואָרען, איז דער לאָקאַל, די אַרכיוון, די וועקסלען און אַלע דאָקומענטען פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין אַש. די פייערדיגע צונגען האָבען אַלעס פאַרניכטעט, דעם גאַנצען אידישען וועזען אין פוילען, בריינסק בתוכם, און איר שענסטע אינסטיטוציע. שלום דוד וויינ'ס לייה־קאַסע פאַרבלייבט אַן אנדענקונג פאַר דער היסטאָריע. איר מעגט זיין שטאָלץ, פריינד וויין מיט אייער אויפטהו. די היסטאָריע וועט אָבשאַצען אייער גרויסמוטיגע אַרבייט וויי געהעריג.

נײַנטער קאַפּיטעל

פּאָליטישע טהעטיגקייט פון בריינסקער אידן

צו באַקומען אַ פּאָלשטענדיגע בילד פון אַלע זייטען פון אידישען לעבען אין בריינסק מוזען מיר אייך באַקענען מיט דער פּאָליטישער טהעטיגקייט פון בריינסק.

פּוילען איז געווארען אַמווייניגסטען אויפֿן פּאַפּיר אַ פּרייע רעפּובליק. אַלע האָבען גהאַט גלייכע פּאָליטישע רעכט מיט אַלגעמיינע שטימרעכט.

וועג די בריינסקער בירגער ספּעציעל די אידישע זיינען געגאַנגען אָבגעבען זייערע שטימען זיינען זיי פּשוט פּארטומעלט געווארען פון די פיעלע פּארטייען, וואָס האָבען ארויסגעשטעלט קאַנדידאַטען לויסטען. און פּארטייען זיינען געווען די פּאָלגענדע.

איידער איך וועל אייך באַקענען מיט די פּארטייען וויל איך אויך זאָגען, אַז יעדער פּארטיי האָט גהאַלטען אונטער אירע פלּיגעל פיעלע קלענערע פּארטייעלעך. אַזעלכע צאָן קדשים וואָס האָבען געמאכט מער טומעל ווי עפּעס. די יוגענד פּארשטייט זיך האָט נאָך ניט גהאַט קיין שטימרעכט, דאָך האָבען אַלע פּארטייען זיך באַמיט צו האַלטען יוגענד ארגאַניזאַציעס אונטער זיך.

דער בונד — די עלטסטע אידישע פּאָליטישע פּארטי נאָך פון יאָר 1905 און שפּעטער אונטערן דייטש, האָט דער „בונד" פיגורירט אַלס אַ פּאָליטישע פּארטי. די צאָל מיטגלידער אירע אין בריינסק איז ניט באַוואוסט.

די אָנפירערס פון „בונד" זיינען געווען אַלטער סאָפּערשטיין, איצעל דעם וואַרטאוניקס זוהן, זיידל ציוויאטשעכעס, אייזיק מאָטל שוסטער, אַלטער קאָפּעיכעס עלטסטער זוהן, אַלטער סוסעל, שלומה אפרים קוואסניקס זוהן און שרויטס אַ מיידל.

דעם „בונדס" ערשטער וויכאַוואַנעק איז געווען דער יוגענד בונד, ער

נוער בונד אין יאהר 1920

האָט זיך געפּרוּפּען „צוקונפט". די פּירערס פון „צוקונפט" זיינען געווען פּעשע סוסעלע, שלומה־אפּרימ׳ס אַ מיידעלע. לייזער סוסעלע, שלומה אפּרימ׳ס זוהן מנחם ריפקע. וועגען פּעשע סוסעלע מוז געזאָגט ווערען, אַז זי איז געווען אַ פּיין געבילדעטע מיידעלע. דעם „בונד׳ס" צווייטע וויכטיקע איז געווען אַ קינדערשע אָבטיילונג מיט׳ן נאָמען „סקיף". דאָרט האָט אָנגעפּירט גדליה סוסעלע, שלומה אפּרימ׳ס זוהן, אויך געווען זייער אַ פּעהיגער אינגעלע. מען האָט אין בריינסק געזאָגט, אַז גדליה איז דער פּעהיגסטער אינגעלע אין שטאָט.

ווי איר זעט איז דער שלומה אפּרים דער קוואסניק געווען אַ גליקליכער מענש. זייַנע זיהן און אינגלעך און מיידעלע האָבען געאַרבייט פּאַר׳ן „בונד". עס איז אויך געווען אַ ספּאָרט דרוזשינע ביים „בונד" מיט׳ן נאָמען „מאָר־גענשטערן", איך געדענק ניט ווער עס זיינען געווען איהרע קאָמאַנדירען.

לינקע פּועלי ציון — די צווייטע וויכטיגסטע פּאַרטיי. די אַרגאַניזאַציע האָט זיך נאָך געצויגען פון די צייטען פון דער דייטשער אָקופּאַציע. אירע פירערס יאָנקע פּריבוט, אליה יענטשמאַן און נאָך איינער פון די יענטשמאַנס, צעפּלינסקי דער שטריקל־מאַכער, ראָזקע גליעזער, איטשע ליעווין, אליה קראָטץ, באָמטשע, אליה דוד פּריבוט, און נאָכקע גליק, נאָכקע איז אויך געווען איין אויפגעקלערטער, באַזאָכטער און אַ באַוואוסטזיניגער אַרבייטער.

ביי די לינקע פּועלי ציון איז געווען אַ יוגענד אָבטיילונג מיט׳ן נאָמען בּאָרוכאָוצעס. די אָנפּירערס זיינען געווען איטשע ליעווין, שמואלקע בעקער׳ס אַ זוהן. דער איטשע איז געווען אַ זשעניע. זעלטען ווען מען באַגעגענט אַזעלכע אינגלעך. ער איז געווען זייער העפּליך און האָט געהאָט אַ געוואַלדיגען חשק צו פּיזישע אַרבייט, און אַלטער קאָפּעליכעס אינגסטער זוהן, אַ קלוגער און אַ גרויסער קאָמיקער. זיינע קאָמישע רעלען ביי אַ טעאַטער פּאַרשטעלונג האָט בריינסק געליבט, און משה חיים דאָמבראָווסקס.

ביי די לינקע פּועלי ציון איז אויך געווען אַ ספּאָרט דרוזשינע מיט׳ן נאָמען „שטערן". די אָנפּירערס פון דער שטערן גרופּע זיינען מיר שוין איצט ניט באַוואוסט.

די רעכטע פּועלי ציון — דאָס איז געווען די דריטע פּאָליטישע פּאַרטיי אין ברייַנסק. די פּיהרערס זיינען געווען שוין בעלי־הבּיתישע אידען: יעקב גאָטליעב, ישיע צוקער, יחיאל דאָן, בייניש אָקאָן, בישקע שאָפּראָן, חנה סאָקאָוויטש און פּראָפעסער הורוויץ.

זייערע אָבטיילונגען זיינען געווען: „החלוץ", די פּיהרער מאָן, אליה

פאלקס פראגרעס צעיטי ציון אין ברוינסק

גאַלדפאַרב, סענדער שאַפראַן, האַדעס סוסעל, קיילע סמורזשיק, בערטשע ווייל־קאַנסקי און מינקע לעווארטאפסקי.

זייער ספּאָרט אָרגאַניזאַציע איז געווען די „הגנה". די רעכטע פּועלי ציון האָבען אויך געהאַט אַן אַרבייטער גרופּע מיט'ן נאָמען „העובד", צו צייגען דער וועלט, אַז זיי האָבען אויך אַרבייטער אין זייער פּאַרטיי.

ביי אַ פּאַרזאַמלונג פּלעגען די לינקע פּועלי ציון אָדער „בונד" שרייען צו זיי: וואו זיינען אייערע אַרבייטער? מיט שטאָלץ פּלעגען די רעכטע פּועלי ציון אַנווייזען אויף גרשון קאָפּקעס דעם בן יחיד, אַן אַרבייטער.

מזרחי — דאָס איז געווען די 4־טע פּאָליטישע פּאַרטיי אין בריינסק, אַנ־געפירט פון רב'ס איידעם הר' בן ציון קאַגאַן. ווער עס איז געווען פון די מזרחי מיטגלידער, וויס איך ניט קיין סך. צווייי זיינען יאָ באַוואוסט: משה פיעקוצקי און חנינה חפץ.

די אגודה — די 5טע פּאָליטישע פּאַרטיי אָנגעפירט פון בן ציון זאַרעמ־בער. די מיטגלידער זיינען שוין באַוואוסט אַלס חסידים און אַנדערע סימפּאַטי־קער. זיי האָבען אָנגעפירט מיט די בית יעקב שוהלע.

ביתר — די 6־טע פּאַרטיי אָנגעפירט פון יוסף בצלאל קעסטין. דער ביתר האָט געהאַט אַן אָבטיילונג „ברית החיל". יוסף מאיר סקאָלקע איז געווען דער קאָמאַנדיר. זיין אַדיוטאַנט איז געווען פּיניע פּאַנטשקע, דער קאַרפּאַרע איז געווען גוטמאַן, טשאנעס איידעם, דער גרעסטער חכם אין שטאָט.

קאָמוניסטען — זיי זיינען ניט געווען לעגאַל, דאָך האָט מען געוואוסט אַז פּרייסל דעם שמיט'ס קינדער זיינען אַלע רויטע. חיים מאַן, וועלוול פּוישאַנ־סקי, ריבטשע קאָפּקעס, ברויזמאַן, פּסח מלכהלעס, דער גלעזערל, דוד צוקער און בעניע־פּייוול שוסטערס זיינען אויך געווען באַוואוסט פּאַר קאָמוניסטען.

זייער יוגענד אָבטיילונג האָט געהייסען „קאָמסאָמאָל". אַן אָנדער אָבטיי־לונג איז געווען „מפּר", אָנגעפירט פון ליבע דעם רערל'ס. זייער ספּאָרט אָרגאַניזאַציע איז געווען „וויץ".

דאָס זיינען די פּאָליטישע פּאַרטייען אין בריינסק — זעקס געזעצליכע, איין ניט קיין געזעצליכע. צוזאַמען מיט זייערע צווייגעלעך, אַריבער פּופצעהן.

עס פּרעגט זיך, וואָס האָבען די אַלע פּאַרטייען געטאָן אין בריינסק? און אין וואָס איז זייער הויפּט טעטיגקייט באַשטאַנען? בלויז איין זאַך — זיך אָרומצורייסען צווישען זיך. אויב דאָס איז געווען זייער הויפּט ציעל האָבען זיי עס דערפילט גרויסאַרטיג.

וועָן איין פֿאַרטיי האָט איינגעאָרדענט אַ פֿאַרזאַמלונג זיינען אַלע אָנהענגער ביי די איבעריגע פֿאַרטייען געקומען געאיינigט, ניט צו הערען עפּעס, נאָר צו שטערען און אַרונטערריסען די געגנערישע פֿאַרטיי. זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, אַז פון אַזאַ טאַקטיק קומט אַרויס געשלעגען ביז בלוט, דאָן פלעגען די געשלעגען פֿאַרטגעזעצט ווערען שוין אין גאַס, אַממערסטען שבת אָדער יום־טוב. קיין שבת אָדער יום־טוב איז ניט אַריבער אָן פֿאַרטיי געשלעגען. וועָן ניט אידישע פֿאַרבייגייער פלעגען פרעגען פֿאַר וואָס הרג׳עט מען זיך? האָט מען ניט געהאַט קיין ענטפֿער. טאַקע, פֿאַר וואָס הרג׳עט מען זיך?

צום ערגסטען איז געווען, וועָן די טאַטעס האָבען זיך אַרײַנגעמישט, דאָן פלעגט פֿשוט קומען צו סקאַנדאַלען.

עס איז געווען אַ פֿאַרזאַמלונג אין יאָר 1936, שבת פּיער בייטאָג. דער רעדנער איז געווען דאָקטאָר טהאָ פון וואַרשע. די שטערער זיינען געווארען באַשעפטיגט, פּעטש פליהען. און דער געשלעג וועט פֿאַרטגעזעצט אין גאַס. יענקל וואַיטעק דערוויסט זיך, אז מען האָט געשלאָגען זיינע ציטערדיגע קינדער, לויפט ער שנעל, ער וועט ווילד, בלוט גיסט זיך.

וועלווע שעפסל קצב׳ס נעמט זיך אויך געבען פּעטש ביי אַ צווייטער געלעגענהייט, וועָן זיינע קינדער זיינען באַיידיגט געוואָרען. צומאָרגענס — די קינדער דיסקוטירען ווידער די זעלבע פראַגען צווישען זיך און טאַטעס בלייבען זיך שוגאים.

בריינסק איז געווען זייער אַ וויכטיגער צענטער פֿאַר פֿאַליטישער אַגיטאַציע. אַהער פלעגען קומען רעדנערס פון די קאַרפּען קעפּ: וואַסערמאַן, מיכאַלעוויטש, הימעלפֿאַרב, און יעקב פּאַט פון „בונד", זרובבל, לייוו פון לינקע פּועלי ציון, דיפלאַמירטע דאָקטוירים פון די רעכטע פּועלי ציון. בלויז זשאבאטינסקי איז ניט געווען אין בריינסק.

בריינסקער בעלי־הבתים פרעגען פֿאַר וואָס ביי אונז אין בריינסק? פֿאַר־וואָס קומען זיי אַלע אין בריינסק, כדי מען זאָל זיך ממית׳ן. שלעכט איז געווען וען עטליכע אינגלעך פון איין הויז זיינען געווען מיטגלידער פון פֿאַרשידענע פֿאַרטייען. דעם טאַטען פון אָזאַ מזל׳דיגע משפּחה האָט מען שוין ניט געדאַרפט מקנא זיין. אָט איז באַבטשע געבענשט געוואָרען מיט פיער זיהן, צוויי רעכטע פּועלי ציון, איין לינקער און איינער גאָר אַ ביתר׳ניק. פרייטאָג צו נאַכט, יחיאל לייבל און באַבטשע ווילען זיך אָביסעל אָבּרוהען נאָך אַ שוועָרע אַר־בייטס־וואָך, ענטוויקעלט זיך אַ געשלעג צווישען די דריי פֿאַרטייען, מעמבערס

ביים שבת׳דיגען טיש. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז די הייסע לאָקשען זיינען געפֿלויגען איבער׳ן קאָפּ. „אומגליקען", שרייט באַבטשע, „שלעפּסט זיך אַן אין איין פֿאַרטיי און פֿאַרשטערט ניט די שבתים". די שטאָט האָט זיך צומאָרגענס שבת, דערוואוסט וואס עס האָט זיך אָבגעטאָן אין הויז. באַבטשעס זיהן זיינען אַרומגעגאַנגען מיט באַנדאַזשירטע קעפּ.

דאָגעגען האָט מען געוואוסט אַז ביי דער צוקערקע מאַכערקע זיינען אַלע קינדער פון איין פֿאַרטיי און עס איז שטענדיג שטיל און רוהיג אין שטוב.

אין יאָהר 1935 איז פֿאַרגעקומען אַ גרויסע פֿאַליטישע דעבאַטע וועגען אַ פֿאַלקס־פֿראָגע פון אַלע פֿאַרטייען. דאָס האָט שוין אינטערעסירט די דער־וואַקסענע אויך. ביי אברהמע מאַקאַפּסקע אויפֿן פריזבע איז געווען דער פֿאַלי־שער געזעמעלט. דאָרט האָט איר שטענדיג געטראָפֿען אַריה לייבל אדעסניק, פּסח מאַלקאַעס, חנא סאקאַוויטש, מנשה ליעווין, זאָגעלס איידעם, לייבל פֿאַליאַק, לייבל קרינסקי, יענקל שנאַבל, פּסח שלומה וואלפּקעס איידעם, און דער קאַניוואַל, אַלע האָבען דיסקוטירט דעם פֿאָלק־פֿראָגע. אַנדערע האָבען געזאָגט, אַז דער „בונד" גייט ניט אין פֿאָלקס־פֿראָגע, וועט גאָר ניט זיין, און דער „בונד" וויל ניט גיין מיט די קאָמוניסטען, וויל ער ווִיל ניט פֿאַרלירען זיין לעגאַליטעט. קאניוואל שרייט טשעמנאַטאַ, זיי וועלען זיך קיין מאָל ניט אייניגען. פּסח שלומה וואלפּקעס זאָגט אויפֿן „בונד" „זובאַטאָוטשיקי", לייבל פֿאַליאַק זאָגט פֿאַראויס, אַז פון פֿאָלקס־פֿראָגע וועט גאָר ניט זיין און עס איז גאָרניט געווארען.

עס ווערט באַשלאָסען צו האָבען אין ברייגסק דעם ערשטען מאי אַ פֿאָלקס־מיטינג און דעמאָנסטראַציע. איין טאָג פֿאַר׳ן ערשטען מאי לאָזט דער „בונד" וויסען די איבעריגע פֿאַרטייען, אַז ער ציהט זיך צוריק פון אַ געמיינזאַ־מע דעמאָנסטראַציע. די רעכטע פועלי ציון ערקלערען אַז זיי האָלטען ניט פון קיין ערשטען מאי דעמאָנסטראַציעס אין גלות. די לינקע האָבען מורא פֿאַר טאַטע־מאָמע, ציהען זיי זיך אויך צוריק. די קאָמוניסטען קענען דאָך אַליין געווויס ניט דעמאָנסטרירען. זיי זיינען דאָך ניט לעגאַל, ווערט פון גאָנצען פּלאַן גאָר ניט.

אין 1937 האָט דער „בונד" אַליין איינגעאָרדענט אַ דעמאָנסטראַציע. אַרום 40 שוהל־קינדער מיט טראַנספֿאָרטען האָבען מארשירט, זיי האָבען זיך קוים דערשלעפּט צום לאָקאַל ביי זיידל ציוואטשיכעס הויז.

בלויז איין מאָל איז אין ברייגסק פֿאַרגעקומען אַ געמיינזאָמע פֿאַרזאַמ־

לונג דעם ערשטען מאי. איך האָב דאָן דעם ערשטען מאָל געהערט רעדען פּעשע שלומה אפרימ'ס טאָכטער, אַ גוטע רעדנערין געווען, זי האָט געמאַכט אַ גוטען אינדרוק אויף אַלעמען. ריבטשע דוד קאפקעס איז אויך געווען אייניע פון די רעדנערינס. דאָס איז געווען דער אייניגער מאָל וואָס די פּאַרטייען אין בריינסק האָבען עפּעס געטאָן צוזאַמען, פּאַראייניגטערהייד.

די טהעטיגקייט פון די קאָמוניסטען איז באַשטאַנען פון צוטיילען פלוג־בלעטלעך, אַרויסהענגען רויטע טראַנספּאַראנטען, זאַמלען געלד פאַר „מפר". זיי זיינען פיל מאָל אַרעסטירט געוואָרען און פאַרזוכט טורמע פון דריי ביז אַכט יאָר. ברויזמאַן שעפּסל טרעגערס אייניקל איז געזעסען פינף יאָר, בעניע פייוול שוסטערס דריי יאָר, וועלוול יוסף חיימ'ס אַכט יאָר, ריבטשע פיטלאַק 6 יאָר, דוד צוקער 5 יאָר, בערל פרייסל 5 יאָר, חיים מאַן 3 יאָר. נאָך אַנדערע האָבען באַצאָלט מיט טורמע פאַר קאָמוניסטישע טהעטיגקייט אין בריינסק.

דער „החלוץ" פלעגט שיקען זיינע חברים אין קבוץ כדי צו קענען עמיגרירען נאָך פאַלעסטינע. דער מזרחי האָט פאַרקויפט שקלים.

פון די אַגרעסיוע פאַרטייען זיינען געווען די אגודה. זיי זיינען געווען טהעטיג ביי יעדער וואַהל. קיין מאָל ניט פאַרזען קיין פאָליטישע אַקציע.

דער „ביתר" האָט זיך באַנוגענט מיט דעם, וואָס די מעמבערס האָבען זיך אויסגעפוצט אין ברוינע העמדלעך, באַהאנגען מיט בלעכלעך פון פאַרשידענע עמבלעמס, מערסטענס זשאבאטינסקי'ס בילד.

וואַהלען — ביז דעם יאָר 1939 זיינען אין בריינסק פאַרגעקומען אַרום פופצעהן מאָל וואַהלען. מאָגיסטראַט וואַהלען זיינען פאַרגעקומען דריי מאָל, אַלע זיבען יאָר, קהילה פאַרוואַלטונג וואַהלען אויך אַלע זיבען יאָר, סיים וואַהלען אַלע זיבען יאָר, וואַהלען צום לינת הצדק, גמ"ח, פאַלקס־באַנק. אַלע שטאַטישע אינסטיטוציעס האָבען באַנוצט די וואַהל סיסטעם צו קלייבען זייערע בעאַמטע. עס זיינען מער ניט געווען קיין שטענדיגע כלל טוהער אַדער קהל'שע פאַרזאַרגער פאַר דורות.

ביי אַזעלכע וואַהלען האָבען זיך בריינסקער אידען אויסגעלערנט די פאָליטישע שפּיעל. זיי האָבען גאָנץ גוט געוואוסט וואָס זיי ווילען ביי די וואַהלען דורכפירען.

אין יאָר 1926 איז פאַרגעקומען די ערשטע וואַהלען פאַר מאָגיסטראַט. די אידישע פאַרטייען זיינען געגאַנגען אַלס פאַראייניגטער בונד צוזאַמען מיט כלל ישראל. די קריסטען האָבען זיך געאייניגט, דער רעזולטאַט איז געווען

— צוויי פּאַרטייען, די אידען געווינען זיבען און די קריסטען ערווייַלען פינף צום שטאָט־ראַט. חיים גאָטלִיעב וועלט אַלס בירגערמייסטער פּאַרטרעטער און בעריש קאַגאַן לאוניק, צוזאַמען האָבען אידען אין שטאָט ראַט ניין שטימען אַנטקעגען זיבען קריסטען. די ערווייַלטע זיינען געווען: מרדכי אַס־קאַרט, אַלטער טרוס, זיידל וואַראַפּטיג, איטשקע טשיגעלסקי, יאנקל פריבוט, יאנקל גאָטליעב און שבתי חאָמסקי. די אידישע מערהייט באַשליסט אָנצורופען די בית־המדרש גאָס „י. ל. פרץ גאָס". אין דער זעלבער צייט ווערען די הייזער און די גאָסען באַלויכטען מיט עלעקטריע. די גאָסען ווערען מיט אַספאַלט אויסגעגלייכט.

ביי די צווייטע שטאָט ראַט וואַהלען אין 1933 קענען זיך שוין די אידישע פּאַרטייען ניט איניגען. צום גליק פּאַסירט אַז די קריסטליכע פּאַרטייען קענען זיך אויך ניט איניגען. דאָן באַשליסט די מאַכט פּאַרטרעטער פון זעקס אידען און זעקס קריסטען. די אידישע פּאַרטרעטער זיינען דאָן חנינה חפץ פון די סוחרים און ציוניסטען, ר' חיים לייב ליעוו פון דער מזרחי, אַלטער טרוס, אברהם וועלפיכאָווסקע און גדליה איינעמער פון האַנטווערקער פּאַראיין. פון קליינהענדלער פּאַראיין אברהם יענטשמאַן און יצחק פינקלשטיין וועלט וויצע־בורמישטש.

פינקלשטיין איז ניט חיים גאָטליעב. חיים גאָטליעב פלעגט זיך מקריב זיין פאַר אידען. ער האָט געפאָדערט און באַקומען דאָס רעכט פאַר די אידען וועמען ער האָט גוט פאַרטראטען. ער איז אויבערהויפּט געווען אַן אמת'ער פאַלקס־פאַרטרעטער, אָבער אייניגע פון זיינע רייכערע פריינד קאָמפּרענטירען אים, באַשולדיגען אים אין האָבען געווייסע פערזענליכע נוצען פון זיין אַמט, האָבען זיך ניט אָפּגעשטעלט פאַר פאַליציי און פּראָקוראָר. חיים גאָטליעב זיצט אין טורמע צוויי מאָנאַטען. ער וועלט באַפרייט אָן קיין שולד. חיים איז שוין ניט דער זעלבער, דאָס האָט אויף אים שטאַרק געווירקט און ער שטאַרבט פונקט זעקס מאָנאַטען שפּעטער נאָך דעם ווי זיין פאָטער איטשע גאָטליעב איז געשאָרבען.

אין 1939 קומט פאָר וואַהלען צום דריטען מאָל צום שטאָט ראַט. דיזער וואַהל קאָמף איז געווען זייער אַ ביטערער. אַלע פּאַרטייען האָבען געצילט צו טרעפען דעם האָנדווערקער פּאַראיין, וועלכער האָט געהאָט זיין אייגענע לִיסטע. די האָנדווערקער פּאַראיין האָט געפאָדערט צוויי פּלעצער ביי אַ פאָר־אייניגונג. האָט מען ענטזאָגט. דער רעזולטאָט פון די וואַהלען איז געווען

אז פון האַנדווערקער פאַראיין "ווערזן ערווייטע דריי: אַלטער טרוס אַלס לאַוניק, אברהמע ווערפיכאָווסקי, און מאָטל ריהמער אַלס ראַטמענער. איינער פון „בונד", איינער פון „ביתר", דריי געאיניגטע ציוניסטישע גרופען פאַלזן דורך.

כאַראַקטעריסטיש איז דער פאַקט, אַז די אידען וואָס האָבען געוואוינט אויף דער אונטערשטער גאַס, האָבען ניט געהאַט קיין שטימרעכט, צוליב געוויסע רעגולאַציעס זיינען זיי אַריינגענומען געוואָרען אין די קריסטליכע וואַהל־קרייזען.

קהילה וואַהלען — ביי די וואַהלען זיינען ערווייטע געוואָרען אַלע שטאָטישע פאַרטרעטער צו דער קהילה. די אידישע קהילה איז אין פוילען אנערקענט געוואָרען אַלס די פולבאַרעכטיגטע זיך אָבצוגעבען מיט ספעציעלע אינטערעסען וואָס איז נוגע דעם אידישען קהל'שען לעבען אין שטאָט.

די צייטען וועז אידישע כלל טוהער האָבען גע'ירשנ'ט די רעכט צו זיין די פיהרער פון שטאָט און אַלע אידישע אָנגעלעגענהייטען זיינען אָווען. עס האָבען געמוזט פאַרקומען אָפיציעלע וואַהלען פאַר די אידישע קהילה.

דער ערשטער וואַהל איז פאַרגעקומען אין יאָר 1925. דער וואַהל קאַמף איז געווען זייער אַ ביטערער. עס זיינען אַרויסגעשטעלט געוואָרען צוועלף ליסטען. געווייטע זיינען געוואָרען וויי פאָלגט: פון האָנדווערקער פאַראיין דריי. אַלטער טרוס, ניסל לאָוויטש און מאָטל קאנאפיאטע. פון „בונד" איינער, אַלטער סאַפערשטיין, רעכטע און לינקע פועלי ציון. איינער חנא סאָקאָלאָוויטש, אַגודה איינער חיים לייב ליעוו, בעל הבתים קלאָס איינער, אליה גאָטליעב. בית־המדרש פועלי צדק איינער, שלומה קאַנטשיק און אויך דער רב.

די צווייטע קהילה וואַהלען אין יאָר 1930 האָט ערווייטע צווי פון האָנדווערקער. אַלטער טרוס און בערל ראָזען. רעכטע פועלי ציון איינער, יחיאל דאָן, לינקע פועלי ציון, יאנקל פריבוט. חסידים מאָטל קאנאפיאטע, אגודה חיים לייב ליעוו. אַלטער בית המדרש, אברהם יענטשמאַן, סוחרים, חנינה חפץ.

אין 1935 קומט פאָר די דריטע וואַהל פאָר קהילה מעמבערס, האָנדווערקער געווינען דריי, אַלטער טרוס, משה ראָטענשטיין און מאָטל ריהמער; „בונד", איינער, אַלטער סאַפערשטיין; רעכטע פועלי ציון, ישיע צוקער; סוחרים, חנינה חפץ; חסידים, בן ציון זאַרעמבער; „ביתר", יעקב מאיר כאַרלאַפ'ס איידעם.

אין די וואָהלען צום אָנפּראָצענטיגען לייה קאָסע זיינען אַלע מאָל ערווילט געוואָרען די מעהרהייט פון האָנדווערקער פּאַראיין.

בייַ די וואָהלען פון לינת הצדק זיינען אַלע מאָל געווען פאַרטראָטען אַלע פּאַרטייען.

אין פּאָלקס־באַנק זיינען געווען וואָהלען אין יאָר 1929. די האָנדווערקער זיינען דאָן דורכגעפאַלען קעגען די סוחרים אין אַלע פּאַרטייען.

עס זיינען געווען אייניגע מאָל וואָהלען צו די ציוניסטישע קאָנגרעסען. בייַ די וואָהלען פּלעגען אַלע מאָל פּאַרקומען געשלעגען. עס האָט ניט געהאָלפּען קיין וואַרנונגען. עס האָבען זיך אַלע מאָל געפונען היץ־קעפּ וואָס האָבען געפירט צו געשלעגען.

בייַ די וואָהלען צום סיים, דאָס הייסט צום פּוילישען פּאַרלאַמענט זיינען אויך אַלע מאָל פּאַרגעקומען גרויסע וואָהל קאַמפּען, כאָטש בריינסקער געגענד האָט קיינמאָל ניט דורכגעפירט קיין סיים דעפּוטאַט, זיינען די טהעטיגקייטען ניט אָפּגעשטעלט געוואָרען. אידישע קאַנדידאַטען זיינען אַלע מאָל אַרויסגעשטעלט געוואָרען.

בייַ די וואָהלען צום סענאַט איז פון אונזער געגענד יאָ ערווילט געוואָרען הרב רובינשטיין, טראָץ די אַגיטאַציע פון פּאַרשידענע פּאַרטייען ניט צו שטימען פּאַר אים.

אָט אַזוי האָט אויסגעזען דער פּאָליטישער לעבען אין בריינסק, אונטער דער זאָגענאַנטער פּרייער פּוילישער רעפּובליק.

מיט'ן אַריינקומען פון די סאָוועטען אין בריינסק, ענדערט זיך דאָס גאַנצע פּאָליטישע בילד.

צעהנטער קאַפּיטעל

דער קולטורעלער צושטאַנד אין ברייסק נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה

אַ גרויסע ענדערונג איז פֿאָרגעקומען אין ברייסק וואָס אנבאלאַנגט דעם קולטור צושטאַנד פון דער באַפֿעלקערונג. אין די יאָרן נאָך דער מלחמה, פֿולן איז געווארן אַ פּרייַ רעפֿובליק. רעגירונג שוהלען פֿאָר קינדער וועלן אנערקענט פון דער רעגירונג, אויך פֿאַרטייען וועלן געזעצלעך, מיט דער אויס־נאַמע פון דער קאָמוניסטישער פֿאַרטי, זיינען אלע אַנדערע פֿאַרטייען געווען געזעצלעך.

יעדער פֿאַרטי אין ברייסק — האָט געהאַט פֿאָר זיך און פֿאָר איהרע אַנהיינגער אַ ביבליאָטעק. די פֿאַרטייאישע ביבליאָטעקען זיי־נען אין אמת'ן געווען פֿאַרטי קלייזלעך. דאָרט האָבען זיך גע־פונען אַביסל ביכער און מערסטען פֿאַרטי ליטעראַטור. דאָס איז געווען זייער וויכטיג ביי די עקזיסטירענדע פֿאַרטייען. קיין פֿאַרטי האָט ניט געווואלט אַז אירע אַנהיינגער זאלען גיין צו אַנדערע פֿאַרטייען נאָך ביכער צום לייענען. זיי קענען זיך נאָך חלילה אַנשטעקען מיט פרעמדע אידעאלען. דערפֿאַר זיינען געווען ספּעציעל קלייַנע ביבליאָטעקען ביי יעדער פֿאַרטי.

די יוגענד אין ברייסק איז שוין אַבער געווען אויסגעוואַקסען, זי האָט זיך ניט געקענט צופֿרידענשטעלען מיט די עטלעכע ביכער, וואָס זיי האָבען שוין געלעזען פיעל מאָל. זיי האָבען פֿאַרלאַנגט נייַע ביכער, מער לעזע־שטאָף, קלאַסיקער האָבען זיי פֿאַרלאַנגט, ניט קיין פֿאַרטי בראָשורקעס. צווישען אַזעלכע יוגענד דאָרף דערמאָנט ווערען ישראלעק מעק, הערשעלע רובין, ראובן אייזיק טרוס, אברהמל דעם קאָשניקס, קייַלע סמורזשיק, ראובן קאזאַק, חיים ראַבאַק, שמעון דוד פֿריבוט און אַנדערע.

ענדלעך איז זייער פֿאַרלאַנג ערפּילט געווארן פון די לינקע פּועלי ציון,

די גרופּע וואָס האָט אַלע מאָל פֿאַרלאָרן ביי די וואַהלען, האָבען קיין מאָל ניט אויפגעגעבען זייער קולטור אַרבייט. מיט זייערע אָרימע גראָשענס האָבען זיי אין ברייגסק געשאַפען אַ ביבליאָטעק וואָס האָט געמעגט זיין אַ שטאָלץ, איבער־ראַלע. אַלע אידישע קלאַסיקער זיינען דאָרט געווען. די נייעסטע וועלט האָבען זיי שנעל געקויפט פֿאַרן ביבליאָטעק. טראָץ דעם וואָס אַנדערע נאַרישע מענשען פלעגען שטערען, דאָך זיינען זיי אַנגעגאַנגען מיט דער אַרבייט און פֿאַרגרעסערט און פֿאַרשענערט זייער ביבליאָטעק. וועג איך בין אַמאָל געקומען נאָך אַ בוך אין ביבליאָטעק, פלעגט מיר איטשעלע לעווין מיט שטאָלץ צוטראָגען דעם בוך. איך געדענק אַ געוויסער בוך איז ערשט איצט רעקלאַמירט געווא־רען. אין ברייגסקער ביבליאָטעק איז שוין געווען זיבען בענדער פון דעם בוך.

די פֿאַרדינסטען פון די לינקע פועלי ציון אויף דעם געביט צו הויבען דעם קולטורעלען גייסט אין ברייגסק זיינען זייער גרויס. זיי האָבען זיך ווירקליך איבערגעגעבען צו דער מיסיע מיט רעספעקט אין פֿאַרגלייך מיט אַלע אַנדערע פֿאַרטייען ווי בונדיסטען, ציוניסטען מיט די קאָמוניסטען, אַ צוליב וועלכע האָבען נאָר געטראָגען דעם פֿאַרטי צייכען אויפ'ן לאַץ אָבער זיך ניט פֿאַר־האַלטען ערענסט צו קיין קולטור־פראָגען.

די ביבליאָטעק איז געווען דער אמת'ער קולטור־צענטער פון אַלע אומ־פֿאַרטייאישע אָדער זאָגאָר פֿאַרטייאישע וואָס האָבען געזוכט צו שטילען דעם דורשט נאָך בילדונג, נאָך ליטעראָטור. אַ דאַנק דעם ערענסטען פֿאַרזוך פון די לינקע פועלי ציון האָט ברייגסק באַקומען די גלעגענהייט זיך צו באַקענען מיט די שענסטע און בעסטע פון אידישען געשריבענעם ווארט.

טעאַטער — די יוגענד האָט זיך זייער אינטערעסירט אין אידישען טע־אַטער אַס אַ גייסטיגער פֿאַרגעניגען. זיי האָבען זיך באַמיהט צו שפילען מיט אייגענע קרעפטען, גוט אייגשטודירט די בעסטע טעאַטער פֿאַרשטעלונגען. „דער דיבוק", „די פוסטע קרעטשמע", „דער דאַרפסיונג", „סערדזשאַנט גרי־שע". בייַ שוועדע פֿאַרשטעלונגען פלעגען אַראָבקומען אין ברייגסק ספּעציעלע טעאַטער רעזשיסאָרען. די יוגענד האָט זיך ערענסט אינטערעסירט אין דער טעאַטער־קונסט. אַ גרויסע צאָל האָבען אַנטייל גענומען אין די פֿאַרשטע־לונגען. ראובן קאַזאַק, ביניש אַקאַן, אליה יענטשמאַן, משה חיים, קאפּאלע, לייזער אַסקאַרט, חיים ראַבאַק, דאטשע מלמד, ריקל אוישפּעטער, יאַכעלע סוסעל.

זייערע פאַרשטעלונגען זיינען גוט באַזוכט געוואָרען. די בריינסקער באַפעלקערונג האָט אָבגעשאַצט די יונגע אַמאַטאָרען איהרע, ווייל זיי האָבען געוואוסט, אַז עס איז ביי זיי אן ערנסטע זאַך און דערצו האָבען די שטאָטלייט טאַקע געהאַט גייסטיגען פאַרגניגען פון די פאַרשטעלונגען.

אַמאָל פלעגען געבראַכט ווערען פרעמדע אַרטיסטען אויף קאָנצערטען אָדער העלפען רעזשיסירען. אין בריינסק זיינען געווען זשאָק לעווי, קורט קאַטש, טורקאָוו, זאבלודאָפסקי, גרינהויט און אַנדערע.

עס זיינען אויך געווען אייגענעפירט רעטשיטאַציעס. די פאַרלעזער פלעגען זיין ראובן קאַזאַק און קאפאלע. עס פלעגען פאַרקומען אָפטע לעקציעס איבער פאַרשידענע אנגעלעגענהייטען. דאָקטאר קאמינעצקי פלעגט לעקטשורען איבער סאַניטארישע אָנגעלעגענהייטען. פאַרטיי לעקציעס און אָוונט קורסען ביי וועלכע די בריינסקער יוגענד האָבען זיך פיין אַמוזירט און זיך געביל־דעט.

קאָנצערטען און בעלער זיינען פיעל מאָל איינגעאָרדענט געוואָרען מער־סטענס פאַר'ן קרן קימת. מאַיאָפקעס פלעגען פאַרקומען אויסער'ן שטאָט.

אַלע פאַרשידענע אונטערנעמונגען זיינען גוט באַזוכט געוואָרען, ווייל די באַפעלקערונג איז געווען שטאַרק אינטערעסירט זיך צו לערנען, זיך צוהערען צו גוטע מוזיק. בריינסק איז ניט געווען קיין אָבגעשטאַנענע שטאָט.

בריינסק האָט אויך ליעב געהאַט די עלטערע מגידים, דרשנים, וואָס פלעגען קומען האַלטען דרשות אין די שוהלען. ביי גוטע מגידים פלעגען אַלע קומען, זאָגאר די יוגענד האָבען אָנגעפילט אַזעלכע פלעצער. בריינסק האָט געהאַט איר אייגענעם שטאָט מגיד, שמואלקע פיניעס. קרוק איז געווען זיין צווייטער נאָמען, אַ גוטער מגיד געווען שמואלקע קרוק.

דער ביאַליסטאָקער מגיד ראַפאַפאָרט איז געקומען אין בריינסק. גאָנץ שטאָט האָט געוואָרט אויף זיין ערשטע דרשה, וועלכע האָט געמאַכט אַ גרויסען סוקסעס. די יוגענד האָט אָנגעפילט די שוהל יעדען אָוונט וען ראַפאַפאָרט האָט גערעדט. קיין זאַך האָט די יוגענד ניט געקענט צוריקהאַלטען פון די דרשה'ס. צעהן טעג האָט דער ביאַליסטאָקער מגיד אָנגעפילט פולע הייזער.

עס פאַסירט אָבער אַז ראַפאַפאָרט פאַרלירט זיין פרעסטיזש אין בריינסק צוליב אַ פאַסירונג וועלכע איז ווערט דערמאָנט צו ווערען. ער האָט וואַרשיינליך אונטערשעצט זיינע צוהערערס וואָס זיינען געווען מערסטענס פון פאַלקס־מענשען. אין 1921 איז אין בריינסק געשטאָרבען איטשע יאָנקל דער שניידער אן קינדער. מיט יאָרען צוריק האָט איטשע יאנקל דער שניידער געמאַכט אַ צוואה,

אַז זיין שטוב זאָל נאָך זיין טויט אַוועקגעגעבן ווערן צו קהל פאַר אַ בית־הרב. קהל האָט געוואָלט אַז דער ביאַליסטאָקער מגיד זאָל מאַכן דעם הספד פאַר׳ן פאַרשטאַרבענעם איטשע יאַנקלען. מ׳האָט ניט געוואָלט אַז דער בריינסקער רב זאָל מאַכן דעם הספד. דאָס האָט דעם פאָלקס מענשען פאַרדראָסן. זיי האָבען אָבער געשוויגען.

דער ביאַליסטאָקער מגיד פאָנגט אָן זיין הספד מיט דער פאָלגענדער טהעמע: „פון פראָסטע ראָגעזשע ווערט זיידן", דאָס האָט באָלד אַלעמען שטאַרק פאַרדראָסען. איטשע יאַנקל דער שניידער איז ניט געווען קיין פראָסטע ראָגעזשע. אויב ראַפאַפּאָרט, דער ביאַליסטאָקער מגיד האָט געדענקט אַז אַ שניידער איז אַ פראָסטע ראָגאָזשע האָט ער באָלד אויסגעפונען אַז בריינסק דענקט גאָנץ אַנדערש פון איהרע פאָלקס־מענשען, פון אַלע שניידערס, שוס־טערס און אַנדערע בעלי מלאכות.

קיינער אין בריינסק איז מער ניט געקומען הערען ראַפאַפּאָרט׳ן. לייזיג איז געווען זיינע אויפטרעטונגען. ער איז באָלד אַוועקגעפאָרען פון בריינסק. אָט אַזוי האָט בריינסק געגעבען אַ לעקציע צום ביאַליסטאָקער מגיד ראַפאַפּאָרט.

קינדער שוהלען — די אידישע קינדער ערציהונג פראָגע איז געווען זייער אַן אָנגעווייטיגטע. פויל׳ען איז געווען צוטיילט אין פאַרשידענע פאַרטייען, יעדער פאַרטיי האָט געוואָלט אַז די ערציהונג פון אידישע קינדער זאָל אָנגעפירט ווערען לויט זייער פאַרטיי פראָגראַם. אידישיסטען, העברעאיסטען, בונדיסטען און פועלי ציון. די פאַרטייען האָבען געהאָט אין וואַרשע צענטראָל קער־פערשאָפטען, צו וועלכע די פראָווינץ האָט געצאָלט געלד און מען האָט זיך אַרום־געריסען צווישען זיך איבער דעם אינפלוס אויף אידישע קינדער שוהלען.

די אגודה׳ניקעס האָבען ניט געקלערט נאָר אייגנעפירט אין בריינסק אַ שוהל פאַר מיידלעך מיט׳ן נאָמען „בית יעקב." די אגודה שוהלע איז גלייך געווארען פאָפולער אין בריינסק. אַלע מיידלעך פון אַלע קלאַסען און פאַר־טייען האָבען די שוהל אנערקענט אַלס די בעסטע.

די אגודה איז פאָלשטענדיג באַרעכטיגט צום קרעדיט פאַר זייער אויפטהו אין באָצוג צו ערציהען אידישע מיידלעך.

די פריוואָטע חדרים און די תלמוד תורה זיינען דאָן ניט געווען גענוגענד צופרידענשטעלען דער באָפעלקערונג.

עס זיינען געווען אַ צאָל עלטערע בחורים וואָס האָבען זיך געלערענט

ביי ר' חיים לייב ליעוו און ביי הרב ר' אברהם יעקב סעקארעוויטש. די אינגלעך האָבען געהאַט אַ נאָמען פאַר גוטע לערנערס.

סאַניטאַרישער צושטאַנד — דער סאַניטאַרישער צושטאַנד אין ברייגנסק איז געווען פיעל בעסער ווי אין פריערדיגע צייטען. טראָץ דעם וואָס אין די הייזער איז געווען זייער ענג צוליב דער שטאַרק פאַרגרעסערטער באָפעלקערונג אין שטאָט, האָט מען אין ברייגנסק שטאַרק אויפגעפאַסט אויף דעם סאַניטאַרען צושטאַנד. די הייזער זיינען געריניגט געוואָרען אָפטער, ניט ניט נאָר בלויז אויף פּסח, נאָר אַלע פּאָר וואָכען, זאָגאָר די הויפען האָט מען אָפטער גערייניגט.

דערצו האָט די מאַכט שטאַרק אויפגעפאַסט אַז מען זאָל ניט פאַרנאַכלעסיגען די רייניליכקייט פון די הויפען, די גאַסען און די הייזער.

דער לינת הצדק האָט געהאָלפען דער אָרימער באָפעלקערונג מיט מעדיצינישע הילף, דאָס האָט פיעל בייגעטראָגען צום אַלגעמיינעם פאַרבעסערטען סאַניטאַרישען צושטאַנד אין ברייגנסק.

קלויזונג — ברייגנסק איז ניט געבליבען צוריק געשטאַנען אין דעם פּרט פון אַלע גרויסע שטעט. די נייעסטע מאָדעס, די נייעסטע קאָסטיומען זיינען באַלד אָנגעקומען אין ברייגנסק. אַלע די אַרביטער און דער רייכערער עלטערמענט האָבען באַלד געטראָגען די נייע מאָדעס. די עלטערע מענשען האָבען אויך ספּעציעל אויפגעפאסט אויף זייער קלויזונג, געהאַלטען זיך ציכטיג און נעט.

פרויען האָבען נאָך געטראָגען שייטלען נאָר שיין צוגעקאָמט לויט דער לעצטער מאָדע. פיעלע האָבען אָבער די שייטלען אינגאַנצען אויפגעגעבען, זאָגאָר פרויען פון רעליגיעזע הייזער.

עס איז געווען אַ ספּעציעלער פאַרגעניגען צו באַטראַכטען די ברייגנסקער יוגענט שבת ביין שפּאַציר. ניט מער קיין פאַרחושכטע געזיכטער נאָר פרייליכע שטאָלצע אידישע קינדער האָבען שפּאַצירט, די עלטערע מענשען האָבען אויך אויסגעקוקט אַגדערש. עס האָט זיך געפיהלט אַז אַ נייער לעבען וואָקסט אין דער פוילישער פרייער רעפובליק פאַר אַלעמען.

בויען — ברייגנסק האָט זיך געגנומען צו בויען הייזער. קיין פּלאַץ וואו צו פאַרשפּרייטען זיך איז ניטא, האָט מען געבויעט אין דער הויך, צוגעבויעט אַ צווייטען עטאַזש און געמאכט מער צימערען.

לאָזער ברוידא וועלכער איז געווען דער אַרכיטעקט, דער אינזשעניער

און בויער צו דער זעלבער צייט, איז געווען דער וואָס האָט געוואוסט וואו מען קען שוין צובויען אָדער פֿאַרגרעסערען די הויז, לְאָזער ברוידא איז געווען זייער פֿאַרנומען, ווייל בריינסק האָט זיך געבויעט.

די שטאָט האָט אין אַלגעמיין באַקומען אַ שענערען אויסזען, ס׳זיינען געמאכט געוואָרען נייע טראָטוּאָרען, דער טייך איז געוואָרען אויסגעגלייכט. עס איז געבויעט געוואָרען אַ מאָדערנע שלאַכט־הויז, אַן עלעקטראוניע וואָס האָט פֿאַבריצירט עלעקטרישע ליכט פֿאַר׳ן גאַנצען שטאָט, די גאַסען זיינען געווען באַלויכטען מיט עלעקטרישע ליכט.

די שטאָטישע בריינעמער זיינען געריניגט געוואָרען און ס׳איז געמאכט געוואָרען אַ מאָדערנע מוסטער געבוידע מיט אַ קאַלייאוע מקוה. עס ווערט געבויט אַ ספּעציעלע געבוידע פֿאַר׳ן בריינסקער געריכט־הויז, אַ נייע קאַנצלאַריע. דער מאַרק ווערט ברוקירט, נייע שאָסייען ווערען געבויט קיין לאַפּי, טשעכענאָווצע, דראָגעטשין, סימיאַטיטש.

אין די הייזער קויפט מען נייע מעבעל, מאָדערנע מיט שראַנקען און שפּיגלען. אין די קראָמען באַווייזען זיך גרויסע שוי פענסטער.

די צונעמענער, וואָס יעדער בריינסקער איז גוט באַקאַנט, ווערען ניט מער באַנוצט. די צווייטע נעמען ווערען יעצט באַנוצט. מען זאָגט מער ניט משקע יאַנקל־זלמן אברהמ׳ס נאָר משה׳קע סוסלע, א. ז. וו. דערפֿאַר ערשיינען אָנדערע סאָרט צונעמען, פֿאַרטייאישע צונעמען. אַ „בונדיסט" רופט מען מעדעם, אַ קאָמוניסט, דער מאָסקווער מגיד, מוסאָליני, געבעלס אַשישיסט. זרובבל, זשאַבאָטינסקי, דאָס זיינען געווען נייע פֿאַרטיי צונעמען וואָס זיינען פֿאָפולער געוואָרען.

די קרעמלעך האָבען אויך באַקומען אַן אַנדער אויסזען און אַן אַנדער כאַראַקטער. די צוציהונגס קראָפט פֿאַר די קאָסטימערס באַשטייט שוין יעצט פון אַ גרויסען ביליאַרד טיש, וואו מען גיפינט שטענדיג ביי 30 מענשען און מען שפּילט ביליאַרד. ביי אברהמע מאקאפסקי איז פֿאַראַן אַזאַ ביליאַרד.

נאָך ערגער איז געווען ביי די קאָנדיטעריי געשעפטען. דאָרט האָט מען שוין איינגעפירט אונטער־צימערלעך וואו מען האָט געשפּילט אין קאַרטען. ביי מאַקאפסקי׳ן, ביי שנעבאלען און ביי בוראקען זיינען די קאָרטען שפּיעל אָנגעגאַנגען מיט פולען קראָפט. ביי די קאָרטען טישלעך האָט איר באַגעגענט פֿאַרשידענע מענשען, אידען און קריסטען. עס האָט זיך אַזוי איינגעאָרדענט אַז יעדער פֿלאַץ האָט געהאַט זיינע קונדען, ביי איינעם האָלב אינטעליגענטען,

ביין צווייטען סתם חברה יונגען, וואס די קאַרטען זיינען ביי זיי געווען דאַס וויכטיגסטע. ביי אַנדערע זיינען זיך צוזאַמענגעקומען פֿראַסטע שכורים..

עס מוז באַמערקט ווערען, אַז די יוגענד האָט זיך דאָך ניט אינטערעסירט אין אַזעלכע זאַכען. זיי זיינען געווען מער אינטערעסירט אין בילדונג, אין לעזען, אַבער דאָך זיינען געווען אין שטאָט אַזעלכע וואס האָבען זיך אַבגעגעבען צו אַ קערטעל.

Jednodniówka פריז 15 גרושן „DOS BRAŃSKIER LEBEN"

ד אָ ס

בריינסקער לעבן

Brańsk, dn. 25 września 1936 בריינסק, פרייטיק ערב יו"ט תרצ"ז.

לשנה טובה תכתבו

א יאָר פֿון גליק, נחמהס און גוטע נעשעפטן
וויגשן מיר אונזערע בירידער אלע מיטגלידער פֿון
בריינסקער פֿראיעריי, באַזונדערס דעם פֿרעזידענט
ה' ראָזענטאל אין פּאַריז, כהן שלום.

הרב ר' יצחק זאב צוקערמאן
פֿאַרוואלטונג פֿון דער נס"ח-קאַסע אין בריינסק
רעזו.-קאָמיסיע בי " " " "
ציוריך-פֿארטאָגאַל " " " "

לשנה טובה תכתבו

א יאָר פֿון גליק, נחמהס און גוטע נעשעפטן
וויגשן מיר אונזער הויך-נעשעפטן הערן פֿרעזידענט
פֿון דער נס"ח קאַסע אין בריינסק,
ה' שלום-דוד וויין און פֿאַמיליע משקאָנא.

הרב ר' יצחק זאב צוקערמאן
פֿאַרוואלטונג פֿון דער נס"ח-קאַסע אין בריינסק
רעזו.-קאָמיסיע בי " " " "
ציוריך-פֿארטאָגאַל " " " "

זאב זבוסינסקי
ברכות לבביות
לקראת שנת תרצ"ז
מאחל
המסדקה וקן בריינסק
„עדת הישרים"
בריינסק

צו דער פֿאַמיליע **יהודל ריבאַק**
אין נאָווהאָן ניו-יאָרק
נעזונט אין לאַנגעס לעבן,
זאָל אייך גאָט נעמן,
אין אַלעס וואָס אייך נעפֿעלט
פֿון דער שנור ועדלס
היינט אייך
פֿאַמיליע פּישקוצקי-ריבאַק בריינסק

אלע אונזערע פֿרייַנד וווּ זיי נעפֿינען זיך
וויגשן א כתיבה וחתימה טובה
שמואל לעווין אין פֿאַמיליע

אלע אונזערע פֿרייַנד אין גוטע פֿרייַנד
אין שטעטל, לאַנד אין אויסלאַנד וויגשן
א כתיבה וחתימה טובה
חיים לעווין אין פֿאַמיליע
ב ר י נ ס ק

דעם פֿרעזעס אין פֿאַרוואלטונג
פֿון דער ירושה קהלה אין בריינסק
וויגשט א גוט יאָר
חיים לעווין אין פֿאַמיליע
דעם פֿרעזעס, פֿאַרוואלטונג פֿון דער
נס"ח-קאַסע אין בריינסק אין רעזו.
קאָמיסיע וויגשט
א גוט יאָר
חיים לעווין אין פֿאַמיליע

א כתיבה וחתימה טובה
וויגשן מיר אונזערע פֿרייַנד אין קליינסק.
גליייכצייטיק מעלדן מיר דאָס עס נעמט
זיך צום פֿערקויף די בעסטע קוואַליטעט

ז י י ף

פֿון אייגענער אויסרעכענונג, אין אַנדערע
אַרטיקלען צו בילליגע פּרייזן.
קומט אין אונזערצימער אריין!
אברהם קאַפּאָשטע אין פֿאַמיליע

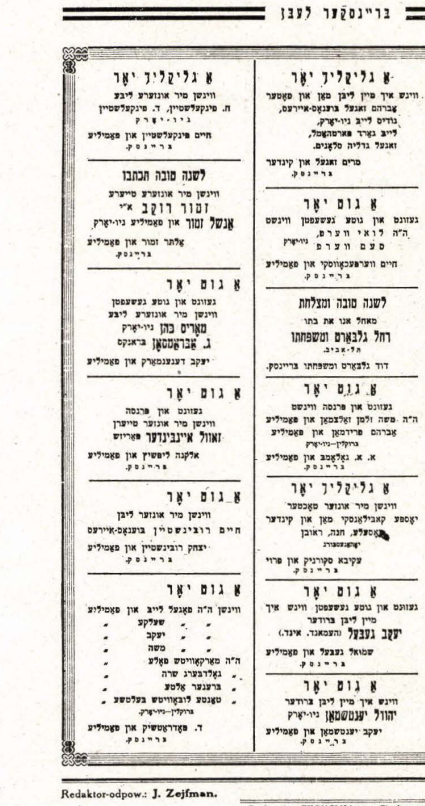
די אלמנדיגע מיינע עזעטנוטעל וויגשע
אלעמען וויגשט א כתיבה וחתימה טובה
יוסף זיסמאן

א גרינדליכע לערע
אין גוטע ערציאונג
אין א סכה וויצעטן, סאַניטערן לאַקאָל
נים אישערע קינדערן
יוסף זיסמאן
נאָס אויך אין אַמעריקע גיי א זיכערן
שנאלן ערשאַלג.

אלע אונזערע פֿרייַנד אין גוטע פֿרייַנד
אין שטעטל, לאַנד אין אויסלאַנד באַזונדערס
אונזערע ליבע קינדער אין שיקאַגא,
וויגשן **א כתיבה וחתימה טובה**
יוסף זיסמאן אין פֿאַמיליע

Serdeczne Życzenia Noworoczne
zasyła
IZRAELSTWO BRUK
Warszawa
P. LERMAN Brańsk.

ערשטע זייט פון בריינסקער לעבן

8 ברייסקער לעבן

א גליקליך יאר
וויכטיג פר אונזער ברודער און שוועגער
ישראל זאבלאדאווסקי
פרי אין פאמיליע
ניו־יארק–ברוקלין
הערשאפט קוקווסקי
ברייסק.

א גוט יאר
וויכטיג פאמיליע סנצקי–מאקאווסקי
ברוקלין–ניו־יארק
פאמיליע פענטש–כשקאווסקי
ברייסק.

א גוט יאר
וויכטיג ה' לוזיס מאלאק
ברוקלין–ניו־יארק
זלמן פענכארוש אין פאמיליע
ברייסק.

לשנה טובה תכתבו
וויכטיג ה' וועכמאן אליה אין פאמיליע
משלאק ישראל אין פאמיליע ניו־יארק
יעקב וויטענזוווסק אין פאמיליע
ברייסק.

א גוט יאר
נעזונט אין פרנסה וויכטיג
גיטל קאפלאן, יעקב רובין
פאמיליע ארי שנקס
ניו־יארק
ברייסק. מרומע, משה אין קינדער

א גוט יאר
נעזונט אין פרנסה וויכטיג ה"ה
רובינשטיין חיים בתנגס־אירוים
פאמיליע מיכאל אין פאמיליע משיקאנץ
קאן אלקא אין פאמיליע ניו־יארק
בערל ראזען אין פרי
ברייסק. זאב רובינשטיין

א גוט יאר
נעזונט אין פרנסה וויכטיג מיר אונזער
ליבן יחזקל קרינסקי (פאטערוועג)
יצחק קרינסקי אין פאמיליע
ברייסק.

א גליקליך יאר
וויכטיג אין מיין ליבן מאן אין שטענדיגער
צבהרה ואנעל בתנגס־אירוים,
נחדים לייב ניו־יארק,
לייב נאיר פאטשטאפל,
ואנעל נחליה סלאנים.
מרים ואנעל אין קינדער
ברייסק.

א גוט יאר
נעזונט אין נוטע נעשעפטן וויכטיג
ה"ה לוזיס ווערס,
סעם ווערס ניו־יארק
חיים ווערשאבאווסקי אין פאמיליע
ברייסק.

לשנה טובה ומצלחת
מאחל אנו את בחר
רחל גלבארט ומשפחתו
תל־אביב.
דוד גלבארט ומשפחתו בריינסק.

א גוט יאר
נעזונט אין פרנסה וויכטיג
ה"ה משה זלמן זאבמאן אין פאמיליע
אברהם מרדכי אין פאמיליע
ניו־יארק–ניו־יארק
א. א. נאלאמב אין פאמיליע
ברייסק.

א גליקליך יאר
וויכטיג מיר אונזער מאכטער
יוסף קאנדלווסקי מאן אין קינדער
מאמעלע, חנה, ראובן
שפאנדאר
עקיבא סטרינין אין פרי
ברייסק.

א גוט יאר
נעזונט אין נוטע נעשעפטן וויכטיג אין
מיין ליבן ברודער
יעקב נעבעל (העמאנד, אינד.)
שמואל נעבעל אין פאמיליע
ברייסק.

א גוט יאר
וויכטיג אין מיין ליבן ברודער
יהודל יענושמאן ניו־יארק
יעקב יענושמאן אין פאמיליע
ברייסק.

א גליקליך יאר
וויכטיג מיר אונזער ברודער און שוועגער
ישראל זאבלאדאווסקי
פרי אין פאמיליע
ניו־יארק–ברוקלין
הערשאפט קוקווסקי
ברייסק.

א גוט יאר
וויכטיג פאמיליע סנצקי–מאקאווסקי
ברוקלין–ניו־יארק
פאמיליע פענטש–כשקאווסקי
ברייסק.

א גוט יאר
וויכטיג ה' לוזיס מאלאק
ברוקלין–ניו־יארק
זלמן פענכארוש אין פאמיליע
ברייסק.

לשנה טובה תכתבו
וויכטיג ה' וועכמאן אליה אין פאמיליע
משלאק ישראל אין פאמיליע ניו־יארק
יעקב וויטענזוווסק אין פאמיליע
ברייסק.

א גוט יאר
נעזונט אין פרנסה וויכטיג
גיטל קאפלאן, יעקב רובין
פאמיליע ארי שנקס
ניו־יארק
ברייסק. מרומע, משה אין קינדער

א גוט יאר
נעזונט אין פרנסה וויכטיג ה"ה
רובינשטיין חיים בתנגס־אירוים
פאמיליע מיכאל אין פאמיליע משיקאנץ
קאן אלקא אין פאמיליע ניו־יארק
בערל ראזען אין פרי
ברייסק. זאב רובינשטיין

א גוט יאר
נעזונט אין פרנסה וויכטיג מיר אונזער
ליבן יחזקל קרינסקי (פאטערוועג)
יצחק קרינסקי אין פאמיליע
ברייסק.

א גליקליך יאר
וויכטיג מיר אונזער טייערע
ח. שנקעלשטיין, ת. שנקעלשטיין
ניו־יארק
חיים שנקעלשטיין אין פאמיליע
ברייסק.

לשנה טובה תכתבו
וויכטיג מיר אונזערע טייערע
זאור רוקב אי"ש
אנשל זאור אין פאמיליע ניו־יארק.
אלתר זאור אין פאמיליע
ברייסק.

א גוט יאר
נעזונט אין גוטע נעשעפטן
וויכטיג מיר אונזערע ליבע
מארים כהן ניו־יארק
ב. אבראמסאן בראנקס
יצחק דעזענסאראק אין פאמיליע

א גוט יאר
נעזונט אין פרנסה
וויכטיג מיר אונזערע טייערע
זאוול אייזענדער פארוויס
אלקנה ליפשיץ אין פאמיליע
ברייסק.

א גוט יאר
וויכטיג מיר אונזער ליבן
חיים רובינשטיין בתנגס־אירוים
יצחק רובינשטיין אין פאמיליע
ברייסק.

א גוט יאר
וויכטיג ה"ה מאנעל ליב אין פאמיליע
" " שלקא "
" " יעקב "
" " משה "
ה"ה מארקאוויטש פאלא "
" נאלדבערג שרה "
" בראנער אלטא "
" שמעא לובאוויטש בעלטשא "
ניו־יארק–ניו־יארק.
ד. פאדראשיץ אין פאמיליע
ברייסק.

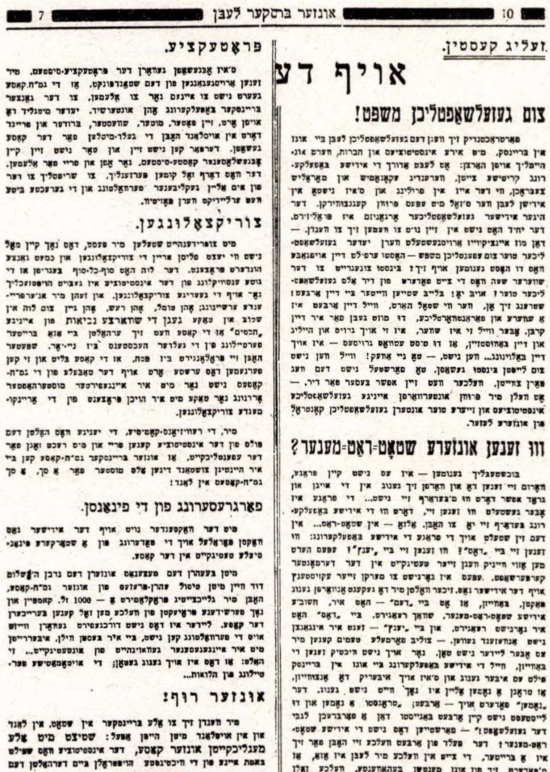
רעדאקטאר י. זיי פ מ ן.

Redaktor-odpow.: J. Zejfman.

Drukarnia „EKONOMJA" w Ciechanowcu.

ניי יאהר באגריסונגען צו בריינסקער אין גאר דער וועלט

אין יאר 1935 האט בריינסק ארויסגעגעבען א יום טוב צייטונג. דאס האט געהייסען „בריינסקער לעבען". יאסל זיימאן איז געווען איר רעדאקטאר. די מיטארבייטער זיינען געווען: יוסף בצלאל קעסטין, פייוול שאפירא און וועלוול ראזענבלום.

10 [redacted] אונזער בריסקער לעבן [redacted] 7

זעליג קעסטין.

אויף דע[...]

צום געזעלשאַפטליכן משפט!

פאַרטראַכטנדיק זיך וועגן דעם געזעלשאַפטליכן לעבן ביי אונז אין בריינסק, מיט אירע אינסטיטוציעס און חברות, הערט אוני-היימליך אויפן האַרצן: אַט לעבט אַרויך די אידישע באַפעלקע-רונג קריטישע צייטן, הערענדיג עקאָנאָמיש און מאָראַליש צעבראָכן, ווי דער אייז אין פרילינג און ס'איז נישטאָ אין אידישן לעבן ווער ס'זאָל מיט עפעס פרווון קעגנצווירקן. דער היגער אידישער געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזם איז פּאַראַליזירט. דער יחיד האָט נישט אין זיין כּח צו הערמען זיך צו ווענדן. — דאַן מוז איינציקווייז אַרויסגעשטעלט ווערן יעדער געזעלשאַפט-ליכער טוער צום עפנטליכן משפט — האָסטו ערפילט דיין אויפגאַבע וואָס דו האָסט גענומען אויף זיך? ביסטו צוגעגרייט צו דער שווערער שעה וואָס די צייט פאָדערט פון דיר אַלס געזעלשאַפט-ליכער טוער? אויב יאָ! בלייב שטייען ווייטער ביי דיין אַרבעט! שטרענג זיך אָן, ווער ווי שטאָל האַרט, ווייל דיין אַרבעט איז אַ שווערע און פאַראַנטוואָרטליכע, דו מוזט געבן פאַר איר דיין קרבן. אָבער ווייל זי איז שווער, איז זי אויך גרויס און הייליג און דיין באַוווסטזיין, אַז דו טוסט עפּוואָס גרויסעס — איז אויך דיין באַלוינונג... ווען נישט, — טאָ גיי אַוועק! ווייל ווען נישט צום לייפּטן ביסטו געשאַפן, טאָ פאַרשטעל נישט דעם וועג פאַרן צווייטן, וועלכער וועט זיין אפשר בעסער פאַר דיר. — אַט וועלן מיר פרווון אונטערוואַרפן איינִיגע געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס און זייערע טוער אונטערן געזעלשאַפטליכן קאָנטראָל פון אונזערע לעזער.

ווו זענען אונזערע שטאָט=ראַט=מענער?

בוכשטעבליך גענומען — איז עס נישט קיין פראַגע, וואָרום זיי זענען דאָ און וואַרטן זיך גענוג אין די אויגן און גראָד אפשר דאָרט וו מ'בעדאַרף זיי נישט... די פראַגע איז אָבער געשטעלט ווו זענען זיי, דאָרט ווו די אידישע באַפעלקע-רונג בעדאַרף זיי יאָ צו האָבן. אַלזאָ — אין שטאָט-ראַט... אין דעם זין שטעלט אויך די פראַגע די אידישע באַפעלקערונג: ווו זענען זיי ביי „ראַט"? ווו זענען זיי ביי „יענק"? עפּעס הערט מען אָווי ווייניק וועגן זייער טעטיגקייט אין דער דערמאָנטער קערפּערשאַפט. עפּעס איז גאָרנישט צו מערקן זייער עקזיסטענץ אויף דער אידישער גאַס. זיכער וואָלטן מיר דאָ געקענט אָנוואַרפן גענוג פאַקטן, באַווייזן, אַז אָט ביי „דעם" — האָט איר, חשוב'ע אידישע שטאָט-ראַט-מענער, שוואַך רעאַגירט. ביי „דאָס" האָט איר גאָרנישט רעאַגירט, און ביי „יענץ" — זענט איר אינגאַנצן נישט אָנוועזנד געווען. — צוליב פאַרמעלע טעמים קענען מיר עס אָבער לײדער נישט טאָן. נאָר אויך נישט וויכטיק זענען די באַווייזן, ווייל די אידישע באַפעלקערונג ביי אונז אין בריינסק פילט עס איבער גענוג און ס'איז אויך איבעריק דאָ אָנצווייזן, אַז טראָגן אַ נאָמען אַליין איז נאָך ווייט נישט גענוג. דער „נאָמען" פאָדערט אויך — אַרבעט; „טראָגסטו אַ נאָמען און דו לייסטעסט נישט קיין אַרבעט באַגייסטו דאַן אַ פאַרברעכן לגבי דער געזעלשאַפט!" — פאַרשטייען דאָס נישט די אידישע שטאָט-ראַט-מענער? דער פעלד פון אַרבעט וועלכע זיי האָבן פאַר זיך אין אַ בריינסקער, די צייט אין וועלכע מיר לעבן איז אַזאַ, אַז ס'פאָדערט זיך פון אונז מענטשן בעהאַלטענע, וועלכע זאָלן שטיין אויף דער וואַך. ווער האָט עס מער ווי די אידישע שטאָט-ראַט-מענער בעדאַרפט צו טאָן? און דאַן זעט חשוב'ער לעזער האָסטו זיי געפונען ווו מען האָט זיי בעדאַרפט?

פּראָטעקציע.

ס'איז אָבגעשאַפן געוואָרן דער פּראָטעקציע-סיסטעם. מיר זענען אַרויסגעגאַנגען פון דעם שטאַנדפּונקט, אַז די גמ"ח-קאַסע בעערט נישט צו איינעם נאָר צו אַלעמען, צו דער גאַנצער בריינסקער באַפעלקערונג אָהן אונטערשיד. יעדער מיטגליד דאָ אויסן אָרט, זיין פאָטער, מוטער, שוועסטער, ברודער און פריינד דאָרט אין אויסלאַנד האָבן די געלד-מיטלען פאַר דער קאַסע געשאַפן. דערפאַר קען נישט זיין און טאָר נישט זיין קיין אָבגעשלאָסענער קאַסטע-סיסטעם, נאָר אָפן און פריי פאַר אַלעמען. דער וואָס דאַרף זאָל קומען פערזענליך. צו שריפטליך צו דער פון אים אַליין געקליבענער פערוואַלטונג און די גערעכטע ביטע וועט ערלעדיקט ווערן פּאָזיטיוו.

צוריקצאָלונגען.

מיט צופרידענהייט שטעלן מיר פעסט, דאָס נאָך קיין מאָל נישט ווי יעצט פליסן אריין די צוריקצאָלונגען און כמעט גאַנצע הונדערט פּראָצענט. דער ליה האָט סוף-כל-סוף בעגריפן אַז די גוטע ענטוויקלונג פון דער אינסטיטוציע איז געבויט הויפּטזעכליך נאָר אויף די געהעריגע צוריקצאָלונגען. און זעהן מיר אַנ'ערפרייענדע ערשיינונג: אָהן מזל, אָהן רעש, אָהן גיין צום לוה אין שטוב און מאַכן געגן די שוואַרצע נביאות פון אייניגע „חכמים" אַז די קאַסע וועט זיך ערהאַלטן ביי אַזאַ ברייטער פערטיילונג פון די געלדער העכסטענס ביז ניי-יאָר. שפּעטער האָבן זיי פּראָלאָנגירט ביז פּסח, אַז די קאַסע בליט און זי קען פערנעמען דאָס ערשטע אָרט אויף דער טאַבעלע פון די גמ"ח-קאַסעס נישט נאָר מיט איר איינגעפירטער מוסטערהאַפטער אָרדנונג נאָר טאַקע מיט איר הויכן פּראָצענט פון די אַריינקומענדע צוריקצאָלונגען.

מיר, די רעוויזיאָנס-קאָמיסיע, די יעניגע וואָס האַלטן דעם פּולס פון דער אינסטיטוציע קענען פריי און מיט רעכט זאָגן פאַר דער עפנטליכקייט, אַז אונזער בריינסקער גמ"ח-קאַסע קען ביי איר היינטיגן צושטאַנד דינען אַלס מוסטער פאַר אַ סך, אַ סך גמ"ח-קאַסעס אין לאַנד!

פאַרגרעסערונג פון די פינאַנסן.

מיט דער וואַקסענדער נויט אויף דער אידישער גאַס וואַקסן פּאַראַלעל אויך די פאָדערונג פון אַ שטאַרקערע פינאַנ-סיעלע טעטיגקייט אין דער קאַסע.

מיטן בעערן דעם מעצענאַט אונזערן דעם נדבן ה' שלום דוד ווײַן מיטן טיטול ערן-פּרעזעס פון אונזער גמ"ח-קאַסע, האָבן מיר גלייכצייטיג פּראָקלאַמירט אַ — 1000 זל. קאַמפּיין און נאָך פערשידענע פּראָיעקטן פון וועלכע מען זאָל קענען בערייכערן דער קאַסע. לײדער איז דאָס נישט דורכגעפירט געוואָרן ווייל אויס די פערוואַלטונג קען נישט, ביי איר בעסטן ווילן, איבערריסן מיט איר איינגעגעסענער געוואוינהייט פון אונטעטיגקייט... זי האַלט: אַז דאָס איז אויך גענוג געטאָן; די אויטאָמאַטישע פער-טיילונג פון הלוואות...

אונזער רוף!

מיר ווענדן זיך צו אַלע בריינסקער אין שטאָט, אין לאַנד און אין אויסלאַנד מיטן הייסן אַפּעל: שטיצט מיט אַלע מעגליכקייטן אונזער קאַסע, דער אינסטיטוציע וואָס שפּילט באמת איינע פון די וויכטיגסטע הויפּטראָלן ביים דערהאַלטן דעם עקזיסטענץ פון הונגערטער פאַמיליעס.

די רעוויזיאָנס-קאָמיסיע
פון בריינסקער גמ"ח-קאַסע.

קריטישע אַרטיקלען אויף בריינסקער אינסטיטוציעס און בריינסקער לעבן

אין „בריינסקער לעבן" פלעגט געגעבן ווערן באַריכטען פון אינסטי-טוציעס און שטאָטישע נייעסן און זאַכליכע קריטיק. די צייטונג האָט געהאַט אַ גוטען געזונטען הומאָר. קיין קאָפּיע פון דער צייטונג איז ניטאָ.

יעדען יום־טוב פלעגט די „בריינסקער לעבן" ערשיינען ביז 1939. דער 12טער נומער פון „בריינסקער לעבן" איז שוין געווען פערטיג צום דרוקען. ליידער האָט ער ניט זוכה געווען צו דער ערשיינונג, ווייל היטלער

האָט שוין אין סעפּטעמבער געמאַכט זיכער אַז ניט נאָר קיין אידישער וואָרט זאָל ניט ערשיינען נאָר קיין איד זאָל ניט קענען דורכלעבן דעם שרעקלעכן פאַרניכטונג קאַמפּיין וואָס ער האָט דאָן אָנגעפאַנגען.

ווען דער בוך איז שוין געווען ביים דרוק איז צו מיר צוגעשיקט געוואָרען פון שיקאגא מיט דער געפעליקייט פון יאָסל אַרטשעס טאָכטער, צוויי עקזעמפליאַרן פון דער בריינסקער צייטונג. איך האָב פאָטאָגראַפירט פאַר אייך דריי פאַרשידענע פיידזשעס, דעם ערשטען פיידזש, און אַ צווייטען פיידזש אין וועלכע פיעלע לאַנדסלייט שיקען זייערע באַגריסונגען צו משפּחות, קרובים אין דער גאַנצער וועלט. איר האָט פילייכט די באַגריסונגען געזעהן צום ערשטען מאָל אין אייער לעבען. זייער ווייניג פון די באַגריסערס זיינען יעצט צווישען די לעבעדיגע. איך האָב אויך רעפּראָדוצירט צוויי אַרטיקלען וואו עס ווערט בריט אַרומגערעדט בריינסקער וויכטיגסטע אינסטיטוציעס.

מיר דריקען אויס אַ האַרציגען דאַנק צו אייך, אסתר מרגליות פאַר די געלעגנהייט וואָס איר האָט אונז געגעבען, זיך צו באַקענען מיט'ן „בריינסקער לעבען", רעדאַקטירט פון אייער פאָטער יוסף זייפמאַן.

עלפטער קאפיטעל

פּראָפּעסיאָנעלע באַוועגונגען אין ברייסק

עס האָבען פונקציאָנירט אין ברייסק דריי פּראָפּעסיאָנעלע אָדער קלאַסען פאַראייניגן: 1. דער נאָדל פאַראיין, 2. דער סטאָליער פאַראיין. 3. דער לעדער פאַראיין.

די פאַראייניגן האָבען געהאַט די אויפגאַבע צו פאַרבעסערן דעם אַרבייטער׳ס לאַגע מאַטעריעל און אויך קולטורעל.

די אַרבייטער פון די פּראָפּעסיאָנעלע פאַראייניגן האָבען זייער פיעל געליטען צוליב די פּאָליטישע פאַרטייען, וואָס האָבען געזוכט צו באַקומען אינפלוס אין די פאַראייניגן. עס האָט פאַסירט פעלע וועג דער נאָדל פאַראיין האָט אָגיטירט פאַר א לוין העכערונג. האָט די פאַרטיי וואָס האָט קיין אינפלוס ניט געהאַט אין דעם פאַראיין די אָגיטאַציע צו נישט געמאַכט. עס האָבען פּאָסירט סטרייקס אין פאַראייניגן. און די מעמבערס פון אַנדערע פאַרטייען אין זעלבען פאַראיין האָבען אָגיטירט צו געהן צו דער אַרבייט. דער „בונד" האָט געהאַט די אויבערהערשאַפט אין שניידער פאַראיין, די לינקע און רעכטע פועלי ציון זיינען געווען די וואַרטס־זאָגער ביים סטאָליער פאַראיין.

ביים לעדער פאַראיין האָבען שוין די קאָמוניסטען געהאַט די מאַכט — די אַלע פאַרטייען האָבען אויפגעפאַסט צו בלייבען אין קאָנטראָל פון די פאַראייניגן. יעדער פאַרטיי האָט אָבער געזוכט צו באַקומען די הערשאַפט אויך אין די אַנדערע פּראָפּעסיאָנעלע פאַראייניגן, קען מען זיך פאַרשטעלן אַז עס איז געווען גענוג אינעווייניגסטע רייסעריען. און די אַרבייטער פון אַלע פאַכען האָבען דערפון געליטען. וועגען קולטורעלע אַרבייט צווישען די אַרבייטער איז שוין קיין פראָגע ניט געווען. עס איז געווען פּאָליטישע אַרבייט, אָבער פאַר קיין פאַל ניט קולטורעלע טהעטיגקייט. עס איז געווען א

שאַנדע אין צייטן, וואָס דער אַרבייטער קלאַס אין דער גאַנצער וועלט איז שוין געווען אַזוי באַוואוסטזיניג, פאַרשטאַנען זיינע עקאָנאָמישע אינטערעסען צו פאַרטיידיגען אויפֿן בעסטען אופן, איז נאָך אין ברייסק אָנגעגאַנגען אַ פאַר־טייאישע רייסעריי וואָס האָט ניט דערלאָזען די אַרבייטער זאָלען באַקומען פאַרבעסערונגען צו וועלכע זיי זיינען געווען באַרעכטיגט.

ענדליך האָבען די אַרבייטער זיך אַרומגעזען, אַז זיי ליידען פון די פאַר־טייען, האָבען זיי זיך אַלע באַפרייט פון די פאַרטיי בעלי־הבתים און געוואָרען זעלבסטשטענדיג. דער „בונד" איז געצוויקט באַזייטיגט געוואָרען פון די פראָפעסיאָנעלען.

דער געמיינזאַמער פראָפעסיאָנעלער פעדעראַציע האָט דאַן אָנגעפאַנגען צו זיין טהעטיג אויף דעם ריכטיגען אַרבייטער וועג.

דער אָכט שטונדען אַרבייטס־טאָג וועלט דורכגעפירט. לויט דער רייהע האָט יעדער אַרבייטער געדאַרפט אויפפאַסען ביי זיין וואַרשטאַט אַז עס זאָל דורכגעפירט ווערען די ריכטיגע לוין־העכערונג. מען האָט רעגולירט די לערען־אינגלעך פראָגע. מ׳האָט פאַלשטענדיג קאָנטראָלירט די מצה פאָדראַטען. עס האָבען זיך געפונען עטלעכע מאָדערנע מצה בעקערייען, וועלכע האָבען געגנ־לירט פאַרביטען די אַמאָליגע שאָוואָלניעס וואָס האָבען זיך געפונען ביי יצחק קאַשע מאַכער שאַכניכעס, נח שמיד, פאַרצעליניק, שמואלקע איינבינדער, יאָסל פירשכאלערס און יאַנקיטשקע. די מאָדערנע מצה בעקערייען זיינען יעצט געווען: אייזיק זייפמאַן, מנחם ריפקע און יחיאל דאַן, לייזער קאַפּעליוש און רבקה מאַטלס בעקעריי. העניע הערשל סטאָליערס בעקעריי. באָבע גרשון בערס בעקעריי.

דער פיהרער פון דער פאַראייניגטער פראָפעסיאָנעלע באַוועגונג איז געווען איטשע ליעווין. אַלע האָבען געהאַט פול צוטרויען צו דעם איטשען. זיין אומפאַרטייאישע פיהרערשאַפט האָט פיעל פאַרבעסערט די מאַטעריעלע און קולטורעלע לאָגע פון ברייסקער אַרבייטער אין אַלע פאַכען.

דער פיזישער צושטאַנד פון אידען אין ברייסק

אויך אויף דעם געביט פון פיזישען וואויל־זיין האָט ברייסק פיעל זיך פאַרבעסערט אין דער פעריאָדע.

באַלד נאָך דער מלחמה ווען מענשען האָבען געהונגערט, זיך געוואַלגערט

אין צעבראכענע הייזער, איז פאַרשטענדלעך דער געזונטס־צושטאַנד פון דער אידישער באַפעלקערונג געווען זייער נידעריג. ביסלעכווייז האָט זיך די לאַגע געביטען צום בעסערען.

די אידישע באַפעלקערונג אין בריינסק איז פאַרגרעסערט געוואָרען, ווי עס באַווייזען די פאַלקס צייל־ונגען. אין 1928 איז די אידישע באַפעלקערונג געווען 2,700. ביי דער צייל־ונג אין 1933 איז שוין געווען די באַפעלקערונג 3,762. דאָס זיינען די אָפיציעלע רעגירונגס צענזוס באַריכטען. אין די לעצטע יאָרען איז די באַפעלקערונג געשטיגען. טויטען פעלט פון קליינע קינדער זיינען כמעט גענצלעך אָבגעשטעלט געוואָרען. די שטערבליכקייט ביי עלטערע מענשען איז געווען א נאָרמאַלע. דער לעבען איז געווען א נאָרמאַלער. די באַפעלקערונג האָט שוין געגעסען פליש יעדען טאָג. גרינס זיינען געווען א גאַנץ יאָר און אויפ'ן מאַרק האָט מען אַלעס באַקומען און מען האָט טאָקע געקויפט. אָזוי איז די דיעטע געווען א באַאַנסירטע. מענשען זיינען ניט אָבגעקומען א טאָג מיט א געשמעלצטען קרופניק ווי אַמאַליגע צייטען.

דאָס האָט געווירקט אויף דעם געזונדס־צושטאַנד פון דער אידישער באַפעלקערונג. קינדער זיינען געווען פרייער, מען האָט זיי ערלויבט אויפצוייַנעמען אין פאַרשידענע ספאָרטס. זיי האָבען זיך ענטוויקעלט קערפערליך.

די פאַרשידענע ספאָרט געזעלשאַפטען וואָס די פאַרטיין האָבען אָנגעהאַלטען למשל „סקיף", „שטערן", „מאַרגענשטערן", „הגנה"" האָבן צוגעצויגען די עלטערע אינגלעך און מיידלעך. זיי פלעגען האָבען באַשטימטע שטונדען אויף קערפערליכע איבונגען, פוטבאָל, שיפען זיך, מאָטערסייקלען, שווימען איז געוואָרען שטאַרק ענטוויקעלט. עס פלעגען פאַרקומען פאַרמעסטונגען פון די פאַרשידענע ספאָרט אָרגאַניזאַציעס. מיליטעריש איבונגען אָנגעפירט פון ברית החיל, אויך די פרייוויליגע פייערלעשער וואָס זיינען גרויסע לונג אין בריינסק האָבען ענטוויקעלט פיזיש די איינטיילנעמער וואָס זיינען געווען שוין יונגע לייט מיט זייערע אָפטע איבונגען.

די פריזיוניקעס, דאָס איז א אינסטיטוציע נאָך פון די אַלטע צייטען. וועו די יונגע בחורים פלעגען אַרומגיין פאַסטען גאַנצע טעג, און ביינאַכט זאָגען תהילים אין בית־המדרש, ניט שלאָפען. דאָס האָט פיעלע יונגעלייט קערפערליך אזוי צובראכען, אז זיי זיינען געווען דעם גאַנצען לעבען קרבנות פון אָזעלכע פייניגונגען. אין דער יעצטיגער צייט פלעגען די פריזיוניקעס אויך זיין טהעטיג שוין ניט אין פאַסטען און מאַרען זיך, זיי פלעגען פשוט

אַרומגיין די נעכט און שטיפֿען, מאַכען פאַרשידענע שטיק. אָט פֿלעגט מען אַראָבנעמען דעם שיך בייַ אַ חזיר'ניק, אויפהענגען אויף אידישע שפּייז־קרעמעלעך.

די פּריזיוויניקעס פֿלעגען צוזאַמענעמען אַלע וועגענער און זיי אויפשטעלען אין מיטען גאַס. צו מאָרגענס האָבען די לייטע געהאַט אַן אַרבייט אַרויסצופֿאָנטערען זייערע וועגענער פון דעם קנויל. געווייניקלעך האָט מען זיך געקענט אויסקויפֿען פון אַזאַ שטראָף, דאָס האָט געקאָסט אַ קילאָ קערלעך. פֿאַר אַזאַ פּרייז צו די פּריזיוויניקעס האָט איר געקענט שלאָפֿען רוהיג.

עס האָט אויך פֿאַסירט, אַז ביינאַכט איז אָנגעטאָן געוואָרען פיל שאָדען. מען האָט אַרויסגעריסען די בוימער וואָס זיינען אין די גאַסען פֿאַרפלאַנצט געוואָרען. די פּריזיוויניקעס האָבען אין דעם באַשלאָסיגט די מיטלויפֿער. דאָן איז געקומען אַ פֿאַראָדנונג אַז קיינע מיטלויפֿער זאָלען ניט ערלויבט ווערען — בלויז פּריזיוויניקעס האָבען געמעגט פֿאָרבריינגען די נעכט אין די גאַסען. די פֿאָליציי האָט שוין דאָן אויפגעפאָסט.

די פּריזיוויניקעס האָבען אין אַ געוויסע נאַכט געבראַכט פון בית־עולם די טהרה־ברעט און אַוועקגעשטעלט לעבען טהיר פון קדיש דעם שוחט. דעם טויטען וואָגען האָבען זיי געבראַכט צו איטקאלען. שטעלט זיך פֿאָר וואָס אין דער פּריה האָט זיך אָבגעטאָן, ווען זיי האָבען געטראָפֿען די טויטען מכשירים לעבען זייערע הייזער, גראדע האָבען זיי שטאַרק מורא געהאַט פֿאָר'ן טויט.

די פּריזיוויניקעס האָבען פּריילעך געמאַכט בריינסק. פֿאָר מילייטער דינסט האָט מען זיך ניט געשראָקען ווי אַמאָל, טראָץ דעם וואָס די אַנטיסעמיטען אין דער פּוילישער אַרמיי האָבען אָנגעטאָן צרות, געלאַכט פון אידען פֿאָר זייער פּויליש ריידען, דאָך האָבען אידען זיך אויסגעלערנט די תורה און עס האָט זיי ניט געשטערט אין זעקס מאָנאַטען אַרום צו ווערען יעפּרייטער אָדער קאָרפּאָראַל. די זעקס וואָכען איבונג האָט אויך קיינעם ניט געשראָקען. איך געדענק אַ פֿאַקט, אַז אהרן קאָגאַן מאַרימקעס אייניקעל איז אַוועק דינען האָט ער אויסגעזעהן ווי אַ טובערקולאָזער. ער איז געקומען צוריק אויף אורלויב, האָט אים קיינער ניט דערקענט, אויסגעגלייכט און אויסגעפילט איז ער געווען .

פיזישע אַרבייט, פֿאַר דעם האָט מען זיך ניט געשראָקען מער אין בריינסק. עס איז אַוועק די צייט, וואָס מ'האָט געמוזט דינגען אַ קריסטט צוזעגען אַ פור האָלץ. אידען האָבען עס אַליין געטאָן, און גראָדע בעל־הבתישע אינגלעך.

דער דראַנג צו אַרבייט איז געווען גרויס ביי דער אידישער יוגענט. יעדער אינגעל איז אַרומגעגאַנגען פון 1 בעל־מלאכה צום צווייטען און געבעטען אים אָנצונעמען לערנען אַ פאַך. יעדען יאָר זיינען צוגעקומען באַשווערונגען פאַר לערן אינגעלעך אין פאַכען. די אַנטיסעמיטען האָבען געזוכט די איינציגע פאַרבליבענע מעגליכקייט צו מאַכען אין אָנשטענדיגען לעבען, אויך אַרויס־צורייסען פון אידישע הענד.

אין יאָר 1924 זיינען אין ברייגנסק געווען 36 לערן־אינגלעך, אין 1937 איז שוין געווען אין ברייגנסק 122 לערן־אינגלעך ביי 315 אידישע האַנדווערקער וואַרשטאַנטען אין ברייגנסק. די לערן־אינגלעך האָבען ניט געדאַרפט פאַרברייגען מער קיין דריי אָדער פיער יאָר ביז זיי זיינען געווארען פאַלשטענדיגע מעכאַניקער אין זייערע פאַכען, וויל זיי האָבען געהאַט דעם ווילען דערצו, געהאַט די נייטיגע פאַרבערייטונגען נאָך אין די שול יארען, דערפאַר זיינען געווען פיעלע אינגלעך וואָס האָבען אין גיכען באַקומען דיפלאָמען אלס פאַכלייט.

די פאַקטען וועלען געבען אַ באַגריף פון דעם דראַנג צו אַרבייט אין ברייגנסק. אייזיק זיימאַנ׳ס אינגעל, יאָסל זיימאַנ׳ס אינגעל, משה אהרן וואָ־סערס אינגעל האָבען זיך אלע שנעל פאַרפאלקאָמט אין סטאָלערייַ. אברהמע סאַשין׳ס אינגעל איז געווען אַ שניידער און אַ גוטער שניידער. יענקל וואי־טעקס זון האָט זיך געלערנט פאַר אַ סטעלמאַך. ער איז געווארען דער בעסטער סטעלמאַך. פאַר זיינע רעדלעך האָט מען באַצאלט די העכסטע פרייזען. ער האָט אויעקגעוואַרפען דעם טאַטענ׳ס פרנסה צו קויפען פערד. „זאָלען די פערד פגר׳ען," האָט ער געזאָגט.

בערטשע וויל־קאנסקי, איז אויך געווען אַ אינגעל פון קרעמערשע עלטערען. וועמ מען זאָל געווען זאָגען זיין פאַטער, אַז ער וועט האָבען אַ זוהן אַ בעל־מלאכה וואָלט ער אייך ניט געגלויבט, האָט דער בערטשע זיך שנעל פאַר־פאלקאָמט אין סטאָליערייַ.

עמיגראַציע: דער דראַנג צו עמיגראַציע איז געווען גרויס, נאָר דאָס איז געווען אויסגעשלאָסען. אמעריקא איז געשלאָסען, דער אינציגער וועג איז געווען צו גיין אין קבוץ זיך פאַרפערטיגען צו קענען עמיגרירען קיין פאַלעסטינע.

עס זיינען געווען פיעלע קבוצים, פרייע און רעליגיעזע זיינען די קבוצים געווען פול. ברייגסקער האָבען זיך אנגעשלאָסען אין די קבוצים. קיין לוקסוס איז אין קבוץ ניט געווען. מ׳האָט געמוזט שווער אַרבייטען. דאָס האָט קיינעם ניט געשראָקען, אין די קבוצים זיינען געווען אינגלעך און מיידלעך. עס זיינען

געשלאָסען געוואָרען חתונות, אמת'ע און פיקטיוו, ווייל אַ קבוצניק האָט געקענט מיטנעמען זיין פרוי אויך מיט זיך קיין פאַלעסטינע.

פון די פיקטיוו חתונות זיינען פיעלע מאָל אַרויסגעקומען ריכטיגע באַשערטע. דאָס זיינען געווען די פעלע ביי מאָטל רימערס מיידל מיט אַ פרעמדען בחור. אליה נתנ'ס אייניקעל מיט זשאַמעלעס זוהן.

דאָס איז געווען דער פיזישער לעבען אין ברייסק, ביז דעם יאָר 1939,

אידישע האָפנונגען אויף אַ בעסער לעבען, צושטערט

אָט אַזוי האָט בריינסק געלעבט אונטער דער נייער פוילישער רעפובליק. מ׳האָט זיך ביסלעכווייז ערהאָלט פון די מלחמה יאָרען, פון די וואונדען, וואָס די מלחמה האָט געבראַכט אין די פיער יאָר. פון 1914 ביז 1918.

בריינסקער אידען גלייך מיט אַלע פוילישע אידען האָבען געאַרבייט, געהאָנדעלט, זיך אויסגעלעבט עקאָנאָמיש, געהאָלפען צוריק אויפבויען דעם גאַנצען פוילישען עקאָנאָמישען לעבען.

ליידער האָט די פעריאָדע לאַנג ניט אָנגעהאַלטען. פוילען האָט ביסלעכווייז זיך אַוועקגעלאָזט אויף אַנדערע וועגען, וואָס האָבען זייער געשראָקען די אידען. געזעצען צו פאַרווערען אידען אנטייל צו נעמען אין פאַרשידענע פאָרמען פון פוילישען לעבען זיינען אָנגענומען געוואָרען. ביסלעכווייז זיינען די געזעצען געוואָרען ערגער. זיי האָבען געציעלט צו באַזייטיגען די אידען פון אַלעס וואָס האָט זיי ערמעגליכט צו מאַכען אַ הערליכען לעבען דורך אַרבייט און האַנדל.

אין 1933 מיט דעם אויפשטאַנד אין דייטשלאַנד פון היטלערען מיט זיין אַגיטאַציע אומצוברריינגען אידען, מערקט זיך אין פוילען, אַז די היטלער־אַגיטאַציע וואָרצעלט זיך איין אין פוילען. עס פאַנגט זיך אָן נייע צייטען אין פוילען, נייע באַשוווערונגען, אַנטיסעמיטישע באַשרייבונגען קעגען אידען אין סיים זיצונג. פוילען וויל איבערשטייגען היטלערען אין באַשרענקונג געזעצען קעגען אידען.

עס פאַנגט זיך אָן ביסלעכווייז אַגיטאַציע צו באַיקאָטירען דעם אידישען קרעמער, דעם אידישען קליין־הענדלער, דעם אידישען פראָפעסיאָנאל. די אַגיטאַציע גייט שוין אַרויס פון די געהיימע אַנטיסעמיטישע זיצונגען. דער באַיקאָט קעגען אידען ווערט שפעטער די אָפיציעלע רעגירונג פאַליסי, אָן שאַנדע

פאַר דער וועלט, נעמט פּויליען זיך פירען אויף אַזאַ וועג, וואָס שטעלט צופרידען היטלער׳ס דייטשלאַנד.

פּויליען ווערט בלינד, זעהט ניט אַז זייער שכן דייטשלאַנד וועט איר מאַכען פאַר דעם ערשטען קרבן אויף דעם מזבח פון איר מלחמה־מאַשין. פּויליען האָט געגלויבט אַז זי וועט זיך איינקויפען ביי היטלער׳ן מיט אירע שטרייגע געזעצען קעגען אידען אין פּויליען.

אין דער זעלביגער צייט וואָס זי האָט געדונערט פאַר נאַציאָנאַליסטישער טיידיגונג, פאַר פאַרשטאַרקונג פון איר אַרמיי, איר לופט פלאָט, האָט זי ביי זיך אין לאַנד דערשטיקט די אינציגע גרופּע וואָס וואָלט געקענט מאַכען פּויליען שטאַרק און ווידערשטאַנד־פעהיג.

די פאָליטיק וואָס פּויליען האָט געפירט האָט זיך אָבגעראָפען אויפֿן פּוילישען אידישען לעבען זייער שלעכט. מיר וועלען זיך אומקערען צו בריינסק און זעהען ווי בריינסק האָט דורכגעלעבט די צייטען פון דער פּוילישער אַנטיסעמיטישער פאָליטיק, אַ פאָליטיק וואָס האָט צונישט געמאַכט אַלע אידישע האָפענונגען אויף אַ בעסערע צוקונפט. אַ פאָליטיק וואָס האָט געמאכט היטלערן מער וואַגענד זעהענדיג ווי זיין העצונג קעגען אידען קלעפט זיך שנעל צו צו די פּוילישע באַפעלקערונג.

דרייצענטער קאַפּיטל

די אַנטיסעמיטישע אָוושעם פּאָליטיק

אידען אַרויסגעשטויסען פון אַלע עקאָנאָמישע פּאָזיציעס; פּאָגראָם אין ברייַנסק.

אַרום אָנפאַנג פון יאָר 1935 מערקט זיך אַ באַדייטענדע ענדערונג אין אי־דישען לעבען אין ברייַנסק.

עס באַווייזט זיך אין ברייַנסק אַ פּויליש בעקערייַ, אָנגעשריבען אויפֿן שילד „סוואי דא סוועגא" (אייגענע צו אייגענע). עס באַווייזען זיך גאַנטע־ריי, מאַנופאַקטור, שפּייז קראָמען מיט גרויסע פּויליש שילדען מיט דעם זעלבען נוסח „סוואי דא סוועגא".

די מערק און יאָרידים אין ברייַנסק און אַרומיגע שטעט זיינען אָנגעפּילט מיט פּויליש מאַרק־סטראָנאָמעס (הענדלער). עס באַווייזען זיך אין ברייַנסק קריסטליכע שניידערס, שמידען, סטאָליאַרעס, היטעל מאַכערס. פּאָליאַקען גייען אַרום אין אידיש הייזער, באַטען אָן צו דינגען קראָמען, עס געלינגט זיי. דער פּויליש קאָאָפּעראַטיוו עפענט אַ געשעפט אין צענטער פון שטאָט, ביי יאַנקל חוקר'ס.

עס פעלען אויס קראָמען פאַר פּאָליאַקען. די פּויליש מערהייט פון ברייַ־סקער מאַגיסטראַט באַשליסט צו בויען אין מאַרק אַ האַנדעלס האַלע. זיי ווילען מאַכען אָן אינלייהע אין שטאָט פאַר דער אונטערנעמונג. דאָס פאַדערט אייַ־שטימיגען באַשלוס פון מאַגיסטראַט. די אידיש פּאַרשטייער אין מאַגיסטראַט ווילען ניט שטימען פאַר דעם פּראָיעקט. זיי סאַבאָטאַזשירען די זיצונגען און די מאַרק קראָמען ווערען נישט געבויעט.

אין אַ געווייסען זונטאָג אין 1936 קומט צופאַרען קיין ברייַנסק דער ביע־קער וויצע סטאָראָסטע דאָקטאָר מעסייעוו. ער רופט די אידישע ראָט־מענער פון ברייַנסקער שטאָט־ראָט צו אַ באַראָטונג, צו וועלכע איך בין אויך געווען אַ־וועזענד אַלס אַ ראָט־מאַן.

דער סטאַראָסטע מעלדעט אונז, אויב מיר וועלן ניט שטימען פאַר׳ן בודזשעט פאַר די געפלאַנטע קראָמען גאַראַנטירט ער ניט, אַז בריינסק זאָל ניט בראַנען. ער האָט אונז נאָך געוואָרענט, אַז מיר זאָלן האַלטען דעם פּאָסט, וואָס ער סטראָשעט מיט ברענען, בסוד. וויסענדיג אַז איניגע שטעט האָבען שוין געלייטען פון פייערען. האָבען מיר געשטימט. דער ראַט־קראָמען זיינען געבויט געוואָרען מיט אידישען קרעדיט.

אין אָנפאַנג פון 1937 זיצען שוין קריסטליכע פאַרקויפערס, צושפּרייטען זייערע סחורה אין די שוי פענסטער, נאָר זיי לייזען ניט. מען קויפט ניט ביי זיי, מען קויפט גראָדע ביי די אידישע קרעמערס.

קומט מען צום באַשלוס, אַז מען דאַרף דעם דאָרפישען קריסט יאָגען מיט שטעקענס אין דער פּוילישער קראָם. אין דער זעלבער צייט איז ערשינען אין דער פּוילישער אַנטיסעמיטישער פּרעסע אַ לאָזונג: „כלאָפּ דאָ סטאַראגאַן", דאָס מיינט זיך נעמען צום קלייַן האַנדעל, אַרויסשטויסען דעם אידען.

עס האָבען זיך שוין געצייגט ברוטאַלע יונגען, געדונגען פון די סטאַראָגאַן העגדלער און מיט פאַלקעס געטריבען די פּוילישע קריסטען פון די אידישע קרעמער צו די קריסטליכע געשעפטען. פיעל אידען זיינען דערביי געשלאָגען געוואָרען. מ׳שטעלט אן אָנפראָגע ביי דעם אינערען מיניסטער סקלאָדקאָפסקע. ענטפערט ער: „באַיקאָטירען אָושעם שלאָגען ניין". דאָס מיינט באַיקאָטירען פאַר וואָס ניט? אַזוי איז טרויעריג באַרימט געוואָרען דאָס וואָרט אָושעם און די שלעגערס זיינען געקרוינט געוואָרען מיט׳ן נאָמען פיקעטען. ס׳פאַנגט זיך אָן צייט פון פּיקעטען. מיר דערווויסען זיך אַז אין טשיזשעוו, וויסאָקע, סאָקאָ־לע, לאָפּי, טשעכענאָפּצע שטייען פּיקעטען ביי די אידישע קראָמען און טרייבען אַוועק די קריסטען פון די געשעפטען.

בריינסקער אידען וואָס פאַרען אין די אויבענדערמאָנטע שטעט צו יאַרי־דים, ווערען באַגעגענט מיט אַ האָגל פון שטיינער. די פּיקעטען לאָזען קיינעם ניט צו צו זיי. עס קומען פאַר אָנפאַלען אויף אידען. אין סאָקאָל אויף אַ יאַריד קומט פאַר אַ פּאָגראָם. מען צוראָבירט די סחורה ביי די בריינסקער אידישע שנייידער, שוסטערס און טאקארעס. זיי לאָזען איבער די סחורה אויף הפקר און קומען צו לויפען אין בריינסק קוים מיט׳ן לעבען. אידען פאַרען צוריק פון וויסאָקער יאָר יאַריד. זיי קומען אין בריינסק מיט באַנדאַזשירטע קעפּ. מרדכי פוהרמאַנ׳ס אייניקעל, זעליג יעלין ווערט אַזוי ערמאָדעט אין טשיזעוו אויפ׳ן מאַרק.

די אַנטיסעמיטישע כולי־גאַנישע אַנפאַלען דערנעענטערען זיך צו בריינסק. בריינסקער דאַרף־פאַרער קענען שוין אין פיל דערפער ניט קומען. מען באַ־וואַרפט זיי מיט שטיינער.

אין פיעטראַסק, סמורלע, פרושאַנקע צייגען זיך אויף שריפטען ביים אַריינפאָר „אידען ניט ערלויבט צו קומען".

בריינסק איז אין שרעק. ספעציעל נאָך דעם פאָגראָם אין פשיטעק, וואו מען האָט אַרעסטירט ניט די פאָגראמשטשיקעס נאָר די אידען פאַר'ן פאַרטיידיגען זיך. עס זיינען אין בריינסק דאָ געווג יונגע פעהיגע צו געבען אַ ווידער־שטאַנד. די בריינסקער פירערס האָבען זיך פאַרלאָזט אויף דעם פאָליציי־קאָ־מענדאַנט, וואָס האָט יעדער וואָך באַקומען זיין געצאָלט כדי צו זיין אויף דער וואַך, ניט דערלאָזען קיין אומרוהען אין בריינסק.

ווישאַנק איז אַ קלײַן שטעטעלע. פיעל עלטער ווי בריינסק, דאַרט האָבען זיך געפונען אַרום 30 אידישע פאַמיליעס, מערסטענס האַנדווערקער און אייניגע קרעמער. דאַרט האָבען די פאָגראָם־העלדען געהאַט אַ פרייַע האַנד. יעדער עטלעכע טעג פלעגט ווישאנק רופען אויפ'ן טעלעפאָן „בריינסקער אידען רא־טעוועט אונז". מיר זיינען באַפאַלען געווארען, באַראַבעווט און געשלאָגען געוואָרען אין מיטען טאָג.

אייניגע מאָל האָט מען פון בריינסק געשיקט הילף געצאָלטע פאָליציי לייט. אָדער פוהרען צו בריינגען זייערע פאַרמעגענס אין בריינסק. מען האָט שוין געזען אַז פאַר ווישאנק איז ניטאָ מער קיין מיטעל, זיי מוזען אויסוואַנדערען פון ווישאַנק. עס איז אַבער ניט לייכט זיך אַבצורייסען פון דעם אָרט וואו מען איז ערצויגען און אויסגעוואקסען. דער טאָג האָט אַבער געמוזט קומען, וויל בריינסק האָט זיך דערוואוסט אַז עס ווערט געפלאַנעווט אַ גרויסער אַנפאַל אויף די אידען אין ווישאַנק אויף אַ פרייטאָג צו נאַכט. דער בריינסקער פאַר־טיידיגונגס קאָמיטעט האָט זיך פאַרשטענדיגט מיט'ן ביאַליסטאָקער וואַיוואָדע. ער האָט געשיקט פאָליציי. עס איז געקומען צו אַ צוזאַמענשטויס מיט די נאָרע לייט. (אַזוי האָט מען גערופען די פאָגראָם העלדען). אייניגע פון זיי זיי־נען געפאַלען טויט, פיעלע פאַרוואונדעט געוואָרען, אַבער ווישאַנקער אידען האָבען די שטאָט פאַרלאָזען און זיינען אַנגעקומען קיין בריינסק.

פּאָגראָם אין ברייַנסק

אָנפאָנג זומער 1937 באַווייזען זיך אין אַ מארק־טאָג אין ברייַנסק גרופּעס פון די נאַרע־לייט. זיי שטייַען ביי די אידישע קראָמען און לאָזען ניט אַריין קיין פּויליש קאָסטימערס. זיי לאָזען ניט די אידישע הענדלערס אויספּאַקען זייערע סחורה. ברייַנסקער אידען טראָגען אַרויס מיט געוואַלד זייער סחורה כאָטש צו ביסלעך אין מאַרק אבי ניט צוגעבען אַז זיי זיינען אונטערטהעניג. אגב האָט די ברייַנסקער פּאָליציי פאַרזיכערט אַז עס וועלען ניט ערלויבט ווערען קיין אומרוהען.

אַרום צווויי בייטאָג רופט די שטאָטישע סירענע צו אַ פייער אַלאַרם; מ'קוקט זיך אַרום, מ'זעט ניט קיין פייער. קלאָנגען זיינען פאַראַן, אַז עס ברענט אויף בענדוגע. די פייערלעשער און די פּאָליציי לויפען אַוועק צו בענדוגע. פלוצלונג באַווייזען זיך די נאַרע חברה לייט, זיי באַפאַלען די דורכגייער; מען שפּאָט אידישע קעפּ, מ'הערט קלאָנגען פון אויסגעבראָכענע פענסטער. די טישלעך פון אידישע הענדלער ווערען צוואוואָרפען, מ'ראַבירט די סחורות. אידען זיינען פלוצלינג געוואָרען שוצלאָז. די פּאָליציי איז ביי דעם פייער. ס'צייגט זיך אַרויס אַז עס איז געווען אַ פּאָלשער אַלאַרם אָפּצוציהען די פּאָליציי פון צענטער פון שטאָט. וועז די פּאָליציי קומט צוריק איז שוין דער פּאָגראָם אין פולען גאַנג, די גאַסען פאַרוואָרפען מיט אידישע פאַרמעגען, פול מיט צובראָכענע גלאָז פון צובראָכענע פענסטער. דאָס האָט געהייסען אין ברייַנסק דער ערשטער מאַנטאג. אין מיטען וואָך באַווייזען זיך אין ברייַנסק פּיקעטען, זיי היטען, אַז די קריסטען זאָלען ניט גיין קויפען ביי אידען.

די קריסטלעכע באַפעלקערונג פאַרשטייט שוין אַז זיי דאַרפען קויפען ביי גוים. דער פאַקט איז, אַז די פּאָליציי האָט בעוואָכט די פּיקעטען מ'זאָל זיי ניט צובראָכען די ביינער. ווייל פּיקעטען זיינען געוואָרען געזעצלעך לויט סקלאַד־קאָפּסקי'ס אויסטייטשען דעם פּויליש גזעזע.

ברייַנסק איז שוין אונטער נאַרע־קאָנטראָל, ס'עפענט זיך שוין אַ נאַרע־קלוב. אידען זיינען באַלידיגטע, ווייסען שוין אַז זיי טאָרען ניט שטעלען קיין ווידערשטאַנד, מען מעג זיי שלאָגען, ראַבירען.

אידען זיינען אמאָל געפאָרען צו אָטפוסטען מיט קוואס און געבעקס, האָט מען אַלע פלעשער ביי זיי צובראָכען, די געבעקס צוטרעטען אין גאַס און זיי פאַרטריבען.

אידען האָבען געהאַט אַרום ברייַנסק געדונגענע סעדער, זיי האָבען באַ־

צאָלט פֿאַר די פרוכט אין פֿאַראויס. סאָדאָוניקעס זײנען געווען משה פֿיעקוצקי, לייזער טשאנער, אליה יענטשמאַן און לייבל פֿאָליאַק, אלע זײנען אַרויס צוברא־כענע, ווײל די נאָרע־לייט האָבען זיי ניט צוגעלאָזט אין זייערע סעדער, האָבען אַליין אָבגעטרייסעלט די פרוכט פֿאַר וועלכע די אידען האָבען שוין לאַנג באַצאָלט צו די קריסטען. מיט עטלעכע וואָכען שפּעטער אין אַ מאַרק־טאָג ווידער אַזוֹ געשיכטע, דאָס מאָל זײנען אַראָבגעקומען קיין ברײנסק אין די טויזענטער נאָרע־לייט. אידען וואָגען שוין ניט אַרויסצושטעלען זייער סחורה. זיי זעהען שוין די געפֿאָר. ברײנסקער אידען האָבען געבעטען, אַז די מערק זאָלען אָב־געשאָפט ווערען. פֿאַר זיי זײנען די מערק־טעג נאָר אַן אָנשיקענישׂ. דער סטאָראָסטע ענטזאגט זיך צו שלעפּען די מערק. ער פֿאַרזיכערט אַז ס׳וועט זיין רוהיג. ער האָט ניט געטראָפֿען.

פֿונקט 1 אַזייגער, שוין אַן פֿאַלשע פּייער אַלאַרמס פלעגען די שויבען פון די פענסטער, קיין אידען זײנען אין די גאַסען ניטאָ, מ׳באַפֿאַלט די פֿאַרמאַכטע הייזער. די טהירען ווערען צובראָכען, מ׳ראָבירט, מ׳שלאָגט, אידיש בלוט גיסט זיך אין ברײנסקער גאַסען און אין אידישע הייזער.

די אָנפירער, צוויי ברעזשניצער קריסטען ווײזען די נאָרע־לייט וועלכע הייזער זײנען אידישע, וועלכע מ׳דאַרף ראָבירען. זיי אַרבייטען אומגעשטערט, די פֿאָליציאַנטען האָבען גאָר ניט געטאָן אָבצושטעלען דעם פֿאָגראָם, ווײל מען האָט ניט געהייסען שטערען די אַרבייט.

לאַנג האָבען די באַנדיטען געהולעכט אין די גאַסען, מ׳האָט געוואָלט רופען נאָך הילף, צום פֿאָסט גיין איז געווען אונמעגלעך, האָט מען געקלונגען פון טעלעפֿאָנען. יוסף בצלאל קעסטין האָט דורך טעלעפֿאָן זיך פֿאַרבונדען מיט׳ן אידישען נאָטאַבל־ראָט, אויך מיטן אינערן מיניסטער אין וואַרשע; ער האָט אויך טעלעפֿאָניש איבערגעגעבען די פֿאַסירונגען צום יט״א (אידישע טעלעגראַ־פען אַגענטור), געבעטען איבעראַל הילף. ביים פֿאָגראָם האָט זיך אין ברײנסק געפונגען אַ דייטשער אָפּיציער וואָס האָט די פֿאָליאָקען געלערנט די ריכטיגע מעטאָדען. ער האָט גענומען בילדער פון די סצענעס. אין אָבענד זײנען אָנגע־קומען פון דער פרעמד פֿאָליציי און גהיימע אָגענטען, האָבען געפֿאָרשט, צי האָבען אידען ניט געמאַכט קיין וויידערשטאַנד.

נאָכ׳ן פֿאָגראָם רעזולטאַטען — 80 פֿאַרוואונדעטע אידען, פון זיי 20 שווער פֿאַרוואונדעט. אייניגע האָט מען אַריבערגעפירט אין ביאַליסטאָקער

שפּיטאָל. פון די שוועך פֿאַרוואונדעטע געפינען זיך משה־יהודא דער שמש, חיים הערש קאַרטאָפֿל־יע, מאיר ברענער, יאָסל גאָלעס, בערגערמאַן פון רוטקער טערטאק, 1500 צובראַכענע פענסטע 1 הויז אינגאנצען צונומען. ביי זלמן־סאַנעס צוריסען די בעטגעוואַנד. די גאַס פול מיט פעדערען, קינדער ארויס־־ געוואָרפען פון די וועגעלעך, די לייכט פֿאַרוואונדעטע זיינען געווען צופיעל, און אונמעגלעך איבערצוציילען. צו מאַרגענס זיינען אלע אַרומגעגאַנגען מיט באַנדאַזשען. איינס אַזייגער ביינאַכט קומט דער ביעלסקער סטאַראָסטע באַ־טראַכטען די פֿאַרוואונדעטע און די חרוב'ע שטאָט, מ'וועקט מיר אויף אינמיטען נאַכט אַלס כלל־טהוער צו גיין מיט'ן סטאַראָסטע אים צייגען די שוועך פֿאַר־וואונדעטע. אין דריטען בית־המדרש איז ניט געבליבען קיין אין גאַנצער פענסטער. דער סטאַראָסטע בעט מ'זאל ניט מאַכען קיין טומעל. עס האָט פֿאַסירט פֿאַרקערט, ווען די אידישע טעלעגראַפֿען אַגענטור האָט געקייבעלט די נייעס פון פֿאַגראָם קיין אַמעריקאַ, זיינען באַלד דינסטאָג פרי געקומען קייבעלס פון ניו־יאָרקער אידען, ברייגסקער לאַנדסלייט צו פייגע רייזל דער זייגערמאַכערקע און צו באַבטשען. די קייבעלס האָבען זיך אַנגעפרעגט צי לעבט איר? די קייבעלס האָבען געמאַכט אַ רושם אין פוילישען מיניסטעריום. די וועלט ווייסט שוין פון אלעס. דאָס האָט פוילען ניט געשמעקט. מיטוואָך קומען קיין ברייגסק צוויי אידישע סיים דעפוטאַטען, רובינשטיין און זאַמערשטיין. זיי האָבען געזען מיט זייערע אויגען דעם חורבן, האָבען אַריינגעבראַכט פראַטעסטען אין סיים. עס באַווייזען זיך פֿאַרשטייער פון פראָפעסיאָנעלען־קלאַסען־פאַראיין, איינער גאָלדמאַן טיילט אויס שטיצע צו פאַרריכטען די צובראַכענע פענסטער.

חאצקל שוחט, אלטער יאַמשין און וועלוול שעפּסל קצב'ס האָבען רבקה מאַטעס הויז איבערגעבויט, ווייל איר הויז איז פשוט צוריסען געוואָרען אויף שטיקלעך ביים פאַגראָם. די לאַגע ווערט ערגער, קיינער האָט ניט קיין פרנסה, קראָמען זיינען צובראַכען, קיין סחורה איז ניטא, קומט אַראָפּ אין ברייגסק דער טעקס איינמאָנער און נעמט זיך צו דער אַרבייט, פונקט ביי דער קריטי־שער צייט צו קאַלקטען אלע שטייערען, יעצטיגע און פון פריערדיגע, כאָטש קיינער האָט ניט קיין גראָשען ביי דער נשמה. אָט אַזוי פלאַנמעסיג האָט גע־אַרבייט דער פוילישער אַנטיסעמיטיזם צו ברעכען עקאָנאָמיש דעם גאַנצען אידישען עקזיסטענץ.

די אַרימקייט ווערט גרעסער און דער אָן פראָצענטיגער גמילות חסדים קאַסע זיינען שוין דאָ ביי 600 אַנלייהער, ס'געפינען זיך מעקלערס וועלכע

ראָטען אידען ווי צו אַנטלויפען פון פוילען, עמיגראַציע איז שווער, מען לויפט אין די קבוצים כדי צו קענען עמיגרירען קיין ארץ ישראל.

דעם ווינטער קומט פון בריינסקער סאָסייעטיס אין ניו יאָרק הילף. די צאָל וואָס בעטען הילף פאַרגרעסערט זיך, 250 אידען בעטען הילף אויף פּסח. ס'קומט אָן פון בריינסקער רעליף הילף אויך אויף פּסח.

די ענדע איז געווען אין קרייז געריכט, פאַרשטייט זיך אַז קיינער איז ניט באַשטראָפט געוואָרען, ווייל שלאָגען אידען איז שוין אין פוילען שטאַרק אין דער מאָדע, לויט היטלער'ס פּלענער.

עס איז געווען נאָך אַ מאַנטאָג פון אומרוהען, אָבער דאָס מאָל קעגען דער מאַכט, דאָן האָט שוין דער סטאַראָסטע באַנוצט געווער, און געמאַכט די נאַרע־פאַרטיי ניט לעגאַל, דאָן איז געוואָרען רוהיג, קיין אידען אין האָנדעל זיינען שוין ניטא, קיין דאָרף־פאַרער, קיין אידישע סאדאוניקעס. אַלעס איז אַריבער אין ניט־אידישע הענט. ס'איז שוין ניט נייטיג געווען מער קיין פּאָגראָמען. די אידען זיינען שוין רואיגירט.

עס קומט אָן דער יאָר 1939, מ'קומט צו אידען נאָך געלד פאַר אַלעס. פאַר דער פוילישער לופט־פלאָט האָט מען בריינסקער אידען טאַקסירט מיט 69 טויזענד זלאָטעס. די בריינסקער קריסטליכע סוחרים קלאָס זיינען טאַקסירט געוואָרען בלויז מיט זעקס טויזענד זלאָטעס. דאָס איז געווען דער יושר פון דער פוילישער רעגירונג.

אט אזוי האָט בריינסק אויסגעזעהן ביז דער מלחמה אין 1939.

דריטער טייל

חורבן ברוינסק

ערשטער קאַפּיטל

אָנפאַנג פון צווייטער וועלט־מלחמה

אין פּריל׳ינג פון יאָר 1939 געפינט זיך פּויל׳ן אין מל׳חמה שרעק, אין מל׳חמה פּיבער. היטל׳ער איז איצט שטאַרק און פּרעך, זיינע פּאָדערונגען וועלן ביסל׳עכווייז נאָכגעגעבן פון די איראָפּעאישע לענדער. די זעל׳בע ל׳ענדער וואָס האָבן געקענט צוטרל׳טן היטל׳ער׳ן ווי אַ וואַרעם ביי זיין ערשטן געוואגטן שריט צו מיל׳יטאַריזירן דעם מערב־רהיין און האָבן גאָר ניט געטאָן צו דעם צוליב זייער קל׳יינע פּאָל׳יטישע אינטערעסן. ענגל׳אַנד האָט ניט געקענט באַשטיין, אַז פראַנקרייך זאָל׳ וועלן אַ שטאַרקע מאַכט און איראָפּע האָט צוגעלאָזן און מיטגעהאָל׳פּן צו פּאַרשטאַרקן דעם נאַצישן מאַנסטער.

איצט שטייט ענגל׳אַנד אין טויט שרעק פאַר דעם פראַנקענשטיין וואָס זי האָט אַל׳יין געהאָל׳פּן קומען צו דער שרעקל׳יכער קראַפט. אין שרעק גיט זי היטל׳ער׳ן נאָך אַל׳עס וואָס ער פאַרל׳אַנגט.

פויל׳ן וועלכע האָט אַזוי שנעל׳ איבערגענומען די נאַצישע ל׳עהרע צו פאַרניכטן די אידן; פויל׳ן וועל׳כע האָט געדיינקט זיך איינצוקויפן אין היטל׳ער׳ס געפעל׳יגקייט דורך איר אַנטי־אידישע געזעצן, דורך באַיקאָטן אויף אידישע געשעפטן, געפינט זיך איצט אין טויט שרעק. זי וויס אַז פויל׳ן וועט וועלן דער ערשטער של׳אַכטפעל׳ד אין דער קומענדער מל׳חמה. פויל׳ן איז טיל׳וויז מאַביל׳יזירט. מל׳חמה צוגרייטונגען וועלן שטאַרקער. דער גרעסטער טייל׳ פון בריינסקער יוגענד איז שוין אין דער פויל׳ישער אַרמיי.

בריינסק האָט אין פאַרגאַנגענעם פערטל יאָרהונדערט דורכגעלעבט פיער פאַרשידענע רעגירונגס רעזשימען. ביי יעדער ענדערונג האָט די אידישע באַפל׳קערונג באַצאָל׳ט דעם גרעסטן פּרייז. די צאַרישע רעגירונג וועלט פאַרביטן אויף דייטשער אָקופּאַציע. די פּאָל׳יאַקן טרייבן צוריק די דייט־שן, און וועלן אַל׳יין פאַרטריבן פון די סאָוויעטן. ענדל׳יך — די פויל׳ישע

רעגירונג, וואָס האָט זיך אָנגעפאָנגען מיט אַזוי פיעל האָפענונגען פאַר אידען, צו ווערען ענדליך באַפרייט פון די אַלע צרות און לעבען גלייך מיט אַלע ווי גלייך באַרעכטיגטע בירגער, האָט זיך אַוועקגעלאָזען אויף אַן אָנטיסעמיטישען וועג.

בריינסק איז שוין געווען צוגעוואוינט צום לעבען אין פויליען אונטער די אַלע מאָל נייע שטערונגען, נייע באַיקאָטען, נייע באַגרענעצונגען קעגען אַרבייטער, קעגען געשעפטסלייט.

דאָס איז געווען פרייטאָג דעם ערשטען סעפטעמבער, אַרום פיער פאַרטאָג. די גרעסטע טייל פון דער אידישער באָפעלקערונג איז געווען איינגעהילט אין טיפען שלאָף. פיעלע האָנדווערקער זיינען ניט לאָנג צוריק געקומען פון יאָריד אין ביעלסק, זיי האָבען ערשט געענדיגט זייער אַרבייט אויסצופאַקען די גרעיבענע סחורה, אויסצורעכענען זייערע געשעפטען פון יאָריד.

געצייטלט פרויען זיינען געווען וואַך, אַזוינע וואָס האָבען שוין פאַרטאָג צוגעגרייט דעם שבת.

די שטילקייט פון דעם פריהמאָרגען ווערט פלוצלינג איבערגעריסען. פון ווייטענס הערט זיך אַ שטאַרקער דונער, אַ לאַנגער קויקלענדיגער דונער. נאָר דער גערויש ווערט אַלע מאָל נעענטער און שטאַרקער, ניין ס'איז ניט קיין דונער, ס'זיינען עראָפלאַנען, זיי פליהען נעענטער צו בריינסק. אָט זיינען זיי שוין איבער'ן שטאָט, מיט אַ שרעקליכען גערויש פאַרשווינדען זיי ווייטער צו ביעלסק. מענשען לויפען אַרויס אין גאַס, פאַרריסען די אויגען צום הימעל. ווער זיינען די עראָפלאַנען? זיינען זיי עס פוילישע אויף מאַנעווערעס? אַ צווייטער עסקאַדראָן עראָפלאַנען לויפט דורך די שטאָט און פאַרשווינדט, אויך אין זעלבען וועג צו ביעלסק. דאָס האָרץ האָט געזאָגט אַז עס איז מלחמה. די מיילער האָבען ניט אַרויסגערעדט דאָס וואָרט. קינדער אויף די פייער פאָזיצעס. ווער ווייסט? בריינסק האָט ניט געוואוסט אַז די עראָפלאַנען האָבען שוין צושמעטערט אַלע פוילישע באַנען און אַלע מיליטערישע פאַרזאַמלונגספונקטען, טיפער אין פוילען צו מזרח.

אַזוי האָט זיך געצויגען די פאַר שטונדען פון דעם פרייטאָגדיגען פריהמאָרגען. קיין באַשטימטע מיינונג האָט קיינער ניט אַרויסגעגעבען. דאָך האָבען אַלע געוואוסט, געפיהלט אין זייער בלוט, אין זייערע ביינער, אַז די מלחמה האָט זיך אָנגעפאָנגען.

9 אזייגער אין דער פריה האָט די ראַדיאָ אַנאַנסירט אַז דייטשלאַנד איז באַפאַלן פוילן אָן אַ קריגס־ערקלערונג.

די אידישע באַפעלקערונג נעמט אויף די נייעס מיט שווערן געמיט, דאָך רוהיג, פול מיט שרעק אָבער אויסערלעך רוהיג.

אַזוי זיינען פאַראיבער אייניגע טעג. די מאַבילִיזאַציע ווערט פאַרגרעסערט, נייע גרופען ווערען געשאַפען, און אינדאַקטירט אין דער אַרמיי. צו דער זעלבער צייט זיינען פיעלע פון די פריערדיגע אינדאַקטירטע געקומען צוריק. עס איז ניטאָ פאַר די גרויסע אַרמיי קיין קלייד ער, קיין געווער צו לערנען זיך. דאָך גייען אַלע טאָג אַווק נייע פּאַרטייען. די געזעגענונגס סצענעס זיינען שוידערלעך. מאַמעס באַגלייטען זייערע קינדער. פרויען פיהרען זייערע מענער. קינדער האַלטען זיך צו ביי זייערע פאַטערס. אַלע ווייגען, אַלע באַקלאָגען דעם גורל פון די מאָבילִיזירטע וואָס פאָרען אָב פון ברייגסק.

אין די זעלבע עטלִיכע טעג קומען אין ברייגסק באַריכטען פון די ערשטע געפאַלענע קרבנות: מאָטקע אלִיענצקי, יאַנקל וואיטעקס זוהן, חייה קאפלאַנסקיס אינגערער זוהן, אלִיה פרידמאַנ׳ס זוהן און נאָך אַנדערע.

די זעלבע באַריכטען לויטען, אַז די נאַצים מאַרשירען פאַרוועסטס, צושמעטערען יעדען ווידערשטאַנד.

די צאָל פון ברייגסקער אידען אויפן פראָנט גרייכט שוין אין די צענדליגער.

די עראָפלאַנען פליהען איבער׳ן שטאָט אַלע טאָג. פליהען אַריבער ברייגסק אויף דעם וועג צו ביעלסק אַלץ צו מזרח זייט.

די ספעציעלע מילִיץ טרייבט די איינוואוינער אין די הייזער. די סירענע פון די פייערלעשער ווארנט דער באַפעלקערונג שנעל צו זוכען שוץ, ווען די פיינדלִיכע עראָפלאַנען קומען אָן. מ׳געווייניט זיך שוין צו דער וואַרנונג פון די פייערלעשער.

דעם 6־טען סעפטעמבער באַווייזט זיך אַן עסקאַדראָן פיינדלִיכע פליהער. די גאַסען ווערען שנעל לִידיג. די מענשען באַהאַלטען זיך. עס הערען זיך פלוצלִינג שטאַרקע אויפרייסונגען. ברייגסק, ספעציעל די אידישע הייזער זיינען איינגעווִיקעלט אין פלאַמען. די שטאָט איז באַוואָרפען געוואָרען פון צינדבאַמבעס. די פלאַמען זיינען שוין צושפרייט איבעראַל. פון אַרויסכאַפען זיך פון שטאָט קען שוין קיין רייד ניט זיין, אַלע ווינקלען ברענען. נייע פייערען פאַנגען זיך אָן יעדער מינוט, פון סאַנען ביז איטשע גימפּעלס, פון דריטען בית־

המדרש ביז יאָבזאָקן, ביידע זייטן גאַס, דער פערד־מאַרק ביז שציאָפקען, — אַלעס איז שוין אַרומגענומען פון די פייערדיגע צונגען.

מענשען לויפען אַרום אין גאַס, אין שטיקענדיגען רויך צווישען די פלאַמען. מ'זוכט קינדער, קיינער וויסט ניט וואו עס איז אַ הויז אָדער די גאַס, דער רויך איז געדיכט, פאַרשטעלט אַלעמען, דאָך זוכט מען.

אין גאַס לייגען שוין הרוגים: שיע מולייערס אַ מיידעלע, 22 יאָר, חייה אטיפערס אַ מיידעלע, 18 יאָר, שלומה פלאטראט, 26 יאָר, הערשל שוסטערס זוהן, לייגען פאַרברענט אונטער די חורבות פון שלום קראַצ'ס ברענעדיגען מויער.

ביי שלומה־היצלען אונטער די ברענענדיגע איינגעפאַלענע וועגט לייגט אַ פרעמדער וואַנדערענדער אַרימאַן מיט צוויי קינדער אַרום 10 יאָהריגע, אויך אהרן פריבוט'ס אַ בחור פון 17 יאָר.

לעבען סאַגען לייגט אַ קאַלניער וויבעלע אַרום 55 יאָר, דערשאַסען. פאַר־וואונדעטע: דינטשע זייפמאַן, איטשע אַרלייאַרניק, קאַטענטאַס וויב, פידל דער שוסטער, זלאַטקע מאַרווינקערס אַ מיידעלע פון 10 יאָר. די אַלע שטאַרבען באַלד פון די וואונדען.

שלומה ראַיבאק, פישל לייוו, שוועד פאַרוואונדעט, און נאָך פיעל.

ביי אַ צווייטע לופט אַטאַקע פאַלען שמחה אוישפעטער'ס אַ מיידעלע פון 22 יאָר, יאַנקל־מאַנס אַ מיידעלע וועדט שוועד פאַרוואונדעט.

קיין קריסטליכע הויז איז ניט געווען באַשעדיגט פון די דייטשע לופט־אַטאַקעס, בלויז אַלע אידישע גאַסען זיינען פאַרברענט און פאַרניכטעט.

מענשען לויפען אַרויס פון העלישען פייער, פון שטיקענדען רויך לאַזען זיך אַוועק אין די אָפענע פעלדער און וועלדער, נאַקעטע, הונגעריגע.

דעם 11־טען סעפטעמבער רייסען זיך אַריין דייטשע טאַנקען, גיעפינען שוין ברייזנסק צושטערט אין חורבות. די באַפעלקערונג דערשלאָגען.

עס ווערט אַרויסגעגעבען אַ באַפעהל אַז די גאַנצע מענליכע באַפעלקערונג זאָל זיך צוזאַמען קלייבען אין מארק. אַרום 500 אידען ווערען פאַרשפאַרט אין פויליישען קאַסטשיאל. צומאַרגענס ווערען אַלע אָפּגעפירט קיין דייטש־לאַנד. איך בין געווען צווישען די געפאַנגענע. מיר ליידען הונגער, קעלט, קלעפ. אונזערע מלבושים ווערען ביי אונז צוגענומען און אַבגעגעבען צו קריס־טען. דאָן נעמען די קריסטען אַליין צו אונזערע איבעריגע מלבושים. די שטי־מונג איז ביי אונז אַ שרעקליכע. ערשט 5 טעג און שוין אַנפאַנג אומגליק. עס

באַווייזען זיך טויט־פּאַלען: ענאך סיווּאק, באַשע סימעס אייניקל. פיעלע אַנ־דערע זיינען ערנסט קראַנק.

מיר וועלען שפּעטער באַפרייט אַ דאַנק די אינטערוועניע ביי די סאָוועטישע מאַכט. ביים קומען צוריק פאַלען פון הונגער, קעלט און קלעפ: חיים לאַזניק, זשעלייע דער שוסטער, זאַגעלס אידעם לייאַכיוועי, דעם אַלטען זייגערמאַכערס אייניקעל. די דייטשען האָבען די אַלע אַרויסגעטריבען פון זייער קעמפּ ביי וולאָדאָוע, דערביי געפּענט פייער אויף די אַוועקגייענדיגע אידען. משה וויי־נערס עלטערער זוהן פאַלט פון אַ שיסעריי אויף אים דורכ'ן פּלייצע ביי וולאָדאָוע.

לאַנג זיינען די דייטשען ניט געווען אין ברייגסק, בלויז 14 טעג. דער אָבמאַך פון דייטשלאַנד מיט די סאָוויעטען איז דערווייל דורכגעפירט געוואָרען. ברייגסק האָט געדאַרפט באַלאַנגען צו דער סאָוויעטען־מאַכט.

דעם 25־טען סעפּטעמבער האָבען זיך די נאַציס אַרויסגעצויגען פון ברייגסק. דער לעצטער אָקט זייערער איז געווען צו פאַרברענען דעם אַלטען בית־המדרש, וועלכער איז ניט לאַנג צוריק איבערגעבויעט געוואָרען.

דעם זעלבען טאָג באַווייזען זיך די סאָוויעטישע טרופּען אין ברייגסק.

ברייגסק האָפט אויף אַ ביסעל רוה, ווינשען זיך איינער דעם אַנדערען גליק.

צוויטער קאַפּיטעל

בריינסק אונטער סאָוועטען מאַכט

(לויט משה יענטשמאַנ׳ס דערציילונג)

די רויטע אַרמיי איז אַריין אין בריינסק דעם 25־טען סעפּטעמבער, 1939. אין שטאָט האָט געהערשט אַ טויטע שטילקייט. בלויז פרויען, קינדער, און אַלטע לייט, הונגעריגע, היימלאָזע. די לופט איז געווען געדיכט מיט דעם שטיקענדען רויך פון די פאַרברענטע הייזער. די גאַסען נאָך ניט אָבגעריניגט

משה יענטשמאַן און פרוי
וויכטיגסטער מיטהעלפער צו אַלטער טרוס

פון די פאַרברענטע קערפּערס, פון מענשען און בהמות, וועלכע האָבען פאַר־גיפטעט דעם אָטעם.

עס האָבען זיך צוריקגעקערט אייניגע יונגעלייט וואָס זיינען אַנטלאָפען אַדער געווען פאַרבאַהאַלטען.

עס פאַנגט זיך אָן באַמיהונגען מיט דער סאָוועטישער מאַכט, אַז זיי זאָלען אינטערוועניրען ביי די נאַציס צו באַפרייען די ברייגסקער אידען, וואָס זיי האָבען פריער פאַרטריבען. דאָס האָט געווירקט. די דייטשען האָבען באַפרייט אַלע געפאַנגענע פון ביאַליסטאָקער וואַיוואָדסטוואָ, וועלכע איז איצט אָפּי־ציעל געווארען א טייל פון סאָוויעטען־מאַכט. אייניגע זיינען צוריקגעקומען. פיעלע זיינען אין די לאַגערען געשטאַרבען.

דער סאָוועטישער אַרדנונג ווערט אויפגעשטעלט אין ברייגסק. זייער פיינליך קומט אָן די ערשטע איינאַרדנונג פון דער נייער סאָוועטישער רעזשים.

אַזוי ווי אַלע איבערגאַנגס פּעריאָדען איז דער אויך, שווער זיך צו צופאַסען צו נייע הערשער, נייע פּריוויליגירטע קלאַסען זיינען אין ברייגסק אויפגע־שטאַנען. מענשען וואָס האָבען געקוקט אויף יעדען ברייגסקער קרמערלע ווי אויף דעם גרעסטען בורזשוי, וועמען מען דאַרף אומבריינגען.

די הויפּט בעלי־בתים ווערען וועלווּל פּוליאַנסקי, בעניע, פייוול שוס־טערס, ריווטשע פּיטלאָק, גוטע קאָמוניסטען פון פריער. אויך שפּסל פּריי־סלע און חיים מאַגן. זיי פאַרנעמען זיך גלייך מיט דער אַרבייט פון נאַציאָנאַ־ליזאַציע פון דעם ברייגסקער בורזשוי, מען נאַציאָנאַליזירט די קרעמערס, זייער סחורה ווערט צוגעטומען, מ'זוכט אָבער געלד, ציערונג, אַנדערע טייערע חפצים, און דאָס לייגט מען צו זיך אין די קעשענעס, אָס באַלוינונג פאַר דער הייליגער נאַציאָנאַליזאַציע אַרבייט. עס דאַרף דאָך בלייבען אַן אַנדענקונג פון דעם. די בעסערע סחורות ווערען אויך פאַרבאַהאַלטען ביי גוטע פריינד כדי מען זאָל זיי שפּעטער קענען אַריין פאַרקויפען.

אַזעלכע דזשאָבס האָט מען געמאַכט אויף אליה גאָלייעבס אייזען געשעפט, אויף לייזער רובינ'ס שטיף־זוהנ'ס מאַנופאַקטור געשעפט דורכגעפירט פון וועלווּל פּוליאַנסקי און זיין ווייב ריבטשע.

ביי מאָטעלע קאַנאַפּיאַטע האָט די אַרבייט געטאָן שפּסל פּרייסלעס און חיים מאַגן. דער קאַנאַפּיאַטע האָט נאָכער באַווּיזען אַז ביי אים האָט מען ניט געטאָרט נאַציאָנאַליזירען, האָט מען אים אַלעס געדאַרפט צוריקגעבען. נאָר עס איז שוין ניט געווען וואָס אַוועקצוגעבען. די סחורה איז שוין געווען פאַר־

שוואונדען. וועד עס האָט געהאָט גוטע באַציהונגען מיט שעפּסל פּרייסעלס אָדער וועלוול פּוליאַנסקי איז געווארען דער יחסן אין בריינסק.

די נייע כלל טוער האָבען, ווייזט אויס זיך ניט געקענט ריכטיג צוטיילען מיט קיין זאַך, ווייל מ׳האָט זיך אַרומגעריסען צווישען זיך ווי הינט.

זייער באַציהונג צו די אידישע אַרבייטער איז אויך ניט בעסער געווען. זיי ווערען געצוואונגען צו גיין אַרבייטען אין קאָאָפּעראַטיוון. פֿאַר ניט פֿאַלגען שטראָפירט מען 50,000 רובל (אײַן קלײניגקייט) אָדער סטראָשען מיט סיביר.

ביים אַרויסשיקען וועמען פון די פֿאַליאָקען קיין רוסלאַנד, קומען זיך צונויף אַ צאָהן אינגלעך מיט ביקסען, ווארפען די קריסטליכע בעביכעס אויפֿן וואָגען, טעראָריזירען די שכנים. דער האָס אויף אַלע אידען איז פֿאַרגרעסערט געוואָרען. דאָן נעמט מען זיך צו אַלע פּריערדיגע כלל טוהער, אָנגעזעהענע מענשען, ציוניסטען, געוועזענע ראָטה־מענער פון דער בריינסקער געמיינדע, און זיי ווערען אַלע אַרעסטירט, אָבגעשיקט מיטן עטאַפּ קיין רוסלאַנד. דער עטאַפּ האָט ביי מאָנכע געדויערט אַריבער א יאָר. צום גליק זיינען די אַרעסטירטע דערפאַר לעבען געבליבען. אַלטער טרוס איז אויך געווען צווישען די אַרעסטירטע און אַרויסגעשיקטע. ווייזט אויס, אַז עס איז באַשערט געווען אים צו זיין פֿאַראַנטוואָרטליך פֿאַר דעם אַרויסגעבען דעם בוך.

ביסלעכווייז האָט מען זיך צוגעפּאַסט צו דער נייער אָרדנונג. מען איז געקומען צו די אַרבייטס־פּאַרטיילער בעטען אַרבייט.

הרב בן ציון קאָגאַן, דעם בריינסקער רב׳ס איידעם קומט בעטען אַרבייט אַלס בוכהאַלטער, ענטפֿערט גאָוורילקע דעם שוסטער׳ס טאָכטער מיט אַ געלעכטער: „זאָל זיך דער רב עפּענטליך ערקלערען אַלס פּריידענקער, ווען לען מיר אים ערלויבען צו אַרבייטען". הרב קאָגאַן ענטזאָגט זיך קאָטעגאָריש. ער וועגדעט זיך צו די העכערע פּאָרטיי אינסטאַנצען. זיי פֿאַראַרדענען אַז אַזאַ באַציהונג צו דער באָפּעלקערונג מוז זאָפּאָרט אָבגעשטעלט ווערען. דער רב קאָגאַן באָקומט אַרבייט אַלס בוכהאַלטער און שבת ניט צו אַרבייטען.

פֿאַר אַזעלכע קאָמוניסטישע פּירער ווי בריינסק האָט געהאָט די ערשטע טעג פון דער סאָוועטישער רעזשים איז אין רוסלאַנד געווען גוטע מעדיצינען — סיביר. שוין 25 יאָר ווי זייערע ביינער רוהען דאָרט. אויף זייערע קברים איז שוין גאָנצע בוימער אָנגעוואקסען.

ביסלעכווייז זיינען די חברה באַזייטיגט געוואָרען. עס האָט זיך איינגעשטעלט דאָס לעבען אונטער דער סאָוועטישער הערשאַפט. בריינסקער אידען

געפינען אַרבייט אין די עמטער. עס באַקומען קרעמער ערלויבענישׂ, ריבה לאה טשעסלײַאק, יצחק קאַשניק׳ס טאַכטער, רחל דבורה דינה׳ס, מרדכי פריי־מאן — ביי מאַנופאַקטור האַנדעל, יענקל ברייגנסקי און מאַטעס קאַנאַפיאַטע, וועלוול פוליאַנסקי׳ס אָנקל וועלט דער פעל אויפקויפער. עס וועלט אַ גרויסער מאַנגל אין היימען, באַפעלקערונג וועלט פאַרגרעסערט, אידען פון שטעט אויף יענער זייט טייך בוג, וואו די דייטשען האָבען נאָך געהערשט זיינען אַנטלאָפען, און געקומען קיין ברייגנסק. ברייגנסק זייענדיג ניט וויט פון גרענעץ ביי 30 קילאָמעטער, איז פאַרפליצט געוואָרען מיט רוסישער מיליטער. דורך אידישע רויטע קאָמאַנדירען און סאָלדאַטען וועלט פאַרבונדען אַ קאַנטאַקט מיט׳ן רוסישען אידענטום. ס׳האָט זיך ערוועקט אַ האַנדעל, זאָגאָר דער גרעס־טער טייל אַ ניט לעגאַלער, וויל דער סאָוועטישער געזעץ באַשוועלט דעם פריוואַטען האַנדעל, און באַשטראָפט שטרייגנ. אַ גרויסער טייל אידען זיינען אַוועק אויף מלוכה־פאָסטענס. אַ זאַך וואָס איז געווען אוממעגליך ביי דער פויליישער הערשאַפט. געווענע פריוואַטע קרעמערס זיינען געוואָרען אַנגע־שטעלט אין מלוכה קראָמען. די מערסטע אַרבייטער ווי שניידער, שוסטער, סטאַליארעס האָבען זיך געשאַפען קאָאָפעראַטיוון און געאַרבייט געמיינזאַם. אַ געוויסער טייל האָט געאַרבייט שוואַרצע אַרבייט. פיעלע פון פריערדיגען רייכערען עלעמענט זיינען געווען פאַרטראָטען אין דער מיליץ. בוכהאַלטערס זיינען געווען נויטוועניג, האָבען זיך פיעל געלערנט בוכהאַלטעריי אויף ספעציעלע קורסען. חנא קאַשטאַנס מיידל, יעקב מאַנס אינקעדיקער זון.

צוויי בתי מדרשים זיינען אָפען, דער פולל צדק און דער נייער בית־המדרש, אַנגעפירט פון הרב צוקערמאַן און הרב סעקאַרעוויטש.

דער ביז איצטיגער סיסטעם פון חדרים וועלט אַבגעשאַפט. קינדער לערנען זיך אין דער אידישער שוהל אָדער אין דער רוסישער. די אידישע געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס האָבען אויפגעהערט צו עקזיסטירען ווי גמילות חסדים, לינת הצדק, עס האָט זיך באַוויזען אַ דראַנג נאָך בילדונג. דערוואַקסענע זיינען געאַנגעגן אויף אָוונט קורסען.

עס איז געשאַפען געוואָרען אַ שטאָטישער כאָר, אַ דראַמאַטישער קרייז. קינא איז געוויזען געוואָרען צוויי מאָל אַ וואָך. עס איז אויך געוואָרען אַ שטאָטישער פאַרק און אַ טאַנץ פלאַץ, דאָס איז געבויעט געוואָרען אויף דעם פונדאַמענט פון שניידערשען בית המדרש. דאָרט פלעגט פאַרקומען אָפטע טאַנץ־אָוונטען וואו די יוגענד האָט זיך פיין אָמוזירט.

אַ געוויסע צאָל בריינסקער ישיבה בחורים האָבען פאַרלאָזען בריינסק, זיינען אַנגעקומען קיין ווילנע. פון דאָרט האָבען זיך שפּעטער דערשלאָגען דורך וויזעס אין ליטע צו פאָהרען קיין כאַרבין און געבליבען לעבען.

נאַטירלעך האָבען זיך ניט אַלע געקענט צופאַסען צו דער נייער אָרדנונג, צו די נייע געזעצען פון ניט האַנדלען. אַזעלכע זיינען אַרעסטירט געוואָרען. צו דער זעלבער צייט זיינען אַרעסטירט געוואָרען אין בריינסק די פריערדיגע געזעלשאַפטלעכע טוער ווי אלטער טרוס, יוסף־בצלאל קעסטין, די פאַמיליע קאַנטשיק, לייעוו. די קלאַגע קעגען אַווינע לייטע איז געווען קאַנטער־רעוואָלוציע. די שולד פאַר די אַרעסטען פאַלט דירעקט אויף אייניגע בריינסקער, וואָס האָבען געזוכט פּטור צו ווערען פון די טהעטיגע מענשען פון פריהער־דיגען רעזשים. דאָס איז געווען אַ גליק פאַר די אַרעסטירטע, ווייל אַלע אַרעס־טירטע, טראָץ די שווערigקייטען וואָס זיי האָבען דורכגעמאַכט אין די רוסישע אָדער אַנדערע אַרמייען זיינען כמעט אַלע לעבען געבליבען.

אַם ערגסטען איז געווען פאַר די געוועזענע סוחרים, גרויסע העגדלער, וואָס זיינען געצוואונגען געווען צו בייטען זייער באַשעפטיגונג און ווערען שווערצע אַרבייטער.

די גאַנצע יוגענד ווערט אַריינגעצויגען אין דער סאָוועטישער אַרמיי, ספּע־ציעל פון די יאָרען 1917, 1918, און 1919. זיי האָבען דורכגעמאַכט די מלחמה אין די רייהען פון דער רויטער אַרמיי. לידער האָט זיך קיינער פון זיי ניט געראַטעוועט. כמעט אַלע זיינען געפאַלען אין שלאַכט קעגען די דייטשע באַנדיטען, אָדער זיינען אומגעבראַכט געוואָרען אין נאַצישע געפענגעניש לאַגערען.

בלויז געציילטע זיינען געווען די וואָס האָבען געקענמפט אין די רייהען ביז דער זיעג איז דערגרייכט געוואָרען.

די 21 מאַנאַטען אונטער סאָוועטישער הערשאַפט האָט בריינסק אין אַלגע־מיין געלעבט צופרידען. די שרעק פאַר נאַראדאפצעס, ענדעקעס און אַנדערע פּויליש שלעק וואָס האָבען די אידען קיין רוה ניט געגעבען אין די לעצטע עטלעכע יאָר, איז פאַרשוואונדען. איצט האָבען זיי זיך געפילט פריי און גלייכע בירגער מיט אַלעמען.

די רוהיגקייט האָט לאַנג ניט אָנגעהאַלטען. דעם 22־טען דזשון, 1941 האָט דייטשלאַנד באַפאַלען דעם סאָוועטען־פאַרבאַנד.

אַ נייער קאַפּיטעל פאַנגט זיך אָן פאַר בריינסק. דער לעצטער קאַפּיטעל פון אידישען עקזיסטענץ, דער אָנפאַנג פון חורבן בריינסק.

דריטער קאַפּיטעל

היטלער׳ס אַטאַקע אויף סאָוועט־רוסלאַנד

צי מען האָט זיך געריכט אויף היטלער׳ס אַטאַקע, קען ניט פעסטגעשטעלט ווערען. די סאָוועטישע ווירטשאַפט איז אַנגעגאַנגען אין ברייטסק ווי געווייניקלעך. וועגענער מיט תבואה פלעגען יעדען טאָג פאָרבייפאָרען אויפֿן וועג צו דייטשלאַנד. תבואה וואָס רוסלאַנד האָט געשיקט צו דייטשלאַנד. אין דער זעלבער צייט איז באַמערקט געוואָרען, אַז ברייטסק וועט אַלץ געדיכטער. ס׳קומען צו פאָרשידענע סאָוועטישע מיליטער. די שטאָט איז שוין כמעט ווי אַ מיליטערישער לאַגער. ברייטסק איז בלויז אָרום 28 קילאָמעטער פון גרענץ ביים בוג.

פאָליאַקען האָבען פאָראויסגעזאָגט, אַז היינט מאָרגען וועט רוסלאַנד אַטאַקירט ווערען.

די יוגענד האָט זיך דעם שבת אָוועקט פיין אַמוזירט אויף דעם טאַנץ־אָוועקט וואָס איז געווען אייגנעאָרדענט דאָרט ווי עס האָט זיך געפונען פריער דער שניידערשער בית־המדרש. ביי יענעם אָוועקט זיינען באַמערקט געוואָרען פיעלע שיינע יונגעלייט, געקליידעט אין סאָוועטישע יוניפאָרם, וואָס האָבען זיך שפּעטער אַרויסגעציגט צו זיין דייטשע שפּיאָנען. קיינעם האָט זיך ניט גע־חלומ׳ט אַז דער פייער וואָס וועט אַלעס פאַרניכטען איז שוין אָזוי נאָהענט.

אָרום דריי פאָרטאָג האָט זיך אָנגעפאַנגען אַ שרעקליכע שיסעריי פון דייטשע וויים שיסענדע אַרטילעריע. די באַפעלקערונג, שטאַרק דערשראָקען, האָבען ניט געגלויבט אַז די מלחמה האָט זיך אָנגעפאַנגען, און ברייטסק וועט שוין באַשאָסען. זאָגאָר פאַר די רויטע אַרמייישע קאָמאַנדירען איז דאָס געווען אַ רעטעניש. וועג עס איז ליכטיג געוואָרען איז אַלעס באַשטעטיגט געוואָרען. טיילען פון אויפגעריסענע באַמבעס זיינען פון דייטשער אָבשטאָמונג. פיעלע פאָרוואונדעטע אין די גאַסען, גיטל גורסקע, שרה און טאָכטער שמולקע בעקערס. פיעלע הייזער זיינען שוין צושמעטערט פון די קאַנאָנען. קיינער

האָט זיך ניט געקענט פֿאַרשטעלן אַז אין דעם זעלבען טאָג וועלן שוין די דייטשען זיין לעבען ברייגסק.

פּיעל אידען זיינען אַנטלאָפען פון שטאָט. בלויז אייניציגע האָבען אָבער דערגרייכט זייער ציעל. די איבעריגע זיינען אָדער פון די נאַצישׂ געכאַפּט געוואָרען אָדער געפאַלען קרבנות פון די דייטשע קאַנאַנען.

די שלאַכט אין ברייגסק האָט אַנגעהאַלטען אַ פּאָר טעג. אין דער צייט זיינען אַנדערע ווידער אַנטלאָפען קיין רוסלאַנד: מאָטל נאָסקע קצב׳ס טאָכטער מיט איר צוויי יעריג קינד. יעקב מאַנ׳ס זוהן, שיע צאַלקעס שטיף זוהן מיט פרוי און פּיער קינדער. גיטל גורסקער׳ס 16 יעריגע מיידל. אין וועג פאַלט טויט בערל פּוכאַלסקי.

אין די פּאָר טעג פון דער שלאַכט אין ברייגסק האָבען זיך פּיעל רויטע אַרמייער אויסגעצייכענט מיט די גרעסטע העלדען־טהאָטען. זיי האָבען פּאָרטיידיגט די שטאָט ווי לייבען. אייניגע האָבען זיך אַליין אויפגעריסען מיט די טאַנקען, ניט אַריינצופאַלען אין די הענד פון די נאַצישׂ. די לאַגע האָט זיך געביטען אַלע פּאָר שטונדען. אָט זיינען די נאַצישׂ אַריין און באַלד צוריקגעטריבען געוואָרען.

דער טייל שטאָט פון קאָפקען ביזן בריק איז אין די פּאָר טעג אינגאַנצען פאַרניכטעט געוואָרען. אין דער צייט איז חנא קאַשטאַן מיט זיין פרוי איבערגעפאַרען געוואָרען פון אַ פאַנצער, צי ס׳איז געווען אַ רוסישער אָדער אַ דייטשער פאַנצער איז ניט באַשטימט.

חנא קאשטאן און פרוי

דעם 25־טען דזשון האָבען די נאַצישׂ ענדלעך זיך אַרייגעריסען אין שטאָט. זייער ערשטער מערדערישער אַקט איז געווען צו דערשיסען חנא

רוצקי, הערשל סטאלײערס בחור, יעקב מאן, מאטעס לײס מיט זיין 20 יעריגען זוהן און דעם זאַרעמבער מלמד'ס איידעם, אליה גרשון פערלמאַן.

חנא קאַשטאנס זוהן

חנא רוצקי

די אידען אין ברײנסק האָבען שוין געזעהן וואָס עס ערוואַרטעט זיי. פיעל פון די אַנטלאָפענע אין וועלדער האָבען זיך צוריק געקערט אין שטאָט, וויל די פאַזיציע האָט זיך דערנענטערט צו די וועלדער. אויך זיינען פיעל פון די דייטשען צוריקגעטריבען געוואָרען אין ברײנסק.

יעדען טאָג וועלען געטריבען סאָוועטישע געפאַנגענע דורך ברײנסק. מען דערקענט צווישען זיי ברײנסקער יונגעלײט, ניסקע אברהם אַבע דעם טאַקערס, דעם געלען מאַרדישעס זוהן און אַנדערע. די דייטשען האָבען באַלד אַנגעפאַנגען ראַבירען, שלאָגען. אין דער זעלבער צייט האָבען זיי געשאָפען א פוילישע מיליץ אַנגעפירט פון באַנדיט פיעטשאַק. זיי פירען אַרום די דייטשען און צייגען זיי וואו עס געפינען זיך אידישע הייזער. פון די הייזער וועלען אַרויסגעלאָפט אַלע, וועש, מלבושים, שטיקלעך סחורה. קיינער וואָגט ניט זיך צו שטעלען אַנטקעגען.

דער באַרימטער פאָגראָמשטשיק דר. דאמבראָווסקי וואָס האָט אייגנטיל געגומען אין אַלע פוילישע פאָגראָמען אונטער דער פוילישער הערשאַפט, וועלט פון די דייטשען אָנגעשטעלט צו וועלען דער בירגערמייסטער. דר. דאָמבראָווסקי נעמט זיך גלייך צו טעראָריזירען די אידישע באַפעלקערונג. ער טראָגט זיך אַרום מיט זיין גומענער נאגייקע. אלע האָבען פאַרזוכט דעם טעם פון

דאמבראָווסקיס נאַגייקע. ער איז זיך נוקם אין יעדען. ספּעציעל פּאַראַדעגט ער אַז דרייסיג אידען, מערסטענס עלטערע זאָלען צונעמען דעם לעבנס־דענקמאָל און אים אָוועקטראָגען צום טייך. דערביי באַנוצט ער זיך מיט דער נאַגייקע צו מערדערען אַלע וואָס באַטייליגען זיך אין דער אַרבייט. ער צווינגט אידען צו טאָן די ערגסטע אַרבייט. אידען ווערען אויסגעלאַכט, באַשפּיגען און באַשפּאָט. ער פּאַרלאַנגט פון אידען גרויסע קאָנטריבוציע אין דאָלאָרען. ער גיט דרייסיג מינוט צייט צו שאָפען די געלד אונטער טויט סטראָשונקעס. אין אַלגעמיין איז ער זיך נוקם אין די אידען וואָס זיינען ערשט מיט דריי טעג פריער געווען גלייכע בירגער מיט אַלעמען. וואָס אידישע קינדער האָבען זיך געלערנט אין שוהלען גלייך מיט אַלעמען. וואָס אידען האָבען פּאַרנומען רעגירונגס שטעלען. ער צווינגט אידען מיט די בלויזע הענט צו ראָמען אָבטרעטען.

חיים מאָן, אַ געווען קאָמוניסטישער כלל טוהער ווערט אַרעסטירט. דאָמבראָווסקי פּאָדערט אים צו דערשיסען. משה טיקאצקי, אַ יודען־ראָט מעמבער נעמט זיך פּאָר אים אָן. יעקב גאָטליעב וואָס וויל ניט פּאַרגעסען די טעג וואָס מאָן זיך באַטייליגט אין דער נאַציאָנאַליזאַציע אויף אים ווייל זיך ניט אַריינמישען. ענדליך איז עס געלונגען אים אָבצוראָטעווען, חיים מאָן ווערט באָפּרייט.

דאָמבראָווסקי האָט זיך געפיהלט דער שטענדיגער הערשער איבער די אידען. ער האָט וואָרשיינליך געגלויבט אין זיין צוקונפט אָס פּוילישער בעל־הבית. די דייטשען האָבען געהאָט אַנדערע חשבונות.

זיי האָבען דאָמבראָווסקין ביסלעכווייז באַזייטיגט און ער איז ענדליך אַנטלאָפען. דערפּאָר האָבען זיך אין ברייַנסק באַווייזען די געסטאָפּאָ און די זשאַנדאַרען. זיי נעמען זיך אינפּירען אַרדנונג אין שטאָט.

דאָס איז געווען דער אָנפּאָנג פון דער נייער אַרדנונג וואָס די געסטאָפּאָ האָט אינגעפּירט. דאָס ווען שפּעטער זיין געטאָ, אידען־ראָט, אידען־פּאָליצייַ, געלע לאָטע און אידען אויף קאָטארזשנע אַרבייט.

פּיערטער קאַפּיטעל

די געלע לאַטע

איינע פון די נאַצישע פֿאַראַרדנונגען אין בריינסק איז געווען אַז אַלע אידען מוזען טראָגן געלע לאַטעס. זיי האָבען עס גערופען דעם שאַנדע ציי־כען. די לאַטע איז געטראָגן געוואָרען אויפֿן ברוסט און אויפֿן פּלייצע.

די זשאַנדאַרען, די פּוילישע פּאָליציי, און די אידישע פּאָליציי צוזאַמען מיט די יודען־ראַטניקעס האָבען שטאַרק אויפגעפּאַסט אַז די געלע לאַטע זאָל פון אַלעמען געטראָגען ווערען. די עלטערע אידען האָבען זיך שנעל צוגעפּאַסט צום געזעץ און געטראָגען די געלע לאַטעס.

די יוגענד האָט זיך געשטעלט אַנטקעגען. ניט געפאַלגט דעם געזעץ. אום זיך אַרויסצודרייען פון שווערע האָבען זיי ערפינדען אַזאַ פאַטענט. דאָס איז געווען צוויי שטריקלעך צו ווען עס איז געווען צוגעבונדען צוויי געלע טאָווליען געמאַכט אַזוי ווי אַ ציצי כנפות. אַז מען האָט פון ווייטענס געזעהן אַ פּאָליציאַנט אָדער אַ יודען־ראַטניק האָט מען שנעל אַרויפגעכאַפּט דעם שטריקעל אויפֿן האַלדז און די געלע לאַטעס זיינען שוין געווען אין פּלאַץ.

פּאַר דעם קונץ האָבען פיעלע אידען באַצאָלט שווער, געכאַפּט קלעפ און שמיץ. די לאַזונג איז געווען ביי די יוגענט בעסער שמיץ ווי טראָגען די געלע לאַטעס. עס האָבען זיך אין דער געטא אַבגעשפּילט שרעקליכע סצענעס. זשאַנדאַרען, פּוילישע פּאָליציי, אידישע פּאָליציי, אַלע שלאָגען פאַר'ן ניט טראָגען די געלע לאַטעס.

אין דער בולעטין וואָס דער ביאַליסטאָקער וואָיוואָדישער אידישער קאָמיטעט האָט אַרויסגעגעבען וועגען די בריינסקער געטאָ לעבען געפינט זיך די פאַלגענדע געשיכטע וואו די שרעקליכע סצענע אין בריינסקער געטאָ ווערט געשילדערט.

איטשע ברוידע, לאזער ברוידא׳ס זוהן, אַ קלײנער אינגעל האָט ניט געטראָגען קיין געלע לאַטע. איטשע וועלט באַגעגענט פון אידישען פּאָליציאַנט יצחק וואָסער, מיט דער גומענער נאַגייקע וואָס האָט שוין געראַטעוועט נאָר דייטש ניט קיין אידיש. יצחק וואָסער זאָגט צום קלײנעם איטשעלען: „דו קלײנער דאַנערוועטער", וואו איז דיין שאַנדע פּלעקע?" ענטפערט איטשעלע, אַז איך טראָג ניט די געלע לאַטע קענסטו ניט אויסהאַלטן? דער הויכער וואָסער רעדט ניט מער. ער דערלאַנגט איטשעלען מיט דער נאַגייקע צעהן מאָל. איטשע פּאָלט אין אַ טייך בלוט. אין געטאָ ווערט אַ געלאַף. יאָסל ברוידע, דער שפּעטערדיגער העלדישער פּאַרטיזאַן קומט צו לויפען. ער פרעגט פּאָר וואָס האָט דיר דער לאַנגער וואָסער געשלאָגען פּאָר דער לאַטע?. „אידען, וואַרפט אַלע אַראָב די לאַטעס." די יוגענד פּאָלגט, וואַרפען אַראָב די געלע לאַטעס און רייסען אַרונטער ביי די אנווועזנדע די געלע לאַטעס. יאָסל ברוידא כאַפּט אַרויס די נאַגייקע פון וואָסער׳ס הענט און צושלאָגט אים גוט.

די איבעריגע אידישע פּאָליציאַנטען קומען וואָסער׳ן צו הילף. פּיניע קאָטלאָוויטש, מאַנעס שליפּע, טאטקאלע און פיינסאָד שלאָגען מיט די נאַגייקעס וועמען עס לאָזט זיך. לייזער ווראַנע, אייזיק בענדוגער׳ס זוהן, רובין, יאָסל טשאפּ׳ס זוהן, נעמען זיך אַן פּאָר ברוידא׳ן. די פּאָליציי העלדען כאַפּען צו־ בראָכענע ביינער. און די נאַגייקעס זייערע זיינען שוין ביי דער יוגענד. די פּאָליציאַנטען אַנטלויפען. מען פייפט זיי אויס, מען שרייט זיי נאָך: „אידישע געסטאפּאָ".

וואָסער און די אַנדערע פּאָליציאַנטען ברײנגען קלאָגעס צום זשאַנדאַר־ מיע. דער רעזולטאַט איז, אַז יאָסל ברוידא און לייזער ווראַנע באַקומען צו 80 שמיץ — קוים מיט׳ן לעבען געבליבען.

איך האָב דאָס ניט געקענט גלויבען. דריי מיט אַ האַלב יאָר שפּעטער האָב איך נאָך געזעהן ביי יאָסלען די שטאַרקע צייכענס פון די שמיץ, וואָס ער האָט באַקומען. לייזער ווראַנען האָב איך ניט געזעהן. ער איז ערגעץ אין עסטרייך. איך שטעל זיך פּאָר אַז ער איז אויך אַזוי צוהרג׳עט געוואָרען. פּאָר דעם גרויסען פּאַרברעכען צו באַלידיגען די ברײנסקער אידישע פּאָליציי העלדען, שאַנדע צו די אידישע שלעגער, רעספּעקט פּאָר די אידישע העלדען.

צייטענוויז פּלעגען די פּאָליציאַנטען ניט שלאָגען נאָר אַרעסטירען פּאָר׳ן פּאַרברעכען. זיי פּלעגען גע׳משפּט ווערען אין דער געטאָ־געריכט, וואָס איז איינגעאָרדענט געוואָרען אין ברײנסק.

פינקלשטיין דער יודען־ראטניק האָט אַמאָל געטראָפען משה יענטשמאַן אָן אַ געלער לאַטע. משה האָט זיך ניט פאַרבאַהאַלטען. ער האָט געדיינקט, אַז פינקלשטיין איז דאָך ניט קיין פאָליציאַנט נאָר אַ יודען־ראַטניק, וועט ער זיך מאַכען ניט וויסענדיג. צומאָרגענס איז משה יענטשמאַן געבראַכט געוואָרען פון די אידישע פאָליציי צום יודען־ראַט. פינקלשטיין באַשטראָפט אים מיט צוהן מאַרק, ווייל עס איז דער ערשטער פאַרברעכען.

דאָס זעלבע האָט אויך פאַסירט מיט חיים וועלוול פריבוט און חוה אָקאָן און אַנדערע.

משה יענטשמאַן האָט מיר איבערגעגעבען מערסטע פון די פאַקטען, וואָס באַציען זיך אויף דעם געטאָ־לעבען, אידישע פאָליציי־ און יודען־ראַט און צוואַנגס־אַרבייט. ביים דערציילען פון דעם אויבענדערמאַנטען פאַקט איז ער זייער גרווען דערשלאָגען, ניט פאַר דער געלט שטראָף, נאָר פאַר שאַנדע, אַז אידישע פאָליציאַנטען האָבען אַזוי געהאַנדעלט קעגען אידען.

די יוגענד האָט זיך ניט געבויגען, ווי העלדען האָבען זיי אַלעס איבער־געטראָגען, און זיך געהאַלטען שטאַרק מיט זייער אידישקייט. זיי האָבען זיך ניט גע׳חנפ׳עט צום דייטש, ניט געהאַלטען זייער פערזענליכע אינטערעסען העכער פון אַלעמען.

ווי העלדען האָבען זיי שפּעטער געקעמפט צוזאַמען מיט די פאַרטיזאַ־נער, געפאַלען ווי העלדען, זיך ניט אונטערגעגעבען.

הערשעלע רובין און נאָך עטליכע אַנדערע יונגעלייט האָבען אין געטאָ קיין מאָל ניט געטראָגען די געלע לאַטע.

העלדישע אידישע קינדער, אייער אנדיינקען דאַרף זיין הייליג בייַ אַלעמען!

פינפטער קאַפּיטעל

צוואַנגס אַרבייט אין בריינסק

צוויי וואָכען נאָך דעם ווי בריינסק איז פֿאַרנומען געוואָרען פון די דייטשן, האָבען די פּויליש פֿאַליציאַנטען אַרויסגעגעבען אַ באַפֿעהל אין דעם נאָמען פון דער דייטשער קאָמענדאַטור וואָס האָט געפֿאָדערט אַז אַלע אידען פון צוועלף יאָר און עלטער זאָלן זיך צושטעלען צום מאַגיסטראַט מאָרגען 11 אַזייגער פֿאַרמיטאָג. פֿאַר זיך ניט צושטעלען קומט טויט־שטראָף.

די אידען האָבען דעם באַפֿעהל אויסגעטייטשט אַז דאָס איז שוין די ענדע. איז דאָס שוין דער סוף? האָבען אַלע געפֿרעגט.

צו דער מינוט זיינען אַלע אידען געווען ביים מאַגיסטראַט, עלטערע און יונגע. מען האָט זיך געריכט, אַז דאָס גייט מען שוין צום טויט. אין דער שפּיצע פון דער גאַנצער באַפֿעלקערונג איז געווען הרב ר' יצחק זאב צוקער־מאַן און הרב מורה הוראה ר' אברהם יעקב סעקערעוויטש.

ביי יעדען איינעם קלאַפּט די האַרץ. וואָס דאָרף מען אונז? וואָס איז אונזער וויטערדיגער גורל?

ענדליך באַווייזען זיך די דייטשען אין דער באַגליטונג פון פּויליש אונטערעקער. זיי לייענען אויס אַ באַפֿעהל אַז אַלע אידען מוזען אַרבייטען. פֿאַר'ן זיך. אַרויסדרייען פון אַרבייט קומט טויט־שטראָף.

די אידען האָבען נאָך דעם באַפֿעהל אַ ביסל פרייער אָבגעאָטעמט, אַבי מען לאָזט נאָך לעבען.

פון דעם טאָג האָט מען געגומען טרייבען בריינסקער אידען צו אַרבייטען. געאַרבייט האָט מען אויפ'ן שאַסיי. מען האָט געאַרבייט אין פּיעטקעווע ביי טאָרף גראָבונגען. ביים ריניגען דעם פּיש סטאָוו ביז'ן האַלז אין קאַלטע וואַסער. אין דאָרף סעמיני האָבען אידען געאַרבייט ביים אויפבויען אַ פּאַלאַץ פֿאַר די דייטשען, וואָס האָבען אויפגעפּאָסט אויף די רוטקער וועלדער. אידען

זיינען געשיקט געוואָרען אין וואַלד האָלץ. זיי פלעגען אויפקלייבען די געוועזענע פון די שלאַכטפעלדער און דאָס טראַנספּאָרטירען צום באַן. די אונטער־שטע גאַסען וואָס פלעגען אַלע מאָל זיין זומפּען, זיינען פון אידישע הענד אויסגעטריקענט געוואָרען. קאַנאַלען זיינען געגראָבען געוואָרען. פּאַרפלאַנ־צונגען זיינען דאָרט געמאַכט געוואָרען. אידען האָבען מיט די הוילע הענד געריניגט אָבטרעטען פון פּויליש הייזער און שטעלער. מען האָט אַוועקגע־שיקט קיין לאָפּי וואָס דאָרט איז די אַרבייט געווען קאַטאָרזשנע.

מען האָט אַלעס אַריבערגעטראָגען, האָט מען שוין אַלע אידען פון טשיזשעוו אויסגעשאָסען. האָט מען שוין אַלע אידען פון גאייגאָווקע אַרויס־געשיקט. דאָס בריינגט, אַז אידען אין בריינסק אַרבייטען פלייסיגער. מיט גוטע אַרבייט, מיט פלייסיגע אַרבייט וועט מען אפשר בלייבען לעבען. מען האָט איינגעריכטעט אין געטאָ אַ פאַבריק פון וואַליאקעס. מען האָט דאָרט שוועך און ביטער געאַרבייט. די בריינסקער שוסטער האָבען צוגעשטעלט לעדערוואָרק צו די וואַליאקעס. אַלעס האָט מען געטאָן. מען האָט די דייטשען געגעבען אַלעס וואָס זיי האָבען פאַרלאַנגט, אַבי זיי זאָלען נאָר לאָזען אַרביי־טען, אַבי זיין אין בריינסק.

וואָלט כאָטש די פאַרטיילונג פון דער אַרבייט געווען דורכגעפירט הער־לעך, וואָלט נאָך געווען צו דערליידען. דאָן וואָלט די דערנידערונג ניט וויי געטאָן אַזוי פיעל. ליידער קען מען דאָס ניט זאָגען. בריינסקער אידען גע־דינקען, אַז הרב זיוו האָט אַליין געאַרבייט קאַטערזשנע אַרבייט און ניט ערלויבט קיין אַנדערע צו אַרבייטען פאַר אים, וואָס פיעלע האָבען זיך פרייוויליג אָנגע־באָטען דאָס צו טאָן.

די פאָדערונג פאָר אַרבייטער איז אָנגעקומען צום יודען־ראָט. דער יודען־ראָט האָט אויסגעקליבען אַ קאָמיטעט, וועלכע זאָלען באַשטימען ווער און וואו מען זאָל גיין אַרבייטען. די אַרבייטס־אָמט איז באַשטאָנען פון יצחק פינקל־שטיין, יאָסל ליעווין, און בן ציון ליעווין.

יעצט, אונטער דער נאַצישער הערשאַפט איז אָבער געווען אַן אַנדער סאָרט גייסט, ניט קיין פריינדלייכער. די בעאַמטע האָבען פלוצלינג באַקומען דעם געדאַנק אַז זיי זיינען העכערע פערזאָנען, און זיי זיינען די שוטרים ביי אידען. זיי האָבען זיך ניט געפיהלט פאַרשקאָפט גלייך מיט אַלעמען נאָר עפּעס העכערע וועזענס, וואָס קענען טאָן וואָס זיי ווילען, זיי דאַרפען זיך ניט רעכענען מיט קיינעם.

צו די ערגסטע אַרבייטן האָט מען געשיקט די אָרימסטע, די אונטער־דריקטסטע מענשען. אָדער גאָר אַזעלכע שטיל נאָטורען וואָס האָבען אַלעס אויף זיך געמומען, געשוויגען, געליטען אין דער שטיל אָן פּראָטעסטען.

פּראָטעקציע איז געווען זייער פּאָפולער. פּראָטעקציע פון פּריינד, חברים, פּאַרטיי מענשען, באַקאַנטע פון די יודען־ראַטניקעס. אויסקויף געלד האָט געשפּילט אַ וויכטיגע ראָלע. טאָ וואָר האָט געדאַרפט טאָן די אַלע אַרבייט פאַר זיך, פאַר די בעאַמטע, פאַר די גוטע געטרייע פּאַרטיי חברים פון די בעאַמטע. געווינטלעך די יעניגע פון די עלענדע נפשות אָן פּריינד, אָן צדדים. פּראָטעסטען האָבען ניט געהאָלפען.

פּיניע קאטלאוויטש פלעגט זיי זאָגען: „באַלשעוויקעס, היינט זיינט איהר ניט קיין יחסנים, געהט אַרבייטען."

די גרעסטע באַלידיגונג איז געווען פאַר די מענשען, וואָס האָבען געאַרבייט אין שטאָט. די דייטשע און פוילישע פאַליציי מיט נאַגייקעס האָבען אויפגעפאסט אויף די אַרבייטער, די פּריוויליגירטע יחסנים פלעגען אַרום־שפּאַצירען אין שטאָט. די וואָס האָבען געאַרבייט האָבען געזעהן און פּאַרשטאַנען פאַרוואָס די יחסנים אַרבייטען ניט. קענט איר זיך פאָרשטעלען דעם וועטאָג, דעם גייסטיגען פּיין פון אַזעלכע לייט. מען קומט אַהיים נאָך אַזאַ אַרבייט, געפּינט מען שוין אַ נייער פּאַראַדנונג פון יודען־ראַט, אויף מאָרגען ווייטער צו גיין אַרבייטען. אייניגע וועלען פאַרצווייפעלט, קומט מען ניט צו דער אַרבייט. דער יודען־ראַט שיקט די אידישע פּאָליציי, מען אַרעסטירט, מען זעצט אין טורמע פון יודען־ראַט. דער יודען־ראַט הייסט שמייסען און אידישע פּאָליציסטען שמייסען די בונטאָוושטשיקעס.

וועלוול יערוסאלימסקי, פסח דעם סופר'ס אינגעל פלעגט זיך פאַרדינגען צו אַרבייטען פאַר אַנדערע אום צו פאַרדינען אַ פאָר מאַרק צו ערנערען זיין קראַנקען פאָטער מיט פינף קינדער. דער יודען־ראַט זאָגט: וועלוול מוז אַרבייטען פאַר זיך. ער בעט זיך: „מיין פאָטער, מוטער און קינדער שטאַרבען פאַר הונגער". עס העלפט ניט, וועלוול ווערט איינגעשפּאַרט. זעצט מען אים איין אין געטאָ־טורמע ביים יודען־ראַט. קיין עסען לאָזט מען ניט צו אים, ער ווערט ווילד, קלאָפּט אין טהיר פון טורמע: „לאָזט מיר אַרויס". ער באַלידיגט די „הילפיגע" פּאָליציאַנטען, פאַנטשקען, מאַנעס שליעפן און טאָט־קאָלען. זיין שטראָף איז — 60 שמיץ, געשמיסען האָבען אים טאָקע די זעלבע אידישע פּאָליציאַנטען. ער לאָזט זיך ניט, די פּאָליציאַנטען געזונטע, אָנגע־

פרעסענע יונגען זיינען שטאַרקער פון אים. די שטעטעלאידען זיינען צו צוזאַמענגעלאָפען בייַ די געשרייען. פאָליציי צוטרייבט דעם עולם, האַלטען אָרדנונג. און וועלווי קריגט זיינע שמיץ.

אין בריינסק האָט זיך אויפגעהאַלטען מעלעס אייניקעל, זיין נאַמען איז טאַקע געווען מעלע. דער בחור פלעגט זיך אויך פאַרדינגען צו אַרבייטען פאַר אַנדערע. ער האָט זיך אויפגעהאַלטען בייַ שלומה אפרים דעם קוואַסניק. ער איז געווען פון סימיאַטיטש. דער יודען־ראַט האָט באַשלאָסען אַז מעלע דאַרף גיין אַרבייטען פאַר זיי פאַר די פראָטעזשירטע אָן געלד. ער ווערט געטריבען צו אַרבייט אָן אָברוה. שלומה אפרים בעט זיך, לאָזט דעם בחור פאַרדינען אויף אַ פאָר שיך. ער גייט אַרום באַרוועס. ער איז אַ שטילער בחור אָן אַרענטלייכער. בעט רחמים בייַ פינקלשטיינען. מען האָט אים איינגעזעצט אין טורמע און ער האָט באַקומען נאָר 50 שמיץ. די אידישע פאָליציאַנטן זיינען געווען די שמייסנרס, שטענדיג שיכורע אָן מענשלייכע געפיהלען.

ערגער איז נאָך געווען ווען די צוואַנגס־אַרבייטער זיינען אַוועקגעשיקט געוואָרען אין דער פרעמד. דאָרט איז מען פשוט פון הונגער אויסגעגאַנגען. דער יודען־ראַט האָט אַזעלכע געדאַרפט באַזאָרגען מיט שפייז, ער האָט דאָס אַבער ניט געטאָן. די געלד האָט געדאַרפט זיין פאַר פאַרבריינגען אין די געטא־שיינקען. פאַר דעם איז געווען געלד, פאַר די אָרימע וואָס האָבען געאָר־בייט אין פיעטקעווע בייַ די פיש סטאַווען אין די קאַלטע וואַסער ביז'ן האַלדז. פאַר זיי האָט קיינער ניט געזאָרגט, ווייל ווער זיינען זיי געווען, ניט קיין אייגענע מענשען. שטאַרבט טאָקע אַזאַ בחור, דעם וויטשינקער שוחט'ס אַ שיינער אינגעלע, וועלכער האָט ניט געקענט אויסהאַלטען די קעלט און הונגער. זיינע עלטערען האָבען ניט געקענט אים שיקען קיין שפייז. בייַ זיי איז געווען 9 קינדער. פון שחיטה אין געטא האָט ער גאָרניט געהאַט.

עס קומט אָן אַ פאָראַרדנונג, אַז מ'דאַרף האָבען אַרבייטער אין לאַפּי, צום באַן. מ'האָט געוואוסט אַז פאָרן קיין לאַפּי, מיינט פאָרען שטאַרבען אין לאַפּי. די אַרבייט דאַרט מיינט צוויי מענשען מוזען טראָגען אַ רעלס. צוויי מענשען מוזען גרויזעווען אַ וואָגאָן אין 20 מינוט. גראָבען אונטער ערד קאַנאַלען. אָן עסען מיט נאָגייקעס איבער די קעפּ, דאָס האָט געמיינט לאַפּי. וועמען האָט מען געשיקט אין לאַפּי? דעם זעלבען סאָרט מענשען, מיין זוהן נחמן האָט דאָרט געשמאַכט, מ'האָט צוגעזאָגט צו בייטען אין פיער וואָכען, צושיקען שפייז אַלע וואָך, פאַר די וואָס אַרבייטען אין לאַפּי. לייַדער האָט

מען זיך פֿאַרגעסען אין זיי. וועז עס איז געקומען צום אָבשיקען די אַרבייטער זיינען די גאַנצע אידישע פּאָליציי געלאָפֿען אין די הייזער, געיאָגט, „שנעלער, שנעלער!"

דער טאַטקאָע וואָס איז שוין דאָן געווען ניט קיין פּאָליציאַנט נאָר אַ געסטאפּא מיטאַרבייטער, אים געווינטליך וועט מען ניט שיקען, ווייל דערצו איז זיין אָנקל עפּעס פּינקלשטיין, שטייט ביים אָבשיקען די פּאַרטיע אידישע אַרבייטער קיין לאָפּי און קאָמאַנדעווט, שנעלער שנעלער, פּויל בּאַנדע. ביי די אינגלעך, זיינען די הערצער פּוּל מיט טרויער, די אויגען ברענען פון צאָרן שוין ניטאָ וואָס צו פאַרלירען. הונדערטער הענד מיט שטעקענס באָפֿאָלען דעם באַנדיטישען טאַטקעלע, נעמען נקמה פּאָר זייער ביטערער לאָגע. שלאָגען דעם מנובל. די פּאָמילעס פון די פּאַרטיע אַרבייטער גיבען צו מוטה, שרייען: „גיט אים דעם ממזר נאָך אַמאָל". ער שרייט, פּאָליציי, נאָר דער צאָרן פון די מענשען איז געווען אַזוי גרויס אַז זיי האָבען זיך ניט געשראָקען מער פּאָר דער פּאָליציי. די העלדישע פּאָליציאַנטען ווערען באָפֿאָלען מיט אַ שרעק און צולויפען זיך ווי די מייז. קען עס זיין אַז אַביסעל געוויסען האָט זיך אין זיי דערוועקט? עס גלויבט זיך ניט. משה יענטשמאַן האָט נאָך געקוואָלען פּאָר פרייד, ווען ער האָט מיר די גע שיכטע דערציילט.

עס איז אַ באַקאַנטער פּאַקט, אַז די פּאָפּולערסטע אַרבייט צו וועלכע אידען האָבען געוואָלט גיין איז געווען ביי רייניגען די אָבטרעטען, ווייל דאָרט זיינען ניט געשטאַנען קיין דייטשע זשאַנדאַרען מיט נאַגייקעס. און קיין שפּאָצירענדע ברייגסקער יחסנים זיינען דאָרט אויך ניט געווען.

אָט אַזוי איז אַנגעגאַנגען די צוואַנגס־אַרבייט אין ברייגסקער געטאָ.

זעקסטער קאַפּיטעל

דער יודען־ראַט אין בריינסק

וועז די נאַצים זיינען אַריין אין בריינסק זומער 1941, האָבען זיי געפֿאַ־
דערט אַז עס זאָל געגרינדעט ווערען אין שטאָט אַ יודען־ראַט.

דאָס האָט געמיינט אַז די אידען פון שטאָט זאָלען אויסקלייבען פֿאַר־
שטייער אָדער פֿאַרטרעטערס. וועמעס אויפגאָבען זאָל זיין דורכצופירען אַלע
דייטשע פֿאַראָרדנונגען וועגען אויספֿרעסען פֿאַרשידענע געלד קאָנטריבוציעס.
צו באַשטימען די קאָנטריבוציעס וואָס דאַרפען פון יעדען איינוואוינער צו־
געטראָגען ווערען. צו שיקען די נויטיגע צאָל אידען צו צוואַנגס אַרבייט.
אין אַלגעמיין ווערען דער אינסטרומענט דורך וועמען זיי, די נאַצים זאָלען
קענען אָן שווערִיגקייטען האַלטען די באַפעלקערונג אין דער מורא.

זעלבסט פֿאַרשטענדלִיך האָבען בריינסקער אידען ניט געהאַט קיין חשק
צו ווערען די נאַצישע געצייג. קיינער האָט זיך ניט געוואָלט אָנשלִיסען אין
דעם יודען־ראַט צו ווערען דער שוטר איבער די אידען אין בריינסק.

ענדלִיך האָט זיך געמאָלדען פרייוויליג יצחק פינקלשטיין, אַביכעס איי־
דעם, דאָן זיינען שוין צוגעקומען נאָך. דער פֿרעזעס פון דעם יודען־ראַט
איז געווען אַלטער יאַמשין. דאָס איז געווען אַ מענש וואָס האָט קיינעם קיין
שלעכטס ניט געקענט טאָן. ביסלעכווייז האָבען זיך דריי יודן־ראַטניקעס ge־
שטעלט אין פראָנט. מען האָט זיי געוופען די טרויקע, דאָס זיינען געווען
יצחק פינקלשטיין, יעקב גאָטלִיעב, און משה טיקאָצקי. דער יודען־ראַט איז
באַשטאַנען פון צוועלף מענשען.

זייער אַרבייט האָט זיך אָנגעפֿאַנגען מיט די דורכפירונגען פון די נאַצישע
באַפעהלען, זאַמלען קאָנטריבוציע געלדער, שיקען אידען אויף צוואַנגס־אַר־
בייט, אייאָרדענען וואוינונגען פֿאַר די אידען אין געטאָ, באַזאָרגען די אידען
מיט שפּייז לויט די ברויט קאָרטען און שאַפען אָן אידישע פֿאָליציי צו העלפען

אַז די אַרבייט זאָל דורכגעפירט ווערען, און אויפצופאַסען אַז די געלט לאָטע זאָל פון אַלעמען געטראָגען ווערען.

מען קען זיך פאָרשטעלען, אַז דער יודען־ראַט אַלס אַ כלל האָט באַקומען די געלטענהייט צו נעמען פאַר זיך און זייערע קרובים אָדער אַנדערע גוטע בריידער פיעלע פריוולעגיעס. זיי האָבען דיזע מעגליכקייט אויסגענוצט זייער גוט. זיינען געווארען די פריוולעגירטע מענשען אין שטאָט. אויב יעמאַנד האָט ניט געהאַט קיין יודען־ראַטניק אין זיין משפחה אָדער אַ פאַרטיי־פריינד איז ער געווען שוצלאָז. אַנטקעגען אַזעלכע אָרימע דערשלאָגענע, אָדער אַר־בייטער ספּעציעל אַזעלכע וואָס האָבען געהאט אַ סאָוועטישען רעקאָרד, האָט דער יודען־ראַט אויסגענוצט זיין פולע מאַכט. די פריוולעגירטע יחסנים זיינען געווייגלעך געווען פרייער, זיי האָבען זיך געקענט באַוועגען מער. דאָס האָט אַרויסגערופען אַ שרעקליכע פאַרביטערטקייט צווישען דער אידישער באַפעלקערונג. ספּעציעל ביי די וואָס זיינען געווען פון די לייַדענדע.

עס מוז אָבער באַשטעטיגט ווערען, אַז דער בריינסקער יודען־ראַט איז געווען אין פאַרגלייך מיט אַנדערע שטעטישע יודען־ראַטניקעס צדיקים. בריינסק איז באַשערט געווען צו האָבען אַ נאַצישען הויפט־זשאַנדאַר, אַ מענשען מיט אַ געוויסען טייל אַנשטענדיגקייט. ער פלעגט וואַרענען די בריינסקער אידישע באַפעלקערונג ניט אַרויסצוגיין אין גאַס, וועז דזשאַנדארען פון טשעכנאָפּצע דאַרפען פאַרבייפאָרען, צו זיין זיכער מיט זייערע לעבענס.

עס איז אויך באַשטעטיגט פון זאַוול רובינשטיין, אַז בריינסקער געטאָ־אידען האָבען צוליב כאַבאַר געווינטלעך, געהאַט פאַרשידענע מעגליכקייטען צו האַנדלען, בריינגען שפּייז און סחורות צו און פון אַנדערע געטאָס. אין ביאַליסטאָקער געטאָ איז מען דאַנקבאַר געווען די אידען פון בריינסקער געטאָ פאַר די שפּייז און סחורות וואָס די בריינסקער פלעגען דאָרט בריינגען.

די יודען־ראַטניקעס האָבען פאַר די טובות באַקומען גוטע אנערקענונג. ס׳איז געווען פרנסה פאַר זיי אויך.

אברהמציע טאָפּ, הערשל פלאטראטס איידעם פלעגט זאָגען: „איר הערט, אידען, אַז מיר וועלען איבערלעבען די מלחמה, וועלען מיר מאַכען אַ יודען־ראַט, ווייל ס׳איז דאָ פרנסה".

קיין מעשים ווי די טשעכנאָפּצער יודען־ראטניקעס פלעגען אָבטאָן, האָט אין בריינסק ניט פאַסירט. בריינסקער יודען־ראַט האָט קיינעם ניט אַרויס־געגעבען, וועז עס האָט זיך געהאַנדעלט אין לעבענס־געפאַר.

די טשעכענאָפצער יודן־ראַטניקעס פֿלעגען קומען אין ברייגסק כאָפּען אַנטלאָפענע אידען פון זייער געטאָ. מיט דער הילף פון פּוילישע פּאָליציי זיי אָבשיקען קיין טשעכענאָפצע, צו די זשאַנדאַרען. דאָרט האָט זיי ערוואַרטעט דער טויט דורך פֿאַרשידענע אינקוויזיטאָרישע מיטלען. זייער שוידערליכע געשרייען און גוואַלדען האָבען ניט ווייך געמאַכט די הערצער פון יודען־ראַטניקעס, וואָס האָבען צוזאַמען מיט זשאַנדאַרען ביי אַ שנאַפּס פֿאַרבראַכט. זיי זיינען ווייטער אָנגעגאַנגען מיט זייער אַרבייט.

צוויי ברייגסקער איידעמס, דער צוקערקע מאַכערקעס און דער פּאָפּלאָווערס זיינען געווען אין ברייגסק פֿאַרבאַהאַלטען, זיינען פון די טשעכענאָפצער יודען־ראַט באַנדיטען איבערגעגעבען געוואָרען צו אָדער טויט.

עס איז באַוואוסט, אַז אַרום 600 אידען האָבען גענומען זייער שרעקלעכען טויט צוליב שיינע מעשים פון די יודען־ראַטניקעס אין טשעכענאָפצע.

איצט וועלען מיר אייך געבען די באַשרייבונגען פון די ברייגסקער יודען־ראַטניקעס.

משה טיקאצקי. — דער הויפּט פיהרער און וואַרט זאָגער אין יודען־ראַט, זיין אַרבייט איז געווען צו שאָפען געלד. ווייל פאַר געלד האָט מען געקענט עפּעס דורכפירען. ער האָט געהאַט שכל, האָט זיך מיט קיינעם ניט איינגעריסען. זיינע אַדיוטאַנטען האָבען געטאָן די אַרבייט פאַר איהם.

עס מוז באַמערקט ווערען אַז אין פּעלץ ווען דאָס לעבען פון ברייגסקער אידען זיינען געווען אין געפאַר, האָט משה טיקאצקי אינגעשטעלט זיין לעבען צו ראַטעווען די דאָזיגע מענשען.

עס האָט פּאַסירט אַז יענקל רובין, און משה קאָמען זיינען אַנטלאָפען פון לובלינער קאָנצענטראַציע לאָגער, און געקומען אין ברייגסק. די לובלינער זשאַנדאַרמיע האָט אַרויסגעשיקט צו די ביעלסקער זשאַנדאַרמיע אַ פֿאַרלאַנג אַז די צוויי אידען מוזען אונטער אַלע אומשטענדען געבראַכט ווערען צוריק קיין לובלין. דאָס האָט געמיינט זיכערער טויט פאַר די צוויי ברייגסקער אידען. אַלע אין שטאָט האָבען געוואוסט אַז זיי געפינען זיך אין ברייגסק. משה טיקאצקי האָט געדאַרפט דורכפירען די אַרבייט. טויט שטראָף פאַר צעגד־לייגער ברייגסקער אידען וואָלט געווען זיכער, וועז דער פֿאַרלאָאַגט ווערט ניט דורכגעפירט.. ער האָט זיך ניט דערשראָקען, איז אַוועק צו שומאנסקין ,אים געאָגט, אַז זיי וועלען קיין אידען ניט אַרויסגעבען, ניט אַכטענדיג אויף דער געפאַר פאַר זיי.

דורך די מענשלעכע געפיהלען וואס שומאנסקי האט באזעסן און די קלוגע טאקטישע האנדלונג פון משה טיקאצקין, וועלכער האט באשטימט ער־קלערט פאר דער גאנצער זשאנדארמעריע, אז די צוויי אידען זיינען ניטא אין ברײנסק, און באשטעטיגט פון אנדערע ברײנסקער זיינען זיי גערעטעוועט געווארען פון א זיכערען טויט. זיי האבען איבערגעלעבט די מלחמה. דאס האט געקאסט פיעל געלד, ווײל שומאנסקי האט זיך געלאזען גוט באפרידיגען פאר אזעלכע טובות.

עס האט פאסירט אז די ברידער אליענצקי זיינען צוזאמען מיט בערטשע יענטשמאן ארעסטירט געווארען פאר'ן פארברעכען צו פיהרען שפיז און אנדערע גענטא שטעט. זייער לעבען איז געווען אין געפאר, ווײל דאס איז שוין ניט געווען דאס ערשטע מאל, די שטראף איז טויט, משה טיקאצקי האט זיך ניט אבגעשטעלט פאר קיין געפאר. ער האט אלעס דורך שומאנסקי'ן דורכ־געפירט זייערבאפרייאונג, האט זיך ענטזאגט צו נעמען געלד פון די באפרייטע.

יצחק פינקלשטיין, א נארישער איד, קיין טובה האט מען פון אים קיינמאל ניט געקראגען. ער האט געזוכט פרנסה, דערפאר האט ער גערופען בענצל רובין „פאניע רובין", ווײל פאניע רובין איז געווען א קוואל פון פרנסה. בענצל רובין איז קיין מאל ניט געשיקט געווארען אויף ארבייט. פאר בענצלען איז יצחק פינקלשטיין געווען א גוטער יודען־ראטניק. דאס דערציילט יעקב רובין דעם רויטען אנס זוהן.

יעקב גאטליעב. אין ברײנסק האט מען אים גערופען „גאטליעב בעל טובה". ער האט זיך ניט אויסגעצייכענט אלס צו גוטער מענש. וואַרשיינליך איז ער געווען פארביטערט, וואס די קאמוניסטען האבען זיין פאטערס געשעפט נאציאנאליזירט. ער איז געווען שטאט ראטהמאן פון דער פועלי ציוניסטישער פארטיי. ווי קומט אזא צו וועלען א יודען־ראטניק?

בן ציון זארעמבער. פראוויאנט קאמיסאר אין גענטא. ער האט זיך מיט אלעמען ארומגעריסען, מיט אלעמען זיך געקריגט. ער האט זיך ריכטיג צוגע־פאסט צו דער ארבייט.

ליעווין דער רוטקער, חיים יאסל שאפירא'ס אידעם. ער איז געווען ארבייטס־פארטיי־לונג־קאמיסאר. יצחק פינקלשטיין איז געווען דער וואס האט אים געפירט און קאנטראלירט. האט מען צוזאמען געשטעלט ארבייטס־ליסטען, מערסטענס פון די ארימע עלענדע יונגעלייט. מען האט שטארק אויפגעפאסט

אַז קיין פריינד פון די יודען־ראַטניקעס זאָל חלילה ניט געזומען ווערען אויף אַרבייט.

יחיאל דאָן, יאַשע קרינסקי, יעקב דוד'קעס זיינען געווען די יעניגע וואָס האָבען צונויפגעשטעלט די רשימות פאַר שטייערען.

אברהם נאַדאַבראָצקי, חיים יאָסל שאַפירא, אייזיק זייפמאַן, מאָטל ריה־מער, פייוועל שאַפירא, חנינה חפץ, מאיר וואָלטישנסקי זיינען געווען יודען־ראַטניקעס.

אַרום דעם יודען־ראַט האָבען זיך געדרייט מאַכערס, אונטערשטופערס, געזוכט טובות פאַר זיך, פאַר באַקאַנטע פאַרטיי מענשען.

ישיע צוקער, שלומה קאַנטשיקס איידעם. דער צוקער האָט געהאַט אַ ספּע־ציעל פעהיגקייט צו ווערען אַלע מאָל דער מאַכער, ווען די סאָוועטישע מאַכט האָט איבערגענומען בריינסק, און די בריינסקער קאָמוניסטען זיינען געוואָרען די הויפּט הערשער און בעלי־בתים אין שטאָט איז שיע צוקער געווען פון די קאָמוניסטישע כלל־טוהער, געוואָרען דער אָפיציעלער אויפפאַסער אַז אידען זאָלען איבערגעבען אַלע זייערע סחורות צום סאָוועט און באַקומען דערפאַר אַ פאַר נישטיגע גראָשענס. זאָוול רובינשטיין, איינער פון די געראַטעוועטע, איצט אין ניו יאָרק, דערציילט פון זיינע ערפאַהרונגען אין יענער צייט מיט ישיע צוקער אַלס הויפּט פון דער סאָוועטישער רעזשים. ווען דער רוסישער הויפּט בעאַמטער האָט צוגעזען צוקער'ס איבערטריבענע טרייהייט צום סאָוועט, און האָט אים, זאָוולען באַפרייט טראָץ דעם וואָס ישיע צוקער איז באַשטאַנען אַז ער דאַרף באַשטראָפט ווערען, פאַר דעם גרויסען פאַרברעכען וואָס ער, זאָוול איז באַגאַנגען קויפענדיג עטלעכע פעלעכלעך וואָס ער האָט באַנוצט צו זיין באַשעפטיגונג אַלס לעדער אויסאַרבייטער.

איצט אין יודען־ראַט איז ישיע צוקער ווידער טהעטיג אין פאַרשידענע אַמטען איז אויך געווען יעקב גאָטלייעב'ס אונטערשטופער. ער האָט געזעהן אַז צו אַרבייט זאָלען געשיקט ווערען בלויז חברה פון אַנדערע פאַרטייען. זיין לעצטער אַמט אַלס פאָליציי קאָמענדאַנט האָט שוין געפירט צו דער שרעקליכער טאָט אַרויסצוגעבען אידען איז די פאַרבאַהאַלטענע קעלערען פון דער געטאָ.

דאָס זיינען געווען די ברייסקער יודען־ראַטניקעס. זיי האָבען זיך אינ־טערעסירט צו מאַכען קאַפיטאַל, האָבען ניט באַמערקט אַז אַלע שטעטלעך אַרום ברייסק זיינען שוין יודען־ריין.

(לויט משה יענטשמאַנס ערקלערונג).

ס׳איז טרויעריג געבוג אַז ברייַנסקער געטאָ אידען האָבען שטאָלצירט מיט׳ן נאַציזשען בירגערמייסטער און גערעדט שלעכטס אויפ׳ן ברייַנסקער יודען־ראַט, זאָגען אַז דער יודען־ראַט האָט אַלע מאָל געהאָנדעלט הערלעך, לאיאלקען מען אויך ניט. זיי האָבען אין פיל פעלע מיסגעברויכט זייער מאַכט, און שיקען מענשען צו דער אַרבייט און אויך אין נעמען שטייערען.

זיבעטער קאַפּיטעל

די בריינסקער אידישע פּאָליציי

די פּאָליציי אין בריינסק איז באַשטאַנען ערשטענס פון דעם אַמטס־פּאַר־שטייער ליוטענאַנט שומאַנסקי מיט זיינע זיבען זשאַנדאַרמען. וועגן איינער פון די זשאַנדאַרמען האָט נאָר זיין בלויק געווארפען אויף אַ אידען איז שוין ביים אידען אָבגעשטאַרבען הענט און פיס.

די פּוילישע פּאָליציי וואָס האָט געהאַלפּען די זשאַנדאַרמען איז באַשטאַנען פון אַלע אונטערוועלט־מענשען, געווען פּאַגראָמשטשיקעס. זייער קאָמענדאַנט איז געווען פּישאַך. די נאַגייקע איז פון זיין האָנט קיין מאָל ניט אַרויס. זיין ספּעציעלע ליידנשאַפט איז געווען צו שלאָגען מיט דער נאַגייקע אידישע פּרויען. מיין שוועסטער טשעשע און צביה יענקל וואַיטעק׳ס פּרוי און פיעל אַנדערע וויסען וואָס ס׳מיינט צו באַקומען געשלאָגען פון פּיעטשאַך׳ס נאַגייקע. דער געהילפּס קאָמענדאַנט איז געווען אַ פּאָליאַק פּאָליקאָווסקי, אַן אונטער־וועלטניק און אַ אידען־שלעגער. די קינדער פון זשעוואוצקען, פּאַגראָמשטשיקעס נאָך פון אַלע יאָרען, איינער מאַרקאָפסקע פון שייער געסעל, דער מאַרקאָפסקי האָט אויף זיין געווייסען אַמווייניגסטענס 50 קרבנות. ס׳איז אויך געווען אַ מיכאל פּאַנאַשוק אַ פּראָסטער גנב.

אָט צו די זשאַנדאַרמען און פוילישע פּאָליציסטען איז נאָך צוגעקומען די אידישע פּאָליציי, אויך רעקרוטירט מערסטענס פון נידעריגע עלעמענטען. דער קאָמענדאַנט פון דער אידישער פּאָליציי איז געווען יצחק וואַסער, זייער ניט קיין סימפּאַטישער מענש (דער הויכער וואַסער) אויך שטענדיג מיט דער נאַגייקע, גערעדט נאָר דייטש. דער הויכער וואַסער האָט שטאַרק אויפגעפּאַסט, אַז אידען אין געטא זאָל טראָגען די געלע לאַטע.

זיין געהילף קאָמענדאַנט ישיע צוקער יודען־ראַטניק, שפּעטער געווארען פּאָליציי־קאָמענדאַנט. ער האָט זיך איינגעקויפט שטענדיגע עולם הבא מיט

זיין בריינגען געשטאפֿט צו אידישע סכראנען ביי וועלכע זיבעציג אידען זיי־נען דערשאָסען געוואָרען.

פֿיניע קאָטלאָוויטש. אַ שטענדיגער וואָכער נעמער, פון די אידען וואָס פֿלעגען אַמאָל אַריינשמוגלען עפּעס אין געטאָ, שפּייז אָדער אַנדערע אַרטיקלען האָט פֿיניע באַקומען זיינע וואָכערס, געזוכט פֿרנסה. אַ מיאוסער טיפּ געווען, זיך גע'חבר'ט מיט די פּוילישע פֿאָליציאַנטען, געטרונקען לחיים מיט זיי,

טאָטאָלע אָביכעס אייניקלעך. דער געטרייסטער פֿאָליציאַנט פֿאַר די דייטשען. דער אָפּיציעלער צוטראָגער צו דער געשטאָפּע. ער איז געווען דער באַשטעלער פון אַרבייט. עס איז אָנגעקומען זייער שווער אים צו דער־וויטערען פון דער פֿאָליציי. זיין אָנקל פינקלשטיין, דער יודען־ראַטניק האָט אים אַלע מאָל פֿראטעזשירט. דאָך איז ער פֿאַר זיינע מעשׂים אָבגעזאָגט געווא־רען. ביי דער לִיקווידאַציע האָט זיך טאָטאָלע פּרייוויליג געשטעלט צו די דינסט ביי די זשאַנדאַרען. ער האָט געהאָלפֿען צו שטופּען די אידען אין די וואָגא־נעם אַריין. וואַרשיינליך האָט ער געוואָלט בלייבען מיט אַ גוטען נאָמען ביי די דייטשען. זיי האָבען אים אָבגענאָרט, האָבען אים אַריינגעשטופּט אין וואָגאָן גלייך מיט אַלע בריינסקער אידען — ס'איז אמת אַז אים האָבען די דייטשען אַריינגעשטופּט צום לעצטען.

בעלקע, אַלטער קצב'ס זוהן, צווייטער נאָמען פיינסאָד, שטענדיג מיט דער נאַגייקע, געשמיסען מעלעס אייניקלעך פֿאַר ניט גיין אַרבייטען. ער איז געווען נאָטשאָלניק פון געטאָ־טורמע, האָט זיך אויך געריכט איבערצולעבען.

מאָנעס סקאָוואָראָנעק מיט'ן צונאָמען שלויפֿ. אַ הויכער איבערגעוואָקסע־נער פוהרמאַן. זייער אַ מיאוסער יונג. ביי דער לִיקווידאַציע איז ער אַנטלאָפֿען. ער האָט זיך ניט פֿאַרלאָזען אויף די זשאַנדאַרסקע גוטהאַרציגקייט, ניט גע־וואָלט פֿאַרען צו טרעבלינקע. ער איז שפּעטער אומגעקומען אין פּאָטאָק, איך האָב געגען זיין מערדער, אַריינגעבראַכט אַ קלאָגע אין געריכט, ווייל דער זעלבער מערדער האָט ערמאָרדעט יענקל שווירידער מיט מאָנעסעס פאָטער.

וועלוול האָפּפֿערען, אינדיטשקעס אייניקל. אייזיק שוסטער סאָמיכאָדניק, שמחה פֿאָם, קאָפּקעס אייניקל, וועלוול ראָזענבלום, לייב שאָפּירא, מאיר וויש־נעוויץ, קאָפּקעס אייניקל, ראָדזינקע אַ סעמיאָטישער, זיינען אויך געווען אידישע פֿאָליציאַנטען.

קיין נחת האָבען בריינסקער אידען ניט געהאַט פון זייער אידישע פֿאָליציי, זיי האָבען געדיינקט, אַז מען וועט זיי פֿאָלגען, גיין אַרבייטען, וועט מען אפשר

לעבען בלייבען, ליידער, זיינען בלויז אייניגע פון די אַנטלאָפענע לעבען געבליבען. אייניגע פון די פּאָליציי ווי שמחה פּאָם, וועלווע האָפּערען און לייבקע שאָפּירא זיינען שפּעטער אין וואָלד געווען טהעטיגע פּאַרטיזאַנער, זיי האָבען געקעמפט גלייך מיט אַלעמען ווי העלדען.

אין אַגעמיין איז אַבער די אידישע פּאָליציי געווען זייער אויף אַ נידעריגע מדרגה. נאָך יעדער אַקציע וואָס מ'האָט דורכגעפירט, למשל יאָגען אידען אויף אַרבייט אַדער צונעמען ביי אידען פּעלצען אַדער בעטגעוואָנט פּלעגען זיך די אידישע פּאָליציאַנטען צוזאַמענקומען מאַכען אַ שנאַפּס. קיינער האָט זיך קיין רעכענונג ניט אָבגעגעבען. יעדער איז געווען פּאַר זיך, און קיינעם ניט געוואָלט קענען. זייער אַרבייט האָבען זיי באַטראַכט פּאַר אַ כשר'ע פּרנסה. טאָמער האָט ווער זיי געמאַכט פּאַרווירפּע אויף זייערע האַנדלונגען, האָבען זיי געהאָט איין ענטפער, באַלשעוויק. די צייט פון דיין מאַכט איז שוין אַוועק. יעצט זיינען מיר די מאַכט און איר מוזט אונז פּאָלגען. דערצו פּלעגען זיי זייער אָפּטער דערטראָגען צו די זשאַנדאַרען כדי די באַפעלקערונג זאָל זיך פּאַר זיי שרעקען און פּאָלגען.

יאָ, די אידישע פּאָליציאַנטען האָבען געהאָט די מאַכט און זיי האָבען די מאַכט זייער גוט אויסגענוצט. זיי האָבען זיך זייער צוגעפּאַסט צו דער טרויעריגער צייט.

ביים ענדע איז דער הויכער וואָסער אַבגעזאָגט געווארען. ער האָט זיך שוין געפיהלט שטאַרקער ווי דער יודען־ראָט, איז ער פאַרביטען געווארען. ישיע צוקער נעמט איבער דעם אָמט פון פּאָליציי קאָמענדאַנט. די אויפגאָבען פון דער אידישער פּאָליציי איז געווען מערסטענס צו נעמען מענשען אויף אַרבייט, אַז מען איז ניט געגאַנגען מיט גוטען האָט מען געמוזט מיט גוואַלד. צווייטענס האָבען די פּאָליציי געדארפט זעהען אַז די שטייערען זאָלען אַריינקומען. פּאַר ניט באַצאָלען האָט מען די בעביכעס רעקווירירט.

פּאַרשטייט זיך אַז וואָס מער דער יודען־ראָט האָט פּאַרגרעסערט די שטייערען אָלץ מער האָט די אידישע פּאָליציי געדארפט מאַכען רעקווירזאַציעס פון די לעצטע בעטגעוואָנט, מלבושים, און וואָס מען האָט נאָר געקענט קריגען.

אַכטער קאַפּיטעל

בריינסקער געטאָ

באַלד ווי די דייטשען זיינען אַריין אין בריינסק האָבען זיי פאַראָרדענט אַז עס מוז געשאַפען ווערען אַ געטאָ.

דער בירגער מייסטער איז דאַן געווען אַן עלטערער דייטש מיט'ן נאָמען שטורמאַן. לויט משה יענטשמאַן באַשרייבט, איז דער שטורמאַן געווען אַ גוטער מענש. בריינסקער אידען, שרייבט משה, האָבען שטאַנדאַרט מיט דעם שטורמאַנען בעסער ווי מיט זייערע אייגענע יודען־ראָטניקעס. אמת דער שטורמאַן האָט זיך געלאָזען גוט באַצאָלען פאַר די טובות, דאָך איז ער געווען פריינדלעך, ניט קיין חיה. ער האָט דעם באַפעהל פון דער געטאָ אַלע מאָל אבגעלייגט. דאָס האָט געמיינט אז אידען האָבען נאָך געהאָט אַ ביסעל האָפנונג. וועג שטורמאַן איז אַוועקגעפאָרען, איז אַ געוויסער דייטש בארוינסקי געווען זיין שטעלפאַרטרעטער. דער בארוינסקי פלעגט אָנטאָן די גרעסטע צרות אין די פאָר טעג וואָס ער איז געווען הערשער אויפ'ן פלאַץ פון שטורמאַנען. ער פלעגט אויספרעסען פון אידען אַלעס וואָס ער האָט נאָר געקענט. דערצו זיינען געווען אָכט זשאַנדאַרען. די אידישע באַפעלקערונג האָט זיי אַלעמען געדאַרפט באַזאָרגען מיט די בעסטע קליידונג און פרעסען. וועג יעמאַנד פון זיי איז אָבגעפאָרען אַהיים אויף אורלויב איז גאָר ניט געווען גענוג זאָכען פאַר זיי מיטצונעמען. אַלעס האָט מען זיי געדאַרפט געבען פאַר זייערע פאַמיליעס אין דער היים. פון די לעצטע האָט מען זיי באַזאָרגט.

דאָס האָט דער שטאָט געקאָסט פיעל געלד. צו שאַפען די סומע האָט דער יודען־ראָט פאַרגרעסערט די שטייערען אויף אַלעמען. ענדליך האָט שטורמאַן געצוואונגען אַז די געטאָ מוז שוין געשאַפען ווערען. ער האָט שוין וואַהרשיינליך ניט געקענט מער באַקומען פון די אידען קיין כאַבאַר, אָבער ער איז דערצו געצוואונגען געווארען פון די העכערע בעאַמטע.

ער האָט ערלויבט אַז די שטאָט זאָל זיך אַליין אויסקלייבען וועלכען טייל פון שטאָט זי וויל מאַכען פאַר דער געטא. עס האָט זיך אַנטוויקעלט מחלוקות, וויל ביידע זייטען פון שטאָט האָבען געוואָלט זייער זייט זאָל ווערען די געטא. די געטא איז געשאַפען געוואָרען אין לינקען זייט פון שטאָט, קומענדיג פון די בריקען. פון סאַמען ביז יענקיטשקעס הויז. די היגטער גאַס פון שפּיטאָל ביז דזשעזשינשטשיכען. שייער געסל ביז'ן פּלאַנעווער.

קיין סך הייזער זיינען אין דער גאַס שוין ניט געווען. מערסטע זיינען געווען פאַרברענט און פאַרניכטעט. איז ניט געווען גענוג פּלאַץ אַריינצושפּאַרען די גאַנצע אידישע באַפעלקערונג אין די ביסל הייזער וואָס זיינען דאָרט געבליבען. שטורמאַן האָט ערלויבט אַז די גאַס פון יחיאל לייבן ביז לייזער קצב זאָל אויך ווערען א טייל פון דער געטא. דאָס האָטזיך גערופען די קליינע געטא. די קריסטען וואָס האָבען זיך געפונען אין דער געטא האָבען געמוזט זיך ארויסציען, און אַלע אידישע פאַמיליעס זיינען אַריינגעשפּאַרט געוואָרען אין דער געטא.

ביי דעם אַריינציען זיך אין געטא זיינען פאַרגעקומען שוידערליכע סצענעס. הערשל פּלאַטראַט האָט זיך אויסגעצויגען אין זיין הויז מיט די פיס צום טהיר און ניט געוואָלט ארויס פון זיין הויז. איך וויס אַז פון דער געטא וועט מען שוין קיין לעבעדיגע ניט ארויס, האָט ער געזאָגט. די הייזער וואָס זיינען פון די אידען אַבגעלידיגט געוואָרען זיינען באַלד פון קריסטען באַזעצט געוואָרען. זיי האָבען געוואָרט אויף דעם און זיך דערוואָרט.

דאמבראווסקי האָט שוין איינגעטיילט די הייזער צו די קריסטען, וואָס האָבען זיך דערצו פאַרדינט. די פאַליאַקען האָבען חוצפה'דיג זיך באַזעצט אין די אידישע הייזער, געהאַנדעלט אין די אידישע קראָמען מיט אידישע האָב און גוטס.

אין געטא איז געוואָרען א שרעקליכע ענגשאפט — פיער און פינף פאַמיליעס אין איין צימער, דאַרפען אַלע קאָכען אין דער זעלבער קיך, האָט מען זיך שטענדיג געקריגט, מען איז זיך אַליין פאַרמיאוסט געוואָרען. די דייטשען האָבען פון דער לאַגע געקוואָלען. זיי פלעגען זאָגען, אַז אידען קענען לעבען אין א פאַרמאַכטע פלעשל אויך.

די ברויט־קאַרטען זיינען פאַרקלענערט געוואָרען אויף 125 גראַם א טאָג. קיין בהמות אַדער עופות האָט מען אין דער געטא ניט אַריינגעלאָזט. די קריסטען האָבען שוין געזהען אַז דאָס זאָל בלייבען ביי זיי.

דער הונגער איז געוואָרען גרויס. מענשען האָבען גענומט מיטלען אַרײַנצוקריגען אַ ביסעל שפּײַז. האָט מען אײַנגעשטעלט דעם לעבען זײַך אַרויסגעכאַפּט פון געטאָ, געבראַכט פון ביאַליסטאָק לעדער סחורה און פאַרקויפט. אַרבייטער האָבען זײַך אַרויסגעכאַפּט צו קריסטען אַרבייטען פאַר אַ שטיקעל ברויט, טאָמער האָט מען וועמען געכאַפּט האָט ער באַצאָלט מיט לעבען, טראָץ דעם וואָס די אַלע זשאַנדאַרען, פּאָליציסטען, און יודען־ראַטניקעס האָבען באַקומען זייער כאַבאַר. די באַפעלקערונג האָט אָבער געליטען הונגער, האָט מען דעם לעבען אײַנגעשטעלט און געפּאָרען. אַנדערע זײַנען אַוועק צופוס, געקריגען אַ ביסעל פּראָדוקטען, געבראַכט אין געטאָ. אידישע קצבים פלעגען אַמאָל אַרײַנשמוגלען אַ קוה שעכטען אין געהיים און פאַרקויפען די פּלייש אויף שבת. אויף פּסח האָט מען אין געהיים געבאַקען מצות פון קאָרענע מעהל.

די דייטשען האָבען געעפענט אַ פאַבריק פון וואָליאקעס, האָבען די שוסטער געמוזט צושטעלען לעדערוואָרג צו באַשוכען די וואָליאַקעס.

די געטאָ איז נאָך ניט געווען אָבגעשלאָסען. אידען זײַנען ערלויבט געווען צו באַזוכען די קלייַנע געטאָ. די פון דער קלייַנער געטאָ פלעגען קומען צו דער גרויסער געטאָ. דאָס אַלס אַ דאַנק שטורמאַנען, וואָס אַנטקעגען אַנדערע בירגערמייסטער איז ער געווען אַ צדיק. בריינסקער אידען האָבען אים געפּונען דער זיידע.

אין דער געטאָ פלעגט זיך צייטענווייז באַווייזען אַ דייטשע צייטונג „דער פעלקישער בעאָבאַכטער". פלעגען זיך אידען פון דער געטאָ ניט אין קיין אַרבייטס טאָג פאַרזאַמלען און לעזען די נייעס פון די צייטונגען, איבערהויפט האָבען זיי געלעזען צווישען די שורות. וועז „דער פעלקישער בעאָבאַכטער" שרייבט אַז די דייטשען האָבען צוריקגעטראָטען צווי מייל אויפן רוסישען פראָנט, פאַרשטייט מען שוין אַז עס איז פופציג מייל.

זעלבסטפאַרשטענדליך האָט מען זיך שנעל אַרײַנגעכאַפּט אין די הייזער, וועז מען האָט געזען אָנקומענדיג אַ זשאַנדאַר אָדער אַ פוליישען פּאָליציאַנט, אָדער אַ יודען־ראַטניק.

אין געטאָ איז געווען אַ טורמע פאַר די וואָס מען האָט געדאַרפט אַרעסטירען פאַר ניט גיין אַרבייטען אָדער פאַרן ניט באַצאָלען די שטייערען. עס איז אויך אײַנגעפירט געוואָרען אַ גריכט־הויז. צו סעטלען פאַרשידענע סכסוכים, וואָס פלעגען פאַרקומען צווישען אידען. אַדוואָקאַט וואָלקאָוויטש איז

געווען דער ריכטער. בייזיצער פלעגען זיין הרב סעקארעוויטש, אמאל הרב קאגאן, מרדכי גאלדע און אנדערע. די אידישע פאליציי פלעגט דאַרפען דורכפירען דעם געריכטס פסק.

דער יודען־ראט האט אין אנפאנג געהאט זיין קוואַרטיר ביי רובינען אין האטעל, שפעטער האט ער זיך אריינגעצויגען אין נייעם בית־המדרש.

די אידען זיינען געווען פארבאטען צו גיין אויפ'ן טראטואר, זיי האבען געמוזט גיין אין מיטען גאס מיט די בהמות און פערד. די ענגשאפט אין געטא ווערט גרעסער ווייל פיל אידען פון ליקווידירטע שטעט וואס האבען זיך געראטעוועט זיינען אנגעקומען קיין ברייגסק. גוט אז חיי שעה. פאר אזעלכע אנגעקומענע האט מען געשאפען וואו צו שלאפען. אויך שפייז איז באזארגט געווארען. דורך עסען טעג. יעדערער פלעגט געבען עסען אלע טאג אן אנדערר פערזאן פון די געראטעוועטע אידען פון אנדערע געטאס.

הערשל פלאטראט איז געכאפט געווארען פון א דייטש טראגענדיג א קוואַרט מילך אויסער דער געטא. דער דייטש פרעגט הערשלען, וואס טראגסטו? „מילך", ענטפערט הערשל שטאלץ. הערשל קריגט גוט צושלאגען. ביים אוועקגיין זאגט הערשל צום דייטש, איך בין שוין זעכציג יאר אלט, דו וועסט קיין זעכציג יאר ניט דערלעבען.

אידישע שניידער, שוסטער און אנדערע פאך ארבייטער ריזיקירען און גייען אין די דערפער ארבייטען. אז א דייטש האט וועמען געכאפט האט ער פארשטייט זיך באקומען זיין פסק. נאר מען האט געדארפט לעבען און צאלען דעם יודען־ראט די שטייערען האט מען געמוזט ריזיקירען. די שטייערען פלעגען אלע מאל פארגרעסערט ווערען, און די אידישע פאליציי איז געווארען מער טהעטיג.

אין אלגעמיין איז דער לעבען אין געטא באשטאנען פון ארבייטען, ארבייטען און צאלען שטייערען, ליידען און שווייגען, אבי מע זאל בלייבען לעבען.

די לאגע אין געטא ווערט אלע מאל ערגער ביז די געטא ווערט צוגעמאכט.

ניינטער קאַפּיטל

די געטאָ פּאַרטיזאַנען

אָנפֿאַנג זומער 1942 האָט שטורמאַן געבראַכט די נייעס אַז די געשטאַפּאָ פֿאַדערט די געטאָ זאָל פֿאַרצוימט ווערן. פֿאַר אידיש געלד ווערט די געטאָ פֿאַרצוימט מיט אַ פֿאַרקאַן, פיער מעטער די הויך, געמאַכט פון ברעטער.

מיט אַ קורצער צייט שפּעטער ווערט שטורמאַן פֿאַרביטן אויף אַ צווייטן בעאַמטן מיט'ן נאָמען שמיט. שמיט איז ניט געווען צופֿרידן מיט דעם פֿאַרקאַן, ווייל עס געפינען זיך אין פֿאַרקאַן שפּאַרונעס וואָס מען האָט געקענט דורכקוקען פון געטאָ. ער האָט גלייך פֿאַראָרדענט אַז צווישען יעדע צווי ברעטער זאָל אַ דריטע ברעט ווערן צוגעקלאַפּט, כדי צו מאַכען אוממעגליך דורכצוקוקען פון שפּאַרונעס.

די אידישע באַפֿעלקערונג פון געטאָ פֿאַרשטייט שוין אַז עס איז עטוואָס טרויעריג. מען וויסט שוין אַז די שטעט פון יענער זייט בוג זיינען שוין יודענריין. דער גורל פון בריינסק איז שוין פֿאַרזיגלט.

אין גרעסטען געהיים ווערען געמאַכט געהיימע עפענונגען אין פֿאַרקאַן. געוויסע ברעטער האָבען זיך געקענט אַרויסנעמען און צוריק אַרייגעשטעלט ווערען. בלויז געציילטע מענשען האָבען געוואוסט פון די געהיימע עפענונגען.

די פֿאַרצאַמטע געטאָ באַקומט דעם אויסזען פון אַ גרויסען לאַגער. בלויז צווויי טויערען זיינען אָפּען אַריינצוגיין אין געטאָ, ביי איטשע גימפּעלס און אַנטקעגען חיים פענטמאַן. די טויערען זיינען געווייניגליך שטאַרק באַוואַכט.

מערקווירדיג אַז אין דער פֿאַרמאַכטער געטאָ האָבען אידען זיך געפיהלט אַביסל פרייער. אין דער אָפּענער געטאָ האָבען אידען ניט געטאָרט אַרויסגיין פון זייערע הייזער. באַקומען קלעפּ פאַר אַזאַ פֿאַרברעכען, אין דער פֿאַרמאַכטער געטאָ האָבען זיי זיך געפיהלט ווי ביי זיך אין הויז. אַמווייניגסטען האָבען זיך אידען געפיהלט פריי אַרויסצוגיין אין דרויסען, צווישען די געטאָ הייזער.

זיי פֿלעגען זיך פון צייט צו צייט צוזאַמענקלייבען אין גאַס און געשמועסט צווישען זיך וועגען זייער לאַגע, וועגען דער מלחמה. די נייעס פון דער מלחמה פֿלעגען אַרומגערעדט ווערען. אימיצער האָט דאָרט געבראַכט אַמאָל אַ דייטשע צייטונג „דער פֿעלקישער בעאָבאַכטער".

חאַצקלס דער שוחט, דער גוטמוטיגער האַרציגער מענש איז אנערקענט געווען פֿאַר אַ גוטען אויסטייטשער פון די לעצטע נייעס. ער האָט אַלעמען געטרייסט. ער האָט שוין געזאָגט צווישען די שורות פון צייטונג אַז דער דייטש וועט שנעל האָבען די מפּלה. אַלע האָבען געקוואָלען פון חאַצקלען מיט זיינע האַרציגע טרייסט־ווערטער, וואָס זיינען געווען אַזוי נויטיג פֿאַר די אומגליקליכע אין דער געטאָ.

עס איז געווען אין געטאָ שלום קראַצ'ס אייניקל, מאַטלס זוהן מיט'ן צו־נאַמען „איך דריי זיך". ער פֿלעגט אַלע מאָל דערצייַלען די זעלבע נייעס אין אַ טרויעריגען טאָן. די נייעס זיינען ביי אים אַלע מאָל געווען שווארצע, חושך־דיגע. די געטאָ אידען האָבען אים פיינט געהאַט פֿאַר זיינע אויסטייטשונגען, פֿלעגען ניט וועלען זיך צוהערען צו אים.

ביי קוקאָפקע דעם זייגערמאַכער פֿלעגען זיך אויך אַלע מאָל צוזאַמען קלייבען געטאָ אידען און הערען נייעס פון די וואָס האָבען געלייענט די אַריינגעשמוגעלטע צייטונג. עס זיינען געווען צדדים וואָס האָבען אויסגע־טייטשט די נייעס אויף פֿאַרשידענע אופנים.

אין דער פֿאַרמאַכטער געטאָ פֿלעגען קריסטען אַריינקומען נאָך אַרבייט צו די אידישע האַנדווערקער, אַנדערע פֿלעגען קומען אָפּקויפען אידיש האָב און גוטס פֿאַר אַביסל שפּייז געווינטלעך.

דער רעליגיעזער געפיהל האָט זיך זייער פֿארשטאַרקט אין געטאָ. אידען זיינען זיך אַלע טאָג צוזאַמענגעקומען אין געטאָ הייזער צום דאַוונען. זאָגאַר אַזעלכע וואָס זיינען געווען באַקאַנט פֿאַר פרייגעזאָנענע, זיינען געקומען צו די מניינים דאַוונען.

ביי יענקל יענטשמאַן אין הויז איז אינגעאָרדענט געווארען די חסידים שטיבעל. דאָרט פֿלעגען די חסידים קומען דאַוונען.

אין גרעסטען געהיים האָבען אַנדערע אידען זיך געזומען צו גראָבען טיפע גריבער אונטער די קעלערען פון די געטאָ הייזער. דאָס איז געווען איינע כון די גרעסטע געהיימנישען. מען האָט זיך געהיט פֿאַר שכנים, פֿאַר יודען־ראַטניקעס, פֿאַר אידישע פֿאָליציסטען.

די ענגשאַפט אין געטאָ איז געווען שרעקלעך. 5—6 פאַמיליעס אין אַ צימער, האָט מען געבויעט הייזער אין געטאָ. דאָס זיינען געווען אַזעלכע בודקעס וואו אַ פאָר פאַמיליעס האָבען געהאַט אַ שטיקעל דאָך איבער'ן קאָפּ.

עס האָבען אין געטאָ ניט געפעלט קיין לצנים. צייטענווייז האָט מען האַרציג געלאַכט, געשפּאַסט, פון די אייגענע צרות. ספּעציעל האָבען אידען געלאַכט פון דער געשיכטע וועגען הערשל בענדוגער. דער הערשל איז געווען אַ צודרייטער. הערשל האָט קיינמאָל ניט געטראָגען קיין גלעזל לאַטעס, האָט אים אמאָל באַגעגענט אַ דייטשער זשאַנדאַר. ער האָט געווואוסט אַז הערשל איז אַ ביסל משוגע. פרעגט ער אים ווארום טראָגסטו ניט דעם שאַנדע צייכען? הערשל טראַכט ניט קיין סך, ענטפערט דעם זשאַנדאַר: „עס איז שוין אויס מאָדע צו טראָגען די גלזל לאַטע". דער זשאַנדאַר צולאַכט זיך און לאָזט הערשלען צו רוה. וואָבען האָט מען אין געטאָ גלאַכט פון הערשל'ס קלוגען ענטפער. דאָכט זיך אַ משוגענער און געגעבען אַזאַ קלוגען ענטפער.

אַ שרעקליכען אייגדרוק אויף אַלע אין געטאָ, יונג און אַלט, ארטאַדאָקסיש און פרייגעזאָנענע מאַכט דער פאַקט, וען עס ווערט געבראַכט די נייעס אין געטאָ, אז דער אַלטער בית־המדרש וואָס איז פון די דייטשען פאַרברענט געוואָרען, וען זיי האָבען זיך אין 1939 צוריקגעצויגען און איבערגעגעבען בריינסק צו די סאָוועטען, ווערט יעצט צונומען ציגעל ביי ציגעל. און פון די ציגעל ווערט געבויט ביים ראָקער אַ פאַבריק צו מאַכען זייף. דאָס הארץ האָט זיי שוין געזאָגט אַז עפּעס שרעקליכעס קומט פאָר. אַ פאַבריק צו מאַכען זייף! האָבען זיי דען געקענט אין דער פאַנטאַזיע זיך פאָרשטעלען אַז די זייף וועט געמאַכט ווערען פון די פעטסע פון אידישע קערפערס? און די זייף פאַבריק וועט געבויעט ווערען פון די ציגעל פון אַלטען בית־המדרש, וואָס האָט געדינט דער בריינסקער באַפעלקערונג 130 יאָר אַלס אַ מקום קדוש.

ביי די אינגערע אין דער געטאָ ווערט געשאַפען אַ באַוועגונג צו באַקומען געווער און זיך איבערטראָגען אין וואַלד. דאָס איז אַ גרויסע געהיימניש, וויל מען האָט מורא דאָס אַרויסצוזאָגען. מען האָט צו קיינעם ניט קיין צוטרויען.

הערשל רובין, יענקל שמעון'ס אייניקעל, אַ קלייניס און אַ דאַרער, אָבער זייער ענערגיש, מאַכט באַקאַנטשאַפט מיט אַ דייטשען סאַלדאַט, אַ קאָמוניסטיש געשטימטען און אַ ליבעראַלער מענש. דער דייטש בריינגט געווער צו הערשלען געווינטלעך אין געהיים. ליידער האָט הערשלע אימיצען דערציילט דערפון. יצחק פינקלשטיין דער יודען־ראַטניק קומט צו הערשלען און הערשל אים

אויף ער זאָל שוין אָבגעבען די געווער. הערשל שטאַרק צושראָקען פאַר יצחק׳ס נאַגייקע האָט קיין בריר ניט, ער גיט אַוועק איין רעוואָלווער צום יודען־ראַטניק. פינקלשטיין האָט געזיגט. אָבער הערשעלע האָט צומאָרגען פון זעלבען דייטש באַקומען אַנדערע געווער. יעצט האָט ער שוין געוואוסט פון וועמען זיך צו היטען. זיין מויל איז שוין געשלאָסען.

די יוגענד האָט ניט קיין צייט צו פלאַנעווען, ווייל מ׳טרייבט צו דער אַר־בייט. ווייניג האָבען זיך צוגעהערט צו דער אַגיטאַציע, זיך איבערצוקלייבען אין וואַלד.

די וואָס פאַרנעמען זיך מיט שמוגעל האַנדעל האָבען אויך קיין צייט ניט. מ׳דאַרף מסחר׳ן, מ׳דאַרף פאַרדינען. די עלטערע מענשען וועלען געוויס ניט הערען פון אַזעלכע פלענער. זיי האָבען בטחון. זיי האָפען אַז גאָט וועט רחמנות האָבען, שיקען די ישועה, דורך א נס. ליידער, קיין נסים האָבען ניט פאָסירט. קיין ישועה איז ניט געקומען. דער קאַלטער טויט קוקט דורך פון די פאַרצאַמטע פלויטען צו דער אידישער אָבגעשלאָסענער געטא.

די יודען־ראַטניקעס, די אידישע פאַליציי זיינען אין מאָכט, זיי רעגירען אין געטא מיט א שטאַרקע האַנט. זיי האָבען זיך ניט געמאַכט וויסענדיג פון דעם אַז פון פיעלע אידישע אַרומיגע שטעט זיינען שוין די גאַנצע באַפעלקערונג אָבגעפירט געוואָרען אין מיידאנעק אָדער טרעבלינקע. זיי זעהען ניט אַז די ליקווידאַציע פון ברייגסקער אידען איז נאָהענט.

די גאַנצע אידישע באַפעלקערונג איז פאַר׳חלומ׳ט. עס דוכט זיך אַז דאָס איז אינגאַנצען עפעס א ווילדער שרעקליכער חלום. ניט קיין רעאַלע ווירק־לייכקייט. ערגעץ טיף אין הארצען טליעט א פונק פון האָפענונג. עס ווילט זיך אָנהאַלטען אין דעם שוואַכען שטרוי וואָס האָט שוין געברענט פון ביידע ברעגען.

בלויז הערשעלע רובין האָט ניט גע׳חלום׳ט. ער זאָמעלט געווער. ביסלעכ־ווייז, ער דערציילט ניט צו קיינעם, האָלט זיך איבערהויפט פון ווייטענס.

אַלע אין געטא האָבען אים פיינט געקריגען.

עס פאָסירט דאָן עטוואָס וואָס ווארפט נאָך א מער שרעקליכע מורא אויף אַלעמען. עס ווערען אין געטא אַרייגעפירט אַלע אידען וואָס האָבען זיך געפונען אין דער קליינער געטא ביים טייך. זיי ווערען געבראַכט בלויז מיט די זאַכען וואָס זיי האָבען אויף זיך, מער גאָר ניט.

די ענגשאַפט אין געטא איז שוין אומבאַשרייבלעך. דער טויט דערנעע־

טערט זיך. די געמיטהער ווערען שווערער. עס דריקט עפּעס אַן אומבאַקאַנטע האַנט וואָס קריכט אַלץ נעענטער, נעענטער צום האַלז.

וואָס באַדייט דאָס? די געטאָ ווערט פּלוצלינג ביינאַכט באַלויכטען מיט עלעקטרישע רעפלעקטאָרען. זיי וואַרפען אַ שטאַרקע שיין אַרום דער גענטאָ. און אַ מורא׳דיגען חושך אויף די אידען אין דער געטאָ. וואָס באַדייט דאָס? וואָס באַדייט דאָס? פּרעגען אייגער דעם אַנדערען.

די פּאָליציאַנטען און יודען־ראַטניקעס שרייען: „מאַכט ניט קיין פּאַניק, מאַכט ניט קיין פּאַניק". און אַלײן פּאַנגען זיי אַן צו מאַכען פּאַר זיך און פּאַר זייערע פּאַמיליעס באַהעלטענישען.

צעהנטער קאַפּיטעל

ליקווידאַציע פון בריינסקער אידן
נאָוועמבער 2־טען 1942

דער צווייטער נאָוועמבער איז דער טאָג פון טרויער און פּיין. דאָס איז דער תשעה באב פון חורבן בריינסק. אין דעם טאָג איז דער דעקרעט פון איינעם פון די נאַצישע מערדער אומצובריינגען די אידען פון ביאַליסטאָקער געגענד דורכגעפירט געוואָרען מיט דער געווייניקער דייטשער פּאַרדאַמטער פּינקטליכקייט.

די אידען אין בריינסקער געטאָ האָבען שוין געפיהלט דעם שרעקליכען שטורעם וואָס דערנעענטערט זיך צו זיי. מען האָט געפיהלט דעם טויט אין די קאַלטע אָנקומענדעווינטען פון אָסיען. דאָך האָט מען זיך ניט געגלויבט אַז אין איניגע געציילטע טעג וועט אַלעס זיין געענדיגט.

דעם ערשטען נאָוועמבער איז פון ביאַליסטאָק געקומען ירוחם דאָן. ער האָט זיך פאַרנומען מיט שמוגעל האַנדעל. ער בריינגט די ידיעה, אַז אין ביאַליסטאָק גייען אַרום קלאַנגען אַז די אידישע באַפעלקערונג פון ביאַליסטאָקער וואָיעוואָדסטוואָ וועט ליקווידירט ווערען.

אין געטאָ האָט מען ירוחמ'ן געזידעלט וואָרום ער בריינגט אַזעלכע נאַכריכטען. דאָך איז קיינער די נאַכט שוין ניט געשלאָפען. פּילע זיינען אַרויס פון געטאָ. אַווק צו באַקאַנטע קריסטען זיך באַהאַלטען. מען ווייסט ניט ווער און צו ווען זיי גייען. ווייל קיינער האָט ניט דערציילט אַוואו זיי גייען. ניט געהאָט קיין צוטרויען מער אינער צום צווייטען. נאָר געזוכט אַיין אַדער מיט פאַמיליע זיך צו ראַטעווען.

אַלע שרעקליכע ערוואַרטונגען זיינען די זעלבע נאַכט פאַרווירקליכט געוואָרען. פיער אַזייגער פאַרטאָג הערט זיך אָ שטאַרקע שיסעריי אַרום געטאָ. דאָס פאַלען שוין אייניגע וואָס מאַכען אָ פאַרזוך זיך אַרויסצוכאַפּען פון דער

געטאָ. מען דערוויסט זיך שוין אַז די געטאָ איז געצײַלט אַרומגערינגעלט. קיין אויסוועג פון געטאָ איז שוין ניטאָ.

די עלעקטרישע רעפלעקטאָרען וואַרפען אַ שטאַרקע ליכט אַרום. אין די הייזער איז חורבן. געווינען איבעראַל, מאַמעס דריקען צו זייערע הערצער זייערע קינדערלעך. די יונגע לעבעדיקע פאַרשטייען שוין אויך, אַז זיי דאַרפען שטאַרבען ווייל זיי זיינען אידען.

דער דראַנג זיך צו ראַטעווען איז גרויס, מען וויל זיך אַרויסכאַפּען פון געטאָ. מען וויס אַז יעדער ניט געלונגענער פאַרזוך וועט זיך ענדיגען מיט'ן טויט. דאָס שרעקט ניט אָב די מענשען. מען שפּרינגט פון הויכען פּאַרקאַן, מען מאַכט אַ פאַרזוך זיך אַרויסצוכאַפּען דורך די געהיימע עפענונגען וואָס זיינען אײַנגעאַרדענט געוואָרען בײַם בויען די פאַרקאַנעס פון געטאָ. פון יענער זײַט ענטפערט מען מיט אַ שיסעריי. עס פאַלען קרבנות, דאָך מאַכט מען פאַרזוכען צו אַנטלויפען.

חיים ראובן ריפקע

מירקע נאסקע־קצבס

דער טויט האָט מער ניט געשראָקען קיינעם. אסתר הורוויץ מיט'ן קינד אויפ'ן האַנד פאַלט טויט, דאָס קינד בלײַבט לעבען אין די הענד פון דער טויטער מאַמען. אהרן פולשאַנסקי'ס ווייב, דעם אָטאָפער'ס טאָכטער, חיים ראובן ריפקע פאַלען אַלע צוזאַמען טויט ביי מאַשקע באַקער אויפ'ן פאַדוועג, ביים

טייך לויפענדיג, פֿאַלן יואל אויסלענדער, מאָטל'ס איידעם מיט זיינע צוויי קינדער.

פיעל אַנדערע ווערן פֿאַרוואונדעט, שלעפּן זיך אַרום פֿאַרוואונדעטע און פֿאַרבלוטיגטע. מיט די לעצטע קרעפטן שלייאנדערן זיי זיך אַוועק ווייטער, ווייטער פון דער באַאַגערטער געטאָ. אָרימע אומגליקליכע, זיי ווייסן נעבעך ניט אַז דער טויט לויערט אויף זיי פון איבעראַל, אַז זייער גורל איז שוין פֿאַרזיגלט. צווישען די וואָס זיינען פֿאַרוואונדעט געווָארן זיינען: יצחק רעכטלזאן, בערל יאַץ, פון אַנטלופּען קען שוין מער קיין רייד ניט זיין. דאָך זיינען אָ פּאָר הונדערט אַנטלאָפּען פון געטאָ דורך פֿאַרשידענע מיטלען. פיעלע האָבען זיך דורכגעריסען דורך דעם אָגעל פון קוילען.

זיי זיינען גלאָפּען אין די וועלדער, קיינער פון די קריסטען האָט ניט געוואָלט אַרייַנלאָזען קיין אידען. אין די דערפער זיינען ערשינען פּלאָקאַטען: פּאָר אַריינלאָזען אָדער העלפען אידען וועט קומען טויט־שטראָף.

די געטאָ ווערט שטאַרק באַוואַכט פון ס. ס. טרופען, אוקראינער, ליטווינער און פוילישע באַנדיטישע פּאָליצייַ.

אין פיער טעג האָבען זיך פיעל מער אידען אַרויסגעכאַפּט פון געטאָ, צוזאַמען אַרום 800 אידען, אין וועלדער אָדער אין דערפער. פיעלע פון די אַנטלאָפענע געפינען ניט ווו זיך צו פֿאַרבאַהאַלטען. קיין קריסטען לאָזען ניט אַריין. זיי האָבען זיך ניט ווו אַהין צו טאָן קומען זיי צוריק אין דער געטאָ.

די פּאָפּלאָווער קריסטען האָבען שוין געכאַפּט דעם ערשטען קרבן, דאָס איז געווען יעקב קאַשטאַן, חנא קאַשטאַנ'ס אינגסטער זוהן. ער האָט זיך דאָרט פֿאַרבאַהאַלטען, האָבען אים די קריסטען געכאַפּט, געבונדען און אים געבראַכט צו די זשאַנדאַרען. יעקב קאַשטאַן ווערט שרעקליך צושלאָגען פון די זשאַנדאַרען.

חנא סאָקאָלאָוויטש, דוד גימפּעלס אייניקל וואַרפט אַריבער דעם פֿאַרקאַן זיין פּינף יאָהריגען זוהן בערעלע. דאָס קינד בלייבט לעבען. דאַן נעמט חנא סאָקאָלאָוויטש אַ עמער און גייט כלומרשט נאָך וואַסער צום שפּיטאָל. דיינקענדיג אַז אַזוי ווועט ער קריגען אַ געלעגענהייט זיך אַרויסצוכאַפּען פון דער געטאָ. ביים טויער שטייט וואַך, אַ אידישער פּאָליציאַנט. ער באַמערקט חנאָ'ן. זאָגט ער צום דייטשען זשאַנדאַר, אַנווייזענדיג אויף חנא'ן: „דער יודע ריקט אויס". חנא ווערט פֿאַרהאַלטען, מען פירט אים אַוועק צום באַרג. חנא ווערט אַ פֿאַרראטענער דערשאָסען.

וועלוול גאָלדע מאָטקיעס זוהן שרייבט פון דייטשלאַנד דעם 11־טען אויגוסט, 1947. ער שילדערט די לעבעדיקוויזאַציע פון ברײנסקער געטאָ. וועלוועל איז געווען אין סכראָן באַהאַלטען אין צענטער פון געטאָ 11 טעג. ער איז דער איינציגער לעבעדיגער עדות, וואָס האָט בייגעוואוינט דעם פאַרראַט וואָס שיע צוקער האָט באַגאַנגען, אָבער וועגען דעם אין אַ ספּעציעלען קאַפּיטעל. וועלווע שרייבט דאָס פאָלגענדע: דעם 2־טען נאָוועמבער אַרום פינף פאַרטאָג הערט מען טריט און געזאַנג פון מילִיטער. מ'שרעקט זיך. אַנדערע זאָגען אַז דאָס גייט מען אויף יאָגד אין רוטקער וואַלד. ס'צייגט זיך אַרויס אַז די יאָגד איז געווען אויף ברײנסקער אידען.

ביי 800 אידען זיינען זיך שוין צוזאַמען פון געטאָ. די געטאָ איז געווען אַרומגערינגעלט ביז שבת דעם 7־טען נאָוועמבער. מ'קען שוין מער ניט אַנטלויפען. די וואַך איז פאַרשטאַרקט. די עלעקטרישע פּראָזשעקטאָרען אין טורעמ'ס פון וואָנען מען האָט געהיט אַז קיינער זאָל ניט אַנטלויפען.

מ'קלערט פון סכראָנען, דאָס הייסט אונטערערדישע באַהעלטענישען. דאָס איז אויך געווען אין געהיים. איך באַמערק אַז הערשל פּיפּקע טראָגט וואַסער. פאַרשטייט איך אַז ער טראָגט די וואַסער צום סכראָן, איך בעט אים, און באַקום די ערלויבעניש זיך צו באַהאַלטען מיט זיי אין סכראָן, ביי חייה יענקל חוקר'ס אונטערן שטוב.

די לעצטע טעג, מענשען גייען אַרום ווי שאָטענס, קיינער עסט ניט, קיינער שלאָפט ניט. מען קלערט ווי אַזוי אַרויסצוגיין פון געטאָ. מאָנטאָג ברײנגט מען די אידען פון דער קלײנער געטאָ ביים טייך, צו דער גרויסער געטאָ, ווו זיי שטייען און גייען.

פרייטאָג דעם 6־טען. יצחק פינקלשטיין, דער יודען־ראָטניק גייט אייַנצאָלען די וועכענטלעכע קאָנטריבוציע צו די זשאָנדאַרמיי. די געלד נעמט מען ביי אים צו. אַ פּוילישער לערער, א בעאַמטער פאַרטרויעט יצחק'ן אַז מען גרייט צו 500 וועגענער פון די אַרומיגע דערפער אַרויסצופירען די אידען מאַרגען, שבת פריה.

פרייטאָג בייטאָג ווערען פאַרשפּרייט קלאָנגען אַז מען נעמט אַוועק די וואַך פון געטאָ. פרויען גרייטען אָן אויף שבת. צו לייכט בענשען קומען די זשאַנדאַרען, און מעלדען אַז שבת זיבען אַזייגער אין דער פריה דאַרפען זיך אַלע צושטעלען צום אַרויסגאַנג פון דער געטאָ פאַמיליעסוויז. קיינער זאָל ניט פעהלען. מען זאָל מיטנעמען נאָר ברויט און וואַסער.

אין געטאָ ווערט אַ שרעקלעכער געווײן. פון אַלע אידישע הייזער רייסט זיך דאָס געוויין, מען באַקלאָגט זיך, און די קינדער. מען גייט זיך געזעגענען צום רב, צום מורה הוראה. מיר האָבען געוואוינט ביי קאַשטאַנען אין מויער. מיר האָבען זיך אַלע צוזאַמענגעקלײבען ביי איסער שעפּסל קצב׳ס זוהן. דאָס וועל איך קיין מאָל ניט פאַרגעסען ווי איסער האָט געזומען דאָס פּעקעלע מיט׳ן שטעקען אין האַנד, געזומען שילדערען אין וואָס פאַר אַ מצב מיר זיינען אַלע. מאָרגען פריה דאַרפען מיר אַלע פאָרלאָזען די היימען און דאַרפען אומקומען על קדוש השם. דאָן האָט ער געמאַכט קידוש. יעדער וואָרט זיינער האָט געציטערט. די געווויינעריין זיינען געווען שרעקלעך.

איך מיט מיין פאָטער זיינען דאָן אַריין צו אונז אין שטוב. מיין פאָטער האָט אויך געמאַכט קידוש. מיר האָבען אויף דאָס ניי זיך צוזאַמען געווויינט. אַרויסגייענדיג אין הויף זיינען מענשען צו מיר צוגעקומען און פרעגען מיר: ווי אַזוי זאָל מען זיך ראַטעווען. האָב איך געענטפערט, מאָרגען פריה זאָל זיך קיינער ניט צושטעלען, נאָר זיך פאַרבאַהאַלטען וואו מען קען נאָר ערגעץ געפינען אַ פּלאַץ.

שפּעטער בין איך געגאַנגען צום סכראָן. איך רוף מיין פאָטער צו גיין מיט מיר. זאָגט ער: „גיין, מיין קינד, איך וויל שטאַרבען מיט אַלע ברייסקער אידען צוזאַמען!" האָב איך זיך מיט אים צושיידט אויף שטענדיג.

דאָס שרייבט וועלוול מאַטקע־סלאָווע.

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. אונטער דער לאָזונג זיינען פיעלע אומגעקומען, זיך ניט געוואָלט שיידען מיט זייערע נאָענטע, געגאַנגען צוזאַמען שטאַרבען.

ביניש אָקאן האָט געהאָט די מעגליכקייט צו אַנטלויפען. ער האָט ניט גע־וואָלט. זיין פרוי טשעשע מיט אירע צווי שיינע קינדער דוואָשע און שושנה זאָלען אומקומען אָן אים. ער באַשליסט צו שטאַרבען מיט זיי. ער פאָרט מיט קיין טרעבלינקא.

משה פערלמאַן, אליה גרשונ׳ס איינציגער זוהן. זיין פרוי רייזל איז קראַנק אויף טיפוס. וויס שוין איר גורל. ער באַשליסט צו שטאַרבען. ער אַנטלויפט ניט. מירקע נאסקע קצב׳ס, זי מיט אַ טאָכטער פון אַרום פופצעהן יאָר, אַנט־לויפען. איר מאַן מנחם וויל ניט לויפען, ער שטאַרבט מיט אַלעמען צו גלייך. דאָן קערט זיך מירקע אום צוריק מיט איר טאָכטער צו שטאַרבען מיט אירע נאָהענטע צוזאַמען.

סענדער פרידמאַן. אין בריינסק איז ער געווען באַקאַנט אַלס דער דאָמ־
בראָפקער לייוועט סוחר, קען אויך אָנטלויפען. זיין פרוי, אַ קראַנקע, אַ
פּאַרליטענע, זי ווילּ ניט און קען ניט לויפען. באַשליסט סענדער צו שטאַרבען
צוזאַמען מיט זיין פרוי.

הערשל שפּאַק, אַלטער אַרקעס זוהן האָט זיך אויפגעהאַלטען אין געטאָ אין
סכראן עטליכע טעג נאָכ'ן אַרויספירען, שילדערט דאָס פּאָלּגענדע: אין די
ערשטע טעג פון דער געטאָ אַרומרינגלונג, איז הערשל סטאָליער אָדער ווי די
עלטערע אידען האָבען אים גערופען: הערשל משה בער'ס, געשטאָרבען אין

הערשל סטאָליער און פרוי העניה

זייערע צוויי טעכטער שרה און דבורקע
לינקס — שרהס צוויי טעכטער חייטשע און רבקה

געטאָ. אַלע האָבען אים מקנא געווען, געשטאָרבען מיט אַ נאַטירלעכן טויט. כאָטש צו קבר ישראל איז ער ניט געקומען. ער איז באַערדיגט געוואָרען לעבען אַ אידישע הויז אין געטאָ. די דייטשען האָבען ניט ערלויבט אַרויס־צופירען פון געטאָ, זאָגאָר טויטע אידען. הערשל שפּאַק דערציילט ווייטער: פריייטאָג צו נאַכט ביים געזעגענען זיך, האָט מען צובראַכען אַלעס אין שטוב. די מלבושים צוריסען, זאָגאָר געלד צוריסען. איבערגעליבענע שפּייז איז מיט קעראָסין באַגאָסען געוואָרען, ניט איבערצוקאָזען פאַר די וואָס וואָרטען שוין אויף דעם.

עס זיינען געווארען צוגעגרייט באַהעלטענישען ביי פריינדליכע קריסטען. קיינער האָט זיך ניט געוואָלט באַנוצען מיט דעם. זיי זיינען געגאַנגען שטאַרבען צוזאַמען מיט אַלעמען. ביי סקאַוואַנסקע דעם קריסטליכען שוסטער איז געווען צוגעגרייט א באַהעלטעניש פאַר חיים לייב ליעוו, הערשל סטאַליערס איידים און אַנדערע. חיים לייב דערוויסט זיך צופעליג פון דעם. רופט ער זיין ווייב און קינדער צו גיין מיט אים. נאָר קיינער פון זיין פאַמיליע ווילען ניט גיין באַהאַלטען זיך. דאָן גייט ער אַליין אויפ'ן בוידעם. ער קען פון דאָרט אַנטלויפען אין וואַלד. דאָרט איז געווען שפּייז פאַר דריי מאָנאַטען. נאָר חיים לייב קומט צוריק שטאַרבען מיט זיין פאַמיליע.

שבת פרי ווערען אַלע געטריבען צום אויסגאַנג. 500 פוהרען וואַרטען. ביים טויער פון געטאָ זעגענט זיך דער בריינסקער רב ר' יצחק זאב צוקערמאַן מיט די בריינסקער אידען, מיט דער בריינסקער קהילה. האַרצריייסענד זיינען זיינע ווערטער: „גזר נגזר מן השמים, מיר מוזען שטאַרבען. איך ווינש אַז די וואָס וועלען בלייבען לעבען, זאָלען זוכה זיין צו דעם, כדי איבערצו־געבען דער וועלט אונזערע ליידען". עס איז מיר איבערגעגעבען געוואָרען, אַז דעם בריינסקער רב'ס איידים הרב בן ציון קאַגאַן האָט ערגעץ באַהאַלטען אין א פלאַש געוויסע דאָקומענטען, ערגעץ באַגראָבען אין געטאָ. דער אייניצי־גער וואָס האָט דעם סוד געוואוסט איז געווען אליה יענטשמאַן. ליידער איז ער געפאַלען, און קיינער וויס ניט וואָס דאָרט איז געווען, און וואו די פלאַש געפינט זיך ערגעץ.

הרב ר' יצחק זאב צוקערמאַן האָט קיינעם ניט געטרייסט. קיינער האָט אים ניט געטרייסט. אַלע האָבען געראָפען צום הימל נאָך נקמה. ליעווין פון יודען־ראָט אינפאָרמירט אַלעמען אַז מען נעמט בלויז אויף אַרבייט. ער גיט צו אַז מען האָט אים געהייסען אַזוי זאָגען.

עס קומט דער מאָמענט פון שיידונג מיט די היימען, מיט דער שטאָט, וואָס האָט 150 יאָר געלעבט אַ אידישען לעבען.

עס ווערט געגעבען אַ סיגנאַל, אַלע פוהרען פאָהרען אַוועק צום שאָסיי קיין ביעלסק.

צו גלייך מיט אַלעמען פירט מען אַרויס די קראַנקע פון שפּיטאָל דאקטאר קאַמינעצקי, רייזל גאָטליבס און ציווייע אַלענצקער. זיי אַלע שטאַרבען אין ביעלסק.

אין בריינסק באַווייזט זיך אַ מעלדונג אין פּוליש און אין דייטש: בריינסק יודען־ריין.

אין ביעלסק פאָרהאַלט מען די בריינסקער אידען צווויי טעג. דאָרט פּאַסירט אַז דוד גרינשפּאָן, לאָזער דעם פּאַסיק מאַכערס אידים, אַן עלעקטראָטעכניקער, עלעקטריזירט צום טויט זיין פרוי און זיינע צווויי קינדער און שניידט זיך איבער זיין האַלז מיט אַ ראַזיר מעסער.

אין ביעלסק ווערט קאַנטראָלירט. די נאַציס געפינען אויס אַז עס פעהלען 800 בריינסקער אידען. די יודען־ראַטניקעס ווערען אויפגעפאָדערט צושטעלען די אַנטלאָפענע. מען זאָגט זיי צו אַז מיט זייערע פאַמיליעס וועט מען מאַכען אויסנאַמען. יעקב גאָטליב ענטזאָגט זיך קאָטעגאָריש אַרויסצוגעבען. אַנדערע יודען־ראַטניקעס ענטזאָגען זיך אויך. ישיע צוקער האָט די פראָבע ניט אויסגעהאַלטען. נאָר ווענען דעם אין אַ צווייטען קאַפּיטעל.

לייבאַלע ראַסע, שלמה היצלס אייניקעל

פון ביעלסק איז אַנטלאָפען לייבעלע ראָסע, שלומה היצל דעם חסיד'ס אייניקל. לויט זיין דערציילען האָט מען ביי אַלעמען צוגענומען די קלייַדער, וואָס זיי האָבען געהאַט מיט זיך. זיי זיינען צוטיילט געוואָרען אויף דריי פאַרטיעס, מענער באַזונדער, פרויען באַזונדער און קינדער באַזונדער. ביים אַרײַנזעצען אין די וואַגאָנעס הערען זיך שרעקליכע געווײַנען. משפחות זיינען שוין צוטיילט, און ניט מער צוזאַמען. מען שלאָגט מיט שטעקענס, מיט גומענע פּאַלקעס, מיט פּריקלאַדען פון ביקסען. קריסטען שטייען דערבי און שרייען: נאָרישע זשידעס, וואָס פירט איר פּעקלעך, גיט עס אונז אַוועק. דער קלייַנער לייבעלע איז אָבער אומגעקומען ביים דאָרף אַליעקשין. וועגען דעם אין אַ צווייטען קאַפּיטל.

פון באַן ביי טרעבלינקא זיינען אַנטלאָפען אליה יענטשמאַן, דוד דעם צוקערקע מאַכערס זוהן, שלומה הערש דעם חסיד'ס אייניקל, אַרום 45 יאָר אַלט. לויט זיין ערציילונג זיינען שוין אין די וואגאָנעס געווען געשטאָרבענע, ברייגסקער אידען זיינען שוין געווען אויסגעמישט מיט אידען פון אַנדערע דערבייאיגע שטעט. מ'האָט שוין געבעטען דעם טויט. לייַדער האָט דער אליה אויך ניט איבערגעלעבט. זיין אומקום אין דער געשיכטע פון אַנפאַל אויף זייער באַהעלטעניש, ביים רוטקער וואַלד.

דעם 9־טען נאָוועמבער פירט מען די ברייגסקער אידען דורך ביאַליסטאָק צו טרעבלינקע ביי מאַלקין.

דעם 10־טען זיינען שוין אַלע אין טרעבלינקא. לויט די עדות פון אידישע אַרבייטער, וואָס האָבען דאָרט געאַרבייט און אויך פון קאָפּטשיווען וואָס איז פון דאָרט אַנטלאָפען, האָבען אַלע ברייגסקער אידען, מענער באַזונדער און פרויען באַזונדער אויסגעהויבט זייערע נשמות אין טרעבלינקער גאַז קאַמערען דעם 10־טען נאָוועמבער, 1942, פיער אַזייגער בייטאָג. זייערע קערפּערס זיינען פאַרברענט געוואָרען אין קרעמאַטאָריום אין טרעבלינקא.

אָט אַזוי האָבען געענדיגט זייערע לעבענס אונזערע עלטערן, שוועסטער און ברידער פון ברייגסק. אָט אַזוי האָט זיך געענדיגט 150 יאָר לעבען און שטרעבען פון דער ברייגסקער געמיינדע.

וועגען די אַנטלאָפענע און באַהאַלטענע אידען אין די קומענדיגע קאַפּיטלען.

עלפטער קאָפּיטעל

מעשה צוקער

טיף אונטער די הייזער אין געטאָ האָבען אידען אין גרעסטען געהיים איינגעאָרדענט באָהעלטענישען. אין אָזעלכע אונטערערדישע באָהעלטענישען זיינען געווען ביי 100 בריינסקער אידען פאַרבאָהאַלטען. זייער האָפענונג איז געווען, אַז זיי וועלען ביסלעכווייז האָבען אַ געלעגענהייט זיך אַרויסצואָפּען פון געטאָ און זוכען ערגעץ שוץ און זיכערקייט.

די הונדערט אידען זיינען געווען אין די קעלערען אָבט טעג. נאָך דעם ווי אַלע אידען פון געטאָ זיינען שוין אַרויסגעפירט געוואָרען. זיי האָבען ניט געהאָט קיין געלעגענהייט אַרויסצוקומען, ווייל די פּאָליציי האָט שטאַרק באָוואָכט די טויערען. אָנדערע דייטשען אָדער קריסטען פלעגען זיך אַרייננאָפּען אין די אָבגעלייגטע הייזער זוכען און נושטערען, פילייכט וועלען זיי עפּעס ווערט־פולעס געפונען.

מיר קענען זיך פאָרשטעלען וואָס די פאַרבאָהאַלטענע אידען האָבען דורכגעלעבט אין דער וואָך צייט. זייער שרעק און אָנגסט, זיך צוגעהערט צו יעדען שאָרך. זיי האָבען געהערט די געלעכטערס, די פייפערייען פון די פּאָליציסטען און וועכטער. זיי האָבען דאָך באָוויזען אַרויסצוקומען ביינאָכט און קריכען ווי די ווערים. צו באָזאָרגען אָביסל וואָסער. די שפּייז וואָס זיי האָבען געהאָט מיט זיך אָנגעגרייט, איז באַשטאָנען בלויז פון ברויט. די ברויט ווערט אָלע מאָל ווינציגער, כאָטש מאָנטאָג און דאָנערשטאָג האָבען זיי דערקלערט אַ תענות — ניט פאַרזוכט קיין ברויט.

אין איין קעלער ביי חיים קלאָדע זיינען געווען 15 אידען. די איבעריגע זיינען געווען אין אָנדערע סכראָנען. מען דיינקט אַז עס האָט געמוזט זיין אזעלכע געהיימע אונטערגרונד סכראָנען, אָבט אָדער זיבען. קיין פאַרבינדונג צווישען די סכראָנען איז ניט געווען. איינער האָט ניט געוואוסט פון צווייטען. זונטאָג, דעם 15־טען נאָוועמבער, פונקט דריי אַזייגער בייטאָג קומען צו

געשטאַפֿאַ לייט צו זייער סכראָן, ברעכען אויף די טהירען און פֿאַדערען זיי אויף אַרויסצוקומען. זיי הערען ווי מען זאָגט, קומט אַרויס יודען. ווי שרעק־ליך איז געווען זייער לאַגע, ווען די שטימע וואָס האָט זיי געפֿונען איז געווען ישיע צוקערס צוזאַמען מיט די געשטאַפֿאַ אַגענטען. 13 פון די באַהאַלטענע קומען אַרויס פון סכראָן, צוויי פֿאַרבלייבען דאָרט. די צוויי זיינען אומגעקומען ביי שפּעטערדיגע געלעגענהייטען.

די 13 פערזאָן ווערען באַזוכט, אויסגעשטעלט אין רייהען, און ווערען אַבגעפירט צו אברהמע מאַקאַפסקי׳ס הויף אין געטאָ. דאָרט געפינען זיי נאָך אידען, אויך אַזוי אַרויסגענומען פון די סכראָנען, צוזאַמען 71 מענשען. אַלע דערציילען די זעלבע געשיכטע. ישיע צוקער איז געקומען מיט דייטשען, זיי אַרויסגענומען פון די סכראָנען. ישיע צוקער שטייט דערביי צוזאַמען מיט די געשטאַפֿאַ לייט און פּוילישע פֿאַליציי. איסער שפּסל קצב׳ס באַליידיגט אים, צוקער׳ן, רופט אים פֿאַרשידענע נעמען אויך אויף פּויליש Zdrajca—Zdrajca די דייטשען נעמען צו צוקער׳ען פון הויף און פירען אים ערגעץ אַוועק.

די אַלע אַרויסגענומענע אידען ווערען שפּעטער אַבגעפירט אין טורמע. פֿאַרשלאָסען איבער נאַכט, צו מאָרגענס פֿונקט צוועלף אַזייגער ווערען זיי מיט פּויערשע פוהרלעך אַבגעפירט צום אידישען בית־עולם. פיעלע פון די קריסט־ליכע באַפעלקערונג ווערען געצוואונגען צו זיין ביי דער סצענע. אַלע ווערען דאָרט דערשאָסען. זיי ווערען געצוואונגען זיך אויסצוטאָן נאַקעט, איידער זיי ווערען דערשאָסען.

די ליסטע פון די דערשאָסענע מיט די אויסנאַמע פון די 13 וואָס זיינען געווען מיט חיים קלאָדזן, זיינען שפּעטער צונויפגעשטעלט געוואָרען פון באַקאַנטע קריסטען, וואָס זיינען דאָרט געווען און האָבען אַלעמען פֿערזענליך געקענט. דאָך איז די ליסטע ניט קאָמפּליט, עס פעהלען עטליכע נעמען, ווייל מען האָט ניט געקענט מער אויסגעפינען די איבעריגע נעמען וואָס זיינען אַזוי אומגעקומען.

דער אייניגער וואָס איז געראַטעוועט געוואָרען פון דער שרעקליכער בלוט פֿאַרגליווערענדער פֿאַסירונג קען זיך אויך ניט דערמאָנען אַלע 70, ווער עס איז דאָרט געווען. די צאָל זיבעציג איז באַשטימט טראָץ דעם וואָס נאָר 46 נעמען זיינען רעקאָרדירט געוואָרען.

דאָס איז געווען דער גורל פון זיבעציג אידען, וואָס זיינען געווען פֿאַר־באַהאַלטען אין דער גענט.

איידער מיר וועלן ברײנגען די שריפטליכע געשיכטע פון דעם לעבעדיגען עדות וועגען דער גאַנצער טרויערדיגער פאַסירונג וועל איך געבן מיינונגען פון איבערגעבליבענע ברײנסקער סיי פון אַזעלכע מיט וועמען איך האָב אין ניו יאָרק געהאט און פון די וואָס האָבען צו מיר געשריבען.

משה יענטשמאַן בעט מיר אַז מיר זאָלן שרײבען אין בוך, אַז צוקער איז געצוואונגען געווארן פון געשטאַפּא אין ביעלסק מיט רעפּרעסיעס און טארטורען אַרויסצוגעבען באַהאַלטענע אידען. ער גיט גלײַכצײַטיג צו, אַז יעקב גאָטליב, דער יודען־ראַטניק האָט ניט געוואָלט הערען פון אַרויסגעבען אידען.

די פּראָטאָקאָלן וואָס געפינען זיך איצט ביי דער אידישער היסטאָרישער קאָמיסיע פון ביאַליסטאָקער וואיעוואדישען קאָמיטעט זיינען באַזירט אויף די עדות אין ערקלערונגען פון משה יענטשמאַן, דערפאַר וועל איך זיי ניט ציטירען נאָך אַמאָל.

פון אַ פּערזענלײכען געשפּרעך אין ניו יאָרק מיט סאניע רובינשטיין, משה הערש דעם טויבענס אייניקל, טראָץ דעם וואָס איר מאַמע בײַלע און ברודער שלומה זיינען געווען קרבנות בײַ דעם פּאַל, האָט זי אויסגעדריקט איר מיינונג אַז צוקער האָט געדיינקט אַז מען דאַרף נעמען די מענשען אויף אַרבייט, כאָטש צו וואָס מען האָט געדאַרפט האָבען קינדער פון צוויי און פינף יאָר אַדער מענער און פרויען פון 65 און זיבעציג יאָר צו אַרבעטן, ווייס זי ניט.

דאָגעגען איר מאַן זאָוול רובינשטיין זאָגט אַז צוקער איז געווען ווייט ניט קיין נאַאיוער פּערזאָן. ער האָט דאָס געטאָן אום צו ראַטעוונען זיך אַליין. ווייל זייענדיג אין ביעלסק האָט ער געזעהן אַז פון אַלע ביעלסקער אידען פון דער געטאָ איז שוין קיינער ניט געווען דאָרט. ביעלסקער געטאָ איז שוין געווען לידיג. די ברײנסקער אידען האָבען פאַרנומען די ביעלסקער אידישע געטאָ הייזער די צוויי טעג וואָס זיי זיינען דאָרט געווען.

מיר נעמען זיך ניט אונטער צו משפט'ן דעם אנדיינקען פון מענשען וואָס זיינען שוין ניטאָ צווישען די לעבעדיגע, ווייל ווי זאָגט מען, אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. דו זאָלסט ניט משפט'ן דיין חבר ביז דו וועסט אַליין ניט אויספּרובירט ווערען, ווען דו וועסט זיך געפינען אין אַזאַ לאַגע ווי דער וועמען דו ווילסט משפט'ן.

יעצט וועלן מיר אייך איבערגעבען דעם בריף, בעסער געזאָגט, די צוויי בריף וואָס וועלוול גאָלדע, שמואלקע סלאָווע אייניקעל, דער אייניציגער לעבען

געבליבענער איד פון די 70 מענשן, וואס זיינען אזוי שוידערליך אומגע־
קומען פון דער אקציע. די בריף געפינען זיך ביי מיר אין ניו יארק. איך האב
זיי געפאדערט און באקומען פון אלטער טרוס צוגעשיקט, ווייל די בריף זיינען
צו אים געשיקט געווארן.

ווארט און ווארט בריף פון וועלווע גאלדע. דער אריגינאל געפינט זיך
ביי דזשולייוס קאהען.

איך האב באמערקט ווי שלום קראצ'ס איידעם דער וויסאקער טראגט
וואסער, האב איך גלייך פארשטאנען אז ער טראגט אין א סכראן. איך האב
באמערקט ווי ער טראגט אריין די וואסער ביי מיין קרוב קלאדען. בין איך
אריין און געפרעגט צי איך מיט מיין פאטער קען אויך אריינגיין אין סכראן.
זיי האבען מיר געהייסען קומען. דער פאטער מיינער האט ניט געוואלט גיין
אין סכראן, האב איך זיך געמוזט שיידען מיט מיין פאטער אויף אייביג. איסער
ברייסקי, און יעקב קאשטאן זיינען מיטגעגאנגען מיט מיר. מיר האבען מיט־
געגומען בלויז ברויט מיט וואסער און דאס אויך ניט פיעל. אזוי זיינען מיר
געווען אבגעשלאסען פון דער וועלט. שבת אין דערפרי האבען מיר געדאווונט
מיט מנין. עס איז געווען א ספר תורה, מ'האט געבענשט ראש חודש כסלו.
מיר האבען איינגעארדענט א תענות מאנטאג און דאנערשטאג. אזוי האט
מען געלעבט ניין טעג אין סכראן. וען די שפייז איז אויסגעגאנגען האבען
מיר געעפענט דעם בעקערשען אויוון, דארט איז געווען א טשאלענט פון ניין
טעג צוריק. מיר האבען דאס געגעסען אזוי געשמאק ווי דער בעסטער מיטאג.
מיר האבען אריינגעטראגען אין סכראן קארטאפל און אנדערע שפייז. מיר
זיינען אריין צוריק אין סכראן אויף דערווייל, ווייל אין אווענד האבען מיר
געדארפט גיין אין הויף נאך וואסער.

דאס איז געווען דער צווייטער זונטאג וואס קיין אידען זיינען שוין ניט
געווען אין געטא.

דריי אזייגער נאכמיטאג איז צוגעקומען צו אונזער סכראן ישיע צוקער מיט
געשטאפא. זיי האבען אויפגעריסען דעם סכראן און זיי האבען אריינגעלויכטען
מיט באטעררייעס. מיר קריגען א באפעהל ארויסצוגיין פון סכראן.

צוקער רופט זיך אן, קומט ארויס. מיר הערען צוקער'ס קול, האט עס אויף
אונז געמאכט א שרעקליכען איינדרוק. פון וואנען נעמט זיך איצט צוקער?
און פון וואנען ווייסען זיי פון אונזערע סכראנען?

זיי פרעגען אונז ווי פיעל מענשען מיר זיינען. האבען מיר געזאגט

13 מאַן. ס׳איז געווען פופצען מענשען מיט אונז. אברהמע וועראָוסקי מיט זיין פרוי שרה, חיי קאַדע מיט דריי קינדער, איסער ברײנסקי, שלומה לאַזער, יעקב קאַשטאַן, שרה רובינשטיין, הערשל שרויט און רבקה ביאַליסטאַצקי. צווויי זיינען געבליבען, יאָסקע סמורזשיק און קראַצעס איידעם (זיי זיינען שפּעטער אַרויס פון געטאָ און געפאַלען ביי אַנדערע אומשטענדען).

אַרויסגייענדיג פון סכראָן האָב איך מיטגענומען מיט זיך עסענוואַרג. זאָגט צו מיר צוקער, „צו וואָס דאַרפסטו דאָס? עס איז זאָ ווי זאָ איבעריג". דאָן האָט מען אונז אַלעמען רעווידירט, אונז איינגעשטעלט אין דער רייע, און מ׳האָט אונז אַלע אַוועקגעפירט צו מאַקאָפסקין אויפן הויף, וואו די ליעדאָוונע איז געווען.

דאָרט האָבען מיר געטראָפען נאָך מענשען, וואָס זיינען אַרויסגענומען געוואָרען פון אַנדערע סכראָנען די מענשען פון די צווייטע סכראָנען פרעגען אונז, ווי אַזוי מ׳האָט אונז ענטדעקט, האָבען מיר דערציילט אַז צוקער האָט געבראַכט דייטשען צו אונזער סכראָן, האָבען זיי געענטפערט, אַז צו זייערע סכראָנען האָט אויך צוקער געבראַכט דייטשען. מיר זיינען געווען אַרומגע־רינגעלט. די דייטשען זיינען געווען מער פון אונז. אַנטלויפען איז געווען אוממעגליך. איך האָב זיך דאָן געטראַכט: די וועלט איז אַזוי גרויס און פאַר אונז איז זי אַזוי קליין.

איך באַשלים ביי זיך אַריינצוגיין אין דער ליעדאָוונע. פילייכט וועלען זיי ניט באַמערקען, און ווען זיי באַמערקען יאָ איז וואָס? שוין ווייניג וואָס צו פאַרלירען. ניט לאַנג געטראַכט בין איך אַריין אין ליעדאָוונע. די דייטשען האָבען ניט באַמערקט. די וואַסער איז שוין געווען אַביסל געפרוירען. אין ליעדאָוונע איז פינסטער. איך האָב געהאַט ביי זיך זאַפּאַלקעס. געמאַכט עט־וואָס ליכטיג. איך באַמערק אין אַ ווינקל ליגט אַ קויש מיט זעקלעך זאַכען. ביז׳ן האַלז אין וואַסער בין איך צוגעקומען צום ווינקל. זיך באַהאַלטען צווישען די זעקלעך. איך בין אַזוי געלעגען פינף שטונדען. ס׳איז שוין נאַכט. אויפ׳ן הויף איז שטיל. ס׳איז ניט קיין ציעל צו זיין דאָ. האָב איך אַרויסגענומען פון די זעקלעך צוויי העמדער, פאַרזיכטיג בין איך אַרויס אין הויף. איך באַמערק די געטאָ פאַטרול, זיי שפּאַצירען אַרום. מען שווישטשיעט, מ׳זינגט אויף אונזער רעכענונג.

דער שניי איז שוין דאָן גלעגען, האָב איך אָנגעטאָן די העמד אויפ׳ן פאַלטאָ און אַ העמד אויפ׳ן קאָפּ כדי איך זאָל זיין ווייס פאַרמאַסקירט. איך

האָב זיך צוגעשלעפט איבער'ן שניי צום פֿאַרקאָן וואָס צוימט אָב די געטאָ. ביים פֿאַרקאָן בין איך געבליבען ליגען אַרום פופצען מינוט. ליגענדיג האָב איך געהערט ווי אימיצער הוסט אויפֿן צווייטען זייט פֿאַרקאָן, אַ באַווייז, אַז פֿאַטרול שטייט. האָב איך זיך דערשלעפּט צום פֿאַרקאָן, וואָס צוימט ביים קריסטליכען שפּיטאָל. ביים שפּיטאָל איז געווען צו ליכטיג פון די עלעקטרע. אַדורכקריכען דעם פֿאַרקאָן איז ניט מעגליך. מ'קען אַבריסען אַ ברעט אָבער מען וועט געוויס הערען. האָב איך זיך צוגעשלעפּט צו אָקאָנעען אין שטיבעלע, אַרויסגענומען אַ מולטער מיט אַ קויש. צוגעקראָכען צום פֿאַרקאָן, צונויפגעלייגט דעם מולטער מיטן קויש אַזוי ווי אַ לייטער און אַריבערגעקראָכען דעם פֿאַרקאָן. וועג איך האָב זיך געפונען אויפֿן פעלד האָב איך פרייער אָבגעאָטעמט.

איך האָב זיך באַקוקט האָב איך זיך אַליין דערשראָקן אויסגעזעהן ווי אַ לעבעדיגער מת. איך האָב אויסגעטאָן די פאַרמאַסקירטע וועש. וואו גייט מען יעצט? קלער איך. איך בין אַוועק אויף פּשעדמיעסטאָ צו אַ קריסט וואָס פלעגט פירען האָלץ פאַר אונז. זיין נאָמען איז ניקאדים מישקעוויטש. איך קלאָפּ אָן אין טהיר, האָט די פרוי געענטפערט. וועג זי האָט מיר געזעהן האָט זי אויסגעשריגען: „יעזוס!" דער מאַן האָט געהערט דעם געשריי האָט ער זיך דערשראָקען. ער האָט גלייך פאַרהאנגען די פענסטער, געמאַכט ליכטיג. ער פרעגט מיר פון וואַנען איך נעם זיך איצט? האָב איך זיי געזאָגט אַז איך בין געווען באַהאַלטען בייַ אונז צווישען די ברעטער, נאָר עס פעלט מיר שפּייז בין איך געקומען. איך האָב זיי ניט דערציילט די גאַנצע מיט די סכראָנען פון וואַנען איך בין אַנטלאָפען. איך האָב זיי ניט געוואָלט מאַכען קיין שרעק כדי זיי זאָלען ניט מיינען אַז מען וועט באָלד מאַכען אָבלאָווע. זיי האָבען מיר געטרייסט, אַז זיי וועלען מיר אויסבאַהאַלטען. זיי האָבען מיר געגעבען שפּייז. איך האָב ניט געקענט עסען. נאָר איך האָב געגעסען ניט אַרויסצורופען קיין פאַרדאַכט. דאַן האָט מען מיר אַרויפגעפירט אין שטאָל, מיך באַהאַלטען אין שטרוי. ער איז אַוועק צו זיך אין שטוב שלאָפען. צו מאָרגענס האָט ער מיר געבראַכט פרישטאָג און מיר געפרעגט ווי מיר געפעלט די וואוינונג. האָב איך אים געענטפערט אַז מיר געפעלט דאָס. איך בין דאַן געווען דער גליקליכסטער אין דער וועלט.

אַרום 12 אַזייגער האָב איך געהערט אַ שיסעריי פון דער זייט פון בית-עולם. עס האָט מיר אָנגעכאַפּט אַ שרעק. איך טראַכט זיך ווער וויס צי איז ניט די שיסעריי אויף די מענשען וואָס זיינען נעכטען אַרויסגענומען געווארען

פון די סכראָנען. מיט צוויי שטונדען שפּעטער האָט דער קריסט מיר געברַאַכט מיטאָג. ער איז געווען צושראָקען, און דערצײלט מיר די גאַנצע געשיכטע. ער זאָגט מיר אַז נעכטען איז געקומען צוקער מיט געשטאַפּע פון ביעלסק און האָט אַנגעוויזען סכראָנען. מען האָט אַרויסגענומען זיבעציג מענשען פון די סכרא־נעס, מען האָט זיי איבערנאַכט אַריינגעפירט אין גאָצלײַוווסקיס טורמע. היינט האָט מען זיי אַוועקגעפירט אויפ׳ן בית־עולם און אַלע זיבעציג דערשאָסען צו־זאַמען מיט צוויי פּאָליאַקען און גיט אַן אײַע נעמען. איך וואונדער זיך, איך מאַך זיך אַז איך וויים פון גאָרניט. אין האָרצען טראַכט איך זיך, איך וויים בעסער פון דיר. איך בין דאָרט געווען אויף דעמפּייער. ווען ער איז אַוועק האָב איך זיך פּאַנאַדערגעווײַנט.

נאָך דער באַפּרייאונג האָב איך זיך באַגעגנט מיט אַ סימיאָטיצער אידען האָט ער מיר דערצײלט אז די ברײנסקער אידען האָט מען אַריינגעפירט אין דער ביעלסקער געטאָ. פון ביעלסק זיינען שוין די אידען געווען אַרויס־געפירט. מען האָט זיי איינגערעדט אַז ס׳וועט אין ביעלסק זיין אַן אַרבעטס־לאָגער און זיי וועלען דאָ פאַרבלײַבן. האָט מען געשיקט צוקער׳ען נאָך ברײנסק מיט געשטאַפּע. געגעבען צוקער׳ען די אַדרעסען פון די סכראָנען, מען זאָל אונז ברײנגען נאָך ביעלסק. אַזוי האָבען זיי פאַרנאַרט מענשען.

(דאָס איז דער בריף פון וועלוול גאָלדע פינקטליך איבערגעגעבען)

דער צוקער איז ביי אומבאַוואוסטער געלעגענהייט דערשאָסען געוואָרען שפּעטער, איינצעלהייטען ניט באַקאַנט.

דאָס איז די געשיכטע און די פאַקטען פון מעשה צוקער.

צוועלפטער קאַפּיטעל

העלדענטהאַט פון אברהמע ווערפּיכאָווסקי

די אידישע געשיכטע איז רייך מיט אונזערע העלדן, קדושים, וואָס האָבען זיך ניט פאַרלאָרען אונטער די ערגסטע באַדינגונגען. וואָס גרעסער די געפאַר אַלץ מער מוטה האָבען אונזערע מאַרטירער אַרויסצוצייגן.

אברהמע ווערפּיכאָווסקי

מיט געבויגענע קעפ, מיט אַ געפּילְ פון אייגענע קלייניקייט, שטייען מיר איבער דעם אָנדענקונג פון בריינסק׳ס גרעסטען העלד פון אַלע צייטען. זיין נאָמען דאַרף ביי בריינסקער לאַנדסלייט אין דער גאַנצער וועלט פאַראייביגט ווערען מיט אַ פּאָסענדען זכר עולם.

דאָס איז דער פּאָלקס־מענש, דער אַרבייטער מענש, וואָס איז אין בריינסק ביי פּאַרשידענע געלעגענהייטען אָנגערקענט געוואָרען, איז געווען וויצע פּרעזידענט פון דער בריינסקער פּאָלקס באַנק, וואָס האָט צירקולירט אַלס אַ פּאָלקס־אינסטיטוציע און ביי אָנדערע געלעגענהייטען פאַרטראָטען דעם פּראָסטען אַרבייטער מענש.

אברהמע ווערפּיחאָווסקי האָט ניט גענומען קיין זאַך פאַר ניט וויכטיג, און אַלעס וואָס ער האָט זיך באַטיליגט האָט ער אַריינגעגעבען זיין גאַנצער פעהיגקייט, איבערגעגעבענהייט. ער איז געווען אינער פון בריינסקער חברה קדישא.

אַלס חברה קדישא מאַן איז ער געשטיגען צו דעם גראַד פון גרעסטען בריינסקער פּאָלקס העלד. דאָס איז געווען ביי דער שוידערליכער סצענע וועלע די זיבעציג בריינסקער אידען, וואָס זיינען אַרויסגענומען געוואָרען פון די קעלערען פון געטאָ. מיט צוקער׳ס מיטהילף זיינען אָפּגעפירט געוואָרען אויפֿן בית עולם צו שטאַרבען פון די נאַצישע קויילען.

אברהמע איז פופציג יאָר אַלט, אַ שטעפּער ביים פּאָך. עס זיינען אויפֿן בית עולם געווען עלטערע אידען פון אים.

אַלטער טרוס האָט די דאָזיגע פאַקטען באַקומען פון פּערזענליכע געשפּרעכען, וואָס ער האָט געהאַט מיט די בריינסקער קריסטען, וואָס זיינען דאָרט געצוואונגענערהייט געווען אנוועזענד אויפֿן בריינסקער אידישען בית־עולם וועלע אַלע זיבעציג אידען זיינען דאָרט דערשאָסען געוואָרען.

אברהם ווערפּיכאָווסקי פאַרלאַנגט פון די דייטשען אַז מען זאָל אים דערשיסען דעם לעצטען. ער האָט אַ פּליכט, איין הייליגע פליכט צו דערפילען. ער איז דער חברה קדישא מאַן און דאַרף טאָן דאָס רעכט צו די אידישע טויטע נאָכן אידישען דין. די דייטשען זיינען גרויסמוטיג, גיבען אים נאָך זיין פאַרלאַנג.

מוטהיג שטייט אברהמקע ביי זיין פאָסטען. ער גלייכט אויס די געפּאָלענע קערפּערס ווי צו קבורה. מענער באַזונדער, פרויען באַזונדער, זאָגט

זײנע פּסוקים. ווי די קריסטען דערצײלען „זײנע מאָליטוועס". ער נעמט זיך צייט, מאַכט יעדען אין אָרדנונג. זײנע אויגען טרוקענען, קיין טרער באַווייזט זיך ניט. ער געזעגענט זיך מיט יעדען איינעם, מיט'ן האַנד מאַכענדיג, געזעגענט זיך מיט זײן ווייב שרה. לאָזט קיינעם ניט ווײנען. ער בלײַבט דער לעצטער ביים אָפּענעם גרוב. ער רופט צו אַ פּויער, אַ באַקאַנטען, גיט אים אַוועק דאָס געלד וואָס ער האָט געהאַט ביי זיך: נעם דאָס געלד, פּאָר דעם זאָלסטו ניט אַרויסטרײַבען קיין אידען וואָס ווען קומען ביי דיר אַמאָל בעטען אַ שטיקעל ברויט, גיב אים, איך באַצאָל דיר פּאַראויס דערפּאַר, דאָן איז ער אַליין דערשאָסען געוואָרען דער לעצטער.

אַזוי איז געפּאַלען ברײנסק'ס גרעסטער העלד.

די פּאָלגענדע זײנען געווען די געפּאַלענע ברײנסקער ביי דער שוי־דערלעכער סצענע:

שבתי חומסקי 55 יאָר,	יחיאל דאָן 50 ,
שרה חומסקי 55 יאָר,	פּייגל דאָן 50,
חיים יאָסל שאַפּירא 60,	די קינדער זייערע 17, 14, 12,
אברהם וועריכאָווסקי 50,	שלומה לאָזער פון באָטקע 75,
שרה זיין פּרוי 50,	רחל לאָזער פון באָטקע 70,
שלום קוקאַפּקע 50,	חיים קלאָדע פון באָטקע 55,
שרה קוקאַפּקע 45,	קלאָדעס דריי קינדער 6, 11, 8,
לייבקע ווינער 55,	אויסער ברײנסקי 55,
מאָרעם ליבע ווינער 50,	יעקב קאַשטאַן 25,

שרה רובינסטיין, יצחק רימערס מיידל 22,

רבקה ביאַליסטאָצקע, 25,	דוד פּאָניץ 55,
הערשל שרויט, בערל'ס זון 18,	צירל זיין פּרוי 50,
אָלטער נאָדיבראָצקיס אייניקל,	פּאָניצעס מיידל 17,

דניאל קאָגאָן, אָלטער נאדאבראצקיס איידעם 45,

דניאל'ס ווייב, אָלטער דעם געלענ'ס טאָכטער 42,

פּייגע קעסטין 70,	דניאל'ס קינד 8,

שעפּסל קאטלאוויטש, חיים בעקערס זוהן 22,

משה פֿליישער, דעם רויטען אָנס איידעם 25,
זײן פרוי 22, איר טאָכטער שרה 18,
זייערע צוויי קינדער 2, 5, אברהמ׳ן איטשע גימפּלס ווייב 55,
אסתר ברײנסקי, שאכרייקעס 45, 2 קינדער ברײנע 15, און בעריל 19,
איהר זוהן בערטשע 16, שלומה סמורזשיקס אינגערער זוהן 20,
ביילע ווינשטיין, משה הערש דעם טויבענ׳ס טאָכטער אומגעפער 55,
שלומה ווינשטיין, איהר זוהן 18, לייב׳ן הורוויץ און פראָדל׳ס זוהן 25,
די אײבעריגע נעמען — ניט באַקאַנט.

שבתי חומסקי

וויכטיגער טוהער אין אַלע שטאָטישע אַנגעלעגענהייטען
געווען דער ערשטער דערשאָסען צו ווערען

דרייצענטער קאַפּיטעל

די שרפה אין דער לוידיגער געטאָ

עס בלייבען נאָך פאַרבאַהאַלטענע אידען אין אַנדערע קעלערן פון דער געטאָ. ווייל ניט פון אַלע סכראָנען האָט ישיע צוקער געוואוסט, צוליב דעם וואָס די סכראָנען זיינען אינגעאָרדענט געוואָרען אין דער גרעסטער געהיימניש.

די דאָזיגע אידען וואָס זיינען נאָך געלעגען אין די קעלערען, האָבען שוין געוואוסט וואָס ס'האָט פאַסירט מיט די אידען וואָס זיינען ענטדעקט געוואָרען פון צוקער'ן. זייער לאַגע איז איצט נאָך ערגער, האָפנונגסלאָז. זיי פאַרלאָזען ניט די קעלערען, זיי באַמערקען די רעפלעקטאָרען ביינאַכט וואָס וואַרפען אַ שרעק אויף די קעלער אינווואוינער, זיי פאַרשטייען אַז די געטאָ איז נאָך גוט באַוואַכט. פון אַרויסכאַפען זיך איז קיין רייד ניטאָ.

לייבל פאַליאַק'ס ווייב צינדט אונטער די הייזער אין שטעלער פון איטשע גימפּל און חנא סאַקאַלאוויטש. דיינקענדיג אַז אין אַ טומל פון אַ פייער וועט זיך איינגעבען צו אַנטלויפען פון דער געטאָ. ליידער האָט דער פּלאַן אויך ניט געאַרבייט. אין דעם טומל פון דער שרפה איז די געטאָ נאָך מער באַוואַכט געוואָרען.

די וואָס מאַכען אַ פאַרזוך זיך אַרויסצורייסען פון געטאָ ווערען דערשאָסען פון פוילישע פּאָליציאַנטען אָדער איבערגעגעבען צו די דייטשען.

אין דער שרעקליכער נאַכט פון 15-טען אויפ'ן 16טען נאָוועמבער זיינען געפאַלען 23 קרבנות. אַלע האָבען באַצאָלט מיט זייער לעבען פאַר מאַכען אַ פאַרזוך אַרויסגנב'ענען זיך פון דער געטאָ.

די פאָלגענדע האָבען באַצאָלט מיט זייערע לעבענס אין דער שרעקליכער נאַכט:

לייבל פאַליאַק'ס ווייב, איר טאָכטער 17 יאָר.

ביין פאַרקאַן פון דער געטאָ ווערען דערשאָסען:

קיווע יאָמשין 24 יאָר,

מאיר חיים קאנאפיאטע, 21 יאָהר אַלט,

אברהם יענטשמאַן, חייה שרה יענטשמאַן, אברהמעס פרויי, אַ 5 יאָריג קינד,

וואָס איז געווען מיט אברהמען אין סכראָן. די דריי ווערען געכאַפּט פון צוויי ברייגסקער קריסטען, סטאַשעק פּאָפּלאָווסקי און סטאַשעק קוטלינסקי. זיי ווערען בארויבט און איבערגעגעבען צו די דייטשען. אברהמע, זיין פרוי חייה שרה און דער אומבאַקאַנטער קינד וואָס איז געווען מיט זיי, ווערען דערשאָסען לעבען אַרקע קצב׳ס שטוב. די נאַכט פון 15־טען אויפן 16־טען נאָוועמבער 1942.

אברהם בוראק, חיים בוראק׳ס דעם קצב׳ס זוהן מאַכט אַ פּאָר־זוך צוזאַמען מיט זיין פרוי, יענקל זאַווי׳ס טאַכטער מיט צוויי קינדער זיך אַרויסצוכאַפּען, האָט אים באַמערקט דער פּאָליציאַנט זשעוואוצקי. עס קומט פּאָר אַ געראַנגעל צווישען אברהמען מיט׳ן פּאָליציאַנט. אברהם בוראק כאַפּט אָן זשעוואוצקין ביים גאָרגל. עס פּאַלט אַ שאָס, אברהמע בוראַק פּאַלט, זיין פרוי און די צוויי שיינע קינדער ווערען דערשאָסען לעבען אַפּטייק אין דער נאַכט פון 15־טען נאָוועמבער.

ביי באָבע גרשון בער׳ס אויפ׳ן פּאָדוואָר איז דערשאָסען געווארען אַ ווייב׳ל. ליידער האָט קיינער ניט געוואוסט איר נאָמען. די געשיכטעס האָבען קריסטען דערצייל׳ט. פיעל׳ע פון אַנדערע נעמען זיינען אויך ניט באַוואוסט, די צאָל פון 23 קרבנות איז באַשטימט. די אַלע 23 זיינען דורך ברייגסקער קריסטען באַערדיגט געווארען אויפ׳ן אידישען בית עולם.

הערשל שפּאָק, דער אייגנציגער וואָס האָט זיך געראַטעוועט. פון די איבע־ריגע אידען אין געטאָ דערציילט דאָס פּאָלגענדע:

איך הער אַ געשריי, עס ברענט! איך באַמערק, עס איז לויכטיג. דער פייער איז גאָר נאָענט. איך בין דאָן געווען ביי סקאָוואָראָנעק דעם שוסטער אויפ׳ן בוידעם. איך קען ניט רוהען. איך כאַפּ אַ עמער און גיי לעשען, ווי נאָריש איך בין געווען. איך באַווייז זיך אין גאָס. באַגעגענען מיר שקצים, זיי פּאָנגען אָן שרייען: אַ, הערשקא! איך ציה זיך צוריק. איך הער שיסע־רייען, האָרצרייסענדע געווייגענ, גסיסה געשרייען. איך וויים שוין וואָס דאָס מיינט. איך באָרוהיג זיך עטוואָס. איך גיי אַריבער צום קריסטליכען שכן זשירע אין שייער געסע. זיי דערשרעקען זיך פאָר מיר. איך זאָג זיי אַז איך גיי שוין פון זיי אַוועק. אי האָב קיין שווערigקייטען אַריבערצוגיין דעם פּאָרקאַן.

אַביסל ווייטער וועט איך באַמערקט פון פוילישע פּאָליציאַנטן. מען ציילט שוין מיר צו דערשיסען. פּלוצלינג שרייט אויס ראַמאַק, אַ קריסט, דזשעז־שינשטשיכעס אן איינקעל: „לאָזט אָב הערשקען". זיי האָבען מיר געלאָזט גיין. אין געציילטע מינוטען בין איך שוין געווען אין ברייגנסקער וואַלד. אַלעס אַריבערגעלעבט.

עס זיינען נאָך פאַרבליבען אידען אין געטאָ. דעם 20־טען נאָוועמבער מאַכען אַ פאַרזוך אַרויסצוגיין פון געטאָ ליבע יאַסקאָלקע, רערל דעם שמיט'ס שטיפטאָכטער מיט איר דריי יעריגען זוהן נאָטע. זיי ווערען געכאַפט פון דייטשען געהיים אַגענט מיכאַל פאַנאַשוק. ליבע און איהר זוהן ווערען דער־שאָסען.

דעם 21־טען נאָוועמבער האָט דער זעלבער פאַנאַשוק אויסגעפינען די באַהעלטעניש פון אידען אין געטאָ. ביי יענקל וואַיטעק אין פאָדוואָר, דאָרט ווערט דערשאָסען אַלטער גאָטליעב, יעקב יענטשמאַנ'ס איידעם מיט צוויי קינדער, פון 11 און 14 יאָהר. יעקב טשעסליאַק, יצחק דעם קאשניקס איידעם און זיינע צוויי זיהן אברהמל 19 יאָר און חיים 17 יאָר. זעה די רעקאָרד פון דער היסטאָרישער קאָמיסיע ביים ביאַליסטאָקער וואַיעוואדישען קאָמיטעט, ליוט נומער 17/47 על. פי..

קעגען די מערדערס פאנאַשוק, זשעוואוצקי, קוטלינסקי, פאַפלאָווסקע האָב איך אַרייגעטראָגען אַ קלאָגע צום פראָקוראָר דעם 22־טען יאַנואַר 1947 אין ביאַליסטאָק. קיין רעזולטאַטען זיינען נאָך ניטאָ. די דערמאָרדעטע פון דער מסירה און די געכאַפּטע פון פאַנאַשוקען זיינען באַערדיגט געוואָרען אויפ'ן ברייגסקער בית עולם.

אויסציגע פון היסטאָרישער קאָמיסיע וועגען דעם פוילישען פאַליציאַנט מאַרקאָפסקע, אַ שרעקליכער רוצח. ער איז באַרימט אָס דער מערדער פון קליינע אידישע קינדער. באַצייכענט אונטער 17/47 על. פי.

דער געיעג אויף אידען נעמט אָן אַ שרעקליכע פאַרמע. מען זוכט אידען, אום פון זיי צו צונעמען גאָלד. דער קלאַנג איז אַז ביי אידען זיינען דאָ אַ סך גאָלד. דערצו ווערט אויסגענוצט די איינגעפלאַנטעט פיינטשאַפט צום אידען וואָס האָט נאָך פון פריעריגע יאָרען עקזיסטירט.

דער מאַרקאָפסקע פון שייער געסל האָט דערשאָסען יוסף קאָפעליוש, פישל ספישינערס אייניקעל, 22 יאָר, ליבל הורוויץ, הערשל הורוויצעס

זוהן, 28 יאָר, לײבל שערעשעפסקי, אלטער שערעשעפסקי׳ס זוהן, משה נוסי־כעס אייניקל 26, דעם 5 יעריגען שייקע ברוידע.

דער מארקאָפסקי פלעגט אָבוואָרטען ביים שאָסיי, ווי קלײינע אידישע קינדער פלעגען אַרומוואַנדערען זוכען טאָטע מאַמע. זיי האָבען נעביך ניט געוואוסט אַז מען זוכט זייער אומשולדיגען יונגען לעבען אומצוברענגען. אַזוי האָט מארקאפסקי געכאַפט לעבען שייער געסעל יאָסקע מנוחה׳ס אייניקעל פון 9 יאָר, חנה שוואַרצ׳ס אינגעל 12 יאָר. דאָס איז חנה איצל אברהם בער׳ס.

ביידע קינדער שכנים פון אין גאַס, ביידע ערמאָרדעט פון איין באַנדיט.

ער האָט אויך ערמאָרדעט לײבל בוראַק׳ס א בחור פון 16 יאָר.

נאָך דער באַפרייאונג איז ער אַרעסטירט געוואָרען. דער רעזולטאַט: מען האָט אים באַפרייט. זיינע פאַרברעכענס קעגען אידישע קינדער זיינען ניט געווען גרויס גענוג באַשטראָפט צו ווערען.

איך האָב קעגען מאַרקאָפסקין אַרײנגעטראָגען אַן אָנקלאָגע. איז ער ערגעץ פאַרבאַהאַלטען.

דער גורל פון בריינסקער אידען אין דערפער אַרום בריינסק

אַליעקשאַן, פּאַטאַק, טשאַיע, דאַלאַבאַווע, כאַיעווע, גליניק, זאַניע

יעדער בריינסקער איינוואוינער איז באַקאַנט מיט די דאָזיגע דערפער אַרום שטאָט. צענדליגער אידען פלעגען באַזוכען די דאָזיגע דערפער כמעט טעגלעך. פלעגען האַנדלען מיט דער קריסטליכער באַפעלקערונג דאָרטען. עס איז געווען פאַרבונדען א באַקאַנטשאַפט פון דורות. די עלטערע קריסטען פלעגען רעספעקטירען די בריינסקער אידען. קומען צו זייערע הייזער ווי פריינד, אַלטע באַקאַנטע.

די בריינסקער אידען וואָס זיינען אַנטלאָפען פון געטאָ, האָבען געדיינקט אַז ביי דיזע שכנישע קריסטען וועלען זיי זיין זיכער פון די נאַצישע פאַר־פאָלגער. ניט האָבענדיג וואו צו לויפען האָבען פיעלע פון די אידען געזוכט שוץ ביי די דאָרפישע אלטע באַקאַנטע זייערע.

ליידער איז א נייער דור אויסגעוואקסען אין די דערפער. א דור וואָס האָט אין זיך גוט איינגעזאפט די פריערדיגע פוילישע אַנטיסעמיטישע אַגיטאַ־ציע. די דאָזיגע עלעמענטען האָבען איצט באַקומען א געלעגנהייט אויס־צופירען זייערע טיפעלשע פלענער. זיי האָבען זיך ספעציעל אויסגעצייכענט מיט זייער געיעג צו כאַפען אידען, זיי בריינגען צו די דייטשען, אדער אַליין זיי ערמאָרדען און פּטור ווערען פון זיי.

די בעסערע קריסטען האָבען די אידען גע׳מוסרט: פאַר וואָס אַנטלויפט איר? איר ווייסט דאָך אַז אייער דור מוז אונטערגיין. ס׳וועט אייך גאָר ניט העלפען. דאָס האָט געהייסען מוטה צוגעגעבען.

די אַנטלאָפענע אידען וואָס זיינען אַרויס פון געטאָ האָבען ניט געגלויבט אַז זיי פאַלען אריין אין א שרעקליכען פייער, וואָס וועט אין קורצע צווויי מאָנאַטען אַבווישען אלעס און אלעמען.

וואָס עס איז געווָארען מיט די איבער 100 אידען, וואָס זיינען געבליבען אין געטאָ, וווייסען מיר שוין פון די פּריערדיגע קאָפּיטלען.

איצט וועלען מיר זעהען דעם גורל פון די אַנטלאָפענע אין די דערפער אַרום ברייסק.

די געשיכטע פון אומקום פון 27 ברייסקער אידען ביים ברייסקער וואַלד אין קאָזשע צווישען די דערפער גליניק זאַני.

דאָס זיינען געווען אין די לעצטע טעג פון נאָוועמבער 1942. דאָרט אין וואַלד האָבען זיך גרופּירט אַרום 30 ברייסקער אידען. זיי זיינען געלעגען אין גריבער, אַנטלאָפענע פון ברייסקער געטאָ, ניט קיין באַוואָפענטע. עס פּאַסירט אַ פּראָוואָקאַציע פון קריסטען. פּלוצלינג באַווייזען זיך זשאַנדאַרען מיט פּוליצישע פּאָליציאַנטען, מען לויפט. די פּאָלגענדע איז געלונגען צו אַנטלויפען: וועלוול האָלפּערן, אינדיטשקעס אייניקעל, ניסקע נידעלמאַן, חיים קעווליאַקער, מאָטל קעווליאַקערס זוהן, ישראל ברענער, פּסח דעם מילנערס אייניקל, לייבל סטעלמאַך'ס אייניקל און בנימין וואינאָוויטש פון בענדוגע.

די זשאַנדאַרען באַפּוילען אַז אַלע זאָלען אַרויס פון די גריבער, זיי פּאַרזיכערען זיי אַז זיי וועלען אַלעמען אַוועקפירען קיין ברייסק, ווען אַלע זיינען אַרויס פון די גריבער האָבען די זשאַנדאַרען געעפענט פייער פון מאַשין ביקסען. אַלע קומען אום.

מיר איז געלונגען צו באַקומען טיילוויז די נעמען. אייניגע נעמען האָב איך שוין ניט געקענט אויסגעפינען.

מאָטל וורובעל, 65 יאָר,
הערשל וורובעל, 24 יאָר,
שיינע האָלפּערן, הינדעטשקעס שנור 60 יאָר,
הערשל האָלפּערן, הינדעטשקעס אייניקל 30 יאָר,
ירחמיאל ברענער, פּסח מילנערס אייניקל 18 יאָר,
איטשע וואַלקאוויטש, פּסח מילנערס אייניקל, 22 יאָר,
אברהם וואַינאָוויטש פון בענדוגע 23 יאָר,
רייזל זיין שוועסטער 28 יאָר,
פייגעלע אברהם וואַינאָוויטשעס שוועגערין, 30 יאָר,
חביבה פייגלס קינד, 3 יאָר,
וועלוול יערוסאַלימסקי, פּסח דעם סופר'ס זוהן, 19 יאָר,
יאָסל ברוידע, קעסילקע שייקעס זוהן אַ קצב 35 יאָר,

נאַטע ברוידע, יאָסעלס אַ קינד 8יאָר,
יאַכע סוסעלֿ, משה סוסעלֿס טאָכטער 25 יאָר,
מנוחה הורוויץ, הערשלֿס טאָכטער 27 יאָר,
אַ איד פון סאַקאָלֿע, נאָמען אומבאַקאַנט 40 יאָר,
חיים הערש ראָטענשטיין, מענדלֿ טאָקער'ס זוהן 40 יאָר
יעקב ראָטענשטיין, ענאַך לייבלֿ סטיעלֿמאַכ'ס 40 יאָר,
פסח קאָפלֿאַן, שלומה וואָלֿפקעס איידעם 47 יאָר,
בערלֿ יאָטץ, שלומה וואָלֿפקעס זוהן, 50 יאָר,
מלכה יאָטץ, בערלֿ'ס אַ מיידעלֿ 18 יאָר,
שאָלעמייקע דעם מלמד'ס איניקל 24 יאָר,
הערשלֿ פוֹלשאַנסקי, טשעבטשעס אַ זוהן 18 יאָר,
צאַליע ברוידע, שייקעס אייניקלֿ 28 יאָר.

בערל יאָטץ

בערלס טאָכטער מלכה יאָטץ לינקס
און שמשון ברייגסקי רעכט

די איבעריגע נעמען קען איך ניט אויסגעפינען. די עטלֿיכע וואָס זיינען אַנטלֿאָפען זיינען געשטאַנען אויף אַ בערג, זיך צוגעקוקט און געזען די עקזע־קוציע. אַלע זיינען באַערדיגט געווואָרען אין דער גרוב. נאָך דער באַפרייאונג זיינען אַלע 27 אומגעקומענע געבראַכט געווואָרען צו קבר ישראל אויפֿן ברייגסקער בית עולם, אַ דאַנק חיים וורובעלֿס שוועָרע באַמיהונגען.

פון היסטאָרישער קאָמיסיע פֿראָטאָקאָלֿען 17/47 עלֿ .פּי..

פיעלֿע ברייגסקער אידען זיינען אומגעקומען פון ברייגסקער קאָמענדאַנט נאַכטוואָרטע מאָניק זאָוואַצקע.

אידען פֿלעגען אין די נעכט קומען קיין ברייגנסק אַבנעמען ביי קריסטען באַהאַלטענע זאַכען, האָט ער שוין אַזעלכע אַבגעווארט, אַדער די קריסטען, ניט וועלענדיג צוריק געבען די זאַכען האָבען אים דערציילט.

זאַוואַצקי'ס קרבנות זיינען געווען 12, ליידער קען איך נאָר אָנגעבען: חיים פּיעקוצקע, באַבטשעס זוהן 16 יאָר און יענקל פּיעקוצקי משה חנאַלעס זוהן 23 יאָר.

איך האָב געגען זאַוואַצקין אַרייגעטראָגען קלאַגעס צום פּראָקוראָר אין ביאַליסטאָק דעם 21טען יאַנואַר 1947.

אַזוי זיינען די באַנדיטישע פּאָליאַקען זיך באַגאַנגען מיט די אידישע שוצלאָזע אָבגעשוואַכטע מענשען פון ברייגנסק, דערצו די ניט אַרגאַניזירטער־הייט, ניט באַוואפענטקייט האָט געבראַכט צו די פּוילישע נצחונות איבער'ן אידען.

עס זיינען נאָך געווען אידען אין אַנדערע דערפער.

אַליעקשאָן. — דער דאָרף אַליעקשאָן געפינט זיך לעבען ברייגנסק אין אַ זומפיגען וואַלד געגענד. אין די זומפיגע וואַלד ערטער האָבען זיך אויפגע־האַלטען אַנטלאָפענע אידען פון געטא. דיינקענדיג אַז קיינער וועט זיי ניט באַ־מערקען אין די זומפען.

קיין שפּייז האָבען די אידען ניט געהאַט מיט זיך, זיינען זיי געווען גע־צוואונגען אַרויסצוקריכען פון די זומפען זיך אַוועקלאָזען צו די דערפער בעטען אַ שטיקל ברויט. אַדער קויפען פּאָר גרויש ברויט.

פיעלע האָבען גראָדע יאָ געגעבען ברויט צו די אידען. אָבער דער פּאָקט אַז אידען געפינען זיך אין די געגענדען איז אַזוי אַרום באַקאַנט געווארען אין דאָרף אַליעקשאָן.

דער אַליעקשענער סאָלטיס יאָזעף אַדאַמטשיק האָט גערופען אַ דאָרף פּאָר־זאַמלונג. דאָרט האָט ער געווארענט אַלע קריסטען פון געגענד אַז זיי זאָלען מיט קיין זאַך ניט העלפען די זשידעס. ער האָט זיי אויפגעפאָדערט, אַז מען זאָל די אידען כאַפען, בינדען זיי און איבערגעבען צו די דייטשען.

דעם זעלבען אָוונט האָט אַדאַמטשיק געצוואונגען אייניג קריסטען אין אַנדערע האָבען אָנגענומען פרייווליג, און זיי האָבען זיך אָוועקגעלאָזט אויף אַ ווילדען געיעג צו כאַפען אידען. מען כאַפט און מען בינדט די אידען אַזוי ווי שעפּסען. מען פּאַרפּאַקט זיי געבונדענערהייט אין אַ שטאָהל אַ פּאָר טעג, ביז די דייטשען קומען אָן און דערשיסען אַלע אידען.

אין דעם געיעג זיינען עלף אידען געכאפט געוואָרען. אלע זיינען דער־שאָסען געוואָרען אין אלעקשאן אויפ'ן וועג צום דאָרף קליכע.

עס איז אָרגאַניזירט געוואָרען אַ צווייטער געיעג פון דעם זעלבען כולּיגאַן אַדאַמטשיק ביי וועלכען פינף אידען זיינען געכאפט געוואָרען. די פינף זיינען שוין אָבגעפירט געוואָרען קיין ברייגסק און דאָרטען דערשאָסען געוואָרען.

דאָס זיינען די קבבנות פון באַנדיט אַדאַמטשיק

אסתר אָסקאָרד, מרדכי אָסקאָרד'ס שנור, ישראל חיים'ס ווייב 55 יאָר,
מרדכי אָסקאָרד, ישראל חיים'ס זוהן, 5 יאָהר,
קאָזאק, ערשטער נאַמען ניט באַוואוסט, משה פריבוט'ס איידעם, 56 יאָר,
רובען קאָזאק, אייניקעל פון משה פריבוט, 20,
לאה קאָזאק, משה פריבוט'ס אייניקל, 18,
יאָסל פריבוט, טעפּלצימעס זוהן, 35,
פּיניע טשיגעלסקי דעם שערערס זוהן 26,
יעקב ראָטנשטיין, משה מענדל טאקערס זוהן, אומגעפּער 21,
לייבל ראָסע, אלטער שלומה היצל'ס זוהן וואָס איז אַנטלאָפען פון ביעלסק פון באַהן, 12 יאָר.
פּעשע ראָזען, דוד שמיד'ס אייניקל 20,
נפתלי אַוואָל, ריקל ביבערס אייניקל 16,
שמשון ברייגסקי, יאָסקע מנוחה'ס אייניקל 16,
אברהם דאָווידאָוויטש פון קאָלניע, סאַנעס אייניקל 30,
שרה טאבאק פון ווישאָנק, איר פאָטער איז געווען אַ לייאַדע מאַכער, אומגעפּער 25,
אייגער איז ניט באַוואוסט.

איך האָב דעם פאָקט אַרויסגעטראָגען אין ביאַליסטאָקער היסטאָרישער קאָמיסיע פון אידישען קאָמיטעט, אונטער דעם נומער 47-1-3 על. פּי. דורך דער פאַרמיטלונג פון דער קאָמיסיע האָב איך אַרויסגעטראָגען אַ קלאָגע צו דער געריכטס מאַכט. יאָזעף אַדאַמטשיק וועגט אַרעסטירט, די עדות אַנטקעגען אים זיינען די וואָס האָבען זיך אַרויסגעריסען פון די הענט פון אלעקשאנער קריס־טען, דאָס זיינען משה אָסקאָרדס זכריה שניידערס זוהן. אים האָט אַ פרייגדליכער קריסט אַרויסגענומען צו זיך אין שטוב, חיים וועלוול און יוסף פריבוט'ס צוויי ברידער, שמולייע פאָפּלאָוער'ס אייניקלעך. ער האָט זיך אַנטקעגען געשטעלט

מיט אַ ווידלע, געכאַפט שטעכען די וואָס וועלען צו גיין צו אים. די קריסטען, יונגע שקצים האָבען זיך דערשראָקען און צולאָפען. זיין ברודער יוסף האָט זיך געראַטעוועט, ווייל ער איז אַרויס פון שטאַהל, זיך באַהאַלטען אונטער אַ איבערגעקערטע פאַס וואָס איז געשטאַנען אין הויף. יוסף האָט ניט איבער־געלעבט, זעה ווייטער ביי אַבלאָווקע. די אָנקלאָגע קעגען יאָזעף אַדאַמטשיק זיינען אונטערגעשריבען געווארען פון ביאַליסטאָקער אידישען מאַגיסטער הער טורעק, אויפ'ן סמך פון די צוויי עדות משה אָסקאַרד און חיים וועלווּל פריבוט, מיט מיין אונטערשריפט אָנגעבענדיג די מאַטיוון פאַר די מערדעריין.

הער בורשטיין, דער יעצטיגער פרעזידענט פון וואַיוואדישען קאָמיטעט אין ביאַליסטאָק האָט מיר צוגעשריבען די ידיעה אַז אַדאַמטשיק איז אַרעס־טירט געווארען.

באַמערקונג פון דזשולִיוס קאָהען.

מיט דער רעלִיף קאָמיטע אין ניו יאָרק באַזיצען פאַטאַסטאַטישע קאָפיעס פון אַלע געריכטס אָנקלאָגעס קעגען די פוילישע באַנדיטען וואָס האָבען זיך באַטיילִיגט אין דער מיטהילפע צו מאָרדען אידען.

די אָנקלאָגעס זיינען אונטערגעשריבען געווארען אין אַלע פעלע פון עדות, וואָס האָבען בייגעווואוינט די סצענעס. די הויפט פאַראַנטוואָרטלִיכקייט פאַר בריינגען די אידען מערדער צום געריכט געהערט צו אַלטער טרוס. ער האָט זיך ניט אָבגעשטעלט אויף קיין זאָך. סטראַשונקעס האָבען אים ניט צוריקגע־האַלטען. די געשוואוירענע עדות האָבען אויך געהאָנדעלט ווי אמת'ע העלדען. ווייל אויך זייערע לעבענס זיינען געווען אין געפאַר, דאָך האָט די בריינסקער שארית הפליטה צוגעשטעלט צום געריכט פיעלע אידען־מערדער צווישען וועלכע יאָזעף אַדאַמטשיק איז געווען אייגער. מיר גיבען דאָ איבער די פאַטאַסטאַטישע געשוואָרענע קאָפיעס פון דער אָנקלאָגע. איצט, מאָרטש דעם 9־טען האָב איך באַקומען אַ נאָטיץ פון ביאַליסטאָקער היסטאָרישען קאָמיטעט, אין וועלכען זיי אינפאָרמירען, אַז יאָזעף אַדאַמטשיק איז פאַראורטיילט געווא־רען צום טויט דורך העענגן דעם 27־טען פעברואַר 1948. די געשוואוירענע ערקלערונגען פון בריינסקער אידען האָבען געשפילט אַ וויכטיגע ראָלע ביים פראָצעס וואָס האָט געדויערט דריי טעג. אַ האַרציגען ישר כח איך בריינסקער מוטהיגע העלדען פאַר אייער בראָווע שטעלונג.

מיר באַזיצען העכער 30 פיידזשעס פאַטאַסטאַטישע דאָקומענטען. צוליב

די גרויסע קאַסטען פון רעפּראַדוצירען זיי אין דעם בוך ברייגען מיר בלויז די וואָס באַציהען זיך צו אַדאַמטשיק'ס אָנקלאָגע.

דעם 1-טען מאַרטש 1948 פאַנגען זיך אָן די גערעכטען איבער די מערדער ריטש ברידער פון כאַיעווע און דעם באַנדיט קאַמינסקי, וויל דער בוך איז שוין אין דרוק וווייסען מיר ניט צי מיר וועלען קענען ברייגען די רעזולטאַטען פון די פּראָצעסען אין צייט.

די שחיטות ביי פּאַטאָק, טשאַיע, דאָלאָבאָווע

אויך אין דאָרף פּאַטאָק האָבען זיך געפונען אידען פּאַרבאַהאַלטענע, אַנטלאָפענע פון ברייגסקער געטא.

צוויי פּאַטאָקער קריסטען, די ברידער טאָור האָבען געכאַפּט די אידען האַלב טויטע, צושלאָגענע געבונדען און געבראַכט קיין ברייגסק צו די זשאַנדאַרען וואו זיי זיינען דערשאָסען געוואָרען. פאַלגענדע זיינען די קרבנות: לייזער סקאָוראָנעק, אהרן טשעשליערס איידים, 60 יאָר, מאַנעס סקאָוראָנעק לייזערס זוהן 23 יאָר, ניסל נאָך אַ זוהן, 21, אַ אידישער בחור פון לאָפּי, נאָמען אומבאַקאַנט, 25.

זומער 1943 האָט שוין דער פּאַרטיזאַנער אָטריאַד געאַרבייט טיילוויז אַביסל אָרגאַניזירט, זיינען געקומען אין פּאַטאָק ביינאַכט נאָך שפּייז האָבען די זעלבע טאָור ברידער געכאַפּט יעקב אַלייענצקי (משה אלייענצקי'ס זוהן) 30 יאָר. צופעליג האָט דער פּיסטאָלייט ניט געאַרבייט, האָבען זיי אים גוט צושלאָגען און געבראַכט צו די זשאַנדאַרען. די זשאַנדאַרען האָבען אים ווידער געשלאָגען, ער זאָל אַרויסגעבען די אַנדערע פּאַרטיזאַנער. די פּאַרטיזאַנער האָבען שוין געהאַט דעם פּלאַן עוואַקואירט. יעקב אַלענצקי איז דערשאָסען געוואָרען אין וואַלד ביים פירען צום סכראָן. די פּאַרטיזאַנער האָבען אים באַערדיגט נאָך דער באַפרייאונג. געבראַכט געוואָרען צו קבר ישראל אויפ'ן ברייגסקער בית עולם.

געגען די צוויי בריידערלעך טאָור האָב איך אַרייגעטראָגען קלאָגען צום פּראָקוראָר דעם 7-טען יאַנואַר 1947 מיט די אַנגעגעבענע מאַטיוון פון דער אידישער היסטאָרישער קאָמיסיע אין ביאַליסטאָק נומער 7/47 על. פי.

די בריידער טאָור זיינען אַרעסטירט.

טשאַיע — אין דאָרף טשאַיע האָבען זיך ענדע נאָוועמבער געפינען ברייגסקער אַנטלאָפענע, די פאַמיליע קרוקאָווסקי, די פאַמיליע וועלרט באַלאָן פון א באַנדע קריסטען דריי בריידער דלוגאָלענסקי און אַנדערע. זיי וועלען געשלאָ-

גען, געבונדען און געבראַכט צו די זשאַנדאַרען קיין רוטקע. זיי ווערען דאָרט דערשאָסען. דאָס זיינען די פאַלגענדע קרבנות:

יאָסל קרוקאָווסקי, 53 יאָר,
לייבל, יאָסל קרופסקיס זוהן 21 יאָר,
חנה, יאָסל'ס טאָכטער 24 יאָר,
אַ קינד פון ניין יאָר.
און קרוקאָפסקיס ברודער מיט'ן צונאָמען טעגאַלע 25 יאָר.

יעקב אַליענקצי

רעכטס רובאלע דעם רב'ס אייניקל, אברהם גראַזשינסקיס זוהן, אינמיטען משה טאקערס מיידל, לינקס

איך האָב אַרויסגעטראָגען קעגען די קריסטען אַן אָנקלאָגע דורך דער אידישער היסטאָרישער קאָמיסיע אין ביאַליסטאָק לויט'ן נומער 17/47 ע'. פּי. ביז היינט הערט מען ניט פון קיין רעזולטאַטען. עס פעהלען באַווייזע

דאָלאָבאָוץ — אין דעם דאָרף זיינען אין מאָנאַט דעצעמבער באַפאַלען געווארען פון קריסטען וועמען נעמען מען האָט ניט געקענט באַשטימען. די פאַלגענדע אידען בערל פּאַם, קאָפקעס איניקל 25 יאָר, אליה רובינשטיין, זאָוול הערש חסיד'ס איניקל 23 יאָר און איטשע רימערס זוהן 23 יאָר, זיינען געווען די קרבנות פון דעם איבערפאַל.

די מערדעריי‌ען פון לייעשניק קאָשאָק מיט זיין העלפער יאָהאַנוטש.

דאָס זיינען געווען באַוואָפענטע לעשניקעס (וואַלד היטערס) ביי פּאָגעווע־ספישין. דאָס זיינען זייערע קרבנות:

אייזיק ווינשטיין, משה הערש דעם טויבענס איידעם 52, געבונדען און איבערגעגעבען צו די ברייגסקער זשאַנדאַרען און דערשאָסען געוואָרען.

יאָסל אָקראָנגלייע, בערל קליכער'ס זוהן, 21 יאָר,

יאָסל פריבוט, לאַזער שמיד'ס זוהן, 55 יאָר,

יאָסל'ס טאַכטער, טויבע 20 יאָר,

און חנה אסתר פריבוט 18 יאָר.

אין דאַרף קליכע האָבען די ליעשניקעס אומגעבראַכט יאָסל פריבוט'ס צוויי קליינע קינדער יענקל 10 יאָר און מרדכי אַכט יאָר. זיי האָבען באַרויבט און ערמאָרדעט דעם ברייגסקער אידישען אַדוואָקאַט און זיין פרוי. זיי האָבען אויך געכאַפט און געבונדען משה ליעוו 24 יאָר, פודערס אייניקל, געבראַכט צו די זשאַנדאַרען און דערשאָסען געוואָרען.

דורך זיי איז ערמאָרדעט געוואָרען משה דער שטעפער, וואַלקאָוויטש, פסח מילנערס זוהן 60 יאָר, באַשקע משה שטעפערס פרוי, 52.

זיי האָבען אַבגעוואָרט און אַטאַקירט די 2 ברידער גאָלדוואַסער, מענדע לייב 65 יאָר און לייזער 54 יאָר. מאיר כיליכעס זיהן. די צוויי ברידער האָבען זיך אַרויסגעריסען. זיי זיינען שפּעטער אַריינגעפאַלען צו די דייטשען און דערשאָסען געוואָרען.

נאָך אין יאָר 1943 האָבען זיי געכאַפט נחום קליינאַט, עלבער דעם שוסטער'ס זוהן 30 יאָר, געבונדען און געבראַכט צו די זשאַנדאַרען צו דערשיסען.

דער קאָשאַק איז אין אָנפאָנג 1944 דערשאָסען געוואָרען אויפן סמך פון אַ פּאַרטיזאַנער טויט אורטייל, וואָס איז דורכגעפירט געוואָרען.

געגען יאָהאַנושען האָב איך אַריינגעטראָגען דורך דער אידישער היסטאָרישער קאָמיסיע קלאָגען צום פראָקוראָר, 5/47 ע"פ. ליידער באַהאַלט ער זיך.

דער אומקום פון יאָסל שפּיטאַלנע — יאָסל שפּיטאַלנע 21 יאָר אַלט, געבליבען דער איינציגער פון דער פאַמיליע, אַלע אַבגעפירט געוואָרען קיין טרעבלינקע. זיין פאָטער־מוטער און נאָך אַ ברודער, אַ לערער. ער איז געווען אַלייך, געבליבען ביים ליקווידירען די געטא, האָט יאָסל אַלע מאָל אַרויסגעפירט זיינע בעסערע זאַכען צום באַקאַנטען קריסט טרושקאָפסקע. דער טרושקאָפסקע האָט לעצטענס געוואוינט אין אַ קאַלאָניע ביים וואַלד לעבען ברייגסק.

דער יונגער יאָסל פלעגט אַלע מאָל קומען צו טרושקאָפסקען נאָך אַביסל געלד אַדער נאָך קליידער.

טרושקאָפסקע וויל פֿטור ווערען פון יאָסלען כדי ביי אים זאָל אַלעס בלייבען. וועז יאָסל קומט צו אים אַמאָל האָט ער אים געגעבען גוט אָבצועסען אוז אים געבעטען ער זאָל גיין אין שייער אוז דרעשען די קאָרן. יאָסל האָט דאָס געראָן געטאָן. טרושקאָפסקע איז אָוועק אין בריינסק, עס נעמט ניט לאַנג, טרושקאָפסקע קומט צוריק מיט'ן באַוואוסטען מערדער מאַרקאָפסקי, דער פּוילישׂ־דייטשער פּאָליציאַנט.

יאָסל שפּיטאָלנע זהט שוין זיין אומגליק. מאַרקאָפסקי הייסט יאָסלען אַנטלויפען. יאָסל נעמט לויפען, מאַרקאָפסקי צילט זיין רעוואָלווער, שיסט יאָסלען אין פּלייצע. ביים ערשטען שאָס איז יאָסל שפּיטאָלנע געלעגען אַ טויטער. נאָר דער שטיקל אַרבייט פּהלט שוין טרושקאָפסקע זיכער מיט'ן פּאַרמעגען פון אידישען מילנער, קיינע יורשים וועלען זיך שוין ניט באַווייזען מער. ער גרייט צום טיש, ער און מאַרקאָפסקי זיינען זיך משמח ביי אַ שנאַפּס, די גראָמאָשקע שפּילט. 100 פוס ווייטער ליגט יאָסל שפּיטאָלנע אין אַ טייך בלוט. קיינער איז ניט באַשטראָפט. מאַרקאָפסקען קען מען ניט געפינען.

כאָיעווע — אין דאָרף כאָיעווע האָבען זיך באַהאָלטען דריי בריינסקער פּעסט געבויעטע אידען, ריזיגע העלדען. דאָס זיינען געווען, בערטשע יענטשמאַן 35 יאָר, יענקלס זוהן, שלומה הערש דעם חסיד'ס אייניקל. און דעם פּאַרצעלייניקס צוויי אייניקלעך פּסח יאָסל טאָפּטשעווסקי 40 יאָר און נחום לייזער טאָפּשעווסקי 24 יאָר.

דער סאָטיס קאָמינסקי און די ברידער ריטש האָבען אָרגאַניזירט אַן איבערפאַל אויף זיי אין וועלכען עס האָבען איינטייל גענומען 20 קריסטען. זיי האָבען געשטעלט אַ שרעקליכען ווידערשטאַנד. ענדליך זיינען זיי באַזיגט געוואָרען. דאָס געלד האָט מען ביי זיי צוגענומען, מ'האָט זיי געבונדען און אויף פוהרען אַבגעפירט צו די בריינסקער זשאַנדאַרען. זיי וועלען דערשאָסען ביים טייך, אפילו ניט רעכט באַערדיגט. די פוקסען האָבען די קערפּערס צושלעפּט גלידערוויז.

ניט ווייט פון דאָרף כאָיעווע האָבען זיך געפונען אין אַ גרוב אין פּעלד חנה יענטשמאַן 22, חייטשע יענטשמאַן 32, באַבטשעס טאָכטער און ריבה לאה טשעסליאק 45, יצחק דעם קאָשניקס טאָכטער. די כאָיעווער קריס־טען זיינען מיט זיי געווען זייער באַפריינדעט. די ברידער ריטש, פּאָליאָקען פון דאָרף כאָיעווע זיינען זיי באַפּאָלען, באַרויבט, אויסגעטאָן ביז נאָקעט אין דעם זעלבען גרוב אַלע דערמאָרדעט.

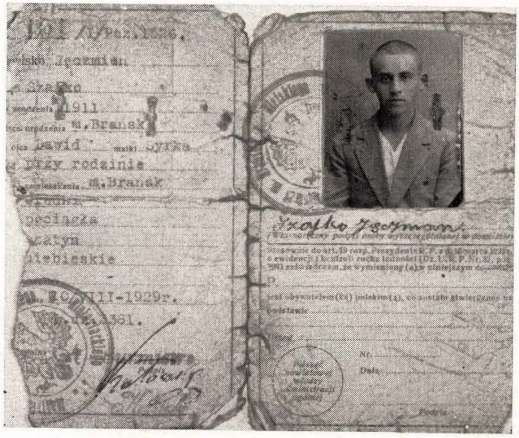

ריבה לאה טשעסליאַק
יצחק קאשניקס טאָכטער און איידעם

בערטשע יענטשמאַן

ביי די ריטשעס איז געווען פאַרבאַהאַלטען די האָב און גוטס פון די דערמאָרדעטע. האָבען די מערדערס געוואָלט ווערען זיכער מיט דער ירושה.
אין דער זעלבער צייט האָט מען אין טייך נורעץ באַמערקט שווימען דעם קערפער פון יענקל יענטשמאַן, שלומה הערש דעם חסידס זוהן 70 יאָר.

שטיקלאַך פון אַ צוריסענעם פאַספאָרט
אַלעס וואָס איז געבליבען פון דוד יענטשמאַנס פאַמיליע

מרכזיון אוקלאנד אויף דעם אידען מעדיצר אדאמטשק

WOJEWÓDZKA
ŻYD.KOMISJA HISTORYCZNA
BIALYSTOK, dnia 27.VII.47.
L.p...347..

Zeznanie Prybuta Arie-Lejba

o mordach dokonywanych na branskich Zydach przy pomocy miejscowej ludnosci.

Prybut Arie-Lejb, urodzony w Bransku w 1907 r., z zawodu rolnik, przebywal w branskim ghetcie, nastepnie w partyzantce. Obecnie zamieszkuje w Bialymstoku, Nowy Swiat 23.

Swiadek zeznaje, ze soltys wsi Oleksin, gmina Bransk, powiat Bielsk-Podlaski, Adamczuk Jozef, oraz pomocnicy jego Byczkowski Boleslaw i Nieroda Edward w nocy 14 na 15 grudnia 1942 r. na wlasna reke (Niemcy nie brali udzialu) urzadzili lapanke na Zydow, ktorzy zdolali uratowac sie z akcji urzadzonej przez Niemcow 2-go listopada 1942 r.

Zebrali 16 Zydow, imiona ich sa nastepujace:

1. Oskard Natera, lat 40
2. Oskard Mordchaj, lat 5
3. Oskard Sara, lat 16
4. Kozak Liba lat 48
5. Kozak Rubin lat 19
6. Kozak Leja lat 17
7. Prybut Zoel (przezwisko Cymes), lat 32
8. Szczygielski Pinia, lat 23
9. Rotensztejn Jankiel, lat 21
10. Chawa Naftoli, lat 17
11. Dawidowicz Abram z Kolna, lat 18
12. Tabak Sora, lat 23
13. Rozen Pesza, lat 20
14. Rosse Lejb, lat 15
15. Brajnski Szymszon, lat 14

Nazwiska jednego Zyda swiadek nie pamieta.

Podczas likwidacji ghetta w Bransku, wyzej wymienieni Zydzi zdolali uciec, lamiac plot ghettowy, przeplyneli rzeke Nurzec i udali sie w strone wsi Poplawy i Oleksin.

Ciekawy jest fakt ucieczki Rosse Lejba z pociagu wiozacego Zydow do Treblinki. Wyskoczyl z pociagu, pieszo przyszedl do wsi Oleksin. W ciagu dwoch tygodni byl utrzymywany przez hospodarzy Oleksina. Nalezy zaznaczyc, ze gospodarze Oleksina wykazali jemu duzo serca, codzien karmil go inny gospodarz, a gdy Adamczuk Jozef przyszedl chlopca zabrac, lezal w lozku, gospodarz Jaworowski sprzeciwil sie, nie chcial go oddac.

Pomocnik Adamczuka, Byczkowski Boleslaw, wyciagnal go sila za nogi z poscieli i nagiego poprowadzil.

Szydor Ludwik, gospodarz wsi Oleksin znalazl w swojej stodole Kozak Libe, Kozaka Rubena i Kozak Leje, wlasnoreecznie zwiazal tych ludzi i oddal w rece Adamczukowi.

Ogorek, gospodarz wsi Oleksin, szwagier soltysa popedzil konno galopem do Branska po zandarmerie. Czy pojechal po swojej woli, czy byl zmuszony przez Adamczuka swiadek nie moze stwierdzic.

Wszystkich wylapanych Zydow Adamczuk zamknal u Ogorka w spichrzu. Trzymal ich związanych w zamknieciu dopoki nie przyszli Niemcy.

Niemcy dali rozkaz, zeby mezczyzni Zydzi wykopali dla siebie mogile przy pierwszej smudze na goscincu, ktory prowadzi z Oleksina do Klichow.

Z wyzej wymienionych Zydow Niemcy zastrzelili 11-tu. Pomocnicy Adamczuka mogile zasypali.

Pieciu ludzi: Kozak Leje, Kozaka Rubena, Kozak Libe, Rozen Pesze i Branskiego Szymszona, związanych dostarczono do branskiej zandarmerii, gdzie zostali rowniez w kilka dni poxniej rozstrzelani.

Ci 5-ciu nie zostali odrazu zgladzeni, gdyz obiecali dac zloto, ktore bylo niby schowane w Branszu.

Jednoczesnie swiadek stwierdza, ze Adamczuk i Byczkowski Boleslaw zamordowali 2 Sowietow. Jeden z Sowietow chował sie u gospodarza Szafrana w kolonii Oleksin, drugim gospodarza Demiana w tejze kolonii. W nocy ci dwaj poszli do wioski, tam przylapali ich Adamczuk z Byczkowskim, zastrzelili i własnoreecznie pochowali na Konotopii (teren wsi Oleksin).

Te wszystkie fakty moze potwierdzic Symojla Jakob, ktory przeszl razem z swiadkiem w lasach, a obecnie znajduje sie w Bialymstoku, Nowy Swiat 23.

Swiadek

Protokolant
Mgr.B.Fuks

Przewodniczacy
Woj.Zyd.Komisji Historycznej
Mgr.M.Turek

Bialystok 2ª grudnia 45r.

Do
Wojew.Komitetu Zydowskiego
w Bialymstoku

Od Altera Trusa zam.w
B-stoku przy ul.Pieknej 2
prezesa kola ziomkow z m.
Branska w Bialymstoku

PODANIE

Jestem w posiadaniu materialu opisujacego likwidacje Zydow m.Branska,miedzy innymi figuruje nazwisko Adamczuka Jozefa ktory byl za czasow niemieckich soltysem wsi Oleksin gm.Branskm pow. Bielsk-Podlaski,ktory wspolpracowal z niemcami przy wylapywaniu ukrywajacych sie Zydow w lesie i w terenie,oraz zmuszal swoich ludzi do pomagania mu.Wylapywanych Zydow zwiazywal i desterzal do poblis-kiej zandarmerii,gdzie zostawali rozstrzeliwani.

Podaje liste ofiar,ktore zginely z jego reki:

Oskard Estra 1.40
Oskard Mordko 1.5
Oskard Sora 1.16
Kozak Liba 1.48
Kozak Ruwim 1.19
Kozak Leja 1.17
Prybut Josel 1.32 (przezwisko "Cymes")
Szpzygielski Pinia 1.23
Rotensztejn Jankiel 1.21
Chawol Naftoli 1. 17
Dawidowicz Abram 1.18 (z Kolna)
Tabak Sora 1. 23
Rozen Pesza 1. 20
Resse Lejb 1. 15
Branski Szymszon 1.14

Co moga stwierdzic nastepujacy swiadkowie:
Moszko Jeczmien Wroclaw ul.Sepa-Szarzynskiego 56/4
Oskard Moszko B-stok " Piekna 2
Trus Lejo B-stok ul. Piekna 2
Oledzki Aba " " Rabinska 16
Alpern Wolf " " Rabinska 13
Okon Chawa " " Mazowiecka 1
Prybut Arje Lejb " " N-Swiat 29
Dawidziuk soltys wsi Bruchaty gm.Bransk
Byczkowski Cieniek wies Oleksin gm.Bransk
Muraski wojt gm.Bransk

Prezes Kola ziomków Branskich
w B-stoku
Alter Trus /

קלאגע געגען אדאמטשיקן באשטעטיגט פון עדות

WOJEWODZKA
ŻYD.KOMISJA HISTORYCZNA
BIAŁYSTOK, dnia.7.7.1947
L.p...674...

Do
Wojewodzkiej Żydowskiej Komisji Historycznej

w Białymstoku

Od Trusa Altera b.mieszkanca m.Branska,
prezesa Koła Żydów branskich w B-stoku.
Obecnie zamieszkuje w B-stoku, Piekna 2.

P O D A N I E

W zebranych przezemnie materialach o likwidacji branskich Żydów figuruje nazwisko Pietraszko. Pietraszko za czasów niemieckiej okupacji był sołtysem we wsi Pietraszko, gmina Bransk, powiat Bielsk-Podlaski. Zajmował sie dobrowolnie wylapywaniem Żydów.

Na wies Pietraszko na początku 1943 r. przyszli dwaj Żydzi, bracia Ptak (przezwisko Baltarze) Joel lat 27 szewc i Zawel lat 24, krawiec, zamienic ubranie na chleb. Bhowali sie w lesie na terenie wyzej wymienionej wsi. Sołtys Pietraszko sledził za nimi, zatrzymał ich, zmusił swoich ludzi do związania ich, przyprowadził żandarmerie, poprowadził ofiary na pole ze strony Domanowa, razem z żandarmeria rozebrał Żydów do naga, rozstrzelał i pochował tamże. Dostał ubranie zamordowanych Żydów, jako wynagrodzenie za swoja "prace".

Pietraszko sledził za Żydami przechowującymi sie na terenie swojej wsi.

Wysledził w lesie schron, w którym ukrywali sie Śliwko Mendel lat 30, Kolesnik, Rybko Chaim-Rubin stolarz, oboje z Branska. Sprowadził żandarmerie do schronu, tam rozebrano obu Żydów do naga i rozstrzelano. Ubrania dostał Pietraszko.

Zajmował sie również wylapywaniem ukrywających sie Sowietów, tych odprowadzał do żandarmerii. Branski partyzancki oddział im. Żukowa, któremu była wiadoma jego mordercza robota, poszukiwała go, ale nie dał sie złapac, ukrywał sie.

Należy zaznaczyc, ze miejscowa ludnosc była przeciwna działalnosci oskarżonego.

Podaje świadków, którzy mogą powyższe fakty stwierdzic.

1. Oskard Moszko, mieszkaniec Białegostoku, Piekna 2
2. Kecmien Moszko " Wrocławia, Sepa-Szarzynskiego 56 m4
3. Żykocki Moszko " Szczecina

A.Trus
Prezes Koła Branskich Żydów w B-stoku.
Były prezes Zarządu gminy wyznaniowo-żydowskiej w Bransku.

Przewodniczący
Woj.Żyd.Komisji Historycznej
Mgr.M.Turek

Protokolant
Mgr.B.Fuks

אנקלאגע אויף פיעטראסקען געהתמט פון משה אסקארד משה יעגטשמאן און משה טיקאצקי

WOJEWODZKA
ŻYD.KOMISJA HISTORYCZNA
BIAŁYSTOK, dnia.X...IX.47
L.p.....

Do
Wojewódzkiej Żydowskiej Komisji Historycznej
w Białymstoku

Od Trus Altera b.mieszkańca m.Bransk
prezesa Koła Żydów branskich w B-stoku.
Obecnie zamieszkuje w B-stoku, Piekna 2.

PODANIE

We wsi Patoki, gmina Bransk, powiat Bielsk-Podlaski dwaj bracia Tur, jeden krawiec, drugi kowal-pracowali na rzecz ONR-ntu. Zajmowali się wylapywaniem Żydów wbrew woli mieszkańców wsi i sołtysa Sobolewskiego.

Na drugi dzień po likwidacji ghetta w Branesku bracia Tur złapali dwoch Żydów branskich Skowronka Lejzara lat 55, właściciela samochodu ciężarowego i syna jego Skowronka Kanesa lat 19. Związali ich, meldowali o nich sołtysowi, żeby dostarczył do Bransku. Sołtys odmówił. Sami sprowadzili Niemców, razem z Niemcami zabili dwoch wyżej wspomnianych Żydów.

W końcu 1943 r. Mankiel Olendzki przyszedł na wieś Patoki po chleb, ukrywał się wtedy w lasach na terenie tej woi. Bracia Tur jego złapali, związali i własnę furą zawiezli do branskiej żandarmerii. Tam został rozstrzelany.

Oskarżeni zajmowali się także wylapywaniem ukrywających się Sowietów.

Fakty te potwierdzą następujący świadkowie:
1. Olendzki Dawid, Białystok, Rabinska 13
2. Olendzki Abe " "
3. Olendzki Dyna " "
4. Sobolewski b.sołtys wsi Patoki.

A.Trus
Prezes Koła Branskich Żydów w B-stoku.
Były prezes Zarządu gminy wyznaniowo-żydowskiej w Branesku.

Przewodniczący
Woj.Żyd.Komisji Historyczne
Mgr.M.Turek

Protokolant
Mgr.B.Fuks

באַשולדיגונג קעגען די טאור ברידער פאַרד מאַרד פון די סקאַווראַנעקס

WOJEWÓDZKA
ŻYD. KOMISJA HISTORYCZNA

BIAŁYSTOK, dnia 9.I.1947
L.p. 407

Zeznanie Rubina Jankiela

O mordach dokonanych na brańskich żydach przy pomocy miejscowej ludności.

Rubin Jankiel urodz. 1909 roku w Brańsku, cieśla, przeżył w lasach okolicy Chojewo-Kiersnowo, obecnie mieszka w Białymstoku, Rynek-Kościuszki 40 mieszkanie 17.

Świadek zeznaje, że Kaminski lat 40 i bracia Rycz mieszkańcy wsi Chojewo, gmina Brańsk zajmowali się wykrywaniem i zadowaniem ukrywających się Żydów i Sowietów.

Świadek zeznaje, że na początku 943 r. chował się w stodole we wsi Chojewo, widział jak zrana Kaminski i bracia Rycz wieźli na dwóch furach związanych trzech Żydów:
1. Jęczmienia Berko, 2. Topczewskiego Fejsacha i 3. Topczewskiego Lejsera.

Świadek słyszał jak Żydzi krzyczeli: "Kaminski ratuj".

Dzień przedtem wieczorem na wsi mówiono, że Kaminski i bracia Rycz złapali Żydów, że za to dostaną od Niemców metr cukru.

Wyżej wspomniani Żydzi przyszli do wioski Chojewo po chleb, a tam zostali przyłapani przez Kaminskiego i braci Rycz. Noc przeleżeli związani, a zrana Kaminski i bracia Rycz powieźli ich na furach do brańskiej żandarmerji, gdzie zostali rozstrzelani. Zwłoki zostały pochowane w Brańsku koło stodoły organisty, gdzie ipo dziś dzień leżą.

Świadek zeznaje, że Kaminski i bracia Rycz w końcu 42r. dokonali mordu na trzech żydowskich kobietach: 1. Jęczmień Chajcze 2. Jęczmień Ryva 3. Cieśluk Ryva-Leja.

Świadek w lesie spotkał się z Jęczmieniem Jankielem lat 65, z którym poszedł do wioski Kiersnowo po chleb, wracając udali się w kierunku schronu Jęczmienia, gdzie znajdowały się wyżej wymienione kobiety. Nagle usłyszeli, że idzie fura. Świadek razem z Jęczmieniem schowali się w krzakach w jarku. Obrazu poznali Kaminskiego po głosie i po wzroście /jest on najwyższy we wsi/, poznali również braci Rycz. Świadek i Jęczmień przed wojną codziennie bywali we wsi Chojewo i bardzo dobrze znali ludność tej wsi. Świadek słyszał, że Kaminski i bracia Rycz rozmawiali między sobą o ubraniu, komu się dostała obrączka i.t.p. Ze swojej kryjówki też widzieli, że na furze leży ubranie, suknie i koce.

Gdy fura odjechała świadek razem z Jęczmieniem, poszli do schronu i tu zobaczyli zabite kobiety całkiem nagie. U Jęczmień Chajcsy była ścięta głowa, a z uszu wyjęte złote żeby, u Cieśluk była odrąbana ręka, a na niej odrąbane dwa palce. u trzeciej kobiety była przerżnięta szyja.
Ludność wsi i okolicy wie, że ten mord jest robotą Kaminskiego i braci Rycz.
Za kilka miesięcy ci sami złapali Jęczmienia Jankiela i utopili w rzece Narwiec, trup wypłynął w Brańsku ze związanymi rękoma i nogami, trup był w jednej koszuli.
W brańsku często znajdywali zwłoki utopionych ludzi ze związanymi rękoma i nogami. Powszechnie jest wiadomym, że topieniem Żydów zajmowali się Kaminski i bracia Rycz.

Kaminski i bracia Rycz związali Trusa Lejba lat 25 i wrzucili do rzeki, ten cudem się uratował i żyje.

Ten fakt może potwierdzić Trus Lejb, mieszka w Białymstoku, Piękna 2.

Świadek wyraża życzenie, żeby powyższe zeznanie zostało skierowane do prokuratury, once być świadkiem dla potwierdzenia tych zbrodni.

Te zbrodnie chcą potwierdzić pozostali przy życiu Żydzi brańscy

1	Olendzki Abe	mieszk.	Białegostoku,	Rabinska 1b
2	Alpern Wolfke	"	"	" 13
3	Okon Chawa	"	"	Mazowiecka 1
4	Prybut Arje-Lejb	"	"	Nowy-Swiat 23
5	Trus Lejb	"	"	Piękna 2
6	Oskard Mejsze	"	"	" "
7	Jęczmień Moszko	"	Wrocław	Sępa-Szarzyńskiego 56 m.4

Swiadek

Protokolant

Mgr. B. Fuks

Przewodniczący
Woj. Żyd. Komisji Historycznej
Mgr. I Turek

אנקעטע אויף קאמינסקין און די ריכטע (אונטערשריבן פון מאטסקער פוסק)

די קאָפּ אָבגעהאַקט. עס איז באַשטעטיגט געוואָרען אַז דאָס האָבען אויך געטאָן די ריטש ברידער, ווייל אויך יענקלס פּאַרמעגען איז געווען פּאַרבאַהאַלטן ביי זיי.

אַביסל שפּעטער האָט מען טייך געפונען דעם קערפּער פון משה סמורזשיק 20 יאָר, לייזער קצב׳ס אייניקל. אויך דאָס איז געווען אַ מאָרד פון די כאַיעוועך קריסטען ריטש ברידער, ווייל מען האָט געוואוסט אַז משה סמורזשיק באַהאַלט זיך אויס ביי זיי.

דעם דערטרונקענעם קערפּער האָט מען געפונען געבונדען די הענד און פיס. פריער ערמאָרדעט געוואָרען, דאַן אַרייגגעוואָרפען אין טייך.

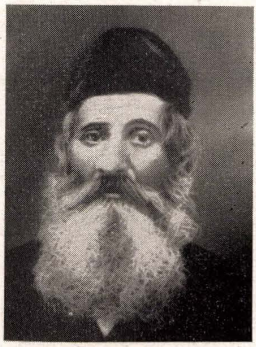
ביים צוזאַמענשטעלען דעם מאַטעריאַל געגען קאַמינסקין און די ברידער ריטש האָט די היסטאָרישע קאַמיסיע פּערזענלייך אויסגעהערט ברייגסקער לעבען געבליבענע: יענקל רובין, לייבל טרוס, לייבל פריבוט, משה אָסקאַרד, חוה אָקאָן און משה יענטשמאַן. דעם 22־טען יאַנואַר 1947 איז דער אָקט געשלאָסען געוואָרען און איבערגעשיקט געוואָרען צום פּראָקוראָר פון ביאַליסטאָקער קרייז געריכט 7/47 ע״פ. איז דער נומער פון רעקאָרד. ליידער האָט מען קאַמינסקין און די ריטש ברידער ניט געקענט געפינען. זיי האָבען זיך אויסבאַהאַלטען.

דעם 9־טען יאַנואַר האָבען פישל גרודער און אברהמע פּיעטקאָווער, ברייגסקער אידען באַמערקט קאַמינסקין אין ביעלסק. קאַמינסקי וועט פּאַראַלטען פון אברהמע פּיעטקעווער. די ביסקער פּאָליציי האָט ניט קיין מאַטעריאַל געגען קאַמינסקען, זיי ווילען אים אַבלאָזען, האָט מען מיר געזופען אויפֿן טעלעפאָן קיין ביאַליסטאָק, מיר דערציילט די געשיכטע. איך האָב זיך גלייך פאַרבונדען מיט דעם פרעזעס פון ביאַליסטאָקער אידישען וואַיאַוואדישען קאַמיטעט מאַגיסטער טורעק. דאָס האָט געבראַכט דערצו אַז דער פּראָקוראָר האָט פאַראַרדענט אַז מען זאָל קאַמינסקען פּאַרהאַלטען. אָט אַזוי איז דער קאמינסקע אַרעסטירט געוואָרען דורך די הילף פון פישל גרודער און אברהמל פּיעטקעווער.

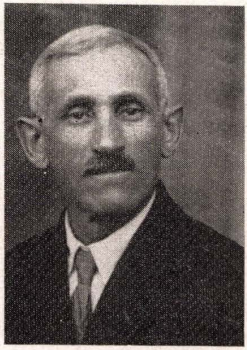
די ריטש ברידער זיינען געכאַפּט געוואָרען אין מאַנאַט יולי 1947 און אַרעסטירט געוואָרען. זייער פּראָצעס וועט פּאַרקומען אין 1948.

אַנדערע פון די אַנטלאָפענע עלטערע מענשען האָבען ניט געקענט זיך צופּאַסען צום לעבען אין די קאַלטע נאַסע וועלדער. זייערע אָלטע בייגער האָבען פּשוט ניט געקענט מער פאַרטראָגען אָן סאָרט לעבען. די פּראָסטיגע געכט, די נאַסע בלאָטעס בייטאָג האָבען דורכגעדרינגען זייערע קערפּערס.

זיך ניט געקענט האַלטן אויף די פיס מער. קיין קריסטען האָבן זיי ניט ערלויבט צו זיך אין די הייזער. אַזעלכע האָבן זיך דאָן געבעטן בײַ די קריסטען מען זאָל זיי אַוועקפירן קיין ברײנסק. זיי האָבן ניט געוואָלט אויס־גיין ערגעץ אין די יעדזשערעס פון די וועלדער, געוואָלט שטאַרבן, זאָל זיין פון די דייטשע קוילעַן אָבי אין ברײנסק אין זייער הייס.

יאָסל פירשכאלער

הערשל פירשכאלער

די בילד איז צוגעשיקט געוואָרען פון אַ קריסט
וואָס האָט׳איהם געקענט

משה פריבוט, משה אליה דוד׳ס דער דאָמסקער שנידער אין די 80־ער יאָרן, קען ניט זיין אין וואָלד, קען ניט וויידערשטיין די קעלטן וואָס צוברעכן זיינע 80 יאָריגע אויסגעאַרבייטע ביינער. ער האָט זיך אַרומגעוואַלגערט ביים דאָרף וואָיטקע מיט זיין טאַכטער ריקל. ער בעט זיך בײַ די קריסטען זיי זאָלן אים אַוועקפירן קיין ברײנסק. ער ווייל שטאַרבן אין ברײנסק. די קריסטען ברײנגען דעם 80־יאָריגן צובראָכענעם מענשן קיין ברײנסק, גיבן אים איבער צו די זשאַנדאַרן. משה פריבוט איז ניט דערשראָקן. ער פאַדערט פון די זשאַנדאַרן, זיי זאָלן אים דערשיסן אויפֿן בית עולם. זיין ביטע ווערט ערפילט. משה שטאַרבט פון נאַצישע קוילעַן אַ צופרידענער.

מירקע נאָסקע קצב׳ס טאַכטער מיט צוויי קינדער און בערע לייבישעס צוויי טעכטער וואָלגערן זיך אַרום, קיינער ווייל זיי ניט אַריינגעמען צו זיך, נאָכדעם ווי זיי האָבן פאַרלאָזן די געטאָ. קומען זיי אַליין צוריק, גיבן זיך איבער די זשאַנדאַרן. זייער גורל איז גוט באַוואוסט. זיי פאַרן צוזאַמען

מיט דער ברייגסקער קהילה קיין ביעלסק דעם 7־טן נאָוועמבער 1942 און דאָן נאָך טרעבלינקער גאַז־קאַמערן, אין קרעמאַטאריום.

ברייגסק נאָכן אַרויספירן די אידן צו די גאַז־קאַמערן.

די קריסטן פון ברייגסק און אומגעגענד האָבן זיך געוואָרפן אויף אידיש גוטס אַזוי ווי הונגעריגע וועלף. מען האָט זיך באַקלײדעט מיט אידישע קאָסטיומען, פאַלטס, מען האָט אַרײַנגענומען צו זיך אידישע מעבל, בעט־צייג און בעטגעוואַנט, כאָטש די געטאָ האָט מען נאָך באַוואַכט, דאָך זיינען די קריסטן אַריין, געזוכט, גענישטערט אין די אידישע הייזער.

חיים וועדפיכאָווסקי

משה בערל פּעלכאָוויטץ

די דייטשען האָבן צונויפגעזאַמלט די בעסטע זאַכען פאַר זיך, די איבע־ריגע צעטיילט אַלס פּרייז פאַר'ן העלפען כאָפּען און מאָרדען אידען. מען האָט אויך פאַרקויפט אויף עפענטלעכע ליציטאַציעס, און די קריסטן זיינען געלאָפען כאָפּען מציאות.

פיעל אידישע הייזער זיינען פאַרקויפט געוואָרען. די גוים האָבן עס געקויפט און אַראָבגעפירט צו בויען פאַר זיך הייזער פון די מאַטעריאַלען. מען האָט די הייזער פאַרקויפט פאַר גראָשענס. טאָמער האָט ווער געהאָלפען כאָפּען אידען האָט ער געהאַט פירשעלסטווא, דאָס הייסט די ערשטע האַנד צום קויפען. עס זיינען אַזוי פאַרקויפט געוואָרען דער נייער בית המדרש. אברהם אַבע דעם טאָקער'ס הויז, הערשל בוראָקס הויז, לייזער רובינ'ס הויז, מרדכי שערערס,

חיים קאטאוויטשעס, בערל באקערס און איטשע גימפלס הייזער, אברהמע ריפקעס און יאנקיטשקעס הייזער און פיעלע אנדערע.

עס מוז נאך באמערקט ווערן די שווינדלעריין פון די קריסטען צו אידען, זיי האבען געמוזט אידישע קליינע קינדער צו פארבאהאלטען ביי זיך. זיך געהייסען באצאלען דאלארען און גוטע מלבושים. אם ענדע אז מען האט שוין אלעס באקומען, האט מען ערשט די קינדער אוועקגעטראגען צו די זשאנדארען.

דאס האט פאסירט מיט קיווע יאמשינס 2½ יאריג קינד. ביי זיי האט מען געמוזט 200 דאלאר נאכדעם ווי זיי האבען באקומען די געלד האט מען דעם קינד אוועקגעטראגען צו די זשאנדארען. זיי, די זשאנדארען האבען זיך גע־שפילט מיט'ן שיינעם אינגעלע, אים געגעבען עסען און ביים פארוויילען זיך האט מען דעם אומשולדיגען קינד דערשאסען. ברכה שפאק וואס איז געווען פארהייראט מיט בעבל פאם האבען זייער קינד אוועקגעגעבען צו א קריסטין צו דערציען, האבען פאר דעם גוט באצאלט. דאס קינד איז געבראכט געווא־רען צו די זשאנדארען אלס א מתנה און איז דערשאסען געווארען. פישל ליעוו איטשע אליארניקס זוהן האט אוועקגעגעבען דעם קינד וואס איז געבליבען אן א מאמען, א זעקס יאריג מיידעלע צו קריסטען פאר גוט געלד. דאס קינד איז איבערגעגעבען געווארען צו די דייטשען און דערשאסען געווארען. די מוטער פון קינד, דינטשע זייפמאנ'ס טאכטער איז ג'הרג'עט געווארען דעם 7־טען סעפטעמבער פון דייטשע עראפלאנען.

חיים און מאטל פינקלשטיין, ראכקעס פון בענדוגע האבען אבגעגעבען זייער דריי יעריגע מיידעלע צו א קריסט פון טאפטשעווער געגענד פאר גוט געלד. דאס געלד האט מען צוגענומען און דעם קינד איבערגעגעבען צו די דייטשען צום דערשיסען.

דער אידישער בית עולם איז צוראבירט געווארען. די פארקענער זיינען צונומען געווארען פון ברייסקער און ברעזשניצער קריסטען. די מצבה'ס זיינען אראבגענומען געווארען, מ'האט פון זיי געמאכט טראטוארען פון שטאל צום שטוב, אנדערע האבען געמאכט שארף־שטיינער פון די מצבות. אלעס וואס איז געווען אידיש איז געווען הפקר. זאגאר די אידישע טויטע זיינען געשענדעט געווארען.

אט אזוי איז האט זיך געענדיגט דער יאר 1942, בלויז צוויי מאנאטען און אזוי פיעל אומגעבראכט. דאס איז דער באריכט פון אכט וואכען, פון נאוועמ־בער דעם 2טען 1942 ביז ענדע פון יאר.

אין ווייטערע קאפיטלען וועלען מיר אנפאנגען פון 1943.

פּופּצענטער קאַפּיטעל

1943 אָנפאַנג פון ווידער שטאַנד

רוסישע מענשען לאָזען ניט צו קיין בריינסקער אידען אין וואַלד.—
העלדען־טהאַטען פון בריינסקער יוגענד

פון די פֿאַסירונגען פון די לעצטע צוויי מאָנאַטען פון יאָר 1942, קען מען שוין זעהן וויי אַזוי און דורך וועמען עס זיינען אומגעקומען אַלע וואָס האָבען זיך פאַרבאַהאַלטן ביי באַקאַנטע קריסטען, אָדער די וואָס האָבען זיך געפונען אַרום די דערפער אין גריבער, וואָס די קריסטען האָבען פון דעם געוואוסט. דאָס זיינען געווען בריינסקער אידען וואָס האָבען זייער פאַרמעגענס, מאַנכע גאַנץ באַדייטענדע פאַרמעגענס, אַוועקגעגעבען צו גוים וואָס זיינען געווען זייערע באַקאַנטע פאַר יאָהרען.

עס מוז באַמערקט ווערען אַז די יעניגע וואָס האָבען זיך פאַרבאַהאַלטען, געווייניקער פאַר שוועדע געווען ביי קריסטען, זיינען געווען צוריקגעצויגען פון די איבעריגע אידען פון געטאָ. ס׳איז ניט געווען מער קיין פאַרבינדונג צווישען די פאַרבאַהאַלטענע מיט די אַנדערע אַנטלאָפענע. וואהרשיינליך האָבען זיי זיך געפיהלט גליקליך מיט דעם וואָס זייערע באַקאַנטע קריסטען האָבען זיי אַרונטערגענומען אונטער זייער שוץ.

צום באַדויערען זיינען די דאָזיגע פאַרבאַהאַלטענע געווען די ערשטע קרבנות. די קריסטען אין זייער דורשט צו ירשה׳נען די אידישע פאַרמעגענס האָבען אָן רחמנות געריבט און ערמאָרדעט זייערע קרבנות מיט די שוידערליכסטע רציחות. זיי האָבען געוואָלט מאַכען זיכער אַז עס זאָל קיינער ניט בלייבען, וואָס זאָל שפּעטער קומען פאָדערען די געריבטע פאַרמעגענס.

די קאַטעגאָריע מענשען וואָס זיינען געווען פאַרבאַהאַלטען אין די פאַרבאַרגענע גריבער אין דער געטאָ גופא זיינען אומגעקומען פון פאַרראַט, פון

שפּיאָנען, פון פּוילישע פּאָליציאַנטן. אָפּ אַזעלכע זיינען אין די צוויי מאָנאַטן — נאָוועמבער און דעצעמבער פון יאָר 1942 ערמאָרדעט געוואָרן.

עס זיינען געווען אַנדערע וואָס האָבען קיין זאַך ניט געהאַט, זיינען אַנטלאָפען אין וואַלד ווי זיי שטייען און גייען, זיך ניט פאַרטרויעט צו קיינעם, האָבען גענומען פון וואָס עס האָט זיך געמאַכט. שפּעטער זיינען צוגעקומען אין וואַלד אַזעלכע, וואָס זיינען אַנטלאָפען שוין נאָך דעם ווי זייער האָב און גוטס איז פון זיי צוגענומען געוואָרען. צווישען די אָפּ אומגעקליבע מענשען האָט זיך נאַטירלעך ענטוויקעלט אַ געמיינזאַמע באַקאַנטשאַפט און אַ וואָרימע פריינדשאַפט ווי ברידער פון איין משפּחה, אָבער ניט אַזוי לייכט איז דאָס צוגעגאַנגען.

ערשטענס זיינען געווען אייניגע, וואָס האָבען שוין געהאַלטען דעם וואַלד פאַר זייער אייגענס, און געשטורעמט פאַרוואָס אָפּ קומען דאָ אין וואַלד? די ערגסטע צרה איז געווען, וואָס אין וואַלד האָבען זיך דאַן אויפגעהאַלטען סאָוועטיש אַנטלאָפענע פון דייטשען געפאַנגענשאַפט, אויך אַ געוויסע צאָל דערטירען וואָס האָבען זיך אויסבאַהאַלטען אין די וועלדער, געלעבט פון וואַלד. זיי האָבען אין אָפּגעמיין ניט אַרייגעלאָזען קיין אידען אין וואַלד. ביי דער ערשטער געלעגנהייט האָבען די סאָוועטסקע אַנטלאָפענע צוגענומען פון די אידען זייער קליידונג, שיך און אָפּס וואָס די אידען האָבען געהאַט ביי זיך. אין גרעסטען פראָסט האָבען זיי געלאָזען די בריינסקער אידען נאַקעט.

אָזוי זיינען די אַנטלאָפענע פון געטאָ באַגעגנט געוואָרען מיט אַ דריטען פיינד. אין שטאָט דייטשען, ביי די דערפער פאָליאַקען, אין וואַלד די סאָוועטישע חברה, וואָס פלעגען רויבען און לעבען פון די גערויבטע זאַכען, פלעגען שטענדיג שיכור'ן. די ענדע איז געווען אַז ביסלעכווייז זיינען די רוסען ערמאָרדעט געוואָרען פון דייטשען, ווייל ביי זייער אויפפירונג האָבען זיי ניט געטאָן די נויטיגע פאַרזיכערטקייט זיך צו היטען. זיינען זיי אַרייגעפאַלען צו די נאַציס ביסלעכווייז.

ענדליך האָט זיך מיט די איבערגעבליבענע סאָוועטישע לייט אייגעגעבען צו פאַרבינדען פריינדשאַפט. אַ דאַנק דעם קליינעם הערשאַלע רובין און משה רובינשטיין, אָבער ניט לייכט איז עס אָנגעקומען.

הערשעלע רובין, אַ 17 יאָריגער בחור, אַ קליינער און אַ דאַרער אינגעלע. ער איז יענקל שמעונ'ס איניקל. זייער אַ שיינער און אַן אינטעליגענטער און פיעל באַלעזענער בחור. ער איז געווען אַ חבר פון מיין אומגעקומענעם

זוהן עוזר טרוס, צוויי חברים, באַוואוסטזיניגע סימפּאַטיקער פון פּראָגרעסיוון אַרבייטער אידעאַליזם.

נאָך אין די געטאָ טעג האָט הערשעלע זיך באַזאָרגט מיט געווער. ער האָט דאָס באַקומען פון זיינעם אַ חבר אַ דייטשער סאָלדאַט, היינץ אַ קאָמוניסט. דער היינץ האָט געראטעוועט אידען זאָלען אָנגרייטען געווער און אַנטלויפען אין די וועלדער.

וועג די בריינסקער געטאָ איז לויקווידירט געוואָרען איז שוין הערשעלע מיט זיין שוועסטער דאָרע געווען אין וואַלד גוט באַוואָפענט. אין וואַלד באַגעגענט ער זיך מיט משה רובינשטיין, זיין שוהל פריינד. און הערשעלע באַשליסט אַז ער וועט צושיסען אַלע סאָוועטישע דעזערטירען, ווייל זיי לאָזען ניט אַריין קיין אידען אין וואַלד. משה רובינשטיין, דער יאָזעפינעכס אייניקל שטימט ניט אין מיט דעם פּלאַן. ער זאָגט מען דאַרף מאַכען אַ פּאַרזוך מיט גוטען. משה רובינשטיין וואַרנט די רוסען אויסצומיידען דעם קליינעם הערשעלען, ער זאָגט זיי אַז הערשעלע איז שטאַרק באַוואָפענט, אַ גוטער שיסער. זיי האָבען פאַר הערשלען זיך שטאַרק געשראָקען. צום ענדע זיינען זיי אַלע באַפריינדעט געוואָרען און גערופען הערשעלען דער העלדישער ערשקאָ. דאָס האָט געפירט צו אַ דערנעטערונג פון די רוסען צו די אידישע וואַלד־גרופען.

הערשעלע זיצט ניט מיט קיין פאַרלייגטע הענד. זיין רעוואָלווער איז צו אים שטענדיג נאָענט. ער באַנוצט אים זייער אָפטער. דער גאַנצער געגענד וויס שוין פון קליינעם הערשעלע. דייטשען באַשטימען אַ פּרייז פאַר זיין קאָפּ. הערשעלע קריגט שטיצע פון פּויליש אינטעליגענטען, פון די לערערס, פון גלח, מען בריינגט אים שפּייז, געווער, אויף אים קוקענדיג האָבען זיך אַלע שוין איינגעשאָפט געווער. דער פאַרזאַמלונגס פונקט איז דער פּויליש סמענטאַרש. דאָרט טרעפען זיך אויך פּויליש אונטערשטיצער.

ער וואַרפט אַן אַ שרעק אויפ'ן גאַנצען געגענד. ער שטייט ביים שאָסיי ביעלסק־בריינסק און שיסט אויף דורכפאָרענדע. ער פירט אַן פּראָפאַגאַנדע צווישען אַלע, מען זאָל זיך שטעלען קעגען שונא. בריינסקער לאָבען פון אים.

הערשעלע גייט אַוועק אין דאָרף מאַרקעווע, אָבט קיאָמעטער פון בריינסק. אין מאַרקעווע האָבען די דייטשען איינגעאָרדענט אַ שולע צו לערנען (טריינען) יאָגד הינט צו העלפען כאָפען די אידען אין וואַלד.

פּלוצלינג באַפאַלט הערשעלע אויף דער הינטישער שוהלע, דער וועכ־

טער אַנטוויפט, אַלע הינט ווערען פון הערשעלען דערשאַסען. ביי די דייטשען הערשט אַ פאַניק, און הערשעלע ווערט נאָך מער פאָפולער ביים גאַנצען געגענד.

די צייט פון פוילישע קאַרניוואַלען פלעגען פאָרקומען חתונות ביי די פאַליאַקען. צו די חתונות פלעגען געלאדען ווערען אַלס הויפט מחותנים די דייטשע זשאַנדאַרען. הערשעלע זאָגט „מיר פינסטערען אַן עסען, וואַלגערען זיך ווי הינט, זיי מאַכען שמחות און בריינגען אַראָב די נאַציס אַלס גאסט. ניין, דאָס וועט ניט פאַסירען". ער אַרגאַניזירט אַ גרופע עפעס צו טאָן דערצו. אין פאַפלאַוו דאַרף פאָרקומען אַזאַ חתונה ביים פאַליאַק זאַרסקי. די גרופע מאַכט זיך גרייט. זיי קומען פון וואַלד איבער'ן טייך קיין פאַפלאַוו, טרעפען נאָך ניט אַלע געסט, דאַרטען. די טהיר ווערט באַוואַכט. זיי מאַכען אַ גוטען שנאַפס, האָבען אַ גוטען מיטאָג. די איבעריגע ווערט פאַרגאַסען מיט נאַפט. די חתונה קלייַדער צושניטען, די געבעקס אָנגעגרייט מיטצונעמען. הערשעלע זאָגט צו די מחותנים, דאָס איז ווייל איר לאַדעט אין צו אייערע שמחות די דייטשע זשאַנדאַרען. דאָס איז בלויז אַ וואַרנונג, דעם 2טען מאַל וועט פאַסירען ערגערס. פאַרשטייט זיך אז די געסט זיינען געהאַלטען געווארען גוט באַוואַכט פון אויסגעשטרעקטע רעוואָלווערען. די טהיר איז געווען באַוואַכט פון אויסגענוייניג. זיי פאַרלאָזען דעם פלאַץ און לאָזען זיך צוריק אין וואַלד דורך פאַרשידענע וועגען.

די זשאַנדאַרען זיינען אָנגעקומען צו דער חתונה צוהן מינוט שפעטער. צומאָרגענס ווייס שוין דער גאַנצער געגענד פון הערשקע'ס שטיקעל אַרבייט. קיין דייטשע זשאַנדאַרען זיינען מער ניט געווען צו קיין פוילישע חתונות. ער האָט געלערנט די בריינסקער אידען ווי זיך צו באַגיין מיט געווער. און זיך צו היטען ניט דורך צופאַלען, אַליין האָט זיך ניט געהיט צופיל, דאָס בריינגט צו זיין פריצייטיגען טויט.

זומער אין שניט צייט ווערט ער פאַרראטען. פאַליאַקען האָבען אויסגעפונען אַז ער גענפינט זיך אין דאַרף פאַליעטל. עס קומען אַ גרויסע צאָל זשאַנדאַרען, זיי באַפאַלען אים. הערשל'ס פיסטאַליעט פארהאַקט זיך, דאָן ווען ער שטייט מיט דעם פיינד פנים אל פנים, ער האָט זאָגאָר ניט געקענט ראַבע נעמען פון קיינעם. ער פאַלט טויט מיט זיין שוועסטער דאַרע.

די פאַליעטעלער קריסטען באַערדיגען זיי מיט מיט גרויס רעספעקט אין דאַרף פאַליעטל צו בריינסק.

עהרע זייער אַנדענקען.

הערשעלע׳ס טויט האָט געבראַכט צו אַ בעסערע פאַראייניגונג פון אַלע אין וואַלד. דערצו האָבען זיי שוין אייגעזעהן אַז מען טאָר ניט זיין אין קיין דאָרף נאָר אין וואַלד.

אידען וואָס זיינען געווען דערווייטערט טרעפען זיך שוין צוזאַמען. עס ווערען שוין געמאַכט געמיינזאַמע סכראַנען (גריבער), עס ווערט איינגעאָרדענט אַז שפייז זאָל באַזאָרגט ווערען פאַר אַלעמען.

מאָרדען אין דערפער — עס איז אָנגעגאַנגען דער זעלבער געיעג אין די דערפער, טאָמער ווען מען נאָך ווועמען כאַפען, און פיעלע אידען האָבען באַצאָלט מיט זייער לעבען.

אין דאָרף סמורלע זיינען אין פריהלינג פון 1943 געווען פאַרבאַהאַלטען אייניגע אידען. די סמורלער קריסטען האָבען זיי אַלע געבונדענערהייט גע־ براַכט קיין ברייגסק און די פאַלגענדע זיינען דערשאָסען געוואָרען:

קיווע סאַשין, 24 יאָר אַלט,
זײַן פרוי בלומע,
אליה סאַשין, קיווע ברודער, 19 יאָר אַלט.

נחום שרויט׳ס מיידל קומט צו קריכען אין דאָרף אַליענצק אַנפאַנג ווינטער 1943, אַ געפרוירענע, העכט און פיס, נאָז און געזיכט אָפּגעפרוירען בעט זיך מען זאָל איר אַוועקפירען צו די דייטשען. די קריסטען ווילען דאָס ניט טאָן. זיי זעהען אַז ס׳איז שוין ניטאָ וועמען צו פירען. זיי פירען איר קיין טאָפּטשעווע צו די זשאַנדאַרען. די מיידל בעט זיך, דערשיסט מיך. זיי האָבען איר צוליב געטאָן.

משה, וויגדער קצב׳ס אינגעל, 6 יאָר, ווערט געפונען אין דאָרף זאַליעשע. אַ קריסט כאַפּט דעם אינגעל, פירט אים אַוועק צו די זשאַנדאַרען אין טאָפּטשעווע. די זשאַנדאַרען נעמען מיט דעם אינגעל מיט זיך אין וואַלד. נעמען מיט זיך אַ לאָפּעטע מיט וואָס אים צו באַגראָבען. אין וואַלד האָבען זיי אויסגעשאָסען אין דער לופטען, געהייסען דעם אינגעל אָנטלויפען. אים אָנגעזאָגט ער זאָל מער ניט קומען אין דעם געגענד. דאָך איז דער אינגעל פּאַרלאָרען געגאַנגען. לויט באַשטימטע קלאַנגען פון פּאָליאַקען איז ער ערמאָרדעט געוואָרען.

בערל שרויט, אברהם מאיר דעם פאַרבער׳ס, האָט זיך אַרויסגעריסען פון געטאָ, געווען ערגעץ פּאַרשטעקט אין פעלדער, וועלדער, ווערט ענדע זומער 1943 געכאַפּט פון פּאָפּלאָווער קריסטען. ער האָט שוין ניט געהאָט מער קיין מענשליכען אויסזעהן פון די צרות וואָס ער איז אויסגעשטאַנען. ער ווערט געבראַכט קיין ברײנסק. די זשאַנדאַרען דערשיסען אים בײַם טייך און ער ווערט דאָרט באַערדיגט.

בערל אָקאָן, חיים בוראָקס שוואָגערס אַ זוהן, זייער אַ פיינער בחור, ער האָט זיך געראַטעוועט פון געטאָ מיט צוויי שוועסטער, חוה און לאה. זיי האָבען זיך באַהאַלטען אין געגענד אַרום קליכע, פּלאַנעווע, אליעקשין, האָבען זיך אויסגעשטאַנען געגוג פון דייטשען, פּאָליאַקען. ענדע 1943 גייט בערל באַזאָרגען עפעס שפייז, האָט ער געטראָפען אין אַבלאָווע. ער באַהאַלט זיך אין אַ קעלער, קומען דאָרט פּלוצלינג אַריין זשאַנדאַרען, כאַפּען אים, פירען אים קיין אליעקשען. בײַם וואַנט פון פּילינסקעס שייער ווערט בערל דערשאָסען פון זשאַנדאַר שומאַנסקי. ער איז דאָרט באַערדיגט געוואָרען.

בערל טאַבאַק, אַשער דאַמסקען שניידערס איידעם, 30 יאָר און זיבען

בערל אָקאָן

שלומה אַליענצקי פּאַרטיזאַן

ווישינקער אידען, נעמען ניט באַוואוסט, ווערען דערמאָרדעט אין דאָרף מיען ביי ברייגסק. די מערדער זיינען ביז איצט ניט באַוואוסט.

אין רוטקָער וואַלד. — אין געדיכטען רוטקער וואַלד האָבען זיך געפונען אַ פּאָרבאַהאַלטענע גרופּע אידען אין אַ טיפען סכראָן (גרוב). דער פּאָליאַק סקאָוו־ראָנעק פון דאָרף רוטקע האָט באַמערקט דעם סכראָן, איז געקומען מיט זשאַנ־דאָרען און אָנגעוויזען זיי דעם סכראָן. די זשאַנדאָרען האָבען מיט גראַנאַטען אויפגעריסען דעם סכראָן. דער זעלבער סכראָן איז געווָארען דער קבר פּאָר די פּאָלָגענדע פערזאָנען:

משה אָרליאַנסקי, יענקל זאָוולס זוהן 45 יאָר,
פרומע אָרליאַנסקי, משה'ס ווייב, 42 יאָר,
זעלדע זייער טאָכטער, 10 יאָר,
חייקע זייער טאָכטער, 7 יאָר,
הערשל אָרליאַנסקי, יענקל זאָוולס זוהן 47 יאָר,
איטשע יענקל פּריבוט, לאָזער דעם שמיט'ס זוהן 37,
משה'ס 5 יאָריג קינד, נאָמען ניט באַקאַנט.

אַ ספּעציעל אויספּאָרשונג האָט באַשטעטיגט אַז דער פּאָליאַק סקאָוו־ראָנעק האָט דעם סכראָן אויפגעדעקט. אַן אָנקלאָגע צום פּראָקוראָר דורך דעם ביאָליסטאָקער אידישען היסטאָרישען קאָמיטעט נומער 4/47 ע"ל. פּי.

פּיעטראַסק. — ביים דאָרף פּיעטראַסק זיינען פּיעלע אידען אומגעקומען דורך דער מערדערישער האַנד פון פּיעטראַסקער סאָלטעס מיט'ן נאָמען פּיעטראַשקע. דאָרט זיינען געווען צוויי סכראָנען.

יאָסל פּטאַק, אַ שוסטער 27 יאָר אַלט,

זאָוועל פּטאַק, אַ שניידער, 24 יאָר אַלט,

מענדעל שליפקע, סטעלמאַך, 33 יאָר לאַט,

לאָזער ריפקע, יעקב משה ריפקעס זוהן, 21 יאָר אַלט.

דער סאָלטעס פּיעטראַשקע האָט ביידע סכראָנען אויסגעפונען און געבראַכט זשאַנדאַרען. פּיעטראַשקע באַפעהלט די קרבנות זיך אויסצוטאָן. זיי ווערען דערשאָסען און קומען צו קבורה אין זייערע גריבער. די מלבושים נעמט צו פּיעטראַשקע פאַר זיין אַרבייט.

די פּטאַק ברידער זיינען ענטדעקט געוואָרען אין אָנפאַנג ווינטער 1943. די אַנדערע צוויי זיינען ענטדעקט געוואָרען פריהלינג 1943. פּיעטראַשקע האָט געטאָן ביידע שטיקלעך אַרבייט אין דעם זעלבען מערדערישען אופן.

אָנקלאָג צום פּראָקוראָר דעם 7-טען יאָנואַר 1947, היסטאָרישע קאָמיסיע נומער 6/47 עלי. פּי.

קריסטען פון דאָרף לייענדיוווע האָבען שוין ניט מטריח געווען די דייטשען מיט דערשיסען אידען. זיי האָבען שוין דאָס געטאָן אַליין מיט זייער אייגענע קרעפטען. צו וואָס מטריח זיין די זשאַנדאַרען. די מלחמה איז אין פולען גאַנג, מען דאָרף צושטעלען צו דער נאַצישער אַרמיי פלייש, פוטער, טאַבאַק, טהע, זאָלען די זשאַנדאַרען אויפפאַסען אויף דעם טראַנספאָרט, מאָרדען אידען וועלען זיי שוין אַליין אָן אימיצענס הילף. אָבּ האָבען שוין דאָרט געאַרבייט די אַרמי-קרייאָווע, געדאַרפט קעמפען מיט די דייטשען אָבער האָבען זיך בלויז אָבגעגעבען מיט מאָרדען אידען. פאָלגענדע זיינען געווען די קרבנות פון לייענדיווער רוצחים:

חיים ראַיבאַק, שיע אַפּריקאַנערס זוהן, 70 יאָר,

שפּסל ברויזמאַן, שפּסל טרעגערס אייניקל, 17 יאָר,

לערמאַן דענטיסט, 42 יאָר,

לערמאַנ'ס פרוי 40 יאָר,

סטעלייע לערמאַן, זייער טאָכטער, 18 יאָר.

צוהן אידען פון שטעדטעל סאָקאָלע, נעמען ניט באַוואוסט.

וואַרשעווער מיידעל, נאָמען ניט באַוואוסט.

אַ טשעכענאַווצער אינגעלע, נאָמען ניט באַקאַנט.

עס איז באַוואוסט אַז אַ פּאָליאַק פּלאָנסקי איז געווען איינער פון דער באַנדע.

אין וואַלד האָט מען געפונען לייענדעווע „שעכט הויז". יאָ, די זשאַנדאַרמן האָבען געהאַט גוטע מיטהעלפערס.

זאַלוסקע, — לייבל איטשע קרינסקיס זוהן, דער היטעלמאַכער איז געווען פאַרבאַהאַלטען אין דאַרף זאַלוסקע. אין פרילינג פון 1943 האָט אַ פּאָליאַק מיט'ן נאָמען אַלדיכאָווסקי געכאַפט לייבלען. לייבל האָט זיך געשטעלט אַנטקעגען. ער באַקומט פון פּאָליאַק אַ זעץ מיט אַ האַק איבער'ן קאָפּ, און ער וועט אין אַ באַוואוסטלאָזען צושטאַנד אַוועקגעפירט קיין ברייגסק צו די זשאַנדאַרמן. ער ווערט דערשאָסען ביים באַרג און דאָרט באַערדיגט. דער פּאָליאַק אַלדיכאָווסקי האָט פאַר זיין אַרבייט באַקומען קרינסקיס מלבושים און אַ האַלבען קילאָ צוקער.

אַנקלאָגע אין היסטאָרישע קאָמיסיע ליוט 17/47 על. פּי.

רישקע צוכטלייער, בן ציון דעם הינקענדיגען מלמד'ס טאָכטער איז באַמערקט געוואָרען ווי זי איז געגאַנגען פון דאָרף שווירייד צום דאָרף זאַלוסקע זומער 1943. די קריסטען האָבען זיך געזומען איר צו כאַפּען. זי איז שוין ניין מאָנאַטען אין פעלד הונגעריג און שוואַך. פאַרשטייט זיך, האָט ניט געהאַט מער קיין קרעפטען צו לויפען, איז זי שנעל געכאַפט געוואָרען פון די אַבגעפרעסענע שיכורע גוים. זיי האָבען איר געבונדען. זי האָט זיך געבעטען, געוויינט, ליידער האָט מען איר געבראָכט צו די זשאַנדאַרמן, מ'האָט איר שוין די שיך אַראָפּגעצויגען. זי ווערט דערשאָסען ביי לייזער קבצ אויפ'ן פּאָדוואָר. די גוים האָבען אויך באַקומען דעם פרייז אַ האַלבען קילאָ צוקער. שוין אַ באַשטימטער פרייז פאַר כאַפּען אידען. ביז איצט האָט מען ניט געקענט פעסטשטעלען ווער עס זיינען געווען די קריסטען, וואָס האָבען זיך באַטייליגט אין דעם פאַל.

שיינע וואַלקאוויטש, פסח דעם מילנערס אייניקל, משה דעם שטעפערס מיידל, 22 יאָר, אי'ז געווען באַהאַלטען צוזאַמען מיט משה קאַמען און פערל פּענכערזש אין אַ גרוב. דאָרט איז פאַרגעקומען עפּעס אַ קריגעריי און זי, שיינע פאַרלאָזט דעם אָקאָפּ. זי גייט צום דאָרף גלינעק זיך צו טרעפען אין וואַלד מיט ברייגסקער אידען. זי האָט געוואוסט אַז איר קאָזין ישראלקעלע געפינט זיך ערגעץ אין וואַלד. דאָס איז געווען זומער 1943. זי איז געכאַפּט

געווארען פון אַ גליניקער פאַליאַק, געבראַכט געווארען קיין בריינסק צו די זשאַנדאַרען. זיי האָבען איר געשלאָגען מערדערלעך, זי זאָל זאָגען וואו אוּן מיט וועמען זי איז געווען די גאַנצע צייט. שיינע האָט ניט אויסגעלעבען טראָץ דעם וואָס זי איז כּמעט פאַרטריבען געווארען פון אָקאָפּ. זי האָט שוין געוואוסט אַז איר טויט איז נאָענט. דאָך ניט אויסגעלעבען קיינעם. זי איז דערשאָסען געווארען אונטערן קאָסטשיאַל, דאָרט באַערדיגט געווארען. עהרע איר אנדענקען. דאָס איז ריכטיגע העלדענטאָט.

איטשעלע בוראָק, 13 יאָר, לייבל בוראָק'ס אינגסטער זוהן, האָט זיך אַרויסגעריסען פון געטאָ, זיך אַרומגעוואַלגערט אין פעלדער, וועלדער, דערפער, געווען זייער פעהיג צו באַזאָרגען זיך מיט שפּייז. באַגעגענט זיך מיט זיין פעטער וועלוול בוראָק, זיינען זיי געווען צוזאַמען אַ געוויסע צייט, איטשאַלע האָט געשאָפען שפּייז פאַר זיך אוּן פאַר וועלוולען.

עפּעס איז געשען וואָס וועלוול לאָזט אַוועק פון זיך זיין פּליטמעניק. וואָלט איטשאַלע געקענט דערגרייכען די בריינסקער אין וואַלד, וואָלט ער פילייכט איבערגעלעבט. האָט ער זיך אָבער אויפגעהאַלטען אין געגענד צווישען קערסנאוועו־קאַלניצע. זומער איז ער געלעגען פאַרבאַהאַלטען אין די קאָרן שטעקלאַך, אַ זשאַנדאַר שטייענדיג אין דער הויך אין קערסנאָווער ווינט מיהל האָט אים מיט זיין בינאָקל געזעהן, זיך געצילעוועט אוּן דער איטשאַלע בוראָק לייגט שוין אין אַ טייך בלוט אין די קאָרן זאָגענדיג.

זיין פעטער וועלוול קומט שפּעטער אין וואַלד אוּן ראָטעוועט זיך, אוּן ער לעבט דורך.

קלאָגענדיג ווערען צוטראָגען, אַז ביאַליסטאָקער געטאָ איז ניט געריכט. אוּן וועט ניט געריכט ווערען צוליב פאַרשידענע אורזאַכען. מ'האָט געוואָלט גלויבען אַז עס איז ריכטיג, האָבען זיך קאָנספעראַטיוו געגרינדעט אַ גרופּע בריינסקער מיט'ן צוועק זיך צו דערשלאָגען קיין ביאַליסטאָק, וואו די געטאָ אידען לעבען נאָך. דאָס איז געווען אָנפאָנג 1943. די גרופּע באַשטייען פון:

שמעון רובין, 35 יאָר, שציאָפקעס זוהן,
חייטשע שמעונ'ס ווייב, 29 יאָר,
שמעונ'ס צוויי יאָריגער זוהן,
מאיר רובין, 40, לייזער רובינ'ס זוהן,
מנוחה רובין, מאיר'ס ווייב, עלקע ריבה'ס טאָכטער,
מאיר'ס צוויי קינדער,

זעליג קעסטין (קופטשי זשעלאזעס) 23 יאר,
משה חיים דאבראוסקי, באטקער מלמד'ס אייניקל, 22 יאר,
ניסקע נודעלמאן, איטשקע (זאלישעכס זוהן) 26 יאר,
בלומע קאסארסקי, געווען פארהיראט צו א קוזין, אן אמעריקאנער,
א פיעקוטער בחור וואס האט געוואוינט אין ברייסק אייניגע יאר.

די גרופע שאפען זיך א פוהר און מאכען א פארזוך אנצוקומען קיין ביא־ליסטאק.

אין געגענד פון פיעטקעווער וואלד ווערען זיי פון וועמען פארראטען, זיי ווערען פון דייטשען באגעגנט און אלע ווערען דארט דערשאסען.

חאצקל דעם שוחט'ס א בחור 16 יאר באהאלט זיך אין געגענד פון קליכע־וואיטקע לעבען ברייסק. ער ווערט געכאפט פון קריסטען, אוועקגעפירט קיין באטקע צו די זשאנדארמען. ער ווערט אין באטקע דערשאסען .

צוויי שוועסטער פינקלשטיין, אביכעס אייניקלעך און די פרוי פון פסח יאסל טאפטשעווסקי מיט איר דריי יאריגען קינד געפינען זיך ערגעץ צווישען קערסנאוו און קאלניצע. צוליב א מסירה פון א קריסט באבליעוויטש פון דארף מערוויזנע ביי ברייסק, זומער 1943 מאכען די זשאנדארמען אן איבערפאל אויף דעם געגענד און אלע אויבענדערמאנטע ווערען דארט דערשאסען.

אין דער זעלבער צייט ברייגט א קערסנאוער קריסט יאנעק סטעפא־נאוועס די דייטשען צום סכראן צווישען דארף קאלניצע און קערסנאוו. דארט אין סכראן געפינען זיך די פאלגענדע:

בענצל רובין, יאסל שמעון פארבערס זוהן, 21 יאר,
חנה פיעקוצקי, 16 יאר, באבטשעס זוהן,
לייבלע יענטשמאן, בערטשע יענטשמאנ'ס זוהן, 8 יאר,
צוויי וויסאקער ליטאוסקער אידען, נעמען ניט באשטימט.

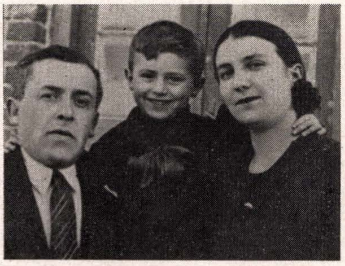
אלע ווערען ארויסגעטריבען פון סכראן און ווערען דערשאסען. די קליידער שוין פארפולטע, נעמט צו יאנעק סטעפאנאוועס פאר זיין ארבייט. ער וואלט אלע קערפערס צוריק אריין אין סכראן, דארט איז זייער קבר פארבליבען.

אויסצוג היסטארישע קאמיסיע, 10/47 על. פי. אנקלאגע געגען יאנעק'ן 9/1/47.

אין מאנאט אפריל 1943 ווערט דורכגעפירט אן אבלאווע אין געגענד פון די בלאטעס צו רוטקער וואלד. דארט זיינען געווען דייטשען און פוילישע

פּאָליצײ. וואַרשײנלײך אַ פּאַרראַט. זיי קומען אויף די שפּורען פון די אויס־באַהאַלטענע אידען. עס ווערט אַ שיסעריי פון בײדע זײטען, אין וועלכע דוד פּריבוט, 55 יאָר, שמולײ פּאָפּלאָווערס זוהן פּאַלט טויט פון אַ קויל. לײבל סאַשין, יאָסל פּריבוט, און אליה יענטשמאַן גענינגט אין דער שיסעריי צו אַנטלויפֿען. שוין דעם 2טען מאָל ווי אליה יענטשמאַן באַווייזט צו אַנטלויפֿען.

מיט אַ פּאָר מאָנאַט שפּעטער אין 1943 קומט פּאָר אַ צווייטע אָבלאַווע אין דעם זעלבען געגענד. די בעזנדיטען קומען צו אַ סלייאַד פון אידען. עס פּאַלען טויט לײבעל סאַשין 22 יאָר, ראובן קצב'ס אייניקל, דאָרט פּאַלט טויט דער גוט באַקאַנטער פּועלי ציוניסט אליה יענטשמאַן, 44 יאָר אַלט.

אליה יענטשמאַן זיין פרויא דבורקע און זוהן דודל

מיט'ן אומקומען פון דעם אליה יענטשמאַן ווערט פאַרלוירען די גאַנצע געשיכטע פון בריינסקער אידנאויפֿן וועג צו טרעבלינקע. ער איז געווען דער איינציגער בריינסקער וואָס איז אַנטלאָפען פון טרעבלינקע. ער האָט געהאַט וואָס צו דערציילען. ער האָט ניט דערלעבט איבערצוגעבען דער וועלט די פאַקטען פון דער רייזע ביאַליסטאָק־מאַלקין־טרעבלינקע. וואָס ער האָט געווואוסט. ער האָט די געשיכטע מיטגענומען מיט זיך אין טיפען קבר. עהרע דיין אנדענקען, אליה יענטשמאַן, מוטיגער קעמפער, בראַווער העלד!

יאָסל פּריבוט, 15 יאָר, איז בלויז פאַרוואונדעט געוואָרען אין האַנד, ער איז געלאָפען צו בריינסק בענדוגע צום טייך. די דייטשען האָבען אים באַהאָגלט מיט קוילען. יאָסלע באַהאַלט זיך אין אַ קעלער קאַרטאָפֿליעס. די דייטשען זוכען אים קענען אים ניט געפינען, זיי פאָדערען די קריסטען זיי זאָלען

אין אַ האַלבע שטונדע אים געפינען. מען האָט אים אָבער אַ דאַנק די הילף פון די קריסטען ניט געפונען.

ביינאַכט איז ער מיט דער הילף פון אַ קריסט פּילינסקע פאַרשטענדיגט געוואָרען מיט דער גרופּע ברייגסקער אין וואַלד. דאָרט איז געווען זיין ברודער חיים וועלוול פריבוט. מען האָט אים געהייסן די וואונד. ער איז פאַרבּיבען מיט דער וואַלד גרופּע. ער איז אָבער געפאַלען שפּעטער. וועגען זיין אומקום — אין שפּעטערדיגע קאַפּיטלען.

אויסגעמאַטערטע ברייגסקער שטאַרבען — ביי דער צייט זיינען שוין כמעט אַלע געווען אַזוי פאַרהונגערט און מיעד, אַז עס זיינען שוין ניט געווען מער קיין קרעפטען אַריבערצוטראָגען די שוידערלעכע מאַטערנישען. זיינען פיעלע אויסגעשטאָרבען מיט נאַטירלעכע טויטען, אין וואַלד און אין פעלד, שוין ניט פון דירעקטע שיסעריין פון דייטשען אָדער פון פּאָליאַקען, נאָר פשוט אויסגעמאַנגלען.

איך האָב זיך באַמיט צו זאַמלען די פאַקטען אָבער ניט אַלע זיינען דאָ באַצייכענט.

אליה משה מנשה׳ס 19 יאָר שטאַרבט אין וואַלד ענדע 1942, ער האָט ניט געקענט דורכטראָגען קיין צווייי מאָנאַטען וואַלד־לעבען. ער קומט צו קבורה פון משה אָסקאַרד און די פּטאַק בריידער. זיי האָבען נאָך דאָן געלעבט.

גדליה קרינסקי, היטעלמאַכער, אום געפער 43 יאָר, שטאַרבט אויף די בלאָטעס צווישען פאָפּלאָוו, אַליעקשין ביי ברייגסק, אַ געפרוירענער, ערשטפט, געבליבען אינזאַם, שטאַרבט אינזאַם, קיינער וויסט ניט צי ער איז ערגעץ צו קבורה געקומען.

לייבל קאַמען 20 יאָר, יודל גאליסעס מיטעלער זוהן שטאַרבט פון אַ וואונד וואָס ער באַקומט פון אַ פאַרזשאָוועטער טשוואָק וואָס ווערט באַנוצט צו מאַכען אַ נייעם סכראָן ביים דאָרף פאַטאַק. דער סכראָן וואו זיי זיינען געווען איז באַמערקט געוואָרען, האָט מען געמוזט מאַכען אַ צווייטען. דאָס איז געווען זומער 1943. זיין ברודער משה מיט דער הילף פון פערל פּענכערזש בריינגען אים צו קבורה אויפ׳ן פעלד לעבען פאַטאַק.

אברהמעלע גראדזשינסקי, 55 יאָר, איטשע גימפּלס זוהן שטאַרבט אין זיין גרוב באַהעלטעניש ביים דאָרף דאָמינאָווע. אברהמל איז דאָרט געווען מיט זיין זוהן 15 יאָר אַלט, מיט׳ן צונאָמען גריל. דער קריסט וואָס האָט זיי פאַר גאָלד געבראַכט עפעס עסען איין מאָל אין פינף טעג האָט געזאָהן, אַז

די געלד ענדיגט זיך, האָט ער מער ניט געבראַכט קיין שפּייז, איז אברהמ׳ן געשטאָרבען פון הונגער. זיין זוהן באַערדיגט אים ל׳עבען דאָרף דאָמינאָוע. דער 15 יעריגער אינגע׳ן איז נאָך דעם טאָטנ׳ס טויט משוגע געוואָרען. דער קריסט האָט אים מיט צווייַ מאָנאָטען שפּעטער געבראַכט קיין ברייַנסק צו די זשאַנדאַרעס. ער ווערט דערשאָסען אויפ׳ן פּערד־מאַרק.

זע׳ליג ראָזען 46 יאָר, אַ שמיד, דוד שמיד׳ס זוהן איז געווען ערגעץ אין אַ גרוב מיט זיין זוהן פּסח, איז געשטאָרבען ביים דאָרף ל׳וביטש ביי ברייַנסק. ער איז שוין געווען געשוואָ׳ען צוויי מאָנאָטען איידער ער איז געשטאָרבען. זיין זוהן פּסח, 20 יאָר, באַערדיגט אים אין וועל׳דל׳ ל׳עבען דאָרף.

אַזוי האָבען זיך געענדיגט די ל׳עבענס פון די ברייַנסקער אַנטלאָפּענע, געכאַפּט, געשאָסען, ערמאָרדעט, אָדער געשטאָרבען, געשוואָ׳ענע פון הונגער־פּיין.

זעכצענטער קאַפּיטעל

קליינע צאָל אידען פּאַרבליבען אין וואַלד

העלדישער קאַמף פון רחל טשעסלי‌אק און באַבטשע רובינשטיין. — באַווא־
פענטער פּאַרטיזאַנער אַטריאַד געגרינדעט, טויט אורטייל
דורכגעפירט צו אַ פּאַרראַטער.

אין אָנפאַנג פון יאָר 1944 האָט זיך די לאַגע פון דער קלי‌ינער צאָל פּאַר־
בליבענע ברי‌ינסקער אידען אין די וועלדער שטאַרק פּאַרערגערט. די פּוליי‌שע
באַוואָפענטע באנדעס פון דער אַרמיי קראַיאָווא באַפאַלען און אָנגעטאָן צרות.

פון זיך אַליין ווערט געגרינדעט אַ פּאַרטיזאַנער אָטריאַד. די צייט האָט
מיטגעווירקט צו דער גרינדונג פון דעם אָטריאַד. די נאַציס ווערען געטריבען
צוריק פון רוסלאַנד. אויף די נאַצישע קברים פון סטאַלי‌נגראַד וואַקסט שוין
גראָז.

די סאָוועטישע אונטערגרונד לי‌יטע האַלטען זיך נאָך פון ווייטען. זיי
האָבען צו זיך ניט צוגעלאָזען, וואַרשיינלי‌ך ניט זיכער געווען מיט די אידען.

אַ דאָנק משה רובינשטיין איז ענדלי‌ך געשאַפען געווארען אַ פריינדלי‌כע
אַטמאָספערע מיט די סאָוועטישע מענשען, וואָס האָבען פריער ניט געלאָזען
קיין אידען אין וואַלד. עס קומען פאָר אָפטע באַגעגענישען פון אידען מיט
די סאָוועטישע מענשען. קיין געווער נעמט מען שוין ניט אָב פון די אידען.

וואַרשיינלי‌ך, די נייעס פון פראָנט, וואָס באַריכטען סאָוועטישע זיגען
האָבען דערצו געבראַכט.

משה רובינשטיין האָט שפּעטער זיך אַרויפגעארבייט צו ווערען דער סעק־
רעטאַר פון וואַלד אָטריאַד ביים קאָמסאָמאָל (דאָס מיינט די קאָמוניסטישע
יוגענד).

נאָך דער לי‌קווידאַציע פון ביאַליסטאָקער געטאָ, דעם 15־טען אויגוסט
1943 באַווייזען זיך אין וואַלד פרישע מענשען. עס קומען אָן אין ברי‌ינסקער

וואָלד יעקב פֿאַבריצקע, אַ ביאָליסטאָקער אַדוואָקאַט, אָלעק גזשעבין, געווע־
זענער אָנפירער פון דער אַקאַדעמישער יוגענד אין וואַרשע, מאַטעס, אַ ביאָ־
ליסטאָקער דיכטער. אייניגע טשעכענאָוצער באַווייזן זיך אויך. אַבטשע
ליפשיץ, שלומה אָקס אייניקל מיט זיין פּוילישן חבר גראָאַזש, וועלכער ווערט
שפּעטער פון די זשענדאַרן דערמאָרדעט.

צו דער זעלבער צייט זיינען די פּוילישע באַנדעס פּאַרשטאַרקט געווא־
רען. מיר באַקומען ידיעות פון מאַסען־מאָרדען אויף אידן.

אין דאָרף האָדישאָווע וווערט געפונען אַ ביאָליסטאָקער מיידל עדיע קאַטץ
אַ שוועסטער פּאַרוואונדעטע פון דער פּוילישער באַנדע, וואָס האָט זיך גערופּען
„האָנוסל שמירטש", הערשל ליפּע און חיים וורובעל נעמען איר צו זיך און
גיבען זיך אָב מיט איר קוראַציע. עס איז געשאַפּען געווארען מעדיצינען,
פּאַרשטייט זיך פּאַר געלד. פינף חדשים האָט געגומען ביז זי איז געזונט געווא־
רען. זי האָט שפּעטער חתונה געהאַט מיט הערשל ליפּע. זיי האָבען שוין
אַ פּיינעם זוהן.

די עדיע קאַטץ איז מיט נאָך אַ גרופּע אַנטלאָפען פון וועג, וועו זיי זיי־
נען געפירט געווארען מיט אַלעמען פון ביאָליסטאָקער געטאָ נאָך טרעבלינקע.
זיי האָבען זיך ביסלעכווייז דערשלעפּט צום בריינסקער געגענד ביים דאָרף
האָדישאָווע. זיי האָבען זיך איינגעאָרדענט אין אַ וואַלד גרוב. די פּוילישע
אַרמיי קראַיאָוא, באַנדיטען האָבען אויסגעפונען די גרוב און האָבען אַריינגע־
וואָרפען האַנד־גראַנאַטען אין זיי־ער סכראָן. אַלע זיינען געטויטעט געווארען.

חיים וורובעל, דער קעווליאָקער איז געגאַנגען זיי באַערדיגען, האָט ער
געפונען, אַז עדיע קאַטץ לעבט נאָך, האָט ער איר געגומען צו זיך. זיין מיהע
איז ניט געווען אומזאָנסט.

די טהעטיגקייטען פון חיים וורובעל איז באַשטאַנען אין העלפען אַלע
בריינסקער אידען אין וואַלד מיט שפּייז, מעדיצין, קליידונג און שוכוואַרג, און
אויך באַזאָרגט מיט אויסבאַהעלטענישן.

כאַראַקטעריסטיש איז דער דאָזיגער פאַקט. ענדע 1943, ווינטער צייט
ביים דאָרף האָדישאָווע געפינט חיים וורובעל אַ ביאָליסטאָקער 9 יעהריגע
מיידעלע סטעלאַ טשעסליאָנסקא, אויך זי איז געשפּרונגען פון באָהן פּאַרענדיג
צו טרעבלינקע. די קליינע סטעליע איז אַרומגעקראָכען אין וואַלד אַליין, חיים
האָט איר געפונען מיט אַבגעפרוירענע פיסלעך. אייניגע קריסטען האָבען דער
מיידעלע אָנגעצייגט חיים'ען. ער נעמט איר צו זיך אין סכראָן. ער באַקליידט

איר, זי ווערט אויסגעהיילט און ווערט אַנגעשלאָסען אין דער ברייגסקער גרופּע אונטער זיין אויפזיכט. מ׳האָט גרויסע שוועריגקייטען פון קינד, אין צייטען פון אָבלאָווע. דאָך האָט סטעלייע אַלעס איבערגעלעבט. זי געפינט זיך איצט אין פּאָלעסטינע. חיים בענקט נאָך איר אַזוי ווי נאָך אַ אייגענע שוועסטער.

חיים וורובעל אין קעמפּ פּאָהרענוואַלד

יוסף קאַטלאָוויטש, איצט אין ישראל

חיים וורובעל, קעווליאקער פּאַרטיזאַנקע דעם גרעסטען רעספּעקט פּאַר זיין העלדישע געטרייע אַרבייט אונטער אַזעלכע שוועריקייטען.

אין דאָרף אַליענצק בייַ ברייגסק באָוויזט זיך אַ קליין אידישע מיידעלע פון אַרום צוועלף יאָר. קריסטען האָבען באַגעגענט מיין זוהן לייבל און אים דערציילט, אַז ערגעץ וואַלגערט זיך אַרום אַ מיידעלע. לייבל רעדט אַפּ מיט׳ן קריסט אַז מען זאָל דער מיידעלע איבערלאָזען אין אַ געוויסען טאָג ביים ברונעם. צו דער ריכטיגער צייט קומען צום ברונעם מיין זוהן לייבל טרוס, משה־בער פּעלכאָוויטש און שלומה אַלענצקי. די מיידעלע איז געשטאַנען אַ קראַנקע מיט אַבגעפרוירענע פיס ביים ברונעם. זי ווערט מיטגענומען אין וואַלד. עס ווייזט זיך אַרויס אַז איר נאָמען איז לובע פּראַנק. געבוירען אין קאָוונע, זיך געפונען אין ביאַליסטאָקער געטאָ. זי איז געפירט געוואָרען צו טרעבלינקע. אויפ׳ן וועג אַנטלויפט זי, זי האָט אַרומגעבלאָנקעט אַליין ביז זי איז אַנגעקומען אין ברייגסקער געגענד. זי באַקומט קליידונג, מעדיצינישע

הילף. ווערט אָנגעשלאָסען אין דער בריינסקער גרופּע, אויסגעהאַלטען פון מיין זוהן לייבל טרוס מיט עסען, קלייַדונג און מעדיצין. זי לעבט איבער די מלחמה, געפינט זיך איצט ביי אירע קרובים אין אָסטראַליע.

לייבל טרוס פאַרטיזאַן

ליובע פראַנק

פאַרלאָזנעט אין בריינסקער וואַלד זיך געראַטעוועט

צוליב זיכערקייט ווערען אַלע צוטיילט אין קלייַנע גרופּען, לאָזען זיך אַוועק אין פאַרשידענע ריכטונגען פון וואַלד און פעלד מיט קלייַנע געווער זאַפאַסען.

ענדע 1943 פאַסירט אַ פאַרראַט. אַ שווירידער פאַליאַק מיט'ן נאָמען דניעסטאָר, קאָמענדאַנט־וואַכטע פון דאָרף שווירידּ, בריינגט דייטשען צו אַ סכראָן וואָס געפינט זיך צווישען דאָרף שווירידּ און אַליענצק. אין דער גרוב האָבען זיך דאָן אויפגעהאַלטען די פאַלגענדע בדיינסקער: משה קלייַנאָט, עלבער דעם שוסטערס אייניקל, לייבל פאָוו פון טשיזשעוו, לעצטענס געווואוינט אין בריינסק, בנימין פריבוט, 18 יאָר, שמולּיק פאפּלאוערס אייניקל, רחל טשעסלייאַק, 18 יאָר, יצחק דעם קאָשע מאַכערס אייניקל, און באַבטשע רובינ־שטיין, דער יאָזעפינערס אייניקל.

די דייטשען פאָדערען, אַז אַלע זאָלען אַרויסקריכען פון אָקאָפּ. די פון גרוב ענטפערען מיט אַ האָגל פון קויל־ען אויף די נאַציס און אויף דניעסטאָרן. נאָך אַ פּאָר שטונדען לאָזען זיך אויס די קויל־ען, ניטאָ מער מיט וואָס צו פאַרטיידיגען זיך. די מענער פרובירען אַנטלויפען. לויפענדיג פון אָקאָפּ פאַלען

אַלע אינציגוויז טויט. אין גרוב בלייבען בלויז באַבטשע רובינשטיין און רחל טשעסלאַק. די דייטשען דערנעהענטערען זיך צום אָקאָפּ, באַוואַרפען דעם אָקאָפּ מיט האַנד גראַנאַטען. רחל טשעסלאַק און באַבטשע רובינשטיין

רחל טשעסלאַק יצחק קאשעמאַכערס אייניקל

כאַפען די האַנד גראַנאַטען און שלייִדערען צוריק צו די דייטשען. באַבטשע האָט שוין פאַרלאָרען איין האַנד. זיי גיבען זיך ניט אונטער. עס קומט צו דער פאַרצעטער פראַנעק. ער ברייגנט בינטלעך שטרוי, און וואַרפט אין אָקאָפּ ברענענדיגע בונטען שטרוי. דער פייער און שטיקענדער רויך צווינגען באַבטשען און רחל'ן אַרויסצוקומען פון אָקאָפּ, און וועלען דערשאַסען.

ביים ברעג פון דעם אָקאָפּ ליגען פינף העלדישע ברייגסקער, געפאַלענע יונגע ברייגסקער מאַרטירער. זיי האָבען זיך העלדיש פאַרטיידיגט און העלדיש געפאַלען.

דער דאָזיגער פאַל צווינגט אַלעמען צו זוכען מיטלען ווי צו ענטפערען אויף דעם מאַסען־מאָרד. ביי אַ באַראַטונג רעקאַמענדירען די סאָוועטסקע אונטערגרונד אַרבייטער, אַז עס זאָל וועלען אַרויסגעטראָגען אַ טויט־אורטייל אין בער דעם דניעסטאַר'ן, דעם פאַרצעטער. עס פאַלט אַ באַשלוס אייגנשטימיג: טויט־אורטייל. עס מעלדען זיך די בעסטע חברים פרייוויליג. דער קאַמענדאַנט פון אָטריאַד ראַדזין, פיעטקע, ניקאָלייַ ציגאַן און צוויי אומבאַקאַנטע. אין אַ שבת פאַרנאַכט, ס'איז נאָך געווען לייכטיג, קומען זיי אַריין אין דאָרף שווירידּ, טרעפען צו דניעסטאַר'ס הויז, קומען אַריין אין הויז מיט אַ ברייטען

זדראָווסטוואיטע, נעמען אַרויס אַ פּאַפּיר און פרעגען זיך: וועָר איז דאָס דער פּראָבלעם דניעסטאָר? דאָרט אין שטוב איז געווען אַ שכן, ער דערשמעקט אַז עס מיינט טויט, האָט ער גלייך אָנגעוויזען אויף אים: „דאָס איז פראָבלעם דניעסטאָר".

פאַר וואָס האָסטו געוואָרפען ברענענדע סנאפעס שטרוי אויפֿן אָקאָפּ? פאַר וואָס האָסטו געבראָכט דייטשען צום אָקאָפּ?. „איך וועל דאָס מער ניט טאָן", ענטפערט פראָבלעם. „מיר וועלען שוין זעהען אַז דו זאָלסט עס ניט טאָן מער" — ענטפערען די אָטריאַד מיטגלידער. „פראָבלעם, אויף דיר איז פאַראָן אַ טויט אורטייל פון פאַרטיזאַנער אָטריאַד דורך שיסען". מען הייסט פראָבלעם זיך אונטערשרייבען אויפֿן טויט אורטייל. דער שכן שרייבט זיך אויך אונטער.

פיעטקע איז מכבד פראָבלעם'ן מיט 5 קוילען. פראָבלעם דניעסטאָר פאַלט אויף פיעטקען, וועלכער וואַרפט צוריק דעם קערפּער מיט זיין פוס.

דער קאָמאַנדיר ראַדזין וואַרענט אַז קיין פאַרראָטער וועלען מער ניט געדולדעט וועלן.

צו פראָבלעם'ס וויב זאָגט ראַדזין אַז זי זאָל ערציען אירע קינדער אין אַ בעסערען וועג ווי זייער טאַטע פראָבלעם איז געגאַנגען. ער זאָגט דאָסטווי־דאָגיע און זיי גייען אַוועק. (אויסצוג פון היסטאָרישע קאָמיסיע ביאַליסטאָק).

צו מאָרגענס וויים שוין דער גאַנצער געגענט פון אורטייל. די אָרטיגע פּרעסע מאַכט אַ גענואַלט. די סאָוועטען מיט די אידען מאָרדען אומשולדיגע מענשען פון דער פּוילישער באַפעלקערונג. די איינוואוינער פון די דערפער ווערען דערשראָקען. אַ טייל פון זיי זאָגען, גוט אַזוי. פראָבלעם האָט ניט געדאַרפט מסר'ען.

נאָך פראָבלעם דניעסטאָר'ס טויט אורטייל האָט שוין קיין מִנְיָן מער ניט געכאַפּט קיין אידען. מען וואָגט שוין ניט מער.

אין דאָרף גליניעק האָבען אַ גרופּע סאָוועטישע אָרגאַניזאַטאָרען פון אָט־ריאַד געבעטען ברויט פון אַ גוי. דער פּאָליאַק האָט געסטראָשעט אַז ער וועט ברייגען דייטשען צו זיי. פאָרשטייט זיך, אַז ער איז גלייך געלעגען אַ טויטער. דאָס האָט געבראָכט, אַז מען האָט אָנגעפאַנגען צו האָבען רעספּעקט פאַר די פאָרטיזאַנער.

צוויי טעג נאָכדעם ווי דער טויט אורטייל ווערט דורכגעפירט אויף

פּראָפעסאָר איז דער פֿאַרטיזאַנער אָטריאַד ווידער אָרגאַניזירט געוואָרן. עס זיינען איינגעפּירט געוואָרן ראַנגען מיט פּאָליטישע קאָמיסאָרן, מיט איין אָפּיציעלן טאָג־בוך. עס איז איינגעשטעלט געוואָרן אַ באוואפענטע וואַך מיט ספּעציעלע באַשטימטע פֿלעצער, וועלכע זיינען אַלע מאָל געענדערט געוואָרן ווען נויטיג.

עס זיינען אויך איינגעפּירט געוואָרן פֿאַנמעסיגע מיטלען ווי אַזוי צו באַקומען שפּייז. דער אָטריאַד האָט נאָך עקזיסטירט פון פּריער. נאָר ער האָט ניט געאַרבייט אַלס אָרגאַניזירטער פּאַקטאָר. ספּעציעל איז געווען וויכטיג די רעפּאָרמע אין באַצוג צו קריגען שפּייז. ביז יענער צייט איז די שפּייז שאַפונג אָנגעגאַנגען פון איינאיינציגע באַזונדערע פּעלע, ניט אָרגאַניזירט. יעדער וואָס איז געווען פּעהיג האָט געקריגען שפּייז.

לויט דער דערקלערונג פון וועלווּל גאָלדע אין זיין בריף שרייבט ער דאָס פּאָלגענדע: „צו וויאָסנע, וועו עס איז געוואָרען אַביסעל וואַרימער, האָבען מיר געמוזט פּאַרלאָזען דעם פּויער׳ס הויז, וואו מיר זיינען געווען, איך אוז שוועסטער. מיר זיינען אַוועק אין וואַלד. איך בין געווען זייער צושראָקען. איך בין אַרומגעקראָכען דעם גאַנצען טאָג, פילייכט וועל איך טרעפען אייניגע אידען. איך האָב קיינעם ניט געטראָפען. אַזוי זיינען אַריבער עטלייכע וואָכען. שפּייז האָבען מיר צייטענווייז באַקומען פון באַקאַנטע לייעשניקעס. זיין ביי זיי איז געווען אוממעגלייך. אין דער רוהיגער צייט זיינען זיי געווען זייער פּריינדלייך. איצט זיינען זיי גאָר אַנדערע מענשען.

ענדליך האָב איך געטראָפען אידען. מען האָט מיר צוזאַמען געבראַכט מיט לייבל טרוס, בין געווען דאָרט אַ לאַנגע צייט. איך בין אַריין אין דער פּאַרטיזאַנקע און איך האָב באַקומען אַ ביקס. איך בין דעם ערשטען טאָג געגאַנגען מיט לייבלען אין דאָרף, באַקומען שפּייז. די קריסטען האָבען מיר געגעבען וואָס מיר האָבען געפּאָדערט פון זיי. זיי האָבען געהאָט דרך ארץ פאַר מיר מיט׳ן ביקס. דער ביקס איז געווען די גאַנצע חיונה.

באַלד נאָכ׳ן אַנטלויפען פון געטאָ איז מען געגאַנגען בעטען שפּייז. עס האָבען זיך געפונען אייניגע וואָס האָבען יאָ עפּעס געגעבען.

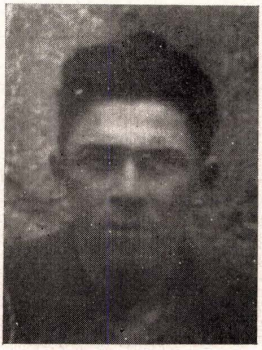
דער פּאָליטעלער פּאַריץ פלעגט שטענדיג טראָגען שפּייז פאַר אידען. די דייטשען האָבען זיין עלטסטען זוהן ערמאָרדעט, איז ער געווען גוט צו אידען. אַדעלייע שטיינמאַנאוע האָט שטענדיג געבראַכט שפּייז פאַר גיטל יאָזעפינער מיט די קינדער, וואָס האָבען זיך געפונען אין וואַלד.

אין דאָרף האָבען די דייטשען אין 1939 ערמאָרדעט פיעלע קריסטען, זיינען זיי דערפאַר געווען אַביסעל פּריינדלעך.

פּרעסע דריטע מכה כנים — משה בערל פּעלכאָוויטש. ער איז געווען פון דאָרף פּאָביקרע, לעצטענס האָט ער געוואוינט אין בריינסק, איז געווען אַלע מאָל צוזאַמען מיט מיין זוהן לייבל. זיי זיינען אַרייַנגעקומען צו אַ קריסט מיט'ן נאָמען דאַנקעוויטש, אין דאָרף פּאָליעטל בעטען עפּעס עסען.

דאַנקעוויטש זאָגט צו זיי: וואָס, איר לעבט נאָך? אין דאָרף זיינען דאָ דייטשען. ער הייסט זיין זוהן פּאַרשפּאַרען די טהיר און ער לויפט שוין ברייַנגען דייטשע זשאַנדאַרעס. משה בערל און לייבל טראָגען זיך אָב, איידער דער שייגעץ האָט זיך אַ ריר געטאָן, און ער לויגט עטליכע טעג קראַנק, ער האָט ניט געקענט קומען צו זיך פון שרעק.

מיט אַ צייט שפּעטער האָט דער פּאָליעטלער פּריץ דערציילט משה בערלען אַז דאַנקעוויטש באַרימט זיך פאַר אַלע קריסטען ווי אַזוי ער האָט איבערגעשראָקען די צוויי זשידקעס.

מוליע רעכלזאָן פּאַרטיזאַן

משה בערל פּעלכאָוויטש

משה בערל באַשליסט צו נעמען נקמה פון דאַנקעוויטש'ען.

אין ווינטער 1943 זיצט משה בערל אין וואַלד, ניטאָ וואָס צו טאָן. קריכענדיגע זיינען פאַראַן געגנוג, קלייבט ער זיי אויף. ער קלייבט אויף אַ פּולע פּושקעלע מיט קריכענדיגע. איצט דאָרף מען די קריכענדע ערגעץ באַשטאַטען. אָנפאַנג אָוועמט קומט ער אַריין צום זעלבען דאַנקעוויטש'ען, זאָגט אים אַ

בריטען דאברי וויעטשער. דאנקעוויטש וואונדערט זיך, דו לעבסט נאך אלץ מאשקע? — פרעגט דאנקעוויטש. — יא, ענטפערט משה בערל. און אלעס לעבט מיט מיר. „טראג זיך שוין אב, אויב ניט ברייגג איך די דייטשען". — זאגט דער גוי. „פאניע דאנקעוויטש, גיב א שטיקל ברויט", בעט זיך משה בערל. „גיי, גיי, טראג זיך שוין אב" — שרייט ער מיט גרויס רציחה. „איך וויל נאר זהן דעם זייגער" — ענטפערט משה בערל. דער זייגער איז געהאנגען אויפ'ן וואנט איבער דער בעט. משה בערל עפענט זיין פושקעלע, לאזט ארויס די קריכענדע לעבעדיגע אויפ'ן בעט. אט אזוי האט ער איינגעטיילט פרעה'ס דריטע מכה צו דאנקעוויטש'ען.

קומענדיג פון רוסלאנד האב איך זיך באגעגענט מיט'ן פאליטעלער פריץ, האט ער מיר דערציילט די געשיכטע און דערביי געלאכט, ווי דאנקעוויטש האט זיך געקראצט און געשאלטען משה בערלען.

די איבעריגע שפייז האט מען שוין געשאפען מיט אנדערע מיטלען. ערשטענס איז מען געגאנגען גנב'ענען שפייז. אם לעצטען האט מען גענומען שפייז מיט געוואר.

מוליע רעכעלזאן, דבורה דינעס אינקל איז געווען דער ספעציאליסט. ער האט געפירט א חשבון פון די פעטע שעפסען, קעלבער און חזרים. צו וואס נעמען קליינע מאגערע, אז מ'קען קריגען גרויסע פעטע, עס זאל זיין פאר אלעמען. יא, ער איז געווען א ספעציאליסט, ערשטע קלאס. אבער ער פארלאזט זיך נאר אויף גנב'ענען. ער גייט אן געווער. עס איז זיכערער. אין שטאל פלעגט ער שוין שעכטען, אויסמאכען, צוטיילען די חלקים פאר יעדער גרופע באזונדער. פאר זיך און זיין גרופע נעמען דעם קלענסטען חלק. ס'זיינען דא נאך שעפסען, ווען מען נעמען אנאנדער טאג, פלעגט ער זאגען. ער האט אבער ניט פארגעסען איבערצולאזען די פיס, דאס קעפל, און די קישקעס פאר'ן קריסט, איבערלאזען א צעטל: דאס איז פאר דיין ארבייט צו מאכען די קעלבער און שעפסען פעט.

דאוטשע — אלינצקי וואיטעקס, איז געווען נאך א גרעסערער קינסט־לער. ער פלעגט גיין גנב'ענען שפייז פאר'ן אטריאד. ער האט קיין מאל ניט געבראכען קיין שלאס. ער פלעגט ארייגקריכען דורך א פענסטער צום קריסט ארויסנעמען די שליסלעך, עפענען די שטאל אדער שייער, נעמען וואס עס האט זיך גלאזען, פארשליסען די שטאל, צוריק ארייגקריכען אין שטוב, אויפהענגען

דעם שלעסל אויפ'ן וואנט. דאס איז געווען זיכער, ווייל דער גוי האט ניט באמערקט וואס אים פעהלט, האט מען געקענט קומען נאך אמאל.

דער בעסטער מיטעל איז געווען מיט געווער, געפאדערט און געקריגען ברויט פלייש און אנדערע שפייזען.

דאן איז מען געגאנגען צו אנדערע דערפער, געטאן די זעלבע זאך ווי דער רייע. קיין מאל ניט צווי מאל אין זעלבען דארף. דאס איז געווען לייכטער.

נייע אנשישקענישען — ארמיי קראיאווע — דאס האט געזאלט זיין א פוילישע ארמיי, העלפען געווינען די מלחמה און פארטרייבען די דייטשען, וואס זיינען שוין געטריבען געוואלען צוריק פון די רוסישע גובערניעס. זיי האבען זיך אבער אבגעגעבען בלויז מיט מארדען אידען.

די אידען וואס זיינען געווען אין וואלד זיינען געווען זיכערער, ווייל זיי זיינען געווען גרופירט און גוט באוואפענט, אבער די אויסבאהאלטענע וואס זיינען נאך פארבליבען אין אדער לעבען די דערפער, זיינען איצט געפאלען קרבנות פון דער ארמיי קראיאווער באנדע.

די נייעס דערגרייכט אין וואלד.

אין דארף סאלציץ ביים ענדע 1943, אין אנפאנג 1944 ווערען ער־מארדעט פון די א. ק. די פאלגענדע פערזאנען יאסקע סמורזשיק 56 יאר, לייזער קצב'ס זוהן, קיילע סמוזשיק, יאסקעס טאכטער 25 יאר, יאסקע סמור־זשיקס זוהן 30 יאר. דעם נאמען קען איך ניט אנגעבען. ער איז געווען מאטל רימער'ס איידעם, און מאטל ריהמערס פיער זיהן אין זעלבען דארף.

מאיר וואלטשינסקי — 28 יאר,

יעקב וואלטשינסקי, 23 יאר,

שמעון וואלטשינסקי, 21 יאר,

יאסל וואלטשינסקי 16 יאר,

ביים דארף קערסנאווע זיינען פון די זעלבע באנדיטען אומגעבראכט גע־ווארען חיים דעם בעקערס (חיים קאטלאוויטשעס) אינגסטער זוהן, 16 יאר, נאמען ניט באקאנט, יאסקע קאטלאוויטש, דער עלטערער זוהן חיים בעקער'ס 27 איז בלויז פארוואונדעט געווארען.

ביים דארף רוטקע, ענדע 1943 זיינען פון פוילישע באנדעס מיט דער הילף פון זשאנדארען ערמארדעט געווארען משה שוסטער 23 יאר, דוד שמיד'ס אייניקעל, בייקע פיינסאדס א 20 יאריגע מיידעל. אלטער קצב'ס אייניקל.

אין 1944, אין דארף פרושאנקע זיינען געווען אויסבאהאלטען די ברידער

האַלפערן, אינדיטשקע שלומה־מאַכערס צוויי זיהן, יעקב האַלפערן 45, און שייע האַלפערן 38 יאָר, די באַגדע האָט זיי אויסגעפונען און ביידע ווערען ערמאָר־דעט שוין פון באַקאַנטע קריסטען.

זומער 1944, שוין אייניגע טעג פאָר דער באַפרייאונג איז אין דאָרף קאָשיווע ערמאָרדעט געוואָרען פון דער זעלבער באַגדע אברהם נאַדאָבראָצקי, 40 יאָר, אַלטער דעם געלעגס זוהן. עס איז אויסגעפאָרשט און באַוויזען געוואָרען, אַז דער יונגער קריסט פון דאָרף קאָשיעוו, קראָסאָסקי איז געווען דער מערדער.

אויך אין ברייגסקער וואַלד, זומער 1944 זיינען ערמאָרדעט געוואָרען אַדוואָקאַט גזשעבין פון לאָדזש און מאַטעס אַ באַוואוסטער ביאַליסטאָקער דיכטער. אויך אַן אומבאַקאַנטער איד פון קעלץ. זיי זיינען אַלע געווען קראַנק, אומבאַוועגלעך, זיך ניט געקענט העלפען.

די אייניגע בילד פון וואַלד גרופע, דוד אַליענצקי לינקס, לעבט יעקב אַליענצקי דאָרע רובין און משה קליינאט אומגעקומען

די אַלע געשיכטעס פון נייע סאָרט מאָרדען פון אידען אָרום ברייגסק האָט געווירקט נאָך מער צו דערנעענטערען די נאָך געבליבענע לעבעדיגע אידען. מען האָלט זיך אין גרעסערע גרופען, אַלע מיט געווער, מען האָלט זיך נעענטער צו די רוסען. זייער צאָל אין וואַלד איז באַדייטענד פאַרגרעסערט. אַלע לערנען זיך אויס די קונסט צו ברענגען שפייז, און איצט שוין

אין אַלגעמיינעם קעסעל. נאָך שפּיז גייט מען יעדען נאַכט ניט גנב'ענען, ניט בעטען נאָר נעמען מיט געווער. מען גרייט אָן זאַפּאַסען קאַרטאָפֿליעס כדי וואָס ווייניגער צו גיין אין די דערפער.

עס קומט אָן קלאַנגען, אַז עס וועט ווערען דורכגעפירט איין אָבלאָווע. אַלע עוואַקואירען זיך אין אַ צווייטען וואַלד, מען קוקט זיך אַרום, עס פעהלט דוד וויגאָצקי. פאַרשטייט מען שוין, אַז ער איז געכאַפּט געוואָרען. מען באַשליסט ניט אַוועקצוגיין ביז מען וועט דוד'ן ראַטעווען. עס ווערט אויסגעאַרבייט אַ פּלאַן, מען צופֿייגט זיך אויפ'ן וועג פון גליניק קיין ברייזנסק צו וואַרטען ביז מ'וועט דוד'ן דורכפירען. עס איז שוין טאָג, שוין 8 אין דער פרי, 10 אינדערפרי, שוין בייטאָג, מען פירט קיינעם ניט. עס באַווייזט זיך אייגער מיט אַ בשורה, אַז דוד איז שוין דאָ. וואו איז ער געווען? דוד דערציילט ביים עוואַקואירען פון וואַלד, האָט ער דערוויסט עפּעס אַבגעקאָכט צום עסען. מיעד איז ער געווען, איז ער אַוועקגעפאַלען שלאָפען. איז געשלאָפען זעכצען שטונדען. דאָס צייגט די אייניגקייט פון אַלעמען. אַלע האָבען אייגעשטעלט זייערע לעבענס צו ראַטעווען דוד'ן, ניט אַוועקגעגאַנגען פון די פּלעצער טראָץ דער גרויסער געפאָר.

זיבעצענטער קאַפּיטעל

„די פּאַרטיזאַנקע"

דאָס איז געווען דער אָפּיציעלער נאָמען פון דער גרופּע פון בריינסקער אידען אין רוסישען אָטריאַד.

זיי האָבען געפירט ווידערשטאַנד, אויפקלערונג, געלערנט די בריינסקער אינגלעך, מיידלעך ווי אַזוי זיך צו באַגיין מיט געווער. געפירט אַ קאַמף געגען שפּיאָנען, וועלכע האָבען זיך געפונען אַלע מאָל אין וואַלד און געזוכט. מען האָט זיך דערוואוסט פון אַ פּאַל, וואו אַ גרויסע גרופּע פון באַוואפנטע מענער האָבען זיך בייַ די פּאָסטוכער נאָכגעפרעגט אויף דער „פּאַרטיזאַנקע".

שפּעטער האָט זיך אַרויסגעזייגט, אַז דאָס איז געווען אוקראיִנער וולאָסאָוו־צעס, היטלער'ס אַרויסהעלפערס.

עס ווערט איינגעפירט אַ שטענדיגע וואַך. פּאַוולע ראַדזין, אַ גלערנטער און פיעל רעספּעקטירטער רוס איז געוואָרען דער קאָמאַנדיר. זיין אַרבייט האָט געבראַכט גרויסע נוצען. עס איז אָבער ניט געווען קיין פּאַרבינדונג מיט אַנדערע גרופּען פּאַרטיזאַנער. כאָטש מען האָט געוואוסט אַז עס געפינען זיך אַזעלכע פּאַרטיזאַנער אָבטיילונגען, אָבער קיין פּאַרבינדונג צווישען זיי איז ניט געווען.

ווידערשטאַנד — דעם 8־טען דעצעמבער 1943, באַפאַלען אַ דייטשע גרופּע אָנגעפירט פון דעם טרויעריג באַריהמטען שומאַנסקי, אויפ'ן וואַלד אין בריינסק, וועו די גרופּע דערנענטערט זיך צום אָקאָפּ ווערט געעפענט פייער. וואַניע זשובאטער, דער רוס ציעלט אין שומאַנסקען און טרעפט. די דייטשען טראָגען זיך אָב.

אויף דעם וועג בריינסק דראָגעטשין האָט זיך געבויט אַ שאָסיי. דער בוי־מייסטער, אַ דייטש, אַ באַנדיט, וואַניע זשובאטער קומט צו אין מיטען טאָג ענדע 1943, דערשיסט דעם בוי מייסטער פּאַר אַלעמענס אויגען. ער הייסט

אַלע אַרבייטער אָוועקלייגען די לאָפאַטעס אויף אין באַרג און אַלעס ווערט פאַרברענט.

לובע גאָלדבערג — אַ טשעכענאוועצער מיידל פון אַלט־שטאָט, האָלט זיך אויף אין בריינסקער וואַלד מיט די בריינסקער פאַרטיזאַנען. ביים אָנפאַל אויף זייער אָקאָפּ, דעם 8־טען דעצעמבער 1943 באַווייזט זי אירע העלדיש־קייט. לובע גאָלדבערג שטייט אין אָקאָפּ מיט׳ן האָלבען קערפער אויסגעשטעלט און שיסט. ווען וואַניע זשובאַטער שיסט, גרייט זי צו פאַר אים געלאָדענע געווער. דערלאַנגט אים: „שיס וואַניע", שרייט זי. העלדיש האָט זי געאַרבייט מיט׳ן אויטאָמאַט אליין, און געהאָלפען וואַניען. אין מערץ 1944 ווערט לובע גאָלדבערג אָוועקגעשיקט אין אַ צווייטען אטריאַד לעבען באַטקע, ווייל זי איז אַ גוטע שרייב מאַשין אַרבייטאָרין, איר נאָמען איז באַקאַנט אין פאַרטיזאַנער שטאָב אַלס העלדישע מיידל. זי איז לעבען געבליבען.

לובע גאָלדבערג

משה אָסקאָרט

אָבער אין דערבייגען אָקאָפּ זיינען געווען די אידען: משה אָסקאָרד, חיים וועלוול פריבוט און יוסף פריבוט. זיי האָבען אין דער שיסערייַ פאַרלאָזען דעם אָקאָפּ. משה אָסקאָרד און חיים וועלוול פריבוט געלינגט זיך דורכצורייסען. יוסף פאָלט אַ פאַרוואונדעטער אין פוס. די דייטשען האָבען אים אַרייַנגעוואָרפען אין אָקאָפּ אין צורישען מיט האָנד גראַנאַטען. אָט אַזוי איז דער העלדישער יוסף פריבוט געפאַלען, צווי מאָל זיך אַרויסגעריסען פון טויט. איצט איז ער אומגעקומען.

(אויסצוג היסטאָרישע קאָמיסיע 17/46 על. פּי.).

דעם 28־טען מאַרטש 1944 איז באַפאַלען געוואָרען דער אָקאָפּ ביים וואַלד אין ברייגסק. דאָרט האָבען זיך געפונען זיבען ברייגסקער אידען: הערשל שפּאַק, זיין טאָכטער ברכה, לייבל טרוס, ישראלקע ברענער, דאָוטשע אַליענצקי, משה בערל פּעלכאוויטש און יוכבד גאָלדע.

ברכה שפּאַק באַמערקט אַ הונט פון ווייטענס, זי דערציילט עס צו די איבעריגע. זיי לאָכען פון איר. ווי קומט דאָ אַ הונט? אָבער מען שיסט שוין אין אָקאָפּ. עס פאַלען 70 שאָסען. אַלע ווערען פאַרטויבט. די ערד שיט זיך איין אין אָקאָפּ. די אויגען זיינען שוין פאַרשאָטען מיט זאַמד. מען הערט טריט אויבען איבער'ן אָקאָפּ. איז דאָס שוין די ענדע? דער קליינער ישראל־קע ברענער כאַפּט דעם רעוואָלווער פון דאָוטשע וואיטעקס האַנד, שיסט אויס מיט אין אָטעם זיבען שאָסען. די דייטשען טראָגען זיך אָב. מען מוז פון דעם אָקאָפּ שוין אָנטלויפען, טאָמער קומען אַן גרעסערע קרעפטען. מיר פרעגען: „אַלע לעבען?". יאָ, מען שטעלט אַרויס אַ היטעל פון אָקאָפּ. קיינער שיסט ניט אויף דער היטעל. לייבל טרוס גייט אַרויס דער ערשטער פון אָקאָפּ. אַלע גייען נאָך אים. אין אָקאָפּ איז געווען שרעקליך הייס. אַלע זיינען געווען אין די אונטערוועש. אין פעלד איז קאַלט פון שניי און פראָסט, פון קיין מלבושים מיטנעמען איז קיין רייד ניט. לויפט מען נאָקעטערהייט, לויפענדיג שפּירט ישראל'קע ברענער, אַז ער איז פאַרוואונדעט. נאָך אים גייט נאָך אַ סליאד בלוט.

קוים זיך דערשלעפט זיבען קליאָמעטער אין צווייטען וואַלד, זיך געטראַ־פען מיט אַ צווייטער גרופּע אידען און רוסען. ישראלקאלעס וואונד ווערט פאַר־בונדען. ביינאַכט גייט מען צוריק צום אָקאָפּ. מען ברענגט די מלבושים.

נאָך אזעלכע פעלע באַשליסען אַ גרופּע אידען און רוסען זיך אַריבער־צורייסען דורכ'ן פראָנט. די אָפּענסיווע פון דער רוסישער אַרמיי איז שוין אַנגעגאַנגען. דער פראָנט איז געווען ביי אַרשע וויטעבסק קאָוועל. אויפ'ן וועג ביים ביאַלאָוויזשער וואַלד באַגעגענען זיי אויסשפּירער פון סאָוועטישע פאַרטיזאַנער אטריאַדען, און הייסען זיי גיין צוריק אין ברייגסקער וואַלד. מען זאָגט צו אַ פאַרבינדונג.

(היסטאָרישע קאָמיסיע לויט 19/46 על. פּי.).

אַכצענטער קאַפּיטעל

אידען מערדער פֿאַרמשפּט צום טויט

לייענישקעס ווערען געצוואונגען צו שפּיאָנירען פֿאַר די פֿאַרטיזאַנער. ברייגסקער פֿאַרטיזאַנער אָנגעשלאָסען אין סאָוועטישען פֿאַרטיזאַנער שטאָב, באַקומט דעם נאָמען ברייגסקער זשוקאָוו פֿאַרטיזאַנער אָטריאַד

אָנפֿאָנג 1944 באַווייזט זיך אין ברייגסקער וואַלד די ערשטע גרופּע פֿאַרטיזאַנער פון מאַיאָר קאַפּוסטע בריגאַדי מאַרטינאָוו.

עס ווערען אָרגאַניזירט פיער פֿאַרטיזאַן גרופּעס אין פיער געגענדען. די גרעסטע גרופּע אויפֿן נאָמען זשוקאָף, איז די ברייגסקער גרופּע.

די ערשטע אָרבייט פון דער ברייגסקער גרופּע באַשטייט פון איבערשנייַדען די טעלעפֿאָנישע פֿאַרבינדונג, וועלכע האָט זיך געפּונען אויפֿן שאָסיי ברייגסק טשעכאָוויץ. דאָס איז געווען די דירעקטע לייניע צום פראָנט־וואַרשע. אין אין נאָכט זיינען די טעלעפֿאָן דראָטען אין עטלעכע פּלעצער אויפֿן שאָסיי איבערגעשניטען געוואָרען. די סלופּעס אויף אַ שטרעקע פון צוויי קילאָמעטער ווערען אָרויסגעריסען. די גאַנצע ברייגסקער גרופּע פֿאַרטיזאַנער האָט זיך אין דער אָרבייט באַטייליגט.

עס ווערט צו דער זעלבער צייט אויפגעשטעלט אַ באַיעוואַיער אָטריאַד, אויך אַ משפּחה לאַגער. צו דעם משפּחה לאַגער זיינען אינגעשלאָסען געוואָרען די פֿאַמיליעס וואָס האָבען זיך געפּונען אין וואַלד. עס זיינען געווען אייניגע גאַנצע משפּחות אין וואַלד. חיים פינקלשטיין, זיין וויב און דריי קינדער. גיטל רובינשטיין 65 יאָר און אירע צוויי טעכטער. נאָך אַנדערע. חיים איז געווען דער קאַמאַנדיר פון דעם משפּחה אָטריאַד.

טויט אורטיילען. דער ברייגסקער אָטריאַד באַשלוסט צו נעמען ראַכע פון דעם פֿאַליאַק קאַשאַק דער פֿאַררעטער און אידען מערדער.

ביי אַ זיצונג פון אָטריאַד קאַמאַנדע ווערט געגעבן דעם קאַשאַק'ן אַרויסגעטראָגען אַ טויט אורטייל.

זעקס באוואפענטע מענער ווערען איבערגעגעבען דורכצופירען דעם באַ־
פעל. צווישען זיי געפינען זיך מולְיע קלַיינאַט און יאָסל ברוידע.

דער וועג צו קאָשאַקן איז אַ לאַנגער, מ׳דאַרף דורכגיין די גאַנצע שטאָט. דער שניי מאַכט לַייכט צו דערקענען די טריט. עס ווערט באַנוצט דער וועג אַרום און אַרום ביי פערציג קילאָמעטער. אין איין טאָג קען דער מאַרשרוט ניט דורכגעפירט ווערען. די גרופּע באַשלִיסט זיך אָבצושטעלַען אין וועג נעכטיגען און איבערוואַרטען ביז מאָרגען פאַרנאַכט.

שמחה פּאַם פּאַרטיזאַן

סאַניע רובינשטיין מיטעלסטע

זיי שטעלען זיך אָב ביי אַ פּוילִישען קאָלאָניסט. ער מוז זיי געבען עסען און זיין מיט זיי דעם גאַנצען אוועג און טאָג. ער קען ניט אַרויס פון הויז. די טהיר איז געווײַנטלַיך גוט באַוואַכט.

וועג עס ווערט טונקעל לאָזען זיי זיך אַוועק אין וועג און קומען אַריין צו קאָשאָק׳ען אין שטוב. דערזעהענדיג די גענט ווערט ער בלַייך, זיי בעטען אים עסען און מען דערלַאַנגט. מען דערלַאַנגט שנאַפּס, חברה לאָזען זיך ניט פּאַרפירען, האַלטען דעם קאָפּ קלָאָר.

נאָכ׳ן עסען זאָגט דער קאָמאַנדיר ראַדזין צו קאָשאָק׳ן: „כאַזייען, איצט דאַרפען מיר זיך צו רעכענען.

קאָשאק זאָגט אַ צושראָקענער: גייט געזונטערהייד, איר זייט מיר גאָר ניט שולדיג. איך דאַרף ניט ביי איך אַרימע קיין געלד.

„גיין, זאָגט ראָדזין, דו האָסט געוריבט, געמאַרדעט, גוט באַדינט די דייט־
שען, דערפאַר דאַרפען מיר זיך צורעכענען."

מען הייסט אים זיצען, ניט וואָגען צו רירען זיך. ערשטענס גיב אַוועק
אַלעס וואָס דו האָסט ראָבירט ביי דיינע קרבנות. ער באַקומט אַ פּאָרציע
קלעפּ. ער גיט אַוועק גאָלד, דאָלארען, מלבושים און אַ שיין מעסערל. דער
מעסערל איז באָלד דערקענט געוואָרען, אַז דאָס איז דעם בריינסקער 19 יאָה־
ריגען יצחק אַקראָנגלייעס, איינער פון קאָשאָק'ס קרבנות. ער גיט אויך איבער
אַלע געוועהר. אַ ספּעציעלע וואָך גייט מיט זיין וויב און נעמען צו אַלע געוועהר
וואָס ער האָט געהאָט. דאָן ווערט פאָר אים פאַרגעלעזען דער טויט אורטייל:
„אין נאָמען פון ראָטען פאָרבאָנד, אין נאָמען פון פעלד געריכט, פון בריינס־
קער זשוקאָף פּאַרטיזאַנער אָטריאַד, ווערסטו קאָשאָק פאַראורטיילט צום טויט
דורך שיסען.

ער ווערט געבעטען זיך אונטערצושרייבען אויף דעם טויט אורטייל. אַן
אַלייקשענער שיקסע זיצט דערביי, און זי ווערט אויך אויפגעפאָדערט אונטער־
צושרייבען דעם דעקרעט אָלס עדות. אַ שרעקענדיגע שרייבט די שיקסע אונטער
דעם פאַפּיר מיט ציטערענדע הענט.

מולייע קליינאָט, דער פּאַרטיזאַן ווערט מכבד מיט דער אָרבייט, דורכצו־
פירען דעם טויט אורטייל.

מולייע געדיינקט גוט ווי קאָשאָק האָט געבראָכט זיין פעטער נחום געבונ־
דענערהייט צו דייטשע זשאָנדאָרען צום דערשיסען. מולייע שיסט צוויי מאָל
פון זיין רעוואָלווער. קאָשאָק ליגט אויסגעצויגען. מען טאָפּט דעם פּולס, טויט.
אין פּראָטאָקאָל ווערט פאָרצייכענט די צייט, ווען דער אורטייל איז דורכגעפירט
געוואָרען. מען שרייבט אַן אַ מעלדונג צו דער באָפעלקערונג, אַז קאָשאָק איז
געטויטעט געוואָרען פון זשוקאָף פּאַרטיזאַנער אָטריאַד אין בריינסקער וואָלד.
פאָר זיינע מאָרדען און רויבעריין. די שיקסע באָקומט די אַלע פאָפּירען
און ווערט שטאָרק פאַרזאָגט, אַז זי זאָל די פאָפּירען אויפהענגען אויף אַן
עפענטלייכען פּלאַץ.

ראָדזין פאַרגעסט ניט צו באַמערקען צו דער מוטער, זי זאָל אירע קינדער
ערציען אין אַ בעסערען גייסט.

צו מאָרגענס איז אין אַלע צייטונגען געווען באָשריבען דער פאַל. דער
פּאַרטיזאַנער אָטריאַד איז נאָך מער אָנזעהענדיג געוואָרען ביי דער באָפעל־
קערונג.

דער אָטריאַד האָט געצוואונגען די ליעשניקעס צו געבען אינפאָרמאַציע וועגען אַלע פאַרדעכטיגע פּאַסירונגען. פאַר מורא, האָבען זיי געגעבען וויכטיגע אינפאָרמאַציע.

איינער פון די ליעשניקעס באַריכטעט צום אָטריאַד, אַז אַ מענש קומט אַלע מאָל צו אים זיך פרעגען וווי פיעל זיינען זיי די פאַרטיזאַנער? צי זיי האָבען אַ סך געווער בייַ זיי? ער בעט אים אַז דער ליעשניק זאָל ניט דערצייל־ען קיינעם פון זיין באַזוך.

דער אָטריאַד וויס שוין פון דעם, מען זוכט דעם פאַרשוין. ענדליך וווייזט דער ליעשניק אַן אויף אים. מען באַגעגענט זיך מיט'ן פערזאָן. ער ווערט אַווי גערירט פון דער געלעגענהייט זיך צו טרעפען מיט די פאַרטיזאַנער.

נאָך אַ קורצען אונטערזוכונג ווערט באַמערקט אַז דער חברה מאַן טראָגט ווייסע וועש, פיינע שטיוועל, און האָט געוג געלד, פיינע פּאַפּיראָסען. זיין ערקלערונג אַז ער איז שוין זעקס מאָנאַטען אין וואַלד ווערט צובראָכען מען זעהט שוין דאָס ער איז אַ שפּיאָן, אַן פראַגעס ווערט אַרויסגעגעבען אַ באַפעהל דערשיסען.

דער אָטריאַד האָט אויך געצוואונגען אַ סך קריסטען צו זיין שפּיאָנען. איבערגעבען אַלעס וואָס זיי האָבען געזעהן אָדער דורכצופירען שליחות. וואָס בלויז די קריסטען האָבען געקענט טאָן. זיי זיינען געסטראָשעט געוואָרען מיט'ן טויט. מיט פאַרברענען זייערע הייזער, אָבער זיי האָבען געפאָלגט. פיעלע נויטיגע אינפאָרמאַציע זיינען געקומען פון די געצוואונגענע שפּיאָנען. זיי האָבען זיך געזרופען „ליגאַניקעס".

צו אַ געוויסער צייט, שוין פאַר דער באַפרייאונג פלעגט קומען צום אָטריאַד אַ רוסישע פאַרטיזאַנקע. זי איז געווען אַ יונגע שיינע רוסישע פרוי, פלעגט קומען אַביסעל פאַרברייַנגען. זי ווערט פאַרדעכטיגט אין שפּיאָנסטוווא. עס ווערט באַשלאָסען אַז אַ באַשטימטע אונטערזוכונג מוז ווערען דורכגעפירט. ווען זי קומט אהער אַ צווייטען מאָל. ווערט נאָך איר נאָכגעשיקט אייַנער פון די ל־ג־ניקעס. ער גייט איר נאָך פון ווייטענס, ער באַמערקט זי גייט קיין ביירנסק פון וואַלד. אין ביירנסק איז דער ערשטער באַזוך אירער צו דער זשאַנדאַרמעריע.

אין וואַלד זיינען צו יענער צייט געווען הויכע בעאַמטע פון צענטראַלען זשוקאָף אָטריאַד. פאַראַשוטיסטען און אַנדערע וואָס זיינען אַנגעקומען פון צענטראַלע. מיט אירן וואָרט, וויכטיגע בעאַמטע, די געפאַר איז, אויב די שיקסע האָט זיי אַלעס איבערגעגעבען, וועלען די דייטשען אַראַנזשירען אַן אַבלאַווע.

אויב די שיקסע האָט ניט באַמערקט צופיל וועט זי זיכער קומען נאָך אַמאָל. די לאָגע ווערט ערנסט.

ס׳ווערט צוזאַמענגעשטעלט אַ פראָנט וואָך פון דער זייט פון בריינסק ביז׳ן וואַלד. איינער פון די פאַרטיזאַנען שטייט אויף אַ בוים מיט אַ שפּאַקטיוו און מען וואַרט. ער באַמערקט פון ווייטען אַז זי גייט אַליין. מען נעמט איר אויף זייער פריינדלעך, מען פאַרבריינגט מיט דער רוסישער שיקסע. דאָן נעמט איר דער פאָליטישער קאָמאַנדיר דאנסקוי, קאָמאַנדיר פון אָטריאַד און אויך דער פאַרטיי פאַרשטייער אין וואַלד אויף אַ פאַרהער. נאָך איין שטרייגע אויספאַרשונג און אַ פערזענלעכע אונטערזוכונג ווערט געפונען ביי איר אַ רעוואָלווער און אַ דייטשער באַשטעטיגונג, אַז מ׳זאָל איר מיטהעלפען אין איר אַרבייט אַלס גערעכט באַשלאָסן גלייך איר צו הענגען.

דער יונגער איטשאָלע ברוידע פאַרדינט די מצוה, שיסט איר, זי ווערט פאַרוואונדעט. די קאָמאַנדירען הייסן איר הענגען. אָלע פירען דורך דעם אורטייל. שוין מיט אין שפּיאָנקע ווייניגער.

זייער אָפט קומען פאַרושיסטען, דעסיאָטניקעס צום בריינסקער וואַלד. דער בריגאַדיר קאָמאַנדיר מאַרטינאָוו קומט אָפט מיט אַ צוהן באַגלייטער. אויך דער מאיאָר פון פאַרטיזאַנעם אָטריאַד וועסאָלאָוו. מאַרטינאָווס פרוי אַ פאַראַשוטיסטין.

זיי גיבען אַרויס זייער אַ גוטע מיינונג פון בריינסקער אָטריאַד. די באַשפּייזונג איז אַמבעסטען אַרגאַניזירט.

זיי האָבען פאַרבעסערט די דיסציפּלין, געפּונען צו דיוועדסיע אַרבייט צום קאָמף מיט׳ן דייטש און פּוילישע באַנדעס.

אַ שטענדיגע גרופּע פאַראַשוטיסטען זיינען פאַרבליבען אין בריינסקער וואַלד. עס איז שוין געווען אַ שטענדיגע פאַרבינדונג מיט׳ן הויפּט שטאָב און אַנדערע אָטריאַדען. יעדען טאָג זיינען געבראַכט געוואָרען צייטונגען פון מאָסקווע פון פאַרטיזאַנער פאָסט.

פראָנט באַריכטען זיינען אַרויסגעשיקט געוואָרען פון בריינסקער וואַלד יעדען טאָג.

דער אָטריאַד גיט אַרויס אַ באַפעהל אַז אַלע רוסען וואָס געפינען זיך ביי קריסטען זאָלען זיך צושטעלען צום פאַרטיזאַן אָטריאַד. דער אָטריאַד ווערט שוין פאַרגרעסערט.

די ציווילֿ באַפעלקערונג וועלכע איז נאָך נישט צו שטאַרק דערשראָקן פֿון דער אַנטלויפֿונג, האָט זיך אויך נישט אַוועקגעלאָזט. אַ סך פֿון זיי זענען אַליין אַרויסגעגאַנגען אויף די גאַסן צו העלפֿן לעשן דאָס פֿײַער. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען.

אין דער נאַכט פֿון 30 יאָנואַר האָבן די ראָטע־אַרמיי־מענער אָנגעהויבן אַרויסצוטרײַבן אַלע אינוואַליִדן פֿון זייערע הײַזער. אַ סך פֿון זיי זענען אַליין אַרויסגעגאַנגען, ווײַל זיי האָבן נישט געוואָלט ווערן פֿאַרברענט. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען.

אין דער נאַכט פֿון 31 יאָנואַר האָבן די ראָטע־אַרמיי־מענער אָנגעהויבן אַרויסצוטרײַבן אַלע אינוואַליִדן פֿון זייערע הײַזער. אַ סך פֿון זיי זענען אַליין אַרויסגעגאַנגען, ווײַל זיי האָבן נישט געוואָלט ווערן פֿאַרברענט. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען.

אין דער נאַכט פֿון 1־טן פֿעברואַר האָבן די ראָטע־אַרמיי־מענער אָנגעהויבן אַרויסצוטרײַבן אַלע אינוואַליִדן פֿון זייערע הײַזער. אַ סך פֿון זיי זענען אַליין אַרויסגעגאַנגען, ווײַל זיי האָבן נישט געוואָלט ווערן פֿאַרברענט. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען. אַ סך פֿון זיי זענען אויך אַליין אומגעקומען אין פֿלאַמען.

אַדמיניסטראַציע. אָבט רוסען און פיער אידען באַטיילִיגען זיך אין דעם אָנפאַל. עס ווערט געעפענט אַ שיסערייַ נאָך אַ האַלבע שטונדע פון שיסערייַען ציהען זיך די פּאַרטיזאַנער צוריק אָן פאַרלוסטען.

בייַם צוריקציהען זיך ווערט די גרופּע אַטאַקירט פון אַ באַהעלטעניש פון די אַרמי קראַיאָווע.

פון די פּלוצלִינגע אָנפאַלען פאַלט דער בריינסקער איד ישיע טאַבאַק 24 יאָר, אַ ווישענקער, האָט געוואוינט אין בריינסק עטליכע יאָר, בייַם פאָך אַ מייסטער פון שעצקאַרניעס פאַרריכטען, פאַרוואונדעטע זיינען געווען שלומה אליענצקע, יעקב וואיטעקס זוהן און מוליע קליינאָט, עלִבערס אייניקל.

די פאַרוואונדעטע רוסען ווערען אָבגעפירט דורך בריינסק קיין טשאַיע. צו זיי קומט דר. ציווינסקע הילִען ביז זיי ווערען געזונט. די 12 אידישע פאַרוואונדעטע ווערען אינגעקוואַרטירט בייַ קריסטען און דער זעלִבער דאָק־טאָר ציווינסקי קומט זיי קורירען.

דעם 8־טען מאי 1944 ווערט באַמערקט אַז אַ גרויסע גרופּע מענשען דערנעענטערן זיך צום וואַלד. מען געפינט שנעל אויס אַז 600 דייטשען און אוקראינער מיט זייער טויט באַטאַילִאָנען האָבען בלִאָקירט דעם וואַלד. די לאַגע אויפ'ן מאָמענט איז געווען ערנסט. 28 קריגספעהיגע פּאַרטיזאַנער שטעלִען זיך אָנטקעגען 600 גוט באַוואפענטע דייטשען און וולִאָסאָווצעס. דערצו זיינען אין משפּחה לאַגער דאָן געווען פערציג פרויען און קינדער קראַנקע. עס ווערט נויטיג דעם משפּחה לאַגער צו עוואַקואירען פון דעם וואַלד. קיין געלִעגענהייט דאָס צו טאָן איז ניטאָ, ווייל די גרויסע באַנדע רייסען זיך צום וואַלד. די פּאַרטיזאַנער פאַרטיידיגען דעם וואַלד העלִדיש. עס פאַלִען קרבנות פון ביידע זייטען. די פאַשיסטען ציהען זיך צוריק.

דער משפּחה לאַגער איז געווארען איבערגעפירט אין אַ צוויטען וואַלד. פון דער אָטאַקע איז געפאַלִען טויט מייער ווישנעוויטש 20 יאָר, קאָפקעס אייניקל און איין רוס.

צו מאַרגענס איז באַשריבען געווארען אין דער פרעסע אַז די דייטשען האָבען פאַרניכטעט דעם בריינסקער פאַרטיזאַנער אָטריאַד פון רוסען מיט אידען.

דער צענטראַלִער אַרגאָן פון די פּאַרטיזאַנער „פּאַרטיזאָן" האָט געשריבען: 28 פּאַרטיזאַנער האָבען באַזיגט 600 דייטשען און וולִאָסלאווצעס. דערביי קרעדיטירט דעם בריינסקער זשוקאָף פּאַרטיזאַנער אָטריאַד.

נאָך דער אָטאַקע פּאַרשטייט זיך אַז דער וואַלד קען מער ניט באַנוצט

וועלן, באַשלאָסט מען זיך איבערצוטראָגן אין ביעלסקער געגענד צום פּאָפּאָכאָווס אָטריאַד. אָבער ביי דעם אָטריאַד זיינען שוין אויך פּאַרגעקומען איבערפאַלן פון פּוילישע באַוואָפענטע באַנדעס. אָבער עס קומט אָן אַ באַפעל פון שטאַב צוריק אין ברייגסקער וואַלד. מיר אָרדענען זיך אין צוריק אין וואַלד, לעבען פּיעטקעווע.

מען נעמט גיפּאַנגענע. — דער פּראָנט דערנענטערט זיך. דער נעמאַן ביי גראָדנע איז שוין איצט דער שלאַכטפעלד. די פּאַרטיזאַנער וואָך נעמט געפאַנגען 19 וולאסלאווצעס, גוט באַקליידעטע אין דייטשע מונדירען. זיי האָבען ביי זיך שטענדיג ליפלעטס וואָס די רוסישע עראָפלאַנען וואַרפען אַרונטער.

די פּאַרטיזאַנער לאָזען זיך ניט פאַרפירען. זיי נעמען צו די דייטשע קלייד־ער פון זיי. דאָס ווערט איצט זייער נויטיג. די וועגען ווערען אָנגע־פּילט פון צוריקטרעטענדע נאַציס, מען קען אין די אַלטע מלבושים ניט גיין נאָך קיין שפּייז, באַנוצט מען די נייע דייטשע מונדירען. צוועלף יאָטען טוהען אָן די מונדירען און לאָזען זיך אָווק צו די קריסטען, מען ברענגט קעלבער, שעפּסען, ברויט, פּוטער. אַנדערע פאַליאַקען האָבען געצווייפעלט צי דאָס זיינען ריכטיגע דייטשען, האָבען געשאָלטען, דאָך געגעבען.

די פּראָגע פון וואָסער איז געוואָרען זייער וויכטיג. מען קען מער ניט גיין צום דאָרף נאָך וואָסער. מען באַשלאָסט צו גראָבען אַ ברונעם אין וואַלד, די געפאַנגענע 19 באַטראַכטען דאָס אַז מיר גייען גראָבען פאַר זיי אַ קבר. האָבען זיך געזומען אַזוי אויפּפירען, אַז קיין אַנדער אויסוועג איז ניט געווען נאָר צו מאַכען דעם גרוב פאַר זייער קבר.

דער פּראָנט דערנענטערט זיך מיט שנעלע טריט. עס קומט אָן אַ באַפעל אַז אַן אולטימאַטום זאָל געגעבען ווערען צו דער פּוילישער אונטערדישער באַנדע אַז זיי זאָלען אַבשטעלען זיערע אפּעראַציעס קעגען די פּאַרטיזאַנער.

ביי אַ באַגעגעניש מיט געוויסע פּוילישע אויסגעשטודירטע פּאַרטיזאַנער אין אַ הויז פון אַ פּויער האָט קאַמאַנדיר מאַיאָר וועסאָלאָף אָפּען געזאָגט, אַז אין אייניגע טעג אַרום וועלען מיר האָבען די מאַכט איבער'ן געגענד. די רויטע אַרמיי קומט. מאַכט זיך גרייט אַבצוגעבען אייער געווער.

דער פּראָנט איז שוין נאָענט. מען הערט דייטלעך די שיסעריי אַרום ברייגסק, אַרום דער שטאָט ברענט, עס פליען סאָוועטישע עראָפלאַנען, באַ־וואַרפען די שטאָט מיט ליפלעטס, די נאַכט איז באַלויכטען פון ריזיגע פּראָ־

זשעקטאַרען און פון די פייערען אַרום. דער פּאַרטיזאַנער אַטריאַד געפינט זיך אין מיטען פּראָגט.

וועסאַלאָוו באַפעהלט אין קלייגע גרופּען זיך איינטיילען. מען צעטיילט זיך אין קלייגע גרופּען אין דריי פּערזאָן אין גריבער אָדער אַנדערע לעכער. אויף יעדען טריט מיליטער, דער וואַלט איז פול מיט אינפאַנטעריע און אַרטילעריע.

דעם 2-טען אויגוסט 1944 4 פאַרטאָג באַקומען די פּאַרטיזאַנער אַ באַפעהל אַבפאָרען.

נאָך אַ קורצע פויזע באַווייזען זיך די ערשטע אַוואַנגאַרדען פון דער רויטער אַרמיי. זיי וווייסען אַז דאָ געפינען זיך די זשוקאָווצעס. דאָס הייסט דער ברייגסקער זשוקאָוו אָטריאַד. מען דריקט די הענד דעם קאָמאַנדיר וועסאַלאָוו און ראַדזין דאַנסקוי און אַלע סאָוועטישע און אידישע פּאַרטיזאַנען.

די שטאַב-אָפיציערען פון דער רויטער אַרמיי באַפעהלען צו די ברייגסקער פּאַרטיזאַנען זיך אומצוקערען קיין ברייגסק. ווייל דאָ אין די וועלדער אַרום פיעטקעווע גליניק וועלען פאַרקומען גרויסע שלאַכטען.

גרופּענווייז קומען מיר צוריק קיין ברייגסק. קלייגע גרופּקעס פון זעקס אָדער צעהן פערזאָן. צוזאַמען זיינען מיר געווען 64 פערזאָן.

מיר שטייגען אין ברייגסקער גרויסען מאַרק. אַ שוידערליכע בילד האָבען מיר פאַר זיך געזעהן. די געטאָ איז נאָך אַרומגעצאַמט, פוסט איז די אידישע ברייגסק. אָ ווידערקלאַנג הערט זיך. דער ווידערקלאַנג פון די אידישע שטימען, פון אידישען לעבען, דער ווידערקלאַנג פון די לעצטע געווייגען, פון טאָטע-מאַמע, פון קינדער, וואָס איז דאַבט זיך געבליבען אין דער לופט. מיר הערען קלאָר די ווערטער: פאַר וואָס? גאָט, פאַרוואָס?

ווי פאַרהאַרטעווט מיר זיינען געוואָרען אין די 21 מאָנאַטען פון וואַלד לעבען, אַ לעבען פון חיות ניט פון קיין מענשען, זיינען אונזערע הערצער צוגאַנגען געוואָרען, אונזערע אויגען וואָס האָבען לאַנג פאַרלאָרען די פעהיגקייט צו גיסען טרערען, זיינען פלוצלונג אָנגעפילט געוואָרען מיט הייסע ביטערע טרערען.

מיר באַטראַכטען זיך אַליין, אונזערע 64 פערזאָן, אָבגעריסענע, פאַרחושכטע גזיכטער. מיר קוקען אויף דער פוסטער, מוראדיגער פאַרצאַמטער געטאָ, וואָס שטייט איינגעוויקלט אין טרויער און בייגקט נאָך אירע קינדער וואָס וועלען זיך מער קיינמאָל ניט צוריק קערען צו איר.

איינער פון די 64

דערציילט פון זאַוול רובינשטיין צו דזשוליום קאַהען

אין דעם אַרטיקל וועלן מיר בריינגען די געשיכטע פון איינעם פון די לעבענגעבליבענע בריינסקער, וואָס האָט שוין זוכה געווען צו קומען אין ניו־יאָרק.

מיט פיעל מיהע, איז מיר געלונגען צו באַווענגען זאוולען ער זאָל דער־צײלען זיין געשיכטע, וואָס מיט אים האָט פּאַסירט פון ערשטען טאָג, וועלכן די נאַצישע זיינען אַריין אין בריינסק, ביז דעם צווייטען אויגוסט 1944, וועלכן ער איז צוריק אַריין אין בריינסק. אינער פון 64 לעבען געבליבענע פון דער גאַנצער בריינסקער אידישע באַפעלקערונג פון קנאפּע דריי טויזענד.

זאַוול איז אַן אוראײניקע פון זאַוול הערש דעם חסיד, זאַוול איז ביים פאַך אַ ריהמער. געאַרבייט מערסטענס מיט זיין פאָטער ביי דעם פאַך. ריהמע־ריי איז אַ פאַך וואָס ווערט מערסטענס באַנוצט פון קריסטען צו זייערע פערד און געשפּאַנען. דערפאַר האָט ער געהאַט פיעל באַקאַנטע קריסטען וואו זיך צו פאַרבאַהאַלטען פון צייט צו צייט.

דאָך איז ער געבליבען לעבען אַליין פון זיין פאַמיליע פון אַכט פערזאָן. זיינע עלטערן, שוועסטער און בריידער זיינען אַלע אומגעקומען.

דאָס איז זיין געשיכטע ווי ער האָט דערציילט צו דזשולִיוס קאַהען.

דער ערשטער באַפעל פון די דייטשען איז געווען צו מאַביליזירען אַלע פערד אין בריינסק. דער מאַביליזאַציע פונקט איז געווען אין שייער גאָס. ביי די ריהמערס האָט מען געמאַכט אונטערזוכונגען צו קאָנפיסקירען אַלע מאַטעריע־לען פאַר די געשפּאַנען.

ביי אונז אין הויז האָבען די נאַצים אַלעס פאַרנומען. זיי האָבען אַלע סחורות אַרויפגעלייגט אויף מיינע פּלייצעס און געהייסען מיר אַליין אָבטראָגען צום שייער געסל.

איך בין געווען באַלאַדען מיט כאמאנטען, שלייעס, צוימלעך. כ׳האָב זיך ניט געקענט רירן. איך גיי אַזוי מיט אַלע סחורה צום זאַמלפונקט. דער דייט־שער זשאַנדאַר גייט פֿאַראויס. איך האָב זיך געשלייכט ביי די וועגט, ביי די פֿאַרקאַנעס, לעבען די הייזער און געקוקט אויפֿן דייטש. ביי דער ערשטער געלעגנהייט האָב איך אַריבערגעוואַרפען אַ פֿאָר צוימלעך איבערן פֿאַרקאַן, עס איז מיר געוואַרען לייכטער. ביסלעכווייז האָב איך זיך באַפרייט פון כמעט אַ העלפט פון מיין באַלאַסט. ענדלעך בין איך אַ פֿאַרשוויצטער געקומען צום פונקט. דער נאַצי באַטראַכט מיר און וואונדערט זיך. עפּעס געפעלט אים ניט. ער פֿאָדערט מיר אויף זיך צו נעמען צו גרייטען אַלע געשפּאַנען אויף די פערד. איך ערקלער אים אין אַ ריינעם אידישען דייטש, אַז איך האָב ניט קיין געצייג. איך שיק מיין ברודער אליה 19 יאָר, וואָס איז מיר נאָכגעגאַנגען ער זאָל מיר בריינגען געצייג, בעט אים און זאָג אים דורך אַ וואונק ער זאָל זיך נעמען צייט. ענדלעך באַקום איך די געצייג. אַרבייט ביז נאַכט, דאַן נעם איך מיין געצייג און וויל גיין אַהיים. איך באַקום מערדערליך געשלאָגען און וויער באַשולדיגט אַז איך האָב געוואָלט צוגעמען דייטשע געצייג.

די דייטשען פירען מיך אַוועק אין מאַגיסטראַט. דער באַקאַנטער באַנ־דיטישער דאָקטאָר דאָמבראָווסקי קוועלט פון דער ערשטער געלעגנהייט צו דערזיסען אַ איד׳ן. ער באַפּוילט זיינע פּוילישע פֿאַליציי צו מאַכען אַ נייע אונטערזוכונג ביי אונז אין הויז. די פּוילישע פֿאַליציי וואָס זיינען ערשט מיט אַ פּאָר טעג צוריק געווען פֿאַליציאַנטען ביי די סאָוועטען מאַכען אַ גוטער אונ־טערזוכונג. זיי זוכען לעדערוואַרג, כאָמאַנטען און געפּינען אַנדערע ווערטה־פולע קליינע חפצים און שטופען אין די קעשענעס. מיין מוטער רופט זיי אַן באַלשעוויקעס. די פֿאַליציאַנטען בריינגען מיין מוטער אויך אין מאַגיסטראַט, דאָמבראָווסקי קוועלט נאָך מער. ער טעלעפאָנירט צום דייטשען אַמטס־פאָר־שטייער, אַז מען דאַרף די ערשטע אידען אויסשיסען, וועלען די איבעריגע האָבען רעספּעקט פאָר דער נייער מאַכט. ער באַשולדיגט אונז, אַז מיר האָבען פּיעל סחורה באַהאַלטען, אַז מיר האָבען געוואָלט רויבען דייטשע פֿאַרמעגען.

דער דייטשער קאָמיסאַר פֿאָדערט אונז צו בריינגען צו זיך. ער ווייל זעהען די פֿאַרשוינען. אין שטאָט ווייסט מען שוין אַז מיר וועלען זיין די ערשטע קרבנות. ער פרעגט מיין מוטער פֿאַרוואָס זי האָט באַליידיגט די פֿאַליציי? צייגט זי אַן אויף באַרקאָפסקען און זאָגט, אַז ער איז געווען דער פֿאַליציאַנט ביי די באַלשעוויקעס און ער טראָגט איצט דעם זעלבען ביקס. דער אַמטס־קאָמיסאַר

באַפרייט מיין מוטער. דאָן פרעגט ער מיר, וויפיעל מענשען אַרבייטען אין מיין פאַבריק? זאָג איך אים אַז מיין פאָטער איז שוין אַ קראַנקער מענש, אַרבייט אויך מיט אים צוזאַמען. איך האָב געאַרבייט דעם גאַנצען טאָג ביי די דייטשען מיט מיין געצייג. איצט נעם איך די געצייג צו אַרבייטען אין דער היים. איך וואָר אויך באַפרייט און דאָמבראָווסקי בלייבט מיט אַ נאָז.

עטליכע טעג האָב איך געאַרבייט און באַקלײדעט די פערד, דאָן וואָר איך צוריקגעשיקט אַהיים. ביינאַכט האָב איך צוזאַמען געקליבען מיינע סחורה פון אַריבער די פאַרקאַנס, כ׳האָב עפּעס געראַטעוועט.

דאָן קומט אָן אַ פאַרלאָנג נאָך ריהמערס צו אַרבייטען אין פּיעטקעווע. דאָרט אין פּיעטקעווע האָבען שוין דאָן געאַרבייט ביי 50 מיידלעך פון צוועלף יאָר ביי גראָבען קאַרטאָפּפל. די אַרבייטער זיינען שוין געשיקט געווארען פון יודען־ראַט. וויסענדיג אַז מען וועט מיר צווינגען צו גיין אַרבייטען, האָב איך זיך פריוויליג געמאָלדען צו דער אַרבייט. איך האָב דאָרט געאַרבייט צוועלף וואָכען, אונטער דעם פּוילישען ריהמער שצערבינסקי דורך דער צייט האָב איך געמאַכט אַרבייט פאַר פריוואַטע פויערים, וואָס האָבען זיך זייער ענטויטיגט אין געשפאַנען, מיט דער צושטימונג פון שצערבינסקי׳ן. זיי זיינען געקומען צו מיר אין פּיעטקעווע, געבראַכט די אַרבייט. איך האָב מיין לעבען געשטעלט אין געפאַר. נאָר וויסענדיג אַז די פויערים וועלען מיר געבען שפּייז פאַר זיך און פאַר מיין פאַמיליע, האָב איך איינגעשטעלט. זיי האָבען מיר גוט באַצאָלט. זיי האָבען געשיקט ענוג קאַרטאָפּל צו מיין הויז און אַנדערע שפּייז. איך בין געווען זייער באַפרייַנדעט מיט די דייטשע אויפזעהער און זיי האָבען זיך ניט געמאַכט זעהענדיג. וען די אַרבייט האָט זיך געענדיגט בין איך געקומען אין ברייסק, געפאָדערט פון יודען־ראַט צו העלפען די קינדער, וואָס אַרבייטען דאָרט ביי די קאַרטאָפּליעס און אויף די פעלדער.

עס קומט אָן צום יודען־ראַט אַ צווייטער פאַרלאָנג נאָך אַרבייטער אויך אונטער דעם פּוילישען ריהמער שצערבינסקי. דער יודען־ראַט זעהענדיג אַז איך האָב באַקומען שפּייז אַרבייטענדיג אונטער שצערבינסקי׳ן באַשליסען אַז זייערער אָן אייגענער מענש זאָל געשיקט ווערען אַהין אַרבייטען, זיי שיקען אַהין מאָטל ריהמער׳ס זוהן.

שצערבינסקי איז ניט צופרידען פון דעם אַרבייטער און די דייטשען צו־שלאָגען אים און הייסען אים גיין אַהיים. אַלטער יאָמשין, דער פרעזידענט פון

יודען־ראַט קומט אָן אויסצוגעפינען וואָס דאָרט איז פאַרגעקומען, און ער וועט אויך פון די נאַציס שרעקליך צושלאָגען.

משה טיקאצקי און יצחק פינקלשטיין פון יודען־ראַט קומען צו מיר מיט אַ שמייכעלע: דו ביזט דאָך שוין אַ קאַנדידאַט, טאָ גיי דאָרטען אַרבייטען. ענדליך האָב איך איינגעשטימט צו ווערען אַוועקגעשיקט ווידער צו אַרבייטען. איך גענפין אויס, אַז די אַרבייט איז אין וואולקע, דאָרט איז דאָ אַ פאַלאָן, און אַ גרויסע אימעניע וואָס האָט באַלאַנגט צו פרוי פילסודסקי, איצט אונטער אַ דייטשען קאַמיסאַר מיט'ן נאַמען גאָגא. דער הויפט אויפפאַסער איז ווידער דער קריסט שצערבינסקי. מיר געפינען דאָרט אַ גרויסען זאַפאַס לעדער, וואָס די סאָוויעטען האָבען איבערגעלאָזען. מיר נעמען זיך צו דער אַרבייט, צושנייען דען די בעסטע לעדער צו מאַכען שליימ. איך זעה אַז אַ שוסטער קען דאָרט אויך האָבען פרנסה. קום איך צום יודען־ראַט און פאָדער זיי זיי זאָלען שיקען חיים ציפלינסקי דעם שוסטער. ער מאַכט גוטע שטיוול פאַר'ן דייטש פון די לעדער. איך מאַך גוטע געשפאַנען און מיר שיקען עס אַוועק צו גאָגא'ן אויף זיין הויף. די איבעריגע מאַכט מען פאַר'ן דייטשען געבעריך אויך פאַר דאָרטיגע פויערים וועלט געמאַכט אַרבייט פון די לעדער. איך באַקום ווידער קאַרטאָפליעס, האָניג, און שפירט פאַר מיין פאַמיליע. מאַנכעס מאָל געפינט זיך אין די קאַרטאָפליעס אַ גוטע שטיקעל לעדער. אין הויז ווייס מען וואָס צו טאָן מיט די אַרטיקלען. מען קריגט טשווקלעך ביי משה טיקאצקין און זיי אַרבייטען ביסלעכווייז אויס די סחורה.

נאָך צווי מאָנאַטען, ענדיגט זיך אין וואולקע די אַרבייט און די לעדער. איך וועל געצוואונגען זיך אונטערצושרייבען אַז איך וועל קומען צוריק אַרבייטען אין פריהלינג, אַדער וען זיי וועלען קריגען נייע זאָפאָסען לעדער, וויזט אויס אַז קיין לעדער האָבען זיי ניט געקריגען, וויל מען האָט מיר ניט געפאָדערט מער צו דער אַרבייט, און דער יודען־ראַט האָט מיר ניט געשיקט אויף קיין אַרבייט. אָט אַזוי בין איך די זומער מאָנאַטען געווען באַשעפטיגט מיט מיין פאָטער אין הויז, פאַרדינט ווי עס איז אונזער שטיקעל ברויט. דערביי איינגעשעטלט דאָס לעבען. ווייל עס איז געווען פאַרוועלט צו באזיצען אירגענד וועלכע לעדער.

נאָוועמבער 1942. ביים ענדע פון אָקטאָבער מאָנאַט מערקט זיך אַ גרויסע ענדערונג אין דער באַציהונג פון דער קריסטליכער באַפעלקערונג. די דייטשען וואָס האָבען געהאַט אַרבייט אין געטאָ ביי די אידישע וואַרשטאַטען איי־

געגנטימער האָבען זיך פֿלוצלינג באַוויזען און געפאָדערט די אַרבייט זאָל געענדיגט ווערען וואָס שנעלער. אָנדערע נעמען אַרויס די אַרבייט ניט קיין געענדיגטע. זיי ווייסען פון עפּעס וואָס דאַרף פאַסירען, אידען וואונדערען זיך, וואָס איז דאָס פאַר אַ אייגעניש? עס ווערט קלאָר. די געטאָ ווענט ווערען באַצויגען מיט דראָט, מ׳זאָל ניט קענען אַריבערקריכען איבער זיי. די טויערען ווערען שטאַרק באַוואַכט, מען פיהרט אַז אַ געפאַר איז נאָהענט. די טעג זיינען געצייטלט.

איך באַשלים אַרויסצופירען מיין פאַמיליע פון געטאָ. איך בעט מיין פאָטער ער זאָל אַרויס פון געטאָ. ער זאָל גיין צו באַקאַנטע קריסטען ביז מען וועט זעהן וואָס ווערען. מיין פאָטער נעמט דער מוטער און דריי קינדער און גייען אַרויס פון געטאָ. אויפ׳ן וועג האָבען זיי געטראָפען דעם בורמישטש, האָבען זיי זיך דערשראָקען און געקומען צוריק אין געטאָ. איך נעם זיי ביין האַנד אזן פיר זיי אַרויס פון געטאָ דורך די פעלדער און איך הייס זיי געהן צו זשילינסקי'ן. יצחק פינקלשטיין, דער יודען־ראַט מיטגליד שיקט אַרויס זיינע צוויי טעכטער מיט שמעון רובינ׳ס פרוי און קינד, מיט אַ וואָגען. ביי אונז אין הויז פאַרבלייב איך, מיין שוועסטער פעשע, מיין קוזינע שרה קלאָדע און אַ קאָזין אַ סאָקאָלאָווער. מיין ברודער איז די נאָכט ניט געווען אין דער היים.

איך זאָג צו מיין שוועסטער פעשע, אַז מיר דאַרפען זיין גרייט, ווייל איך פיהל, אַז היינטיגע נאָכט וועט עפּעס פאַסירען. איך בעט איר, אַז זיי זאָלען די נאָכט שלאָפען אָנגעטאָן און זיין גרייט פאַר אַלעס וואָס קאָן פאַרקומען. איך האָב אויפגעקליבען פון הויז ווערטפולע זאָכען און עס באַגראָבען לעבען דער טהיר פון אונזער הויז.

לאָנג האָבען מיר ניט געדאַרפט וואַרטען. פאַרטאָג הערט זיך פון וויי־טענס דער גערויש פון אָנקומענדע סאָמאָדען. באַלד הערען מיר שוועריע טריט אַרום די געטאָ. דער קאַרדאָן איז שוין דא. די געטאָ וועלט אַרומגע־רינגעלט. מיר פאַרלאָזען די הויז, פאַרשליסען די טהיר, און קומען צו צום פאַרקאָן פון געטאָ צום וואַלד. מען האָט אונז געמוזט באַמערקען, וויל עס הערט זיך אַ שיסעריי צו אונז. מיר לויפען, גליקליכערווייזע זיינען קיינער פון אונז ניט פאַרוואונדעט געוואָרען צוליב דער פינסטערניש.

מיר זיינען געווען עטליכע טעג אין וואַלד. אַנדערע אידען זיינען שוין אויך געווען דאָרט. מיר הערען קלאָנגען אַז פיעל אידען האָבען זיך געראַטע־

וועט אַרום אַליעקשאָן. מיין שוועסטער פּעשע גייט אַוועק צו זשילינסקי'ן וואו עס האָבען זיך געדאַרפט געפינען אונזערע עלטערען. זשעלינסקי דערציילט איר, אַז אונזער פּאָטער מיט אַ טאַכטער איז פרייטאָג צוריק געגאַנגען אין געטאָ. אין איז שבת אַרויסגעפירט געוואָרען גלייך מיט אַלעמען. מיין מוטער איז אַוועק צו דאַלאַבאָוע, וואו זי איז געבוירען, זי דענקט אַז דאָרט אין דאָרף וועט זי קריגען ביי באָקאַנטע קריסטען אַ פּלאַץ זיך צופאַרבאַהאַלטען.

אין אַ פּאָר טעג אַרום טרעפן מיר אין וואַלד אונזער ברודער אליה'ן מיט אונזער קאָזין בעבל פּאָם. מיר באַשליסען צו גיין צו דאַלאבאָוע זוכען וואו אונזער מוטער געפינט זיך, נאָר מיר האָבען מורא זיך צו צייגען פאָר קריסטען. איך טרעף זיך נאָך אַמאָל מיט זשעלינסקין, ער קען אונז ניט האַלטען ביי זיך. ער גיט מיר אַ בריף צו זיינעם אַ מחותן אין דאָרף שעשקע. דאָרט וועט זיין פּלאַץ פאָר דריי זיך צובאַהאַלטען. איך דערצייל דאָס בעבלען. בעבל פאָם וויל דורכאויס געפינען זיין פרוי ברכה מיט'ן קינד, וועמען ער האָט איבערגעלאָזען ביים קריסט ראָמאַך יאָוואָרסקי. ער, יאָוואָרסקי גיט בעט־לען צוריק פיעל זאַכען, וואָס זיינען געווען ביי אים פאַרבאַהאַלטען. מיט־נעמען ברכה'ן מיט'ן קינד קען מען ניט. וויל מען וועט געוויס דורכפאַלען. יאָוואָרסקי פאַרזיכערט אַז ער וועט צושטעלען ברכה'ן מיט'ן קינד צו אַ געוויסען פונקט אויפ'ן שאַסיי, דעם קומענדען אָוונט. נאָר מיר דאַרפען דאָרט זיין און נעמען זיי צו אונז. ער גיט אונז אַ בריף צו אַ באַקאַנטען שגץ מיט'ן נאָמען טרושקאָפסקע, וועלכער נעמט אונז מיט אַ וואָגען צום שאַסיי. מיר געפינען דאָרט ברכה'ן מיט'ן קינד, מיר זיינען שוין אַלע אין וואַלד.

איך גיי אַוועק אין דאָרף שעשקע צו באַקומען ערגעץ פּלאַץ פאָר זיי ביי דעם קריסט וואָס זשילינסקי האָט רעקאָמענדירט. ער ערלויבט נאָר דריי פּערזאָן צו זיין ביי אים. איך געפין פּלאַץ פאָר בעבלען מיט דער פרוי און קינד. ביי אַ צווייטען קריסט מיט'ן נאָמען גוגלייעפסקי אין אַ קאַלאָניע לעבען דאָרף זאַליעשע. איך מיט מיין שוועסטער פּעשע און מיין ברודער אליה שטעלען זיך אָב אין שעשקע. זעלבסטפאַרשטענדליך האָבען מיר גוט באַצאָלט פאָר דעם. ביינאַכט פלעגען מיר זיך אַלע טרעפען אין וואַלד. איצט אַז מיר האָבען שוין באַזאָרגט אַלעמען, וואו צו זיין, באַשליסען מיר צו גיין קיין דאַלאָבאָוע אויסגעפינען וואו אונזער מוטער מיט די קינדער געפינען זיך — מיר האָבען אָבער ניט קיין זאַכען אָנצוטאָן. ספּעציעל וואַרימע קלײַ־דער.

טרושקאָפסקי דערציילט אונז, אַז אידען קומען אין געטאָ ביינאַכט, נעמען אַרויס זאַכען פון זייערע הייזער. דער שגץ טרושקאָפסקי זאָגט, אַז ער וועט אונז צופירען צום געטאָ און דאָרט וואָרטען אויף אונז. דעם ערשטען אָוונט איז געלונגען. בעבל איז אַריין אין געטאָ, אָבער זשעוואוצקע איז געשטאַנען אויף וואַך. ער האָט זיך געמאַכט ניט זעהענדיג, ער זאָגט זיי אַז זיי זאָלען קומען נאָר אין די שטונדען וואָס ער איז אויף דער וואַך. דעם צווייטען אָוונט איז בעבל ווידער אַוועק אין געטאָ עפּעס זוכען, ספּעציעל ווערטהפולע זאַכען.

אין הויז, אַ געדיכטע פינסטערניש. בלויז דער וואַנט־זייגער קלאַפּט נאָך. ער צינדט אָן אַ שוועבעלע, די פּלוצלינגע לייכט פון דער שוועבעלע האָט געברענט דייטשען צום געטאָ. בעבל פּאַם און מיין ברודער אליה אַנט־לויפען קוים מיט'ן לעבען.

בעבל זאָגט צו אונז, אַז מיר מוזען שאַפען געווער, זיך צו קענען פאַר־טיידיגען. זאָנסט זיינען מיר פאַרלוירענע. ער באַקאַנט זיך מיט אַ יונגען שגץ וואָס וויל אים פאַרקויפען געווער. ער באַשטימט דעם פרייז, נאָר דער שגץ גיט אים ניט די געווער. ער הייסט אים קומען מיט אַ וואָך שפּעטער מיט די געלד. דאָס איז פאַרדעכטיגט. מיר קומען ניט מער צום שגץ.

בערל און מיין ברודער אליה פאַלן קרבנות

מיר מוזען איצט גיין אין דאָלאָבאָוע זוכען דער מאַמען. בערל און אליה ?אָזען זיך אַוועק. איך מיט פּעשען בלייבען אין שעשקע.

לייעשניקעס קומען אויפ'ן סליאד פון זיי, און זיי ווערען געכאַפּט, איבערגעגעבען צו די דייטשען. זיי ווערען ביידע דערשאָסען.

גוגליעפסקי וויס שוין אַז בערל איז טויט. קיין געלד ווען ער שוין פון בערלען ניט קריגען, ווייל ער ניט האָלטען ברכה'ן מיט'ן קינד. ער זאָגט אַז ער האָט מורא פאַר די דייטשען.

איך געה אָוועק אַליין צו דאָלאָבאָוע זוכען דער מאַמען אויפ'ן וועג צו קאָלניצע, באַגעגענט מיר טעטליצקי דער וואוליקער פריץ, אַ געוועזענער פוי־לישער סענדזשע. ער וואַרנט מיר אויב איך וויל בלייבען לעבען זאָל איך זיך ניט גיפינען אין וואַלד נאָר ערגעץ פאַרבאַהאַלטען אין אַ הויז אַדער שייער. ער וואָלט מיר באַהאַלטען אין זיין הויף, כאָטש דייטשען זיינען דאָרט די הויפט־פירער, נאָר ער שרעקט זיך פאַר זיינע אייגענע פאַראַבקעס.

ער דערציילט מיר, אַז אייניגע פאַראַבקעס האָבען באַהאַלטען אין אַ

שייער אַ אידישען אינגעלע, זיי גיבען אים עסען. ער מאַכט זיך ניט וויסענדיג. דאָס איז געווען יאַנקעלע ראַטשטיין, מענדל טאַקער׳ס אייניקל. ער פאַר־זיכערט מיר, אַז ער וועט ברייגען בגובה שפּייז צו אַ געוויסען פּלאַץ. ער צייגט מיר אָן ביים וועג אַ קליין בערגעלע לעבען אַ שטיין. איך זאָל עס קומען נעמען שפּעט ביינאַכט אויף מיינע אייגענע פאַראַנטוואָרטלעכקייט. איך דאַנק אים פאַר זיין גוטסקייט, און איך לאָז זיך אַוועק וווייטער.

איך טרעף דעם פּויער יאַנעק קאָצעסקי. דערציילט ער מיר אַז די מאַמע איז געווען נעכטען אין דער קאָלאָניע. זי האָט געזאָגט אַז זי גייט אַוועק מיט אַ טאַכטער צום דאָרף זאָוסקע. ער דערציילט מיר אויך אַז פינקל־שטיינ׳ס צווויי מיידלעך געפינען זיך ביי זיינעם אַ שכן פאַרבאַהאַלטען. זיי נייהען פאַר׳ן פּויער, דערפאַר גיט מען זיי עסען.

אין זאָוסקע געפין איך אַז די מאַמע איז שוין דאָרט ניטאָ. זי איז אַוועק צום דאָרף קאָזוסקע. ענדלעך קום איך אָן אין קאָזוסקע און געפין דער מאַמען מיט דער שוועסטער שיינע.

איך נעם דער מאַמען מיט שיינען צום פּויער גורסקי. ער ערלויבט אַז פיער פון אונז זאָלען זיין ביי אים. איך בריינג מיין שוועסטער פּעשע פון דאָרף שעשקע אויך צו גורסקי׳ן. די מאַמע וויל אַז איך זאָל אויך זיין צוזאַמען מיט זיי. וועג איך בין געקומען אין דאָרף שעשקע נעמען מיין שוועסטער פּעשע, הער איך ווי אימיצער איבער׳ן וואַנט הוסט. פּרעג איך: ווער איז דאָרט? דערציילט מיר דער קריסט, אַז דער טאָפּטשעווער גלח האָט אים געבעטען צו באַהאַלטען אַ אידען מיט׳ן נאָמען אַראָן, אַ לאַפּעסער דאָקטאָר, און דערפאַר וועט ער אונז ניט קענען האַלטען, ווייל ער וועט ניט האָבען קיין שפּייז פאַר אַלעמען. האָב איך פּעשען צוגענומען און אַוועק צו גורסקי׳ן. צו־מאָרגען איז דער פּלאָץ באַפאַלען געוואָרען און דאָקטאָר אַראָן וועלט דער־שאָסען. דער גאַנצער געגענד נעמט זיך אָן פאַר׳ן גלח און דער קריטסלייכער פאַמיליע, וואָס האָט געהאַלטען דעם אידישען דאָקטאָר, און זיי וועלען באַפרייט. איך בין שוין מיט מיין מוטער און צוויי שוועסטער געבליבען ביי גורסקי׳ן דעם גאַנצען ווינטער.

מוטער און שוועסטערס פאַלען קרבנות

אין פריהלינג, זאָגט מיר גורסקי אַז די דייטשען דאַרפען קומען אין די דערפער קאָנטראָלירען די בהמות, פערד, הינער, דאָס מיינט אָבשאַצען וואָס

יעדער פויער דאַרף אַבגעבן צו די דייטשען. עס וועט זיין געפערליך פאַר אונז צו זיין ביי אים אין די שטעלעער, ווייל די דייטשען וועלען אונז געפינען.

ער האָט אונז געראָטען אַז מיר זאָלען זיך אויף עטלעכע טעג אויפהאַלטען אין וואַלד, ביז די אונטערזוכונגען וועלען דורכגעפירט ווערען. מיר פאַרלאָזען דעם פויער גורסקי און קומען אַן אַלע אין וואַלד. דאָרט טרעפען מיר מיט זיך נאָך זעקס אידען: בערל ראָזינקע, בערל יאַקאָבצינער, לייבל גראָשינסקי'ס אַ זוהן, יענקל מולייער'ס זוהן, און אַ ביאַליסטאָקער אידען, וואָס איז געשפּרונגען פון באָהן, און באָבעלעס אייניקל, אַ 12 יאָהריגער אינגעל.

מיר טרעפען זיך עטלעכע מאָל אין וואַלד, מיר זוכען פּלענער וואָס צו טאָן ווייטער. צו זיין ביי גורסקי'ן איז געווען אוממעגלעך, ערשטענס האָט זיך שוין אויסגעלאָזען די געלד, מ'האָט שוין ניט מיט וואָס צו צאָלען. צווייטענס, לויט גורסקי'ס ערקלערונגען זיינען די שייערען שוין ליידיג און מען קען זיך ניט באַהאַלטען מער דאָרט.

בערל ראָזינקע זאָגט אַז מיר זאָלען לעבען איצט אין וואַלד, ווייל ס'איז שוין זומער, מ'קען לעבען אין וואַלד און זיין זיכער. שפּייז וועט מען דאָרפען באַקומען ערגעץ אָן געלד. מיר בלייבען צוזאַמען אין וואַלד. פאַרלויפיג דאָרפען מיר בלויז שאַפען אַ פּאָר שטיוועל פאַר איינעם פון דער גרופּע וואָס גייט באַרוועס.

דאָס איז געווען דער ערשטער מאַי 1943, 26 טעג אין ניסן.

מיר לאָזען איבער אין וואַלט מיין מוטער, די צוויי שוועסטער און דעם קליינעם באָבעלעס אייניקל, און מיר גיהען ערגעץ אין דאָרף שאַפען אַ פּאָר שטיוועל.

זיי ווערען אַלע באַפאַלען און דערשאָסען. מיר הערען פון ווייטענס די שיסערייַ. איך פאַרשטיי שוין, אַז די קרבנות זיינען מיינע, די איבעריגע פון מיין פליש און בלוט. מיר פרעגען זיך ביי פויערים. וואָס האָט פאַסירט? וואָס פאַר אַ שיסערייַ איז דאָרט געווען? האָבען זיי אונז געוואָלט כאַפען? מיר האָבען זיך פון די פויערים ארויסגעדרייט. נאָך ניט וויסענדיג געוויס וואָס עס האָט פאַסירט. מיר קומען אַריין צו גורסקי'ן אין שייער, ער דערציילט אונז אַז לעוואנדאווסקע פון דאָרף טשאַיע איז געפאָרען רייטענדיג האָט ער באַמערקט די גרופּע אין וואַלד, און געבראַכט זשאַנדאַרען פון טאָפּטשעווע. אַלע זיינען דערשאָסען געוואָרען. גורסקי האָט זיך געפיהלט שולדיג וואָס מיר

ווינען אַוועק פון זיין הויז. דו ווייסט אַז עס איז געווען פאַר מיר אוממעגליך ווייטער אייך צו האַלטען, זאָגט ער צו אונז.

מיר פאַרשטאַנען גורסקי'ן. איך בין איצט אַליין אין דער וועלט. איינער פון דער משפחה געבליבען. איך און ראָזינקא מיט'ן יאָקאָבצינער און דער קליי־נער ישיעלע לאָזען זיך אַוועק אין אַ צווייטען וואָגן, ניט וויסענדיג וואו מען קען זיך ערגעץ באַהאַלטען. איך האָב שוין זאָגאָר פאַרשטאַנען דעם לוסט צו באַהאַלטען זיך. דער לעבען איז איצט פאַר מיר גאָרניט ווערט.

בערל ראָזינקאָ, אַליין אַ ביאַליסטאָקער, זאָגט, מיר דאַרפען איצט זיך לאָזען צו ביאַליסטאָק. דאָרט איז די געטאָ נאָך דאָ. אידען לעבען דאָרט און זיי אַרבייטען. איך האָב זיך ענטזאָגט צו גיין מיט זיי, ענדליך שטים איך איין און מיר לאָזען זיך אַוועק צום וועג קיין ביאַליסטאָק.

אויפ'ן וועג צו ביאַליסטאָק קומען מיר אין אַ דאָרף לוצאַיעוו צו אַ קריסט מיט'ן נאָמען פאַלקאָווסקי. ער נעמט זיך אונטער אונז צו האַלטען. ער גיט אונז גוט עסען. צווי וואָכען זיינען מיר געווען ביי פאַלקאָווסקעס. ער קען אָבער ניט האַלטען אַלע זעקס. ער האָט פּלאַץ פאַר דריי. די אַנדערע דריי האָבען ניט וואו צו נעכטיגען. באַשליסען מיר אַלע צו גיין ווייטער קיין ביאַ־ליסטאָק.

צווישען סטראָבליע און סוראָז דאַרפען מיר אַריבער דעם טייך נאַרעוו מיט אַ פּראָם. ביי נאַכט האָבען מיר אויפגעוועקט דעם פּראָמשטשיק ער זאָל אונז אַריבערפירען דעם נאַרעוו. ער צייגט אונז דעם וועג אויף וועלכען מיר זאָלען זיך נעמען צו גיין אין ביאַליסטאָק.

מיר האַלטען זיך צוזאַמען. מיר קומען אַן צו אַ פונקט לעבען שטאָט, ווערט אויף אונז אַן איבערפאַל פון זשאַנדאַרמען. אַלע צוזויפען זיך אין פאַר־שידענע ריכטונגען. איך בלייב ליגען אין אַ גרוב אין מיטען פעלד. איך זעה אַרום זיך קיינעם ניט מער.

פּלוצלינג באַמערק איך אַ יונגען שגץ ניט ווייט פון מיר אין פעלד. איך גיב אים מיין קורטקע אַ פּרעזענט. ער איז צופריידען. איך בעט אים ער זאָל מיר ברייגען עפּעס אַן אַלטען זומערדיגען רעקל און וואַסער צום טרינקען. דער שגץ באַטראַכט די פּעלצענע קורטקע. עס איז אים געפעלען. ער קומט צוריק שפּעטער מיט וואַסער און אַ צוריסענעם, צולעכערטען רעקל. איך טהו אַן דעם זומערדיגען רעקל. איך פרעג דעם שייגעץ צי עס זיינען דאָ אידען אין ביאַליסטאָק. יאָ, זאָגט ער. לייג דאָ אין גראָבען ביז פאַרנאַכט, דאַן גייען

דורך די אידען פון דער אַרבייט צוריק אין שטאָט, וועסטו זיך קענען אָנשליסען אין דער פּאַרטיע און אַזוי אַריין אין ביאַליסטאָק. איך באַדאַנק דעם שייגעץ, און איך בלייב ליגען אין גרוב. דער שווייס גיסט זיך, איך בין אַליין. מיינע חברים זיינען ניטאָ מער מיט מיר. וואָס מיט זיי האָט פּאַסירט וויס איך ניט.

פּאַרנאַכט באַמערק איך אַ גרויסע גרופּע אידען מאַרשירען אין דער רייהע אויף דעם שליאַך גייענדיג פון דער אַרבייט. איך שלייך זיך צו נעענטער צום וועג. שטעל זיך אויף, און שליס זיך אָן אין די מאַרשירענדע אידען וואָס גייען אַהיים פון צוואַנגס־אַרבייט. שטיל מאַכט מען פּאַר מיר אַ פּלאַץ אין די רייהען. אום די רייהען זאַלען זיין גלייך און ניט קענטיג. אַ איד? — פרעגט מיר איינער. — יאָ, ענטפער איך. ער גיט מיר אַ שטיקל פון זיין געלער לאַטע: „מהו אָן שנעל", זאָגט ער. מיר מאַרשירען צוזאַמען. ווי שטאַלץ איך האָב זיך געפילט מיט דער שטיקל געלער לאַטע אין יענעם מאָמענט, קען איך ניט באַשרייבען.

איך הער ווי אימיצער פון די מאַרשירענדע אונטער מיר ברומט: „גיב אים עפּעס צו טראָגען". ערשט באַמערק איך, אז אַלע מאַרשירענדע טראָגען פּעקלעך געצייג. נאָר איך האָב גאָר ניט מיט זיך. מיין לאַגע איז ניט זיכער, טראַכט איך ביי זיך. „נעם דאָס", עמיצער פון די רייהען שטופּט מיר אַ זעקל אין האַנד. „נאָ, טראָג", זאָגט ער. איצט בין איך גלייך מיט אַלע. איך טראָג אַ פּעקל און אַ געלע לאַטע. איך גיי צוזאַמען מיט אַלע אידען פון צוואַנגס־אַרבייט צוריק אין געטאָ אין ביאַליסטאָק, וואָס איז מיר פרעמד, ווייל איך בין דאָרט קיין מאָל ניט געווען. ווי עלענד איך בין געווען, בין איך אין יענע מינוטען געווען דער גליקליכסטער מענש אין דער וועלט, אַ איד צווישען אידען. כ'האָב זיך געפילט שטאַלץ און זיכער צווישען מיינע אייגענע.

מיר קומען צום טויער, וואו אַלע ווערען אָבגעשטעלט און באַזוכט. איך באַטראַכט מיין זעקל. איך זעה אז אין זעקל געפינט זיך אייער. געוויס אַ געפערליכער אַרטיקל, ווייל קיין שפּייז איז געוויס ניט ערלויבט אַרייננצוברייגען אין געטאָ. דאָס האָרץ קלאַפט ווידער מיט שרעק. וואָס וועט זיין איצט? עס קומט מיין רייהע. דער דייטש עפענט מיין זעקל. ער געפינט אייער. ער דערפרייט זיך מיט דעם. ער נעמט עס צו פון מיר מיט שמחה. איך זעה אַז די אייער וועלען מיר ראַטעווען. יאָ, דער דייטש לאָזט מיר דורך דעם טויער.

אין ביאַליסטאָק. — דאָס איז געווען אין מיטען מאי 1943. איך קום

אַריין אין געטאָ. עמיצער זאָגט מיר וואו צו גיין און געפינען פּלאַץ צו נעכ־טיגען. די לייטע אין הויז גיבען מיר עסען. מאָרגען בין איך שוין אַ ביאַליס־טאָקער געטאָ איד. זיי גיבען מיר אַן אַדרעס. איך קום אַן דאָרט. זיי גיבען מיר אַרבייט אין געטאָ, וואָס באַשטייט פון צוזאַמענשטעלען ביקסען פון קליינע טיילען, וואָס וועלכע שטיקלעכווייז אַריינגעשמוגלט אין געטאָ, דורך פאַרשידענע געהיימע מיטלען.

דאָס איז געווען אַן אונטערערדישע געהיימע אָרגאַניזאַציע. זיי האָבען פיעל געליטען פון מסירות, ספּעציעל זיינען דאָרט געווען דריי סלאָנימער ברידער מיט'ן נאָמען יודקאָפסקי, וואָס האָבען פאַראורזאַכט פיעל צרות אין געטאָ.

די אָרגאַניזאַציע פאַרלאָנגט פון מיר באַווייזן, אַז איך וועל זיין געטריי. איך פאַרזיכער זיי אַז איך וועל טאָן אַלעס צו נעמען ראַכע פאַר מיינע עלטערן, שוועסטער און ברידער. זיי גלויבען מיר אויפ'ן וואָרט. זיי זעהען אַז איך בין פאַרצווייפעלט.

איך באַקום געווער. — אין דעם פּלאַץ וואו איך שלאָף, הער איך ווי איינער דערציילט, אַז ער אַרבייט אין אַ הויז פון אַ געווען אַזעגעם אָפיציר אַלס אַ מאָלייער. ער האָט דאָרט באַמערקט צווי רעוואָלווערען באַהאַלטען אין וואַנט. איך פּאָדער פון אים, אַז ער זאָל מיר מאָרגען מיטנעמען מיט זיך צו דער אַרבייט. ער ענטזאָגט זיך. איך סטראָשע אים. עס ווירקט. אין דער פריה גיט ער מיר אַ טאָפּ מיט קאָלך און שמאָטעס און מיר גייען ביידע צו דער אַר־בייט. מיר קומען אין דער הויז, איך פרעג אים, וואו האָסטו געזען די רע־וואָלווערען. ער ווייל ניט זאָגען. מיינע סטראָשונקעס ווירקען. ער צייגט מיר אין וואַנט, איך נעם אַרויס אַ קעסטעלע מיט צווי נייע רעוואָלווערען. פאַר־נאַכט וויקל איך אין די רעוואָלווערען אין אַ שמאָטע, באַדעק עס מיט די קאָלך און טראָג עס אַריין אין געטאָ.

איך טראָג אַוועק די רעוואָלווערען צו דער אָרגאַניזאַציע. אַ מיידל וועט־מען אַלע האָבען געראָפען יודיטע, איז די הויפּט וואָרט זאָגערין. זיי זיינען צופרידען מיט די געווער, זיי גיבען מיר צוואנציג רובל און זאָגען אַז איין רעוואָלווער קען איך האַלטען פאַר זיך. איך וועל עס דאָרפען אין דער וויי־טערער אַרבייט.

די אונטערערדישע אָרגאַניזאַציע האָט געהאָט דורכצופירען פיל אַרבייט אין געטאָ און אויסער'ן געטאָ. מיר האָט מען אַלע מאָל געשיקט צו דער אַרבייט

אויסערן געטאָ צו שמוגלען געווער. מען האָט געפיהלט אַז די געטאָ וועט ענדלעך ליקווידירט ווערען. אין געטאָ, אין אַ געהיימער שטוב ביי לייבל דעם בעקער אויף ניי וועלט זיינען די געווער צונויפגעשטעלט געווארען. דאָרטען זיינען פיעל ניט געניט אין דער אַרבייט. פולווער וועלט באַנוצט פון הענד וואָס האָבען קיין מאָל אַזאַ אַרבייט ניט געטאָן. פאַסירט אַז די גאַנצע הויז וועלט אויפגעריסען און וועלט ענדלעך פאַרברענט. דריי מענשען פאַרלירען זייערע לעבענס. די זשאַנדאַרען פאַנגען אַן אונטערזוכונגען. זיי ווייסען אַז עס זיינען דאָרט געווען אויפרייסונגען, ניט קיין געווייניקע שרפה.

צו מיין גרעסטע איבערראַשונג טרעף איך אין געטאָ בערל ראזינקען און בערל יאַקאָבצינער. זיי זיינען אַנגעקומען אין געטאָ דורך אַנדערע מיטלען מיט אַ וואָך שפעטער פון מיר. מיר דערפרייען זיך ביי דער באַגעגעניש און האַלטען זיך צוזאַמען. מיר זיינען אין ביאַליסטאָק ביז מיטען אויגוסט. איך וועל גוט באַקאַנט אין דער אונטערגרונד אַרגאַניזאַציע. מ'האָט צו מיר צוטרויען.

די אַרבייט אויסער'ן געטאָ איז פאַרבונדען מיט געפאָר, ביין אַרויסגיין און אַריינקומען אין געטאָ. איך בעט מען זאָל מיר געבען אַרבייט אין געטאָ, ווייל איך האָב ניט קיין פאַפירען מיט זיך, און ביי יעדען דורכפאַל וועל איך באַצאָלען מיט'ן לעבען.

איך וועל געפֿאַלגט פון אַ פאַרלאַנג אַוועקצוגיין פון ביאַליסטאָק. דערצו דאַכט זיך מיר אַלץ אַז די מאַמע בעט מיר, פאַדערט מיר, „זאָוול, געה אַוועק פון געטאָ".

דער טאָג פון דער לִיקווידאַציע פון ביאַליסטאָקער געטאָ דערנענטערט זיך. מיר באַשלִיסען צו טיילען אונזערע קרעפטען. איניגע זאָלען זיך געפינען אין די וועלדער ארום שטאָט און וואַרטען עטליכע טעג.

ביאַליסטאָקער געטאָ וועלט דערווייל אַרומגערינגעלט פון דריי קאָרדאָנען. מיר געפינען זיך 45 מאָן אין וואַלד. מיר האָפען אַז מ'וועט געפינען אַנטלאָפענע פון געטאָ. איך וויס אַז פון בריינסק האָבען זיך הונדערטער אידען אַרויסגערִיסען פון געטאָ. לִיידער איז קיינער פון געטאָ ניט אַנגעקומען אין וואַלד. ביאַליסטאָקער געטאָ איז שוין לִיידיג. קיינער האָט זיך ניט געראַטעוועט. אונזער אַרבייט איז געענדיגט. אין וואַלד האָבען זיך געפונען אַ פאָר רוסען, האָבען זיי געראַטעט אַז די גרופע זאָל צוטיילען די געווער צווישען די 45 פערזאָן און מיט געווער זאָלען זיך די מענשען אויפהאַלטען אין קליינע

גרופקעס פון פינף פערזאָן. איך, ראזינקע און יאקאָבצינער באָקומען אונזער טייל געווער. מיר באַשליסען צו גיין צוריק אין ברייגנסק.

אויפֿן וועג צו ברייגנסק אונטער דעם דאָרף מאַלינאָווע קומען מיר צו אַ פויער מארזשווינסקי. מיר בעטען אים אַר זאָל אונז ערלויבען זיך אָבצורוהען עטליכע טעג. די געווער האָבען מיר פאַרבאַהאַלטען אין וואַלד. ער זאָגט אונז, אַז ער האָט אַליין ניט וואָס צו עסען. קען ער אונז ניט געבען קיין עסען. מיר פאַרזיכערען אים, אַז מיר וועלען ניט דאַרפען זיין עסען. ער erlויבט אונז צו שלאָפען אין שייער.

ביינאַכט נעמען מיר די געווער און גייען אַוועק אין ווייטע דערפער. מ'האָט דרך ארץ פאַר די ביקסען. מיר ברייגען גענוג שפּייז. מיר גיבען מארזשווינסקין אויך עסען. ער איז צופרידען אונז צו האַלטען. איין מאָל אין וואָך זיינען מיר געגאַנגען שאַפען שפּייז. מיר האָבען געמומען אַליס וואָס מיר האָבען געקענט קריגען: שעפּסען, חזירים, קאַרטאָפליעס, מעהל, געבראַכט צו מארזשווינסקין. ער האָט אונז קיין מאָל ניט געזעהן מיט די געווער, אַזוי פאַרזיכטיג זיינען מיר געווען. מיר טרעפען אין וואַלד איטשע גראזשינסקי, שיעלע און אַ ביאַליסטאָקער. מיר גיבען זיי אויך שפּייז. אָט אַזוי האָבען מיר איבערגעלעבט דעם גאַנצעןווינטער ביי דעם פויער. דער פריהלינג דערנעענטערט זיך, די נעכט ווערען קלענער. מ'קען ניט גיין וויייט נאָר קיין שפּייז. אין דעם געגענד האָבען מיר ניט געוואָלט גיין, ווייל מארזשווינסקי וואָלט אויך פאַרשאַטען געוואָרען. באַשליסען מיר אַז איצט מוזען מיר אַנגרייטען שפּייז פאַר'ן גאַנצען זומער.

מיר לאָזען זיך אַוועק מיט אַ וואָגען וואָס דער פויער האָט אונז געגעבען. מיר באָקומען אַ פולען וואָגען מיט שפּייז, פלייש און מעהל. מען דאַרף דאָס אָבפירען אין דאַרף צום פויער, ער זאָל עס אינזאַלצען און אַוועקלייגען.

די נאַכט איז שנעל אַוועק. עס פאַנגט שוין אָן טאָגען. מיר פאָרען אַריין אין דאָרף. וואַרשיינלעך זיינען אייניגע פויערים שוין געווען וואַך, און האָבען באַמערקט דעם וואָגען שפּייז מיט אַנדערע סחורה צו פאָרען צו מארזשווינסקין. און זיינען געווארען פאַרדעכטיגט.

מיר ווייסען ניט פון דעם. דער גאַנצער זאַפאַס שפּייז איז צוגעגרייט געווארען, גוט אייגעפאַקט געווארען מיט זאַלץ. מיר זיינען זיכער אַז מיר וועלען איצט האָבען שפּייז, מיר וועלען דעם גאַנצען זומער ניט דאַרפען מער גיין נאָך שפּייז. מיר שלאָפען אין שייער.

מאַרשווויגסקי האָט דורך דעם ווינטער זיך אַליין גוט אויסגעפאַשעט. די קריסטען וואונדערען זיך, זיין פרוי טראָגט אַ נייע אידישע קלײדל, וואָס מיר האָבען איר געשענקט. צו דער זעלבער צייט ווערען אין ביעלסק צוטראָגען קלאָגען, אַז אידישע באַנדעס ראַבירען ביי גוטע פוילישע בירגער, און מאַר־ זשווינסקי ווערט נאָכגעשפּיאָנירט.

מיר גענפינען זיך אַלע אין שייער. ביינאַכט הערען מיר הינט ביילען. איך קוק דורך די שפּאַרינעס, איך זעה באַטערייקעס באַלייכטען דעם וועג. אונזער געווער איז דאָן געווען אין שייער. איך נעם די כּלי זיין און קריך אַראָפּ פון שייער. איך וואַר באַמערקט, עס הערט זיך אַ שיסעריי. איך בין לייכט פאַר־ וואונדעט. איך ענטפער מיט פייער. בערל ראזינקע און משהל דער ביאַליס־ טאָקער שיסען אַרויס פון שייער. די באַנדע ציהט זיך צוריק, וועג מיר בלײַ־ בען שטיל, שיסען זיי ניט צוריק, דענקענדיג אַז מיר זיינען שוין ניט קיין לעבע־ דיגע. 15 מינוט שפּעטער קומען מיר אַרויס אין הויף. די קריסטין קומט אַרויס פון שטוב, מיר וואַרענען איר אַז זי זאָל ניט דערוועגען צו גענבען קיין נעמען. זי צלמ'ט זיך, פאַרזיכערט אונז, אַז זי וועט ניט רעדען קיין וואָרט.

פאַרוואונדעטערהייט קריך איך אַוועק צוועלף מייל צום דאָרף קאָזוסקע צום באַקאַנטען גורסקין. איך קום אָן דריי ביינאַכט, קלאָפּ אין טהיר און גורסקי זאָגט צו זיין פרוי: „זאָוול איז ביין טהיר".

זיי עפענען די טהיר און איך קום אַריין אין שטוב. גורסקי זעהט מיין געזיכט, זאָגט ער: זאָוול, וואָס איז דיר? איך בין פאַרוואונדעט פון זשאַנדאַרען, ענטפער איך אים. ער גיט מיר אַ געלעגער. איך זאָג אים, אַז בערל ראזינקא געפינט זיך ערגעץ אין וואַלד. ווען ער וועט זיך פרעגען אויף מיר, זאָלסטו אים זאָגען אַז איך בין ערגעץ אין דאָרף.

איך האָב אַבגעמאַכט מיט בערלען זיך צו טרעפען אַלע דריי טעג לעבען וואַלד, ביי די צוויי מיהלען. ווען אימיצער וועט ניט קומען מיינט עס אַז ער איז טויט.

מיט עטליכע טעג שפּעטער האָב איך אַנגעפאַנגען עפּעס צו מערקען, אַז די קריסטען זיינען ניט די זעלבע. זיי שושקען זיך איך זאָל ניט הערען. זיי פאַרדעכטיגען מיר, אַדער ווילען מיר איבערגעבען צו די דייטשען. איך גיי צום שייער, באַטראַכטען מיינע געווער וואָס איך האָב פאַרבאַהאַלטען. ערשט גורסקי'ס שייגעצלע גייט מיר נאָך פון ווייטענס. איך זעה אַז די געווער איז

געריכט, אָבער אַלעס איז דאָ, דאָס הייסט אַז גורסקי ווייסט שוין, אז איך און מיינע פריינד באַזיצען געווער.

איך טרעף משהׂען אין וואַלד ביים מיהל. בערל ראזינקא איז ניטאָ. איז ער שוין טויט? עס איז אוממעגלעך. מיר באַשלׂיסען צו וואַרטען נאָך אַ טאָג. פון גורסקין מוזען מיר שוין אַוועקגיין. צומאָרגענס זאָגט מיר גורסקיס שייגעצעל, אַז עמיצער מיט אַ גרינעם פּלאַשטש האָט זיך געפרעגט אויף מיר. אלזא בערל איז דאָ. שפּעט ביינאַכט טרעפען מיר אים אין וואַלד, און מיר באַשלׂיסען צו גיין קיין אַלׂיעקשין.

אין אַ קאַלׂניע לׂעבען דאָרף אַלׂיעקשין וואוינט אַ קריסטין סטאַניסלׂאַוע קרויזע. מיר קומען אַריין צו איר אין הויז. זי איז צופרידען אונז צו האַלׂטען. „ביי מיר וועט איר איבערלׂעבען די מלחמה", זאָגט זי. דער פראָנט איז שוין נאָהענט, שוין ביי בריסק. דריי מאָנאַטען זיינען מיר געווען אין דער קאַלׂאָניע ביי קרויזען. שפּייז האָבען מיר געמוזט שאַפען מיט אונזער געווער. די סטאַניסלׂאַוע האָט געוואוסט, אַז מיר האָבען געווער, און ווי אַזוי מיר שאַפען שפּייז.

אין מיטען זומער האָבען די פּוילׂישע פּאָליציי וואָס זיינען געווען גענטרייע נאָצים ביז איצט שוין איינגעזעהן, אַז די רוסען זיינען נאָהענט, און מען דאַרף איצט ווערען צוריק פּוילׂישע פּאָטריאָטען. 25 ברײנסקער פּוילׂישע פּאָליציאַנטען, צוזאַמען מיט אַביסלׂ יוגענד האָבען זיך אַרגאַניזירט אין דער זאָגאַנאַנטער אַרמיע קראַיאָוע אין פּוילישע פּאַרטיזאַנער גרופּעס. זיינען זיי אַלע מיט זייערע געווער געקומען אין די וועלׂדער. אידישע פּאַרטיזאַנער האָבען געהאַט צנוג צרות פון די פּוילׂישע חברה. זייער ערשטע אַרבייט איז געווען אויסצוראָטען אידען, וואָס זיי האָבען געפונען אין די וועלׂדער.

מיר גייען אַוועק ביינאַכט איין מאָל פון אַלׂיעקשאָן צו קריגען שפּייז. מיר קריגען ברויט, אייער און פּוטער. מיר ווילׂען שוין נעמען די פּעקלׂעך און גיין צו אונזער פּאַרבאַהאַלׂטענישׂ, זאָגט בערל ראזינקע, אַז ער האָט געזעהן ביים פּויער אַ טעפּעל סמעטענע. ער ווילׂ ניט אַוועקגיין. ער האָט שוין לאַנג ניט געגעסען קיין סמעטענע. מיר וואַרטען אויף אים און קומען צוריק צו קרויזען.

דערווילׂ קומען אָן די קראַיאָוצעס, זיי באַמערקען אונז. זיי דיינקען אַז מיר זיינען פּוילׂישע. זיי פרעגען אונז אַ פּאָסיר וואָרט. זיי האָבען ערוואַרטעט

צו געפינען אַ טייל פון זיי אין שייער, וואו זיי זיינען געשלאָפען. יעדענספאַל — זיי האָבען אונז פאַרלאָזען, מיטגענומען זייער חברה און צוזאַמען אַוועק. גייענדיג צוריק הער איך ווי זיי זאָגען: ווער זיינען געווען די חברה וואָס האָבען ניט געוואוסט דעם פאַסיר צייכען? עס זיינען ניט געווען אונזערע. זיי שיסען אויס עטליכע מאָל, און גייען אַוועק.

מיר קריכען אַריין אין שייער און לייגען זיך שלאָפען. פאַרטאָג הערען מיר ווי די קרויזע מעלקענדיג די קיה רעדט צו די בהמות, מיר זאָלען הערען: צוויי באַנדעס האָבען זיך נעכטען געטראָפען דאָ. צוהען פון זיי זיינען געשלאָפען אין שייער.

ביים ענדע פון מאַנאַט דזשולי אין אַ זונטאָג איז שוין דער פראָנט ביי אליעקשין. דייטשען ציהען זיך צוריק מיט'ן טראקט. די רוסען קומען אַן מיט'ן וואַלד. מיר זעהען דעם קאַמף פון שייער. אַלע הייזער אַרום דאַרף ברענען פון די קוילען. מיר וועלען מוזען פאַרלאָזען דעם שייער, ווייל דער שייער וועט וואַרשיינליך יעדער מינוט אָנפאַנגען ברענען. מיר קענען ניט אַרויס פון שייער. מ'וועט אונז זיכער באַמערקען. די רוסען אָדער דייטשען. מיר קענען ניט מאַכען קיין שווערי־גקייטען פאַר דער קרויזע, וואָס איז געווען גוט צו אונז.

דייטשען קומען אַן אין הויף. זיי זוכען פערד צו לויפען צוריק. דערווייל געפינען זיי אין הויף אַ יונגע שיקסע, זיי שלעפען איר אַוועק אין וואַלד און פאַרגעסען אין די פערד.

מיר לאָזען זיך אַראָפּ פון שייער, באַהאַלטען זיך אין די הויכע אָבער. די דייטשען נעמען אָן פּאָזיציעס. זיי באַשיסען אליעקשין. די רוסען געפינען זיך אויף דעם צווייטען זייט פון דאַרף. קוילען פליהען איבער די קעפּ. מיר לייגען אין די האָבער, פלוצלינג הערען מיר אַ דייטשער פאַנצער טאַנק לאָזט זיך אַראָפּ פון דעם וועג און פאַרט אַריין אין פעלד. מיר ערוואַרטען שוין דעם טויט, צוקוועטשט צו וועלען פון די שרעקליכע מאַנסטערס, וואָס גרייכען ביי צוואנציג פוס פון פּלאַץ, וואו מיר ליגען פאַרבאַהאַלטען. צום גליק האָבען די דייטשען דעם טאַנק אויסגעקירעוועט כמעט לעבען אונזערע קערפערס. נעמען שיסען צום וואַלד. מיר בלייבען לעבען, נאָר מיר וואגען ניט אַרויסצוקריכען פון הויכען האָבער. דער אָוונט קומט אָן. די רוסישע אַרטילעריע הערט זיך נעהענטער. די דייטשע אַרטילעריע ציהט זיך צוריק. מיר קריכען ווידער אַריין אין שייער, וואָס איז דורך אַ נס געבליבען שטיין, ניט פאַרברענט. מיר

לייגען זיך אַוועק. האָבען מיר זיך טאַקע געראַטעוועט? אָדער מיר וועלען נאָך ווערען קרבנות פון די פּליענדע קוילען.

באַגינען קומט אַריין קרויזע. זי זאָגט אַז קיין דייטשען זעהט מען שוין ניט. שוין אויסגעריניגט זיי פון דאָרף.

עס קומט אָן איין אָפיציר. איך דערקען אַז עס איז אַ סאָוועטישער אָפיציר. ער פרעגט אונז, ווער מיר זיינען, זאָגען מיר אים, איבערגעלעבטע אידען. ער הייסט אונז גיין אין בריינסק.

מיר גייען אַריין אין דאָרף אלייקשאן שוין פרייַ מענשען. מיר קומען אַריין צו אַדאַמטשיקען דעם סאלטיס, דעם גרעסטען באַדיט. זיין פרוי נעמט אונז אויף ווי טייערע געסט. זי גיט אונז דעם ערשטען פריהשטאג. עפּעס גאָר אַנאַדער אַדאַמטשיק איז זי. דער מאַן איהרער איז ניט געווען.

אין דער פרי קומען מיר קיין בריינסק. עס איז אַ רעגענדיגער דריבענער קאַלטער פריהמאָרגען.

מיר געפינען שוין משה יענטשמאַן אן דאווטשע אלייענצקי אין שטאָט. דאָס איז די געשיכטע פון זאָוול רובינשטיין.

זאוול רובינשטיין

צוואנציגטער קאַפּיטעל

בריינסק נאָך דער באַפרייאונג

ביסלעכווייז קומען מיר צו זיך. מיר פֿאַנגען זיך אָן פֿאַנאַנדערקלײַבען אין דער לאַגע. פֿאַנגען אָן צו באַגרייפֿען די גאַנצע טראַגעדיע אונזערע.

עס באַווייזט זיך שפּעטער אַ סאָוועטישער מיליטערישער הויכער בעאַמטער. דאָכט זיך אַ באָן אינזשעניער. ער פֿרעגט זיך נאָך ביי אַלעמען. ער איז ספּעציעל אינטערעסירט אויסצוגעפֿינען וועגען די פֿאַמיליע צוקערמאַן, דעם בריינסקער רב׳ס משפּחה. פּילייכט איז אימיצער געבליבען לעבען. ער מאַכט אַ ספּעציעלע אונטערזוכונג. עס נעמט ניט לאַנג, ער געפֿינט אויס דעם שרעקלעכען אמת, אַז קיינער פון רב׳ס פֿאַמיליע איז ניטאָ מער צווישען די לעבעדיגע. דאָס איז געווען הרב צוקערמאַנ׳ס אַן אייניקל מיט דער סאָוועטישער אַרמיי. געקומען זוכען וועמען פון דער משפּחה, געפֿונען האָט ער חורבן.

יעדער נעמט זיך צו עפּעס אַ פֿרנסה. די פּוילישע באַנדעס לאָזען אונז ניט זיך איינבירגערען אין בריינסק. יעדער פּרימאַרגען וועקען פּלאַקאַטען אויסגעקלעפּט, וואַרנען די אידען צו פֿאַרלאָזען בריינסק.

די אידישע הייזער וועקען באַזעצט מיט פֿרעמדע. דער האַנדל, האַנדווערקעריי — אַלעס ביי פֿרעמדע.

מיט האַרץ ווייטיג קוקען מיר צו ווי די קריסטען גייען אין קאַסטשיאַלזונטאָג אַנגעטאָן מיט די אידישע מלבושים. איר דערקענט אייער טאַטנס אַנצוג.

ביז וואַרשע איז באַפרייט געווארען זיינען נאָך אין בריינסק געווען סאָוועטישע מיליטער, האָבען די פֿאַליאַקען ניט געקענט הערשען צו פּיעל. שפּעטער וען די סאָוועטען האָבען זיך געגרינדעט צוריקגעצויגען, איז דאָס אידישע לעבען געווארען הפקר. בייטאָג געאַרבייט, ביינאַכט פֿלעגען מיר זיך אַלע צוזאַמענ-

קומען נעכטיגען ביי יצחק גאָטלִיעב אין מויער אויפ'ן צווייטען עטאַזש. באַ־פאוועלנטע זיינען מיר געשלאָפען דאָרט. אייניגע פון אונז האָלטען וואַך.

מאָרדען נאָך דער באַפרייאונג

אין מאַרטש 1945 זיינען זיסל טאפטשעפסקי (ליפע פּאַרצעלייניקס) און משה טיקאַצקי'ס אַ שוועגערין געגאַנגען צו דער אַרבייט ביי דער שטיינמאנאָווע אויף בענדוגע. די שטיינמאנאָווע האָט געהאָלטען אַ שנייִדערייַ וואַרשטאַט. די שטיינמאַנאָווע האָט געבראַכט צו אידען שפּייז, וועז זיי זיינען געווען פאַר־באַהאָלטען אין וועלדער. פּלוצלינג ווערט אַ געוואָלט, מען האָט אימיצען דער־שאָסען. מען קומט צו דער שטיינמאנאָווע, מען געפינט בייַדע מיידלעך צוזאַמען מיט דער פּוילישער שטיינמאנאָווע דערשאָסען.

אַביסעל שפּעטער איז איטשאָלע ברוידא צוזאַמען מיט אַ דראַגעטשינער בחור געפאַרען אויפ'ן דאָרף, זיינען זיי ביידע אויפ'ן וועג ערמאָרדעט געוואָרען.

דער איד פּאָקטשעווע וואָס האָט זיך געראַטעוועט פון די גאַז קאַמערען פון טרעבלינקע, האָט געהאָלטען אַ מיידל ביים דאָרף שעמיאַן איז ער אַהין געפאָרען צוליב געשעפט, איז ער דאָרט ערמאָרדעט געוואָרען.

אַקציע צו בריינגען אידען צו קבר ישראל

חיים וורובעל דער קעוולִיאקער אַרגאַניזירט די אַרבייט צו בריינגען צו קבר ישראל אַלע פון די צעוואָרפענע פּלעצער, וואָס מען ווייסט אַז דאָרט זיינען אידען געפאַלען. עס ווערען אַרגאַניזירט אין בריינסק גרופּעס. מיר מאַכען אויף אַרונות. יעדער גרופּע לאָזט זיך אַוועק אין אַנדערע דערפער, קלייבען צוזאַמען די געפאַלענע, בריינגען זיי צו קבורה. דאָס איז געווען אַן אמת העל־דישע אַרבייט, ווייל דער לעבען איז געווען אינגעשטעלט בייַם פאַרען אין די דערפער. דאָך האָבען זיי אַלעס דורכגעפירט אין אין טאָג. זאָוול רובינשטיין דערציילט אַז דאָס איז געווען מסירות נפש. אַלע האָבען געהאָלפען, בלויז אייניגע געצייטע האָבען זיך ניט געוואָלט אין דעם באַטייליגען.

זייענדיג אין ביאַליסטאָק האָט מיר קיינער ניט געקענט געבען קיין ענוויע אינפאָרמאַציע, ווער עס איז צו קבורה געקומען. ביז איך האָב באַקומען די אינפאָרמאַציע פון וועלוול גאָלדע אין קעמפּ אין דייטשלאַנד.

דאָס איז די ליסטע פון די געבראַכטע צו קבר ישראל:

מאיר רובין, לייזער רובינ׳ס זוהן,
מנוחה זיין פרוי און צוויי קינדער זייערע,
קעסטין זעליג,
קוסאַרסקי שרה, פערל יאנקל אלשווערס טאַכטער,
רחל טשעסליאק, דעם קאשניקס אייניקל,
באַבטשע רובינשטיין, יאזעפינערקעס אייניקל,
קליינאַט משה, עלבערס אייניקל,
לייבל פאַוו, אַ טשיזעווער,
שמעון רובין מיט פרוי און קינדער,
יעקב אליענצקי, משה אליענצקיס זוהן,
בנימין פריבוט, לאַזער שמיד׳ס אייניקל,
חיים הערש ראַטענשטיין, מענדל טאַקער׳ס זוהן,
יעקב ראַטענשטיין, לייבל סטעלמאַכ׳ס אייניקל,
שיינע האַלפערן, אינדיטשקעס שנור,
הערשל האַלפערן, אינדיטשקעס אייניקל,
מנוחה הורוויץ, הערשל׳ס טאַכטער,
יאַכע סוסעל, משה סוסעל׳ס
וואינאַוויטש אברהם, פון בעגדוגע,
וואינאַוויטש רייזל,
וואינאַוויטש פייגל,
וואינאַוויטש חביבה 2 יאָר,
רחמיאל ברענער, פסח מילנערס,
בערל יאַץ, שלומה וואלפקעס זון,
מלכה יאַץ, אייניקל שלומה וואלפקעס,
יאָסל ברוידע, שייקעס זוהן,
צאַלקע ברוידע, שייקעס זוהן,
נאַטע ברוידע, שייקעס אייניקל,
קאַפלאַן, פסח, שלומה וואלפקעס איידים,
יערוסאַלימסקי וועלוול דעם סופר׳ס,
שאלעמייקע דעם מלמד׳ס אייניקל,
הערשל פולשאַנסקי, טשעבטשעס זוהן,

יצחק וואלקאוויטש, פסח מילנערס אייניקל,
וורובעל מאטל, קעווליאקער,
וורובעל הערטל, מאטלס זוהן,
ניסקע נודעלמאן, איטשע זאליטשערס זוהן,
משה חיים דאמבראווסקי, באטקער מלמד'ס אייניקל,
כלאוונע ביבער, ריקלס ביבערס זוהן,
א פיעקוטער בחור, נאמען ניט באקאנט,
א פרעמדער איד פון סאקאלע, נאמען ניט באקאנט.
די אלע האבען זיך געקענט דערקענען.

עס זיינען באערדיגט געווארען פיל מער וואס מ'האט שוין ניט געקענט וויסען ווער זיי זיינען געווען. פיעלע זיינען דערקענט געווארען פון פאפירען וואס מ'האט ביי זיי געפונען. זאנסט געווען אוממעגליך צו דערקענען. פאר די דאזיגע נאבעלע ארבייט, צונויפזאמלען די מתים און ברייננען זיי צו קבר ישראל קומט בויז צו דאנקען דעם חיים וורובעל. עס וואלט נאך געווען מעגליך פיעל מער מענשען צו ברייננען צו קבר ישראל. דער לעבען איז אבער ניט געווען זיכער, ספעציעל אונטער'ן שטאט.

עס איז באוואוסט געווארען, אז אין די דערבייאיגע נאענטע שטעטלעך וועט אין איין טאג ארגאניזירט ווערען אנפאלען אויף אידען. אין סימיאטיץ זיינען שוין פינף געפאלען, אין סאקאלע פופצעהן, אין טשעכינאווצע פיער, טשישטשוו צוועלף, באטקע איינער, דראגעטשיין פיער.

אין ברייננסק ווערט שוין אוממעגליך צו פארבלייבען, דעריבער באשליסען מיר צו פארלאזען ברייננסק.

פסח 1945 מוזען אלע ברייננסקער אידען פארלאזען ברייננסק קוים מיט'ן לעבען אנטלאפען.

קיין גוטס וועט מען שוין פון ברייננסק ניט האבען. ביים פארלאזען ברייננסק שטייען די קריסטען און שמייכלען, לאכען פון אונז, קוועלען פון זייערע נייע הייזער, שיינע מלבושים, נייע מעבעל, און אלעס וואס איז געווען אידיש. יעצט וועט שוין קיינער ניט קומען מער נאך ירושה.

פיעלע פון די געבליבענע האבען זיך אוועקגעלאזען ניט וויסענדיג, וואו זיך אהינצוטאן. האבען ווידער געגומען דעם וואנדערשטעקען און זיך גע־שלעפט איבער בערג און וואסערען, איבער פארשידענע גרעניצען.

אייניגע איז געלונגען זיך צו דערשלעפּען צו די די. פּי. קעמפּס אין די אַמעריקאַנער זאַנעס פון דייטשלאַנד און עסטרייך.

איבעראַל וואו עס געפינען זיך נאָר אַביסל פון די שארית הפּליטה זיינען דאָ אַ פּאָר ברייגסקער צווישען זיי.

אַנדערע האָבען מער ניט געהאַט קיין קרעפּטען צו די נייע וואגלענישען, זיינען געבליבען אין די פּוילישע שטעט פון נידער שלעזיען.

אַ קליינע צאָל שטעלען זיך אָב אין ביאַליסטאָק.

ברייגסק איז געבליבען אידען־ריין.

חיים פינקלשטיין, דער געוועזענער קאָמאַנדאַנט פון משפחה לאַגער ביים ברייגסקער פּאַרטיזאַנער אָטריאַד איז געקומען אין ברייגסק צום מאַרק דעם 24־טען פעברואַר 1947 איז ער אין מיטען טאָג, אין צענטער פון מאַרק דער־שאָסען געוואָרען.

ברייגסק האָט זיך אָנגעפאָנגען מיט הינריכטונגען פון אידען אַרום ברייגסק מיט מיט הונדערטער יאָרען צוריק, און האָט זיך געענדיגט מיט'ן מאָרד פון חיים פינקלשטיין דעם 24־טען פעברואַר 1947.

דאָס איז די געשיכטע פון אונזער היים שטאָט ברייגסק פון אירע 140 יאָהר לעבען, שטרעבען, האָפנונגען, קאַמפען און ענדליכען חורבן. ברייגסק וואס איז בלויז אַ קליין שטעטל, אַ מוסטער פון גאַנצען אידישען איראָפּעאישען מילייאַנעדיגען ווירקענדיגען עקזיסטענץ, וואָס האָט זיך געענדיגט אין די יאָרען פון 1939 ביז ענדע 1944. פינף יאָר און אַזוי פיל קרבנות. וועלען אויך די קרבנות זיין אומזיסטע?

מיר טענה'ן שטומערהייד אַלץ יענע טענה
וואָס האָט נאָך קיין מאָל ניט דערגרייכט צום הימל
און וועט אפשר צום הימל קיין מאָל ניט דערגרייכען
פאַרוואָס? פאַרוואָס? און נאָך אַמאָל, פאַרוואָס?

(פון ביאַליקס „אין שחיטה שטאָט")

זאת קראתנו וספרנו בשנון — דאָס האָט מיט אונז פאַסירט און מיר האָבען עס קלאָר דערציילט. דערמיט דערפילען מיר די צוואה פון ברייגסקער לעצטען רב ר' יצחק זאב צוקערמאַן זצ"ל, וועלכער איז אומגעקומען אין דער שפּיצע פון דער גאַנצער אידישער קהילה פון אונזער היים ברייגסק.

ᎯᏝᏍᏓᏁᏝᎰ ᏫᎯᏝᏁᏁᏂ ᏫᏂᏁᏂᏁᏂ 1947 ᏫᏁ ᏫᏍᏉᏂᏝᏍᏗ
ᏗᏢᏉᏍᏓᏩ ᏫᏁ ᏚᎾᏫᏁᏂ ᏔᏍᏝᏂᏍᏗ ᏂᏍᏆ ᏣᏂᏚᏍᏗ ᏂᏁ ᏧᏂᏁᏂᏁᏂ ᏫᏁᏂᏁᏂᏍᏗ
‘ᏫᏍᏉᏂᏝᏍᏗ ᏂᏁ ᏚᏍᏉᏂᏝᏍᏗ ᏂᏍᏆ ᏣᏂᏚᏍᏗ ᏂᏁ ᏧᏂᏁᏂᏁᏂ ᏫᏁᏂᏁᏂᏍᏗ’

איינאונצוואנציגטער קאַפּיטעל

בריינסקער אידן אין פאַרשידענע אַרמייען

צו מאַכן אַ סך הכל פון אַלע בריינסקער וואָס האָבן אנטייל גענומען אַלס באוואפנטע סאָלדאַטן אדער אין זייער ראָלע אַלס העכערע אָפיצירן, מוזן מיר אָנקומען צו פאַרשידענע אַרמייען, וויל איבעראַל זיינען בריינסקער געווען פאַרטראטן.

אין אָנפאָנג מלחמה 1939 זיינען פאַרשטענדלעך זייער פיעל בריינסקער געמומען געוואָרען אין דער פוילישער אַרמיי. די ערשטע טעג זיינען גלייך געפאַלען:

מאָטקע אליענצקי,

מאיר פרידמאַן, חנה רייזקעס זוהן,

אין מיידאנעק ביי לובלין האָבן זיך געפונען אין דייטשע געפאַנגענשאַפט 10 בריינסקער נאָך פון דעם מאָנאַט סעפטעמבער 1939. פון זיי איז געווען בריף אין בריינסק ביז ענדע 1942. עס פאַרשטייט זיך, אַז זיי זיינען אומגעקומען אין די גאַז־קאַמערען פון מאידאנעק ענדע 1942. דאָס זיינען די לייטע:

מרדכי סוראוויטש, יעקב מאיר כארלאפ׳ס אייניקל,

מענדל ליעווארטאווסקע, אַלטער ראדישאווער שמיד׳ס זוהן,

משה מרדכי פערלמאַן, אברהם בער׳ס,

קאַפּלאַן, יענקל וואָסער טרעגער׳ס אייניקל אברהמעס זוהן,

מלך גאָלדוואָסער, מענדע לייבס זוהן,

משה גאָלדוואָסער,

פינקלשטיין, בעקער פון בענדוגע,

מרדכי כאַשעס, אַליענצקער שוסטער׳ס זוהן, צוויי זיינען ניט באַוואוסט.

יאסקע ווינער, יעקב ווינער׳ס זוהן, (לויט קריסטליכע חברימ׳ס ערקלערונגען איז יאָסקע פאַרלאָרען געגאַנגען אין שלאַכט טומעל).

דעם 22־טן דזשון 1941 ווערן אַריינגעצויגן אַריבער 100 אין דער מאָביליזאַציע. פיעלע זיינען שפּעטער צוריקגעקומען אָבער פיעלע זיינען געפאַלן.

ניסקע גאָלאָב, אברהם אבע דעם טאָקער׳ס
מרדכי פריימענער, דבורה דינע׳ס איידעם,
חאָץ, אַ שטעפּער, שטאַמט פון אָרלע,
פּיעטריקאווסקי, בוכהאַלטער פון באַנק,
יאָסל בריינסקי, אריה לייב׳ס אַ זוהן, בייגע פייגע׳ס אוראיניקל.
אַרטשיק סעמיאַטיצקי, משה אַבעס זוהן, באַשע סימעס איניקל,
אייזשע פּאַכטער, יענקל בנימינ׳ס זוהן,
יענקל בוראַק, לייבל בוראַק׳ס זוהן,
קוקאַפקע, דער זייגער מאַכער,
הערצקע ריפקע, מרדכי הערש מלמד׳ס זוהן,
יודל קראַץ, שלום קראַצעס זוהן,
ישראל גראזשינסקי, אברהמעס זוהן,
לייזער ליפע, גוטמאַן טשאַנעס איידעם,
יעקב קאטלאוויטש, קאַפּוסטעס זוהן,
בערל דייטש, פּרייסל שמיטס,
איטשע מאַן, יענקל מארוינקערס זוהן,
שלומה גראַכאַווסקי, שלומה בעקערס,
לייזער סוסעל, שלומה אפרימ׳ס זוהן,
משה יאָסל טרוס, מאטיע אַבעס זוהן,
משה כאַנדאַווסקי, אייזיק זייפמאַן׳ס שטיפזוהן,
איטשע ליעווין, שמולקע בעקערס זוהן,
משה מעקלער, קערסנאַווער שניידער׳ס זוהן,
פּאַצאַווסקע, דוד ליעוו׳ס איידים,
אַרטשיק שפּאַק, הערשל גלעזנ׳ס זוהן,
סענדער קאַנטשיק, חצקל שוחט׳ס זוהן,
אברהמל בריינסקי, יעלקע בענדוגערס זוהן,
פּאַדראַטשיק, אַלטער פּאַרבער׳ס אייניקל,
זאַבלודאַפּסקי, בערטשע, נפתלי דאמינאוערס אייניקל,
אַרטשיק, חיליע טיקאצקי׳ס פריינד.

ס'זיינען געווייס פאַראַן נאָך, נאָר מיר איז ניט געלונגען צו באַקומען מער קיין אינפאָרמאַציע.

אין הערבסט 1944, וועַן ברייגסק איז שוין געווען באַפרייט, די שלאַכט איז דאָן אָנגעגאַנגען ביי פּילטוסק, זיינען געקומען פון פראָנט דריי בריף פון ברייגסקער אין סאָוועטישען מיליטער. דאָס זיינען געווען: בעניע מעדוועט, פייוול שוסטער'ס זוהן, דוד באָמבע, יענקל וואַסער־טרעגערס אייניקל און מאיר ריבע, יאָסל וואַינעסערס זוהן. זיי האָבען זיך דאָן אָנגעפרעגט ווער פון די ברייגסקער לעבען, ליידער האָט קיינער זיי ניט געענטפערט. מען האָט זאָגאָר דעם אַדרעס ניט אַראָבגענומען. אין זומער 1946 האָבען געווייסע לייט זיך אָנגעפרעגט אויף זיי, ליידער קען איך ניט ענטפערען, וויל עס איז ניט באַשטימט. אין די פּלעצער זיינען דאָן געווען גרויסע שלאַכטען, דאָך איז מעגליך, אַז זיי לעבען ערגעץ.

ברייגסקער אין רוסלאַנד, אין אירע אַרמייען:

הערשל ברייגסקי, אברהם שקאפּס זוהן, צוריקגעקערט,

שלומקע טרוס, מאטיע אבעס זוהן, צוריקגעקערט,

אברהם יודל וואַסער, משה אהרן קלעקטאַר'ס זוהן, געפאַלען אין 1945,

ביי פּילטוסק שוין געווען 50 יאָר אַלט.

אשר וויערטשין,, בערל פידעלס אייניקל איז געווען אין אַנדערסעס אַרמיי אין נאָענטען מזרח און לעצטענס ענגלאַנד,

חיים וויינשטיין, משה הערש דעם טויבענס,

חנא מאַן, מארווינקעס,

קלמן צוכטליער, בן־ציון מלמד'ס אייניקל,

ישיע יודל טשיזעצקי, מלכה זיצערקעס אייניקל.

די אַלע האָבען געדינט אין קאַסטשיאָסקעס דיוויזיע. אַלע זיינען צוריק־געקומען, מאָנכע מיט מעדאַלין און אויסצייכענונגען.

ברייגסקער אידן אַלס אָפּיציערן אין דער מלחמה:

שלמה טרוס, שלומקע מאטיע אַבעס, האָט זיך באַטייליגט אין שלאַכטען ביי קורסק, סטאַלינגראַד, אריאל, כארקאָוו, קיעוו, קאַרפּאַטען, רומעניע טשעכאָסלאָוואקיע באַטאַליאָנער קאָמאַנדיר, לעצטען טיטול קאָפּיטאַן. אייניגע מאָל פאַרוואונדעט, באַקומט אויסצייכענונג פון רויטען שטערן און אַנדערע מעדאַלין. געווען זייער באַליבט ביים אָפּיציערן קאָרפּוס.

הערשל ברײנסקי, זיך באַטייליגט אין דער מלחמה אין סאָוועטן פאַר־באַנד אַלס אָפיציער אין ראַנג פון אָבער לייטענאַנט, געווען קאָפּעלמאַסטער ביים פּאָלק מוזיק, זיך אויסגעצייכענט אייניגע מאָל.

חאָנע מאַן, אָפיציער פון פּאָליטישע ערציהונג, איז אַלט געווען בלויז 22 יאָר, אָבער זייער פעהיג.

חיים ווײנשטײן, כאַראַנזשע, אָפיציער אָן אָוואַנס ביי דער קאַסטשיאסקע דיוויזיע צו 21 יאָר.

ברײנסקער אידן אין אַנדערע פּאַרטיזאַנישע אָטריאַדען.

דר. דאַטנער פון ביאַליסטאָק, געווען איינער פון די בעסטע פּאַרטיזאַנער אין אָטריאַד „נקמה", צייגט אָן אין זיינע באַשרײַבונגען און מעמוארען פון העלדישע קאַמפען פון „נקמה" אָטריאַד. וועגען די העלדישע אַרבייט פון א ברײנסקער. דאָס איז יחיאלקע זײַפמאַן, דער זוהן פון יאָסל זײַפמאַן, אַרטשעס אייניקל. יחיאלקע איז א נאָמען נאָך דעם באַרימטען ברײנסקער כלל טויער יחיאל לייב זײַפמאַן.

יאָסל זײַפמאַן איז געווען טהעטיג אין א סך צוויגען פון ברײנסקער לעבען אלס לערער, אָנפירער פון דער פּאָלקס־שוהלע, אלס רעדאַקטאָר און אַרויס־געבער פון דער לאָקאַלער ברײנסקער צייטונג „ברײנסקער לעבן" און אָנדערע פילזײטיגע טהעטיגקייטן. יחיאלקע האָט באַקומען א גוטע און טראַדיציאָנעל־נאַציאָנאַלע ערציהונג, איז געווען א חזון. אין זיין אַרבייט איז דאָ דער פאַקט וואָס דאָקטאָר דאַטנער ברײנגט אַרויס און בעט מיר פערזענלעך אז אין ספר הזכרון ברײנסק זאָל דאָס אַרויסגעבראַכט ווערען.

יחיאלקע זײַפמאַן איז געווען זייער טהעטיג אַרום ביאַליסטאָק אין אָטריאד „נקמה" און וועלכען ער האָט געאַרבייט אלס א געווען פוילישער סאָל־דאָט, א גוטער שיסער ביי מאַשין געווער און אלע שוערע אַרבייטן זיך באַטייליגט. זיין ספעציאַליטעט איז געווען אַראָבצולאָזען א באָהן־צוג פון די רעלסען אויף דער ליניע ביאַליסטאָק־וואלקאָוויסק.

ער באַקומט דאָנק־בריף פאַר זיין אַרבייט. דער טאָג־בוך פון „נקמה" אָטריאַד דריקט זיך אויס פון יחיאלקען ווי א מוטיגער העלד.

ער האָט געדאַרפט דורכפירן א טויט־אורטייל איבער א לייעניק (וואַלד־היטער) וועלכער איז באַווייזען געווארען צו זיין א דייטשער שפּיאָן מיט צוויי פון זיינע חברים, קומט ער אַריין צום לייעניק זונטאָג צו מיטאָג, ער געפינט

ביים לעשניק פיעל גענט. יחיאלקע שטעלט זיך ביים טהיר מיט אַ ברייטען גוט מאָרגען. ער האָלט אין האַנד אַן אַוטאָמאַט, זיי ווילען זיך אויף אים אַרויפוואַרפען, אָבער יחיאלקע האָט שוין אין די סעקונדען צוזייט אַ סעריע קוי־לען, פון וועלכע דער שפּיאָן מיט זיינע צוויי דייטשע געסט לִיגען שוין טויטע.

דעם 25־טען אָקטאָבער 1943 פאַלט ער אין קאַמף מיט אַ באַנדע געשטאַ־פּאָוצעס. העלדיש האָט ער זיך פאַרטיידיגט אָבער ער איז געפאַלען ווי אַ העלד.

די פאַרטיזאַנער האָבען דורכגעפירט אַ באַערדיגונג פאַר יחיאלקע זייפ־מאַן מיט'ן גרעסטען פאַרטיזאַנער כבוד.

האָדעם סוסעל, די שווארצע מיידעלע משה סוסעלס מיידעל אָדער משה יענקל זלמן אַברהמ'ס האָט מען געפונען איר פאָטער, ביז דער מלחמה, איז זי געווען אַ מיטגליד פון יוגענד החלוץ.

נאָכדעם ווי די בריינסקער געטא ווערט לִיקווידירט דעם 7טן נאָוו., 1942, איז זי אַנטלאָפן אין וואַלד, באַגעגנט זיך מיט אַ גרופּע סאָוועטישע דיווערסאַנטען און ווערט גלייך מיטגעריסען אין דער אַרבייט. זי האָט אַלעס געטאָן צו העלפען די שונאים פון די נאַציס, געטאָן זאָגאָר שפּיאָנערייַ, און געווען ער־פאָלגרייך אין פיעלע פעלען.

אין זומער 1943 ווערען זיי באַגעגנט פון אַ גרויסע גרופּע דייטשען. דער קאַמף דויערט אַ גאַנצען טאָג. דייטשע אָפיציערען פאַלען טויט. האָדעס שטייט אין מיטען פייער, לאדעט די געווער פאַר די רוסען צו קענען שיסען שנעלער. פון אַלע זייטען פייער. האָדעס גיט ניט אויף איר פאָזיציע, ביז זי פאַלט גלייך מיט די חברים. עהרע איר אנדענקונג.

צוויי און צוואנציגטער קאַפּיטעל

ליסטע פון בריינסקער אידן וואָס זיינען געבליבען לעבען

וואו זיי זיינען געווען דורך דער צייט פון 1939—1944

אַלפּערן וועלוול הינדיטשקעס אייניקל, אין וואַלד,
אַלפּערן משה יאָסל, הינדעטשקעס זוהן, אין רוסלאַנד,
אַלענצקי דוד, יענקל וואיטעקס, אין וואַלד,
אַלענצקי, אַבע, יענקל וואיטעקס, אין וואַלד,
אַלענצקי, שלומה, יענקל וואיטעקס, אין וואַלד,
אַלענצקי, דינה, משה אלענצקערס, אין וואַלד,
אָקאן, חוה, אין וואַלד,
אָקאן, לאה, אין וואַלד
אסקאַרד, משה, זכריה'ס זוהן, אין וואַלד,
איידעלמאַן, שכנא, אין רוסלאַנד,
בידער, משה, משה אהרן וואסערס אייניקל, אין רוסלאַנד,
בוראָק, וועלוול, הערשל בוראָק'ס זוהן, אין אַ בונקער,
ברענער ישראל פסח מילנער'ס אייניקל, אין וואַלד,
ברוידע, יאָסל, לאזער ברוידא'ס זוהן, אין וואַלד,
באַג, שלומה פישל באַג'ס אין רוסלאַנד,
ברוידע שיינע, שיע צאלקעס אייניקל, אין רוסלאַנד,
ברוידע אברהמל, ניסקעס אייניקל, אין רוסלאַנד,
ברוידא, איטשאַלע, לאזערס זוהן, ערמאַרדעט אין 1945, אין וואַלד,
גאַלדע, וועלוול, סלאוועס אייניקל, אין וואַלד
גאַלדע עווא, סלאוועס אייניקל, איצט אין אַמעריקע, אין וואַלד,
גאַלדבערג, ישיע, באַבעלע בעקערס אייניקל, אין וואַלד,
גראדזשינסקי מאיר, אין וואַלד,

גראדזשינסקי, איטשע, אין וואַלד,
דאַלינסקי, חיים קאַרטאָפֿליע, אין אַ בונקער,
דאַלינסקי, דוד קאַרטאָפֿליע, אין אַ בונקער,
ווירטשין, אַשר פידעלס, אין רוסלאַנד,
וואַסער, שלום, משה אהרן וואַסערס אייניקל, אין וואַלד,
וואַסער, מנוחה, משה אהרנ'ס אין אַ בונקער,
וואַנע, לייזער, אייזיקל פון בענדוגע, אין וואַלד,
וואַנע, חנה, אין וואַלד
ווינשטיין, שאַשקע, משה הערש'ס איצט אין אַמעריקע, אין וואַלד,
וורובעל, חיים, קעווליאקערס, אין וואַלד,
וויגאַצקי דוד, אידעלס, אין וואַלד
וואינאוויטש, בנימין, בענדוגערס, אין וואַלד,
זילבערשטיין, אברהם, יענקל וואַסער טרעגערס, אין רוסלאַנד,
זאליעפסקי, מאַטל, נאסקע קצב'ס, אין רוסלאַנד,
חזן, שיינע, מענדל גורסקערס, אין רוסלאַנד,
טאַפּטשעפסקי, זיסל, לייפּע פּארצעליניקס, ערמאַרדעט 1945, אין וואַלד
טיקאצקי, משה, איצט אין אַמעריקע, אין וואַלד
טיקאצקי חנה, אין וואַלד,
טשיזעצקי, ישיע מלכה'ס, אין רוסלאַנד,
טרוס, אַלטער, מאַטיע אַבעס, אין רוסלאַנד, איצט אין שוועדען,
טרוס, לייבל אַלטער זוהן אין וואַלד, איצט אין שווערען,
טשעשיינסקע, סטעלאַ, געפונען אין וואַלד, אין וואַלד,
יטעלד, שאַמע, אַלטער איטעלד'ס איצט אין אַמעריקע, אין רוסלאַנד,
יענטשמאַן, משה, אברהמס זוהן, אין וואַלד, איצט אין פוילען,
לייוואַרטאַפסקי, מינקע שמיד'ס(אין אַ בונקער,
לייפּע, הערשל טשאַנערס, אין וואַלד,
לייוו, מולקע דוד'קעס, לאַגער,
לייוו, פישל, ארליאַרניקס, אין אַ בונקער,
לייוו, חייה שרה, אברהב ריפקעס טאַכטער, אין רוסלאַנד,
לייוו בנימקע, שיע צאַלקעס אייניקל, אין רוסלאַנד,
לייוו, טריינע שיע צאַלקעס אייניקל, אין רוסלאַנד,
לייוו, פּעשע, שיע צאַלקעס אייניקל, אין רוסלאַנד,

ליעוו, גיטל, שיע צאלקעס אייניקל אין רוסלאַנד.
מאַגיד, יעקב, דעם אלטען שוחט'ס זוהן איצט אין אַמעריקאַ, אין שאַנכיי
מלמד, דאבטשע, יענטיטשקעס אייניקל, אין רוסלאַנד,
מאַן, חנקע מארוינקערס, אין רוסלאַנד,
סמורזשיק, דבורקע, לייזער קצב'ס אייניקל, אין לאַגער,
סוקמאַן, זלמן, פיעטקעווער, אין וואַלד,
סוקמאַן פייגעל פיעטקעוורע, אין וואַלד,
סוקמאַן, חייה פיעטקעווער, אין וואַלד,
סאַקאַלאַוויטש, בעראַלע חנה'ס, אין וואַלד,
סאַמוילע, יעקב, יענקל הערשל שמיט'ס איידים, אין וואַלד
פרייַנד נחמיה, דעם חזן'ס זוהן, רוסלאַנד,
פאַם שמחה, ברוך וועלוול'ס, אין וואַלד,
פענעכערזש פערל, זלמן רוטקערס, אין בונקער, איצט אין ישראל,
פאַסעסאַר, סימע, צוקערמאַן'ס, אין רוסלאַנד, איצט אין קעמפ
פאַוו, משה, שמוליע פאפלאַווערס איידעם, אין רוסלאַנד
פאַכטער שלומה בנימקע דעם שוסטער אין רוסלאַנד
פינקלשטיין, חיים, רחקעס פון בענדוגע, ערמאַרדעט 1947, אין וואַלד,
פינקלשטיין, מאַטל, אין וואַלד,
פינקלשטיין אברהמל, אין וואַלד,
פינקלשטיין, שאַשקע, אין וואַלד,
פינקלשטיין, חנה, אין וואַלד,
פריבוט, אריה לייב, הערשל שמיד'ס אייניקל, אין וואַלד,
פריבוט, זלמן, אין רוסלאַנד,
פריבוט, חיים וועלוול אין וואַלד,
פריבוט, אסתר, אין וואַלד,
פראַנק, לובע, געפינען אין וואַלד, אין וואַלד ,
צוכטלייער, קלמן, בן ציון מלמד'ס אייניקל, אין רוסלאַנד,
קאמינעטצקי, דאַרע, דאקטערשע, אין אַ בונקער,
קאַמען משה, גאליסעס, אין אַ בונקער,
קאַטלאַוויטש, יוסף, חיים בעקערס, איצט אין ארץ ישראל, אין וואַלד,
קעסטין, יעקב, יעצט אין איטאַליען, אין וואַלד,
קליינאַט, מוליע, עלבער שוסטער'ס, אין וואַלד,

קעסטין, יוסף בצלאל, איצט אין פֿאַלעסטינע, אין רוסלאַנד,
קאַנטשיק, חצקל שלומה'ס אין רוסלאַנד,
קאַנטשיק, שיינע, אין רוסלאַנד,
קאַנטשיק, לייבע, אין רוסלאַנד
רובינשטיין, גיטל, יאזעפינער, געשטאָרבען אין 1945,
רובינשטיין, משה, גיטל'ס זוהן אין וואַלד
רובינשטיין, סאניע, אין וואַלד,
רעזניק, צביה, יאזעפינערקעס אייניקל, אין אַ בונקער
רעכעלזאָן מולייע, דבורה דינעס אייניקל, אין וואַלד,
רובין, יעקב, רויטען אָנס זוהן, אין וואַלד,
רובינשטיין, זאַוול, זאַוול הערש דעם חסיד'ס איצט אין אַמעריקע וואַלד,
ראָזען, פסח, דוד שמיט'ס אייניקל, אין וואַלד,
ראָזען, חנה באַסל, מעלייכעס אייניקל, אין וואַלד,
ראָצלאָוו, בערל, שיע צאַלקעס, אין וואַלד,
ראָצלאָוו פֿערל, בערל'ס ווייב, אין וואַלד,
ראָצלאָוו, גליקע, בערל'ס טאָכטער, אין וואַלד,
ראָצלאָוו משה זוהן, אין וואַלד,
ראָצלאָוו, פריידע, טאָכטער, אין וואַלד,
ראָצלאָוו, פייגל, טאָכטער, אין וואַלד,
שאַפירא, פייוול, באַשע סימעס אייניקל, אין אַ בונקער,
שאַפירא, לייבל, באַשע סימעס אייניקל, אין אַ בונקער,
שפּאַק, הערשל, אלטער אַרקעס, אין וואַלד, איצט אין קובאַ,
שפּאַק ברכה, אין וואַלד,
שטיין, פסח, מאיר חיים'ס אייניקל, איצט אין אַמעריקע, אין שאַנכיי,
פון די פיער פֿערזאָן זיינען געווען בריף אין ברייגסק באַלד נאָך דער באַפרייאונג. לייבער האָט מען זיי ניט געענטפערט, קען מען ניט פעסטשטעלען צי זיי לעבען.
בעניע מעדוויעד, פייוול שוסטערס,
דוד באַנקע, יענקל וואַסער טרעגער,
מרדכי סוכאוויטש, יעקב מאיר כאַלאפס,
ריבה מיאַר, יאַסל וואינעסערס.

בריינסקער רעליף אָרגאַניזאַציעס

אין ניו־יאָרק

בריינסקער רעליף קאָמיטע

אונטער דעם נאָמען די בריינסקער רעליף קאָמיטע וועלט אָנגעפירט די טהעטיגקייט פון די בריינסקער לאַנדסלייט לטובת די אַלטע היים.

די בריינסקער רעליף קאָמיטע איז געגרינדעט געוואָרען אין יאָר 1918 בײַם ענדע פון דער ערשטער וועלט מלחמה. אַלע בריינסקער סאָסייעטיס אין ניו יאָרק זיינען געווען פאַרטרעטען אין דער רעליף קאָמיטע.

די ערשטע טהעטיגקייט איז באַשטאַנען צו שאַפען געלד פאַר די לאַנדסלייט וואָס האָבען געליטען פון דער וועלט מלחמה. עס זיינען דאָן ניט געווען קיין מעגליכקייטען צו שיקען דירעקטע הילף קיין בריינסק צוליב די חרוב׳ע פינאַנס אַנשטאַלטען.

עס איז דאָן געווען אַזאַ מאָדע צו שיקען דעלעגאַטען אין די שטעטלעך און בריינגען די שטיצע דירעקט צו די לייטע אין דער היים. די בריינסקער רעליף קאָמיטע איז ניט געווען קיין אויסנאַם. די קאָמיטע האָט דאָן צוגעצויגען פיעל לאַנדסלייט וואָס האָבען געאַרבייט ווי די ביהנען. באַזונט אַלע לאַנדסלייט, באַקומען נדבות פאַר דער שטאָט בריינסק. דערצו זיינען יחידים געווען פאַראינטערעסירט אַז זייער געלד זאָל דירעקט גרייכען די קרובים.

די קאָמיטע האָט דאָן געהאַט איר הויפט קוואַרטיר ביי הער זילבערשטיין אין סטאָר, אין סטענטאָן סטריט. טויזענטער זיינען געזאַמעלט געוואָרען איבער געגעבען צום שליח — אברהם זילבערשטיין, וועלכער איז אַוועקגעפאָהרען אין בריינסק צו ערפילען די אויפגאַבע.

הער זילבערשטיין האָט זיין שליחות דורכגעפירט. נאָר די צייטען פון דער גרויסער אינפלאַציע אין פוילען זיינען ניט געווען גינסטיג פאַר קיין ממשות׳דיגע הילף. די געלד וואָס די לייטע האָבען באַקומען האָבען אין אַ קורצער צייט פאַרלאָרען די ווערדע. מערסטע געלדער זיינען געשיקט געווא־רען פון קרובים פאַר עמיגראַציע צוועקען. לידער האָבען זייער פיל געביטען

זיירע דאָרטן אויף פּוילישע מאַרקטן. און זיינען געבליבען אויפֿן וואַסער. ניט געקענט דערגרייכען זייער ציעל. פיעלע זיינען געבליבען געשטראַנדעט אין דאַנציג און געבעטען נייע געלט.

בלויז געציילטע לאַנדסלייט, וואָס האָבן ניט געביטען זייער געלט אויף קיין פּוילישע געלט האָבן געקענט דערגרייכען די ברעגען פון אַמעריקאַ.

עס מוז צוגעגעבען ווערען אַז די שלוחים ניט זייענדיג קיין פינאַנציעלע עקספּערטען, זיינען פיל מאָל פון זאַגענאַנטע מאַכערס אָבגענאַרט געוואָרען. מ׳האָט ביי זיי אויסגענארט די אַמעריקאַנער דאָלאַרען אין געגעבען זיי פּוילישע מאַרקען לויט טעגליכען קורס. דער בריינסקער שליח, איז ניט געווען קיין אויסנאַמע.

וועז עס האָט זיך איינגעשטעלט אין פּוילען אַביסעל אָרדנונג, האָט מען שוין געשיקט שטיצע דורך היגע באַנק אינסטיטוציעס, די בריינסקער רעליעף־קאָמיטע האָט געשיקט רעגעלמעסיג בעדייטענדע געלד שטיצע פאַר אָלע אָרימע אין שטאָט. ספּעציעל פאַר די וואָס זיינען געווען פון די סאַמע אָרימסטע. און האָבען ניט געקענט ערוואַרטען קיין שטיצע פון די אָרטיגע צובראַכענע פאַראָרימטע מענשען.

דער פּערסאָנאָל פין דער בריינסקער רעליעף־קאָמיטע איז באַשטאַנען, פון פאַרטרעטער פון אָלע בריינסקער סאָסייעטיס אין ניו יארק.

אָבא שטיינבערג און יאָסל טורטשין פון די בריינסקער רודף שלום, אברהם יאָנקל סאַנקעס און שמעון וויל פון די בריינסקער בראָדערס, אויך דזשוליוס קאָהען האָט פאַרטראָטען די בריינסקער בראָדערס.

פון די בריינסקער יאָנג מענס זיינען געווען פאַרטראָטען: טשאַרלס קעס־לער, אברהם משה בערטשעס, מאָריס ראָזען, דזשייקאָב בעקער, לאָזער פריינד און זעליג זאַלצמאַן.

עס האָבען זיך אויך אָנגעשלאָסען אָזעלכע וואָס זיינען ניט געווען קיין מעמ־בערס אין די דריי סאָסייעטיס: ווילי קאָהען, דזשייקאָב ריטשמאַן, הערשל דאָמענאָוער און דזשייקאָב סאָפער, וועז סעם ווערפ איז געקומען פון שיקאָגא האָט ער זיך גלייך אָנגעשלאָסען אין די רייהען.

די גרופּע יונגע און עלטערע לאַנדסלייט האָבען געארבייט שווער צו זאַמ־לען די רעליף געלדער, וועלכע זיינען אָפּגעשיקט געוואָרען אהיים. דער אָנפי־רער פון דער גאַנצער ארבייט איז געווען הער דזשוליוס קאָהען, וועלכער האָט זיך איברגעגעבען מיט זיין גאַנצער ענערגיע צו העלפען די רעליף זאַמלונגען.

ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ 1918

ΑΠΟ ΑΡΙΣΤΕΡΑ: ΛΙΑΜΑΝΤ ΘΩΜΑΣ, ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΛΙΛΙΑΝΑ, ΜΕΛΙΤΑ ΕΛΛΗ, ΜΙΛ ΘΑΝΑΣΗ ΖΗΚΟΥΛΗ

ΑΠΟ ΔΕΞΙΑ: ΛΙΑΜΑΝΤ ΕΛΙΟΤ ΛΟΥΙΣ : ΜΑΡΚ ΘΑΚΕΡ, ΛΙΑΜΑΝΤΣΕ ΛΟΜΑΣΝΕ, ΓΑΛΛΟΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ΣΤΟ ΣΕΡΒΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟ, ΘΑΝΑΤΟΣ ΛΟΥΙΖΟΣ

ΝΕΟΣ ΑΜΑΧΟΣΤΟΛΙΤΗΣ, ΜΑΡΚ ΖΗΚΟΥΛΗ

ΑΠΟ ΑΡΙΣΤΕΡΑ: ΛΙΑΜΑΝΤ ΕΛΙΟΤ ΛΟΥΙΣ : ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΡΧΗΣ, ΛΙΑΜΑΝΤΣΕ ΟΥΙΛΙΑΜ ΖΗΚΟΥΛΗ, ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΣΕΡΒΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ, ΜΕΛΙΤΑ ΕΛΛΗ, ΜΙΛ ΘΑΝΑΣΗ ΖΗΚΟΥΛΗ

ער האָט אַדרעסירט אַלע פּאַרזאַמלונגען, געשריבען בריף, געוועקט די לאַנדס־לייט צו טאָן זייער פליכט. אַלע אינגערע מיטגלידער האָבען זיך אויך אַריינגע־וואַרפען אין דער טהעטיגקייט. די עלטערע זיינען געווען די הערען מיטגלי־דער. קאָמיטעס האָבען באַזוכט די הייזער פון די לאַנדסלייט און דאָרט באַקו־מען באַדייטענדע דאָניישאָנס.

דורך די יאָרען זיינען אַ גרויסע צאָל פון די עלטערע לאַנדסלייט גע־שטאָרבען. די אַרבייט איז פון די אינגערע אָנגעפירט געוואָרען מיט דער זעלבער ענערגיע. דער אינגערער עלעמענט האָט צוגעצויגען צו זיך פיעלע אַנדערע לאַנדסלייט, און האָבען צוזאַמען געאַרבייט צו שאַפען אַלע געלד שטי־צען וואָס זיינען אַוועקגעשיקט געוואָרען אַהיים, פאַר אָרימע לייט אויף יום־טוב אַדער פאַר אַביסעל באַהייצונג וואָס איז געווען בראנד טייער, פאַר באַ־קלידונג פון קליינע קינדער, פאַר אינסטיטוציעס אין שטאָט ווי לייה קאַסעס, תלמוד תורה.

אין 1922 זיינען שוין אין ניו יאָרק געווען בריינסקער עמיגראַנטען פון דער מלחמה פעריאָד. קומענדיג יעצט פון דער היים האָבען זיי מיטגעהאַלפען אין דער רעליף טהעטיגקייט פון די פריערדיגע בריינסקער.

מיט אַ פאַר יאָר שפּעטער האָבען בריינסקער געמאַכט פאַרשידענע לוסט רייזעס אין יוראָפּ, זיינען געפאָרען זעהען זייערע עלטערען און פריינד, זיי איינאַרדענען דאָרט, העלפען זיי מיט וואָס מעגליך, אויך אַריבערנעמען וועמען מען קען אין אַמעריקא. אַזעלכע רייזעס זיינען געמאַכט געוואָרען פון ווילאַם קאָהען, פון סעם און לואיס וועדפּ, פון בנימין זעלווין, און אַנדערע.

דאָס האָט זיי געגעבען אַ געלעגענהייט זיך צו באַקענען מיט דער לאַגע אין בריינסק. וועז זיי זיינען געקומען צוריק אין ניו יאָרק האָבען זיי באַקאָמט געמאַכט די היגע לאַנדסלייט מיט דעם שרעקליכען דלות וואָס הערשט אין דער היים און האָבען פאַרשטאַרקט די רעליף טהעטיגקייטען. צו דער זעלבער צייט האָבען זיי איינגעשטעלט פאַרבינדונגען מיט פאַראַנטוואָרטליכע פערזאָ־נען אין דער היים, וועלכע זאָלען יושר'דיג צוטיילען די געשיקטע שטיצע.

די הערען ווילאַם קאָהען און סעם וועדפּ צוזאַמען מיט דזשולויס קאָהען זיינען געווען די גאַנצע צייט די טהעטיגסטע מיטגלידער אין ניו יאָרקער רעליף קאָמיטעט. די לאַנדסמאַנשאַפט האָט אַלע מאָל ביי מאַסענפאַרזאַמלונגען אויסגעדריקט זייער פולען צוטרויען צו זיי און צו זייער אַרבייט.

אין די ערשטע 30־ער יאָרען פאַנגט זיך אָן דער פוילישער באָיקאָט

סטעפרוב אין אַ בראָך פּאָליטיש מיט זייַן פּאָליטיש

געגען אידן, געגען אידישע געשעפטען, געגען אידישע האַנדווערקער. היט־לער׳ס גיפט זאַפט זיך איין אין דער פויליִשער נייער לאַנד, וואָס האָט געדאַרפט ווערען אַ פרייַע רעפובליק. בריינסק גלייך מיט אַלע אידישע שטעט און שטעטלעך ליידען זייער פיעל עקאָנאָמיש. דער רעליעף טהוט זיין פליכט, העלפט מיט וואָס ער קען.

לואיס ווערפ אויף קבר אבות אין בריינסק

די באַיקאָט באַוועגונג ווערט שטאַרקער, קריסטען ווערען מיט שטעקענס אַוועקגעטריבען פון אידישע געשעפטען. דאָס בריינגט צו פאַגראָמען. בריינסק פאַרזוכט דעם טעם פון אַ פולשטענדיגען פאַגראָם אין זומער 1937. דער בריינסקער רעליף פאַרשטאַרקט זיינע טהעטיגקייט, שאַפט געלד צו לינדערען די לאַגע פון די געליטענע, העלפט אינסטיטוציעס אין דער היים.

די לעצטע געלד שטיצע פאַר פסח איז אַבגעשיקט געוואָרען אין מאַנאַט מאַרטש 1939 קיין בריינסק.

די צווייטע וועלט־מלחמה מאַכט אַן ענדע פון אַלע פאַרבינדונגען מיט ברייגסק. ביים ענדע פון דער מלחמה זייגען ענדליך אַרויסגעקומען פאַר דער וועלט די טרויעריגע נייעס וואָס ס'האָט פאַסירט מיט'ן גאַנצען פוילישען אידענטום, און ברייגסק בתוכם. מיליאָנען זייגען אין גאַז קאַמערען דערשטיקט געווארען. די וואָס האָבען זיך באַהאַלטען זייגען מיט די גרעסטע אכזריות אומ־געבראַכט געווארען פון די נאַצישׂ וועמען מען זוכט יעצט, צוריק שטאַרק צו מאַכען. און פון באַנדיטישע פאַליאַקען. בלויז געצייַלטע מענשען זייגען לעבען געבליבען דורך נסים.

אַנפאַנג זומער 1945 ווערט דער ברייגסקער רעליף ווידער טהעטיג. די עלטערע ברייגסקער סאַסייַטיס אינטערעסירען זיך מער ניט מיט די לאַנדס־לייט רעליף, ווייל די מערסטע טאַן געבער זייגען דאָרט יעצט דערווייטערט פון ברייגסקער נויטען, האַלטען זיך פאַר אַמעריקאַנער פון צווייטען דור.

די ברייגסקער יאָנג מענס בענעוואָלענט אַסאָסיאיישאַן קלייבט אויס פון איהרע מיטגלידער א קאַמיטעט אַנצופאַנגען א רעליף אַקציע. די זעלבע וואָס זייגען אַלע מאָל געווען טהעטיג, וואַרפען זיך ווידער אַריין אין דער אַרבייט. דער ערשטער מאַסען פאַרזאַמלונג אין פאַרווערטס האָל אין מאַי 1945 קלייבט אויס הרב ר' אברהם יצחק עדעלמאַן הערן טשערמאַן, וויליאַם קאַהען טשערמאַן, סעם ווערפ טרעזשורער און הער דזשולייוס קאַהען ווערט דער עקזעקוטיוו סעקרעטאַר. געלד זאַמלונגען ווערען דורכגעפירט טראָץ דעם וואָס עס איז ניט באַוואוסט צי עס זייגען איבערהויפט לעבען געבליבען ברייגס־קער לאַנדסלייט.

די טרויקע ווי די הערן וויליאַם קאַהען, סעם ווערפ און דזשולייוס קאַהען ווערען אַנגערופען זייגען שוין ניט מער די יונגע לייט פון אמאָל. דאָך זייגען זיי די ענערגישסטע, די טהעטיגסטע שאָפען מיטלען צו קענען לייַדערען די לאַגע פון לאַנדסלייט ווען און וואו זיי זאָלען זיך געפינען.

אין סעפטעמבער 1945 איז אין די אידישע צייטונגען ערשינען א ליסטע פון 64 מענשען געבליבען אין ברייגסק. קיינע פון די צייטונגען האָבען ניט געוואוסט ווי אַזוי מען קען זיך מיט זיי פאַרבינדען. די קאַרעספאַנדענץ איז אַנגעקומען צו א קאַנאַדישער צייטונג און פון דאָרט איבערגעשיקט געווארען צו יונייטעד סטייטס.

קייבעלס זייגען גלייך געשיקט געווארען צו די נעמען פון די ליסטען מיט פאַראויס באַצאָלטע ענטפערס. זיי זייגען אַריין ווי אין וואַסער. קיין

ענטפער. פֿאַקטען מיט קלײדער, סיגאַרעטען, שפּייז זיינען גלײַך איבערגע־
געבען געוואָרען צו פּירמעס וואָס האָבען אַדוועטייזט אַז זיי וועלן עס אָב־
שיקען. אָפֿט איז פּאַרלאַרען געגאַנגען.

מיר האָבען געווינטלעך ניט געוואוסט אַז די עטלעכע צענדלינג בריינסקער
אידען, וואָס זיינען געבליבען לעבען, זיינען יעצט נאָך אין אַ גרעסערער גע־
פֿאַר, דאַרפען יעצט ווידער אַנטלויפען פון בריינסק. זיינען ניט זיכער אין
דער היים. אַז צו פֿאָהרען אַדער גיין צו פוס ערגעץ זיינען זיי ווידער אויס־
געשטעלט צו לעבענס געפֿאַר.

מיר האָבען ניט געוואוסט אַז פיעלע פון די געבליבענע בריינסקער
זיינען שוין ערגעץ איבער בערגער און טייכען ביי פּאַרשידענע גרענעצען
פון ווייטע און נאָענטע לענדער און מאַכען אַ פּאַרזוך אינגאַנצען אַנטלויפען
פון דעם וואָס האָט געהייסען היים.

חיים ווינשטיין, לינקס מיט אַ גרופּע רעפּוזשיס אין סטוטגאַרט

אין נאָוועמבער 1945 איז חיים הערש בריינסקי, ע"ה, דער בריינסקער לאַנדסמאַן וואָס איז 25 יאָר געווען אַ מיטאַרבייטער פון דזשאָינט, פריער אין פאַריז און דאָן אין ניו יאָרק, געקומען צו אַ מיטינג פון דער סאָסייעטי. ער האָט געבראַכט אַ בריף וואָס ער האָט באַקומען פון ביאַליסטאָק מיט אַן אַדרעס צו אַ געוויסען פערזאָן. דער אַדרעס איז געווען אַזוי געשריבען, אַז עס האָט זיך גפּפאַדערט אַ ספּעציעלער קינסטלער צו קענען וויסען די באַדייטונג דערפון. אין דזשאָינט האָט מען דעם אַדרעס ניט געקענט דעשיפרירען.

איך בין געווען ביים מיטינג אָפּ סעקרעטאַר פון דער בריינסקער סאָסייעטי. חיים הערש גיט מיר דעם בריף מיט דעם אַדרעס. קוקענדיג אויף די ווערטער האָב איך געקראָגען אַ פּאַרדאַכט אַז איך קען דעם בריף ערגעץ איבערגעבען. איך נעם דעם בריף צו זיך אַהיים.

צו מאָרגענס פריה איז דזשוליוס קאָהען שוין געווען אויף אַ באַהן פיהרענדיג דעם בריף צו דעם פערזאָן אין ווייט פּליינס ניו יאָרק.

איך האָב גלייך געענטפערט קיין ביאַליסטאָק צו דער שרייבערין פון דעם בריף, וועלכע איז געווען חוה אָקאָן. איך האָב איר געגעבען דעם ריכטיגען אַדרעס פון אירע קרובים. איך האָב זיך אָנגעפרעגט ביי איר פילייכט וויס זי עטוואָס פון אַנדערע לאַנדסלייט.

דאָס איז געווען די ערשטע פאַרבינדונג וואָס איך האָב געשלאָסען מיט דער שארית הפּליטה פון בריינסק. אין יאָנואַר 1946 האָב איך באַקומען די נייעס פון די לעבעדיקע בריינסקער, און פון די יעניגע וואָס זיינען אַוועק און ווייסען ניט ווען און וואו זיי וועלען ערגעץ אָנקומען. אין אַלגעמיין האָב איך גאָנצע טראָגעדיע פון אידישען פאָלק אין אייראָפּע האָט זיך אָנטפּלעקט אין איר גאָנצע שוידערליכע אומגליביגע און טרויעריגע גשטאַלט.

פון דאָן פאָנגט זיך אָן די וויכטיגסטע אַרבייט, אויסצוגעפינען אויב פאַרבינדען זיי מיט זייערע משפּחות אין אַמעריקע. דאָס איז געווינטליך יעווען דער ערשטער, דער וויכטיגסטער פאַרלאָג אין דעם מאַמענט.

קיין פאַרצווייגטע פאַרבינדונג מיט די לאַנדסלייט פון אַנדערע אַמעריקאַנער שטעט האָב איך ביי יענעם מאַמענט ניט געהאַט. זייענדיג סעקרעטאַר פון ביידע עקזיסטירענדע בריינסקער סאָסייעטיס פאַר צענדליגע יאָהרען בין איך געווען אין אַ לאָגע צו קענען באַהילפיג זיין אין דער אַרבייט.

צום באַדויערען באַלאַנגען ניט אַלע בריינסקער לאַנדסלייט צו די בריינסקער סאָסייעטיס.

די אַרבייט האָט זיך אַרויסגעצייגט זייער שווער. איך האָב איבערגעגעבען מיין פּוסט צייט, מיין גאַנצע ענערגיע דאָס צו ערפילן. דורך פאַרשידענע מיטלען האָב איך באַווייזען אַלעמען אויסצוגעפינען. איך האָב זאָפאָרט די מענשען ביי קייבל געלאָזט וויסען פון זייערע משפחות און זייערע אַדרעסען.

צו דער זעלבער צייט האָבען זיך שוין געפונען ברייסקער צושפרייט אין לאַגערען אין קעמפּס פון דעם טיי. וואָס איז געווען פאַרנומען פון דער אַמעריקאַנישער אַרמיי.

אינטערעסאַנט איז די פאַרבינדונג מיט ברייסקער אין לינז, עסטרייך, אין מאַנאַט מאַי 1946, האָט אַ געוויסער מיסטער בערנסאַן באַקומען אַ קייבל פון לינז, עסטרייך. עמיצער בעט אים אויסצוגעפינען ברייסקער. ער וויל דעם קייבל איבערגעבען צו די צייטונגען. זיין פרוי הערט פון דעם און זי דערציילט עס צו אַ צווייטע שכנטע. די צווייטע שכנטע דערציילט עס צו אַ פרוי, אַן אַמעריקאַנער געבוירענע. זי הערט דעם נאָמען ברייסק, זאָגט זי מען דאַרף זיך פרעגען ביי איר שווער. ער איז אַ ברייסקער און איז טהעטיג אין רעליף. די שכנטע איז געווען מיין שנור, עוועלין קאָהען. מיין שנור דערציילט מיר פון דעם. איך קום צום הער בערנסאַן און ער גיט מיר דעם אַריגינעלען קייבל, וואָס איז דאַטירט דעם 7־טען מאַי 1946. איך האָב אַ שווערע אַרבייט אויסצוגעפינען ווער עס קענען זיין די מענשען וואָס מען זוכט זיי. איך פרעג זיך גלייך אַן ביי זיי דורך קייבל פאַר אַנדערע סמנים. איך באַצאָל פאַר אַן ענטפער. דעם 16טען מאַי האָב איך שוין באַקומען אַ קייבל פון זיי און איך האָב צוזאַמען געבראַכט לייזער ווראַנע מיט זיין טאַנטע אין ברוקלין.

וען דאָס וואָלט אַרייגעגעבען געווארען אין די צייטונגען, וואָס זיינען דאָן געווען פאַרוואַרפען מיט אַזעלכע נאַטיצען, וואָלט עס געווייניטלייך געזומען מאַנאַטען ביז דאָס וואָלט געדרוקט געווארען. און דאָן פאַסירט אַז עס ווערט גראדע ניט געלעזען פון קיין באַקאַנטע, ווייל די נעמען זיינען מערסטענס געענדערט.

די פאַסירונג איז שנעל באַקאַנט געווארען אין יענעם קעמפּ. איך באַקום צענדליגער בריף פון אַנדערע אומגליקלעכע וואָגלער. זיי בעטען מיר צו טאָן דאָס זעלבע פאַר זיי. איך נעם אויף זיך צו ערפילן זייער פאַרלאַנג, אויב נאָר מעגליך. איך ווער נאָך מער באַשעפטיגט מיט דער אַרבייט. איך זוך אָב די לאַנדסלייט סאַסייעטיס, אַדער זייערע שוהלען, פרעג זיך נאָך אויף די געזוכטע פערזאָנען. ווען איך געפין זיי גיב איך זיי די בריף פון זייערע קרובים, אין

די קעמפּס. צו דער זעלבער צײַט ווערען די קרובים אינפאָרמירט פון מיר ווער און וואו זײַערע פרײַנד געפינען זיך.

איך ווער פאַרוואָרפען מיט אַזעלכע ביטעס. מיין נאָמען ווערט באַקאַנט אין די קעמפּס אַפֿס איינער וואָס העלפּט געפינען קרובים אין אַמעריקע. איך גיב ניט אויף טראָץ דעם וואָס די אַרבייט ווערט פאַר מיר שווערער, פאָדערט כמעט מיין גאַנצע צײַט. גיב אָב זייער ווייניג צײַט צו מיין אייגענע באַשעפֿטיגונג. די קאָרעספּאָנדענץ פון קעמפּס צו מיר און מיינע ענטפערס גרייכען אין די הונדערטער.

אין דזשאָינט האָט מען מיר געראָפען דער פערזענלעכער לאָקיישאן סוירוויס.

די צענדליגער דאָנק בריף פון די וועמען איך האָב צוזאַמען געבראַכט מיט די קרובים זיינען פאַר מיר אַ גוטע באַפרידיגונג פאַר דער שווערער אַרבייט. צו דער זעלבער צײַט באַקום איך אַ בריף פון אַלטער טרוס וואָס איז אָנגעקומען פון סאָוועט רוסלאַנד אין ביאַליסטאָק. עס ווערט אַ פאַרבינדונג מיט די לאָנדסלײַט וואָס געפינען זיך אין ביאַליסטאָק. אַלטער מאַכט אַ פאַרזוך צו גרייכען די לאָנדסלײַט וואָס זיינען שוין ערגעץ אין די וועגען צו פאַרשידענע קעמפּס. זיי צו אינפאָרמירען פון ברײנסקער רעלײַף.

יוסף קאַטלאָוויטש
אויף דער שיף 4 פרייהייטען צוריקגעשיקט פון די ברעגען פון פאַלעסטינע צו ציפערן

אין לאָקאל פון ביאַליסטאָקער קאָמיטעט ווערט דער נאָמען און אַדרעס פון בריינסקער סעקרעטאַר אָנגעשריבען אויפ'ן וואָנט אום אַלע וואָס ווילען זיך וועלדען צו אים זאָלען עס וויסען.

דער הויפט וואָרט איז דאָרט געווען אַז דער „בריינסקער סעקרעטאַר" וועט געפינען אייער פאַמיליע גיכער ווי אירגענד וועלכער פערזאָן.

(לויט אַ בריוו פון אַלטער טרוס צו מיר אין יאַנואַר 1948)

דער בריינסקער רעליף האָט געשטיצט פליטים אין שאַנכיי, איטאַליען, שוועדען, שיקט קעיר פעקעדזשעס צו אַלע פליטים אין די קעמפס. געשטיצט דעם אירגון יוצאי בריינסק אין פאַלעסטינע, אַז זיי זאָלען דאָרט קענען טאָן זייער פליכט צו די פליטים וואָס קומען אָן אין ארץ ישראל. שטיצט אויך דעם יונייטעד דזשואיש אַפיעל.

עס קומען אָן פליטים אין ציפערען וואָס האָבען ניט געוואוסט פון בריינסקער רעליף. ענדליך קומט אָן ברענער וואָס איז געווען אין פאַרבינדונג מיט'ן בריינסקער רעליף דורך זיינע רייזעס פון פויליען, עסטרייך, איטאַליען, פאַלעסטינע. פון דאָרט ווערט ער אַוועקגעריסען פון די ענגלישע מיליטער און געבראַכט קיין ציפערען. די בריינסקער טרעפען זיך אין ציפערען,

יעקב קעסטין און פרוי
באַגריסען בריינסקער רעליף צום נייעם יאָהר

געפינען אויס פון בריינסקער רעליף, זיי ווערען פאַרבונדען מיט זייערע פאַ־
מיליעס ווועלכע נעמען איבער די ארבייט זיי צו העלפען.

דער בריינסקער רעליף שטיצט אין ניו יאָרק איניגע פון די פּלטים וואָס
האָבען ניט ווער עס זאָל זיך מיט זיי אינטערעסירען, באַקלײידעט זיי, העלפט
זיי אין אַנדערע אופנים.

דער בריינסקער רעליף האָט דורך יחידים אויסגעארבייט אפידייוויטס אַרי־
בערצונעמען געוויסע מענשען פון דייטשע קעמפּס. לײדער האָט דער סטייט־
דעפּאַרטמענט די פּערזאָנען אָבגעזאָגט, ניט ערלויבט זיי אַריינצוקומען, ווייל
זיי זיינען געכאַפּט געווארען ביי א געוואַלדיגען פאַרברעכען. זיי האָבען אין
קעמפּ פאַרקויפט א פּעקעל סיגאַרעטען. זיינען זיי שוין ניט ווערט אָנצוקו־
מען קיין אַמעריקע, טראָץ דעם וואָס דער רעליף האָט באַצאָלט פאַראויס פאַר
זייערע טראַנספּאָרטיישען.

דער בריינסקער רעליף האָט ביי מאַסענמיטינגען זיך פאַרפּליכטעט צו דרו־
קען די געשיכטע פון בריינסקער חורבן, ווען די פאַקטען וועלען פון די שארית
הפּליטה געזאַמלט ווערען און אָבגעשיקט ווערען קיין ניו יאָרק. אַלטער
טרוס איז אינפאָרמירט געווארען פון באָשלוס און ער האָט מיט די הילף
פון אַלע לעבען געבליבענע, געזאַמלט די שוידערליכע פאַקטען פון בריינסקער
אידען.

די ארבייט צו שרייבען דעם בוך אין דער יעצטיגער פאַרמע איז ווידער
געפאַלען אויף דזשולליוס קאָהען. זעקס מאָנאַטען האָט ער געווידמעט צו דעם
בוך. דער פּלאַן צו שאַפען די געלד מיטלען פאַר'ן פובליצירען דעם בוך
איז אויסגעארבייט געווארען און דורכגעפירט געוואָרען פון אים. און איז
שפּעטער ביי רעליף קאָמיטע מיטינגען גוטגעהייסען געוואָרען.

דאָס איז א קורצע באַשרייבונג פון די טהעטיגקייטען פון דער בריינסקער
רעליף קאָמיטע אָנגעפירט פון געציילטע מענשען, און דורכגעפירט פון דעם
סעקרעטאַר פון דער קאָמיטע הער דזשוליוס קאָהען.

שרייבענדיג דיזען ארטיקעל וויל איך באַאַנקען אַלע בריינסקער לאַנדס־
לייט אין אַלגעמיין פאַר'ן וואַרעמען אָברופען זיך צו יעדען רוף פון בריינסקער
רעליף קאָמיטע.

דער ערשטער קאָנגרעס פֿון דער בריינסקער אַרגאַניזאַציע, 1945

שטייענדיק פֿון רעכטס: משה קיסטער, אַלטער מיטגליד פֿון דער ווילנער קהילה; יוסף בוים, אַלטער מיטגליד פֿון דער ווילנער קהילה; יוסף גראָסבערג, אַלטער מיטגליד פֿון דער ווילנער קהילה; יוסף בוים, אַלטער מיטגליד פֿון דער ווילנער קהילה; יוסף גראָסבערג, אַלטער מיטגליד פֿון דער ווילנער קהילה

זיצנדיק פֿון רעכטס: משה קיסטער, אַלטער מיטגליד פֿון דער ווילנער קהילה; יוסף בוים, אַלטער מיטגליד פֿון דער ווילנער קהילה; יוסף גראָסבערג, אַלטער מיטגליד פֿון דער ווילנער קהילה

אין שיקאַגאָ

בריינסקער אייד סאָסייעטי אין שיקאַגאָ

דאָס איז דער נאָמען פון דער בריינסקער לאַנדסמאַנשאַפט סאָסייעטי אין שיקאגא, דער צווייטער אידישער צענטער אין אַמעריקע.

די סאָסייעטי איז געגרינדעט געוואָרען אין יאָר 1928, דורך דער איניציאַטיוו פון רבי'צין פעני אָלשוואַנג, אַ שוועגערין פון בריינסקער באַרימטען רב ר' שמעון שקאָפּ.

די מאַטא פון דער סאָסייעטי איז „וכי ימוך אחיך והחזקת בו". זייער אַ נאָבעלע זאַך צו אונטערשטיצען דעם געפאַלענעם ברודער. די סאָסייעטי ערפילט די אויפגאָבע וואָס זי האָט זיך געשטעלט מיט'ן גאַנצען האַרצען. די גרינדונג פון דער סאָסייעטי איז אויך אַ רעזולטאַט פון די נאָך מלחמה יאָרען, וועלכע בריינסק האָט געדאַרפט אונטערשטיצט ווערען. וועלע אירע אינסטיטוציעס אין יחידים זיינען געווען אין גרויס נויט נאָך דער ערשטער וועלט מלחמה.

שיקאָגא איז ספעציעל געווען מזל'דיג האָבענדיג צווישען זייערע מיטגלידער אַזאַ פערזאָן ווי שלום דוד וויין, דער באַרימטער פילאַנטראָפּ און בעלצדקה, וועלכער איז געווען פאַראַנטוואַרטלעך פאַר דער שיינער אינסטיטוציע, דער פרייער גמילות חסד וואָס ער האָט געגרינדעט דורך זיין גרעסטע פערזענלעכע נדבה.

די בריינסקער אייד סאָסייעטי אין שיקאגא איז געוואָרען אַ וויכטיגע אידישע טשאַריטי אינסטיטוציע. זיי זאָלען געלד פאַר פאַרשידענע וואהלטהעטיגע צוועקען לאָקאַלע, און אידיש נאַציאָנאַלע.

זיי קענען זייער ציעל דערגרייכען וויל זיי האָבען ניט קיין פראַטערנאַלע פליכטען צו די מיטגלידער. צו שאַפען געלד פאַר צדקה צוועקען איז זייער הויפט אויפגאָבע און דערצו וויסמענען זיי זייער גאַנצע טהעטיגקייט.

דאָ איז ווערט איבערצוגעבען דעם פאַקט וואָס הער קאָהען, דער זוהן

פון מאיר שלום קאַהען, דינענדיג אין דער יונייטעד סטייטס אַרמיי, האָט געדינט אין אַמעריקאַנער זאָן פון מיוניך. זיין אַרבייט איז באַשטאַנען אויס־צורייניגען דעם געגענד פון די נאַציס. געטריי האָט ער געדינט דעם צווועק, ער האָט טויזענדער פון זיי פאַרשיקט אין לאַגערען, און געהאָלפען דאָרט די אידישע פליטים זיך איינארדענען. זיי געגעבען ערלויבעניש צו אַרבייטען. פיעלע זיינען דורך זיינע פערזענלייכע באַמיהונגען ערלויבט געוואָרען צו עמיגרירען קיין אַמעריקע.

די אידען פון מיוניך האָבען אין אים געזען אַן אמת'ן פריינד, זיך געוועניגט צו אים דורכ'ן צענטראַל קאָמיטעט נאָך פאַרשידענע טובות, וועלכע זיינען אַלע מאָל ערפילט געוואָרען.

דער יונגער 22 יאָהריגער אַמעריקאַנער אָפיציר האָט זיך ספּעציעל באַמיהט אויסצוגעפינען צי עס געפינען זיך אין די קעמפּס בריינסקער אידען. ער האָט אויסגעפינען פינף אַזעלכע אין דעם קעמפּ, גלייך צוגעשיקט די נייעס צו זיין פאָטער ביי עיר מייל אין שיקאָגא. צו גלייכער צייט האָט ער באַקומען בריף פון זיי און האָט עס אין זיינע מייל צוגעשיקט קיין שיקאָגא צו זיין פאָטער, וועלכער האָט די אינפאָרמאַציע זאָפארט אָבגעשיקט קיין ניו יאָרק צו הער דזשולייוס קאָהען.

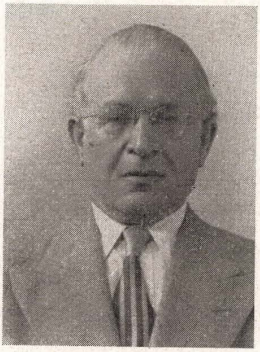
וועז איך האָב די אינפאָרמאַציע באַקומען פון שיקאָגא דורך ספּעציעל דעלייוערי עיר מייל, האָב איך דעם זעלבען טאָג די בריף אָבגעפירט קיין פילאַדעלפיא צום נאָהענטסטען קרוב פון די געזוכטע.

אַ דראַמאַטישע סצענע האָט זיך אָבגעשפּילט אין דעם סטאָר פון דעם לאַנדסמאַן צו וועלכען איך האָב געבראַכט די בריף פון זיינע קרובים. הערי ס. ביוטען, דער פילאַדעלפיער פּראָמינענטער טוער פון יונייטעד דזשואיש אַפּיעל איז אנווועזענד געווען דערביי. ער איז געקומען נאָך אַ ביישטייערונג צום אַפּיעל. הער ביוטען איז געירירט געוואָרען פון דער סצענע, פון דעם פערזענלייכען אינטערעס, וואָס לאַנדסלייט צייגען אַרויס. הער ביוטען האָט מיר איינגעלאַדען צו דינער מיט אים. ער האָט זאָגאָר אַליין בייגעשטייערט 25 דאָלער צום בריינסקער רעליף אין אנערקענונג פון מיין געטרייע אַרבייט.

עס איז איבעריג צו זאָגען אַז די קרובים זיינען יעצט דאָ אין אַמעריקע און גענישען פון די פרייהייט פון אונזער לאַנד.

דאָס איז אַ רעזולטאַט פון דעם אינטערעס פון הער קאַהען, דער זוהן פון סעקרעטאַרי פון שיקאָגער בריינסקער אונטערשטיצונגס פאַראיין צוזאַ־

מען מיט'ן פּערזענלעכען אינטערעס פון הער דזשולִיוס קאָהען, דעם סעקרעטאַר פון ניו יאָרקער בריינסקער רעלִיף קאָמיטעט.

מאיר שלום קאָהען
סעקרעטאַר פון בריינסקער סאָסייעטי
אין שיקאָגאָ

מתתיהו קאָהען
מאיר שלום'ס זוהן, אור אייניקל פון בריינסקער
רב ר' מאיר שלום הכהן זצ"ל

דער אַדרעס פון סעקרעטאַר פון שיקאָגער עיד סאָסייעטי איז:
S. Cohen, 1417 South Central Park Ave.
Chicago 23, Ill.

אין אַטלאַנטע

בריינסקער קלוב אין אַטלאַנטאַ

איז דער נאָמען פון דער בריינסקער געזעלשאַפט אין אטלאַנטע. טראָץ דעם וואָס דאָרט געפינען זיך בלויז געציילטע בריינסקער פאַמיליעס, האָט דער קלוב אונטער די פירונג פון סעם באַקער, טריינעס זוהן, אברהם בער דעם שמש'ס אייניקל, צוזאַמען מיט דער וואונדערבאַרער מיטהילף פון פּסח טענענבוים און זיין פרוי באַוויזען צו שאַפען גרויסע סומען געלד פאַר בריינסקער אין אַלע צייטען. מערקווירדיג ווי שנעל די לאַנדסמאַנשאַפט קען פאַרזאַמעלט ווערען אין אַטלאַנטע. און נאָך שנעלער ווערט דאָרט געשאַפען געלד מיטלען, פאַר אַלע צוועקען פון הילף. זיי האָבען זיך ספּעציעל אויסגעצייכענט מיט קאָנסטרוקטיוון הילף פאַר בריינסק, ווען עס איז געווען נויטיג. מיר קענען

זאָגען, אַז אַטלאַנטע איז דער גייסטרייכער צענטער פון בריינסקער לאַנדס־מאַנשאַפטען אין אַמעריקאַ. דאָס איז דערפאַר וואָס דאָרט געפינען זיך אַ גרויסע טייל לאַנדסלייט וואָס זיינען געווען די קולטור טרעגער נאָך אין יאָר 1905. פּערזאָנען ווי יאָסל ליבאוסקי, שמעון רימערס זוהן, וואָס האָט צוזאַמען מיט חיים באַקער ע"ה געגרינדעט די ערשטע ביבליאָטעק אין שטאָט. דער הער לאַנשטיין טהוט אויך זיין טייל אַרבייט צום גינסטען פון זיין פּרוי'ס היים־שטאָט. זיין פּרוי איז אַרציע דעם פּעלערס טאָכטער. די ביבער ברידער זיי־נען פּראָמינענט מיט זייער באַדייטענדע געלד שטיצע.

פון ווייטען דריקען מיר די הענד פון אַלע בריינסקער לאַנדסלייט אין אַטלאַנטע.

אטלאַנטע טהוט איר פליכט יעצט מיט'ן פולען האַנד, אַ דאַנק צו סעם באַקער און זיינע מיטהעלפערס. זייער שטיצע האָט מיט אַ גרויסע מאָס מעג־ליך געמאַכט אַז דער בוך זאָל קענען פובליצירט ווערען.

פּאַל טענענבוים און פרוי
וויכטיגער רעליעף טוהער

סעם באַקער
סעק. בריינסקער קלוב אין אַטלאַנטאַ

דער אַדרעס פון סעקרעטאַר סעם באַקער אין אַטלאַנטע איז:
Sam Baker, 801 Washington St., S. W., Atlanta Ga.

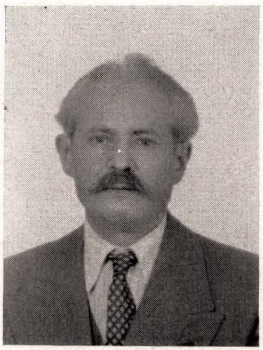
אין אַרגענטינע

סאַסייעטי די עקס רעזידענטעס דע בריינסק

דאָס איז דער נאָמען פון דער בריינסקער סאַסייעטי אין אַרגענטינע. די צאָל פון בריינסקער לאַנדסלייט אין דער סאוט אַמעריקאַנער רעפובליק איז קליין אין פאַרגלייך מיט די ריזיגע לאַנדסמאַנשאַפט אין די נאָרט אַמעריקאַנישע גרויסע שטעט. דאָך וועלט דאָרט דורכגעפירט וואונדערבאַרע אַרבייט פאַר בריינסק אין אַלע אינסטיטוציעס וואָס העלפען בריינסקער.

אברהם לייזער זאַגעל, פרעזידענט

חיים קעסטין, סעקרעטאַר

איך בין איבערראַשט געוואָרען צו געפינען אַזאַ שיינע האַרציגע אינטעליגענטע לאַנדסמאַנשאַפט אין בוענאָס אייראס, אַרגענטינע, ווי די וואָס וועלט אָנגעפירט פון הער זאגעל אָס פרעזידענט און ח. קעסטין אָס סעקרעטאַר, מיט דער מיטהילף פון די בעאַמטע. בנימין גאָלדינג, ישראל מעסעל, שמואל צוכטלייער, אייזיק פענכאַרזש, חיים פישעלעוו און ראובן רוצקי. אַרגענטינע האָט זיך פאַרדינט איר פלאַץ צווישען די אמת האַרציגע פריינדליכע לאַנדסמאַנשאַפטען אַרגאַניזאַציעס וואָס זיינען אַלע מאָל גרייט אויסצושטרעקען אַ הילפס האַנד צו אַלע בריינסקער וואו זיי געפינען זיך.

ליבע האַרציגע פריינד פון דער סאַסייעטי דע עקס רעזידענטעס דע בריינסק צוזאַמען מיט אַלע מיטגלידער אייערע אין בוענאָס אייראס, זייט באַגריסט פריינד פון ווייטען אַרגענטינע.

דער אַדרעס פון פּרעזידענט פון ברייגסקער לאַנדסלייט סאָסייעטי אין אַר־
גענטינע איז:

H. Zagiel, Tres Arroyos 771, Buenos Aires, Argentina

אין יאָהאַניסבורג, סאוט אַפריקע

ברייגסקער פּאַראיין אין יאָהאַניסבורג, סאָוטה אַפריקע

דאָס איז דער נאָמען פון די ברייגסקער סאָסייעטי אין אַפריקע, דער עק־
זיסטענץ פון דער געזעלשאַפט איז פאַר מיר געווען אַ נייעס. ערשט אין אָנפאַנג
יאָר 1946 האָב איך ערפאָהרען פון גרויסע מאַטעריאַלע שטיצע וואָס זיי האָבען
געשיקט צו די לעבען געבליבענע ברייגסקער וואָס האָבען זיך געפונען אין
ביאַליסטאָק. דאָס האָב איך זיך דערוואוסט דורכ'ן דזשאָינט.

נאָך מער בין איך איבערראַשט געווארען פון זייער וואַרימען אינטערעס
אין בוך „ברייגסק" וואָס זיי האָבען געזומען, זיך געבעטען רחמים ביי מיר
איך זאָל חלילה ניט פאַרקירצען די אַרבייט פון בוך, וואָן איך וועל אים שרייי־
בען, אָדער איבערארבייטען.

איצט איז די סאָסייעטי פאַרבונדען מיט'ן ברייגסקער רעליף. אָפטע קאָ־
רעספאָנדענציעס ווערען צו מיר געשיקט פון די טהעטיגע מעמבערס, ספע־
ציעל פון חנה סמורזשיק און הינדע ליס.

אַלע ברייגסקער לאַנדסלייט זיינען דאָרט אָנגעשלאָסען אין דער אַרגאַני־
זאַציע. זייער אַרבייט דאָרט צו שאַפען שטיצע פאַר אַלע ברייגסקער אין קעמפּס,
ציפערן, ארץ ישראל, איז באַדייטענד.

דער ערשטער טראַנספאָרט קליידער און שפּייז איז אָנגעקומען אין ביאַ־
ליסטאָק פאַר די ברייגסקער פון דער יאהאניסבערגער אַרגאַניזאַציע. דער פרע־
זידענט איז דער הער מ. פּעק, חנאלע דעם פאַרבערס אייניקל. די ניו יאָרקער
לאַנדסמאַנשאַפט האָט געהאַט דעם פאַרגניגען זיך צו באַקענען פערזענלעך
מיט דעם פרעזידענט פון דער סאָסייעטי, ווען ער אלס אַ גאַסט אין ניו יאָרק
האָט באַזוכט אונזער מיטינג. זיין שעהנע רעדע, זיין וואַרימער אינטערעס
פאַר ברייגסק האָט אונז באַגייסטערט, ספּעציעל זיין שיינער ענגליש מיט דעם
אַקספאָרד אַקצענט, האָט צופרידענגעשטעלט אַלע אַמעריקאַנער מיטגלידער,

וואָס זײנען געווען ביי דעם מיטינג. עס איז וועלט צו דערמאָנען אַז ביי דעם מיטינג צו באַגריסען הער פּעק זײנען אנוועזענד געווען 200 מענטשען.

ביי דער זעלבער פאַרזאַמלונג זײנען אויך אנוועזענד געווען בערל סאַשין מיט זײן פרוי. דאָס איז מרדכי פוהרמאַנס זוהן. זיי זײנען פון די וויכטיגסטע מיטאַרבייטער אין דער ברײנסקער סאָסייעטי אין יאהניסבערג. הינדע ליס די סעקרעטאַרין פון דער סאָסייעטי איז אַ טאַכטער פון דעם בערל סאַשין. אָט אַזוי האָבען זיך באַגעגענט די וויכטיגסטע טוער פון ברײנסקער לאַנדסלייט אין אַפריקע מיט די ניו יאָרקער מיטגלידער, זיך באַקענט, און צוזאַמען באַשלאָסען אָנצוהאַלטען די פאַרבינדונג וואָס וועט זיכער ברענגען גוטע רעזולטאַטען.

די 21 ברײנסקער פאַמיליעס אין אַפריקע האַלטען זיך צוזאַמען, ספּעציעל איז דער אינטערעס פאַר אַלע ברײנסקער טהעטיגקייטען זייער גרויס ביי זיי.

מיר באַגריסן אייך אַלע לאַנדסלייט פון יאהאניסבערג, סאוטה אַפריקע. ברײנסקער פון דער גאַנצער וועלט שטרעקען אויס צו אייך ליבע פריינט אַ ברייטען, האַרציגען שלום עליכם.

דער אַדרעס פון דער סעקרעטאַרין פון ברײנסקער סאָסייעטי אין יאָהאניסבערג איז:

H. Lees, 561 Jules Street, Marvern, Johanesburg, South Africa

ברײנסקער פאַראײן אין יאָהאַניסבורג, סאוטה אפריקע

ערשטע רײהע פון רעכטס: מאָטל פעק טשערמאַן, לינא שאַמעס, אַרטשיק פעק, חײה מילנער און שוירלי סאַסין
צװײטע רײהע: יאָספּע סקורניק, מיכלע אדעסניק, רבקה סאַסין, באַבקע פעק, שרה װײנער, רײזל אַלביטער, און חנה ריפקע
דריטע רײהע: חלאַװנע קאָב, זײדל אַדעסניק, בערל סאַסין, שואלקע פריבוט, איטשע מאיר פעק, חײם פריבוט, װעלװעל אַלביטער, און חײם ריפקע
אויבערשטע רײהע: הערי העריס, װײס טשערמאַן, מלכה לעװין, אברהם יצחק סאַסין, גיטל בירגער־סאַסין, ברכה העריס־װײנער, אברהם ליס, און הינדע סאַסין־ליס סעקרעטאַרין

אין ארץ ישראל

אירגון יוצאי בריינסק תל אָביב

דאָס איז דער נאָמען פון דער בריינסקער סאָסייעטי אין ארץ ישראל.

נאָך אַלע שוידערליכע איבערלעבונגען פון די שארית הפּליטה פון אייראָפּעאישען יודענטום ווערען זיי געהאַלטען אין לאַגערען אין די פאַרשידענע זאָנעס פון די אָקופירענדע לענדער, אָהן וועלכע עס איז האָפענונגען זיך קענען ריאַליזירען און אָנפאָנגען אַ לעבען פון זעלבסטשטענדיגע נוצליכע מענשען.

די פליטים אין די לאַגערען זיינען נאָך ביז איצט אָנגעוויזען אויף צדקה פון אידישע קאָמיטעטען. קיין לאַנד האָט פאַר זיי ניט קיין פלאַץ. אַלע טהירען זיינען פאַר זיי געשפאַרט. איבעריגע באַשעפענישען זיינען זיי אין דער וועלט.

פאַר יעדער לאַנד געפינט זיך מיליאָנען איר צו העלפען אין דער אירגאַנגס פּערידע פון מלחמה צו פרידען, נאָר ניט פאַר קיין אידען.

פאַר אַלע לענדער זיינען פאַראַן פלענער זיי צו העלפען זיך צו שטעלען אויף די פיס. מיליאָנען אָמעריקאָנער דאלארען ווערען אויסגעגעבען צו העלפען די דייטשען וואָס האָבען זיך אַרויסגעצייגט צו זיין די ערגסטע פאַרברעכער וואָס די וועלט געשיכטע האָט ווען עס איז אַרויסגעגעבען.

נאָך מער, אָמעריקאָנער מיליאָנען ווערען געוואָרפען אויפצוהאַלטען דער באַנקראָטירטער היסטאָריש צוויי זייטיגער ענגלאַנד פון אַ פאַלשטענדיגער צוזאַמענברעכונג, ניט אַכטענדיג דערויף וואָס די פאַלשע ענגלאַנד באַנוצט די אָמעריקאַנער מיליאָנען צו העלפען די אַראָבער, שונאים פון די אַליאירטע אין דער צייט פון דער מלחמה און דירעקטע העלפער צו די נאַציס.

טויב און שטום איז די וועלט צו דער אידישער לאָגע. די זאָגענאַנטע ציוויליזירטע פעלקער זיינען געבליבען טויב צו די גסיסה געשרייען פון זעקס מיליאָן אומשולדיגע נפשות, וואָס זיינען אומגעקומען אין די גאַז קאַמערען און די קרעמאַטאָריומס.

שטום זיינען די ציוויליזירטע לענדער געווארען. קיינער וויל ניט אָדער וואָגט ניט אַרויסרעדען דאָס וואָרט „געוואַלד". זאָל נעמען אַ ענדע צו דער שענדליכער האַנדלונג מצד דער וועלט קעגען די שארית הפּליטה, וועלכע האָבען געבראַכט די גרעסטע צאָל קרבנות.

ניט ווי־לאַנדיג רייסט זיך דורך אַ געדאַנק אַז היטלער האָט געוואונען די מחמה אַנטקעגען די אידן. דער פּאַקט אַיין וואָס יעצט וועט היטלער איז שוין דריי יאָר טויט, ווערען זיינע פּלענער געגען אידן דורכגעפירט מיט אַ טייפעלשער פּינקטלי־כקייט. ניט מער פון זיינע נאַציס, נאָר יעצט שוין פון אַלע זאָגנאַנטע ציווי־ליזירטע פעלקער. אין דער שפּיצע שטעהט יעצט די רעגירונג וואָס איז געווען היטלערס גרעסטער קרבן, די לאַנד וואָס האָט באַצאָלט דעם גרעסטען פּרייז פאַר איר פאַי־טישע היפּ צו היטלערן. די לאַנד וואָס איז יעצט געוואָרען אַ צווייטע און אפשר אַ דריטע קלאַס מאַכט, פאַנגט אָן אַ שרעקלי־כען קאַמפּיין קעגען אידען, נעמט אָן די פריינדלי־כע שטיצע פון היטלער׳ס לעבען געבלי־בענעם מיטהעלפער דעם מופטי, און צוזאַמען שטייען זיי געאַרעמט אין קאַמף אַנטקעגען ישראל׳ס לעצטע האָפענונגען אויפ־צובויען פאַר זיך אַ היים אין פּאַלעסטינע.

ווען די יונייטעד ניישאַנס האָבען באַשלאָסען צו געבען די אידען אַ טייל פון ארץ ישראל וואָס זיי האָבען מיט זייער בלוט און שווייס פון אַ וויסטעניש אַ בליהענדע לאַנד געמאַכט, האָט ענגלאַנד אומפּארשעמט דערקלערט אַז זי וועט זיין צופרידען מיטצוהעלפען אין יעדען פלאַן וואָס וועט פון די אידען אן אַראַבער איינשטימ־מ אַנגענומען ווערען. וויסענדיג זייער גוט אַז זי אַלס די מאַנדאַטען מאַכט אין פּאַלעסטינע האָט 25 יאָהר געזייט די לערע פון האָס און גיפט צו די אידישע פּיאָנירען וואָס האָבען געבויט דאָס לאַנד, און די מעג־ליכקייטען פאַר אַ פריינטליכע פארשטענדעניס איז ניטאָ מען צווישען זיי. ווי אונפאַרשעמט.

ענגלאַנד האָט געהאָפט אַז ישראל וועט בעקומען דעם טויט קלאַפּ פון די אַראַבישע אַרמייען וואָס זיינען פון איהר געשטודירט געוואָרען, און באַ־וואָפענט מיט איהרע קאַנאַנען, געשפּייזט מיט איהרע ברויט, באַקרויינט מיט די ענגלישע אַנערקענונג, און געשטיצט מיט אַמעריקאַנער דאָלאַרען וואָס זי באַרגט, קיינמאָל ניט אַוועק צו געבען צוריק.

דער אומגעלומפּערטער נאַרישער ענגלישער שווינדעל ווערט אָבער ארויס־געזעהן פון יעדען. די אידען אין פּאַלעסטינע האָבען געזעהן די גרויסע חכמה פון דעם בריטיש פאַריין אָפּיס. און האָבען זיך געגרייט צום טאָג ווען בעווין וועט איבערצייגט ווערען אַז די אידען זיינען אין ארץ ישראל צו פאַרבלייבען. און ניט אַלס ענגלישע אָדער אַראַבישע אונטערטאַנען, נאָר בירגער פון אַ אייר־גען לאַנד, — ישראל.

דאָך מאַכען זיך ענגלאַנדס פּאַרטרעטער תמ׳עוואָטע און פּיהרען די זעלבע אידען־פּרעסערישע פּאָליטיק אין דער יונייטעד ניישאַנס.

די וועלט זעט אָבער די אַנדערע זייט פון דער מטבע אַז ענגלאַנדס ציעל אין מיטען מזרח האָט געקענט דערגרייכט ווערען מיט אַ אידען פּריינדליכע פּאָליטיק, בעסער ווי דורך דער פּראָ־אַראָבישע אַגיטאַציע.

ענגלאַנד קען זיך פאָרגינען צו ספּענדען מיליאָנען אַמעריקאַנער דאָלאַרס צו העלפען איהר אין דער פּינסטערער אונטערנעמונג, אָבער דער טאָג פון רעכענונג וועט קומען. די אידישע בלוט וואָס וועט פאַרגאָסען אין ישראל וועט פאָלען אויף די קעפּ פון די שולדיגע.

אין די פאַראיניגטע שטאַטען, די לאַנד, פון פּריהיים, גלייכהייט, און פּעיס־פּלעי, איז ענדלעך אויסגעאַרבייט געוואָרען אַ געזעץ, צו פאַרלייכטערען די עמיגראַציע פון רעפיודזשיס, קרבנות פון היטלעריזם. זייער אַ פּיינע זאַך. איז אָבער דער געזעץ פּראָיעקט אַזוי בעאַרבייט געוואָרען פון די געזעץ־געבער פון בייד היזער, אַז דער גרעסטער קרבן פון היטלעריזם, ישראל וועט פריהער אויסשטאַרבען אין די די. פּי. קעמפּס ביז ער וועט קענען אַריין־קומען אין די פאַראיניגטע שטאַטען. אַ נייעם דור המדבר האָבען די קאַנ־גרעסלייט און סענאַטאָרען באַשאַפען אויף 40 יאָר.

דאָס זעלבע האָבען געטאָן אלע אַנדערע לענדער וואָס באַזיצען טויזענטער מיללען ליידיגע לאַנד וואָס ווארט און בעט זיך מען זאָל קומען עס באַאַרבייטען. פאַר אידען זיינען די טירען פאַרשלאָסען.

איז דען אַ וואונדער וואָס די שארית הפּליטה האָבען זיך מיט אידישע עקשנות געשטעלט איין ציעל צו דערגרייכען די ברעגען פון ישראל, וויסענדיג גאַנץ גוט, אַז זיי וועלען זיך ווידער דאַרפען שטעלען אין די רייהען פון קעמ־פער פאַר זייער אַלטער קיינמאָל ניט פאַרגעסענער היים?

צווישען די הונדערט טויזענד פּליטים וואָס האָבען זיך געשטעלט דעם ציעל, געפינען זיך אויך אונזערע ברײנסקער לאַנדסלייט. ביסלעכווייז נאָך די גרעסטע שווערישקייטען גרייכען זיי דעם ציעל. קומען אָן אין ארץ ישראל וואו זיי שלייסען זיך אָן אין די רייהען פון דער העלדישער ישראל אַרמיי, וואָס האָט געגעבען נאָטיס צו דער גאַנצער וועלט אַז קיין אידישע בלוט וועט מער ניט זיין הפקר. קיין אידען וועט מען מער ניט פיהרען אין קיין גאַז קאַמערען ווי די אומשולדיגע שעפּסלעך. אַז דאָס אידישע פּאָלק וועט זיך ניט לאָזען מקריב זיין אויפ׳ן מזבח פון אַראַבישע אויל. אַז ענגלאַנד וועט

ווידער באַצאָהלען דעם פריז פאַר איהר זאָגענאַנטער (סטופיד בריטיש פאַריין פאַליסי) אָנגעפיהרט פון אָפענעם שונא בעווין, וואָס גייט אין די פוס־טריט פון טשעמבערליין.

י. צ. אפרתי
סעקרעטאַר אירגון יוצאי בריינסק

דער אירגון יוצאי בריינסק אין תל אביב פאַרנעמט זיך מיט דער אַרבייט צו דערלאַנגען די דאָזיגע בריינסקער פּליטים אַ פריינטלעכע האַנט, העלפט זיי מיט אַלעס מעגליך זיך איינאָרדענען דאָרט.

אין דער שפיצע פון דעם אירגון יוצאי בריינסק געפינען זיך פראָמינענטע בריינסקער לאַנדסלייט וואָס האָבען זיך געשטעלט די אויפגאַבע צו העלפען די בריינסקער. הער יוסף חיים העפטמאַן (עמנואל), דער באַריהמטער רעדאַק־טאָר, איז דער פרעזידענט פון דער סאָסייעטי, און י. צ. אפרתי איז דער סעק־רעטאַר דאָרט.

די פּליכט פון די בריינסקער לאַנדסלייט אין דער גאַנצער וועלט איז יעצט צו שטאַרקען די הענד פון אירגון יוצאי בריינסק, אַז זיי זאָלען האָבען די פולע מעגליכקייט צו לייסטען אמת'ע היליף צו אַלע בריינסקער וואָס זיינען אָנגעקומען און וועלען אין גיכען אָנקומען אין ארץ ישראל. צו קענען זיי העלפען אָנצופאַנגען אַ נייעם לעבען אין לאַנד ישראל וואָס וועט זיכער איבער־לעבען אַלע אירע שוואַרצע אוים וועט לעבען און זיין אַ שטאָלץ אין דער וועלט לאַנג נאָך דעם ווי די בריטישע אימפעריע וועט בלויז זיין אַ בלאַט געשיכטע, פאַרגעסענע געשיכטע.

זייט באַגריסט חברים פון אירגון יוצאי ברײנסק אין תל־אביב. ברײנס־
קער לאַנדסלײט אין דער וועלט זיינען מיט אייך.
דער אַדרעס פון אירגון יוצאי ברײנסק איז:
י. צ. אפרתי, רחוב אחד העם 98, תל אביב ישראל.

ברײנסקער פראטערנאַלע אָרגאַניזאַציעס

ברײנסקער יאָנג מענס בענעוואָלענט אַסאָסיאיישאָן

דאָס איז דער נאָמען פון דער וויכטיגסטער ברײנסקער לאַנדסמאַנשאַפט סאָסייעטי אין ניו יאָרק. זי איז געגרינדעט געווארען אין יאָר 1904 אַלס אַן אָפּאָזיציע צו דער עלטערער ברײנסקער סאָסייעטי וואָס האָט שוין דאָן עק־
זיסטירט איבער צוהן יאָר. צוויי פון איהרע גרינדערס זיינען געווען ברײנס־
קער, די איבעריגע זיינען ווישאנקער.

זייער שווערע צייטן האָט די יונגע געזעלשאַפט דורכגעמאַכט אין די ערשטע יאָהרען פון איר עקזיסטענץ. זי האָט זיך געזעצלעך פאַרפליכטעט צו צאָלען געווייסע בענעפיטען צו קראַנקע און נויטלײדענדע מיטגלידער. דאָך האָט זי איהרע אָבלִיגאַציעס דורכגעפירט אויף אַ הערענהאַפטען שטייגער. אַ דאַנק די אמת'ע געטריישאַפט וואָס אייניגע יונגע לאַנדסלייט האָבען אַרויסגעצייגט צו דער סאָסייעטי. מיט אמת'ע איבערגעבענהייט האָבען די יונגעלייט געאַרבייט צו שאַפען געלד מיטלען צו פאַרשטאַרקען די סאָסייעטי און פאַרגרעסערען איר פרעסטיזש.

פיעלע פון די מיטגלידער זיינען שוין יעצט ניטאָ. די צייט האָט זיי אַוועקגעריסען, מאַנכע גאַנץ יונג. עס איז ווערט די לייטע צו דערמאָנען. דאָס זיינען געווען משה יאַנטשעס, פריינק באַס, זעליג זאַלצמאַן, אייזיק טשאדוויק פון סאַקאַלע, דזשייקאָב מאַגיד, און לואיס פאַקס. שטענדיג וועט די סאָסייעטי געדיינקען די געטרייע אַרבייט פון דיזע פאַרשטאַרבענע מיטגלידער.

עס דאַרף אויך דערמאָנט וועדען די יעניגע מיטגלידער וואָס שטייען ביז היינטיגען טאָג אין די רייהען פון די טהעטיגע מעמבערס. צווישען אַזעלכע פאַרנעמען אַ בכבוד'ן אָרט די לאַנדסלייט טשארלס קעסלער, (שואלקע קאַשטאַן פון דער היים), הערי סטיין, דאָס איז זושע שניידערס איידעם, היימאן נאָוואָק, שלומה היצאס איידעם, פיעלע פון די מעמבערס וואָס זיינען ביז לעצטענס געווען טהעטיג זיינען יעצט צוליב פאַרשידענע אורזאַכען ניט אימשטאַנד צו

געבען די זעלבע מאָס אַרבייט וואָס זיי האָבען געקענט טאָן ווען זיי זיינען געווען אינגער. זיי דאַרפען אויך דערמאָנט ווערען. דאָס זיינען אַזעלכע לאַנדס־לייט ווי מאָריס סילבערשטיין, היימאן פאָקס און הערים גרינבערג.

אָבער אין זייערע צייטען פיעל געהאָלפען אַז די ברײנסקער יאָנג מענס זאָל יעצט פאָרנעמען דעם אָנגעזעהענעם פּלאַץ אין דער לאַנדסמאַנשאַפט.

די ברײנסקער סאָסייעטי איז געווען מזל־דיג מיט דעם וואָס אין די 20־ער יאָרען זיינען צוגעקומען נייע מיטגלידער וועלכע האָבען איבערגעשטיגען אין אמת׳ע האַרציגע געטרייע טהעטיגקייט אַפּעס וואָס אירגענד וועלכע סאָסייעטי האָט וועט עס איז געהאָט. דאָס זיינען זעלבסט פאָרשטענדליך די מיט־גלידער וואָס זיינען יעצט ביי אַלעמען באַוואוסט אַס סעם וועלפֿ און וויל קאהען.

די צוויי מיטגלידער האָבען אַרײַנגעבראַכט מיט זיך אַ נייעם שטראָם יונגע לאַנדסלייט, נאָר וואָס אָנגעקומענע פון ברײנסק נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה. די מיטגלידערשאַפט פאָרגרעסערט זיך געוואַלדיג. דורך זייער אײנ־פלוס אויף אַלע וואָס קומען אַריבער פון ברײנסק.

זיי וועלען צו דער זעלבער צייט זייער פּראָמינענט מיט׳ן שאַפען פינאַנ־ציעלע מיטלען צו פאָרשטאָרקערען און פאַרזיכערען די צוקונפט פון דער ברײנסקער יאָנג מענס. זיי אַרבייטען צוזאַמען מיט די פריער דערמאָנטע פּער־זאָנען און וועלען די פיהרערס, די וואָרט זאָגערס אין דער סאָסייעטי, וועלכע וועלט אַלץ מער באַקענט אין דער לאַנדסמאַנשאַפט.

אין די 30־ער יאָרען פאָנגט זיך אָן אַ צופלוס פון מעמבערס וועלכע זיינען מערסטענס קינדער פון לאַנדסלייט, אַמעריקאַנער געבוירענע, ענגלייש רייַדענדע. אַ נייער מאָדערנערער גייסט וועלט אַרײַנגעפירט אין דער סאָסיי־עטי. די אידישע שפּראַך שוין אַביסעל פאַרענגלישט.

דער אָמט אין דער סאָסייעטי אַלס פרעזידענט וועלט פאַרנומען פון די יונגע אַמעריקאַנער נייע מיטגלידער. דאָס איז בנימין ספּעקטאָר, דער איידים פון זעליג זאַלצמאַן.

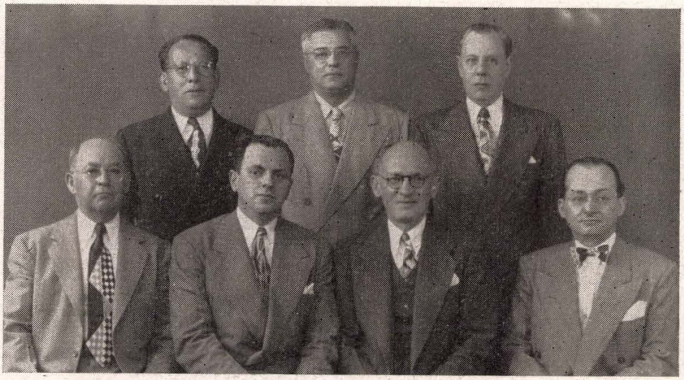
יוסף יאַווראָפסקי, יעקב יצחק דעם טאָקערס אייניקל איז אויך געווען פרעזידענט אייניגע טערמינען.

יוסף ראָזענבלום, דעם פאַרצעלייניקס אייניקל פאַרנעמט שוין עטלעכע יאָר דעם אָמט אַלס ווייס פרעזידענט.

הער דזשולייוס קאָהען איז דער פינאַנס סעקרעטאַר אין דער סאָסייעטי

פון יאָר 1931 ווען ער איז געדרעפטעט געוואָרען צו דינען די אינטערעסען פון דער בריינסקער יאָגנ מענס. זיין אומפאַרטייישע האַלטונג, זיין אינטעליגענץ, העלפט די פאַראייניגונג פון די אַמעריקאַנער יונגע לייט מיט די עלטערע לאַנדסלייט.

וויכטיגסטע מיטגלידער פון בריינסקער יאָגנ מענס

אונטערשטע רייהע פון רעכטס :. יוסף ראָזענבלום, דזשוליוס קאַהען, בנימין ספעקטאָר און הייַמאן נאָוואַק

אויבערשטע רייהע פון רעכטס : סעם ווערפ, ווילליאַם קאַהען, און טשארלס קעסלער

די מיטגלידערשאַפט באַשטייט יעצט אַרום 240. צוזאַמען מיט די משפחות אַרום 1000 פערזאָן, כן ירבו.

די אַלע פינף יעהרליכע פייערונגען וואָס די סאָסייעטי האָט דורכגעפירט זיינען געווען גרויסע יום־טובים ביי דער לאַנדסמאַנשאַפט. אַלע מאָל געפינען מיר אַז דער לאָקאַל איז צו קליין פאַר די הונדערטע וואָס ווילען בייוואוינען די פייערונגען.

איינע פון די היסטאָרישע צוזאַמענקונפטען פון דער סאָסייעטי איז געווען מאַי דעם 9־טן 1943 אין פענסילוויניע האָטעל באָל רום. דאָרט איז געווארען אויפגעוויקלט דער האָאָר ראָל פון בריינסקער יוגענד וואָס זיינען געווען אין דער אַרמיי פון די פאַראייניגטע שטאַטען, איבער 60 אין צאָל.

די רעדעס פון הרב ר' אברהם יצחק עדעלמאַן, בנימין ספעקטאָר און דזשוליוס קאַהען וועלען זיין אין שטענדיגען אנדייַנקונג ביי אַלע לאַנדסלייט.

Brainsker Young Men's Benevolent Association

Honor Roll

In the Service of Their Country

1941 —

Herbert Cohen
Seymour Pollack
Leonard Heckelman
Sam Appelbaum
Wilfred Singer
Max Silverstein
Herman Rosenberg
Saul H. Wynshaw
Jacob Levine
Sol Pittel
Melvin Powell
Benjamin Horowitz
William Silverstein
Isadore Narimofsky
Harold Webman
Harry Gottlieb
Bernard Berman
Bernard Bryan
Milton Handel
Dr. Charles Saltzman

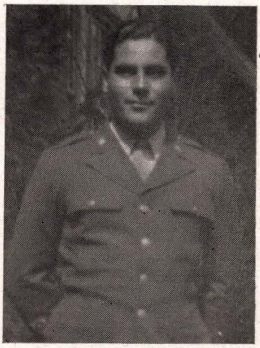
Sidney Kessler
David P. Greenberg
Robert A. Pollack
Henry Smith
Louis Novick
A. B. Silverstein
Bernard Wynshaw
Bernard Fein
Harry J. Rossenberg
L. G. Diskin
Irving Ross
J. M. Lubar
Abie Kantrowitz
Sam Rockmaker
Harold D. Webman
Harry Pollack
Herman M. Kefkowitz
Seymour S. Weinberg
Harold Bryan
Morris Schechter

B. H. Rosenberg
Isadore Burak
Bernard Piels
Paul Smith
Emanuel Novick
Leo Silverstein
David Wynshaw
Norman Fein
Sidney Fox
Philip H. Cole
David Horowitz
Jack Silverstein
Harry Burack
Herman Cohen
Leon Myssiorek
Stanley M. Feinman
Stanley Goldstein
Louis Shuman
Harry Wilkins
Jacob Brown

קאַפּיטאַן פּיליפּ ה. קאָל, דער זוהן פון דזשולִיוס קאָהען צוזאַמען מיט סאַרדזשענט האַראָוויץ, דער זוהן פון לוּאיס האַראָוויץ האָבען איבערגעגעבען דעם האָנאָר ראָל צום פּרעזידענט פון דער סאָסייעטי, הער בנימין ספּעקטאָר אונטער אַ שטורעם פון אַפּלאָדיסמענטען און גלִיק ווינשונגען.

קאַפּיטאַן פּיליפּ ה. קאָל

סאַרדזשענט האַראָוויץ

אַלע זיינען דאַנקען גאָט צוריקגעקומען פון דער מלחמה גאַנץ און אומ־באַשעדיגט.

די פּאַרזאַמלונג איז פּאַרבליבען אין די אַנאַלען פון די סאָסייעטי אָלס איינע פון די וויכטיגסטע ביז היינטיגען טאָג.

דער אַדרעס פון פּרעזידענט איז:

Benjamin Spector, 150 Nassau Street, New York 7, N. Y.

בריינסקער בראָדערס אייד אַסאָסיאיישאָן

דאָס איז די עלטערע בריינסקער סאָסייעטי. וועלכע איז געגרינדעט גע־וואָרען אין יאָר 1894 פון צוויי באַרימטע בריינסקער לאַנדסלייט פון באַרימטע בריינסקער איינגעזעסענע פאַמיליעס. שמעון וויל, יעקב־מרדכי דעם חסיד'ס אַ ברודער און אברהם בראון, יענקל סאַנקעס.

די סאָסייעטי וועלכע איז דאָן באַשטאַנען פון די עלטסטע בריינסקער אימיגראַנטען האָט איבערהויפּט געהאַט זייער אַ שווערען עקזיסטענץ, ווייל ביי יענער צייט האָט אַ סאָסייעטי געדאַרפט און געמוזט ערפילען פיעלע פליכ־

טען. די נייע אריבערגעקומענע עמיגראַנטן זיינען געווען פרעמד אין דער גרויסער וועלט שטאָט. זיי האָבען געדאַרפט האָבען ווער עס זאָל זיי אָנצייגען אַ דרך, געפינען ארבייט פאַר זיי. די מיטגלידער פון דער סאָסייעטי האָבען די פליכטען זייער שיין דערפילט. אויסער די געזעצליכע אבליגאַציעס וואָס אַזאַ פאַראיין האָט זיינען די סאָציאַלע פונקציעס אויך גוט דורכגעפירט געוואָרען.

פון יאָר 1906 איז דער הער דזשוליוס קאָהען פאָרבונדען מיט דער בריינסקער סאָסייעטי אלס רעקאָרדינג סעקרעטאַר און אַרום 35 יאָר אלס פינאַנץ סעקרעטאַר. ביים אָנפאָנג פון יאָר 1948 האָט דזשוליוס קאָהען רעזיגנירט פון זיין אַמט. ער האָט געוואָלט אַביסל זיך באַפרייען פון די שווערע סאָציאַלע אבליגאַציעס וואָס ליגען אויף אים שוין העכער 40 יאָר. דערצו דער בריינסקער רעליף נעמט אַוועק אַ סך צייט פון אים, האָבען די מיטגלידערשאַפט אים כאַפרייט. נאָר האָבען אים געווילט אייגשטימיג אלס פרעזידענט.

אין די 54 יאָר פון איר עקזיסטענץ האָט די בריינסקער בראַדערס דורכגעלעבט פאַרשידענע קריזיסען און איז אלע מאָל געבליבען אַ שטאַרקע סאָסייעטי. אירע פיהרער פון פאַרשידענע צייטען זיינען געווען באַקאַנטע בריינסקער לאַנדסלייט פון עלטערען דור, וואָס זיינען שוין בייַ יעצטיגען טאָג אויפן עולם האמת. דער ערשטער גרינדער איהרער שמעון וויק איז געשטאָרבען אַ פאַרהעלטנים מעסיג יונגער מאָן אין יאָר 1916. דער צווייטער גרינדער אברהמע יענקל סאַנקעס איז געשטאָרבען אין יאָהר 1941.

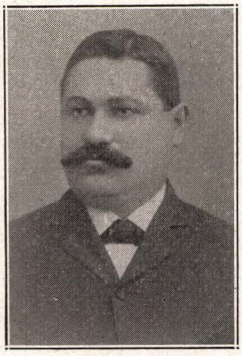
אייניג פון די גאָר ערשטע מיטגלידער זיינען נאָך היינט טראָץ זייער הויכע עלטער זייער טהעטיג אין דער סאָסייעטס אַקטיוויטעט. דאָס זיינען די צוויי וועטעראַנען, ביידע ניט קיין בריינסקער. ישראל סנדלר. ער איז חייה אסתר'ס איידעם. דער צווייטער הער הייסען גרינשפאַן איז פון אַרלע. ער האָט בלויז געאַרבייט אין בריינסק אין יאָר 1880.

איינער פון די וויכטיגסטע אנערקענטע פירער פון דער בריינסקער בראַדערס איז לואיס קאסאפסקי, אַ ביאָגראַפיסטאַקער, משה חסיד'ס אַ זוהן. דער לואיס קאסאפסקי איז טהעטיג אין דער סאָסייעטי שוין אויך באלד 40 יאָר, איז יעצט פון די וויכטיגסטע בעאַמטע אלס קאַסירער.

די צאָל מיטגלידער אין דער בריינסקער בראַדערס ווערט אלע מאָל קלענער צוליב טויטענפעלע. קיין אינגערע צייגען זיך ניט מער.

ביים יעצטיגען מאָמענט זיינען די קינדער פון ערשטען גרינדער שמעון

ווילק געקומען צום באַשלוס צו פאַרנעמען דעם פּלאַץ אין דער סאַסייעטי וואָס זייער פאָטער האָט געגרינדעט. אָט אַזוי זיינען דזשיקאָב ווילק און סע־ מיועל ווילק, שמעון'ס צוויי זיהן די יעניגע וואָס האָלטען אָן די קייט וואָס זייער פאָטער האָט אָנגעפאַנגען אין יאָר 1894. די בריינסקער בראַדערס אייד אַסאָסיאיישאַן האָט זיך אַלע מאָל וואַרעם אָבגערופען אויף אַלע לאָקאַלע און נאַציאָנאַלע אידישע נויטען. טראָץ דעם וואָס זי איז געווען אַ קלענערע אָר־ גאַניזאַציע זיינען איהרע ביישטייערונגען צום אידישען אַפּיעל געווען באַדיי־ טענד גרעסער ווי די יונגע גרעסערע סאַסייעטי.

שמעון ווילק
ערשטער גרינדער

לואיס קאַסאַפסקי
איצטיגער קאַסירער

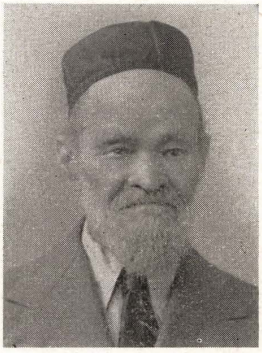
בלויז יעצט, וען די מיטגלידערשאַפט איז פיעל פאַרקלענערט געוואָרען, איז די סאַסייעטי געצוואונגען צו שניידען דעם אַלגעמיינעם בודזשעט, במילא אויך דעם בודזשעט צו אַנדערע אידישע אַנשטאַלטען און אינסטיטו־ ציעס. די שטיצע צום יונייטעד דזשואיש אַפּיעל איז אַבער פאַרדאָפּעלט געוואָרען.

די בריינסקער בראַדערס אייד אַסאָסיאיישאַן וועט ביי היינטיגען טאָג געציילט אין ניו יאָרק צווישען די אַלטע אידישע לאַנדסמאַנשאַפטען סא־ סייעטיס נאָך פון דער ערשטער פעריאָדע פון אידישע עמיגראַנטען טהעטיג־ קייט אויף דעם געביט פון זעלבסטהילף דורך פראטערנאלע מיטלען.

דער אַדרעס פון פרעזידענט איז:
Julius Cohen, 2060 Ocean Ave., Brooklyn 30, N. Y.

בריינסקער רודף שלום

דאָס איז דער נאָמען פון דער עלטסטער בריינסקער פראטערנאלע ארגאַניזאַציע. זיך געגרינדעט אלס אַ לאַדזש פון דעם אלטען אידישען אָרדען ברית אברהם אין יאָר 1888, ווען דער אָרדען איז ביסלעכווייז אונטערגעגאַנגען, ווייל עָר האָט ניט אנערקענט די וויכטיגקייט אייניצופירען די מאָדערנע ווייסנשאַפטליכע סיסטעם פון צאָהלונגען לויט די עלטער פון מיטגלידער.

יאָשע הערש בריינסקי, דער עלטסטער בריינסקער לאַנדסמאַן

די רודף שלום לאדזש האָט זיך אָפגעריסען און אין יאָר 1917 איז זי געוואָרען זעלבסטשטענדיג, האָט זיך געפופען קאָנגרעגיישאָן רודף שלום, די עלטסטע סאָסייעטי וואָס איז געגרינדעט געוואָרען פון אברהם זילבערשטיין און יאָשע הערש בריינסקי פון די עלטסטע בריינסקער אימיגראַנטען האָט ניט געקענט צוציהען די אָנקומענדע גרויסע צאָל לאַנדסלייט און איז געבליבען אַ קליינע ניט וויכטיגע סאָסייעטי. איר מיטגלידערשאַפט יעצט איז אומבאַדייטענד, דאָך עקזיסטירט זי. זי האלט אָן מיט גרויסע שווערigקייטען אַ קליינע שוהל אויף שבתים און יום טובים אין דער איסט סייד פון ניו יאָרק, אַ דאָנק די אונערמידליכע אַרבייט פון עלסטען בריינסקער לאַנדסמאַן אין אַמעריקע ר' יאָשע הערש בריינסקי.

דער סעקרעטאַר פון דער סאָסייעטי איז יוסף וואטניק, משה אהרן היטלמאַכערס אייניקל. זיין אַדרעס איז:

Joe Watnick, 1970 East 18th Street, Brooklyn, N. Y.

בריינסקער ליידיש אַקזילעריי

דאָס איז דער נאָמען פון דער בריינסקער פרויען אַרגאַניזאַציע אין ניו־יאָרק, וועלכע איז געגרינדעט געוואָרען אין יאָר 1937 דורך די איניציאַטיוו פון די בריינסקער יאָנג מענס בענעוואָלענט אַסאָסיאיישאָן.

אין די 11 יאָר פון איר עקזיסטענץ איז די בריינסקער ליידיש אַקזילעריי געוואָרען אַ וויכטיגע פרויען אַרגאַניזאַציע. זי גיט זיך אָב ספּעציעל מיט שאַפען געלד צו־שטיצען לאָקאַלע צדקה אַרגאַניזאַציעס. די אקזיליאַרי שטיצט אויך יוניטעד דזשואיש אַפּיעל, הסתדרות, און אַלע אַנדערע וויכטיגע אידישע אינסטיטוציעס.

די ליידיס אקזיליאַרי האָט בייגעטראָגען זייער פיעל צו מאַכען די מיטגלידער פון דער בריינסקער יאָנג מענס מער אינטערעסירט אין זייערע מיטינגען.

דורך דער מיטהילף פון שוועסטער פעני קאָהען האָט זיך די אַקזיליאַרי אינטערעסירט אין העלפען בריינסקער פליטים אין פאַרשידענע קעמפּס מיט שפּייז פּאַקעטען. פעני קאָהען וואָס האָט דורכגעמאַכט די ערשטע וועלט־מלחמה אין בריינסק טראָץ דעם וואָס זי איז געבוירען געוואָרען אין ניו יאָרק. האָט זיך פאַראינטערעסירט אין בריינסקער רעליף אַרבייט ווען זי איז געקומען די ערשטע עמיגראַנטין אַפּ אַמעריקאַנער בירגערין. זי האָלט אַן דעם אינטערעס ביז יעצט.

דורך איר מיטהילף האָט זי געווירקט אויף נייטן סטיינבערג צו שיקען דעם ערשטען טראַנספּאָרט שפּייז אין ביאַליסטאָק צו די בריינסקער וואָס האָבען זיך דאָרט געפונען אין יאָר 1946. פאַר דעם דאַרף מען דאַנקען נייטן סטיינבערג און פעני קאָהען.

די אַקזיליאַרי האָט זיך וואַרעם אַבגערופען און בייגעשטייערט צום פאַנד צו העלפען פאַרווירקלעכען די פובליציירונג פון בוך בריינסק.

די וויכטיגסטע מיט־אַרבייטערינס אין דער אַקזיליאַרי איז שוועסטער לינאַ סטאָלער, די גרינדערין, יעצט פרעזידענטין. זייער איין אינטעליגענטע פרוי.

לאָה פאַלאַק די פרוי פון לאַנדסמאַן דזשוליוס פאַלאַק צוזאַמען מיט איר טאָכטער אייידע זעלמאַן. און שרה ליבע קאַפּלאַן, בישקע שניידערס איניקל מיט איר שנור געטרוד אַרלינסקי טוהען זייער אַרבייט זייער געטריי.

די וועדפּ שוועסטערינס חנה און דזשעסי און בעסי קאָהען די פּרוי פון ווילְיאַם קאָהען, די וויס פּרעזידענטין חמא נאוואק, שׂומה־היצ׳ דעם חסידס טאָכטער, און די געוועזענע פּרעזידענטין מרס. גאָלדשטיין, די פּרוי פון לְאַנדס־מאַן היימאן גאָלדשטיין, דער שפּאָקיער זיינען אויך וויכטיגע מיט־אַרבייטאָרינס פּאַר דער ליידיס אַקזיליִערי.

די באַאַמטע פון דער בריינסקער ליידיס אַקזיליִערי

זיצן פון רעכטס: לאה פּאַללאַק, לינא סטאָלער, חמא נאַוואַק
שטייען פון רעכטס: מרס. זאַלַסקי, איידע זעלמאַן, האַנאַ גרינבערג, מרס. פּיטעל

די סעקרעטאַרין, די גאַנצע 11 יאָר איז די גוט באַקאַנטע מרס. אַנאַ גרינ־בערג, די שנור פון גרינדער פון דער בריינסקער יאָנג מענס, הערים גרינ־בערג. האָט גרויסע פּאַרדינסטען צו העלפען אין דער פּאַרבינדונג פון אַלע מיטגלִידערינס פון דער אקזיליִאַרי.

די בריינסקער ליידיס אַקזיליִאַרי איז יעצט איינע פון די וויכטיגע פרויען אַרגאַניזאַציעס אין ניו יאָרק אויף דעם פעלד פון לייטען שטיצע צו אַלע שטאָטישע טשאַריטי אַנשטאַלטען.

די בריינסקער ליידיס אקזיליִאַרי גראַדע ווי די בריינסקער רעליף קאַמיטע שטייען אונטער דעם אויפזיכט פון דער בריינסקער יאָנג מענס בענעוואָלענט אַסאָסיאיישאַן.

דער אַדרעס פון דער סעקרעטאַרין איז:

MRS. HANNA GREENBERG
201 Linden Boulevard, Brooklyn, N. Y.

דזשוליוס קאָהנס קורצע ביאָגראַפיע

געשריבען פון זיהם אַליין, אויפֿן דירעקטען פֿאַרלאַג פון אַלטער טרוס

צווישן די לאַנדסלייט וואָס האָבען דורך אייגענע מיהע דערגרייכט צו וועלטלעכע בילדונג דאַרף אויך אַריינגערעכענט ווערען דזשולִיוס קאָהען, געבוירען אין בריינסק אין יאָהר 1888.

אין דער היים האָט מען אים גערופען יודל יענטשמאַן, דער אינגסטער, דער 8־טער קינד ביי זיינע עלטערן. ביז 12 יאָר געלערנט אין בריינסק ביי די בעסטע מלמדים, ווי בנימקע, חיים גרשונ'ס און ביי משה הערצקען. דאַן פאָרט ער קיין ביאַליסטאָק, וואו ער קומט אָן אין תלמוד תורה זיך צו צוגרייטען אַריינצוטרעטען ביי ר' פנחס'ן אין דער ישיבה. דאָרט האָט ער געליטען פיעל וויל דער ראש הישיבה האָט ערוואַרטעט פיעל מער פון אים. ערקלערענדיג אַז ער האָט גוטע פעהיגקייטען נאָר ער וויל ניט אויסנוצען זיי.

פון ביאַליסטאָק קומט ער אָן אין סאָקאָלקע ביי דעם באָרימטען ראש הישיבה ר' שמשון קאַצענעלענבויגען. דאָרט איז ער צוזאַמען מיט ישראל מיכלען דעם זוהן פון בריינסקער אלטער משה היצלס, וועלכער איז אומגעקומען אלס רב פון א קהילה אין א שטעטל אין קאָוונער גובערניע.

דאָן באַשליסט ער צו פאָהרען ערגעץ אין גרעסערע שטעט פון תחום וואו ער דיינקט זיך אָבצוגעבען מיט וועלטליכע בילדונג. ער פאָהרט געווייגליך אלס בלינדער פאַסאַזשיר, דאָס הייסט אונטער'ן באַנק. קיין בילעט קען ער ניט קויפען.

פאַסירט אַז ער ווערט פון קאָנטראָליאר פון די באַנען געכאַפט, מען שלעפט אים אַרויס פון אונטערן באַנק און מען וואַרפט אים אַרויס ביי א סטאַנציע. דאָס איז געווען די שטאָט פינסק.

ער געפינט זיך ביים וואָקזאל אין פינסק אין דער גרעסטער שרעק, אימיצער זאָל אים ניט פרעגען פאַר קיין פאַספאָרט, וואָס ער האָט ניט געהאַט. עס איז געווען א קאלטער יעשעדיגער פרימאָרגען, האָט ער זיך ביי די איזוואָשטשיקעס געפרעגט וואו צו קומען צום שטאָט. ער קומט אָן פאַרטאָג אין א שוהל אויף די לינישציעס, און זעצט זיך אַוועק ביי א גמרא לערנען. טרוי־

עריג אויפ'ן האַרצען איז אים געווען, כמעט אַ קינד 15 יאָר אַלײן, האָט ער זיין גאַנצען טרויער אין דעם גמרא ניגון אויסגעדריקט.

עזריאל וואַכערניקס זוהן, אַ באַרימטער געלערנטער יונגערמאַן איז שוין דאָן געווען אין בית המדרש. ער פרעגט זיך ביי אים פון וואַנעט ער קומט. אנשטאט אַיין ענטפער האָט ער באַקומען איין האַרציגען געוויין. ער פאַר־אינטערעסירט זיך אין אים, שאַפט פאַר אים פּלעצער צו עסען און יחיאל דער שמש דערלויבט אים צו שלאָפען אין בית המדרש עטלעכע טעג ביז זיי וועלען באַקומען פאַר אים אַ פּלאַץ וואו צו שלאָפען.

יודל פאַרבלייבט אין פּינסק, לערנט אין דער שוהל, ווערט באַליבט ביי די בעלי הבתים וואָס באַשטייען מערסטענס פון אָרימע אַרבייטער פון דעם געגענד. ער נוצט אויס די געלעגנהייט, באַקומט פון די באַקאַנטע יונגע לייט פיעל ביכער און ער לערנט זיך רוסיש און אַנדערע וועלטלעכע למודים.

אין יאָר 1905 איז ער געקומען אַהיים פון פּינסק, שוין אַ געלערנטער יונגערמאַן. ער געפינט אוראַקען, דאָס הייסט קינדער מיט וועמען צו לערנען שרייבען אידיש, העברעאיש, רוסיש און אַריפמעטיק.

צו דער זעלבער צייט איז דופט איבעראַל אָנגעפילט געוואָרען מיט רעוואָלוציאָנערען גייסט וועלכע האָט דערגרייכט בריינסק.

צוזאַמען מיט יאָסל ליבאוסקי און חיים באַקער, משה היצל מענדעלס גרינדען זיי אין בריינסק די ערשטע ביבליאָטעק. ער אינטערעסירט זיך מיט דער אַרבייטער באַוועגונג טראָץ דעם וואָס ער איז פון די זאָגענאַנטע אינטע־ליגענטן. ער אַדרעסירט פיל קאָנספיראַטיוויע מיטינגען אין וואַלד און אונ־טער די מיללען. ער וועלט גוט באַוואוסט פאַר אַ גוטען אַראַטאָר, ספּעציעל פאַר אַזאַ וואָס קען פּאָפולאַריזירען די שוועלע האַמעטנע ענינים, מאַכען אַלעמען עס צו פאַרשטיין.

אין 1906 וועט די געפאַר פאַר אַלע וואָס זיינען געווען פאַרדעכטיגט אין רעוואָלוציאָנערע טהעטיגקייט איז גרויס געווען, באַשליסט ער אַוועקצופאָרען קיין אַמעריקא.

עס קומט צום געזעגענען זיך מיט די עלטערען, געפינט ער זיין מוטער חנה, וואָס אַלע אין בריינסק וועלען צוגעבען, אַז צו איהר גוטסקייט איז קיין גרונד ניט געווען, אַ שטיקל שווער אַרבייטענדע פרוי צו העלפען פאַרזאָרגען אַ שטיקל ברויט פאַר די קינדער, לויגט איינגעגראָבען די קאָפּ אין די קישענס, זי ווייניט שרעקליך, קען זיך ניט געזעגענען מיט'ן מוזיניק איהרען.

דער פאָטער שלומה הערש, אַ חסידישער איד, אַ געראָר חסיד, האָט זיך אָנגענומען מיט מוטה און זאָגט צו זיין מוזיניק:

— יודל, דו פאָהרסט קיין אַמעריקע, ווייל איך דיר זאָגען איין וואָרט, אַז אין אַמעריקע איז אויך דאָ גאָט. מער האָט ער קיין וועראָטער ניט געקענט אַרויסבריינגען. דער שטאָלצער איד האָט זיך צעווייניט.

אין אַמעריקע

דעם 7־טען מאַי 1906 קומט ער אָן אין ניו יאָרק. ער פאַלט אַריין אין דעם שניידער פאַך בייַ פּענטס פּיער וואָכען, זיך געלערענט די מלאכה, דאָן האָט ער געדאַרפט באַקומען דרייַ דאלאר אַ וואָך. דער בעל הבית, אַ געוויסער מיסטער מאַגער, פון די ערגסטע טיפּען סוועט־שאָפּ־האַלטער אין טשערי סטריט, איבער אַ סטייבל פון פערד. די לופט אין שאָפּ איז אונערטרעגלעך. דער געשמאַקער ריח ניחוח פון די פערד אונטען פאַרגיפטעט דעם אָטעם.

בייַ דער פינפטער וואָך, וועלן ער האָט ערוואַרטעט צו באַקומען די דריי דאָלער איז ער שוידערלעך איבערראַשט געוואָרען, וועלן דער מיסטער מאַגער האָט אים דערלאַנגט אַ האַלבן דאָלער.

מיט אַ ביטער געמיט פאַרלאָזט ער דעם שמעקענדיגען פאַלאָץ און ער איז אָנגעקומען אַרבייטען אין עליזאַבעט סטריט בייַ מילער און קאַפּלאַן, אַ פירמע וואָס האָט עקזיסטירט אין ניו יאָרק כמעט 50 יאָר. דאָרט האָט ער געאַרבייט 18 יאָר ביז ער האָט דעם פאַך גענצלעך אויפגעגעבען. לויט מיסטער מאַקס פערלמאַן, דער איינציגער פון דער פירמע מילער און קאַפּלאַן וואָס לעבט נאָך, דערציילט יעצט, האָט ער רחמנות געהאַט אויף דעם שטילען איידעלען בחורל און האָט אים ערלויבט צו אַרבייטען טראָץ וואָס זיין אַרבייט האָט אָנפאַנגס ניט געטויגט.

ער שליסט זיך אָן דער יוניאָן אַלס פעהיגער רעדנער בייַ פאַרזאַמלונגען אין צייט פון סטרייקס, וואָס זיינען דאָן געווען יעדען סיזאָן. ווייל ביז דער סיזאָן האָט זיך געענדיגט זיינען אַלע געווינסען פון די פּריערדיגע געוואונענע סטרייקס פאַרלאָרען געגאַנגען. די יוניאָן דעלעגאַטען נעכעמיעס, ווייס, און אַבי־סעל שפּעטער, גאָלדבערג, לייגען גרויסע האָפענונגען אויף אים אַלס אַרבי־טער פיהרער. נאָר דזשוליוס קאָהען ווי ער האָט זיך יעצט געוופען, איז מער אינטערעסירט אין זעלבסט בילדונג, ער פאַרברייגט זיין איבעריגע צייט

נאָך די לאָנגע אַרבייטס שטונדען זיך צו לערנען ענגליש און אין אַלגעמיין זיך גוט צו באַקענען מיט דער אַמעריקאַנער סיסטעם פון רעגירונג.

ער אינטערעסירט זיך צו העלפֿען די אַרבייטער פון זיין שאָפּ צו קענען וועלן בירגער, זיי מאַכען מעגליך צו קענען שטימען ביי די וואַלען, ניט פאַר־בליבען שטענדיג נאַכלויפער אין די יערליכע קאַמפּיינס פון דער סאָציאַליס־טישער פאַרטיי. כמעט אַלע זיינע מיטאַרבייטער זיינען דורך זיין הילף געוואָ־רען בירגער. ער האָט זיי געהאָלפֿן צו פאַרשטיין די פאַרמע פון דער שטאָט, סטייט, און פעדעראַלע רעגירונג אום זיי זאָלען ניט דורכפאַלען ביי די עקזא־מיניישאַנס.

דער ערשטער וואָס האָט זיך באַוצט מיט דעם איז געווען דזשאָ סילֿען, דער פאָטער פון באַוואוסטען ראַדיקאַלען רעדאַקטאָר פון די ניו מאַסעס סעם סילֿען. דזשולֿיוס קאָהען איז דאָן געווען אַ נאַטוראַליזיישאָן ביורא אין מיני־אַטור.

ער האָט זיך אויך אָנגעשלאָסען אין דער לאָנדסמאַנשאַפט סאָסייעטי און איז ערוויילט געוואָרען אַס סעקרעטאַר. אין דיזער סאָסייעטי איז ער אַ באַאַמ־טער ביז היינטיגען טאָג, שוין 42 יאָהר.

דאָס האָט אים נאָהענט געמאַכט צו די לאָנדסלייט. און ביי דער ערשטער וועלט־מלחמה ווערט ער טהעטיג אין ברייסקער רעליעף. אויך אין דער אַרבייט איז ער פאַרנומען ביז היינטיגען טאָג. גיט אַוועק פיעל פון זיין בעסטע צייט צו אַזעלכע טהעטיגקייט, ניט אַכטענדיג וואָס זיינע אייגענע עקאָנאָמישע אינ־טערעסען ליידען דערפון.

אין יאָהר 1924 האָט ער גענצליך אויפגעגעבען זיין פאַך אוראיז געוואָרען אַן אינשורענס בראָקער. אַ ביזנעס אין וועלכע ער איז באַשעפטיגט ביז יעצט.

זייענדיג מער אָדער ווייניגער זעלבסטשטענדיג, האָט ער מער צייט צו העלפֿען זיינע לאַנדסלייט אויף פאַרשידענע אופנים.

אין יאָר 1931 ווערט ער געדרעפטעט פון דער ברייסקער יאָנג מענס בענעוואָלענס אַסאָסיאיישאָן צו ווערען איר סעקרעטאַר. ביז היינטיגען טאָג טראָץ דעם וואָס ער איז איבער 60 יאָר, ווערט ער ניט באַפרייט פון זיינע שווערע פליכטען אין דער סאָסייעטי. ער ווערט געצוואונגען פון יאָהר צו יאָהר ווייטער אָנצוהאַלטען דעם אָמט.

צו דער זעלבער צייט פאָסירט אַ פאַקט וואָס האָט איהם שטאַרק ווייַ גע־טאָן. ער האָט אין דער דאָזיגער פאַסירונג געזעהן דעם אָנפאָנג פון דער

אידישער טראַגעדיע. גלויבענדיג אין דער דעמאָקראַטישער אַמעריקע איז ער ענטוישט געוואָרען וועג ער האָט באַמערקט ווי זיין זוהן פילִיפּ, אַ גראַדוירטער אינזשעניר פון קופּער יוניאָן און אויך פון ניו יאָרק יוניווערסיטעט, האָט צוויי יאָהר צייט ניט געקענט באַקומען קיין באַשעפטיגונג, פיעל אַד־ווערטייזמענטס אין צייטונגען האָבען אַזעלכע מענטשען פאַרלאַנגט. ער האָט געשריבען בריוו צו די פירמעס, אָבער קיינער האָט ניט געענטפערט. זיינע חברים וואָס האָבען ניט געהאַט קיין ספּעציפישע אידישע נעמען האָבען יאָ באַקומען שטעלעס.

אין אַ ביטערען שפּאַס האָט ער אָפּגעשיקט אַ בריוו צו אַ פירמע אין וועל־כען ער האָט זיך אונטערגעשריבען פילִיפּ ה. קאָל. ער האָט די שטעלע באַקו־מען. דאָס צווינגט איהם צו ענדערען זיין נאָמען. דאָך האָט דאָס איהם ניט געשטערט זיך אַנצושליסען אין דער יונייטעד סטייטס אַרמיי וועמען ער האָט געדינט מיט זיינע ספּעציעלע פעהיגקייטען פינף יאָהר צייט, און זיך אַרויפ־געארבייט צום ראַנג פון קאַפּיטאַן.

דזשולִיוס קאָהען האָט אין דער פּאַסירונג געזען דעם אָנפאַנג פון ראַסען האַס וואָס ענטוויקעלט זיך אין אַמעריקע. איז דאָס דער אָנפאַנג? אָדער בלויז אַ פאַרבייגייענדיגע פאַסירונג.

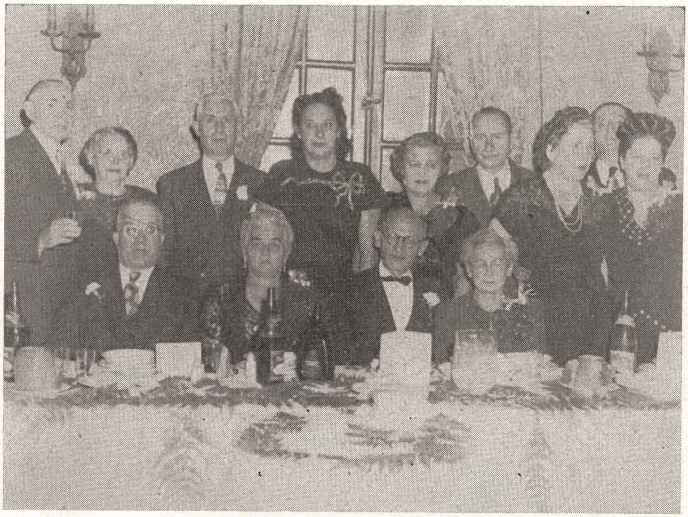
וועך וויס?

אין 1937 האָט די בריינסקער יאָנג מענס געזעלשאַפט אַ טעסטימאָניעל באַנקעט פאַר איהם אויס דאַנקבאַרקייט פאַר זיין גוטע געטרייע אַרבייט פאַר דער סאָסייעטי אין די 6 יאָהר וואָס ער איז דאָן געווען סעקרעטאַר.

דזשולִיוס קאָהען איז אויך געווען דער סעקרעטאַרי ביי די באָדקער יאָנג מענס, כמעט אַ פערטעל יאָרהונדערט. ער האָט דורכגעפירט אַ באַוואוסטע רעפֿיך אַקציע לטובת די באָדקער רעליף. צוליב זיינע פליכטען אין בריינסקער רעפֿיך וואָס פאַרגרעסערען זיך אפֿל, האָט ער זיך צוריקגעצויגען אפֿס סעק־רעטאַר ביי די באָדקער, צו קענען ווידמענען זיך צו זיין הויפּט אַרבייט פאַר בריינסקער.

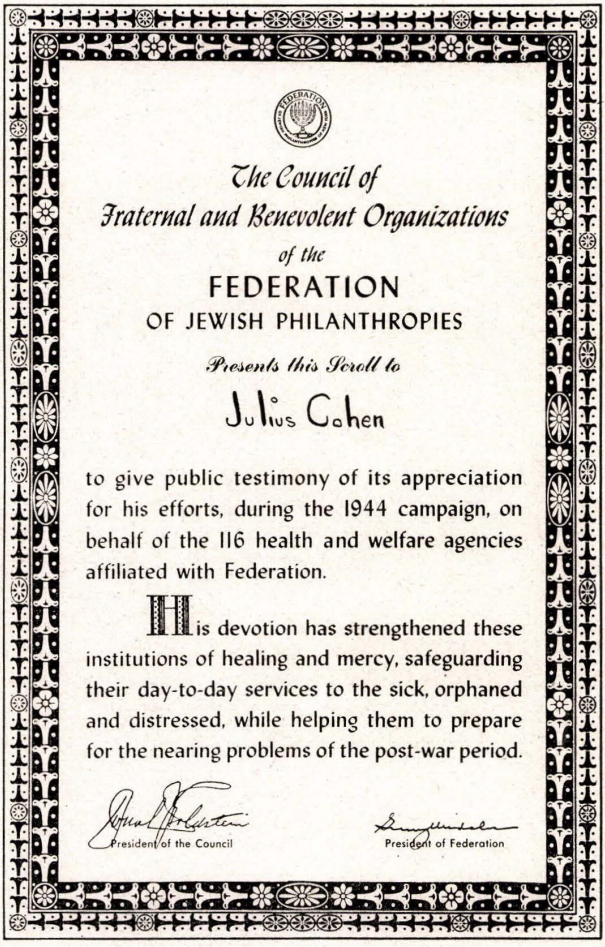
די באָדקער לאַנדסלייט האָבען אָנערקענט זיין אַרבייט פון 25 יאָר און האָבען אים געגעבען אַ שיינעם באַנקעט נאָווועמבער 15־טען 1947, ביי וועלכען עס זיינען אָנווועזענד געווען 300 מענשען. אפֿע האָבען איהם געוואונטשען גליק, איהם האַרציג באַדאַנקט פאַר זיין טהעטיגקייט.

אין זײן רעדע פֿאַר די פֿאַרזאַמלטע האָט ער אַרויסגערופֿען גרויס אינ־טערעס ווען ער האָט באַשולדיגט די וועלט, אַז זי אינטערעסירט זיך מער צו פֿאַרשטאַרקערען די הענד פון די נאַציס איידער צו העלפֿען די שארית הפּליטה, די קרבנות פון די נאַצישע מערדערישע הענד. ער האָט גוט פֿאַר־אויסגעזעהן די יעצטיגע לאַגע וואָס האָט זיך ענטוויקעלט צו אַ געיעג צו העלפֿען צוריק בויען דער וועלטס גרעסטער מערדערליכע לאַנד, און אַן אָפּענע, פיינדליכע שטעלונג צו אַלע אידישע האָפּנונגען.

באַאַמטע פון די באַדקער יאָגנ מענס בײם באַנקעט לכבוד דזשוליוס קאַהען׳ס 25 יאָהריגע טעטיגקייט

בײם גלעדענעם יוביליאום פון דער ברײנסקער בראַדערס אייד אַסא־סיאיישאָן, אין מאַרטש 1946, האָט ער אויסגעגעבען אַ זשורנאל אין וועלכען ער האָט דאָן אָנגעצייגט אויף די שענדליכע האַנדלונג פון ענגלאַנד אַנטקעגען די אידען. ער האָט באַשולדיגט ענגלאַנד אַז זי וויל מפקיר זיין דעם אידישען ישוב אין ארץ ישראל צוליב איר חשק זיך צו פֿאַרזאָרגען מיט איין אַראַבישע האַלב ציוויליזירטע מדינה, וואָס זאָל קענען פֿאַרנעמען דעם אָרט פון אינדיען, וואָס גליטשט זיך אַרויס פון איהרע הענד.

The Council of
Fraternal and Benevolent Organizations
of the
FEDERATION
OF JEWISH PHILANTHROPIES

Presents this Scroll to

Julius Cohen

to give public testimony of its appreciation for his efforts, during the 1944 campaign, on behalf of the 116 health and welfare agencies affiliated with Federation.

His devotion has strengthened these institutions of healing and mercy, safeguarding their day-to-day services to the sick, orphaned and distressed, while helping them to prepare for the nearing problems of the post-war period.

President of the Council

President of Federation

דאַנק סערטיפיקאַט צו דזשוליוס קאַהען פאַר זיין הילף צו דער פעדעריישאַן אַף דזשואיס טשאַריטיס

דזשוליוס קאַהען מיט זיין פאַמיליע און נאָענטסטע קרובים ביים באַנקעט פון די באַדקער יאָגג מענס

פון רעכטס אונטערשטע רייהע: פיליפּ און איידא זיין זוהן און שנור. אברהם און עני ריטשמאַן, זיין שוואָגער און שוועגערין

צווייטע רייהע:. פיליפּ לוצקי און פרוי איידע, זיין פּלימעניק. סעם און פרוי אסתר. עוועלין און בעני זיינע זיהן און שניר

שטייען: דזשוליוס קאַהען און זיין פרוי שׂרה

ווי ריכטיג דאָס האָט זיך אַרויסגעצייגט יעצט אין ליכט פון די היינטיגע פאַסירונגען.

דזשולִיוס קאָהען האָט אויך געווידמעט פיעל צייט צו שאַפען שטיצע פאַר די פעדעריישאַן אָף דזשואיש טשאַריטיס אין ניו יאָרק, פאַר וועלכע ער איז באַהערט געוואָרען מיט אַ סערטיפיקאָט פון ריכטער דזשאָנאה גאָלד־שטיין, דער טשערמאַן פון אָרגאַניזאַציאָנס קאונסיל פאַר דער פעדעריישאַן.

אין די מלחמה יאָרען האָט ער פיעל צייט אָפגעגעבען צו העלפען פאַר־קויפען רעגירונגס באָנדס. פאַר דער דאָזיגער טעטיגקייט איז ער אויך עט־ליכע מאָל באַהערט געוואָרען מיט ספּעציעלע סערטיפיקאָטען.

וועגען זיינע ספּעציעלע לייסטונגען פאַרן בריינסקער רעליעף זעה פריהער־דיגע קאָפּיטלען.

ספּעציעלע אַנערקענונג צו דזשולִיוס קאָהען פאַר זיין מיטהילף צו פאַרקויפען קריג באָנדס

אָט אַזוי איז דזשולִיוס קאָהען פון זיין יוגענט אָן אין ניו יאָרק פאַרבונדען מיט סאָציאַלע, געזעלשאַפטלִיכע אַרבייט. זיין אַרבייט ארויסצובריינגען דעם בוך בריינסק אין דער עפענטלִיכקייט איז זיין הויפט ציעל יעצט.

© by Nota Koslowsky · 1948

צום אייביגען אַנדענקען

פון מיינע ליבע עלטערן

יצחק איסר ליסס און פרוי שרה לאה

און צו אַלע קדושים פון אונזער היים ברייגסק —
די וועלכע איך געדענק און די וועלכע איך ג׳ע־
דענק ניט, און די וועלכע איך האָב קיינמאָל ניט
געקענט — זאָלן די וועלטער זיין די יאָהרציים ליכט־
לאָך נאָך די אויסגעלאָשענע לעבענס, אומגעברַאכט
פון אכזר׳ישע הענד אין אַ וועלט וואָס האָט גלייכ־
גילטיג צוגעקוקט און שטיל געבליבען צו
זייער וועה געשרייי

קיינמאָל וועלן מיר אייך ניט פאַרגעסען!
אייביג וועלן מיר אויף אייער מאַרטירער
טויט טרויערן!

פון

רייזל וואַלעצקי און פאַמיליע

איסער דעם שניידערס טאָכטער

ברַאָנקס, ניו יאָרק

צום אייבּיגען אַנדענקען

פון אונזערע ליבע עלטערען שוועסטער און ברודער, שוואָגערס און זייערע טייערע קינדערלאַך, קרבנות פון נאַצישע מערדער. די אומשולדיג פאַרגאַסענע בלוט פון אייערע יונגע לעבענס רופט קיין מאָל פון אונז ניט פאַרגעסען וועלן.

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו

הערשל און העניה רוצקי
שרה און חיים לייב ליעוו
זייערע טעכטער
חיטשע און רבקה
זייער זוהן
משה׳ל
דבורקע און אליה יענטשמאַן
זייער זוהן דודל און טאָכטער חנהלע
אונזער ליבער ברודער
חנא רוצקי

דריי דורות צוזאַמען געגאַנגען צו דער שחיטה, זיך ניט געוואָלט שיידן.

פון

ראובן רוצקי און פאַמיליע
בוענאָס איירעס, אַרגענטינע

שואל רוצקי און פאַמיליע
בוענאָס איירעס, אַרגענטינע

משה׳ל רוצקי און פאַמיליע
בוענאָס איירעס, אַרגענטינע

פישל לוצקי און פאַמיליע
ברוקלין, ניו יאָרק

מלכה פערבער און פאַמיליע
ברוקלין, ניו יאָרק

צום שטענדיגען אַנדענקען

פון אונזערע ניט פאַרגעסענע

פאָטער יעקב פּריבוט

מוטער עטל פּריבוט

ברודער משה פּריבוט

פון

העניה ווייסמאַן און מאַן **סעם ווייסמאַן**
פלייַנפיעלד

שמואלקע פּריבוט
ניו יאָרק

חיים פּריבוט
יאָהאַנעסבורג, סאוט אַפריקע

שואלקע פּריבוט
יאָהאַנעסבורג, סאוט אַפריקע

לזכר עולם

אונזער ליבער פאַטער

יצחק רוכאַמקין

אונזער ליבע מוטער

פייטשע

אונזער שוועסטער און איהר מאַן

רבקה לאה און יעקב טשעסלעאַק

זייער העלדישע טאָכטער

רחל טשעסלעאַק

זייערע זיהן

אברהם און חיים טשעסלעאַק

אומשולדיגע קרבנות פון ווילדען נאַציזם.

שטענדיג וועלען אייך געדענקען

יעקב ריטשמאַן און פאַמיליע

ברוקלין

אַברהם ריטשמאַן און פאַמיליע

ברוקלין

צום אַנדענקונג

פון

מיינע עלטערען

שלומה הערש און חנה יענטשמאַן

מיינע ברידער

שואל און פרוי יענטשמאַן

העניאַך און פרוי יענטשמאַן

יעקב און העניה יענטשמאַן

דוד און פרוי סורקע יענטשמאַן

אברהם און פרוי יענטשמאַן

מיין אייניגיג שוועסטער

העניה און פאַמיליע

אַלע קינדער און אייניקלאַך פון מיינע ברידער און שוועסטער.

אייער אַנדענקונג וועט שטענדיג זיין אייניגעקריצט אין אונזערע הערצער אַלס הייליגע מאַרטירער פאַר'ן אידישען פאַלק.

פון

דזשולזס קאַהען און פרוי שרה

מיינע קינדער

חנא פישל און כרוי איידא

בערטשע אהן פרוי עזועלין

שמואל און פרוי אסתר

אין אַנדענקונג

יעקב לייב פּענכערזש

שפּרה פּענכערזש

שמחה פּענכערזש און פּרוי

רחל פּענכערזש און זוהן יאָסל פּענכערזש

פּון

חנה וועריפּ און פּאַמיליע
פּעטערסאָן

מייער פּאָללאַק און פּאַמיליע
ניו יאָרק

איזי פּאָללאַק און פּאַמיליע
שיקאָגאָ

מאָריס פּאָללאַק און פּאַמיליע
שיקאָגאָ

הערשל פּאָללאַק און פּאַמיליע
שיקאָגאָ

שמואלקע פּאָללאַק און פּאַמיליע
שיקאָגאָ

לזכר עולם

שבתי וועךפיכאָפסקי

הינדע וועךפיכאָווסקי

חיים וועךפיכאָווסקי

אַלטע וועךפיכאָווסקי

פון

סעם וועךפ און פאַמיליע

פעטערסאָן, ניו דזשוירסי

לואיס וועךפ און פאַמיליע

פעטערסאָן, ניו דזשוירסי

צום עוויגען אַנדענקען

משה פּענכערוש
גאָלדע פּענכערוש
עטקע פּיטלאַק
דוד פּיטלאַק
חוה קרעסין
משה קרעסין
יענטע ביעדקא
אַלטער ביעדקא
לאהקע מיט מאַן פון סימאַטיטש
חוה פּענכע־זש און פאַמיליע
שמעון פּענכערוש און פאַמיליע
אברהמקע פּענכערוש און פאַמיליע

פון

מייער גאָטליעב און פרוי
לויאים פּאָללאַק און פאַמיליע
העלען מור און פאַמיליע

צום שטענדיגען אַנדענקען

נאָסקע זאַלעפסקי

ליבע זאַלעווסקי

הענאַך זאַלעפסקי

מירקע ריפקע

מנחם ריפקע

שרה ריפקע

בערל פּוכאלסקי

פון

זוידל זאַלעפסקי און פרוי
ברוקלין, ניו יאָרק

לילי סמערלינג און כאַמיליע
ברוקלין, ניו יאָרק

על אלה אנו בוכים

ר׳ יעקב בר׳ מרדכי עדעלמאַן

ט׳ אדר א תש״ח, תל אָביב

חיה אסתר בת ר׳ דוב עדעלמאַן

א׳ דראש חודש טבת, תרצ״ג

ר׳ חיים מרדכי בן ר׳ יעקב עדעלמאַן

חנה רויזע בת ר׳ אליהו ברוק

הרב ר׳ אייזיק עדעלמאַן

ועוד בנים ובנות צעירות

אומגעקומענע ווי קדושים אין ווארשעווער געטאָ.

קיינמאָל וועלען אייך ניט פאַרגעסען

הרב ר׳ אברהם יצחק עדעלמאַן ומשפחתו

בראָנקס

ישראל יוסף עדעלמאַן ומשפחתו

ווילנע, וועסט ווירדזשיניא

מנחם מענדל עדעלמאַן ומשפחתו

ניו יאָרק

שרה רבקה דייוויס ומשפחתה

בראָנקס

פרוידע רייכל בראמסאָן ומשפחתה

באָסטאָן

דבורה זיסל אפרתי ומשפחתה

תל אָביב

חוה באַלצבאַג ומשפחתה

תל אָביב

נחמה בת ר׳ חיים מרדכי

תל אָביב

לזכר עולם

הערשל בוראק
רבקה בוראַק
לייבל בוראַק
שפרה בוראַק
יענקל בוראַק
יאָסל בוראַק
הערשל בוראַק
זאַוול בוראַק
וועלוול בוראַק
איטשאלע בוראַק
לאה בוראַק
דבורה בוראַק
אונזער אָנקל
חיים בוראַק מיט זיין פאַמיליע

פון

ישראל בוראַק און פאַמיליע
מאונט וועַרנאָן, ניו יאָרק

אליה בוראַק און פאַמיליע
ברוקלין, ניו יאָרק

וועלוול בוראַק
ברוקלין, ניו יאָרק

לזכר עולם

זכריה אָסקארט און פרוי
ישראל חיים אסקארט, פרוי און קינדער
פייגל און איהר טאָכטער שרה און זוהן שמואלקע
גדליה אינעמער און פאַמיליע
דוד ווערפיכאָווסקי און פאַמיליע
פרויטשע שקאָפ און פאַמיליע
זלמן שקאָפ און פאַמיליע
חיים לייב גאָלדינג און פאַמיליע
אברהם יענטשמאַן און פאַמיליע
יצחק רובינשטיין און פאַמיליע
אייזיק ווינשטיין און פאַמיליע
וועלוול רובינשטיין און פאַמיליע
חיים קלאדע און פאַמיליע
שלומה ציכטלער און פאַמיליע
לייזער פאם און פרוי
וועווקע שומאַנסקי און פאַמיליע
יאַנקל ספּעקטאַרסקי און פאַמיליע

פון

ווילי און בעסי קאָהען — שרה ליבע און די אַרלינסקי ברידער
אסתר רחל שקאפ — לואים שקאפ און פאַמיליע
דזשייקאָב דיסקין — זאַוול רובינשטיין און פאַמיליע

IN MEMORY OF
OUR BELOVED FATHER AND HUSBAND

DAVIS GLASSER

דוד יאסל גלאזער

June 21, 1941

From

MRS. JENNIE GLAZER
JACK GLASSER & Family
IRVING GLASSER & Family
BENNIE GLASSER
MORRIS GLASSER & Family
SAM GLASSER & Family
ALEX GLASSER
ROSE LIPSON & Family
ABIE GLASSER
MAX GLASSER

צום אייבּיגען אַנדענקען

יוסף וויגאנקער און פרוי בּיילע מרים

הערשל וויגאנקער, פרוי און פאַמיליע

יעקב בּראוויטש, פרוי פּערל און קינדער

זלמן ברענער, פרוי און קינדער

פּראַדל ברענער, מאַן און קינדער

פון

דזשוויקאַב וויענער און פאַמיליע

קליפטאַן, ניו דזשוירסי

יזכור

אונזערע עלטערן

יצחק גדליה סאמאלסקי

חייטשע סאמאלסקי

(הערשל בוראקם טאכטער)

אונזערע שוועסטער

דינה סאמאלסקי

רישע סאמאלסקי

פון

אברהם נח בוראק

מאלי בוראק

בראנקס, ניו יארק

לזכר עולם

אונזערע עלטערן

בערקע און רחקע פינקלשטיין

אונזער ברודער

חיים פינקלשטיין

וועלכער איז דערמאָרדעט געוואָרען פון פוילישע באַנדיטען
אין פעברואַר, 1947

ער האָט אין וואַלד אויפגעפאָסט אויף דעם משפחה־
אָטריאָד — אויף די שוואַכע פרויען און קינדער.

קאַלטבלוטיג ערמאָרדעט !

שטענדיג וועלן אייך געדענקען

דייוויד פינקלשטיין און פאַמיליע
ברוֹנקס, ניו יאָרק

טשאַרלס פינקלשטיין און פאַמיליע
ברוקלין, ניו יאָרק

אסתר קאָהען און פאַמיליע
ניו יאָרק

לזכר עולם

פון

מיינע עלטערן

שלומה וואלפקעס יאטץ

און פרוי חיה

מיין ברודער

בערל יאץ, פרוי און קינדער

מיין שוועסטער

שיינע מושע און מאן פנחס קאפלאן

מיין ברודער

הערי גודמאן

(געשטאָרבן אין ניו יאָרק, 1938)

פון

דייוויד גודמאן און פאמיליע

ברוקלין, ניו יאָרק

מיר שליסען זיך אָן דער רייהע פון די אבלים נאָך די אומשולדיגע קרבנות פון היטלעריזם, וואָס זיינען אומגעקומען על קידוש השם והאומה אין די גאַז קאַמערן, אין קרימאַטאָריומס פון טרעבלינקא און די וואָס זיינען אכזריות׳דיג אומגעבראַכט געוואָרען פון פוילישע באַנדיטען אין ברויסק און די אַרומיגע דערפער, אַרום ברויסק.

זאָל אייער אומשולדיג פאַרגאַסענע בלוט ניט פאַרשוויגען ווערען!

די ברויסקער יאָנג מענס בענעוואָלענט אַסאָסיאיישאָן

די ברויסקער בראָדערס אייד אַסאָסיאיישאָן

די ברויסקער רודף שלום סאָסייעטי

די ברויסקער ליידים אוקזילערי, ניו יאָרק

די ברויסקער אייד סאָסייעטי אין שיקאַגאָ

דער ברויסקער קלוב אין אַטלאַנטאַ

דער ברויסקער פאַראיין אין יאָהאַנעסבורג, אַפריקא

דער אירגון יוצאי ברויסקי אין תל אָביב.

די ברויסקער ל. ל. פעראיין, אַרגענטינע.

לזכר עולם

צו אונזערע עלטערן

גדליה ווילק

אסתר ווילק

אונזער ברודער

משה לייזער ווילק

פון

בערל ווילק און פאַמיליע

ברוקלין, ניו יאָרק

נחמה גאָלדבערג און פאַמיליע

ניו יאָרק

צום שטענדיגען אַנדענקען

אונזערע ליבע עלטערן

יעקב און יהודית פּיטלאַק

אונזער ברודער

דוד און זיין פּרוי עטקע פּיטלאַק

זייערע קינדער

חיטשע און רבקה פּיטלאַק

אונזער שוועסטער

שרה און מאַן ווישנעוויץ און זוהן מאיר

אונזער ברודער

יאָסל פּיטלאַק און פאַמיליע

מאַליע פּאם און פאַמיליע

פון

אסתר וועכמאַן און פאַמיליע
ברוּאַנקס, ניו יאָרק

ישראל פּיטלאַק און פאַמיליע
ברוּאַנקס, ניו יאָרק

רחל לינקי און פאַמיליע
עסבורי פּאַרק, ניו דזשוירסי

SOCIEDAD DE EX-RESIDENTES DE BRIANSK
EN LA ARGENTINA

בריאנסקער ליליט פאריין

TRES ARROYOS 771 **T. A.** _____

Buenos Aires, _____ de 194_

ליבע !

מיר שרייבן דיר דעם בריוו אין נאמען פון דעם בריינסקער לאנדסלייט פאראיין
אין בועאנאס איירעס, ארגענטינא

אריגינעלע מעמאריעלע בלאט פון דעם בריינסקער לאנדסלייט פאראיין
אין בועאנאס איירעס, ארגענטינא

די פאָלגענדע יחידים און סאָסייעטיס האָבען מיט זייערע ביישטייערונגען מעגליך געמאַכט די פובליצירונג פון בוך ברייַנסק ספר הזכרון

איטעלד פאַמיליע
באקער, סעם
ביבער ברידער
בוראַק, ישראל
בוראַק, אליה
בוראַק, אברהם
קאַהען, ווילליאַם
קאַהען, מאיר שלום
עילין, מר. און מרס.
פעדעראַל איסט קאָרפּ.
פרידמאַן, אברהם
גודמאַן, דייוויד
גלאַזער פאַמיליע
גאָטליעב, מייער
גאָלדשטיין, היימאַן
גאָלדען, מרס.
הוראַנט, בנימין
הורוויץ, לואיס
קעלנער פאַמיליע
לוצקי, פישעל
לעווסקי ברידער
ליבאפסקי, יאָטל
לאָענשטיין פאַמיליע
מאָם, בעני
מעדאָף, ווילליאַם
נאָוואָק, היימאַן
פיטלאָק, ישראל
רוצקי, שואלקע — ארגענטינע
רוצקי, ראובן — ארגענטינע
רוצקי, משה — ארגענטינע
רובין, קיילע
ריטשמאַן, יעקב
ריטשמאַן, אַלטער
ראָם, משה־היצל
סאָפאָק, סעם
סאַלעפסקי, זיידל
סאסין, בערל — אפריקע
סמערלינג ברידער
שייעוויטץ, סאל
שוסטער, קאַלאַמביע, סאוט אמעריקע
טענענבוים ברידער
וועבר, סעם
וועבר, לואי
וויסמאַן, עני און סעם
ווילק, בערל
ווין, דייוויד
וואַלעצקי, ראָזע
זעיטץ, מרס.
ברייַנסקער יאַנג מענס
ברייַנסקער קלוב, אטלאַנטאַ
ברייַנסקער ל. ל. פאַראיין, ארגענטינע
ברייַנסקער ליידים אוקזילערי
ברייַנסקער עיד סאסייעטי שיקאַגאָ
ברייַנסקער בראַדערס אייד אסס'ן
ברייַנסקער פאַראיין, יאהאַנעסבורג

אין נאָמען פון ברייַנסקער רעליעף קאָמיטעט אין ניו יאָרק

דאָנקט אייך

Julius Cohen